

زوردۇن سابىر

ئاۋرال شامالىرى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ھاشىم

ئاۋرال شامالىرى
زوردۇن سابىر
(رومان)

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق كوچىسى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
قۇمۇل ۋىلايەتلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1168×850 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 18.75 قىستۇرما ۋاراقى: 2
1980 - يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى
1998 - يىل 4 - ئاي 2 - بېسىلىشى
تىراژى: 7,001 — 11,000
ISBN7 — 228 — 04600 — 5 / I·1714
باھاسى: 20.00 يۈەن

قىسقىچە مەزمۇنى

بۇ روماندا 1962 - 1963 - يىللاردىكى تارىخىي ۋەقەلەر يېزىلغان.

«قاۋانلىق» دەپ ئاتىلىدىغان قەدىمكى قومۇشلۇق ئىلى رايونىدىكى مەلۇم يېزىنىڭ يەرلىرىنى كاردىن چىقىرىدۇ. زەي كاساپىتىدىن شۇ يېزا مەلۇم كىچىك ئەترىتى يەردىن ئايرىلىدۇ، ئۆيلىرى ۋەيران بولىدۇ، ئاشلىق ۋە كىرىمسىز قالىدۇ. «قاۋانلىق» نىڭ ھۇجۇمىنى چەكلەپ، يەرلەرنى، كىچىك ئەترەتنى قۇتقۇزۇپ قېلىش ياكى يەرلەرنى تاشلاپ بېرىش، ئەترەتلەرنى تارقىتىۋېتىش - ناھىيە، يېزا، چوڭ ئەترەت رەھبەرلىكى ئالدىدىكى جىددىي بىر مەسىلە بولۇپ قالىدۇ. روماندا مانا مۇشۇ جىددىي مەسىلە مەركەز قىلىنىپ، توغرا لۇشيەن ۋەكىللىرى بىلەن ئىنتايىن «سول» لۇشيەن ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا جىددىي كۈرەش قانات يايدۇرۇلىدۇ. جاپالىق كۈرەش قىلىپ، كۆپ خىل ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈش يولى بىلەن خەلقنىڭ سوتسىيالىستىك ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاپ «قاۋانلىق» نى ئۆزۈل - كېسىل ئۆزگەرتىشكە بەل باغلىغان ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ۋە دېھقانلارنىڭ يارقىن ئوبرازى بىلەن ئىنتايىن. «سول» سىياسەت ئىجرا قىلىپ، كوللېكتىپ ئىگىلىكنى زىيانغا ئۇچرىتىدىغان ھەرخىل تۆرىچىلەر، سۈيىقەستچىلەر، قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىپ پايدا تاپقۇچىلار، ئۆزۈمچىل - شەخسىيەتچىلەر، ئىنقىلاب تونىغا ئورىلىۋالغان ئىككى يۈزلىمىلەرنىڭ ئوبرازى سېلىشتۇرۇلىدۇ. شەخسلەرنىڭ

ئىچكى دۇنياسى زىددىيەت، كۆرەشلەر داۋامىدا ئېچىلىدۇ. ئاخىرىدا توغرا لۇشيەننىڭ غەلىبىسى، كۆرەشنىڭ داۋام قىلىۋاتقانلىقى تەسۋىرلىنىدۇ.

ئوبرازلارنىڭ جانلىقلىقى، قىزغىنلىقى ۋە كۆپ خىللىقى، سېلىشتۇرمىلارنىڭ روشەنلىكى — بۇ رومانىنىڭ ئالاھىدىلىكى. رومانىدا ئىلى ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئادەت ۋە ئۆزىگە خاس تۇرمۇش ئالاھىدىلىكلىرى خېلى ئوچۇق سۈرەتلەنگەن. ئىلى راۋان - جانلىق ۋە ئاممىباپ. شۇ يىللاردىكى يېزا ھاياتى بىلەن تونۇشۇشتا ئەھمىيىتى زور.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب 1
ئىككىنچى باب 30
ئۈچىنچى باب 51
تۆتىنچى باب 71
بەشىنچى باب 90
ئالتىنچى باب 112
يەتتىنچى باب 126
سەككىزىنچى باب 147
توققۇزىنچى باب 179
ئونىنچى باب 196
ئون بىرىنچى باب 215
ئون ئىككىنچى باب 236
ئون ئۈچىنچى باب 261
ئون تۆتىنچى باب 274
ئون بەشىنچى باب 290
ئون ئالتىنچى باب 308
ئون يەتتىنچى باب 324
ئون سەككىزىنچى باب 343
ئون توققۇزىنچى باب 359
يىگىرمىنچى باب 376
يىگىرمە بىرىنچى باب 399
يىگىرمە ئىككىنچى باب 421

يىگىرمە ئۈچىنچى باب 447
يىگىرمە تۆتىنچى باب 464
يىگىرمە بەشىنچى باب 485
يىگىرمە ئالتىنچى باب 505
يىگىرمە يەتتىنچى باب 527
يىگىرمە سەككىزىنچى باب 542
يىگىرمە توققۇزىنچى باب 564

بىرىنچى باب

1962 - يىل...

تۇنجى قاردىن كېيىنكى ھاۋا شۇنچە سۈزۈك، شۇنچە ساپ. بۇ يەردە بولسا كۈنچىقىش تەرەپتىن ئاۋرال شامىلى ئۇرۇپ تۇرغاچقا ھاۋا سوغۇق، كىچىك كۆلچەكلەردىكى سۇلار نېپىز مۇز تۇتقان. قاش دەريا سىنىڭ خوپلا تارتىلىپ كەتكەن سۈزۈك، شوخ سۈيىمۇ قىرغاقلىرىدا چاۋاتتەك نېپىز قىيىندىلارنى توڭلىتىپ، شاۋقۇن - سۈرەن بىلەن جەنۇبقا قاراپ ئاقماقتا. دەريا بويىدىكى توقايلىقلار يالىڭاچلانغان، توشقان - جەرەنلەر تاللارنىڭ يۇمران شاخلىرىغا بويۇنلىرىنى سوزماقتا...

يۇمشاق قار بىلەن كۆمۈلگەن دالىلار كۆزنى چېقىپ جىمجىت ياتىدۇ. بۇ يەرلەردە يازدىن بېرى داۋام قىلغان دېھقانلارنىڭ تىنىمسىز ھەرىكىتى ئەمدى توختىغان. قىرلاردىكى ئۇششۇكتىن قارايغان ئوتلارغا ئېڭىشۋالغان ئات - كالىلار ئاندا - ساندا كۆزگە چېلىقىدۇ.

قاش دەريا سىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىكى ئاۋرال تېغى بۇ كەڭ ئىلى ۋادىسىغا قويۇلغان چارچىماس قاراۋۇلدەك چوقچىيىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ جەنۇبقا ۋە شىمالغا سوزۇلغان ئېتەكلىرى بەئەينى پۈتۈن ئىلى ۋادىسىغا يېيىلغان بىر جۈپ قانات، بۇ قامەتلىك تاغ شۇ قاناتلىرى بىلەن ھازىرلا ئۇچىدىغاندەك ھەيۋەت كۆرۈنىدۇ.

كۈن غەربكە قىيسايغان. تىيانشاننىڭ سار تاغ تىزمىلىرى ۋە ئۇنىڭ تاغىل كالىنىڭ دۈمبىسىدەك يول - يول قارىغايلىق قاپتاللىرى، ئاپئاق بۇلۇتلارنى بېشىغا قوندۇرۇۋالغان كۈمۈش باشلىق چوققىلىرى كەچكى شەپەق بىلەن نۇرلانغان بۇ نۇرلاردىن ھاسىل بولغان شولىلار گويا شەرقتىكى ئاۋرالدىن ۋە جەنۇبتىكى

سار تاغ تىزمىلىرىدىن ئىلى ۋادىسىغا كۆمۈش ئېقىن بولۇپ ئېقىپ چۈشۈۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ.

ئاشۇ ئالتۇن شولىلارغا چۆمۈلگەن جىمجىت تۇزلەڭلىكتە ئىككى ئاتلىق ئادەم پەيدا بولدى. ئۇلار ئاتلىرىغا سىگىايان ئولتۇرۇشۇۋېلىپ نېمىنىدۇر تالىشاتتى. ئۇلارنىڭ بىرسى سېمىز جەرەن بايتال مىنگەن، قەددى - قامىتى كېلىشكەن، ئىنچىكە بۇرۇتلىرى سىلىق ۋە چىرايلىق يۈزىگە ياراشقان چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم، يەنە بىرسى بولسا چېچەن چىلان تورۇق ئاتقا مىنگەن، قارا كۆتەمەك بۇرۇت، كەڭ يۈزلۈك، ئوتتۇز بەش ياشلار چامىسىدىكى قازاق يىگىت — ئەبىلغازى.

بۇ ئىككى ئادەم بىر مەھەللىدە چوڭ بولغان، بىر - بىرىنى تازا ياخشى بىلىشىدىغانلار. چىرايى ۋە مىجەزىدىكى پەرقنى — ئاسمىنىڭ ئالتە - يەتتە ياش چوڭلۇقىنى ھىسابقا ئالمىغاندا بۇ ئىككى ئادەمنىڭ سەرگۈزەشتىسى، ھاياتىدا بېسىپ ئۆتكەن يولى ئوخشاپ كېتىدۇ — ئىككىلىسى كونا جەمئىيەتتە مالاي بولغان، مالايلىقتىن گومىنداڭغا ئەسكەرلىككە تۇتۇلغان، 1945 - يىلى قىشتىن باشلاپ قولىغا قورال ئېلىپ گومىنداڭغا قارشى جەڭ قىلغان. ئازادلىقتىن كېيىن بولسا، يېزىنىڭ تۇنجى ئاكتىپلىرى ھېسابلىنىپ پارتىيىگە بىللە كىرگەن. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇلار ئۆز يېزىسىنىڭ بارماق بىلەن سانىلىدىغان يولباشچىلىرىدىن بولۇپ كەلمەكتە.

— شۇنداق دېگىن، — دېدى ئەبىلغازى سول يېنىغا سىگىايان بولۇۋېتىپ، — چوڭ ئەترەت باشلىقى بولغىنىڭ ئۈچۈن كېلەر يىلىنىڭ غېمىنى يەۋاتسەن، لېكىن. . . . .

— سەن «لېكىن»ئى قوي! — دېدى ئاسىم سەل ئاچچىقلاپ، — كېلەر يىلى نەگە تېرىقچىلىق قىلىسىلەر، ئاشلىق تېرىمىغان دېھقانىنىڭ شورى قۇرىسۇن! 96 تۇتۇنلۇك كىچىك ئەترەتكە نېمە لازىم؟ ئاشلىق، مايى، كۆمۈر، كىيىم - كېچەك. . . بۇنى

بىرنېمە قىلىشقا پۇل كېرەك. قىش كەلدى. بۇنىڭ يولىنى نېمە قىلمىسام، ھەي. . . . .

— زادى سەن، كىچىك ئەترەتنى «قاۋانلىق»قا تاشلاپ بېرىپ كۆچۈكلار دېمەكچىمۇ؟

— ھەئە، شۇنداق، سەن تولا نېمە قىلما!

ئۇلارنىڭ گەپ تالىشىشى ئۇزۇلۈپ قالدى، چۈنكى ئالدىدىلا بىر كىيىك چىقىپ، ئاۋرال ئەرەپكە قاراپ قاچقاندى. ئىككى ئاتلىق بىر بىرىگە قارىتىپ قويۇپ، كىيىككە قارىتىپ تەڭلا ئاتلىرىنى دىۋىتتى. ئاتلار كىيىكنىڭ كەينىدىن ئوقتەك ئۇچتى.

كىيىك ئېرىقلاردىن سەكرەپ ئۆتۈپ، بىردىنلا ئايلىنىپ جەنۇب تەرەپتىكى قويۇق قومۇشلۇققا قاچتى. ئىككى ئاتلىق تەڭ دېگۈدەك كېلىۋاتاتتى. ئۇلار چوڭ قارا سۇغا دۇچ كەلدى. ئاسىم جەرەن بايتالنىڭ تىزگىنىنى تارتتى. ئەبىلغازى بولسا ئايقاشقىنىڭ تىزگىنىنى قويۇۋەتتى. ئايقاشقا بەش - ئالتە مېتر كەڭلىكتىكى ئۆستەڭدىن سەكرەپ ئۆتۈپ كەتتى. ئاسىم كېچىك بىلەن ئۆتكىچە ئەبلغازى چىغىر يوللار بىلەن «قاۋانلىق» دەپ ئاتلىمدىغان قومۇشلۇققا كىرىپ كەتتى. ئاسىم ئەڭ بىلەن غۇدۇڭشىدى: «ياخشى ئات ئەر قانىتى دېگەن شۇ - دە!»

ئاسىم «قاۋانلىق»قا ئىچكىرلەپ كىرىپ، بوغۇزلانغان كىيىكنىڭ يېنىدا كۆلۈشۈاتقان ئادەملەرنى كۆردى. بۇلار ئەبلغازىدىن باشقا يەنە يېقىندا ھەربىيدىن كەلگەن ياش يىگىت ئەكبەر ۋە چوڭ ئەترەتنىڭ مىنبىڭ لىيەنجاڭى ئەخمەتجان ئىدى. ئۇلارنىڭ ئوستىبېشى لايغا مىلەنگەن، لېكىن نېمىگىدۇر خۇشال ئىدى.

— قېنى چۇش ئاسىمكا، كاۋاپ يەيمىز! — دەپ تەكلىپ قىلدى ئەخمەتجان، — ئەكبەر تەسەللاسىغىلا ئېتىۋىدى، ئوق جان كېسىپ تېگىپتۇ ھا!

ئەخمەتجان قاۋۇل بېلەكلىرىنى شىلتىپ سۆزلەيدىغان،

ئېگىز بوي، ئاق يۈزلۈك يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ قۇندۇزدەك يالتىراپ تۇرىدىغان قاشلىرى كەپ قىلغاندا ئۇچۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئاغىنىسى — ئوتتۇرا بوي، بۇغداي ئۆڭ، كونا ھەربىي كىيىمى كىيىپ، بېلىنى تاسما بەلباغ بىلەن باغلىۋالغان، پۇتىغا ئۇزۇن قونجىلىق رېزىنكە ئۆتۈك كىيىۋالغان يىگىت ئىدى، ئۇ قانغا مىلەنگەن قولىنى ھاۋادا پۇلاڭلىتىپ، ئاپئاق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ كۈلدى ـ دە:

— تەلىيىڭلار بار ئىكەن، بايا سىلەرنى قوغلىتىپ ھارغۇزغان كىيىك مۇشۇ، — دېدى.

ئۇلار ئاتلارنى ئىگەر باشلىرىغا قاڭتۇرۇپ قويۇپ، ھۆل تالدىن زىق ياساپ، كاۋاپ قىلىشقا تەييارلىنىشتى. ئەبىلغازى بېشىنى كۆتۈرمەي كىيىكنىڭ قارنىنى يېرىش بىلەن بەنت ئىدى.

بىر دەمدىن كېيىن قۇرۇق شاخلاردىن گۈلخان پەيدا بولدى، ئۇلار تۆتى كۈلكە ـ چاقچاقلار بىلەن تۇزسىز ۋە لازىمسىز كاۋاپنى زىقچىلاردىن سىيرىپ ئېلىپ ئىشتىها بىلەن يېيىشتى.

— ھەۋەس دېگەن ھە، — دېدى ئەبىلغازى، — مۇنۇ ئاسىم مۇردىنى تاشلاپ قويۇپ، جەرەن قوغلايدىغانلاردىن جۇمۇ! كىيىكنى كۆرۈپ، مېنىڭ بىلەن تالىشىۋاتقان گېپىنى ئۇنتۇدى. تۇنجى قار ياغقان كۈنى ئاسمىنى ھۆددىگە جاڭگالدىن تاپسەن، نېمىشقا دېسەڭ... ھا ـ ھا ـ ھا...

— ئۇنداق بولسا ئۆستەڭدىن ئات سەكرىتىپ، ئۆلە ـ تىرىلىشىگە باقماي ئات چاپقانىنى نېمە دېسە بولىدۇ؟ — ئاسىم ئەبىلغازىغا قاراپ قويۇپ كۆپچىلىكتىن سورىدى.

— بۇمۇ ھەۋەستىن، — دېدى ئەخمەتجان، — ئەبىلغازىنىڭ ئاستىغا ئات چۈشتىمۇ، بولدى، تۇز يول تۇرسىمۇ ئېرىق ـ ئۆستەڭگە چاپىدۇ، بۇمۇ بىر خۇي.

— راست، — دېدى ئەبىلغازى ئىقرار بولۇپ، — تۇز يولدا ماڭسام ئۇخلاپ قالىمەن، ھېچ بولمىسا بىرەر ئېرىقتىن ئات

سەكرەتمىسەم ئات مىنگەندەك بولمايمەن.
— ساڭا قالسا يول ياساتمايدىكەنسەن. دە! — دېدى ئەكبەر كۆلۈپ، — بۇ، خۇي ئەمەس، ئەپسۇس ئىكەن...
— ها. ها. ها...
ئۇلار تۆتى يەنە زوق بىلەن كۆلۈشتى.
— ھە، ئەمدى قورساق تويدى، يىگىتلەر، مۇنۇ كىيىمىڭلاردىكى لاينى ئەمدى چۈشەندۈرۈڭلار! — دېدى ئاسسىم ئەكبەر بىلەن ئەخمەتجانغا قاراپ.
— قاۋانلىقنى ئارىلاپ چىقتۇق، — دېدى ئەخمەتجان، — مۇنۇ ئەكبەرنىڭمۇ جەڭ قىلمىسا تۇرالمايدىغان خۇيى بار ئىكەن، قاۋانلىق بىلەن بىر ئېلىشسام دەيدىغۇ!
— ھەربىيدە ئىككىنچىسى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسىتىپسەن، ئەمدى بىرىنچى دەرىجىلىكنى كۆرسىتەي دەپسەن. دە! — دېدى ئەبلغازى خۇشاللىقىنى يوشۇرالماي كۆلۈپ.
— «قاۋانلىق» كېڭىيىۋېتىپتۇ. ھازىرغىچە تۆت. بەش مىڭ مو يەرنى ئۆزىگە قوشۇۋاپتۇ.
— تۆت. بەش مىڭ؟ — ئاسسىم چۆچۈپ سورىدى، — بۇنچە ئەمەستۇ؟
— مەن ناھىيىدە لى شۇجى بىلەن مۇشۇ توغرىلىق سۆزلەشكەندە، ئۇ، تۆت. بەش مىڭ مو يەرنىڭ كاردىن چىققانلىقىنى، مۇشۇ سۈرئەت بىلەن ماڭسا يەنە 10 يىلدا پۈتۈن يېزىغا خەۋپ يېتىدىغانلىقىنى ئېيتقاندى. ئەخمەتجان ئىككىمىز ئۇچ. تۆت كۈندىن بېرى تەكشۈرسەك راستىنلا شۇنداق، ئەھۋال ئېغىر ئىكەن.
ئاسسىم قامچا سېپى بىلەن يەرنى سىزىشقا باشلىدى.
شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئادەتلىرى بويىچىلا چوڭ ئەترەتنىڭ جىددىي ئىشلىرى توغرىسىدا سۆزلىشىشكە چۈشۈپ كەتتى. ئۇلار

بىر بىرى بىلەن ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرگەندەك قىزغىن، تەمكىن ۋە جىددىي سۆزلەشمەكتە ئىدى.

مانا، گۈلخان ئۆچۈپ، ئۇنىڭ ئاپئاق كۈلىنى كەچكۈزنىڭ ئىزغىرىن شامىلى ئۇچۇرۇپ كەتتى، ئېشىپ قالغان كىيىك گۆشى قېتىشتى، ئىگىلىرىنىڭ كېلىپ مىنىشىنى كۈتۈۋاتقان ئىككى ئات تالاي قېتىم يەر چاپچىپ، تالاي قېتىم پۈرقىدى، لېكىن تۆت ئادەمنىڭ گېپى تۈگىمەيتتى...

قاراڭغۇ چۈشكەندىلا ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. ئاتلىقلار كەتكەندىن كېيىن ئەكبەر بىلەن ئەخمەتجان نېپىز قار باسقان ئېتىز ئارىسىدىكى چىغىر يوللار بىلەن مەھەللىگە قاراپ مېڭىشتى. ئۇلار يەنىلا بايىقى «قاۋانلىق» توغرىسىدىكى گەپنى باشلىغانىدى.

ئەبىلغازى كاڭدا سۇنايلىنىپ ئۇزاق ياتتى. ئۇ بۈگۈن ئەكبەر، ئەخمەتجانلار بىلەن قىلىشقان گەپلەرنى ئويلىدى. ئاسىم بىلەن ئۆز خىيالىدا تالىشىشنى داۋاملاشتۇردى. ئۇ، گەپ - سۆز قىلماستىن چىشى ئاغرىغان ئادەمدەك بىر ئالىقىنىدا ئېڭەكلىرىنى تۇتۇپ ياتاتتى. ئارىلاپ - ئارىلاپ ئۆچۈشكە باشلىغان تاماكىسىنى تارتىپ قويۇاتتى. كۆكۈش ئىس، شالاڭ، سارغايغان چىشلىرى ئارىسىدىن ۋە بۇرنىنىڭ تۆشۈكىدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن چىقاتتى...

ئۇ ئورنىدىن تۇردى، ئۇنىڭ ياپىلاق يۈزى جىددىيلەشتى، قويۇق قارا بۇرۇتلىرى لامپا يورۇقىدا بىلىنەر - بىلىنمەس تىترىدى، ئۇ تاماكىسىنى قاتتىق - قاتتىق شورىدى...

— ھە، نەگە؟ يەنە قامچىغا تۇكۇرۈپ...

ئۇ ئاش سوزۇۋاتقان ئايالىغا مانا شۇ چاغدىلا كۈلۈمسىرەپ قارىدى:

— بىلىپ تۇرۇپ سورايسىنا، كىچىك ئەتىرەت مۇنۇ ھالدا تۇرسا مەن يەنە باشقا نېمە ئىش قىلاتتىم! — دېدى - دە، قىسقا

جۇڭسىنى كىيدى. مەزمۇت گەۋدىلىك، ئۇزۇن چاچ، ئىككى مەڭزىدىن قان تېمىپ تۇرىدىغان ئايالى جەننەتتىن ئەبىلغازىنىڭ ئالدىنى توسۇپ مېھرىلىك كۆزلىرى بىلەن ئېرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ:

— كاڭغا چىقىڭ، ئەكىلىڭ جۇڭغىزنىڭ يېڭىنى تارتىپ قويايلى، تاماق يەۋېلىڭ، مۇشۇ چىقىپ كەتكىنىڭىزچە يېرىم كېچىسىز قايتمايسىز، مەن ئەسرەپ قالمىدىكەنمەن، تاماق يېمىسىڭىز رەنجىيمەن، — دېدى.

ئەبىلغازى ئايالىنىڭ گېپىنى قىيالمىدى.

جەننەتتىن بىلەيزۈكلىرىنى قىپقىزىل، مايلىق جوزىدا تاراق - تۇرۇق قىلىپ ئاش سوزۇۋېتىپ، ئەترەت ھەققىدە سۆزلەشكە باشلىدى:

— بۇ يىل كۆزگىنىمۇ باشقا ئەترەتلەرنىڭ يەرلىرىگە چۆكۈرۈۋالدۇق، ھەر يىلى يەر سورايمىزمۇ، بىر يىل زەيكەش چاپسىاق يەرلەرنى قوڭقۇزۇپ قالغىلى بولارمۇ؟ بولسىمۇ بىزنىڭ دېگىنىمىز توغرا بولار، گۈڭ بىكارغا كېتىپ قۇتقۇزغىلى بولماي قالسا يەنە كىرىم، ئاشلىق بولمىسا، بولغان زىيانىنى سىلەرگە دۆڭگىسە، مانا ئەبىلغازىنىڭ ئەقلى، بۇ يىل يەنە بىر دان يوق، يېزىچە تۆككەن تەرىمىز شامالغا كەتتى، دەپ سىزنى يامان ئاتلىق قىلىپ قويارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن...

— سەن قارا، نەچچە مىڭ مو يەرنى زەي يەپ، قومۇش بېسىپ كەتتى، بۇ يىل بۇ يەرلەرنى تاشلىساڭ، كېلەر يىلى يەنە بىرنەچچە يۈز، ھەتتا مىڭ مولىغان يەرلەرنى تاشلايسەن، ھەر يىلى تاشلاۋەرسەڭ پۈتۈن چوڭ ئەترەت بىرنەچچە يىلدا تۈگىمەمدۇ؟ بۇ يولغا ماڭغىلى بولمايدۇ. بىز بىر نەچچىمىز مەسلىھەتلەشتۇق، يەرلەرنى قەتئىي قۇتقۇزۇپ قالمىز، كەلگۈسىدە «قاۋانلىق»نى ئۈزۈل - كېسىل قۇرۇتۇش ئۈچۈن ئۆزىمىز زىيان تارتساق، يامان ئاتلىق بولساق مەيلى دېيىشتۇق.

ئۆتكەندە مۇشۇ ئىشتا يېڭىلدۇق، زىيان تارتتۇق، مېنى ئەترەت باشلىقلىقىدىن ئېلىپ تاشلىدى، مەيلى، كۆپچىلىكنىڭ پايدىسى ئۈچۈن ھەرقانداق زىيان ـ مۇشكۈلات تارتىشقا تەييار بىز!...

ئەبىلغازى ئۆيىدىن چىقىپ ئۇدۇل جەنۇبقا قاراپ ماڭدى. ئۇ ئالدىراپ ماڭاتتى، ئايىغى ئاستىدىكى نېپىز قار غىچىرلايتتى. ئاچچىق شامال يۈزلىرىگە قار ئۇچقۇنلىرىنى ئۇراتتى، جىمجىت باغلار، كوچا ـ قورولار — ئەبىلغازى ھەر قېتىم ئىشقا ماڭغىنىدا خوشلىشىپ قالىدىغان قەدىناس ھەمراھلار بۈگۈنمۇ ئۇنىڭغا مەدەت تىلەپ: «تاشلىماڭلار، بىزنى تاشلىماڭلار» دەۋاتقاندەك بىلىنەتتى. كۈزدىن باشلاپ يەر توڭلىغىچە بولغان بىرنەچچە ئاي ئىچىدە ئاشۇ باغلار، قورولاردا تالاي كۆڭۈلسىز ئىشلار يۈز بەردى: چۆنەكلەردىنمۇ زەي چىقىپ كەتتى. گەمىلەر بەلگىچە سۇ بىلەن تولدى. تاملار زەيدىن ئۆرۈلدى. نۇرغۇن ئۆيلەرگە غوجا تام ياكى تېرەكلەر يانداldى. ئۆيلەر زەيلىشىپ بەل ئاغرىقى بار قېرىلارنىڭ جېنىغا تەگدى.

— مەھەللىنىڭ يېنىغا شال تېرىغاندىن كېيىن شۇنداق بولىدۇ، مانا ئەمدى شالمۇ يوق، مەھەللىمۇ... — دېيىشتى بەزىلەر.

— ياق، زەينى ھەيدىۋېتىمىز، مەھەللىنى ساقلاپ قالىمىز! — دېيىشتى مەھەللىنىڭ ئاكتىپلىرى. ئۇلار زىيانغا ئۇچرىغان ئەزالارنىڭ ئۆيلىرىنى ياساشتى، قىشلىق كەم ـ كۈتىسىنى قامدىۋېلىشقا يار ـ يۆلەك بولۇشتى، ئەزالارنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندە ھەقسىز يارەمدە بولىدىغانلار مانا مۇشۇ ئاكتىپلار ئىكەنلىكىنى ئەمەلدە كۆرسەتتى، لېكىن ئەترەتنى مۇشۇنىڭ بىلەن ساقلاپ قېلىشقا ئۇلارنىڭ تازا ئىشەنچىسى يوق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ كۈنلەردە ئاكتىپلارنىڭ بېشىغا چۈشكەن. ئۇلارنىڭ ئۇستىدىكى يۈك ھەممىدىن ئېغىر ئىدى.

ئەبىلغازى ئەنە شۇ ئاكتىپلارنىڭ بىرى. ھەر بىر كىچىك

ئەترەتتە مۇنداق ئادەملەر بار، ئۇلارنىڭ گېپىنى كۆپچىلىك ھېچقاچان بىرمايدۇ، سەۋەبى ئۇلار ئۇزۇن يىل مۇشۇ يېزىلاردا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن كوللېكتىپ ئۈچۈن ئىشلىگەنلەر، ئۇلارنىڭ ھالال نېيىتى كۆپ قېتىم ئىسپاتلانغان، ئۇلار نېمىلا قىلمىسۇن مۇشۇ مەھەللىدىكى كۆپچىلىكنىڭ پايدىسىغا سۆزلەيدۇ، ئىشلەيدۇ. نەدە جاپالىق ئىش بولسا ئۇلار شۇ يەردە. ئۇلاردىن بىرەرسى ئېتىزدىن قايتىشقا توغرا كەلسە، يولدا كەلگىچە ئېتىز سۈلىرىنى قىنىغا سالىدۇ، ئېتىز تەرەپكە ماڭغان بىرەر مالنى ھەيدىگەچ، بىرەر يېرىم باش قوناق ياكى ئوت - چۆپنى قولتۇقىغا قىسقاچ ماڭىدۇ - دە، ئۇنى ئەترەتنىڭ ئىسكىلاتىغا تاپشۇرىدۇ. مىسالى يەنە ئەترەتنىڭ ھارۋىسى پانقاققا پېتىپ قالسا ئۆزى ئوقنىڭ تېگىگە كىرىپ، ئوڭدا يېتىپ چاققا پىشاق بولىدۇكى، ئاتنى بېھۇدە دۇمبالىمايدۇ... ئۇلار ئاددىي ئادەملەر، قىلىدىغان ئىشلىرىمۇ ئەنە شۇنداق ئۇششاق ئىشلار، لېكىن ئۇلار ئەنە شۇ ئىشلىرى بىلەن خەلقنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەن، ھەرقاچان يېزىلاردىكى مۇھىم ئىشلاردا خەلق شۇلارغا قاراپ قەدەم تاشلايدۇ.

ئەبىلغازى ئەنە شۇ ئاكتىپلارنىڭ بىرى بولغاچقا، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىنى ئاقلىشى لازىم. ئۇ، ئۆز جۆرىلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئەترەتنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئامال تېپىشقا كېتىپ بارىدۇ...

ئەبىلغازى ئۇدۇل كىچىك ئەترەت ئىشخانىسىغا كەلدى.

بايلاردىن مۇسادىرە قىلىنغان يوغان دەرۋازىلىق، دېرىزىلىرى قاپقاقلىق، خىش بىلەن كۆتۈرۈپ سېلىنغان ئۈچ ئېغىزلىق ئۆينىڭ سارىيى كىچىك ئەترەت ئىشخانىسى ئىدى، ئىشخانىنىڭ كوچىغا قارىغان دېرىزىلىرىدىن پانار يورۇقى چۈشۈپ تۇراتتى. ئەبىلغازى كىرىپ كەلگەندە قېرى ئات باققۇچى، چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ ھەيئىتى روزاخۇن بوۋاي ئۇزۇن

ياستۇق مەشكە قۇرۇق يېرىندىلارنى سېلىۋاتاتتى. بوۋاينىڭ قاپقارا ساقاللىق قىزىل يۈزىدە بىرخىل جىددىيلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇ ئەبىلغازغا قاراپ قويۇپ كۈلۈمسىرىدى. بۇ كىچىك ئەترەتتە مۇشۇ ئىككىلا پارتىيە ئەزاسى بار ئىدى، ئۇلار بىر بىرىنى ياخشى چۈشىنىشەتتى.

— باشقىلار تېخى كەلمەپتۇ - دە، — دېدى ئەبىلغازى، — زېۋىرشاغا ئېيتقانمىدىڭ؟

— ئېيتتىم، ئۇ ۋاقتىدا بولسىلا بارىمەن دېدى.

— نېمىگە شۇنچە ئالدىراش ئىكەن؟...

— هازىر سۆزلىشىمىز، — دېدى روزاخۇن بوۋاي بىر يېرىندىنى تىزى بىلەن دىسلاپ تۇرۇپ، — ئاسىم يەنە يېڭى يولىورۇق ئەكەپتۇ، ئۇنىڭدا: سەككىزىنچى ئەترەتنى قەتئىي كۆچۈرۈش كېرەك، ۋاقتىنچە ئەزالار خۇسۇسىي ئوقەت قىلىپ تۇرمۇشىنى قامدىسۇن، دەپتۇ.

— هەر كىم بىلگەن سەنەمگە دەسسىگىلى تۇرسا، كوللېكتىپنىڭ كۈچىنى كۆرسەتمىسە بۇ قانداق بولغىنى؟ ئەزالار باش قېتىمچىلىقتا قالغاندا ئۇلارنى توغرا يولغا باشلىماي ئۆز جېنىڭنى ئۆزۈڭ ئال دېسە، كەمبەغەل بولساڭ ئوغرىلىق قىل دەپتۇ - دە! شەخسىي قىلغان ئوقەتنى كوللېكتىپ نېمىشقا قىلالمايدىكەن!

— ۋاقتىلىق شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر بوپتىمىش!

— ياق، روزاخۇنكا بۇنداق قىلىشقا بولماس، يېرىلەرنى زەي بېسىپ كەتتى دەپ مەھەللىدىن كۆچۈپ كەتسەك، ۋاقتىلىق قىينىچىلىقنى هەل قىلىمىز دەپ كوللېكتىپ ئىگىلىكىنى چۆرۈۋەتسەك بىزدەك پارتىيە ئەزالىرى كىمگە كېرەك! روزاخۇنكا، هازىردىن باشلاپ ئۆيىمۇ - ئۆي كىرىپ، ئەزالار بىلەن پاراڭلىشايلى، قېنى قانچىلىك ئادەم ئۇلارنىڭ دېگىنىگە ماقۇل دەركىن!

— كېلىدىغانلار كەلسۇن، بىر قارارغا كېلىپ ئەلۋەتتە مۇشۇ كېچىدىن قالماي ھەرىكەتكە ئۆتەيلى!

ئۇلار كۆتكەن ئاكتىپلار بىر بىرىدىن كىرىپ كېلىشتى. بىرىنچى بولۇپ، پاكار بويلۇق، مەزمۇت گەۋدىلىك ئىمىر كىرىپ كەلدى. ئۇ مىجەزى چۈس، تېز ھاياجانلىنىدىغان، سېرىق كۆتمەك بۇرۇتلىرى چوك قىلىپ كۆرسىتىپ تۇرمىسا، گۆشلۈك يۈزىدىن تېخى باللىق ئالامەتلىرى كەتمىگەن، يېشى 30 دىن ھالقىغان ساددا يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن كىرگەن ئايال ئەتىرەت باشلىقى — ۋېجىك، ئەمما تېتىك، قاش - كىرپىكى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان، يېشى 40 قا يېقىنلىشىپ قالغان تۇل ئايال دىلەيساخان ئىدى. بۇ ئايال ئىشچانلىقى، ئوچۇق پىكىرلىكلىكى ۋە بەدەن قۇرۇلۇشىنىڭ تەتۇرسچە غەيرەتلىك ۋە قەيسەرلىكى بىلەن پۈتۈن يېزىدا داڭلىق. «دىلەيساخان 22 ياغاچلىق تامدىن بىر كۈندە ئىككى يېرىمنى سوقۇپتۇ، دىلەيساخان 80 مېتر قىر سوقۇپتۇ، دىلەيساخان چالغا تۆتۈپ توققۇز مودىن سۈلۈ چېپىپتۇ، دىلەيساخان سوقا تۆتۈپتۇ، سۇ تۆتۈپتۇ، خامان تېپىپتۇ...» دېگەن گەپلەر كەڭ تارالغان. ئىش قىلىپ قەدىمدىن تارتىپ ئاياللار قىلىپ باقمىغان ئىشلارنى دىلەيساخان تۇنجى قېتىم قىلىپ كۆرگەن، قىلغاندىمۇ كۆپچىلىكنى ھەيران قالدۇرغان، يەنە بۇ ئايالنىڭ كۆڭۈل ئاياپ ئولتۇرمايدىغانلىقىمۇ مەھەللىدىكىلەرگە ئايان.

مانا، يېزا ئوقۇتقۇچىسى پاتىمە كىرىپ كەلدى. ئاق سېرىق، چاچلىرى دولقۇنلىنىپ تۇرغان، شىرىق چاپان كىيىپ، يىپ ياغلىق چېگىۋالغان، دېھقان قىزلىرىدىن پەرقلەنمەيدىغان بۇ قىز ئاۋۇ روزاخۇنكامنىڭ بېقىۋالغان قىزى. ئۇ بۇ يىل 26 دە، تېخى ياتلىقمۇ بولمىدى. خۇشخۇي، تىنىم تاپماس بۇ يېزا ئاكتىپى ھازىرغىچە بولغان ھەرىكەتلەرنىڭ قايسى بىرىدە كۆپىنىڭ ئالدىدا ماڭمىغان دەيسىلەر؟

ۋۇخەندىن چېچىرا رايونغا يارەمگە كېلىپ مۇشۇ كىچىك ئەترەتتە ئىككى يىلدىن بېرى ئەزا بولۇپ تۇرۇۋاتقان ئېگىز، ئورۇق، كۆزئەينەكلىك يىگىت شياۋلى بىلەن پاكار، چاچلىرى كۆزىگە چۈشۈپ تۇرمىدىغان كەم سۆز يىگىت شياۋدۇڭمۇ كىرىپ كەلدى. يەنە بىرنەچچە قېرىلار ۋە ياشلار كىرىشتى... ئولار ئورۇندۇقتىن. تام تۇۋلىرىدىن. كۆتەكلەردىن ئورۇن ئېلىشتى. بۇ كىشىلەر نە كىچىك ئەترەتنىڭ، نە چوڭ ئەترەتنىڭ كادىرلىرى ئەمەس. يېزىنىڭ دېھقانلىرى. ئولار ئۆز كىچىك ئەترىتىنىڭ تەقدىرى ئۈچۈن، ئەترەتنى قۇتقۇزۇپ قېلىش ئۈچۈن ئۆزلىكىدىن ئوتتۇرىغا چىققانلار..

روزاخۇن بوۋاي ھەربىر سەپدىشىغا بىردىن قاراپ چىقتى. جىددىي چىرايلارغا قاراپ بۇ ئادەملەرنىڭ ئويلىرىنى، ئارزۇلىرىنى چۈشەندى. ئۇ ئىنچىكە، جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن سۆز باشلىدى:

— قېينىچىلىق ئېغىر. بۇ يىل ئاشلىقتىن ھوسۇل ئالالمىدۇق. يەرلىرىمىزدىن سۇ چىقىپ كەتتى. زەي بىزگە جىددىي ھۆجۇم قىلماقتا. يەرلەر قولدىن كەتتى، ئەمدى بۇ زەي ئۆي - جاي. باغلارغا يېيىلمافتا. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەزالارغا يېيىش ئۈچۈنمۇ ئاشلىق يوق، تەقسىم قىلىپ بېرىشكە پۇلمۇ يوق. باش قېتىمچىلىق ئېغىر بولۇۋاتىدۇ. راست گەپنى ئېيتساق زەي جېنىمىزدىن باشقىنىنى ئېلىپ بولدى. باشقا ئەترەتلەرنىڭ يېرىگە ئاز تولا بۇغداي چۆكۈرۈۋالدۇق، لېكىن بۇنىڭ بىلەن كىچىك ئەترەتنى قۇتقۇزۇپ قالغىلى بولمايدۇ. ئەمدى بىزگە ئىككىلا يول بار. بىرسى، چوڭ ئەترەتنىڭ بەزى رەھبەرلىرىنىڭ پىكرى بويىچە ھەربىر ئەترەتنىن ئاجرىتىپ بەرگەن يەرلەرنى ئېگىلەپ، ئەتىيازدىن باشلاپ ئۆستەڭنىڭ يۇقىرىسىغا كۆچۈش، مۇنۇ مەھەللىنىمۇ «قاۋانلىق» قا تاشلاپ بېرىش، بۇ ئاسان يول، دەرھال جان باقىلى بولىدىغان يول، لېكىن بۇ يولنىڭ تېگى

قاراڭغۇ! يەنە بىر يول «قاۋانلىق»قا مۇجۇم قىلىش. بىرنەچچە يىل جاپالىق كۈرەش قىلىپ زەيكەش چېچىش، يەرلەرنى قۇنقۇز ۋە قېلىش يولى، بۇ يول جاپالىق يول، ھەربىر قەدەمگە ناھايىتى جىق كۈچ كېتىدىغان يول، لېكىن بىزگە نان بېرىدىغان يول. گەپنىڭ بولار يېرى شۇ. كىچىك ئەترەتنى بىز قۇرغان. ئۇنىڭ جېنى بىزنىڭ قولىمىزدا. پۈتۈن ئەزالارنىڭ قۇلىقى بىزدە، بىز نەگە باشلىساق ئەزالار شۇ ياققا ماڭىدۇ. قېنى، قايسى بولنى تاللايمىز؟ مانا بۈگۈن مۇشۇ ئىشنى ھەل قىلىمىز.

— چوڭ ئەترەت بىلەن يېزىنىڭ پىكرى قانداقكىن؟ — بومبا ساقاللىق بىر ئادەم سورىدى.

— لى شۇجى دوختۇرخانىدا ئىكەن، — دېدى روزاخۇن بوۋاي، — ھەممىمىزنىڭ خەۋىرىدە بار — ئۆتكەندە لى شۇجى يەتتە كۈن پانقاق كېچىپ قاۋانلىقنى ئارىلاپ چىققان. دوختۇرخانىغا كىتىش ئالدىدا: بىردىنبىر يول «قاۋانلىق»نى ئۇزگەرتىش، قانچىلىق چىقىم كەتسىمۇ جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىپ، بۇ سازلىقنى ئۇزۇل - كېسىل قۇرۇتۇش، شۇنداق قىلمىساق «قاۋانلىق» بىزنىڭ بىرنەچچە چوڭ ئەترىتىمىزنى كاردىن چىقىرىدۇ دەپتىكەن...

— ھازىر قىلارنىڭ پىكرىچۇ؟ — بايىقى ئادەم يەنە سورىدى.

— چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسمىنىڭ دېيىشىچە، ئەتىيازدا توڭ كېتىش بىلەن باشقا ئەترەتلەرگە كۆچىدىكەنمىز. سەككىزىنچى ئەترەت تارقىلىدىكەن.

— بايا قايسى بولنى تاللايمىز دېدىڭغۇ، — دەپ سۆز باشلىدى ئىمىر قاپىقىنى تۇرۇپ، — مەن ئاشۇ كېيىنكى جاپالىق يولغا تەييار. ئۆيلىرىم ئۆرۈلۈپ چۈشسە گەمە كولايمەن، سۇدا ياتسامۇ، لايغا مىلەنسەممۇ، ئاخىرقى كۈچ - قۇۋۋىتىمنى سەرپ قىلىپمۇ «قاۋانلىق» بىلەن ئېلىشىمەن. ھېچ يەرگە كۆچمەيمەن! — ئۇ قوللىرىنى شىلتىپ ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا

باشلمدى.

— گەپ سېنىڭ بىلەن مېنىڭ جېنىمىزنى پىدا قىلىش - قىلماسلىقىمىزدا بولسا، بۇنىڭ كارى چاغلىق، — دېدى ئەبىلغازى بۇرۇتىنىڭ بىر ئۇچىنى چىشلەپ تۇرۇپ، — گەپ مۇنۇ 96 تۇتۇننىڭ پىكرىنى بىر تۇگۇچكە كەلتۈرۈشتە. كۆرىۋاتىسەن: ھېلىتىن كۆچۈۋاتقانلارمۇ، ياغاچ - تېشىنى كېسىۋاتقانلارمۇ، باشقا مەھەللىلەردىن ئۆي - جاي ئۇقۇشۇۋاتقانلارمۇ بار، ئەزالاردىن ئاغرىنىشقا ھەققىمىز يوق، نېمىشقا دېسەڭ كوللېكتىپتىن ئۈمىدى بولمىغاندىن كېيىن جان ساقلاش ئۈچۈن ھەربىرىمىز قىلىدۇ - دە! بىز بىر ياخشىراق ئامال تېپىپ بېرەلىسەك ھېچكىم كىندىك قېنىنى تۆكۈلگەن.ماكانلىرىنى تاشلاپ كەتمەيدۇ. نان بېرىدىغان ئامال كېرەك. ئەلۋەتتە يۈرسەتتىن پايدىلىنىپ خەلقنى قۇتراتقۇلارمۇ، بىزنىڭ ھالىمىزنى كۆرۈپ چاۋاك چېلىپ كۆلىۋاتقانلارمۇ بار. بىز ئۆزىمىز ئۈستىدىلا ئەمەس، كۆپچىلىكنىڭ نىيىتىنى بىر تۇگۇچكە كەلتۈرۈش ئۈستىدە سۆزلەيلى. «قاۋانلىق» قا بىز ئالتە - يەتتە ئادەم ئەمەس، مىڭلىغان ئادەملەر بىلەن ھۈجۈم قىلغاندا ئىش پۈتىدۇ، مېنىڭچە بىزنىچى مەسىلە ئەزالار ئىچىدە خىزمەت ئىشلەش.

— دۇرۇس، دۇرۇس، — دېدى روزاخۇن بوۋاي، — ئەزالارنىڭ قۇلىقى بىزدە، كۆزى بىزدە. كىچىك بالا ئانىسىدىن پاناھ تىلىگەندەك ئەزالار بىزدىن پاناھ تىلىمەكتە. ئەزالارغا ئۆي، نان، چاي - تۇز، كىيىم - كېچەك، خىراجەت قىلغىلى پۇل كېرەك. بىز بىر ئامال قىلىپ مۇشۇنداق قىيىن شارائىتتىمۇ ئەزالارنىڭ تۇرمۇشىنى بۇلتۇرقىدىن ناچارلاشتۇرۇپ قويماسلىقىمىز لازىم. ئۇنداق قىلمىساق ئەزالار كوللېكتىپنىڭ نېمىسىنى ئارزۇلايدۇ؟ كوللېكتىپنىڭ پايدىسىنى مۇشۇنداق چاغدا كۆرسەتمىسەك كېرەك.

— ماڭا رۇخسەتمىكىن، — دىلەيساخانىنىڭ ئىنچىكە ئاۋازى جاراڭلىدى، ئۇنىڭ قايرىما ياقىلىق، چاڭلى تاشلىق پاختىلىق چاپان ئىچىدىكىسى گەۋدىسى ھازىرلا يەردىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدىغاندەك جىددىي مىدىرلايتتى، — شۇمۇ گەپمۇ، ھەدىسلا كۆچۈڭلار، يەرنى تاشلاڭلار دېيىشكىنى نېمىسى! تۇنۇگۈنلا ئايالىردىن بىر گەپ ئاڭلىدىم، بىرسى: ھېيتەك پومپىشچىك غوجا تۇخۇمى، يېرىنى مۇسادىرە قىلىۋېدى مانا بۇيرۇمىدى، غوجىلارنىڭ روھىغا ئاتاپ يەتتە كېچە - كۈندۈز زەراخەتمە قىلمىسا مۇشۇ پۈتۈن چوڭ ئەترەت گۈمۈرۈلۈپ چۈشۈپ بىر چوڭ كۆل پەيدا بولغۇدەك، دەپتۇ. ھەقىچان بۇ گەپنى شەرىخان تارقاتتى دەپ، ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ سۈرۈشتۈرسەم ئىللا - بىللا مەن تارقاتمىدىم، مەنمۇ كىشىلەردىن ئاڭلىدىم دەپ تۇرۇۋالدى، بۇ گەپنىڭ ئىگىسىغۇ چىقىدۇ، لېكىن بۇ گەپتىن كۆرگىلى بولىدۇكى، «قاۋانلىق» بىلەن بىللە دۈشمەنلەرمۇ بىزگە ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ مەقسىتى خەلق يېزىسىنى ماغدۇرىدىن كەتكۈزۈش، كوللېكتىپنى يەككىلىككە باشلاش! بىز چېكىنسەك دۈشمەنگە يەم بولىمىز، بىزگە ھۇجۇم قىلىشتىن باشقا يول يوق!

— كوللېكتىپ ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش ياكى ئۇنى ئاجىزلاشتۇرۇش، كوللېكتىپ ئىگىلىكىنى مۇستەھكەملەش ياكى ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزۈش — مانا بۇ يېزىلاردىكى ئىككى يول ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى، — گېپىنتتىن مۇشۇ گەپلەرنى ئوقۇدى پاتىمە ۋە ئوقۇپ بولۇپ كۆپچىلىككە بىر قاراپ چىقىپ سۆزىنى باشلىدى، — كۆچۈش ياكى كۆچمەسلىك، تارىماققا ئىككى خىل چارىدەك كۆرۈنىدۇ، لېكىن چوڭقۇر ئويلىساق مۇشۇ مەسىلىدە سوتسىيالىزم يولى لازىمۇ - ئەمەسمۇ دېگەن مەنا بار. كىچىك ئەترەتنى تارقىتىۋېتىش ياكى كۆچۈرۈۋېتىشنى ئوتتۇرىغا قويغانلار: ئۇچ يىل تەبىئىي ئاپەت بولدى، ھازىرچە «قاۋانلىق» قا ھۇجۇم قىلىشقا كۈچ يوق، بىزدە

يەر دېگەن جىق، بىر - ئىككى مىڭ، ھەتتا تۆت - بەش مىڭ مو يەرنى تاشلىۋەتسەكمۇ يەردىن قىينالمايمىز، دېيىشىدۇ. قارىماققا ئۇلار خەلقە كۆيۈنگەندەك، ئاپەتكە ئۇچرىغان ئەترەتلەرنى قۇتقۇزۇشنىڭ كويىدا بولۇۋاتقاندەك كۆرۈنىدۇ، لېكىن ئۇلار بۇ چارە بىلەن ئۇزاققا بارغىلى بولمايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكىنى يوق. بىر قىسىم كادىرلار، بىر قىسىم ئەزالارمۇ چۈشىنىپ يەتكىنى يوق. ئۇلار بىزدىن: ئاسان پول ئالدىغدا تۇرسا ھارۋىنى قېيىن يولغا بۇراۋاتسىلەر، دەپ ئاغرىنىۋاتىدۇ. ئۇلار دەل مۇشۇ قېيىن يولنىڭ قۇتۇلۇش يولى، داغدام پول ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ، ئەكسىركام بىلەن ئەخمەتجان ئاكام يېزىغا بېرىپ سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەھۋالىنى ئېيتىپتۇ. بۇلۇم باشلىقى جىن دېگەن كىشى سىنىپىي كۆرەشنى چىڭ تۇتۇشلار دەپ يوليورۇق بېرىپتۇ. مېنىڭ پىكرىم: ئەزالار ئىچىدە كەڭ تەشۋىق قىلىش، ھەرگىز مۇرەسسە قىلماسلىق، مانا بۇ بىزنىڭ ھازىر قىلىدىغان ئىشىمىز!

— قەندەك گەپ قىلدىڭ قىزىم. — دېدى روزاخۇن بوۋاي قىزىغا. — سوتسىيالىزم يولىنىڭ كوللېكتىپ يولىنىڭ ئەۋزەللىكىنى كۆرسىتىشىمىز كېرەك. قۇرۇق گەپ بىلەن ئەمەس. ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىشىمىز كېرەك. بىزدە ھازىر كۆچ بارمۇ؟ راستىنى ئېيتساق يوق. مەن بايا سۇلايمان بوغالتىرلار بىلەن پاراڭلاشتىم. بۇلتۇرقى ئومۇمىي كىرىم 110 مىڭ يۈەن بوپتىكەن. چىقىم 24 مىڭ يۈەن ئىكەن، بۇ يىلچۇ؟ بۇغداي، زىغىر، قوناق تىزدا يېرىم كېمەيدى. شال ئۆلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قوشۇمچە كىرىممۇ بولمىدى. بۇ يىل ئومۇمىي كىرىم 37 مىڭ يۈەن ئىكەن. چىقىم 41 مىڭ يۈەن ئىكەن. ئاشلىق ئۈچ قالدۇرۇشقا يەتمەيدىكەن. تېرىلغۇ ئۇلاقلىرىمۇ زىيانغا جىق ئۇچرايتۇ. 10 ئات، ئالتە ئۆكۈز ئۆلۈپتۇ. ھارۋىلاردىن يەتتىسىلا كارغا كېلىدىكەن. قالغان 11 ھارۋا كاردىن چىقىپتۇ،

ئىسكىلاتتا يان ياغاچ بولغۇدەك تەييار ياغاچمۇ يوقكەن. ساڭلاردا چاشقان يېگۈدەكمۇ دان يوقكەن. ئېغىر كېسەللەرنى دوختۇرغا ئاپىرىشقىمۇ ىىر يۈەن ئەق پۇل بېرەلمەيمىزكەن. . . — بوۋاي بىر ئۆھ تارتىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — قىسقىسى قىينىچىلىق ناھايىتى ئېغىر. بۇنىڭ يوشۇرۇشقا بولمايدۇ. ئەزالارنى چىرايلىق گەپ بىلەن ئالداشقا بولمايدۇ. راست گەپنى ئېيتساق ئەترەتنى تارقىتىشقا قوشۇلىدىغانلار كۆپچىلىك. ئۇلار ئىككى خىل ئادەملەر: بىر خىلى قولىدا بارلار، يەنە بىر خىلى قىينىچىلىقى ئېغىرلار. قولىدا بارلار مەسىلەن، ھەيدەر، زۇنۇرشالار تېخىمۇ بېيىش ئۈچۈن ئەترەتنى تارقىتىمىز دەيدۇ. قىينىچىلىقى بارلار جان ساقلاش ئۈچۈن ئامالسىز ئەترەتنى تارقىتىمىز دەيدۇ. . .

ئاكتىپلارنىڭ بېشى چۈشتى. ئەترەتنى ساقلاپ قېلىش راستىنلا ناھايىتى قىيىن ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن تەربىيىدىن باشقا يەنە پۇل لازىم ئىدى. ئۇ پۇل قېنى؟ پۇلنى نەدىن تاپىدۇ؟

ـ روزاخۇنكامنىڭ پىكرى ناھايىتى توغرا، ـ دېدى شياۋدۇڭ چېچىنى قولى بىلەن كەينىگە تاراپ تۇرۇپ، ـ پۇل تېپىش كېرەك. بۇ پۇل نەدە؟ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇنچە جىق ئىقتىساد توپلىغىلى بولامدۇ؟

— بىرىنچى قەدەمدە سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ ئىغۋالىرىنى پاش قىلايلى. ئۆيىمۇ ـ ئۆي كىرىپ خەلقنى قوزغايلى، ئاندىن كېيىن ئەزالارنى خىلمۇ ـ خىل چارىلەر بىلەن پۇل تېپىشقا تەشكىللەيلى، مەسىلەن، قومۇش ئورۇپ ساتايلى، خاك كولايلى، بورا ـ سېۋەت توقايلى، ئىش كۆتۈرە ئېلىپ ئىشلەيلى. . . قىسقىسى. . . — شياۋلى شياۋدۇڭغا قوشۇمچە قىلدى.

— قۇرۇق گەپ ئەمەن تېتىيدۇ، — دېدى بىر بوۋاي، — كۈرەش، كۈرەش دەپ ۋاراقىرىغانغا قورساق تويامدۇ، ئەكبەرنىڭ نىيىتى ياخشىدۇ بەلكى، لېكىن بىزگە ئاشلىق، پۇل كېرەك.

ئاكتىپلار ئۇ بىر ئېغىز، بۇ بىر ئېغىزدىن سۆزلىشىپ يېرىم كېچىگىچە مەسلىھەتلەشتى، ئۇلار ئەتە قىلىدىغان ئىشلىرىنىمۇ كېلىشىۋېلىشتى، ھەر بىرسىگە ۋەزىپىمۇ تەقسىم قىلىندى.

ئەبىلغازى يىغىندىن ھاياجان بىلەن قايتتى. ئۇ تۆت كوچىغا كەلگەندە ھويلىدىكى قارايا‌غاچنى قوندۇق قىلىۋالغان قىزىل خوراز ئەنسىز قانات قېقىپ چىللىدى. قار بىلەن چۈمكەلگەن ۋېزا ئۈيقۇدا. نەلەردىندۇر ئىتنىڭ ھاۋشىشى، ھارۋىنىڭ غىچىرلىشى، ھارۋىكەشنىڭ ناخشىسى ئاڭلىناتتى. مۇشۇ يەردە تۇغۇلۇپ، مۇشۇ يەردە چوڭ بولغان دېھقان ئۇچۇن ۋېزا كېچىسىنىڭ بۇ ھالەتلىرى شۇنچە ئۇز، يېقىملىق... ئۇ ئىختىيارسىز ئالدىغا قاراپ ماڭدى. ئاشۇ ياقتا — مەھەللىنىڭ چېتىدە بۇلتۇر ئەبىلغازى ئەزالارنى قوزغاپ چاپقۇزغان زەيكەش، ئۇنىڭ نېرىسىدا يېيىلىپ ياتقان 50 — 60 مىڭ مو يەردە قەدىمىي قومۇشلۇق بار. بۇ يەر قەدىمدىن تارتىپ ياۋا تۇڭگۇزلارنىڭ ماكانى بولۇپ كەلگەچكە «قاۋانلىق» دەپ ئاتالغان. ئاكتىپلارنىڭ «قاۋانلىق»نى باش ئەگدۇرمەكچى بولغانلىقى، ئاتا - بوۋىسى قىلىپ باقمىغان ئىشنى قىلماقچى بولغانلىقى، نەچچە يۈز يىللىق قەدىمىي قومۇشلۇققا ھۇجۇم قىلىش ئۈستىدە ئېلىپ بارغان مۇلاھىزىلىرى ئۈنى ھاياجانلاندۇرغانىدى. ئاقارغان يەرنى ئاي يورۇقى يورۇتۇپ تۇراتتى. ئەبىلغازى مەھەللىدىن چىقىپ «قاۋانلىق»قا كېتىدىغان ھارۋا يولى بىلەن خېلى ماڭدى.

مانا ئۇ دەسىپ تۇرغان يەر، يەر ئىسلاھاتىدا پومېشچىكلاردىن مۇسادىرە قىلىۋېلىنغان. پۈتۈن ئۆمرىدە ئالقانىدەك يەرگە زار بولغان نامرات دېھقانلار، پارتىيە رەھبەرلىكىدىلا يەرگە ئىگە بولۇپ، بۇ يەرلەرنىڭ توپىسىنى كۆزىگە سۈرتىمىدىمۇ؟ «بىزنىڭ يېرىمىز!» دەپ چۇقۇرۇشۇپ كەمبەغەل بالىلىرى بۇ يەرنىڭ چىمەنلىرىدە مۇللاق ئېتىشىپ

ئېغىناشمىدىمۇ؟ ئەبىلغازى ئاشۇ يەر ئۈچۈن خۇشال بولغانلارنىڭ بىرسى... خەلق يېزىسى قۇرۇلغان يىلى، يەنى بۇنىڭدىن بەش يىل ئىلگىرى مۇشۇ شائىغا شۇنچىلىك چوڭ خامان ياسالدى. ئون نەچچە ھارۋىغا مارجاندەك بۇغداينى بېسىپ، ھۆكۈمەت سېئىغا ئېلىپ ماڭغاندا، مۇشۇ ئەبىلغازى كارۋان بېشى بولۇپ، ھارۋىسىغا قىزىل بايراقنى قاداپ ماڭغان، شۇ چاغدا ئۇنىڭ خۇشاللىقى ئىچ - ئىچىگە پاتمىغانىدىغۇ! «ئەمگەكچىلەر ئۆز ھۆكۈمىتىگە ۋەتەنپەرۋەرلىك ئېشى تاپشۇرماقتا» دېگەن ماقالا يىلەن ئەبىلغازىنىڭ قامچا ئوينىتىپ كۈلۈپ تۇرغان سۈرىتىمۇ گېزىتە بېسىلغان ئەمەسمىدى! شۇندىن باشلاپ ئەبىلغازىلار يىلدىن يىلغا مول ھوسۇل ئالدى، سەككىزىنچى ئەترەت ئىلگىرىلەۋەردى. لېكىن 1960 - يىلدىن باشلاپ بۇ مۇنبەت يەرلەردىن زەي ئۆرلىدى. 6 - ئاينىڭ بېشىدىن تارتىپ 10 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە يەردىن سۇ قۇرۇمايدىغان بولدى. مانا بۇ «قاۋانلىق» نىڭ كېڭىيىشكە باشلىغانلىقى ئىدى. 1960 - يىلى كۆزدە چوڭ ئەترەت شۇجىسى مەنسۇر ئەزالارنى زەيكەش چېپىشقا تەشكىللىدى. لېكىن «قاۋانلىق» قا قايتۇرما ھوجۇم قىلىشقا ئۇلارنىڭ كۈچى يەتمىدى. 1961 - يىلى بۇ يەرلەرگە كۆزگى بۇغداي تېرىلدى. 9 - ئاينىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا بىردىنلا يەر ئۈستىنى زەي سۇيى بېسىۋالدى، يېڭىدىن ئۇنۇپ چىققان بۇغداي مايسىلىرى سۇ ئىچىدە قالدى. مانا مو كۆزگى بۇغدايىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن مەنسۇر يەنە ئۈچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرىنى زەيكەش چېپىشقا تەشكىللىدى. شۇ كۈنلەردە يېزا باشلىقى تۇرسۇن مەنسۇرنى يېزىغا چاقىرىپ، باشقا يەرلەردە مۇشۇنداق يەرگە شال تېرىپ ياخشى ھوسۇل ئالغانلىقىنى ئېيتتى. مەنسۇر يېزىدىن قايتىپ كېلىپ ئەزالار بىلەن بىرنەچچە كۈن مەسلىھەتلەشتى، كۆرگەنلىرىنى سۆزلەپ بەردى: بۇنداق يەرلەر كۆچسىز بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆزلىكى داڭزا ياساپ چىقىپ،

قىشچە مو بېشىغا ئون مىڭ جىڭدىن مال ئوغۇتى بېرىش كېرەك، 4 - ئايىنىڭ ئاخىرىدا، شال چېچىلغاندىن كېيىن، شالغا سۇ قويۇلۇپ، مايسا كۆتۈرۈلگەندە خىمىيە ئوغۇتنى يېتەرلىك بېرىش كېرەك. يېرى ياخشى تەڭشەلسە، سۇيى ياخشى باشقۇرۇلسا، كەم بولغاندا، مو بېشىغا تۆت - بەش يۈز جىڭدىن شال ئېلىشقا بولىدۇ. . . ئەزالار مۇزاكىرىلىشىپ ئاخىرى يەتتە يۈز مو يەردىكى ئۆلۈش ئالدىدا تۇرغان بۇغداينى بۇزۇپ، شال تېرىشنى قارار قىلدى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن بۇغداينى كۆروپ: «ئەي بولغان تەقدىردىمۇ ئۇرۇقى ئاران چىقىدۇ، شال ئۇرۇقى يۆتكەشكە هارۋا، 15 — 20 تونىنەك خىمىيە ئوغۇتقا پۇل تەييارلاڭلار» دېدى. ئەزالار قىشچە قوتانلاردىن ئوغۇت توشىدى. يەردىن نەم كېتىش بىلەن ئەر - ئايال قوزغىلىپ بۇغداينى بۇزۇپ، شال ئۇچۇن داڭزا - كەيزىلەرنى ياسىدى. شال ئۇچۇن سەككىزىنچى ئەتىرەت خەلقى ئاز تەر تۆكتىمۇ؟ ئەبىلغازى ئۇ كۆنلەردە نەچچە كېچە ئۇخلىمىدى، لېكىن يەنە ئىش ئوڭىدىن كەلمىدى. 1962 - يىلى ئەتىيازلىقى قاش دەريا سىنىڭ سۇيى يىلدىكىدىن ئازىيىپ كەتتى. شال ئۇرۇقى چېچىلىپ تىرىك سۇ بېرىلمىدىغان چاغدا ئۆستەڭدە سۇ بولمىدى. مەنسۇر شۇجى پۈتۈن ئەمگەك كۈچلىرىنى ئۆستەڭ چېپىشقا، سۇ باشلاشقا سالدى، لېكىن ئۆستەڭگە كەلگەن ئاز - تولا سۇ سەككىزىنچى ئەتىرەتنىڭ شاللىقىغا ئاشمىدى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن بۇ چاغدا: هازىرچە قارا سۇ قويۇپ تۇرۇڭلار، دەريا سۇيى كۆپەيگەندە تىرىك سۇنى ئالماشتۇرساڭلار بولىدۇ، دېدى. نەم توپىدىن ئۇنۇپ چىققان شال مايسىلىرىغا قارا سۇ بېرىلدى. مانا شۇنىڭ بىلەن بالايى - ئاپەت باشلاندى. شاللىقا قارا سۇ بىلەن قومۇش، يىكەن، تۇڭگۇز ئوتى، پىيىزەك ئوتلىرىنىڭ ئۇرۇقلىرى ئېقىپ كىرىپ، شالنى ياۋا ئوت بېسىپ كەتتى. پۈتۈن ئەزالار قوزغىلىپ ئوتىغان، پېتىغدىغان بولسىمۇ ئۇنۇم بەرمىدى، بېرىشكە تېگىشلىك خىمىيە

ئوغۇتنى بولسا كىملەردۇ بىرسى بەرگۈزمىدى. مانا شۇنىڭ بىلەن سەككىزىنچى ئەترەت بىر تالمۇ شال ئالالمىدى، ئەكسىچە زەي مەھەللىگە قاراپ تېز كېڭىيىشكە باشلىدى. مانا مۇشۇ ئىش ئۈچۈن ناھىيىلىك پارتكومنىڭ يېزا ئىگىلىك بۆلۈمى بۆلۈم باشلىقى چىن، يېزا باشلىقى تۇرسۇنلار قاتتىق غەزەپلەندى، مەنسۇرنى شۇجىلىقتىن ۋاقتىنچە توختاتتى.

شۇنداق قىلىپ ئەبىلغازى «قاۋانلىق» نىڭ زەربىسىگە قاتتىق ئۇچرىدى. شۇ «قاۋانلىق» ئۇلارنىڭ مۇنبەت يەرلىرىنى كاردىن چىقاردى، شۇ «قاۋانلىق» نىڭ ياۋا چوشقىلىرى ئەبىلغازىلارنىڭ ئۈچ ئوتمغىدىن چىققان بولۇق قوناقلىرىنى تىلغاپ تاشلىدى. خەندەك كولاپمۇ، ئېتىپمۇ ياۋا چوشقىلارنى تۇگىتەلمىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ «قاۋانلىق» خەلق دۇشمەنلىرىنىڭ «ئۇممىد» لىرىگە مەلھەم بولماقتا. خەلقنىڭ مەنپەئەتلىرىگە زىيان يەتكۈزمەكتە. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەبىلغازىلارنىڭ «قاۋانلىق» قا بولغان غەزىپى ھەممىدىن كۈچلۈك. «قاۋانلىقنى ئۈزۈل - كېسىل قۇرۇتۇش» توغرىسىدا گەپ بولغاندا ئۇنىڭ ئۈيقۇسى كەلمەيدۇ، يۈرىكى ھاياجاندىن تېز - تېز سوقىدۇ، پوتۇن ۋۇجۇدىدا بىر ئوت يالقۇنجايدۇ!... بۈگۈنمۇ ئەبىلغازى ئاشۇ يالقۇنجاۋاتقان ئوتنىڭ كۈچى بىلەن ئىختىيارسىز «قاۋانلىق» قا قاراپ ماڭدى. مانا ئۇ «قاۋانلىق» نىڭ گىرۋىكىگە كەلدى.

چەكسىز كەتكەن قومۇشلۇق سەھەردە باشلىنىدىغان ئاۋرال شامىلىدىن دېگىزدەك دولقۇنلىناتتى. نەلەردىدۇر ياۋا چوشقىلار خارتىلدايتتى، ئۇركۈگەن ياۋا غازلار غاقىلدايتتى، قىرغاۋۇل خورىزى چىللايتتى. ئەبىلغازى گويا «قاۋانلىق» قا ھازىرلا ھۇجۇم باشلايدىغاندەك ھاياجان بىلەن قارا سۇنى ياقىلاپ مېڭىۋەردى.

— ئۇر، ئۇر! قوۋۇرغىسىنى سۇندۇرۇۋەت، قوپمىغىنىنى مەن بىر كۆرەي!

— ئى! ئى! ئى! مانا يېتىۋېلىڭ. مانا جاجىگىز!

قارا سۇنىڭ ئۇ چېتىدە ئىككى ئادەم بىر نەرسىنى ئۇرۇۋاتاتتى. ئەبىلغازى قارا سۇنىڭ تار يېرىدىن سەكرەپ ئۆتتى - دە، سازلىققا يېتىپ قالغان، قومۇش باسقان ھارۇننى، يېتىۋالغان ئۆكۈزنى كالتەك بىلەن دۇمبالاۋاتقان ئىككى ئادەمنى كۆردى. ئۇ يالىڭاچلانغان ئىككى ئادەمنى ئېنىق تونۇدى — بۇلار سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەزالىرى — بىرسى پاكار بويلۇق، بىر كۆزىدە ئېقى بار روزىمەت، يەنە بىرسى گەۋدىلىك، قارا ساقاللىق ئادەم ھىدىلشا ئىدى. روزىمەت بولسا ماگىزىنچى ھىكمەتنىڭ ئوغلى، ئىشنىڭ ئاسىنىغا يۈگرەيدىغان، پۈتۈن يازنىڭ تولىسىنى شەھەردە ئۆتكۈزىدىغان سۆزمەن، ئالىقاپلىقتا داڭقى بار، 25 — 26 ياشلارغا كىرگەن يىگىت، ھىدىلشا بولسا ھېيتەك پومپىچكىنىڭ ئېتىلغان ئاكىسىنىڭ ئوغلى، ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە ئۇ جىنايەت بىلەن قولغا ئېلىنغان، كېيىن قويۇپ بېرىلگەن، 1958 - يىلى، يېزىلىق ھۆكۈمەت قۇرۇلغان يىلى ئېغىۋا تارقىتىپ يەنە قولغا ئېلىنىپ تۆت يىل كېسىلگەن، تۇرمىدىن تېخى بۇ يىل چىققان، ئىچىدىن زەھەر قاينايدىغان ئادەم. ئۇلار ئىككىسى ئەبىلغازىنى كۆرمىدى. ئۆكۈزنى ئۇرۇپ تاياقلىرى سۇنغاندىن كېيىن، ئۆكۈزنىڭ ئالدىغا بىر باغ قومۇشنى تاشلاپ ئوت ياقتى. مۇشۇنداق قىلىپ ئۆكۈزنى تۇرغۇزماقچى بولۇشتى:

— ئۆلسە چاتاق! — بۇ ھىدىلشانىڭ ئاۋازى.

— ئۆلسە ئۆلۈكىنى قۇرغۇن يېسۇن! — روزىمەتنىڭ ئاۋازى.

ئەبىلغازى ئۆزىنى ھەرقانچە قىلىپمۇ تۇتۇۋالالمىدى. ئەترەتنىڭ ئۆكۈزىنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى. ئۇزۇن يىل ئەترەت باشلىقى بولۇپ، ئەترەتنىڭ بىر تال پاخلىنىمۇ كۆز قارچۇغىدەك ئاسراشقا

ئادەتلەنگەن ئادەم ئۇنىڭغا چىداپ تۇرالمىدۇنمۇ!
ئەبىلغازى ئۇزىنى ئاتتى، بارغان پېتى كۆيۈۋاتقان قومۇشنى كۆچ بىلەن تەپتى، قومۇش يەردىن كۆتۈرۈلۈپ بىرنەچە مىنۇتلىقمۇ مۇرىسىگە چۈشتى.
— ھۇ، كۆڭلى قارا گەكسىلەر! بىلىپ قوي، سەنلەرگە چوقۇلاشقا تۇغگۇز پاچىقىمۇ قويمايمىز!
— كىچىك ئەترەت باشلىقى ئۇزى قومۇش ئورۇپ سېتىشقا رۇخسەت قىلدىغۇ، ئۆكۈزگىمۇ ئەترەت باشلىقى خەت قىلىپ بەرگەن! — روزىمەت غوڭشىدى. ھىدىلشا بولسا بەدىنىدىكى كۆيۈندىلەردىن قۇتۇلۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى.
— تولا غىڭشىلدىماي قومۇشنى چۈشۈر! — ئەبىلغازى غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى.
— چوڭ ئەترەتتىن رۇخسەت قىلغان تۇرسا... — دېدى روزىمەت يەنە كوتۇلداپ.
— چۈشۈرەمسەن، يوق! — ئەبىلغازى تېخىمۇ قاتتىق ۋارقىرىدى.
— چۈشۈرەيلى... — ھىدىلشا ئارغامچىنى يېشىشكە باشلىدى. روزىمەتمۇ ئامالسىز قومۇشنى چۈشۈرۈشكە تۇتۇندى.
ئۇلار ئەبىلغازنى ياخشى بىلىشىدۇ، ئۇلار يولسىز ئىش قىلىپ قويۇپ نەچچە قېتىم ئەبىلغازنىڭ غەزىپىگە يولۇققانلار، ئۇلارنىڭ ئەبىلغازنىڭ ھەرقانچە ئوغىسى قايىنىسىمۇ لام - جىم دېيەلمەيدۇ، سەۋەبى ئەبىلغازى ھازىر ئەترەت باشلىقى بولمىغىنى بىلەن كىچىك ئەترەت ئاكتىپلىرى نامىدىن سۆزلەۋاتىدۇ - دە، ئۇلارنىڭ ئەبىلغازنىڭ دېگىنىنى قىلماي ھەددى ئەمەس ئىدى.
«ھوي لەنىتى زامان، پۇت - قولۇمنى چۈشەپ قويغان زامان، ئاتا - بوۋىسى ئېغىللىرىمىزدا چىرىپ ئۆلگەن مالچىغا مېنى خار قىلغان زامان... سەۋرىنىڭ تېگى ئالتۇن، سەۋر

قىلاي، سەن ئەبىلغازنىڭمۇ ئاۋازى ئۆچىدىغان كۈنلەر كېلەر» — دەپ ئويلايتتى ھىدىلشا ئۇن - تىنسىز قومۇش چۈشۈرۈۋېتىپ.

«سۆللىك ئاشقا چۈشكەن چۈن كەينىمىزدىن ماراپ يۈرۈپتىكەنسەن - دە! مەيلى ھازىرچە چۈشۈرەي، سەن بەربىر تەرسالىق قىلىسەن. سېنىڭ بىلەن مەن قاچان تەڭ بولالىغان. مۆرىتىنى كەلتۈرۈپ سېنى بىر سىرغائغا تايغۇزاي. مۇنۇ ئۆكۈزدەك قوپالماسقا بىراقلا يات!» دەپ پىچىرلىدى روزىمەتمۇ ئىنجىقلاپ قومۇش چۈشۈرۈۋېتىپ.

«ئۇلارنىڭ كوللېكتىپقا زىيان سېلىپ كېچىلەپ بۇ يەرگە كېلىشى نېمىنى بىلدۈرىدۇ؟ ئۆكۈزنى كىچىك ئەترەت بېرىپتۇدەك. مۇشۇنداق قىلىشقا رۇخسەت قىلىپتۇدەك... مۇنداق ھارام نىيەتلەر پۈل تاپالايدۇ - قىمار ئويناشقا، نەشە چېكىشكە، خەجلەشكە پۈل تاپالايدىكەن؟ ئەزالارنىڭ قورسىقىنى تويغۇزۇشقا پۈل تاپالمايمىزمىكىن؟ بۇلارنىڭ يانچۇقىغا كىرىۋاتقان پۈل نېمىشقا كوللېكتىپنىڭ يانچۇقىغا كىرمەيدىكەن؟ ياق. مەن ھازىرلا ئەترەت باشلىقى زۇنۇرشاغا مۇشۇنداقلارغا قىلمىدىغان ئىلتىپاتلارنى چەكلەشنى ئېيتىمەن. بۇگۈنلا، ھازىرلا شۇنداق قىلىمەن!»

ئەبىلغازى تاماكىسىنى قاتتىق شوراۋېتىپ شۇنداق ئويلايتتى.

— ھارۋىنى چىقىرىش!

ئۇلار ئىككىسى ھارۋىنى چىقاردى.

— ھارۋىنى سۆرەپ ئاپىرىپ ئىمىرغا تاپشۇرۇش!

ئەبىلغازى ئۆكۈزنى ئالدىغا سېلىپ مەھەللىگە ھەيدەپ كەتتى. ئۇلار ئىككىسى قۇرۇق ھارۋىنى سۆرەشكە تۇتۇندى...

يەرگە يېگىدىن يورۇق چۈشكەندە ئەبىلغازى ئۆكۈزنى ھەيدەپ مەھەللىگە قايتىپ كىردى. سەھەرنىڭ سوغۇقى جاندىن ئۆتەتتى. ئۇ ئۆكۈزنى ماخورغا ھەيدەپ كەلدى. تاڭ سەھەردە ئات ئايىقىنى تازىلاشقا تۇتۇنغان

روزاخۇن بوۋاي چاقسىنى ئاچتى. ئەبىلغازى شۇ چاغدىلا روزىمەتنىڭ ئۆكۈزنى ئۇن تارتىشقا ئەترەت باشلىقى قەغىزى ئارقىلىق ئالغانلىقىنى بىلدى. چاقسىغا يۆلىنىپ تۇرۇپ، بۇ ئىككى پارتىيە ئەزاسى پىكىرلەشتى...

ئەترەت باشلىقى زۇنۇرشا بىلەن ئەبىلغازى بۇرۇندىنلا چىقىشالماي كەلگەن، بۇلتۇر شال تېرىش ئىشىدا زۇنۇرشا ئەبىلغازىلارغا قارشى چىققان. ئەبىلغازى ئەترەت باشلىقلىقىدىن ئىلىۋېتىلگەندىن كېيىن زۇنۇرشا ئەترەت باشلىقى بولغان بولسىمۇ بۇ كىچىك ئەترەتنىڭ ئادەملىرىنىڭ تولىسى يەنىلا ئەبىلغازىنى ھىمايە قىلاتتى. زۇنۇرشا ئۆز كۆڭلىدە تۆۋەندىكى نارازىلىقلارنىڭ سەۋەبچىسى ئەبىلغازى دەپ بىلىپ، مۇشۇ بىرنەچچە ئايدىن بېرى ئەبىلغازىغا باتناپ يۈرەتتى. ئەبىلغازىغا ئىشمۇ تەقسىم قىلمايتتى، گەپمۇ قىلمايتتى. ئەبىلغازىنىڭ ئەترەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ يۈرگىنىگە بولسا قاتتىق نارازى ئىدى.

— خىزمەتتىن قالدۇرۇلدىمۇ، بولدى، يەنە نېمىشقا ھەممىگە قول سالىدۇ! — دەيتتى باشقىلارغا داد ئېيتىپ.

— ئۇ دېگەن پارتىيە ئەزاسى، ئارىلىشىشقا ھەققى بار! — دەيتتى يەزەنلەر.

— ئۇنداق بولسا ئەترەتنى ئىككىگە بۆلەيلى، قېنى ئەبىلغازىغا تويمىغانلار ئۇنى ئەترەت باشلىقى قىلىۋېلىڭلار! — دەپ دوق قىلاتتى زۇنۇرشا ئۇنداق دېگۈچىلەرگە.

سەككىزىنچى ئەترەتنى كۆچۈرۈش توغرىسىدا گەپ چىققاندىن كېيىن بولسا زۇنۇرشا بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئەزالار ئىچىدە كۆچۈشنىڭ ئايدىسى بىلەن كۆچمەسلىكنىڭ زىيانلىرىنى سېلىشتۇرۇپ سۆزلەپ يۈردى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ بىلەن

سۆزلىشىش لازىم ئىدى. كىم سۆزلىشىدۇ؟

— ئۇكام ئەبىلغازى، ئاداۋەتنىڭ قايرىپ قويۇپ سەن سۆزلەشكىن، ھەرقانداق قىلىپ بولمىسۇن كۆچمەيلى، بىر يەڭدىن قول، بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ مۇنۇ زەينى نېرى ھەيدىۋېتەيلى دېگىن. — دېدى روزاخۇنكام.

ئەبىلغازى زۇبەرشاغا ئېيتقىنىغان سۆزلىرىنى ئىچىدە يەنە بىر تەكرارلاپ زۇبەرشانىڭ دەرۋازىسىغا كەلدى. بۇ چاغدا قۇياش بىر غۇلاچ كۆتۈرۈلگەن، باغلاردىكى دەرەخلەر بولسا ئاپئاق قىراۋغا چۆمكەلگەنىدى.

ئۇ، دەرۋازىنىڭ توڭگىسىنى تۇتتى. ھويلىدىكى ئىككى ئادەم كۈلۈشۈپ چىقىپ كېلىۋاتاتتى، ئەبىلغازى يۆتەلدى. دەرۋازىدىن چىقىپ كەلگەنلەر ئەترەتنىڭ ما؟ رىنچىسى ھىكمەت بىلەن زۇبەرشا ئىدى. ئۇلار ئەبىلغازىنى كۆرۈپ تۇرۇۋېلا قېلىشتى، لېكىن ھىكمەت دەرھال قاقاقلاپ كۈلدى. ئۇ، چا بۇرۇت. ئېگىز بوي، يوغان كۆز ئادەم ئىدى. ئۇ، ئەبىلغازىنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ:

— يارايسەن ئەبىلغازى، يارايسەن! ئەترەت باشلىقىغا قول قانات راسا لازىم بولغاندا كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقتىڭ. مانا قارا، تاڭ سەھەردە بىكارغا كەلمىدىڭ، ئەلۋەتتە ئەترەتنىڭ غېمى! ھا - ھا...

— شۇنداق، ئەترەتنىڭ غېمى، — دېدى ئەبىلغازى كۈلۈمسىرەپ، — زۇبەرشا، سەن قاچساڭ بىز قوغلايمىز، ئەترەتنىڭ ئىشى ئۈچۈن سېنى قوغلاپ يۈرۈپ پىكىرلىشىمىز. مەن سېنىڭ بىلەن ئەترەتنىڭ ئىشى ئۈستىدە سۆزلەشكىلى كەلدىم.

زۇبەرشانىڭ ئۈزۈن سېرىق بۇرۇتلىرى مىدىرلاپ كەتتى، مىس يېگىنلەردەك ساپ - سېرىق كىرپىكلىك كۆزلىرىمۇ ئىختىيارسىز چىمىلداپ توختىدى. لېكىن گەپ قىلمىدى، ئۇنىڭ

ئورنىغا يەنە ھىكمەت جاۋاب بەردى:

— دېمىدىمۇ ئەترەت باشلىقى زىۋىرشا، ئەبىلغازىلارنىڭ قەلبى تازا، ئەترەتنىڭ ئىشىنى ئاقىستىدىغانلار بۇلار ئەمەس، باشقىلار. رەھمەت ئەبىلغازى. ساڭا رەھمەت. راستىنى ئېيتسام مېنىڭمۇ ئەس - يادىم مۇشۇ ئەترەتتە. ئەزالارنى خاتىرجەم قىلمىساق، ئەتىيازلىق تېرىلغۇغىچە كەم - كۆتىمىزنى غەملىۋالمىساق، كېلەر يىلى قانداق قىلىپ بولمىسۇن قەدىمىزنى رۇسلىۋالمىساق، ھەي... بايىاتىن مەن زىۋىرشاغا بىلگەن مەسلىھەتىمنى بەردىم... قېنى، ئىككىڭلار سۆزلىشىڭلار، مەن بېرىپ ماگىزىننى ئاچاي، ھا - ھا - ھا...

ھىكمەت ئاجايىپ ئاۋاز چىقىرىپ كۈلدى. ئۇنىڭ ئېگىز، لېكىن سەل دۈمچەكرەك گەۋدىسى كۈلكىسى بىلەن تەڭ سىلكىندى. يوپان كۆزلىرى كۈلكىسى بىلەن تەڭ پىرقىرىدى.

... ئۇ سوكنا تاشلىق قىسقا سەنسەن جۇۋىسىنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ قويۇپ، ماگىزىن تەرەپكە ئىتتىنىڭ يۈرۈپ كەتتى.

ئەبىلغازى زىۋىرشادىن جاۋاب كۈتتى، لېكىن جاۋاب بولمىدى. زىۋىرشا جۇۋىسىنى يېپىنچاقلاپ، قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، زۇۋان سۈرمەي تۇراتتى.

— مۇشۇ يەردە گەپلىشىمىزمۇ، — دېدى ئەبىلغازى ئۆيىگىمۇ تەكلىپ قىلىمغان زىۋىرشاغا زەردە قىلىپ ۋە دەرۋازا سۇپىسىغا زوكزىيىپ ئولتۇرۇپ.

زىۋىرشا يەنە گەپ قىلمىدى.

— كىچىك ئەترەتنىڭ كۆچۈرۈدىكەن دېگەن سۆزنى ئاڭلىغانسەن؟ — زىۋىرشا «يالت» قىلىپ قارىدى ۋە سوغۇقلا قىلىپ دېدى:

— ئاڭلىغاچقا ئەزالارنىڭ كۆچۈرۈشكە ھەرىكەت قىلىۋاتىمەنغۇ!

— مەسلىھەت پىلەن بىر ئىش قىلساق ياخشى بولارمىكىن.

— يۇقىرىنىڭ يوليورۇقىنى مەسلىھەت قىلمايدۇ، ئىنجىرا قىلىدۇ!
— ئەزالار يىغىنىنى ئېچىپ ئېلان قىل، چوڭ ئىشلارنى چوقۇم ئەزالار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئىشلەش لازىم.
— مەسلىھەت قىلساڭمۇ، قىلمىساڭمۇ كېلەر يىلى تېرىيدىغانغا يەر يوق. ئەتىيازلىققا مۇنۇ مەھەللىنىڭ ھەممىسى ئۆرۈلىدۇ. بۇنىڭغا كىمنىڭ كۆزى يەتمەيدىكەن؟
— تام ئۆرۈلمە تامنى ئادەملەر سوقىدۇ، يەرنى زەي باسسا ئۇنى ئادەملەر جۆندەيدۇ!
— سىلەرنىڭ قانداق جۆندەيدىغىنىڭلارنى كۆردۇقتۇ. مىلك مو يەرنى «قاۋانلىق»قا قېتىپ بەردىڭلار!
ئەبىلغازى ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ بۇرۇتلىرى تىك - تىك بولۇپ، قېلىن كالپۇكلىرى كۆكىرىپ كەتكەنىدى.
— سەن زىۋىرشا. خەلق يېزىسىنىڭ ئەزاسى، ئەتىرەت باشلىقىسەن! بىلىپ قوي: كوللېكتىپنى كۆچەيتىش يولىدا، كۆپچىلىككە پايدىلىق ئىش قىلىش ئارزۇسى بىلەن قىلغان ئىشىمىز بىر قېتىم ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى. سەن بۇ ئوڭۇشسىزلىقنى ئۆزۈڭنىڭ توغرىلىقى قىلىۋالساڭ ئاخىرى لەت بولىسەن! بىز پۈتۈن «قاۋانلىق»نى قۇرۇتۇشقا بەل باغلاۋاتىمىز، سەن شۇ چاغدىكى چوڭ غەلىبىنى كۆرۈپ ئېيتقىنا، قايسى يۈزۈڭ بىلەن ئۆزۈڭنى يېزا ئەزاسى دېيەلدىسەن!
— ماڭا كېيىنكى قۇيرۇقتىن ھازىرقى ئۆپكە ئەلا، شۇ چاغدىكى غەلىبە سېنىڭ بولسۇن، ھازىرچە مەن ئەزالارنى كۆچۈرىمەن. كىچىك ئەترەتنى قۇنتۇزىمەن.
— سەن بۇ يول بىلەن قۇنتۇزالمايسەن؛ ھەممىنى ۋەيران قىلىسەن!
— ھەرقانچە ۋەيران قىلساممۇ سىلەرچىلىك قىلماسمەن،

پىكرىڭ بولسا چوڭ ئەترەتكە ئېيت، مەن چوڭ ئەترەتنىڭ پىكرىنى ئىجرا قىلىمەن!

— شەخسلەرگە ئەترەتنىڭ مېلىنى بېرىسەن، كوللېكتىپ پۇل تاپايلى دېسە يول قويمايسەن، كۆرەش قىلىشقا بەل باغلىغانلارنىڭ ئالدىنى توسايسەن، سېنىڭ بۇ ئىشلىرىڭ كوللېكتىنىڭ مەنپەئىتىگە خىلاپ، بىز سېنى قەتئىي چەكلەيمىز، قېنى يامان بولساڭ سەن بىزنى توغرا يولدىن تايدۇرۇپ باق!

ئۇلار ئىككىسى ئەمدى قاتتىق ژارقىرىشىشقا باشلىدى. زىۋىرشا جالاقلاپ تىترەشكە باشلىدى، ئۇنىڭ تىلى گەپكە كەلمەيتتى، بايىلا ھىكمەت ماگىزىنچى قومۇشنىڭ بىر بېغىنى 25 پۇتدىن ئالىدىغان يەرنى تېپىپ قويغانلىقىنى ئېيتقاندا پەيدا بولغان خۇشاللىقى مامكاپ توزغۇقمەدەك توزۇپ كەتتى. قىشچە قومۇش ئورۇپ پۇل توپلىسا ئەتىيازلىققا ئۈي - جاي سېلىشقىمۇ ئاسان، ئۇنىڭ ئۈستىگە كىچىك ئەترەت كۆچكەندىن كېيىن مۇنۇ باغلارنى چېقىپ، تۇزلەپ چىگە تېرىسا، ھىكمەت ماگىزىنچى توشۇغۇنىڭ كىلوسىنى ئىككى يۈەن 70 پۇتدىن سېتىپ بېرىشكىمۇ ۋەدە قىلغان، ئاشلىق بولمىغان بىلەن كىرىمى يىلدىكىدىن نەچچە ھەسسە ئاشاتتى... بۇ ئىشلىرى تېخى باشلانماي تۇرۇپلا مانا قارىشىلىققا ئۇچرىماقتا...

ئادەملەر كېلىشكە باشلىدى، ئەبىلغازى تېخىمۇ ژارقىراپ سۆزلەيتتى:

— كۆپچىلىك جان قايغۇسىدا، سەن بولساڭ ماي قايغۇسىدا...

ئىككىنچى باب

ئەكبەر ھەربىي سەپتىن قايتىپ ئۆز يېزىسىغا كەلگەن كۈندىن تارتىپ ھازىرغىچە مەيلى ئوغۇت چىقىرىۋېتىپ بولسۇن ياكى جاڭگالدىن تال كېسىشكە بېرىپ كېلىشتە بولسۇن ياكى شۇ تاللاردىن چاققان - چاققان قىلىپ قىزلار ئوغۇت توشۇيدىغان سېۋەتلەرنى توقۇۋېتىپ بولسۇن، ئۇچرىغانلار بىلەن ئۆزاقتىن - ئۇزاق پاراڭلىشاتتى. ئەلۋەتتە. ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكۈچىلەرمۇ قورسىقىدىكى گەپلىرىنى ئايايلا ئولتۇرمايتتى. بۇنىڭ سەۋەبى ئەكبەر مۇشۇ يۇرتتا بالىلىقىنى ئۆتكۈزگەن، ئەكبەر دەكلەرگە سىرتماق تەڭلەپلا يۇرگەن كونا جەمئىيەتتە ئۇ مۇشۇ ئادەملەر بىلەن مۇڭدىشىپ ئۆگەنگەن. ئۇچاغلاردا: بورانلىق كۈنلەردە تۇغان - بۇلۇڭلاردا دۇگدىيىپ ئولتۇرۇپ، قاراڭغۇ قىش كېچىلىرى تونۇر باشلىرىدا سامان ئوتىنى چۇقچىلاپ ئولتۇرۇشۇپ، كەچكۈز قىراۋلىق كېچىلەردە خامانلاردا گۈلخان يېقىپ، كاۋا كۆمۈۋېتىپ قىلىشقان ئارمانلار مانا بۈگۈن راستقا ئايلاندى، لېكىن ئارمان دېگەننىڭ چېكى بولمايدۇ - دە!

مانا ھازىرمۇ ئۇلار ئارمانلار ھەققىدە كۆپرەك سۆزلىشىدۇ. ئۇچىنچى ئەتراتتىكىلەرنىڭ كۆزى يەتكەن ئارمانلىرىدىن بىرسى مەھەللە يېنىدىكى «قاۋانلىق» دېگەندىغان قەدىمكى قومۇشلۇقنى قۇرۇتۇپ ئاشلىق تېرىش. دېھقان ئۇچۇن ئاشلىق تېرىش ھەممىدىن مۇھىم ئىش. بۇ ھەقتە گەپ ئېچىلسا ئۇ يەۋاتقان تامىقىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ.

ئۇتكەن ئاخشام ئەكبەرنىڭ تاغىسى كېۋىر توغايىنىڭ ئۆيىدە تۇن يېرىمغىچە قىزىق پاراڭ بولدى. ئەكبەرنىڭ كىچىك ئانىسى قەرىندىن ئىسىملىك كۈلۈپلا تۇرىدىغان ئاق پىشماق ئايال چاي

كۆرسىدا پاراڭچىلار ئۆچۈن ئۆچ قېتىم چاي ئەتتى. ئۆينىڭ ئىچى تاماكا ئىسى بىلەن تولۇپ، كېۋىرنىڭ ئېگىز بوي، كۆزلىرى يوغان، كالپۇكى سەل قېلىن، پومىساق قىزى ئارزىگۈل دېرىزىنى ئۆچ قېتىم ئېچىۋەتتى. ساھىبخان كېۋىر توغاي - يالتىراپ تۇرىدىغان بۇرۇتى قۇلىقىدىن ئاشىدىغان، ئىككى مەڭزى قىزىل قاچا ئۆرۈكتەك، 60نىڭ قارىسىنى ئېلىپ قالغان قاڭشالىق ئادەم بۇرنىنىڭ ئۈستىدىكى تەپچىرەپ تۇرغان تەرىنى قولياغلىقى بىلەنمۇ، كەڭ ئاق كۆينەكنىڭ يېڭى بىلەنمۇ توختىماي ئېرتتى ۋە ھېلىدىن - ھېلىغا:

— ھە، ھە، تازا يوناق كەپتۇ - دە، تازا يوناق كەپتۇ! — دەپ قوياتتى.

ئۇن نەچچە دىاكەش دېھقانىنىڭ «قاۋانلىق» توغرىسىدىكى ئەسلىمىلىرى ھېكايىگە ئايلاندى: قەدىمكىي قومۇشلۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆستەڭ ئېلىش ئۈچۈن ئىسلام ھاجى ئىسىملىك مىڭ بېگى دېھقانلارنى ئىككى يىل پاتقاقتا مىلىگەن. بىر بەيگىلىك يەرگە ئۆستەڭمۇ ئېلىنغانمۇ، لېكىن ئۇنى ياۋا چوشقىلار بىر كېچىدىلا تىلغاپ تىندۇرۇۋەتكەن. كەتكەن گۈڭ، چىققان چىقىم دېھقانلارنىڭ ئۈستىگە سېلىق بولۇپ چۈشۈۋەرگەن. . . «قاۋانلىق» يېنىدىكى خاك يولىدا پېيتىپ قالغان باينىڭ ھارۋىسىنى چىقىرىمەن دەپ ئۈستىگە يىرتىق يالاك پەرىجە، تىزلىرى ئوچۇق ماتا ئىشتان، پۇرۇم چوقاي كىيىۋالغان بىر دېھقان ئاشۇ «قاۋانلىق» يېنىدا توختىلاپ قالغان. ئۇنىڭ جەسىتىنى «قاۋانلىق»نى ماكان قىلىۋالغان بۆرىلەر يەپ كەتكەن. «قاۋانلىق»نىڭ چوشقىلىرى زىرائەتلەرگە كۈن بەرمىگەن. . .

مانا ھازىر بولسا ئاشۇ «قاۋانلىق» دېھقانلارنىڭ يەرلىرىگە، باغلىرىغا، ئۆيلىرىگە ھۈجۇم قىلماقتا، خەلقنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان سالماقتا. . .

ئەكبەر بۈگۈن يەرگە يورۇق چۈشمەستە ئورنىدىن تۇردى.

ئۇ ئالدىراپ كىيىنىۋېتىپ يۇقىرىقىلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇ نەچچە كۈندىن بېرى كۆپچىلىكتىن ئاڭلىغانلىرى، «قاۋانلىق» ھەققىدە ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرى ۋە سەككىزىنچى كىچىك ئەترەت ھازىر دۇچ كېلىۋاتقان مەسىلىلەر ئۈستىدە بىرمۇ-بىر ئويدانراق پاراڭلاشماقچى ئىدى.

ئۇ، بۇ يىل ھەربىيدىن بوشاپ مەھەللىسىگە قايتىپ كېلىۋاتقاندا نېمىلەرنى ئويلىمىدى؟ بىرنەچچە يىل جاپاغا چىداپ كۆرەش قىلىپ، «قاۋانلىق»نى ئۆزلەشتۈرسە، تېرىلغۇ كۆلىمى بىرنەچچە ھەسسە ئاشىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىرلىك مەھسۇلاتنى ئاشۇرسا بىر ئەترەتنىڭ دۆلەتكە قوشىدىغان تۆھپىسى ئاشامدۇ، ئۇ بەزىدە يېزا توغرىسىدا خىيال قىلاتتى. ئۇ خىيالىدا:

سالا ـ سالا ئېتىزدا گۈركىرەۋاتقان تراكتور، كومبايىنلار-نى، ئېلېكتر لەشتۈرۈلگەن ئېرىق ـ ئۆستەڭلەرنى، ماشىنىدا توشۇلۇۋاتقان ئالتۇن دانلارنى... ئاۋات يېزىلارنى، قاتار ـ قاتار كوچىلارنى، بۇك ـ باراقسان باغلارنى، كېچىنى كۈندۈز قىلىپ، ياپيېشىل يوپۇرماقلار ئارىسىدىن نۇر چېچىپ تۇرغان ئېلېكتر چىراغلىرىنى، يېزىنىڭ تۈنجى كۆلۈبى ئالدىدىكى رەتلىك ۋە پاكىزە كىيىنگەن شوخ ياشلارنى كۆرگەندەك، ھەتتا ئۇلارنىڭ شاتلىقىغا تولغان ناخشىلىرىنى ئاڭلىغاندەك بولاتتى... بەزىلەر ئۇنىڭغا خالى جايلاردا سىرداشقان بولۇپ: «ھەربىيدە خىزمەت كۆرسەتتىڭ، لىيەنجاڭ بولدۇڭ، ئەمدى خىزمەت تەلەپ قىلساڭ ئاقمدۇ، كەم بولغاندا بىر يېزىغا شۇجى بولسەن» — دەيتتى.

ئەكبەر كۈلۈمسىرەپ:

— دېھقان بولسا ياخشى ئەمەسمۇ؟ — دەپ قويا تتى.

شۇنداق قىلىپ، ئەكبەرنىڭ يۈرتىغا قايتىپ كېلىپ ئاددىي دېھقان بولغىنىغا، دېھقان بولغاندىمۇ تىنىم تاپماس دېھقان بولغىنىغا قوشۇلمىغانلارمۇ بولدى.

بىر كۈنى چوڭ ئەترەتنىڭ ماگىزىنچىسى ھىكمەت ئەكبەرنى

يوقلاپ كەلدى.
— سالام ئىنىم، پاھ، قوللىرىڭىز نېمانچە قاتمال! چۆيۈندىن بۈيرۈتۈپ ياسىۋالغان قولمۇ - نېمە؟ چوڭ ئەتىتىمىزگە مانا بۇنداق قوللار بەرىكەت ياغدۇرىدۇ ئۇكام. — دېدى ئەكبەرنىڭ قوللىرىنى قىسىپ، كۆلۈپ تۇرۇپ. ئەكبەر كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ:
— يېزىدا يۈمشاق قول كۆلكە قوزغايدۇ، تومۇزدا جۈۋا كىيىۋالغاندەك غەلىتە تۇرىدۇ. تاشلىق يەردە ئۆسكەن دەرەخنىڭ غولى پورپاڭ بولمايدۇ -دە! — دەپ چاقچاق قىلدى.
ھىكمەتباي ئۆز نۆۋىتىدە:
— ئىنىم، سىزگىمۇ بۇ كۈن بار، دېھقانلار سىزنى كۆتۈرىدۇ، ئۇنىمىغىنىڭىزغا قارىماي سىزنى يۈقىرىغا ئېپچىقىپ قويىدۇ، شۇ چاغدا قوللىرىڭىزنى يەنە بىر تۇتۇشقا نېسىپ بولسا تېخى، ها - ها - ها... — دەپ جاۋاب بەردى.
كېۋىر توغاي گەپ قاتتى:
— ياغاچنىڭ گېپى بولۇپ قالدى ھىكمەتباي، قارا ڭ، يارامليق دەرەخ ئاسمانغا قانچىلىك ئۆسسە يەرگىمۇ شۇنچىلىك چوڭقۇر يىلتىز تارتىدۇ، قاپاق تېرەكنىڭ بويى ئېگىز، يىلتىزى قىسقا، قارىياغاچنىڭ تەتۇرسىچە. راست ئېيتىسىز، دېھقان خەق ياخشىنى قەدىرلەيدۇ، لېكىن يىلتىزىغا قارايدۇ -دە!
بۇ گەپلەردىن ئەكبەر شۇنى چۈشەنگەن: ھىكمەتتەكلەر ئەكبەرنىڭ كادىر بولۇپ بۇ چوڭ ئەترەتتىن كېتىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. مۇنۇ تاغىسى كېۋىردەكلەر بولسا ئۇنىڭ ئارزۇسىنى چۈشۈنىدۇ: ئۆمۈر بويى دېھقان بولۇپ، ئاتا - بوۋىسى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان دېھقان مەھەللىلىرىنى پەيدا قىلىپ چىقىش تولىمۇ قەدىرلىك، خۇشاللىنارلىق، پەخىرلىك ئىش! . . . دەپ قارايدۇ.
ئىشىك ئېچىلىش بىلەنلا ئەكبەرنىڭ خىيالى بۆلۈندى.

— ئارزىگۈل، ماۋۇ سۈنى گەجگەمدىن قۇيۇڭ، — دېدى ئەكبەر كۆڭلەكچان هويلىغا چىقىپ. ئۇ كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىنى ئىچىگە تىقىپ، ئېگىشىپ تۇردى. سىگىلىسى ئارزىگۈل يېرىم چېلەك مۈزدەك سۈنى قۇيۇشقا باشلىدى. ئۆيدىن قەرىخان چىقتى. ئارزىگۈل:

— ئەندىكمەيسىزا، خۇش يېقىۋاتامدۇ، نېمە؟ — دېدى.

— بالام، بۇ ئاكاڭنىڭ مىجەزى غەلىتىكەن: كاچكۆلگە چۈشۈپ پاقام ئەتسىمۇ ئەندىكمەيدىغان ئوخشايدۇ. تۇۋا، راھەت پۈتلىشىپ يۈرسىمۇ كۆز قىرىنى سالماي جېنىغا جاپا ئىزلەپ يۈرىدىكەن. ئاخشىمى بولسا ئېغىر ئەل ياتقۇدىن كېيىن يېتىپ، توخۇ بىلەن تەڭ تۇرىدىكەن، تېخى بىرمۇ نومۇرىنى ئىزلىمەيدىكەن ها - ها. . . تۇۋا، ئاجايىپ بىر ئادەم بولۇپ چوڭ بولىۋاتىسەن — هوي؟

ئانىسىغا قوشۇلۇپ ئازىگۈلمۇ، بېشىنى ۋە گەدەنلىرىنى سۈرتىۋاتقان ئەكبەرمۇ قاقاقلاپ كۈلۈشتى.

ئارزىگۈل ئاكىسىنىڭ تۇرقىغا زوقلىنىپ قارىدى. ئەكبەر گەدەنلىرىنى قىزارغىچە سۈرتۈپ تۇرۇپ، تىيانشان تېغىنىڭ قارلىق چوققىلىرىغا قاراپ قاقاقلاپ كۈلەتتى.

قەرىخان بولسا ئەكبەر توغرىسىدا يەنە ئاللىنېمىلەرنى دېمەكچى بولۇپ تەمشەلدى - يۇ، بىراق قىزى بار، دېيەلمىدى. قەرىخاننىڭ راستىنلا ئېيتىدىغان گەپلىرى بار ئىدى: ئەكبەر كەلگىنىگە بىر ئايدىن ئاشتى. ئۇلارنىڭ قولىمۇ قۇرۇق ئەمەس، كېۋىر توغايلارنىڭ ئەكبەرگە ئاتاپ بېقىۋاتقان مالىرىمۇ، گۈرۈچ، ئۇن، مايلىرىمۇ بار. ئەكبەردە پۇلمۇ بار. قەرىخان كېۋىرگە بىرنەچچە قېتىم:

— مەھەللىگە بىر قېتىم چاي بېرەيلى، ئىشنىڭ يولىمۇ شۇ، ئاندىن كېيىن لايىقىنى تېپىپ ئەكبەرنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويايلى، — دەپمۇ كۆردى، لېكىن كېۋىر پىسەنت قىلمىدى.

ئېرىنىڭ سەرىمەي يۈرگىنىگە قەرىخانىنىڭ ئىچى پۈشتى، ئۆزى ئەكبەر بىلەن سۆزلىشەي دېسە ئۇ كەلگەن كۈنىدىن تارتىپ ئۆيدە كەم بولدى. ئەكبەر زەربىدارلارغا قوشۇلۇپ ئېتىزغا ئوغۇت توشۇيتتى. يېقىندىن بېرى سەككىزىنچى ئەترەتكە بېرىپ يۈرىدۇ، كۆپىنچە شۇ ياقلاردا قونۇپ قالىدۇ. نېمىلەرنى قىلىۋاتقىنىنى قەرىخان بىلمەيتتى. قەرىخان ئالدىرىغانسېرى نە ئەكبەر، نە كېۋىر ئۇنىڭغا تۇتۇق بەرمەيتتى؛ بۇ يىل ئاتلىسا ئەكبەر 28 ياشقا كىرىدۇ، ئۆي - ئوچاقلىق بولمىسا قانداق بولغىنى؟ كۆڭۈلگە پۈككەن بىرنەچچە يەرلەر بار، ھەممىدىن قۇرۇق قالمىغىدۇق، دەپ ئەنسىرەيتتى قەرىخان.

— سەن ئارزىگۈل، يۈگۈر بىر قۇچاق مەڭگەن ئەكىرگىن، — دېدى ئۇ قىزىغا، ئەكبەر بىلەن يالغۇز قېلىش ئۈچۈن. قىز باغلاقتىن بوشىغان موزايدەك قىيغىپتىپ يۈگۈرۈپ كەتتى. قەرىخان ئالدىراپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ھەي ئەكبەر، دۇنيادىن يالغۇز ئۆتەمسەن؟ شۇنىلا ئېيتقىنا: مەنسۇرنىڭ قىزىغا ماڭايلىقمۇ، مەزىنىڭكىگىمۇ؟

— ھا - ھا - ھا... — ئەكبەر قاقاقلاپ كۈلدى، — ئالدىرىما كىچىك ئاپا، ھازىر ئىشلار قاتىلاڭ، ئويلاشقا ۋاقىت چىقىپ قالار! — ئۇ چاپىنىنى كىيىپ تالاغا ماڭدى.

— سەن ئۇنداق دېگەن بىلەن قىزى بار ئادەملەر... ھەي توختا، گەپنى ئۇزۇۋەت...

ئەكبەر قورۇدىن غورۇدىن ئاتلاپ چىقىپ كەتتى.

قەرىخان پېشايۋاندا تۇرۇپ، پۈتىنىڭ ئۈچى بىلەن دەسسەپ كۆتۈرۈلۈپ ۋارقىرىدى:

— ئەكبەر، ھەي ئەكبەر! ھېچ بولمىسا ناشتا قىلىۋېلىپ ماڭساڭچۇ!...

ئەكبەر قۇلاقچىسىنى غىجىملاپ تۇرۇپ يىراقتىن جاۋاب بەردى:

— كېلىمەن، چايغىچە ئايلىنىپ كېلىمەي...

قەرىخان ئۈمىدسىزلەندى. سەۋەبى بۇنداق ئايلىنىپ كېلىشنى ئۇ ياخشى بىلمەيدۇ. ئەكبەر كەلگەن كۈنىدىن باشلاپلا بۇ ئىشنى باشلىغان: ئۇ ياكى بىرسىنىڭ ئۆگزىسىنىڭ قارىنى ئاتىمدۇ ياكى كىچىك ئەترەت كادىرلىرىغا كىتاب ئوقۇپ بېرىدۇ. يە بولمىسا بىر يەردىن ئوغۇت چىقىرىدۇ. ھېچ بولمىغاندا ياشلارنىڭ كېلەر يىلقىنى مول ھوسۇللۇق ئېتىزىغا ھارۋا بىلەن ئىككى - ئۈچ قېتىم ئوغۇت ئاپىرىپ تۆكىدۇ. بۇ ئىشلارغۇ مەيلى. قەرىخانغا ئەلەم قىلمىغىنى بەزىدە راسا ياخشى تاماق تەييار بولۇۋاتقاندا «ئايلىنىپ كېلەي» دەپ چىقىپ كېتىپ كەلمەيدۇ. قەرىخان سۇرۇشتۇرۇپ يۇرۇپ سەۋەبىنى كېيىن بىلىۋالىدۇ. سەككىزىنچى ئەترەتتىكى بىر ئەزانىڭ زەيدىن ئۆرۈلگەن ئېغىللىرىنى يېپىش ئۈچۈن جاڭگالدىن ياغاچ ئەكەلگىلى كەتكەن ياكى كېسىكىنى توشۇشۇپ بەرگەن بولۇپ چىقىدۇ...

مانا ھازىر تېخى ئاددىلەر كوچىغا چىقماستا يېزا كوچىسىدا ئەكبەر ئالدىراپ كېتىپ بارىدۇ. ئۇ كىچىك ئانىسىنىڭ ئۆزى توغرىسىدا نېمىلەرنى ئويلاپ قالغىنىنى ئويلايتتىمۇ؟ ئۇنىڭ خىيالى سەككىزىنچى ئەترەتتە ئىدى.

ئۇنىڭ بالىلىقى ھازىرقى سەككىزىنچى ئەترەتتە ئۆتكەن. مەھەللىنىڭ ھەربىر سوقما تېمى، ھەر تۇپ قېرى ياغىچى، ئېتىز باغلىرى ئۇنىڭغا دوستىنىڭ مىجەزىدەك ئۆز ئىدى. ئۇ ئاشۇ قەدىناس يېزىسىنىڭ يوقىلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ قاتتىق ئازابلاندى. ئۆزىنىڭ بۇ يېزىلار توغرىسىدىكى شېرىن خىياللىرىنىڭ بوشقا كېتىۋاتقىنىغا چىدىيالمىدى. «سەككىزىنچى ئەترەتنى قوتقۇزۇپ قېلىش كېرەك» دېگۈچىلەرمۇ بار ئىدى. لېكىن ئۇلار ئازچىلىق ئىدى. يېزا بىلەن چوڭ ئەترەت رەھبەرلىكى سەككىزىنچى ئەترەتنى تارقىتىش، ئەزالارنى

كۆچۈرۈشنى ياقلايتتى. ئەكبەرنىڭ مانا بۇ توغرىدىمۇ ئۆز ئالدىغا پىكرى بار ئىدى. ئۇنىڭ پىكرى ھېلىقى ئازچىلىق بىلەن ئوخشاپ كېتەتتى.

ئۇنىڭغا نەرىخان:

— ئارىلىشىپ نېمە قىلىسەن، بىرىنچى ئەترەتنىڭ ئەزاسى بولغاندىن كېيىن مۇشۇ ئەترەتنىڭ ئىشىنى ئويلا. ۋاي - ۋۇي بىر ئەقلىڭ قايسى بىرسىگە يېتەتتى سېنىڭ؟ — دەپ كايىغاندا ئەكبەر كۈلۈپ:

— ئۆز مەيلىمۇ كىچىك ئانا؟ خىيالىمغا كىرىۋالسا قانداق قىلىمەن؟ مەن يېزىلار گۈللىنىدۇ دەپ ئويلاپ يۈرەتتىم. پۈتۈنسۈرۈك بىر مەھەللىنىڭ بىكاردىنلا زەيلىككە يەم بولۇپ كېتىشىنى ئويلاپمۇ كۆرمەپتىكەنمەن، — دەيتتى.

ئەكبەر خېلى مېڭىپ چوڭ ئەترەت باشلىقىنىڭ ئىشكى ئالدىغا يېتىپ كەلدى.

چوڭ ئەترەت باشلىقى ئالدىراش ئادەم، سەھەرلىكى ئۆيدىن تاپمىسا ئۇ ئاتلىنىپ چىقىپ كېتىدۇ. چارۋا ئەترىتىگە ياكى يېزىغا، ناھىيىگە كېتىپ قالسا ئىككى - ئۈچ كۈن كەلمەيدۇ. ئاڭغىچە بەزىلەر «چوڭ ئەترەت باشلىقىنىڭ رۇخسىتى» دەپ ئۆزى بىلگىنىچە ئىش قىلىدۇ. بولۇپمۇ بۇنداق قىلىشقا سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەترەت باشلىقى زىۋىرشاغا قارىغاندا، شۇ ئەترەتنىڭ ئامبارچىسى سۇلايمان گۇر - گۇر ناھايىتى ئۇستا...

راستلا چوڭ ئەترەت باشلىقى سەھەردە ئات توقۇۋاتاتتى. ئۇ ئەكبەرنى كۆرۈپ ھويلىسىدىن چىقىپ كەلدى. ئاسىم كۆيۈمچانلىقى، ئىشچانلىقى، مەسئۇلىيەتچانلىقى بىلەن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ قالغان...

ئۇ ئۆزىمۇ ئەكبەردەك كۆپچىلىك ئۈچۈن سۆزلەيدىغان ئادەملەرنى، كەلگۈسى ئۈچۈن باش قاتۇرىدىغان، ئىشچان، قىزغىن ئادەملەرنى چىن كۆڭلىدىن ياخشى كۆرىدۇ. ئۇ ئەكبەرنى

كىچىكىدىن بىلىدۇ: ئاسىم شەھەر شاھاجىلارنىڭ قورۇسىدا ئۆكۈز قوشى تۆتۈپ، يىللىقچى بولۇپ ئىشلەپ يۈرگەندە ئەكبەر شۇ بايىنىڭ قويچىسى ئىدى. بىر بايىنىڭ مالايلىرى — بىر ئاشخانىنىڭ بىر چىنە قايناقسۈيىگە جىرىس ناننى بىللە جىلاپ، ھېجىرلاردا چاي ئىچىپ، ئەسكى پالازدا دۇم يېتىپ، دۇم قوپۇپ بىللە دەرد تارتقانلارنىڭ ئارىسىدا قىلىشمايدىغان پاراڭلىرى قالسۇنمۇ؟ . . . ئۇلار نۇرغۇن قېتىم سىرداشقانلار.

ئەكبەر كەلگەندىن كېيىن ئاسىم خۇشال بولدى. ئۇنىڭ ئاددىي ئەزا بولۇشنى تاللىۋالغىنىغا ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ: «يارايسەن، كىملىكىڭنى ئۇنتۇماپسەن» — دەپ ماختىدى. ئۇلار يەنە مۇشۇ يېقىنقى كۈنلەردە بېرىش - كېلىشلەردە بىللە بولۇشتى، بىر بىرىنىڭ ھۇرمىتىنى قىلىشتى، بىر بىرىنىڭ ئارزۇلىرىنى ئاڭلاشتى. لېكىن ئۇ ئىككىسىنىڭ پىكرى بىر يەردىن چىقمايلا قالدى. بۇ پىكىرلەر سەككىزىنچى ئەترەتنى كۆچۈرۈش توغرىسىدىكى قارار بىلەن «قاۋانلىق»نى ئېچىش توغرىسىدىكى پىكىرلەر ئىدى. ئاسىم: «بۆلۈم باشلىقى چىن، يېزا باشلىقى تۇرسۇنلاردىن سورىدىم. كىچىك ئەترەتنى كۆچۈرمەي قوتقۇزغىلى بولمايدىكەن» دېسە، ئەكبەر: «مەن يېزا پارتكوم شۇجىسى يولداش لى زۇڭخۇا بىلەن سۆزلەشتىم. ئۇنىڭ دېيىشىچە بۇنداق قىلىش ئاممىنىڭ ئارزۇسىغا ئۇيغۇن ئەمەس» دەيتتى. ئاسىم: «ھازىر قاۋانلىقنىڭ ئاچقۇدەك كۈچ يوق، كەلگۈسىدە ھۆكۈمەت يارىدەم قىلسا بىر گەپ بولار» دېسە، ئەكبەر: «بۇ يىل ئەتىيازدىن باشلاپ يۇرۇش قىلساق قانداق؟ قىشچە پىلانلاپ چىقىشنى بىزگە تاپشۇرۇڭلار، يەرلەرنىڭ قوتقۇزۇشنىڭ يولى مانا مۇشۇ» — دەيتتى.

بۇ ئوخشىمىغان پىكىرلەر ئايرىم سۆھبەتلەردىن تالاش - تارتىشلارغا ئۆتتى. نەق مۇشۇ ئىشلاردا ئاسىمدىن نارازى بولۇپ يۈرگەن كادىرلار، ئەزالار ئەكبەرنى قوللاپ ئاسىمنى ئوسال ھالغا

چۇشۇرۇپمۇ قويدى. ئاسسم بەزى كېچىلىرى ئۇخلىماي ھېسابلاپمۇ كۆردى، قانداق ھېسابلىسىمۇ شۇنچە كۆپ ئەمگەك كۆچى، خىراجەت سەرپ قىلىپ «قاۋانلىق»تىن يەر ئېچىشقا كۆزى يەتمىدى. ئەكبەر بىر كۈنى بىر يازما ماتېرىيال كۆتۈرۈپ كەلدى. ئۇ ماتېرىيالدا «قاۋانلىق»تىن ئۇچ مىڭ مو ئەتراپىدا يەر ئېچىشقا بولىدىغانلىقىنى، بۇ ئېچىلغان يەرنىڭ 70 — 80 پىرسەنتىگە شۇ يىلى شال تېرىش مۇمكىنلىكى، بىرنەچچە يىللىق جاپالىق كۈرەش ئارقىلىق «قاۋانلىق»نى تامامەن يەپ بولغىلى بولىدىغانلىقى ئىسپاتلانغانىدى. ئاسسم ئېچىلىدىغان، قۇنتۇز ۋۇڭلىنىدىغان يەر، ئېلىنىدىغان شال توغرىسىدىكى رەقەملەرنى كۆرۈپ خۇشال بولدى. بىراق ئىشقا ئاشمىسا قانداق بولدى، كەتكەن خىراجەت ئۇچۇن كىم جاۋاب قىلىدۇ، مەنسۇرنى جازالىغاندەك مېنى جازالىسىچۇ!... دېگەن پىكىرلەر ئۇنىڭ كۆڭلىدىن كېچىپ، مېڭىسىدىن تۇتۇن چىققاندەك بولدى. ياق، ئاسسم بۇ تەۋەككۇل ئىشقا يول قويمايدۇ. ئاسسم ئاسان يول بىلەن مۇنۇ كىچىك ئەترەتنى قۇنتۇزىدۇ: ئەترەتلەرگە پۇل تېپىشنىڭ يولىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلارغا تېرىشقا يەر، ئولتۇرۇشقا ئۆي - جاي تېپىپ بېرىدۇ — بولدى! يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا مەسلىھەت سېلىپمۇ كۆردى، يېزا باشلىقى تۇرسۇن يەنىلا ھازىرچە مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ كۆرسەتتى. مانا شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاسسمنىڭ قۇلىقىغا: «ئەكبەرلەرنىڭ پىلانى ئەمەلگە ئاشسا، چوڭ ئەترەتنىڭ پۈتۈن ھوقۇقى ئەكبەرنىڭ قولىغا ئۆتىدۇ!» — دېگەن پاراڭ كىرىپ قالدى. «ئەكبەر راستلا ھوقۇق كويىدىمۇ؟ — دەپ ئويلىدى ئاسسم، — ياق، كادىر بولمەن دېسە ئۇنىڭغا كەممۇ، بىز ئېرىشەلمىگەنگە ئۇ ئېرىشەلەيدىغۇ... بەلكىم ئېغىۋادۇر...» ئۇ يېقىن ئادىمى ھىكمەت ماگىزىنچى بىلەن بۇ توغرىدا سۆزلىشىۋېدى، ھىكمەت: «ئەكبەر ئەقىللىق يىگىت، ئىشنى پۈختا قىلىدىكەن. ئويلاڭا،

چوڭ ئەترەتتە ئاشۇ پىلانى ئىشقا ئاشسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەربىيدە كۆرسەتكەن خىزمىتى قوشۇلسا بىرىنچى يىلى چوڭ ئەترەتكە شۇجى. ئىككىنچى يىلى يېزىغا، بەش - ئالتە يىلدىن كېيىن گەپ يوق ناھىيىگە شۇجى بولۇپ ئۆسەلەيدۇ. بۇ ئورۇنغا ئادەتتىكى كادىرلىق ئورنى بىلەن ھەرگىز ئېرىشەلمەيدۇ. لىيەنجاڭ، ئاددىي ئەزا... ئاندىن... مانا مۇشۇ يول بىلەن پەللىگە يېتەلەيدىغىنىنى ئۇ تازا بىلىدۇ...» — دېدى. ئاسىم ئۇنىڭ بۇ مۇلاھىزىسىگە راستلا قايىل بولدى. «ياق، ئەكبەرنىڭ پىلانى قەغەز يۈزىدىلا قالىدۇ» — دېدى ئۇ. «نېمە قىلىسىز تارلىق قىلىپ، — دېدى ھىكمەت، — بەربىر ياشلارغا قالىدۇ بۇ ئىش. مانا بىزمۇ ياشلارغا ئۆتكۈزۈۋېتىپ مال سېتىپ يۈرىمىزغۇ، قولىڭىزدىن كەلگەن ياردەمنى ئۇنىڭغا ئايىماڭ!» لېكىن بۇ گەپلەر ئاسمىنىڭ دىلىدىكى غەشلىكنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى...

ئاسمىنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى. شۇ كۈنلەردە ئۇ يەنە: «سەككىزىنچى ئەترەتتە ئاسمىغا قارشى ھەرىكەت قوزغىغان ئەكبەركەن، ئەترەتتە سۈلايمانىنىڭ خىيانەتلىرى دېگەن نېمىنى قوزغىغانمۇ ئەكبەركەن، ئەكبەر ئاسمىنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن مەنسۈرنىڭ يولىورۇقى بىلەن ھەرىكەت قىلىشقا ئۆتۈپتۇ» دېگەن گەپ تارقالدى. ئاسىم بۇ گەپلەرگە دەرھال ئىشەندى. «مەنسۈرنىڭ دادىسى ئەكبەرنىڭ دادىسى بىلەن جاندوست ئۆتكەن، ئەكبەر ھازىر كېچەيۈ - كۈندۈز مەنسۈرلار بىلەن بىللە، دېمەك، مېنى ئاغدۇرۇشقا كىرىشىپتۇ، ياق، مەن ئوڭايلىقچە باش بېرىپ قويمايمەن» — دەپ ئويلايتتى ئاسىم.

ئاسىم شۇ خۇلاسىگە كەلگەندىن كېيىن مانا ھازىر ئەكبەر بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرماقتا. ئۇنىڭ ئالدىدا يالاڭ ھەربىيچە چاپان كىيگەن. يۈزلىرى سوغۇقتا يېرىلغان، بېلىنى تاسما پوتا بىلەن چىڭ باغلىغان ياش يىگىت كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

— سالام ئاسىمكا، نەگە ئاتلاندىڭ شۇنچە سەھەردە؟

— ئىككى قورا قوي تېخى قىشلاققا كۆچۈپ كەلمىدى. ئوت - چۆپلىرى قانداق، بىرنېمە قىپ كەلگىلى ماڭدىم.

ئەكبەر كۆڭلىدىكى ئويلىرىنى ئاسمىغا ئېيتماقچى، ئىلاجى قىلىپ سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنى ساقلاپ قېلىش، ئەزالارنى تەشكىللەپ قىشلىق قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنى يولغا قويۇپ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىش، ئەتىيازلىققا «قاۋانلىق»قا يۈرۈش قىلىپ يەرلەرنى قوتقۇزۇۋېلىش قاتارلىق مەسىلىلەرنى تەكلىپ تەرىقىسىدە ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئاسمىلارنىڭ خىزمىتىگە ياردەم قىلماقچى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ خۇشال ھالدا:

— ئاكا، سېنىڭ بىلەن سەككىزىنچى ئەترەت توغرىسىدا پاراڭلىشىشنى ئويلاپ كەلگەنىدىم. ئەترەت تارقىتىلىدىكەن دېگەننى ئاڭلاپ كۆڭلۈم ئەسكى بولدى. تۇغۇلۇپ ئۆسكەن مەھەللىمىز كۆزىنى مۆلدۈرلىتىپ تۇرۇپ زەيگە چۆكۈۋاتسا بۇنى كۆرۈش ئازاب ئىكەن ئاكا، بىر ئامالىنى قىلىپ مەھەللىنى، ئەترەتنى ساقلاپ قالايلى، مېنىڭ تەكلىپىم بار، ۋاقتىڭ بولسا...

— مەن ئۈچ كۈنسىز قايتمايمەن، — دېدى ئاسىم چۈۋلاڭنى تارتىۋېتىپ، — راستىنى ئېيتسام، مېنىڭ ئىشىم تولا، ئۆلۈكنىڭ قولىنى ئۆتنە ئالغۇدەك بولۇۋاتىمەن، يا مەنسۇرنىڭ ئورنىغا بىرسىنى شۇجى قىلىپ سايلىمىدى ھەم چوڭ ئەترەتنىڭ ئىشى ھەم ياچېيكىنىڭ. ئۇنىڭ ئۈستىگە سەككىزىنچى ئەترەتتىكى ئەبىلغازىلارنىڭ غۇدۇراپ كەتكىنى... ئەترەتنى تارقاتمايمىز دەمدۇ، كۆچمەيمىز دەمدۇ، ئىشقىلىپ ئاسمىنىڭ نېمىنى قىلغىنىنى نېمە قىلمايمىز دەمدىكىن... ۋاي - ۋۇي...

— ئۇ يەردە راستلا مەسىلە جىققەن، — دېدى ئەكبەر گەپنى ئوچۇق قىلىپ، — ئەزالار ئىككىگە بۆلۈنۈۋاپتۇ.

— ئۇلارنى دەيدىگە سېلىۋاتقانلا بار.

— بەزى ئىشلارنى دەرھال ھەل قىلمىسا بولمايدۇ، ئاسمكا، چارۋا ئەترەتنىڭ ئىشلىرىغا باشقا بىرسى ماڭسۇن. سەن چوڭ ئەترەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا كۆپرەك ۋاقىت ئاجراتمىساڭ بولماس.

— قايسى چوڭ ئىشنى دەيسەن؟ بۇ يەردە قانچىلىك چوڭ ئىش بار ئىدى؟ ئاشلىق، مال - چارۋا، ئوت - چۆپ مانا مۇشۇ، نېمە قىلىدىغان يەنە نېمە بار دەيسەن...

— پومپىچىكلار ئاشكارىلا ئۆي دەۋاسى، مۇڭۇك دەۋاسى قىپتۇ. يېگەن - يېگەننىڭ، ئالغان - ئالغانىنىڭ بولۇۋېتىپتۇ! ئادەمنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىدىغان ئىشلار بار ئىكەن! سىنىپىي كۆرەش مۇرەككەپ. بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن كۆرۈشتۇق. سىنىپىي كۆرەشنى تۇتۇڭلار، ئىككى يول كۆرۈشىنى تۇتۇڭلار. — دېدى.

چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم قامچا سېپى بىلەن قۇلاقچىسىنى يۇقىرى ئىتتىرىپ قويۇپ:

— ئالدىرىما ئۆكام. قول سەل بوشىسۇن. ھىدىلىشانىڭ ئۆكۈزنى ئورغىنىنى ئاڭلاپ غەزىپىڭ راسا ئۆرلەپتۇ - دە! قار قېلىن چۈشكەندە قىلارغا ئىش قالمايدۇ، شۇ چاغدا ئۇنى نېمە قىلىمىز.

ئەكبەر گەپنى ئوچۇقراق ئېيتىشقا ئۇنتى:

— شەخسەر تاپالمغان پۇلنى كوللېكتىپ نېمىشقا تاپالمايدىكەن؟ ئەزالارنى قىشلىق قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشقا تەشكىللەشكە نېمىشقا بولمايدىكەن؟ ئەترەتنى تارقىتىش، ھايانكەشلىك قىلىش، خىيانەت قىلىش قاتارلىق ئىشلار پۈتلىشىپ يۈرسە، بۇلارنى نېمىشقا تۇتمايمىز؟ زۈبەرشا باشلامچى بولۇپ شەخسىي ئوقەت قىلىۋاتىدۇ، سۇلايمان گۇر - گۇر ئەترەتنىڭ ئىقتىسادىنى بۇزۇپ چېچىۋاتىدۇ، يەنە... سەككىزىنچى ئەترەتنى قوتقۇزۇپ قېلىشنىڭ بىردىنبىر ئامالى

سىنىپىي كۆرەشنى چىڭ تۇتۇش. بۇ ئىشنى تۇتمىساق ھېچ ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمايمىز.

— ۋاي - ۋۇي... ئەھۋاللارنى تازا ئىگىلەپسەن - دە؟ — دېدى ئاسىم گەپنى بۆلۈپ ئاچچىقلاپ، — بۇ دېگەن يېزا، دېھقان دېگەننىڭ خۇسۇسىي ئىشى بولىدۇ، قالاق ئەزامۇ، كادىرمۇ بولىدۇ. لېكىن بۇ ئىشلار بىزنى ئاغدۇرۇۋېتەر دەمسەن، قىشچە تەربىيە بېرىمىز. پومېشچىكلارنى كۆرەش قىلىمىز، قومۇش ئورۇشنى دەمسىنا؟ بۇنى مەن يېزىنىڭ يولىورۇقى بىلەن قىلدىم.

— كىمنىڭ يولىورۇقى بولسىمۇ توغرا ئەمەس، — دېدى ئەكبەر، — ئويلىغىنا، زېۋىرشالار ئۇچ ئوغلى بىلەن قومۇش ئورۇپ، ئەترەتنىڭ ئات - ھارۋىسى بىلەن شەھەرگە توشۇپ سېتىپ، كۈنىگە 20 — 30 يۈەندىن پۇل تاپسا، كۆپچىلىك ئەزالار چاي - تۇزغىمۇ پۇل تاپالمىسا، ئۇلار قومۇش ئورۇپ ساتاي دېسە نەگە سېتىشنى بىلمەسە...

— زېۋىرشالار سانقان يەرگە ساتسۇن.

— زېۋىرشانىڭ نەگە ساتقىنىنى كىم بىلسۇن! ئەزالار ئەترەتنىڭ ئات - ھارۋىسىنى كاردىن چىقىرىشنى ھەم خالىمايدۇ - دە!

ئاسىم گاڭگىراپ قالدى، ئۇنى دېمىسىمۇ سەككىزىنچى ئەترەتتە گەپ ئاڭلايدىغان ئەزالار بىر پۈتمۇ پۇل تاپالمىدى، زوراۋان، بۆسكەكلەر بولسا قاقتى - سوقتى قىلىپ پۇل تېپىۋاتىدۇ، بېيىۋاتىدۇ. بۇ بېيىشنى بەزىلەر كاپىتالىزم خاھىشى دەۋاتىدۇ. مۇنۇ ئەكبەرنىڭ پىكرىمۇ شۇنداقكەن. ئەزالارنى بىلگىنىگىنى قىل دەپ قويۇۋەتسە ئەترەتنىڭ ئات - ئۆكۈز، ھارۋىلىرى ئۇچ كۈندىلا توگەيدۇ. قويۇپ بەرمەي دېسە ئەترەتنىڭ ئەزاغا ياردەم قىلغۇدەك تۆت تەگمە پۇلى يوق، كوللېكتىپ ئىشلەپ پۇل تاپسۇن دېسە بۇنىڭ ئېغى بىلەن بېغى يوق ئىش.

. . مانا بۇ قالايمىقانچىلىقتىن ئەبىلغازىلار پايدىلانماقتا. ئۇلار بۇ ئىشلارنى زۇۋرىشا، ئاسىملارنىڭ ئەيبى قىلىپ سۆزلىمەكتە. . .

ئەترەت باشلىقى ئاسىم شۇلارنى ئويلاپ ئىچىدە پىچىرلىدى: «تۆخۈمدىن نۆك ئوندۇرۇشقۇ بۇ! مېنىڭ ئەيبىمنى ئىزلەشكە باشلىغان چېغى. ياق، مەن قارارىمنى ئۆزگەرتمەيمەن. . .»، ئۇ بىردىنلا ئېتىغا مىندى ۋە ئاچچىقلاپ:

— مەن، ئۆكام تېخى يېڭى كەلدىڭ، ئەھۋالنى تولۇق ئۇقمايسەن. ئالدىرمايراق ئىش قىلغىن. كېيىنچە بىلىپ قالىسەن! مېنىڭ ئورامنى كولاۋاتقانلارمۇ بار، — دېدى - دە، ئېتىغا بىر قامچا ئۇردى.

— ئاسىمكا! — ئەكبەر ئوننىڭ كەينىدىن ۋارقىرىدى، — مەن بىر پارتىيە ئەزاسى. نېمىشقا قورسىقىڭدىكىنى ئوچۇق ئېيتمايسەن!

لېكىن ئاسىمنىڭ يورغىسى قار توزۇتۇپ بىراقلاپ كەتتى.

«ئورامنى كولاۋاتقانلارمۇ بار. . .» ئەكبەر بۇ گەپنى تەكرارلىدى. «ئەجەبا، بىزنىڭ ئوننىڭغا بەرگەن مەسلىھەتلىرىمىز، پىكىر ۋە تەنقىدلىرىمىز «ئورا كولاش» بولۇپ تۇيۇلدىمىكىنە؟ خەلقنە كۆيۈنۈشى لازىم ئىدىغۇ؟ كوللېكتىپ ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشقا باش قاتۇرۇش لازىم ئىدىغۇ؟ پارتىيىمىزنىڭ بىر ياچېيكىسىغا شۇجى بولغان ئادەم پارتىيىنىڭ ۋەكىلى. خەلقنىڭ پارتىيىگە ئېيتىدىغان سۆزلىرىنى ياخشى ئاڭلاپ، ياخشى ھەل قىلىش لازىم ئەمەسمۇ؟ ھەممىلا ياچېيكا شۇجىلىرى ئاسىمكامدەك پىكىرنى ئاڭلىماي، پەشنى قېقىپ كېتىۋەرسە دۆلىتىمىز نېمە بولىدۇ؟ پارتىيىمىز نېمە بولىدۇ؟ ياق، ئوننىڭغا بۇنداق قىلىشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ئېيتىش كېرەك. مەسىلە بولسا، قىيىنچىلىق بولسا مەسلىھەت قىلىشقا، ياردەم ئېلىشقا ئىنتىلىش كېرەك. . . پارتىيە ئەزاسى بولغان ئادەم مۇشۇنداق ۋاقىتتا كارغا كەلمىسە، قايسى ۋاقىتتا كېلىدۇ؟ . . . ئوننىڭ كاللىسىدا يالغۇزلا پۇل بار، سىنىپىي كۆرەش ئېڭى

تۆۋەن. . . ئۇ خىيال قىلىپ كېتىپ بارغاندا يولدا ھىكمەت ئۇچرىدى. ھىكمەت ئۇنىڭ قوللىرىنى قىستى:

— ئۇكام ئەكىبەر، مەن يېزىغا بىر ئىش بىلەن بارغانىدىم. يېزا باشلىقىنى تۇرسۇن ئۇچراپ قالدى. ئۇنىڭغا مەن: قارىمامسىز، بىزنىڭ ئەترەت باشلىقى ئادەملەرنى خۇسۇسىي ئوقەتكە قويىۋەتتى، بۇ قانداق بولغىنى، كاپىتالىزمنى نېمىشقا چەكلىمەيمىز، دېدىم. يېزا باشلىقى تۇرسۇن: يۇقىرىنىڭ يولىيورۇقى بار، بۇ يىل قىشتىن ئەتىيازلىق تېرىلغۇغىچە ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە سوتسىيالىستىك تەربىيە يۈرگۈزىمىز، — دەيدۇ، مانا بۇ خۇش خەۋەرنى ئاڭلاڭ. ھە دېسىلا كاپىتالىزم يولىغا يۈگرەيدىغان ھەيدەر، سونۇردەك ئادەملەرنىڭ بىر قۇر نوخۇلىسىنى ئېلىپ قويمىسا بولمايدۇ - دە!

— يېزا باشلىقى يەنە نېمىلەرنى دېدى؟ — دەپ سورىدى ئەكىبەر.

— يەنىمۇ؟ قوشۇمچە - پوشۇمچە دېمەي شەخسىلەرگە قويۇپ بېرىڭلار، بىزنىڭ شارائىتىمىزدا قىشتا يەككە ئىش قىلىسىمۇ بولىدۇ، دېدى دەڭا. . . قاراڭ ئۇكام، بىزغۇ بىلمەيمىز، ئىچكى جەھەتتە بىرەر ھۇججەت بار ئوخشايدۇ، مېنىڭمۇ كاللامدىن ئۆتمىگەن، يېزا باشلىقى تۇرسۇن يۇقىرىنىڭ يولىيورۇقى بار دېگەندىن كېيىن بىر نېمە دېيەلمىدىم. . . يەنە بىر گەپ ئۇكام، ماگىزىنغا پوكۇاي ياغلىق، دۇخاۋا كەلدى، قەرىخىنىدەمگە ئېيتىپ قويارسىز، ھەدىمىز سىزنىڭ غېمىڭىزدە، ھا - ھا - ھا. . . ئەتىگەندە دۇكان ئاچاي دەيمەن، بىر سائەت بولسىمۇ كۆپرەك سودا قىلاي، خەير، سالامەت بولۇڭ ئۇكام! . . .

ئەكىبەر بۇ ئادەمنىڭ كەينىدىن قاراپ بىرئاز توختاپ تۇردى - دە، ئاجايىپ ئادەم ھە، ئەترەتنىڭمۇ، ئەزالارنىڭمۇ غېمىنى يەيدۇ، . . . بەلكىم كۆڭلى ياخشىدۇر، دەپ پىچىرلىدى ۋە ئالتىنچى كىچىك ئەترەتكە قاراپ ئالدىراپ كېتىپ قالدى.

ئەخمەتجان تېخى ناشتا قىلمىغان. هويلىسىدىكى دۆڭلەكلىك قىغنى قورۇ سىرتىدىكى «ئوغۇت ئورنى»غا توشۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ دۆگىلەك يۈزىگە ياراشقان يۈمشاق قارا بۇرۇتى، قۇندۇز تۆكىدەك يالتىراپ تۇرىدىغان قويۇق قارا قاشلىرىدا ئۇششاق تەر تامچىلىرى جىمىرلايتتى. ئۇ ئەكبەردىن ئىككى ياش چوڭ، 1953 - يىلى يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن بىرىنچى قېتىم يېگىچە توي قىلغان. هازىر ئۇنىڭ تۇنجى قىزى ئىككىنچى سىنىپتا ئوقۇيدۇ. كەينى - كەينىدىن تۇغۇلغان ئۈچ ئوغلىمۇ ئانىسىدەك دۇمبىلاق، كۈنگە قاقلىنىپ پىشقان ئاپروت ئالمىدەك مەڭزى قىزىل. بۇ بالىلار شوخ، تېتىك، يېتىرقاشنى بىلمەيدىغان بالىلار. ئۇلار ئەكبەرنىڭ كۆرۈپ چۈرقىرىشىپ يۈگرەشتى:

— دادا — دادا، ئەسكەر ئاكام كەلدى!

— بىزمۇ هارۋا سۈرىدۇق تازا!

ئەكبەر بالىلارنىڭ ئىككى كىچىكىنى ئىككى قولىدا كۆتەردى. چوڭى بولسا ئەكبەرنىڭ تاسما پوتىسىغا ئېسىلدى. ئەخمەتجان تەرىنى قولىنىڭ كەينى بىلەن سۈرتۈپ قاقاقلاپ كۈلدى:

— ئۆيگىلا ماڭ، چاي تەييار، — دەپ پېشايۋاننى شەرەت قىلدى. ئەكبەر هويلىدىن بالىلارنى كۆتۈرۈپ سۈپىغا چىقتى. دالان ئىشىكىنى ئەخمەتجاننىڭ ئايالى خۇش تەبەسسۇم بىلەن ئاچتى:

— ۋەي چۈشۈڭلار، ئاكاڭلارنىڭ ئەڭلىنى بۇلغاپسىلەر، — دېدى ئايال بالىلارنى تارتىپ.

— بۇلغانغۇدەك نېمىسى بارىكەن، — دېدى ئەكبەر، — بۇنداق بالىلار ئۈچۈن هەرقانچە ئېسىل كىيىملەرنىمۇ چۈشەك قىلىپ بېرەرمەن!

ئەخمەتجانمۇ، ئايالىمۇ، بالىلارمۇ كۈلۈشتى ۋە ئەكبەرنى

كائغا ئېيچىقىشتى، ئەڭ كىچىكى ئوننىڭ تىزىغا جايلاشتى.
يېگى داستىخان سېلىنغان جوزىغا دېھقان قىزىنىڭ يۈزىدەك يالتىراپ ۋە مايلىشىپ پىشقان، جوزىغا بىرلا كېلىدىغان ئاق نانلارنى قويغاندىمۇ، ئەكبەرنىڭ ئالدىدىكى ئاپقۇرغا ساھىبخان چىنىلەردە ئوشتۇلغان نانلارنى سېلىۋاتقاندىمۇ. ئەكبەر پىشانىسىدىكى تەرنى قولياغلىقى بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ، ئىككىنچى ئاپقۇر ئۈچۈن ھۈزۈرخاھلىق ئېيتىۋاتقاندىمۇ ئەكبەر بىلەن ئەخمەتجان ئەترەتتە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار توغرىسىدىكى پارىڭىنى توختاتمىدى:
— ئۈنۈم بېرىدىغان چارە تاپايلى، — دېدى ئەكبەر، — ئامما بىزنى ھە دېگەندىلا قوللىماسلىقى مۇمكىن. ھە دېگەندە 60 پىرسەنتى قوللىسىلا بولدى. مېنىڭچە بۇ پۈتۈنلەي مۇمكىن. بىز قىشلىق قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنى يولغا قويۇشقا ئەزالارنى تەشكىللەيلى. بىرىنچى ئەترەتنى ئۇلگە قىلىپ كۆرسىتەيلى. ئۇلگىنى كۆرمىگىچە سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرى ئويغانمايدۇ. ئاندىن كېيىن «قاۋانلىق»نى ئېچىش - ئاچماسلىق توغرىسىدا مۇزاكىرە قىلىشۇن، مېنىڭچە كۆپچىلىك جەزمەن ئېچىشنى قوللايدۇ.
— بۇنىڭدا گەپ يوق، — دېدى ئەخمەتجان بېشىنى ئېرغىتىپ. — بۇگۈن چوڭ ئەترەتكە بېرىپ پاراڭلىشايلى، ئاسىمكام يوق بولسىمۇ كەچتە پارتىيە ئەزالىرى يىغىنى ئاچايلى. يىغىننى مەن باشقۇراي، ماتېرىيال ئۆگىنەيلى، ئىككىنچى قەدەمدە ئاسىمكام بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، چوڭ ئەترەت بويىچە كىچىك ئەترەت كادىرلىرى، پارتىيە ئەزالىرى ۋە چوڭ ئەترەت كادىرلىرى قاتناشقان چوڭ يىغىن ئاچايلى. بۇ يىغىندا مەسىلىلەرنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويايلى، كۆپچىلىك مۇزاكىرىلەشسۇن. ئاخىرىدا بىر قارارغا كېلىپ پارتكومغا سۇنايلى.

— مۇھىمى پارتىيە يىغىنىدا پارتىيە ئىچىدىكى خاتا خاھىشلارنى ئېچىپ تاشلايلى، ئەگەر خاتا ئىدىيىلەرنى ئېچىپ تاشلىمىساق، ئىدىيىۋي كۆرەشنى يولغا قويمىساق، ئۇ ھالدا ھەقىقىي ئىتتىپاقلىققا ئېرىشەلمەيمىز. مېنىڭچە ئاسىمكام بۇگۈن كەچتە ئېچىلىدىغان پارتىيە ئەزالىرى يىغىنىغا جەزمەن قاتناشسۇن. ئۇ پارتىيە ئىچىدە ئۆز كۆزقارىشىنى ئوتتۇرىغا قويسۇن.

— سەن ئەكسىچە ھەدىسلا سىنىپىي كۆرەش، ئىدىيىۋي كۆرەش دەيدىغان بولۇپ قاپسەن، — دېدى ئەخمەتجان چاقچاققا يۆلەپ تۇرۇپ، — بىلىپ قوي بۇ يەر يېزا، ھەربىي سەپ ئەمەس. ھەربىيلەرنىڭ بىرىنچى ۋەزىپىسى جەڭ قىلىش. دېھقانلىنىڭ ئاشلىق تېرىش. سەن مىلتىق توغرىسىدا ئاز سۆزلە، كەتمەن توغرىسىدا جىقراق سۆزلە. شۇ چاغدا دېھقانلار سېنى ياقلايدۇ!

— دۇشمەن ھەممىلا جايدا بار، — دېدى ئەكسىچە ئەخمەتجاننىڭ تەنقىدىگە نارازى بولۇپ.

ئۇلار مۇشۇ تەرىقىدە سۆزلىشىپ چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىغا يېتىپ كېلىشتى.

چوڭ ئەترەت ئىشخانىسى پومېشچىكلاردىن مۇسادىرە قىلىنغان چوڭ دەرۋازىلىق قورۇغا جايلاشقان. كۈنگەيگە قارىتىلغان پېشايۋان ئاستىدا ئۇزۇن سۇپا، سۇپىنىڭ يۇقىرىسىدا قاپقىلىق قاتار دېرىزىلەر ۋە گۈللەر چېكىلىپ ياسالغان قوش قاناتلىق ئىشىكلەر تۇراتتى. چوڭ ئەترەت كاتىپىنى كۈتۈپ بىرنەچچە ئادەم سۇپىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇشاتتى.

ئۇلار ئەكسىرنى كۆرۈپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ئېگىز بوي، كەڭ كۆكسى يېرىم ئوچۇق يېگىت ئايرىلىپ چىقىپ ئەكسىرنىڭ مۇرىسىگە تاشلاندى:

— ھال سوراپمۇ باراي دېمەيسەن، ئۆيۈم ئۆرۈلۈپ چۈشىدى

دېدى، تاپقان - تەرگىنىمنى تېرەك قىلىپ يۈرۈپ ئارانلا تۆت تېمىمنى دەم تۇرغۇزۇۋالدىم.

— ئاڭلىدىم سونۇر ئاداش، سېنىڭ ھالىڭنىمۇ، كىچىك ئەترەتنىڭ ھالىنىمۇ ئاڭلىدىم. موزاي ئاغرىسا ئانىسىنى داۋالاش كېرەك. يوپۇرمىقى سارغايغان دەرەخنىڭ يىلتىزىدا دەردى بولىدۇ. مانا گەپ شۇ يەردە. كىچىك ئەترەتكە نەچچە رەت باردىم. ئەترەتنى دەپ پايپېتەك بولىۋاتقانلارنىڭ ئىچىدە سېنىڭ قارالڭ كۆرۈنمىدى...

ئەكبەرمۇ شۇ گەپلەرنى دېدى - دە، ئەخمەتجان بىلەن ئىشخانىغا كىرىپ كەتتى. بايىقى سونۇر ئىسىملىك يىگىت ئېڭىكىنى سىيلاپ، خىيال سۈرۈپ تۇرۇپلا قالدى. ئىككى قوۋۇزى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن، كەمتۈك ئېغىزلىق، چا ساقال ئادەم پىخىلداپ كۈلدى ۋە پەرىجىسىنى قېقىپ تۇرۇپ دېدى:

— سەن سونۇر، ئاغىنەڭنىڭ گېپىنى چۈشىنەلمىدىڭمۇ؟ ياغاچ سېتىشقا خەت ئالىمەن دەپ كەلگىنىڭنى بىرلا قاراپ بىلىۋاپتۇ. كىچىك ئەترەتنىڭ غېمىنى يېمەي ئۆزۈڭنىڭ پاشىسىنىلا قورۇيسەن، دەپ سېنى ئەگدىن ئاغرىنىۋاتىدۇ. خى - خى...

— ۋاي - ۋۇي... مۇنۇ پۈرۈمچوقاينىڭ مەمەدانلىقىنى، — دېدى سونۇر قىزىرىپ، — سېنىڭ تىلماچلىقىڭ قىرچاڭغۇنىڭ قاتارىشىدەك خويما جېنىمغا پاتتا!...

— ئۇنى دېمىسىمۇ راستتە! — دېدى يەنە بىر كىشى، — موزاينىڭ قورسىقى ئاغرىسا ئانىسىغا ئاداپ بېرىپ ئىچىنى تازىلىساڭ جۆندىلىدۇ. دەرەخنىڭ يىلتىزىغا ئوغۇت بېرىپ، ۋاقتىدا سۇغىرىپ تۇرساڭ يوپۇرمىقىمۇ تەڭگىدەك يالتىراپ تۇرىدۇ. كىچىك ئەترەتنىڭ ئىشى جۆندەلسە، سەن سونۇرنىڭ ئۆيىمۇ قىيسايمايدۇ -دە!

سونۇر بۇ قېتىم ھومايدى، ئالدىراپ موخۇركا ئوراشقا

تۆتۈندى. بۇ گەپلەر بىلەن ئاخشام يېزا ئوقۇتقۇچىسى پاتىمەنىڭ ئېيتقان سۆزلىرى بىر يەردىن چىققانىدى. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، سونۇرنىڭ ئۆي سېتىۋېلىش كويىدا يۈرۈپ، ئەترەت ئاكتىپلىرى ئا كۆز قىرىنى سالمىغانلىقى يېقىنلىرىنىڭ نارازىلىقىنى قوزغىغانىدى. هەممىدىنمۇ مۇنۇ ئەكىسەرنىڭ سۆزلىرىدىن سونۇر نۇرغۇن مەنىلەرنى چۈشەندى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ كالىنى مىسالغا ئېلىشى ئۇلارنىڭ كىچىكىدە بىللە پادا باققانلىرىنى، دەرەخنى مىسالغا ئېلىشى سونۇرنىڭ هازىر ياغاچ سېتىپ ئۆي ئېلىش كويىغا چۈشكەنلىكىنى ئەسلىتىش ئۈچۈن ئىدى. سونۇر ئەكىسەرنىڭ سۆزلىرىدىن مۇناق خۇلاسە چىقاردى: «سەن هەمراهلىرىڭدىن چەتنەۋاتسەن. بۇ چەتنىگىنىڭ يولدىن ئازغىنىڭ! . . .»

ئۇ خەت ئېلىشتىن يالتايدى، راستىنى ئېيتقاندا ئىشخانىغا كىرىپ بايقىدىنمۇ ئاچچىق سۆزلەرنى ئاڭلايدىغانلىقىنى ئويلاپ ئۆيگە قايتتى. ئۇ كەچ كىرگىچە شۇنىلا ئويلىدى: ئەترەتكە زىيانلىق ئىش قىلمىدىم، باشقىلار قىلمىغانلىقى قىلغىنىم يوق، مېنىڭ خاتالىقىم يوق، ئەكىسەرنىڭ دارىتما گەپ قىلغىنى نېمىسى - هە؟ . . .

شۇ كۈنى ئاخشىمى پۈتۈن ئەترەت بويىچە پارتىيە ئەزالىرى يىغىنى ئېچىلدى. بىر ئاتلىق ئادەم چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسمىنى باشلاپمۇ كەلدى. پارتىيە ئەزالىرى تاڭ ئاتارغا يېقىن تارقىلىشتى. يىغىندا نېمىلەر دېيىلگەنلىكىنى ئەلۋەتتە سونۇر بىلمەيدۇ. ئۇ ئەتىسى سەھەرلىكى ئىككى ئادەمنى كۆردى. ئۇنىڭ بىرسى ئەكىسەر — ئۇ ئالدىراپ سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەترەت باشلىقى زۇبەرشانىڭكىگە كىرىپ كېتىپ باراتتى، يەنە بىرسى چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم — ئۇ قۇلاقچىسىنى چۆكۈرۈپ كىيىپ يېزا تەرەپكە ئات چاپتۇرۇپ كېتىپ باراتتى. . .

ئۇچىنچى باب

چوڭ ئەترەت ماگىزىنى ئادەملەر دىدارلىشىدىغان، قىزىق پاراڭلار بولىدىغان، يېڭىلىقلار پۈتۈن مەھەللىگە تېز تارقىلىدىغان جاي.

ماگىزىن چوڭ ئەترەتنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. مەھەللىرى ئۇزۇك - ئۇزۇك بۇ تارقاق يېزىدا مۇشۇ بىرلا ماگىزىن بار. بۇ ماگىزىننىڭ ئالدىدىكى سەينىغا موما ياغاچلار بېكىتىلگەن، بۇ ياغاچلارغا دېھقانلارنىڭ ئات - ئۆكۈز، ئېشەكلىرى باغلىنىدۇ، پېشايۋان ئاستىغا ئۇزۇن تاختايلاردىن يەندىكلەر ياسالغان، بۇ يەردە پاراڭچىلار ئولتۇرۇشۇۋېلىپ پاراڭلىشىدۇ. مانا بۇ موما، يەندىكلەرنى ماگىزىنچى ھىكمەت ئۆزى ياسىغان. ماگىزىنچى خېرىدارلارنى كۆزدە تۇتۇپ سىگدۇرگەن بۇ ئەمگەكلىرى بىلەنمۇ، سىيلىق، خۇشخۇي مۇئامىلىسى بىلەنمۇ، بۇ يېزىلاردا كەم ئۇچرايدىغان ئاجايىپ كۆلكىسى ۋە چاقچاقلىرى بىلەنمۇ، چوڭغا - چوڭچە، كىچىككە - كىچىكچە، ئۆز يولى بىلەن قىلىدىغان ئۇلپەتچىلىكى بىلەنمۇ ئادەملەرنىڭ ئېتىبارى ۋە رازىلىقىغا ئىگە. بۇ ماگىزىندا شۇنداقمۇ ئىشلار بولىدۇ: بىرەر ئايال سېۋىتىگە لىقمۇ - لىق تۇخۇم سېلىپ ئەپكىلىدۇ، ھىكمەت ئۇنى بەشتىن - بەشتىن سانىۋېلىپ پۇلىنى ھېسابلايدۇ، خېرىدارنىڭ پۇلىغا چاي، سوپۇن، كىرسىن، كەمپىت، تۇغمە... قاتارلىق نەرسىلەرنى ھېسابلاپ بېرىدۇ. خېرىدار ئايال خۇشال بولۇپ قايتىدۇ. ئەتىسىلا سەھەردە ھىكمەت ئۇلارنىڭ ئىشىكىدە پەيدا بولىدۇ - دە:

— كېچىچە قايتىدىن ھېسابلاپ باقسام سىزنىڭ يەنە سەكسەن پۇڭ پۇلىڭىز قاپتۇ، — دەپ نەق پۇل بېرىدۇ. خېرىدار نېمىلا

بولمسۇن ھېساب ئىشى بولغاندىن كېيىن رەھمەت ئېيتىپ پۇلنى ئالىدۇ ۋە ماگىزىنچىنىڭ لىللالىقى ئۈستىدە ھېكايىلەر توقۇلىدۇ. بۇنداق ئىشلار پات - پات بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇ بەزىدە ئاق قەغەزگە ئەنە شۇنداق «ئاشقان پۇللار» توغرىسىدا ئېلان چىقىرىپمۇ تۇرىدۇ...

— كۆڭلىدە كىرى يوق، نەپسىنى يىغۋالغان ئادەمكەن، — دەيدۇ بەزىلەر.

— كىم بىلىدۇ، تىلىنىڭ تېگىدە تىلى بارمۇ تېخى، — دەيدۇ يەنە بەزىلەر.

ئىشقىلىپ ماگىزىنچىنىڭ زىيىنىنى كۆرگەنلەر تېخى كۆرۈلمىگەچكە ئۇنى يامان دېگۈچىلەر يوقىنىڭ ئورنىدا.

بۈگۈن يېزا ماگىزىنى بازارغا ئايلاندى. موما ياغاچلاردىكى ئات - كالىلارمۇ، بەندىڭ ۋە پۈكەيلەردىكى ئادەملەرمۇ كۈندىكىدىن كۆپ. ھىكمەت بولسا قولى - قولىغا تەگمەي سودا قىلماقتا. قۇلاقچىسىنى تەتۈر كىيگەن، كىچىك كۆزلىرى قىزىرىپ، لەۋلىرى تەتۈر ئۆرۈلۈپ تۇرىدىغان، ئورۇق، ئېگىز ئادەم ئاغزىنى بۇزۇپ، قىسىلىپ ئۆتۈپ، پۈكەيگە پوكىنىنى قويۇپ مۈكچەيدى ۋە تۆش يانچۇقىدىن بىر سىقىم پۇل چىقىرىپ سانىمايلا ماگىزىنچىغا تەڭلىدى.

— مە. ھەي. مانىڭغا ھاراق بەرگىنە!

— كىچىككىنە تەخسە قىل ئىنىم، — دېدى ماگىزىنچى كۈلۈمسىرەپ.

— ھوي، نەپسىم ئاقىلداپ كېتىۋاتسا تەخسە قىل دەيسىنا؟ بەرمىسەڭ تۇڭ - پۇڭۇڭ بىلەن كۆتۈرۈپ ماڭىمەن جۇمۇ!

ماگىزىنچى كۈلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— ھەي سۇلايمان، باشقىلارنىڭ سېنىڭدىن قاقشىغىنى بىكار ئەمەسكەن - دە، قارا بۇنىڭ نەپسىنى!

كەينىدىن بىرسى ۋارقىرىدى. سۇلايمان گۈر - گۈر قارىماي

تۇرۇپلا ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىدى ۋە:
— يېسەم ئاناڭنىڭ ساندۇقىدىكىنى يېمىدىم، ئىككىسى بىلەكنىڭ كۈچى! — دەپ ۋارقىرىدى.
— زىغىرنى ھاراققا تېگىشىپ ئىچىپ بولدى دېگەن گەپ راستكەن - دە، مانا قارا!
— ئاناڭ راست! — سۇلايمان ئۇنىمۇ تىللىدى.
— ھەي گۇر - گۇر، ئەمدى قومۇشمۇ ساتالمايسەن، ھاراقنىمۇ ئىچىپ بولدۇڭ، ئەمدى جاجاڭنى بېرىدىغۇ!
سۇلايمان بۇ قېتىم كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى، ئۇ سۆزلىگۈچىگە ئالايدى. بۇ سۆزلىگۈچى سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەزاسى ئىمىر داپچى ئىدى.
— ۋۇي، تىلىڭ ئېقىپ چۈشسۇن، — دېدى سۇلايمان قېلىن يۇڭلۇق قىسقا جۇۋىسىنى كەينىگە سىلكىپ، — بىلىپ قوي، مەن زۇبەرشا ئەمەس، مەن سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئامبارچىسى سۇلايمان گۇر - گۇر! قېنى كىم ماڭا چېقىلىدىكەن، ئۇتتۇز ئىككى چىشىنى ئالقىنىغا ساناپ بېرىمەن!
— ھەي، بىكار گۇركىرىمىسەڭچۇ، — دېدى ماگىزىنچى ئۇنىڭ پۇلىنى ساناپ، — ئالىدىغىنىڭنى ئېلىپ يوقالغىنا، كىمنىڭ چىشىنى چاقالايسەن، ئىمىرنىڭ گېپى راست، ھوشۇڭنى تاپ، خۇسۇسىي قومۇش سېتىپ ئوقەت قىلىشنى توختات، سەن كاپىتالىزم يولىدىن تېز قايت - ھە!
— سەنمۇ شۇنى دەمسىنا، ماقۇل، قېنى كۆرەيلى. قاچام يوق، ئاۋۇ چەينەككە قۇيغىنا، يامىنى كەلسە چەينىكىڭ ئۇچۇنمۇ ئاقچا ئالارسەن! — دېدى سۇلايمان ھىكمەتنى ئالدىرىتىپ.
پۇكەيدىكىلەرنىڭ دىققىتى سۇلايماندا. بۇ يەرلەردە مۇنداق ئاشكارا ھاراق ئىچىپ يۇرىدىغانلار يوقنىڭ ئورنىدا بولغاچقا بەزىلەر نەپرەت بىلەن، بەزىلەر بولسا بىرەر قىزىق ئىش چىقسىكەن، دەپ ئۇنى چۆرىدىۋالدى. ۋە ئۇنى گەپكە سېلىش

ئۇچۇن ئاغزىنى تاتىلايدىغانلار كۆپىيىشكە باشلىدى:
— سەن كاپىتالىزم يولىغا راستىنلا ماڭدىڭمۇ - ھەي، ئۇنداق بولسا خەيرلىشۇالايلى!
— سۇلايمان، ئەترەتنىڭ تارقالغىنىغا خاپا بولۇپ ئىچەمسەن، ياكى يېڭى جاينىڭ خۇشاللىقى ئۇچۇنمۇ؟
— ئەلۋەتتە خۇشاللىقى ئۈچۈن - دە، ئەترەتنى تارقاتسا بۇنىڭ يېگىنى يېگەن، چاچقىنى چاچقان بولۇپ ھەممىسى سالۇاتقا كېتىدۇ!
— ئەترەتنىڭ تارقالغىنىمۇ، يېڭى ئۆيگە يېتىشكىنىمۇ بۇنىڭغا خۇشاللىق ئىكەن - دە، بىراق بۇنىڭ مەنىسىنى كىمگە قالىدۇ؟
سۇلايمان قايسىبىرىسىگە جاۋاب بەرسۇن؟ ئۇ چەينىكىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، جۇمىكىدىن غۇرت - غۇرت قىلىپ ھاراق ئىچىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ئىككى جاۋغىيىدىن ھاراق سىرغىپ ئېقىپ، جۇۋىسىنىڭ ياقىسىغا تامچىپ تۇراتتى.
— بولدى ھوي! — ئىمىر ئۇنىڭ قولىدىن چەينەكنى يۇلۇۋالدى.
— ئەكە دەيمەن، ھەي باخشى! — دەپ ئۇنىڭغا قولىنى سوزدى سۇلايمان. — ئامبارچىلىقىمنى ئالساڭمۇ ئال، چەينەكنى ئەكەل!
ئىمىر ئۇنىڭغا چەينەكنى تۇتقۇزدى - دە، غەزىپى ئۆرلەپ:
— ھوي، سېنىڭ قەيسىرىڭ ئەترەت كادىرى؟ قارا، خىزمەتنى ھاراقتا تەڭ قىلمايۋاتقىنىڭنى! — دەپ سىلكىدى.
ھىكمەت ماگىزىنچى سودا قىلىۋېتىپ ۋارقىرىدى:
— ھوي گۇر - گۇر، سېنى ھەيدىگىلى تىكەم، نېمىگە ئەزمەكنى ئېزىپ يۈرسەن، قارا سېنى، بىرلا تەڭقىد بىلەن ئۆزۈڭنى تاشلىۋەتكىنىڭنى! بىلەمسەن، تەڭقىد ساڭا دورا، ھاراق خۇماری بولغىچە، تەڭقىد خۇماری بولساڭ بولماسمىدى؟ ماڭ

يۈگۈر، يولۇڭدىن قالما!

سۇلايمان ماگىزىنچىنى ھۇرمەت قىلغانلىقتىنمۇ ياكى ئۇ ئادەم ئورۇنلۇق گەپ قىلغانلىقتىنمۇ ئادەملەر ئارىسىدىن قىسىلىپ چىقىپ چەينىكىنى پولدۇڭلىتىپ، سەنتۈرۈلۈپ ئېتىغا قاراپ ماڭدى...

ھىكمەتنىڭ «تەنقىد» دېگەن سۆزىدىن ئادەملەر: ئاخشام سۇلايمان تەنقىد يەپتۇ، دېگەن مەنىنى چۈشەندى ۋە سۇلايماننىڭ كەينىدىن سۆزلەشكە باشلىدى:

— سۇلايماندەكلەرگە تەنقىد كار قىلامدۇ؟ دېمىسىمۇ، ئۇنىڭ قىلمىغانلىرى ئاز قالدى!

— ئوتنى پۈلسە تۈتۈشىدۇ، سۇنى قىنىسا ماڭىدۇ. چېكىنىۋەرگەن بىلەن «قاۋانلىق» بېسىپ كېلىۋېرىدۇ. بۇ يىل سۇلايمانلارنى قوغلىغان بولسا، كېلەر يىلى بىزنى قوغلايدۇ. خەلق ئىچىدە «قاۋانلىق» بىلەن بىر ئېلىشىشاق دېگەن ئارمان بار ئىدى. ئېلىشىشاق دېگەنلەر بىلەن چېكىنىۋېرەيلى دېگەنلەر بىر تالاش - تارتىش قىلىشىپ باقسۇن، ئەمما مەن ئېلىشىشاق دەيدىغانلارنىڭ قاتارىغا تىزىلىمەن جۇمۇ!

— زۇۋرشا، سۇلايمان دېگەنلەر «قاۋانلىق»تىن قېچىش ئۈچۈن كادىر بولغان تۇرسا. «قاۋانلىق» بىلەن ئېلىشىمىز دېگەن گەپ ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا خۇش ياقاتتىمۇ!...

بۇ گەپلەرنى سونۇر تولۇق ئاڭلىدى. ئۇ بىر نېمىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ئالدىراپ ئۆيگە ماڭدى.

ئۇنىڭ ئۆيى سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ قومۇشلۇققا تۇتاشقان تەرىپىدىكى ئارقا كوچىدا ئىدى، بۇ ئۆي بېغى بىلەن بىر ئىسلاھاتىدا غەلىبە مېۋىسى قىلىپ سونۇرغا بۆلۈپ بېرىلگەن. بۇ قورودىكى ئۈچ ئېغىز ئۆينىڭ ئىككى ئېغىزى تاختايلىق، دېرىزىلىرى كۈنگەيگە قاراپ تۇرىدۇ. باغنىڭمۇ تېرەك، قارىياغاچلىرى قويۇق تەرىپى سونۇرغا تەگكەنىدى. سونۇر بۇ

چوڭ قورودا تەنها ئۆزى تۇراتتى، ئۇ بۇ يىل ئۆيلىنىش نىيىتى بىلەن ئۆگزىگە لاي سالدى. ھەتتا تاملىرىنىمۇ ساماناتلىق لاي بىلەن سۇۋاپ چىقتى. قورۇق تاملىرىنىمۇ چىتلاپ، شاخ - شۇمبىلىرىنى پۈتاپ چىقتى. كۈتۈلمىگەندە مەھەللىگە زەي يېتىپ كەلدى. قېرىشقاندەك تېخى سونۇرنىڭ كوچىسىدىن باشلاندى. سونۇرنىڭ يان قوشنىسى ئاللىقاچان ئۆيىنى تاشلاپ كۆچۈپ كەتتى. كۈنچىقىش تەرىپىدىكى قوشنىسى شەرىخان ئىسىملىك تۇل ئايال ئۆيىگە تېرەكلەرنى قويغۇزۇپ تېخىچە ئولتۇرۇۋاتىدۇ. لېكىن سونۇرنىڭ بۇ زەيگە بولغان غەزىپى ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىدىن كۈچلۈك. سەۋەبى بىرىنچىدىن، سونۇر بۇ يىل مۇشۇ ئۆيدە توي قىلماقچى ئىدى، ئاتا - بوۋىسىدىن تارتىپ ئۆزىنىڭ جايى بولۇپ باقمىغان، پەقەت كومپارتىيىنىڭ شەپقىتى بىلەن مۇنداق تاختايلىق جاي، باغ، مال - ۋاران ۋە ئۆي - ئەنجامغا ئىگە بولغان سونۇردەك ئادەم ئۈچۈن ئۆزىنىڭ قوروسىدا توي قىلىش ھاياتىدىكى چوڭ ئىش. ئۆزگىرىش، يېڭىلىق ھېسابلىناتتى. ئىككىنچىدىن، سونۇرنىڭ قورسىقىدا نۇرغۇن پىلانلىرى بار ئىدى: پات يېقىندا، ئوقۇتقۇچى پاتىمە بىلەن تويى بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بۇ قورونى ئاۋات قىلىپ، چۈرۈقلىشىدىغان بالىلىرى بولىدۇ. سونۇر مۇنۇ دەرۋازا ئالدىدىكى بىكار يەرگە قورۇق چورۇپ مەخسۇسلا ئالما ئۆستۈرىدۇ. باغنىڭ شىمال تەرىپىدىكى چوڭ قوي قوتىنىنى تۈزلەپ ئۈزۈم تىكىدۇ، ئۈزۈم بارىكى ئاستىغا سۇپا چىقىرىپ يازلىق چايخانا قىلىدۇ، چايخانا ئالدىغا قىزىلگۈل، ئەتىر گۈل، سىرىن گۈللەرنى تىكىۋېتىدۇ. بېغىدىن بۇلبۇل، كاككۇكلارنىڭ ئاۋازىغا قوشۇلۇپ گۈپۈلدەپ گۈل پۈرىقى كېلىپ تۇرىدۇ. سونۇر قالغان ئۆمرىنى پاتىمە ۋە بالىلىرى بىلەن مۇشۇ قورودا بایاشات، پاراۋان، كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزىدۇ...

لېكىن مۇنۇ زەي ئۇنىڭ شېرىن خىيالىنىمۇ، كۆزى يېتىپ

تۇرغان پىلانلىرىنىمۇ نېرى ھەيدىۋەتتى. سونۇر بەزى كۈنلىرى ھېلىقى يازلىق چايخانا چۈشىدىغان جايغا بېرىپ خىيالغا بېرىلگەندە، جۈپ كېپىنەكلەرنى قوغلاپ رەڭمۇ - رەڭ گۈللەر ئارىسىدا يۈرگەن بالىلىرى خۇددى ھاياتتەك ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كېلەتتى، ھەتا بۇلبۇلنىڭ چاڭىلدىغان ئاۋازى قۇلىقىغا ئاڭلىنىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. سونۇرنىڭ قارىشىچە بۇلار خىيال ئەمەس، يېقىن كەلگۈسىدىكى ھاياتى ئىدى.

مۇنۇ زەي ئۇنىڭ بۇندىن كېيىنكى ھاياتىنىمۇ ئۆزگەرتىۋەتتى. سونۇرنىڭ بېشىغا كۈن چۈشتى...

لېكىن سونۇرغا ئۇزاق غەم قىلىشقا توغرا كەلمىدى. توققۇزىنچى كىچىك ئەترەتتە خۇددى مۇشۇ جايدەكلا خالىي، ئازادە، چوڭ بىر قورو چىقىپ قالدى. قورونى بولسا ھىكمەتنىڭ ئوغلى روزىمەت تېپىپ كەلدى. سونۇر خۇشال بولۇپ پاتىمەگە مەسلىھەت سېلىۋىدى، پاتىمە ئاچچىقى كەلگەن بولسىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ مۇنداق دېدى:

— دېھقانىڭ ئائىلىسى يېزا. ئۇنىڭ خۇشاللىقىمۇ، قايغۇسىمۇ مۇشۇ چوڭ ئائىلە بىلەن بىللە بولىدۇ. ئەلۋەتتە ئۆي - ئوقەتمۇ كېرەك. بەزىلەر كىچىك ئەترەتنى تارقىتىمىز دەپ چۈقان كۆتۈرۈۋاتقاندا سىز باشلامچى بولۇپ كۆچۈپ بەرسىڭىز ئەمەلىيەتتە كىچىك ئەترەتنى تارقىتىمىز دېگۈچىلەر تەرىپىدە تۇرغان بولىسىز...

— بىزگە بەربىر ئۆي كېرەكقۇ، — دېدى سونۇر ئاچچىقلاپ، — مەن سىزدىن باشقا ياردەم تەلەپ قىلمايمەن، كۆچىدىغان ئۆينى كۆرۈپ بېقىڭ دەيمەن!

— ئەترەت قىينچىلىقتا تۇرغاندا سىزگە چۈشەك بولۇۋالغان ئۇنداق ئوينىڭ لازىمى يوق! — دېدى پاتىمە ئاچچىقلاپ.

— بوپتۇ، — دېدى سونۇر بۇرۇلۇپ مېڭىپ، — سىزدىن كەلگەن ۋاپا شۇنچىلىك بولسا؟!

— سونۇر!

لېكىن سونۇر كەينىگە بۇرۇلۇپمۇ قويمىدى ۋە ھېچكىمگە مەسلىھەتمۇ سالماي ھېلىقى جاينى ئېلىش قارارىغا كەلدى.

ئۇنىڭ بۇگۈن بايىقى «ئۇلار قېچىش ئۈچۈن كادىر بولغانلار تۇرسا. كۆپچىلىكنىڭ پىكرى قوللىقىغا خۇش ياقاتتىمۇ» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ ئالدىراپ قايتىشىمۇ ئەنە شۇ جاي ئۈچۈن ئىدى.

ئۇ تاملىرىغا تېرەكلەر تېرەلگەن جاينىڭ دەرۋازىسىنى كۆڭۈلسىزلا ئاچتى. دەرۋازىنى ئېچىشى بىلەن ھويلىدىن كاڭشىپ بىر قانجۇق ئېتىلىپ چىقتى، سونۇر تۇيۇقسىز چىققان ئىتتىن چۆچۈپ دەرۋازىغا يۆلىنىپ قالدى، ئۇ قانجۇقنىمۇ، ئۇزىنى مۇشۇ كۆڭۈلسىزلىكلەرگە دۇچار قىلغان زېمىنىمۇ تىللىغىنىچە ئۆيىگە كىردى. ئاشخانا ئۆيىگە قارىۋىدى، بۇلۇڭلىرى ئاجراپ كۆك ئاسمان كۆرۈنۈپ قاپتۇ. سارىيىنىڭ تېمى بەل يېرىمغىچە زەي، مەزمۇت تاختايلىرىغا قارىۋىدى. تاختايلارمۇ نەمدىن مەڭدەشكەن، ئۆينىڭ ئىچىدىن گۈپۈلدەپ زەي پۇرۇقى كېلەتتى. ئۇ دالان ئۆيىگە چىقىپ داگۇرغا ئېلىنغلىق تۇرغان كالا گۆشىنى ئېلىپ پالتا بىلەن چاناپ پارچىلىدى ۋە قازانغا تولدۇرۇپ سالدى - دە، مەشكە كۆمۈر سالدى. ئۇ روزىمەتنى باشلاپ كېلىپ، چۈشتە گۆش بىلەن مېھمان قىلىپ، ئىككىسى بىللە ياغاچ ھەرىدىمەكچى ئىدى. ئۇ ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇۋىدى، بىرسى ئىشىك ئېلىغۇرىنى شاراقلاتتى، سونۇر دالانغا چىقتى - دە، قېتىپلا قالدى. ئۇنىڭ ئالدىدا ئەزىزىخان ئىسىملىك ماشىنىچى چوكان تۇراتتى.

— قېنى ئۆيگە، — دېدى سونۇر ھودۇقۇپ.

— ئەلۋەتتە، — دېدى چوكان كالىچىنى سېلىۋېتىپ، — دېمىسىڭىزمۇ مېھمان بولغىلى كەلدىم!

سونۇر نېمە قىلىشىنى بىلمەي قالدى. ئەزىزىخان شەھەردىن چىققان ماشىنىچى ئىدى. ئۇ ھىكمەت ماگىزىنچىنىڭ خوتۇنىغا

تۇغقانمىكىن، بۇ تەرىپى سونۇرغا قارامغۇ، لېكىن بۇ چوڭ ئەترەتتە بۇ چوكاندەك ئۇستا ماشىنىچى يوق. ئۇنىڭ سىيلىق مۇئامىلىسى، باها تالاشماسلىقى، ئىشنى چىرايلىق ۋە سۈرۈشتۈرۈك قىلىشى، ئۆزىنى تۇتۇشى، پاكىزە - چىرايلىق هۆسنى - جامالى مەھەللىدە ئالاهىدە تىلغا ئېلىناتتى. بۇ ئايالنىڭ ياخشى گەپىنى سونۇر كۆپ ئاڭلىغان. «ئەرنى باي قىلىدىغان خۇتۇن دېگەن مۇشۇ - دە» دەپ ئويلايتتى سونۇر بۇ ئايال توغرىسىدىكى ماختاشلارنى ئاڭلاپ.

ئەزىزىخان سونۇردىكى ئوڭۇشسىزلىقنى بايقىدى. ئۇ كۈلۈپ قويۇپ، كېلىپ تۇۋاقنى ئاچتى:

— پاھ، تازا ۋاقتىدا مېهمان بولۇپ كەپتىمەن - دە! يۇگۇرۇك، بېرىپ پاتىمە مۇئەللىمنى باشلاپ كېلىڭ، ئۆيىڭىزدە بىللە مېهمان بولايلى. — دېدى ئايال شىرىق چاپىنىنى سېلىۋېتىپ. سونۇر گەدىنىنى سىيلىدى:

— پاتىمەما؟ ئىشى ناهايىتى ئالدىراش...

— ۋىيەي، سىز بىر بويتاق، مەن بىر تۇل ئايال قانداق مېهمان بولىمەن ئەمىسە؟

— خالىسىڭىز شەرىخان چوڭنامنى چاقىرىپ قويايلى، — دېدى سونۇر تالاغا مېڭىپ.

— توختاڭ! — دېدى ئەزىزىخان سونۇرنىڭ چاپىنىدىن چىمدىپ تۇتۇپ، — مەن سىز بىلەن بىر ئىش توغرىسىدا سۆزلەشكىلى كېلىۋېدىم.

— نېمە ئىش؟

— هېلىقى جايىنى ئالمايدىغان بولغان ئوخشايسىز، راست شۇنداق بولسا مەن ئالاي دېۋېدىم.

— بىر جېنىڭىزغا شۇنچە چوڭ قورونسىمۇ؟

— ئايال قاقاقلاپ كۈلدى:

— سىزمۇ بىر جانغۇ، سىزگە ئارتۇقلۇق قىلمىغان جاي

ماڭسزە. . .
— پۇلىڭىز نەقمۇ؟ ئۆي ئىگىسى نەق پۇل دەيدۇ!
— نەق پۇلسىز جاي ئالغىلى بولاتتىمۇ؟ — دېدى ئايال ئۆيى يوقنىڭ جېنى يوق. مەن مۇشۇ يېزىغا كۆچۈپ چىقىۋالماقچىمەن. جاينى كۆرۈپ كۆيۈپلا قالدىم. سىز ئالمىسىڭىز هازىرلا پۇلىنى تۆلەيمەن.
سونۇر خىيال سۈرۈپ قالدى. «ناهايىتى ئون كۈنلا قومۇش ساتسام كەم ئاقچىسى تولاتتى، خەپ، مۇنۇ ئايالنىڭ بەسلىشىۋاتقىنىنى قارىمامدىغان! . . .»
— ئۆزىڭىزنىڭ ئالغۇڭىز بارمۇ - يە؟
— ئوتتەك ئالغۇم بار. — سونۇر راست گەپنى ئېيتتى، — ئازراقلا ياغاچ - تاش بىلەن قومۇش ساتسام كېمى تولاتتى. ئون كۈن تەخىر قىل دېسەم ئۆي ئىگىسى زادىلا كۆنمىدى.
— قومۇش سېتىشتىن ئۈمىد قىلماڭ، — دېدى ئەزىزخان، — ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟ كىم قومۇش ئورۇپ ساتسا مۇسادىرە قىلغۇدەك، ياغاچ سېتىشقا چوڭ ئەترەتمۇ قەغەز بەرمىگۈدەك، ئاخشام ئەزالارنى كۆچۈرۈش، كىچىك ئەترەتنى تارقىتىش توغرىسىدىكى قارار كۆچىدىن قالدۇرۇلۇپتىغۇ!
— قومۇشنى ئورۇپ قويغان، ياغاچنى كېسىپ قويغان، مېنىڭ ئۆيۈم ئۆرۈلگىلى باشلىدى، ئەتىيازغىچە كۆچمەس، بولامدۇ، قارىمامسىز؟
— راست، سىزنىڭ ئۆيىڭىز تۈگەپتۇ. قارىڭ مۇنداق قىلايلى بولمىسا، قانچىلىك پۇلىڭىز كەم، مەن سىزگە ئۆتتۈرە بېرىپ تۇراي، جاينى سىز ئەتىلا ئېلىۋېلىڭ، پۇلنى ئاستا - ئاستا تۆلىۋېتەرسىز. . .
— سونۇر خۇشال بولۇپ كۈلۈمسىرىدى:
— راستما. ئۇندىق بولسا ماڭا 400 يۈەن بېرىپ تۇرالامسىز، بىر ئايدىن كېيىن نەقلا قايتۇرىمەن. . .

— بولىدۇ، بۇگۈنلا ئېلىنىڭ، ئەمما باشقىلارغا تېنىمالىق. پاتىمە قىلالمىغان ياخشىلىقنى مەن بولسامۇ قىلىپ قويماي، ئۇنداق دېسەم ئارىمىزغا سوغۇقچىلىق سېلىۋاتىدۇ، دەپ قالمالىق. ئاڭلىسام، پاتىمە سىزنىڭ جاي ئېلىشىڭىزغا قوشۇلماپتۇ... مەن مۇنداق ئويلايمەن: تۇرمۇشنى چۈشىنىشتە پاتىمە بىلەن ئىككىڭلار ئىككى باشقا ئىكەنسىلەر، قارىڭ، ئۆي بىساتىڭىز نېمىدېگەن مول! ئۆي تۇنۇقۇسى بار قىز سىزنى بېشىغا ئېلىپ قەدىرلىسە بولىدۇ. مەن ئەمدى چىقاي... — دېدى - دە، ئەزىزخان كېپىنەكتەك پىلدىرلاپ سونۇرنىڭ كۆزىدىن غايىب بولدى.

سونۇر ئورنىدا تۇرۇپلا قالدى: «مانا ئايال دېگەن! بۇنداق ئايال ئەركە قانات بولىدۇ - دە، خەپ...» دەپ پىچىرلىدى ۋە ھويلىدىن يۈگۈرۈپ چىقتى. لېكىن ئەزىزخان يوق ئىدى. سونۇر قورۇق تام كەينىدىن ھېچىيەپ كېلىۋاتقان روزىمەتنى كۆردى.

— يارايسەن سونۇر، سارىيىڭغا قارىغاچ كەپتۇ، ئەزىزخان تۇيغۇن ئايال ئىكەن، پاتىمە ساڭا يۈزسىزلىك قىلىۋېدى، دەرھال كېلىپ ساڭا قانات ياپقىنىنى قارا!

— يوقىلاڭ گېپىڭنى قويە، — دېدى سونۇر قاپقىنى تۇرۇپ.

— خىخ، — دېدى روزىمەت يالغۇز كۆزىنى ئويىنىتىپ، — سەن ئۇ پاتىمەنى قوي، ساڭا ئاش بولمايدۇ. ئويلاپ باقمامسەن؟ ئۇ بىر ئەپەندى تۇرسا، سەن بولساڭ بىر قارا قورساق دېھقان، بۇ چېلەككە قەدەر يامىق سالغاندەكلا بىر ئىش! قوي، تىكىشى توختىمايدىغان ئىشنى...

— سەن نەدىن بىلىسەن بىزنىڭ ئىشىمىزنى؟

— خاپا بولمىساڭ ئۆز گۇمانىمنى ئېيتاي، ئاڭلاپ قۇيقا چېچىڭ تىك بولۇپ كەتمىسۇن يەنە. ئويلىغىنا، پاتىمە ئاۋۇال

بىر ئوبدان ئىدى. نېمىشقا ئەكبەر كەلگەندىن كېيىنلا قوشقۇنغا ئولتۇر ۋۇالدى؟ سەنمۇ كۆردۈڭ، ئەكبەر روزاخۇنىنىڭ ئۆيىگە نېمانچە تولا كېلىدۇ؟ تېخى ئۇلار كېچىلىرى يالغۇز مېڭىشىدىكەن...

— يوقىلاڭ گەپنى قوي، ئۇرۇنسىز گۇمان، — دېدى سونۇر قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، — ئەكبەرنىڭ تولا كېلىشىنى كىم بىلمەيدۇ، كىچىك ئەترەتنىڭ ئىشى ئۇچۇن.

— ئۇ يە چوڭ ئەترەت باشلىقى، يە كىچىك ئەترەت باشلىقى بولمىسا!

— ئۇ دېگەن پارتىيە ئەزاسى. سەن سوخرۇن نېمىنى بىلىسەن؟ پارتىيە ئەزاسى دېگەن ھېلىغۇ بىر چوڭ ئەترەتكەن. ھەتتا يېزىدا، ناھىيىدە ناھەق ئىش كۆرۈلسە ئارىلىشىدۇ. بەزىلەر بىزنىڭ كىچىك ئەترەتنى تارقاتماقچى، ئەكبەر بۇنى ناھەق دەيدۇ. روزاخۇنكاممۇ، ئەبىلغازىكاممۇ پارتىيە ئەزاسى بولغاچقا مۇشۇ ناھەق ئىشقا ئارىلىشىۋاتىدۇ. سەن سوخرۇن ياخشى ئىشتىن يامان مەنا چىقىرىپ ئۆگەنگەن - دە، شۇنىڭ ئۇچۇن ئۇششۇقنىڭ دارى تۇگىمىگەندەك سېنىڭ گۇمانىڭ تۇگىمەيدۇ.

— ھەرنېمە دېگىنىڭ بىلەن ئۇلار ئىككىسى ئوقۇمۇشلۇق، ئاكتىپ، بىر بىرىگە تازا لايىق... سەن بولساڭ ئاداش...

— بولدى قىل! — دېدى سونۇر ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، — ئەمدى تىلىڭنى چاينىساڭ، جېنىڭ بىلەن ھېسابلاش!

روزىمەت سونۇرنىڭ راستىنلا غەزەپلەنگىنىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئېسىلدى، خور - خور ئۆكۈز بىلەن ئويناشقاندەك پاكا روزىمەت ئېگىز، گەۋدىلىك سونۇرنىڭ مۇرىلىرىگە، پەشلىرىگە ئېسىلىشقا باشلىدى:

— ياغاچ كېسىشىپ بەرگىلى كەلدىم، بۇگۇن كېسىپ تەييارلاپ قويايلى، ياغاچ ئالمىدىغان ماشىنا ئەتىگەنلىككە چىقىپ، بېشىپلا ماڭىمدۇ، تونۇشتۇرۇشتىكىمۇ ھاجىتى يوق. ئەتىگەنلىككە

ئىككىسىز ھارۋىدىن بىرنى ئىگىلەيلى، زىۋىرشاكام كىچىك ئەترەتنىڭ ئورۇپ قويغان قومۇشلارنى ئات ھارۋىسى بىلەن سېتىۋېلىشقا رۇخسەت قىپتۇ...

بۇ «خۇش خەۋەر» لەر سونۇرنىڭ بايىقى خاپىلىقىنى يۇيۇپ تاشلىدى. ئۇلار ھەرە، پالتىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ باغقا مېڭىشتى...

باغدىن غارت - غۇرت ھەرە ئاۋازى، تاك - تاك پالتا ئاۋازى كېلىشكە باشلىغاندا سونۇرنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا بىرىنچى ئەترەتنىڭ شوئار يازىدىغان قىزلىرى كەلدى.

— ئەسلىمىزنى ئۇنتۇمايلى دەپ يازساقمىكىن، — دېدى ئېگىز قىز ئارزىگۈل.

— ياق، ئەكىبەركام يېزىپ بەرگەن شوئارلاردىن بىرنى يازايلى، — دېدى ئوتتۇرا بوي، قىزىل مەخمىلىك، ئۇزۇن كىرپىكلىرى قايرىلىپ تۇرىدىغان ئاينۇر دوستىغا قوشۇلماي. ئىككى قىزنىڭ قولىدا پەلەي، بويياق چىلانغان چېلەك، يوغان يۇڭ قەلەم ۋە ئورۇندۇق بار ئىدى.

— بۇ سونۇركام پاتىمە ھەدەمنىمۇ خاپا قىلدى، نەسىھەت ئاڭلىمايدۇ، ھە دېسىلا خۇسۇسىي ئىش، پۇل، ئۆي، مال، ياغاچ، قومۇش... ئەسلىنى ئۇنتۇش دېگەن مۇشۇ - دە؟ كىچىك ئەترەتنى تارقىتىش كېرەك دەپ چۇقان كۆتۈرۈۋاتقانلارنىڭ بىرسى يەنە شۇ ئادەم!

— شۇنداق بولسىمۇ ئۇنداق يازمايلى، ئەكىبەركام ئېيتقىنىغۇ، پارتىيە سىياسەتلىرىنى يازايلى.

ئاخىر ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ «سىنتىپىي كۆرەشنى ھەرگىز ئۇنتۇمايلى!» دېگەن شوئارنى يازدى.

دەل شۇ چاغدا باغدىن سونۇر بىلەن روزىمەت چىقىشتى. سونۇر ېېلىنى تۇتۇپ روزىمەتكە دېدى:

— ئوقۇغىنا، قىزلار نېمە دەپ يازدىكىن؟

روزنامەت ئوقۇدى، سونۇر كۈلۈمسىرىدى.
— ياخشى گەپ يېزىپسىلەر، بۇ تامغا ئىككىنچى قېتىم شوئار يېزىلىشى، — دېدى.
— بىرىنچى قېتىم نېمە دەپ يېزىلغان؟ — دەپ سورىدى ئايىنۇر قىزىقسىپ.
— مەن ئۇ خەتنى يادلىۋالغان، — دېدى سونۇر، — يەر ئىجارىسىنى كېمەيتىپ زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ۋاقتىدا كادىرلار مۇشۇنداق قىزىل رەڭ بىلەن: «قەد كۆتۈرگەندە كومپارتىيىنى ئۇنتۇمايلى.» دەپ يازغانىدى. ئۇ شوئارلار خېلى يىللارغىچە تۇردى، تېخى ئالدىنقى يىلىلا سۇۋېتچىلەن.
— سىز ئۇنتۇپ قالغان - دە، — دېدى ئارزىگۈل سۆزىنى نەقىلا ئېيتىپ، — بۇ قېتىم شۇنىڭ ئۈچۈن يەنە «ئۇنتۇمايلى» دېگەن سۆزنى يازدۇق.
قىزلار يىراقلاپ كەتكەنىدى، سونۇر ئۇلارنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى. ئۇنىڭغا قىزلارنىڭ گەپلىرى قاتتىق تەسىر قىلغانىدى: «سىز ئۇنتۇپ قالغان» دەيدۇغۇ؟ ئەكسىچە مۇ يوپۇرماق سارغايسا دەرەخنىڭ يىلتىزىنى پەرۋىش قىلىش كېرەك دەيدۇ. مەن راستىنلا بىرەر خاتاغا يول قويدۇممىكىنە؟ پارتىيە بىزگە سوتسىيالىزمنى قۇرۇپ بەردى. بۇ تازا كەمبەغەللەر بەخت كۆرىدىغان زامان، غۇربەتچىلىك ئاتا - بوۋام بىلەن تۈگىگەن، بايلاشتىراق ياشاشقا يول ئىزلىسەم، بۇنىڭ نېرى خاتا، بۇ مېنىڭ سوتسىيالىزمنى خالىغىنىم بولماي نېمىكەن؟...
— مانا كۆردۈڭمۇ، نېمىدېگەن گەپچى قىزلار! پاتىمەنىڭ ئۆزى. ساڭا ھەرگىز گەپ بەرمەيدۇ. بۇنداق قىزلار بىلەن ئۆي تۇتۇدىغان بولساڭ كۈنىگە تامىقىڭدىن مىڭ قېتىم ئىلىنىسەن. شۇڭلاشقا دەۋاتمەنغۇ، شۇ پاتىمەرىڭنى قوي...
— يۈر ئاداش، ھاراق ئىچمىز، — دېدى سونۇر روزنامەتنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ، — قازاندىكى گۆش مەي

بولۇپ كەتتى، مەن زادى باشقا ئەترەتكە كۆچۈپ كەتمىسەم بولمىدى.

— ھىم... تېز كۆچ، بىزمۇ كۆچمىز. بۇ مەھەللە تۈگىسە گويا دۇنيانىڭ ئىسكەتىي تۈگەيدىغاندەك ئەجەبمۇ كۆچمەيمىز، چېكىنمەيمىز دېيىشىدىكىنا! كۆچمىگەنلەر لايغا مىلىنىپ يۈرۈۋەرسۇن، بىز بۇ دۇنيانىڭ ئۆزىمىزگە تېگىل راھىتىنى قولدىن بەرمەيلى.. — روزىمەت توختىماي سۆزلەپ سونۇرنىڭ كەينىدىن ئۆيگە كىردى. ئۇلار ئەمدىلا ئولتۇرۇپ گۆش يېيىشكە تۇتۇنغاندا دەرۋازا تاراقلاپ، كىملەرنىڭدۇر گۈدۈڭشىغانلىقى ئاڭلاندى. سونۇر قولىدىكى يوغان ئۇستىخاننى تۇتقىنىچە پېشايۋانغا چىقتى. ئۇ ئىككى ئادەمنىڭ يوغان تىرەك لىمنى مۇرىسىگە سېلىپ، باغدىن كۆتۈرۈپ چىقىپ كېلىۋاتقىنىنى كۆردى - دە، سۇپىدىن سەكرەپ چۈشتى:

— بۇ كىرپىلا كۆتۈرۈپ ماڭىدىغانغا ۋەخپە يەرمىدى ئاغىنىلەر، ياغاچنى قويۇڭلار!

ئالدىدىكى پاكار، غوللۇق ئادەم سىڭايان قاراپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى:

— خۇشال بولساڭ بولىدۇ ھەي تۆگە، ياغىچىڭ بولسىمۇ كۆپچىلىكنىڭ ماخوسىغا ئىشلىسۇن.

— قوي دەيمەن، ھەي ئىمىرداۋلەك! — دېدى سونۇر ئۇلارنىڭ كەينىدىن مېڭىپ، — مۇنۇ ياغاچنى مىڭ تەسلىكتە راسلىدىم.

ئۇ كەينىدىكى ئادەمنىڭ مۇرىسىدىن لىمنى چۈشۈرۈۋالدى. ئالدىدىكى ئىمىرمۇ ياغاچنى دەرۋازا سۇپىسىغا ئاستا قويدى - دە:

— قوي دېگىنىڭ نېمىسى، تېخى يەنە تۆت تال ئالىمىز، — دېدى.

— تولا جېنىمغا تەگمىگىنە! — دېدى سونۇر ئۆڭۈپ، — ئەتىرىتىكىدە 170 يۈەن پۇلۇم بار، تېخى بېرەي دېيىشتە

يوق، يەنە ئالغۇدەك!

— ئەترىتىڭدە دەيسىنا! — دېدى ئىسمىر سونۇرنىڭ كۆزىگە قادىلىپ، — سېنىڭ ئەترىتىڭ ئەمەسما؟ سېنىڭ راستىنلا كۆڭلۈڭ بۆلۈنۈپتۇ - دە! مۇنۇ ئۆي - جاي، ياغاچ - تاش دادائىدىن مىراس قالمىغان، سائا پارتىيە بەرگەن. بەش ئالتە تال ياغىچىڭنى ئەترەتكە لازىم قىلايلى دېگەنگە شۇنچە گۇرەنلىرىڭ كۆپۈپ كەتتىما؟

— بوزەككىنە مېنى تاپقۇچە ئاۋۇ ھەيدەر خەستىتەك ئادەملەردىن چىرقىرىتىپ تۇرۇپ يۇلۇۋالساڭ بولمامدۇ؟

— سونۇر، كىچىك ئەترەتنىڭ ئىگىسى سەن بىلەن بىز، كىچىك ئەترەتنىڭ ئۆكۈزلىرى ئۈچۈن لاپاس ياسايمىز. ئويلىغىنا: ئەترەتتە بىر تىيىن خىراجەت قالمىۋىدى، ئەكبەر ئۆزىنىڭ بەش يۈز يۈەن پۇلىنى بۇغا - جاۋەن رېمونتىغا خىراجەت قىلىڭلار دەپ ياردەم قىلدى. ئۇنى كۆرۈپ باشقىلارمۇ ئەترەتكە قەرز ھېسابىغا نەق پۇل، مال، ياغاچ - تاش بەرگىلى تۇردى. ھازىرغىچە ئىككى مىڭ يۈەنلىك پۇل ۋە نەرسە يىغىلىپتۇ. بىزنىڭ خوتۇن چېغىدا ئۆزىنىڭ ئالتۇن ھالقىسىنى ئەترەتكە يارەدەم قىلىشقا بېرىۋېدى، ئەترەت ئالغىلى ئۇنىمىدى. مۇشۇنداق قىلىپ بىز ئەترەتنى ساقلاپ قالماقچى. كۆپچىلىكنى كۆچۈشتىن توسۇپ قالماقچى. سەنمۇ كوپېراتسىيە، خەلق يېزىسى قورۇشتا ئالدىدا ماڭغانلارنىڭ بىرسى ئىدىڭ، بىز سېنى ئەترەتنىڭ ئىگىسى، بارماق بىلەن سانىلىدىغانلاردىن ھېسابلايمىزۇ، سەنزە سايغاق كالىدەك ئۆزۈڭنى قاچۇرىسەن!...

سونۇر جىمىپ قالدى. كۆپچىلىكنىڭ ھەتتا باشقا ئەترەتتىكى ئەكبەرنىڭ بەش يۈز يۈەن ياردەم قىلغىنىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە قىيىنچىلىقتا قالغان ئەترىتى ئۈچۈن بىرخىل مېھرى - مۇھەببەت ئوتى تۇتاشتى.

— تېلىنبى نەچچىدىن ھېسابلايسەن

ئەمسەسە؟ - دېدى بوشاپ.
— ئەل قاتارى باھا. تىرەك لىملىرىڭ ئون يۈەندىن، بەش تال ئۈچۈن مانا تالون، مەن ساڭا 50 يۈەنگە ھۈججەت يېزىپ بېرىمەن، ئاداش.
— 75 يۈەن زىيان تارتتىم. مەن بىرسىگە تېلىنى 25 يۈەندىن سۈزلىشىپ قويغان، بوپتۇ ئەترەتكە قىلغان ياردىمىم بولار، ئەمما ئىنچىكىلىرىنى باس، جۈمۈ!
ئۇلار شۇنداق قىلىپ بەش تال ياغاچنى دىشىلۈ ھارۋىغا باستى. ئىمىر ھارۋىغا چىقىپ سونۇرغا:
— ياغاچ كېسىشنى توختات، مەھەللىنىڭ ئىسكەتىنى بۈزما، ساڭا دوستلۇق ئۈچۈن ئېيتىپ قويايى: بىز مەھەللىنى بۈزمايلى، زەينى يوقتىمىز، «قاۋانلىق»نى ئاچمىمىز ئاڭلىدىڭمۇ؟ ئاكتىپلار ھازىر پۈتۈن چوڭ ئەترەت ئەزالىرىنى بۈ ئىشقا قوزغاۋاتىدۇ. پۈتۈن چوڭ ئەترەت قوزغالسا زەي يوقالماي نەگە بارىدۇ! ئەمدى جاي ئالىدىغىنىڭنى قوي. بىز بىلەن بىللە مونۇ «قاۋانلىق»نى يوقىتىشقا بەل باغلا، سەن چەت ياقىلاپ يۈرۈۋەرگىنىڭ بىلەن بەربىر بىر قىناققا كېلىسەن، يە ئوڭغا، يە تەتۇرسىگە ئاقسەن، گەپنىڭ بولار يېرى شۇ، ۋاقتىدا يول تاللا، كېيىنكى پۈشايمان ئۆزۈڭگە دۈشمەن...
ئىمىرلارنىڭ ھارۋىسى تاراقلاپ يۈرۈپ كەتتى. سونۇر بولسا 50 يۈەنلىك تالوننى مىجىپ تۇنقىنىچە ئورنىدا تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ خىيالىدا بىرده ھېلىقى چىرايلىق قورو، ئەزىزىخانىنىڭ ئۇ جايغا كۆيۈپلا قالدىم دېگەن سۆزلىرى؛ بىرده بولسا پاتمەنىڭ، بايىقى قىزلار ۋە مۇنۇ ئىمىرنىڭ سۆزلىرى كېلەتتى.
شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئىشىكىگە ئانتا سىڭايان ئولتۇرۇپ سۇلايمان گۈر - گۈر كەلدى. ئۇنىڭ غانجۇغىسىدا ھېلىقى چەينەك تېخىچە تۇراتتى.
— ئىككىنچى قېتىم چەينەكنى تولدۇرۇپ كەلدىم، ھەي

دارازا. يۇر. ئۆيۈڭگە باشلا. بىر قوزاڭنى يېمەي كەتمەيمەن، — دەدى سۇلايمان ئاتتىن تەستە چۈشۈۋېتىپ.

شۇ كۈنى قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەن قار ياغدى. كۈنپېتىشتىن چاپقىداپ شامال ئۇرۇپ تۇراتتى، تېز ۋە قويۇق يېغىۋاتقان قار كۆز ئاچقۇزمايتتى، مەھەللىدە ئادەم ئايىقى ئۇزۇلگەن: سونۇر «ئەتىلا جايىنى ئالسمەن» دېگەن نىيەتتە ئەزىزىخاننىڭ تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى دىلەيىساخانلارغا قوشنا بولغان ئۆيىگە پۇل ئالغىلى كەلدى. ئۇ بۈگۈنكى هاراقتىنمۇ، ئۆز ئىـــزىغا چۈشۈۋاتقان ئىشتىنمۇ ناھايىتى خۇشال ئىدى، ئۇ ئەزىزىخاننىڭ ئۆيىدىن قاقاقلاپ كۈلۈپ، تۆت يۈز يۆەن پۇلنى ئېلىپ چىقتى - دە، غىگشىپ ناخشا ئېيتىپ ئۆيىگە قايتتى. لېكىن ئۇ بۇ خۇشاللىقى پاتمە ئۈچۈن قانچىلىك روهىي ئازاب ئېلىپ كەلگەنلىكىدىن بىخەۋەر ئىدى.

ئەتىگەن پاتمەنىڭ ئانىسى: شەزىخاننىڭ ئېيتىشـــچە، ئەزىزىخان ماشىنىچى سونۇر بىلەن بېرىش - كېلىش قىلغۇدەك، دەپ پۇرتىۋىدى، پاتمە ئاڭلىماسقا سالدى.

ئەمما تۇنۇگۈن چۈشكە يېقىن پاتمە ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن سونۇرنىڭ هويلىسىدىكى ئوغۇتنى چىقىرىش ئۈچۈن كىرىپ، ئەزىزىخاننىڭ قاقاقلاپ كۈلگىنىنى ئاڭلاپ قالدى. بىر هازادىن كېيىن راست دېگەندەك سونۇرنىڭ ئۆيىدىن ئەزىزىخاننىڭ چىقىپ كېلىۋاتقانلىقىنى يىراقتىن كۆردى.

«بۇ غەلىتە بېرىش - كېلىشقۇ!» دەپ ئويلىغاندى پاتمە ئۇ چاغدا. بۈگۈن ئاخشام پاتمە ئاياللارنى تەشكىللەش توغرىسىدا دىلەيىساخان بىلەن مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن كەلگەندى. تۇيۇقسىز بۇ كېچىدە سونۇرنىڭ كۈلكىسىنى ئاڭلاپ قالدى ۋە شۇنىڭ بىلەن سونۇرنىڭ يېقىندىن بېرى نېمىشقا يىراق مەھەللىدىن ئۆي ئېلىش كويىغا چۈشكەنلىكىنى، پاتمەگە قىرىچە - يېنىچە تېگىپ قوپاللىق قىلغانلىقلىرىنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشەنگەندەك

بولدى. . .

قىزنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى. ئەزىزخان بىلەن بەرىش - كېلىش قىلىشى، قاقاقلاپ كۈلۈشى قىزغا تېپىشماق ئىدى. قىز كىتابلاردا ۋە تۇرمۇشتا مۇنداق ۋاپاسىزلىقلارنى كۆپ كۆرگەن. ئەزىزخاندەك چىرايلىق ۋە ئىشنىڭ يولىنى بىلمەيدىغان ئايالالارنىڭ سۇنۇردەك تېخى ھېچ ئىش كۆرمىگەن، ساددا يېگىتلەرنى يولدىن چىقىرىۋېتىشى قىيىن ئىش ئەمەسقۇ. لېكىن، بۇ خوتۇن ئۇچۇن ئويۇنچۇق تۇيۇلۇۋاتقان ئىش پاتىمەنىڭ ساپ قەلبى ئۇچۇن قانچىلىك چوڭ پاجىئەلەرنى كەلتۈرىدۇ - ھە؟. . . ياق، پاتىمە سۇنۇرغا ئىشىنىدۇ، ئۇنى ھېچكىم يېگىلدۇرۇپ كېتەلمەيدۇ. شۇنداقمۇ بولسۇن دېگەندە «بۇلارنىڭ ئارىسىدا قانداق بىر ئورتاق خۇشاللىق بولۇشى مۇمكىن؟ ئەزىزخان نېمە ئۇچۇن سۇنۇرغا يېقىنلىشىدۇ؟. . .» مانا بۇ سوئاللارغا پانىمە نېمىلا قىلسۇن باشقا جاۋاب تاپالمايتتى.

— سىگىلىم، كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، مېنىڭ پەمىمچە سۇنۇر كۆڭلى قارىلىق قىلغان. بولمىسا بىر ياش تۇل ئايال بىلەن بېرىش - كېلىش قىلغىنىنى سىزگە نېمىشقا ئېيتمايدۇ؟ ئىككىلا قېتىمدا سىز كۆرگەن، سىز كۆرمىگەن يەنە نەچچە قېتىمى بارىدۇ، بوپتۇ، نېمىشقا ياش تۇكسىز سىگىلىم، كۆڭلىڭىزنى توق تۇتۇڭ، بۇ دۇنيانىڭ لەززىتى شەخسىي تۇرمۇشتا ئەمەس، جەمئىيەت ئىشىدا ئىكەن. ھەممىنى ئۇنتۇپ كۆپچىلىكنىڭ ئىشىغا قاتنىشىڭ، بىۋاپانىڭ ۋاپاسىزلىقى ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ. مەن يېزا باشلىقى تۇرسۇن بىلەن نامرات، ھېچنەرسىسىز يوق ۋاقىتتا ئۇزىمىز خالىشىپ، بىر بىرىمىزنى ياخشى كۆرۈشۈپ توي قىلغان، تويىنىڭ ھارپىسىدا شائىيۇ مېنى توقاللىققا ئېلىشقا تەمشەلگەن، مەن بۇنى سېزىپ، جېنىمنى قولۇمغا ئېلىپ قېچىپ، ياقا يۇرتتىكى يىراق تۇغقىنىمىزنىڭ قارائىغۇ ھۇجرىسىدا بىر چىنە داغ سۇغىلا توي قىلغان. ،ىر يىلدىن كېيىن يالغۇز

ئوغلۇم تۇغۇلدى، ئازاد بولدۇق، تۇرسۇن ئۆستى، ئۇ بايىنىڭ بىر قىزىنى دەپ يالىسىدىنمۇ، مېنىڭدىنمۇ يۈز ئۆرىدى. . . هازىر ئۇ يېزا باشلىقى، مەن بالام بىلەن قانداق قىلدىم؟ پۈتۈن كۈچۈمنى خەلقنىڭ ئىشىغا سەرپ قىلدىم. ئائىلەمدە تاپالمىغان لەززەتنى جەمئىيەتتىن تاپتىم، ئېسۇ - خىيالىم كۆپچىلىكنىڭ ئىشىدا بولدى. . . هەي سىگىلىم، ۋاپاسىزنى دەپ ياش تۆككەن ئايال تېخىمۇ بەختسىز بولىدۇ. مۇھەببەت دېگەن نېمە؟ ئۆزىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىدىن ئالىدىغان لەززەت، ئاشۇ لەززەت سىزدە خەلق ئىشىغا هەقىقىي مۇھەببەت ئويغىتىدۇ، يۈرىكىڭىز يالقۇنجاپ يانىدىغان بولىدۇ، مەن هازىر شۇنداق. . .

پاتىمەنىڭ سونۇر توغرىسىدىكى گۇمانلىرىنى ئاڭلاپ دىلەيساخان ئاشۇلارنى دېدى.

پاتىمە كۆزىدىكى مۆلدۈر - مۆلدۈر ياشلىرىنى سۈرتىۋېتىپ، دىلەيساخاننىڭ ئورۇق، قاتمال قوللىرىنى چىڭ تۇتتى ۋە بېشىنى ئاستا ئۇنىڭ كۆكسىگە قويدى. دىلەيساخان قىزىنىڭ يۇمشاق، سارغۇچ چاچلىرىنى سىيلاپ تۇرۇپ:

— بەلكىم بۇ يەردە باشقىمۇ سىر باردۇ؟ بۇ ئىشنى چوڭقۇرراق ئويلايلى، — دېدى.

پاتىمە بېشىنى كۆتۈرۈپ، دىلەيساخاننىڭ يوغان كۆزلىرىگە قارىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى پاتىمەگە جىددىي ۋە نۇرلۇق كۆرۈندى. . .

تۆتىنچى باب

چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم يېزىدىن كېچىلەپ قايتتى، ئۇ روھلۇق، مەغرۇر ئىدى. . . تۆنۈگۈن ئاخشامقى پارتىيە ئەزالىرى يىغىنىدىن بولسا روھى چۈشۈپ قايتقانىدى. ئۇنىڭ چۈشكۈنلىكى بۈگۈن يېزا باشلىقى بىلەن كۆرۈشكەندە تۈگىدى. ئۇ ھازىر ئېتىنى يورغىلىتىپ، بۆشۈكتە تەۋرىتىلگەندەك راھەتلىنىپ، يېزا باشلىقىنىڭ سۆزلىرىنى ئەسلىمەكتە. . . يېزا باشلىقى ئۇنىڭ ئالدىدا قولىنى كەينىگە قىلىپ، ياپما قاپاقلىرىنى سۈزۈپ ئالدىرىماي سۆزلەيتتى:

— ئاسىم، مەن يېقىندا ناھىيە شۇجىلىرىغا يېزىمىزنىڭ ئەھۋالىنى ئېيتتىم. ئادىلجان شۇجى ئامالالا بولسا ئەزالارنىڭ كىرىمىنى كۆپەيتىڭلار، كوللېكتىپ ئوقەت، شەخسىي ئوقەتنىمۇ كەڭرى يولغا قويۇڭلار دېدى. لى شۇجىنىڭ كۆز قارىشىمۇ شۇنداق. ئاسىم، ناھىيە، يېزا رەھبەرلىرىنىڭ دېگىنىنى قىلساڭ خاتالاشمايسەن، ئاسان يولنى تاللا، ھەرگىزمۇ ئۆزۈڭگە ۋە باشقىلارغا مۇشكۈلات تېپىپ بەرمە. «قاۋانلىق» نى قويۇپ بەرگىن، ئەزالار سېتىپ يېسۇن، ئوت قويۇۋەتمىسىلا بولدى. ئەترەتنىڭ ئىشىنى دەمسەن؟ قىشتا نېمە ئىش بولىۇن، قىشتا شەخسىي ئىشلەپ ئەتىيازلىققا يەنە كوللېكتىپقا ئىشلىسىمۇ بولۇۋېرىدۇ. كوللېكتىپ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش دەمسىنا؟ قوي بۇ گەپنى، ئاتا - بوۋىمىز قىلىپ كۆرمىگەن ئىش. يەر تېرىشنى بىلمىمىز، سودا قىلىشنى بىلمەيمىز دېگىن. قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشتا ئاساسىمىز يوق، سەككىزىنچى ئەترەتنى دەمسەن؟ تارقات. ئۆزىنى دايالمىغان ئەترەتنى ساقلاپ نېمە قىلىسەن، تارقىتىۋەت، ئەزالىرى خالىغان يەرگە بېرىپ

ئورۇنلاشسۇن. . . يەككە بولسا نېمە بولاتتى، يەككە بولمسا يېزا نەدىن بولىدۇ. قورقما، قويۇپ بەر، بىر ئىككى ئەترەتلا ئەمەس، پۈتۈن ئەترەت قومۇش ئورۇپ ساتسىمۇ بولىدۇ. 25 پۈتكەن ئالىدىغان جاي تېپىلدى دېدىڭما. ئۇنداق بولسا بۇ ئامەت! بىر ئەزا بىر كۈندە 20 باغ قومۇش ئورۇپ ساتقاندىمۇ كۈنىگە بەش يۈەن تاپتى دېگەن سۆز. قىشچە بىكار يۈرگىچە كۈنىگە بەش يۈەندىن پۇل تاپسا. تۇرمۇشىنى ياخشىلىسا، بۇ قوللاشقا تېگىشلىك ئىش. قورقماي ئىشلە!

— ، ئاخشام پارتىيە ئەزالىرى يىغىندا بۇنداق قىلىشنى كوللېكتىپنى چۈرۈتۈپتىش، كاپىتالىزم يولى دېيىشتى، — دېدى ئاسىم.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن تارتمىسىدىن سىرتىدا قىزىل خېتى بار ھۆججەتنى چىقاردى - دە، سۆزلەشكە باشلىدى:

— مانا بۇ 1962 - يىلى، مۇشۇ يىل 9 - ئاينىڭ 27 - كۈنى مەركەزدە ماقۇللانغان ئەڭ يېڭى ھۆججەت، مانا ساڭا ئوقۇپ بېرەي. بۇ ھۆججەتنىڭ بەشىنچى — بابى يېزا ئەزالىرىنىڭ ئائىلە قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشى ئۈستىدە يېزىلغان. شۇ بابنىڭ 40 - ماددا 4 - تارمىقىدا مۇنداق گەپلەر بار، ئاڭلا ئوقۇپ بېرەي: تال - چىغ توقۇمچىلىقى، تىككۈچىلىك ۋە كەشتىچىلىككە ئوخشاش ئائىلە قول سانائەت ئىشلەپچىقىرىشنى ئېلىپ بېرىشقا يول قويۇش كېرەك. . . 5 - تارمىقىدا يەنە مۇنۇلار كۆرسىتىلگەن: بېلىقچىلىق، ئۆڭچىلىق، پېلە، ھەرە بېقىش. . . ئەمدى ئويلا، تال - چىغ بىلەن قومۇشنىڭ نېمە پەرقى بار؟ يۇقىرىنىڭ ھۆججىتىدە ھەر بىر ئۆسۈملۈكنى ساناپ ئولتۇراتتىمۇ. . . يەنە ئاڭلىۋال، بايىقى 5 - بابنىڭ 42 - ماددىسىدا مۇنداق گەپلەر بار: خەلق يېزىسىنىڭ ھەر دەرىجىلىك باشقۇرۇش ھەيئەتلىرى ئەزالارنىڭ ئائىلە قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا قالايمىغان ئارىلاشماستىن، تېگىشلىك دەرىجىدە يېتەكچىلىك

قىلىشى ۋە ياردەم بېرىشى لازىم. . . مانا ئەمدى قانائەتلەندىگىمۇ، سېنىڭ ۋەزىپەڭ ئېنىق — بىرىنچىدىن، يېتەكچىلىك قىلىش، ياردەم بېرىش، ئىككىنچىدىن، قالايمىقان ئارىلاشقانلارنى چەكلەش.

چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم بۇ ھۇججەتنىڭ سىرتىدىكى قىزىل خەتلەرگە قايتا - قايتا كۆز سالدى. راست، يۇقىرىنىڭ ھۇججىتى ئىدى. ئۇ ئۆزى قىلغان ئىشنىڭ بۇ ھۇججەتكە ئويغۇن كەنگەنلىكىنى كۆرۈپ ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولدى. دېمەك خاتالاشماپتىمەن. — دەپ ئويلىدى ئۇ ئېتىغا مىنىۋېتىپ «بىلگەن يولۇڭنى ئاتاڭغا بەرمە» دەپتىكەن، تۇنۇگان يولۇم توغرا بولغاندىن كېيىن قورقماي ئىشلەي، بۇگۈن بېرىپلا يۇقىرىنىڭ يولىورۇقىغا كۆنمىگەننى يۇقىرىغا يوللاي، قېنى ئاسمىنىڭ گېپىنى يىرىدىغانلارنىڭ بېشى ئونمىكىن!. . . ئۇ، يۇقىرىقىلارنى يەنە بىر ئويلاپ، يېنىك نەپەس ئالدى - دە، غىڭشىپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى.

ئۇ، زىۋىرشانىڭ ئىشكى ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە زىۋىرشا ئايدىڭدا قومۇش بېسىۋاتاتتى. ئۆكۈز ھارۋىسىدىن ھەيدەر ئىسىملىك ئادەم ئۇنىڭغا قومۇش سۇنۇپ بېرىۋاتاتتى:

— ئوتتۇز. . . تۆت، ھېئىي. . . ئوتتۇز بەش. . . ئۇھ ۋاييەي، نېمانچە يوغان باغلىغانسەن زىۋىرشا! بىرسىنى ئىككى باغ قىلساڭ بولىدىكەن، شۇنداق ھېسابلىغاندا يەتمىش باغ، يىگىرمە پۇتىدىن ئۇن تۆت يۈەن ، باز، يەنە ئۈچ يېرىم يۈەن. . . ئون يەتتە يېرىم يۈەن مانا پۇل، «قاۋانلىق»نى ئاچمىز دېگەننىڭ تىلى كۆيسۇن. قىپقىزىل ئاقچىغا سەرەڭگە ياقمەن دېگىنى - دە! ئاشلىق تېرىمساق نېمە بولاتتى ئۆزى. . . پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا. قومۇشنى ئورۇپ يېسەك بولمىدىمۇ! ھەي ئەجەب زامانلارەي! يۇز باغ قومۇش ئەكىرسەڭ بىر چاغلاردا ئارانلا بىر بۇلۇڭ چاي كېلەتتى. مانا قارا، بىر ھارۋا قومۇش بىر قوي!

گەزلىمە ئالساڭ يەتتە. سەككىز مېتر بەرقۇت. . . ھى. ھى. . زىۋىرشا ئىنىم، ماڭا قويۇپ بەرسە «قاۋانلىق» نىڭ ئىچىگە كەپە تىكىپ ئولتۇرۇۋېلىپ، قومۇشچىلىق قىلاتتىم. . ھى - ھى. . بۇ ئۆزى. . .

ئۇ گەدىنىگە چۈشكەن قومۇش يوپۇرماقلىرىنى تېرىۋېتىپ، كۆزىگە چۈشۈپ تۇرغان. قاسقانلىرى چۈۋۈلۈپ، پاختىسى چىقىپ قالغان دوپپىسىنى تېخىمۇ چۆكۈرۈپ كىيىۋېتىپ، ساپسېرىق شالاڭ چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ھىجايدى. ھىجىيىش ئۈنىڭ تۇرمۇشىدا كەم ئۇچرايدىغان ھال، دوپپىسىنىڭ ئەستىرىنى ياشقىلارغا كۆرسەتمىگەندەك كۆلكىسىنىمۇ كۆرسەتمەيتتى. ئۇ مانا بۇگۈن مۇشۇ يىلقى تۇنجى كۈلكىسىنى كۈلدى. ئۈنىڭ كۈلكىسىنى ئاڭلىغان ئاسىم ئىچىدە: «ھەيدەر خەسىس جېنىدا خۇشال بوپتۇ. بىزنىڭ بىرمۇ ئىشىمىزدىن رازى بولمىغان خەسىس، قومۇش سېتىشقا يول قويغىنىمىزدىن رازى بوپتۇ - دە، ياخشى . . .» دەپ ئويلىدى.

— ھە ھەيدەركا، قومۇشچىلىق قىلىشنىڭ پايدىسىنى ئەزالارغا سۆزلەپ نېم قىپ بەرسىڭىز، قارىڭا، كېچىسىمۇ ئۈيقۇڭلار كەلمەپتۇ! — دېدى ئاسىم مىيىقىدا كۈلۈپ، — پاھ نېمە قىپ كەتكىنىڭلارنى. .

— ئەسالامۇ ئەلەيكۇم. ئاسىمجانمۇ سىز، قەدىمكىزدىن ئۆرگۈلەي! سىزنى بىزگە باشلىق قىلىسكەن دەپ تىلەپ يۈرەتتىم. ھۆكۈمەت ئادەم تونۇيدىكەن. مانا ئىشىنىڭ يولى ئۆزى، قازانمۇ ماي، چۆمۈچمۇ ماي، نېيىتى يامانلار بار ئاسىمبەگ، قومۇشقا ئوت قويۇۋەتسە نېمە دېگىلى بولىدۇ، كۈزەتكە ئادەم قويساق. مەيلى كۆپچىلىك ئۈچۈن مېنى قارانچۇق بول دېسەڭلارمۇ خۇشال بولىمەن ئۆزى. .

ئۇ ئەسلى رەڭگى كىشىلەرنىڭ يادىدىن چىقىپ كەتكەن ئۆزۈن پەرىجىسىنىڭ پېشىرىنى قايرىپ ھارۋىدىن چۈشتى ۋە

ئىككى قولىنى ئاسمانغا سوزدى. ئاسمىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ياغاق جۇۋا كىيىۋالغان زىۋىرشامۇ ئۆزىدىن داتلىغىنىچە چۈشتى:

— قارىمامسەن ئاسىم، ھۆقۇشتەك كىچىسى مىدىرايدىغان بولۇپ قالدۇق. يەنە شۇنىڭدىمۇ يۈرەك سۇ، ئەبىلغازى، روزاخۇنكاملار پارتىيە ئەزالىرى يىغىنىدىمۇ، بۈگۈنكى ئەتىرەت كادىرلىرى يىغىنىدىمۇ مېنى تىلغا ئالدى، بۈگۈنكى يىغىندا كوللېكتىپ ئورۇپ ئەتىرەتكە كىرىم قىلىش، نومۇرىغا قاراپ تەقسىم قىلىش، قومۇشنى ئۆز ئالدىغا سېتىشقا يول قويماسلىقنى قارار قىلدى. يەنە تېخى قومۇش سېتىپ ئەزالارنىڭ قىيىنچىلىقىنى يېگىمىز، ئەتىرەتنى تارقاتمايمىز، ئەزالارنىڭ كۆچۈپ كېتىشىگە يول قويمايمىز، ياغاچ - تاش سېتىشىغا رۇخسەت قىلمايمىز دېگەندەك گەپلەر بولدى. ئۇلار ئەتىيازلىققا «قاۋانلىق»نى ئاچقۇدەك، مەن ئۆز بېشىمغا ئېلىپ سېنىڭ يولىيورۇقىڭنى ئىجرا قىلاي دەپ شەخسىلەرنىڭ سېتىشىغا ئات - ئۇلاغ بېرەي دېسەم روزاخۇن قېرى بىرمۇ ئات بەرمىدى، مېنىڭ بىر ماخوچىغا كۈچۈم يەتمىدى!

ئاسمىنىڭ ئاچچىقى كەلدى. قامچىسىنىڭ بولدۇرگىسىدىن تۇتۇپ پىرقىرتىپ:

— سەن دېگەن ئەتىرەت باشلىقى، گەپكە كىرمەيدىغان يەڭگۈشلە، ئورنىغا گېپىڭگە كىرىدىغانلىنى قوي! — دېدى.

— ھىم. . — دېدى ھەيدەر بېلىگە باغلىغان خام تاسمىسىنى چىڭىتىپ تۇرۇپ، — جاجىسى شۇ. . .

— ئۇلار دېگەن پارتىيە ئەزاسى، — دېدى زىۋىرشا، — ئەزالار شۇلارنىڭ ئاغزىغا قارايدىكەن ئەمەسمۇ!

— پارتىيە ئەزاسى بولسا يۇقىرىنىڭ دېگىنىنى قىلسۇن، ئەتىدىن باشلاپ شەخسىلەرگە ئات - ئۇلاغ بەرگىن، روزاخۇن يەنە بىرنېمە دېسە يۆتكىۋەت. ئىش تەقسىم قىلىش ئەتىرەت

باشلىقىنىڭ ھوقۇقى، ئەبىلغازىغا ئىيت، ئەترەتنىڭ ئىشىغا قول تىقىش ھوقۇقى يوق، نېمە قىلغۇدەك بولسا مانىڭا دە. . .

— ھەي. ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ھېلىقى ئەكبەر مۇشۇ ئەترەتتىن كەتمەيۋاتىدۇ.

— مانىڭا ھوقۇقنى ئىشلىتىشكە بەرگەن. باشقىلارغا يالۇۋرۇشقا بەرمىگەن! — دېدى ئاسىم ئاچچىق بىلەن ئېتىلىپ دېۋىتىپ. ھەيدەر خەبىس ئۇنىڭ كەينىدىن قولىنى سوزدى:

— مانىڭا ئىككىلىڭ خەت قىلىپ بەرسىڭىز، بىر ئات ھارۋا ئېلىۋالسامىكىن!

ئاسىمنىڭ ئورنىغا زۇنۇرشا جاۋاب بەردى:

— خەتنى مانا مەن يېزىمەن. ھوقۇقنى ئىشلەتكەننى ئەمدى كۆرۈڭ!

چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم بايىقى ئاچچىقى بىلەن ئۇدۇل چوڭ ئەترەتكە كەلدى. ئۇ يېزا باشلىقى نۇرسۇندىن ئاڭلىغان بايىقى ھوججەتنىكى سۆزلەرنى بۇگۈنلا چوڭ ئەترەت كادىرلىرىغا دەپ، ئۆز ئۇستۇنلۇكىنى كۆرسىتىشكە ئالدىرايتتى.

ئۇ ئالدىرىغىنىچە ئېتىنى تۇۋرۇككە باغلاپ چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىغا كىردى. ئىشخانىدا ئەكبەر بىلەن ئەخمەتجان ئىلى چېچىلىدىغان زەيكەشلەرنىڭ پىلانى ئۈستىدە سۆزلىشىۋاتاتتى. ئەكبەر ئاسىمنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى:

— كەلگىن ئاسىمكا. تازا ۋاقتىدا كەلدىڭ. بىز «قاۋانلىق»نى ھازىردىن باشلاپ پىلانلاشنى كۆزلەۋاتىمىز. — دېدى ئۇ خۇشال بولۇپ. لېكىن ئاسىم قاپىقىنى ئاچمىدى.

— قارا ئاسىمكا، مۇنۇ ئەكبەرنىڭ سىزغان خەرىتىسىگە، — دېدى ئەخمەتجانمۇ كۆلۈمسىرەپ.

ئاسىم بىردىنلا قامچىسىنى بولدۇرگىنىدىن تۇتۇۋېلىپ ئاچچىقى بىلەن سۆزلەپ كەتتى.

— نېمىسى پىلانلايسىلەر؟ قاسساپ ماي قايغۇمىدا، ئۆچكە

جان فايغۇسىدا. سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرى پۈل، ئاشلىق، ئۆي قايغۇسىدا. سىلەر قۇرۇق خىيال بىلەن ئاۋارە. مەن بۇگۈن يېڭى يولىورۇق ئالدىم، شۇنى ئىجرا قىلىشنى بىلىمەن!

— قانداق يولىورۇق؟

— سىلەر «قاۋانلىق»نى ئاچمىز دېگەن گەپنى قويۇڭلار، ئاۋارە بولماڭلار، مەن بەربىر نىم قىلمايمەن، مەن يۇقىرىنىڭ دېگىنىنى قىلىمەن، مەن بۇگۈن ھۈججەت كۆردۈم، قىلغان ئىشىمدا خاتا يوقكەن!

ئاسىم قوللىرىنى شىلتىپ سۆزلەپ كەتتى. ئەكبەر ئورنىدىن تۇرىدى - دە، سالماقلىق بىلەن:

ئاسىمكا، سەن ھۈججەت كۆردۈم دەيسەن، يۇقىرىنىڭ يولىورۇقى دەيسەن، قېنى مەزمۇنىنى ئېيت، بىز پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن ساڭا ياردەم قىلىپ بىللە ئىجرا قىلايلى، — دېدى.

ئاسىم تۇختىدى. ئۇ خاتىرە دەپتىرىنى ئېلىپ، ئاۋۇال ھۈججەتنىڭ نومۇرىنى، ئاندىن 1962 - يىل 9 - ئاينىڭ 27 - كۈنى، دەپ ۋاقتىنى ئوقۇدى.

— بۇ بىزگە يەتكۈزۈلگەن ھۈججەتتۇ، — دېدى ئەخمەتجان ئورنىدىن تۇرۇپ، — بىز دەل مۇشۇ ھۈججەتنى ئىجرا قىلمىمىز دەۋاتمايمىزمۇ!

— ئۇنداق بولسا ئاڭلاڭلار، — دېدى ئاسىم مەغرۇر قىياپەتتە بايا يېزىۋالغان گەپلەرنى ئوقۇپ: «... ئەزالارنىڭ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىشىغا قالايمىقان ئارىلاشماستىن، تېگىشلىك دەرىجىدە يېتەكچىلىك قىلىش ۋە ياردەم بېرىش لازىم...»

ئەخمەتجان جىمىپ قالدى. ئۇ ئەكبەرگە قارىدى، ئەكبەر ئوخشاشلا كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. ئۆي جىم بولغاندىن كېيىن ئاسىم «قانداق؟» دېگەندەك قىلىپ بىرقانچە قېتىم قارىغاندىن

كېيىنلا ئەكبەر گەپ باشلىدى:
— ئاسىمكا، سېنىڭ يۇقىرىنىڭ ھۆججەتلىرىگە سادىق بولغىنىڭ، كەم - كۆتىسىز ئىجرا قىلىمەن دېگىنىڭ ھەقىقەتەن تەقدىرلەشكە تېگىشلىك ياخشى تەرىپىڭ، بۇ سېنىڭ پارتىيىگە، خەلققە سادىقلىقىڭ!
ئاسىم ئىچىدىن خۇشال بولدى.
— بىراق، — دېدى ئەكبەر ئاسىمنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ. — مەركىزىي كومىتېتنىڭ يوليورۇقلىرىنى بۇرمىلاشقا، ئۆزگەرتىپ ئىشلىتىشكە بولمايدىغۇ ئاكا!
ئاسىم ئۆڭۈپ كەتتى - دە، ئالدىراپ:
— مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىدىم، ئۆز قولۇم بىلەن كۆچۈرۈۋالدىم ئوكام، بۇرمىلايدىغان، ئۆزگەرتىدىغان مېنىڭ بېشىم ئونمۇ! — دېدى.
— ياق، سەن ئۆزگەرتمىدىڭ، بۇرمىلىمىدىڭ، ساڭا چۈشەندۈرگەن ئادەم ھۆججەتنىڭ 5 - بابىدىكى ئاساسىي گەپنى، ئالدىنقى شەرتنى ئېيتمايلا ئۈيەر، بۇ يەردىن ئۆزۈۋېلىپ، قۇراشتۇرۇپ چۈشەندۈرگەن. ئۇ ھۆججەت مانا، — دېدى ئەكبەر ئەخمەتجاننىڭ تارتمىسىدىن ئېلىپ، — بىز بىللە ئوقۇيلى، بىللە ئىجرا قىلايلى. ھازىرچە مەن ساڭا ئاشۇ 5 - بابنىڭ بېشىنى ئوقۇپ بېرەي، ئاڭلىغىن!
«. . . خەلق بىزنىڭ ئەزالىرىنىڭ ئائىلە قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشى — سوتسىيالىستىك ئىگىلىكنىڭ زۆرۈر بولغان قوشۇمچە قىسمى. ئۇ كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكتىكى ئىگىلىك بىلەن ئومۇمى خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىگىلىككە بېقىنىدىغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ يارەمچىسى. كوللېكتىپ ئىگىلىكنى پائال ياخشى يولغا قويۇش، كوللېكتىپ ئىگىلىكنىڭ راۋاجلىنىشىغا دەخلى يەتكۈزمەسلىك، كوللېكتىپ ئىگىلىكنىڭ مۇتلەق ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش شەرتى ئاستىدا

دېھقانلارنىڭ ئارتۇق ۋاقىت ۋە دەم ئېلىش كۈنلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئائىلە قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشقا رۇخسەت قىلىپ ۋە ئىلھام بېرىپ ئىجتىمائىي مەھسۇلاتلارنى كۆپەيتىشى، ئەزالارنىڭ دارامىتىنى ئاشۇرۇشى ۋە يېزا - بازارلىرىنى جانلاندۇرۇشى لازىم. . . »

«دەخلى يەتكۈزمەسلىك»، «مۇتلەق ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولۇشقا كاپالەتلىك قىلىش شەرتى ئاستىدا» دېگەن سۆزلەرنى ئەكسەر ئۈنلۈك قىلىپ ئوقۇدى.

ئاسىم ئەكسەرنىڭ قولىدىكى ھۆججەتكە يېنىشلاپ - يېنىشلاپ قارىدى ۋە ئۇنى قايتا - قايتا ئوقۇدى، «كوللېكتىپ» دېگەن بۇ سۆز ھۆججەتكە سىڭگەنىدى. ئاسىم ئويلىدى: يېزا باشلىقى بۇ «كوللېكتىپ»نى قانداق شەرھىلەيدۇ - ھە؟

ئەكسەر ئۈنىڭ نىيىتىنى چۈشەنگەندەك قوشۇمچىلىدى:

— بىزگە ئەزالارنىڭ تۇرمۇشىمۇ زۆرۈر ئاسىمكا، كوللېكتىپ ئىگىلىكىنى چۆرۈپ تاشلاپ قويۇپ، پاراۋان تۇرمۇشتىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ.

توغرا، ئەكسەرنىڭ ئېيتقىنى توغرا ئىدى. ئاسىم بۇنى ھېس قىلىدۇ، ئۆز تەجرىبىسىدىمۇ ئىسپاتلىغان. لېكىن ئۈنىڭ قارىشچە نېمىلا بولمىسۇن، ئەزالارنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاشقا پايدىلىق بولسىلا خۇسۇسىي ئوقەت قىلىسىمۇ، كوللېكتىپ ئوقەت قىلىسىمۇ بولۇۋېرىدۇ. بۇنىڭدا گەپ يوق. لېكىن بۇ ئىشنى ئەكسەر ئەمەس، ئاسىم قىلىشى لازىم. ئاددىي بىر ئەزا ئەمەس، چوڭ ئەترەتنىڭ باشلىقى، ئەترەتنىڭ ۋاقىتلىق شۇجىسى ئوتتۇرىغا قويۇشى لازىم. نېمىلا بولمىسۇن ئەكسەرنىڭ چوڭ ئەترەتنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىشى ئورۇنسىز ئىدى. ئەگەر چەكلىمىسە ھەر بىر ئىشتا ئاسىمغا چەكلىمە قويۇلاتتى، ئاسىم خالىغان تەرەپكە غۇلاچ ئاتالمايتتى. بۇنداق بولغاندا قانچىلىك ئابرۇيى قالسۇن، ئاز كۈندىلا قولىدىكى ھوقۇقتىنمۇ ئايرىلىپ قالىدىغۇ. . .

ئاسىم ئەنە شۇلارنى ئويلاپ ئەكبەرگە يېنىشلاپ - يېنىشلاپ قارىدى. لېكىن ئەكبەر گويا: «خاتىرجەم بولغىن، مېنىڭ نىيىتىم باشقا، سېنىڭ ئوراڭنى كولاپ ئەمە قىلاتتىم...» دەۋاتقاندەك. گويا ئۇنىڭدا خالىس يارەمدىن باشقا نىيەت يوقتەك كۆرۈنەتتى. ئاسىمنىڭ ئۇنى چەكلەش توغرىسىدا سۆزلەشكە تىلى بارمىدى.

— ئاسىمكا، ياخشى ئويلان. قارىماققا پۇل تاپىلاق ئىشلىرىڭ تېز يۈرۈشىدىغاندەك. ئوڭاي بولىدىغاندەك كۆرۈنىدۇ. بىزگىمۇ پۇل كېرەك. خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ھازىر ئىنتايىن مۇھىم... لېكىن ئەمىلا بولمىسۇن بىز ھەرگىزمۇ ئەزالارنى يەككە ئىشلەپ پۇل تېپىڭلار، يېزىدىن چېكىنىڭلار دەپ دەۋەت قىلالمايمىز. سوتسىيالىزم بولىدا تەۋرەنمەي مېڭىش ئارقىلىقلا ئەزالارنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلىغىلى بولىدۇ.

ئەكبەر ئۆيىنىڭ ئىچىدە مېڭىپ يۈرۈپ، ھەربىر گەپنى دانىمۇ - دانە قىلىپ، ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن ئاسىمغا چۈشەندۈردى.

ئاسىم بايا يولدا ئويلىغانلىرىنى ئېيتىشقا پېتىنالمىدى. ئەكبەرنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە ئۆزى قۇرغان، ئۆزى ماڭلاي تەرى ۋە ئەقىل - پاراسىتى بىلەن گۈللەتكەن ئۇچۇن ھەربىرىت قىلىۋاتقان خەلق يېزىسىغا مۇھەببەت تۇيغۇسى يالقۇنجىدى. لېكىن ئۇ ئەكبەردىن «سىياسىي دەرس» ئاڭلاشنى خالىمايتتى. ئەكبەرنىڭ خاھىشى بويىچە بولغاندا ئاسىم كىملەرگىدۇر زەربە بېرىشى، كىملەرنىدۇر كۈرەشكە تارتىشى لازىم ئىدى. لېكىن ئاسىم بۇنىمۇ خالىمايتتى. ئۇ بىر ئامال قىلىپ پول تاپسا، ئەزالارنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلىسا بولدى. ئۇ ئەكبەرنىڭ سۆزلىرىدىن زېرىكتى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى - دە، قامچىسىنىڭ سېپى بىلەن ئۆتۈكىنىڭ قونجىسىغا ئۇرۇپ قويۇپ:

— ئۇكام ئەكبەر، بۇ دېگەن يېزا، بۇ يەردە ئۇنچىلىك

قورقۇنچلىق دۇشمەن يوق. بىزنىڭ دۇشمىنىمىز كەمبەغەلچىلىك. مۇشۇ كەمبەغەلچىلىكنى نېمە قىلىۋەتسەكلا بولدى! — دېدى ـ دە، تالاغا ماڭدى.

— نەگە ئاسمكا؟ — دېدى ئەكبەر. ئاسىم چىقىپ كېتىپ بېرىپ غۇدۇڭشىدى:

— نېمىنى... نىم قىلىۋېتىپ كېلەي...

ئەكبەرمۇ، ئەخمەتجانمۇ ئۇنىڭ سۆزىدىن ھېچنېمىنى چۈشۈنەلمىدى.

ئاسىم بولسا ئۇتتۇر كېلىپ ئېتىغا مىندى ـ دە، دەرۋازىدىن چىقىپلا يۇرۇپ كەتتى.

ئەكبەر ئەخمەتجاننىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرۇپ ئۆز پىكرىنى ئېيتتى:

— مېنىڭچە بىز يېزىغا بارايلى، يېزىدىن مەيلى كىم يولىورۇق بەرگەن بولسۇن، بەرگەن يولىورۇقى توغرا ئەمەس، بىرىنچىدىن «قاۋانلىق»نى ئېچىش ئورنىغا كىچىك ئەترەتنى «قاۋانلىق»قا تاشلاپ بېرىشنى قارار قىلغان، ئىككىنچىدىن، مانا بۇگۈن يەككە ئىشلەش توغرىسىدا يولىورۇق بەرگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇقىرىنىڭ يولىورۇقىنى بۇرمىلاپ چۈشەندۈرگەن. بىز بۇ ئۇچ ئىشنى خاتا دەپ قارىغان ئىكەنمىز، ئاددىي يېزا ئەزاسى سۈپىتىمىز بىلەن يېزىغا، پارتكومغا ئىنكاس قىلايلى. خاتانى تۈزىتىش توغرىسىدا تەكلىپ بېرەيلى!

ئەخمەتجان ئەكبەرنىڭ گەپلىرىگە كۆڭلىدە قوشۇلمىدى. ئەخمەتجاننىڭ قارىشىچە ئەزالار قىشچە خۇسۇسىي ئوقەت قىلغانغا جەمئىيەتنىڭ رەڭگى ئۆزگىرىپ كەتمەيتتى، كاپىتالىزم يامراپمۇ كەتمەيتتى:

— بىزنىڭ يېزىمىزدا ئىككى يول كۆرۈشىنى كۆچلۈك دەيسەن، مېنىڭچە سوتسىيالىزمغا ئىنتىلىش كۆچلۈك. نېمىشقا دېسەڭ ئەزالار باي بولۇشقا ئىنتىلىدۇ، سوتسىيالىزمنىڭ

ئەۋزەللىكى باي بولۇشتىمۇ؟
ئەكبەر دوستىنىڭ بۇ قارىشىغا قوشۇلمىدى. ئەخمەتجان بىلەن بولغان تالاشنى داۋاملاشتۇردى...
چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم ئۈيان ئويلاپ - بۇيان ئويلاپ ئاخىرى ئۆز پىكىرلىرىنى ئوچۇق ئېيتىپ سىردىشىدىغان ئادەم دەپ ھېسابلىغان ئاسىمنىڭ قارىشىچە، ھېسابات ھۆكۈمەت ئىشىغا ئۆزۈن يىل ئارىلاشقان، گېزىت كۆرۈپ تۇرىدۇ، ئۆزى ئوقۇمۇشلۇق، تەجرىبىلىك ئادەم. ھۆكۈمەتنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، خىزمەتتىن چېكىنىپ يېزىغا چىقىۋالغىنى بولمىسا يارىملىق كادىر. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر چاغدا يېزا باشلىقى تۇرسۇن: ھېسابات بىلىملىك ئادەم، مېنىڭ كونا ساۋاقدىشىم، كۆرۈۋاتقانغۇ، ھارام ئىش قىلمايدىغانلىقىنى... دېگەنىدى. مۇنۇ بۇگۈنكى ئىش توغرىسىدا شۇ ئادەم بىر نېمە دېيەلەيدۇ، مانا شۇنىڭ مەسلىھەتى ھازىر كېرەك...
ئاسىم مۇشۇ خىيالىار بىلەن سەككىزىنچى ئەترەت بىلەن يەتتىنچى ئەترەت ئارىسىدىكى بۇك دەرەخلەر ئارىغا ئالغان چوڭ قورونىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ توختىدى. قورونىڭ دەرۋازىسى كۈن چىقىشقا قارايتتى. دەرۋازىنىڭ ئىككى تەرىپىگە پاكار تاملار سوقۇلۇپ، تىرەك، جىگدە ۋە ئۆرۈك تىكىلگەن. ئاسىم ئاتتىن چۈشمەيلا دەرۋازىنىڭ بىر قانىتىنى ئىتتىرىپ ئاچتى - دە، ھويلىغا كىرىپ، قېرى ئۇجمىگە ئېتىنى باغلىدى. كۈنگەيگە قارىغان بەش ئېغىز ئۆينىڭ پېشايۋىنى ئالدىدا ھېسابات پەيدا بولدى:
— ئوھوي، ئاسىمجان، تازا ۋاقتىدا كەلدىڭىز، ھازىرلا سىزنى ئويلاپ ئولتۇرۇۋېدىم... — دېدى ئۇ ئاسىمنى قولتۇقلاپ تۇرۇپ، — مەرھەمەت، كالاچنى دالانغا سالىمىز، قېنى ئۆيگە.

دالاندا هىكمەتنىڭ خوتۇن - بالىسى بىلەن ئەزىزىخان ماشىنىچى رادىئو ئاڭلاپ ئولتۇراتتى.

ئاسىم ئۇلار بىلەن تىنچلىق سورىشىپ ئىچكىرىكى سارايغا كىردى. ساراي ناھايىتى ياسىداق ئىدى. كىگىز ئورنىغا بوسۇغىسىچە گىلەم سېلىنغان، سىم كارىۋات ۋە باشقا ئۆي جاھازىلىرى تېخى بۇ يېزىلاردا يوق ئىدى.

ئاسىمنىڭ ئاستىغا قېلىن كۆرپىلەر سېلىنىپ، ئىككى كىشىلىك كىچىك جوزا قويۇلدى. ئاسىم دائىم بۇ ئۆيدە شۇنداق كۆتۈلەتتى. تاۋۇز، ئۈزۈم، ئالمىلار كەلتۈرۈلدى، مانا كىچىك كومزەكتە مۇسەللەسمۇ كەلتۈرۈلدى...

— توغرا ئويلاپسىز، بۇ نازۇك يېرىكەن، — دېدى ھىكمەت ئاسىمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بولۇپ، — بۇ ياققا تارتسا ھارۋا ئۆرۈلىدۇ، ئۇ ياققا تارتسا ئۆكۈز ئۆلىدۇ. يېزا باشلىقىنىڭ دېگىنىنى قىلمىسا يەنە بولمايدۇ، قىلاي دېسە، سىزنى توساۋاتقان ئادەملەر بوش كەلمەيدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سۆزلىرى يوللۇق، ھىم، راسا ئويلىشىپ ئىش قىلىدىغان يېرىكەن...

— نىم قىلماق تەسكەن ھىكمەت، بېشىمنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قاتتى...

— شۇنداق بولىدۇ. سىز ئويلاڭ، مۇشۇ ئەكبەرجان، مېنىڭچە بۇنداق ئەزا بولۇپ قېلىۋەرمەيدۇ، ئۇ دېگەن ھۆكۈمەتنىڭ تىزىمىدا بار ئادەم. سەن ئارىلاشما دېگەن گەپنى قىلماق ئاسان، پۈسۈققىدا ئۇنىڭ دېگىنى توغرا چىقىپ، لېپلا قىلىپ كۆتۈرۈلۈپ يېزا شۇجىسى، ناھىيە شۇجىسى بولۇپ قالسىچۇ! ھەي ئاسىم، ئىشىنىڭ بولغىنىدىن بولىدۇسى يامان. مۇشۇ «بولىدۇ» سىغا جىقراق ئېھتىيات لازىم. قېنى بىللە ئويلايلى، بەلكىم بۇ تۆگۈشىنىمۇ يېشىپ ئالارمىز. ھى - ھى، توخۇ جېنىدا پۈتىنى باغلاپ قويسىڭىز ئۇياققا، بۇياققا چوقۇپ يۈرۈپ ئاخىر يېشىۋالىدىغۇ... بىز دېگەن ئىككىۋىتەك چوڭلا

ئادەم تۇرساق. . .

ئۇلار سىردىششقا باشلىدى، چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم ئۆزىنىڭ ئويلىرىنى، چوڭ ئەترەتتىكى ئەھۋاللارنى ۋە يېزا باشلىقىنىڭ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت توغرىسىدىكى پىكىرلىرىنى بىرمۇ-بىر ئېيتتى. ھىكمەت زېھنى بىلەن ئاڭلىدى ۋە ئاسىمغا مەسلىھەت بېرىشكە باشلىدى. . .

چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم زىۋىرشاغا قانداق يولىورۇق بەرگىنىنى ھەيدەر خەسىس ئاڭلىدى، ئۇ شۇ كېچىسىلا ھەربىكەتكە ئۆتتى، زىۋىرشا ئىمىز - چىمىر يېزىپ بەرگەن قەغەزنى كۆتۈرۈپ ماخوغا كەلدى.

ئاسىم ھىكمەتنىڭ ئۆيىدىن قايتىشتا ماخو ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ روزاخۇن بىلەن ھەيدەرنىڭ ماجىرالىشىۋاتقىنىنى ئاڭلىدى .

سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ ماخوسى يېزا بويىچە ئېكسكۇرسىيە قىلىنغان ماخو. ئۇنىڭ سىيلىق سۆزۈلغان ئوغۇرىمۇ. خورازنىڭ تاجسىمەك تىزىلغان ئۆگزىدىكى بېدىلىرىمۇ، نوختا - چولۇڭلىرى مايلانغان سېمىز ئاتلىرىمۇ باشقا ماخولاردىن ئالاھىدە. پەقەت مۇشۇ ماخودىلا بېدىلەر ئۆگرىدەك ئۇششاق توغرىلىدۇ. ئات ئايقىدا يىرىگدەپ چىقىرىلغان بىر تال بېدە ئۇۋىقى كۆرۈنمەيدۇ. بۇ ماخونىڭ ئاتلىرى گويا ياسىداق سارايدا بەھۇزۇر ئولتۇرۇشقان مېھمانلاردەك ھەرقايسىسى ئۆز ئوقۇرىدا ئەدەب بىلەن ئوت - يەم يەيدۇ. دۇمبىسى، كۆكسى يېغىر بولغان ياكى سەرى كۆتەكچىلىرى بولغان ئاتلار بۇ يەردە يوق. بۇ يەردە تەرتىپ مۇستەھكەم — ئات مىنگۈچى خالىغىنىچە ئاتنى يېتىلەپ ئۆينگە ئەكەتمەيدۇ، بەلكى ئىگەر - توقۇمنى كۆتۈرۈپ ماخوغا كېلىدۇ ۋە ماخو باشلىقى روزاخۇن بۇۋاي ئىگەرنىڭ چوڭ - كىچىكلىكىنى، توقۇم ۋە ئىشمەكلىرىنىڭ قېلىن - نېپىزلىكىنى تەكشۈرۈپ توقۇشقا

رۇخسەت قىلغاندىن كېيىنلا ئات توقۇلىدۇ. بۇ يەرنىڭ ئاتلىرى ماندان، قىرچاڭغۇ، ماڭقا قاتارلىق كېسەللىكلەرنى كۆرمەيدۇ. ئاتلار ئۇچۇن بىر كىچىك ساندۇق مەخسۇس يەرلىك دورىلار — كۆكتاش، كۆچۈلا، سۇ ماي ھەتتا نەشتەر، ئۇستۇرىلار ساقلانغان. ئاتلار چىلە دەسسىمەيدۇ. ئاتلارنىڭ ئايىقى كۈندە ئىككى قېتىم تازىلىنىپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن بۇ ماخونىڭ ئاتلىرى 16 — 18 ياشلارغا كىرسىمۇ ئۆزىنى قويۇپ بەرمەيدۇ ۋە كۈچ ئىشلارغا ياراۋېرىدۇ. يېزا قۇرۇلغاندا كىچىك ئەترەتكە كىرگەن ئاتلاردىن بىرسىمۇ ئۆلگىنى ۋە كۆتەرمە بولغىنى يوق، ئۇ ئاتلار ئۆز ئىسىملىرى بىلەن — مەسىلەن، چىلان تورۇق، قارا تاي، ئىبراھىم قاشقا، كېرىم جەرەن، شەپشەك، ساپساپچى، تۇرگۇن قۇلا، كورەك بورتە، ئاي قاشقا، چوك قارا، كىچىك ئالا دېگەندەك ئىسىملار بىلەن ھازىرمۇ ئەزالارغا شۇنچە ئۆز.

ماخوغا ئاتلار توپلانغان كۈندىن باشلاپ مۇشۇ ماخونىڭ يۇقىرىغى تەرتىپلىرى ۋە نەتىجىلىرىنى يارىتىپ كېلىۋاتقان روزاخۇن بوۋاي پۈتۈن يېزىغا داڭلىق، كۆپ قېتىم نەمۇنىچى بولۇپ ناھىيە ۋە ئوبلاستلارغا بارغان. بۇ ئادەم توغرىسىدا ئەل ئىچىدە سۆلۈ ئاتنى قانداق قىلىپ يەمخور قىلغانلىقى، قىشتا تەرى قۇرىمىغان ئاتنى ئۆز يوتقىنى بىلەن يوپۇغداپ سوۋۇتقانلىقى، بەدىنى ئوچ سانتى ئۆزۈنلۇقتا توغراپ يىلىغا نەچچە مىڭ باغ بېدە ئىقتىساد قىلغانلىقى توغرىلىق ھېكايىلەر ئېيتىلىدۇ...

روزاخۇن ئاتچى، روزاخۇن نەمۇنىچى، روزاخۇن ماخوچى ئىسىملىك ئاخىرىغا ئۇلىنىدىغان بۇ پەخىرلىك سۆپەتلەر بوۋاينىڭ مۇكاپىتى. كىچىكىدىنلا بايلارنىڭ ماللىرى ئايىقىغا چىرمىلىپ، ئۆمرىنىڭ تولىسى ساپان تۈتۈش، ھارۋا ھەيدەش، جۈۋاز ھەيدەش، ئات يارىتىش، ئات داۋالاش بىلەن ئۆتكەن، لېكىن شۇ ئۆتۈپ كەتكەن 40 — 50 يىل ئىچىدە ئۆزىدە يەر دەسسەپ

تۇرغىدەك سارۇمۇ بولۇپ باقمىغان بۇ ئادەم يېزا قۇرۇلغاندىن باشلاپ ۋۇجۇدىنى كوللېكتىپ ئىشىغا بېغىشلىغانىدى. ئات — ئۇنىڭ جېنى، ماخو — ئۇنىڭ جەڭ مەيدانى. كىمدە - كىم ئۇنىڭ ئورناتقان تەرتىپلىرىنى بۇزىدىكەن، ئۇنىڭ بىلەن جان تىكىپ ئېلىشىدۇ!

مانا بۇگۈن شۇ بوۋاي، يەنى 60 تىن ئاشقان، لېكىن ساقاللىرى قاپقارا، قاتما، قوللۇق، يۇزلىرىدىن قان تېمىپ تۇرىدىغان ئادەم ئېلىشماقتا. ئۇ. زىغزىق قىرغاقلىق يۇمشاق شالۇۋۇر ئىچىگە پىشىنى پۈكتۇرۇۋالغانىدى، كۆرەك جۇۋا ئىچىدىكى ۋۇجۇك ئەمما مەزمۇت گەۋدىسى غەزەپتىن تىترىمەكتە، ئۇ ئاچچىقلانغاندا قارا ساقىلىنى چىڭ سىقىمداشقا ئادەتلەنگەن. مانا ھازىرمۇ ساقىلىنى غىجىملاپ تۇتۇپ ۋارقىراپ سۆزلىمەكتە، ئۇنىڭ زىل ئاۋازى ماخونىڭ ئېگىز تاملىرىدىن ھالقىپ يىراقلارغا كەتمەكتە:

— ھەيدەر خەسىس، ساڭا ئات تۇرماق ئۆكۈزمۇ يوق! سېنىڭ چاشقانەك ئۆزۈڭگە ئوزۇق توپلىشىڭغا بۇ ماخودىن دان چىقمايدۇ!

— مەن ئۇچ ئات، ئىككى ئۆكۈز ئۆتكۈزگەنمەن ئۆزى، بەرمەي ھەددىڭ ئەمەس!

— ھە، ئۆزۈڭچە بۇگۈن تازا سونۇ كەلدى دەپ، يېزىغا ھۆجۇم قىلىۋاتامسىنا؟ كىچىككىنە تەتۇر شامال شىلدىر قىلىسلا سەكرەپ چىقىش سەن بۇرگىنىڭ جولدا كەتكەن خۇيۇڭ! بار، يوقال!

— سېنىڭ تىلىڭغا خۇدا بەس كەلمىسە، مەن بەس كېلەلمەيمەن! مەن كېچىنى كېچە دېمەي ئۇ دوسكىلاپ يۈرۈپ ئورغان قومۇشۇمنى سېتىپ پۇل قىلالمايمەنمۇ؟

— ئۆزۈڭچە ئەترەت باشلىقى ئالماشتى، ماخونىڭ تەرتىپى بۇزۇلدى دەمسىنا تېخى!

— سەن نەنىڭ ھوپىگىيى ئۆزى! ئۆز مېلىمغا ئۆزۈمنى ئىگە قىلمامسەن؟
— بۇ سېنىڭ پىخسىق دادامدىن قالغان ئات ئېغىلى ئەمەس، يېزىنىڭ ماخوسى!
— سەن قايسىبىر قانقان تەلىقاتىڭغا شۇنچە كېرىلىسەن؟
— سەن يېزىغا ئۇچ ئات بەرگەن بولساڭ، مەن جېنىمنى ئاتىغان! سەن يېزىنى خېمىغا يانىدۇ دەپ خام خىيال قىلما ھەيدەر!
— مەن سەندىن ئات سوراۋاتىمەن، ئات! ئۆز ئېتىمنى ئىشلىتىشكىمۇ يول قويمامسەن!
— بۇ يەردە ساڭا ئوخشىغانلارنىڭ ئېتى يوق، بېشىڭنى تاشقا ئۇرساڭمۇ بەربىر!
— ئەترەت باشلىقىنىڭ خېتىنى ئىلىك ئالمامسىنا؟!
— تۆز يولدا ماڭمىغاندىكى، ئۇنىڭ خېتى بىر تىيىن!
— مانا ئەترەت باشلىقىمۇ كەلدىغۇ!
ئەمدى ئاسىم زېۋىرشانىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدى:
— بايا چوڭ ئەترەت باشلىقى ئېيتتى، — دەيتتى زېۋىرشا، — مەن خەت قىلىپ بەرگەن ئادەملەرگە ئات — ئۆكۈز بېرىسەن!
— كىچىك ئەترەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىنى كۆپچىلىك قارار قىلىدۇ. ئاتلارنى تارقىتىۋېتىشنى ئەزالار ئوتتۇرىسىغا سال، قارار قىلسۇن. ئاندىن كېيىن بېرىمەن، بولمىسا بەرمەيمەن!
— مەن ئەترەت باشلىقى، مېنىڭ گېپىمنى نېمىشقا يىرىسەن؟
— يولسىزلىق قىلىدىكەن، ماڭا سەن تۇرماق دادامنى بىر تىيىن!
— ئانداق بولسا چىق ماخودىن!
— مېنى ماخودىن ھەيدىيەلمەيسەن!
— مېنىڭ ئىش تەقسىم قىلىش ھوقۇقۇم بار. ماخونى روزىمەتكە ئۆتكۈز!

— مېنى ئەزالار چوڭ يىغىندا سايلىغان، مەن ساڭا ماخونى بەرمەيمەن!

— يۈر ئەمسە، يامان بولسالا چوڭ ئەترەتكە يۈرمەمسەن! — دېدى زىۋىرشا بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپ.

ئاسىم ئەنسىرىدى. بۈلار چوڭ ئەترەتكە بارسا، ئاسىمنىڭ ئىناۋىتىگە تەسىر يېتىدۇ. بايىلا ھىكمەت مەسلىھەت بەردىغۇ: ئەكسىچە بىلەن يۈزمۇ - يۈز تۇتۇشۇشنىڭ ھاجىتى نېمە، كىچىك ئەترەت باشلىقلىرىغا بۈيرۇق بېرىپ دېگىنىمنى قىلغۇزۇۋەرمەيمەنمۇ. كىچىك ئەترەت باشلىقلىرى گەدەنكەشلىك قىلسا، يۇقىرىنىڭ يولىيورۇقى دېسەملا گەپ تۇگىمدىغۇ... ئۇ جاڭجاللىشىۋاتقانلارنىڭ ئالدىغا ئاتلىق كەلدى.

— مانا ئاسىممۇ كەلدى، — دېدى زىۋىرشا كۆرەڭلەپ، — ئېيتقىنا ئاسىم، مەن ماخوچىنى باشقۇرالايمەنمۇ - يوق؟

— باشقۇرسەن، ئەترەت باشلىقى بولغاندىكىن باشقۇرسەن! — دېدى ئاسىم، ئېتىغا سىڭايان ئولتۇرۇپ.

— ئاسىم، بۈلار ئاتلارنى نېمىگە ئىشلىتىدۇ، بىلەمسەن؟ دېدى روزاخۇن جاقىلداپ تىترەپ، — بۈلار ئىشنى خېمىغا ياندۇرۇغىلىۋاتسا، سەن يەنە بۈلارنىڭ تەرىپىنى ئېلىۋاتسىنا!

— خېمىغا ياندۇرغىنى يوق، ھازىر يولىيورۇق شۇنداق، — دېدى ئاسىم، — ئەزالارنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى يېڭىشىغا ئەترەت يارەم قىلمىسا كىم يارەم قىلىدۇ؟

— بۇ قانداق يارەم؟ بۇ دەرەخنىڭ غولىنى كېسىۋېتىپ شاخلىرىغا سۇ قۇيغانلىق ئەمەسمۇ؟ غول قۇرىسا شاخ كۆكەرگەن نەدە بار؟ — دېدى روزاخۇن ئاسىمغا تىكىلىپ، — سەن مېنى مۇشۇ 40 — 50 ئات، ئۆكۈزگە قاراشنىلا بىلىدۇ، دەپ ئويلىساڭ خاتالىشىسەن، مەن مۇنۇ ماخودا كوللېكتىپنىڭ بىر قوغدىغۇچىسىمەن. كىمدە - كىم ئىشنى تەتۇرسىگە بۇرايدىكەن، مەن ئۇنىڭغا تېتىتىپ قويىمەن، يول قويمايمەن!

— كىم بۇراپتۇ، كىم بۇراپتۇ، بۇراۋاتقان ئۆزۈڭ! — زىۋىرشا بوۋاينىڭ ئالدىغا كېلىپ ۋارقىرىدى.

— مەنمۇ ئەمىسە؟ — قىزىشتى بوۋاي، — هەي ئاسىم، ئاڭلىغانسەن، هەيدەر بايىلا ئۆز ئېتىم، ئۆز مېلىم دەپ ۋايسىدىغۇ! نېمىتىنى بىلگەنسەن، سىلەرنىڭ بۇ ئىشىڭلار كىملەرگە ياققانلىقىنى ئاڭلىغانسىلەر. ئاڭلاپ، كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە شۇنداقلارنىڭ تەرىپىنى ئالساڭلار، مەن سىلەرگە هەرگىز يول قويالمايمەن! هەرگىز يانتاياق بولالمايمەن.

ئاسىم يەنە ئوڭايسىزلاندى. بايىقى «ئەكبەرنى قايرىپ قويۇپ، ئەترەت باشلىقلىرىغا بۇيرۇق بېرىۋېرىمەن» دېگەن خىيالىنىڭ ئىشقا ئاشماسلىقىغا كۆزى يەتتى. مۇنۇ روزاخۇنكامەك ئادەملەرنى نەگە قايرىپ قويغىلى بولسۇن؟ مانا بۇلار ئەترەتنى ئەترەت قىلىۋاتقان ئادەملەر، بۇلار نېمە دېسىمۇ ئاقمدۇ...

ئۇ ئېتىنى يوروتۇپ ئۆيگە قايتتى. كېچىچە ئۇياقتا - بۇياقتا ئۆرۈلۈپ ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭ مېڭىسىدە بىرلا سوئال پىرقىرايتتى: «مېنىڭ قىلىۋاتقىنىم خاتامدۇ - هە؟ دېهقانلارغا يار - يۆلەك بولايلى، دەپ قىلىۋاتقان ئىش ئىكەنلىكى چۈشىنىشلىكتۇ، يەنە نېمىشقا شۇنچە قاتتىق قارشىلىقىقا ئۇچرايمەن؟...»

ئۇ ئەتىسى ئاڭلىدى: زىۋىرشا روزاخۇننى ماخودىن هەيدەپ چىقىرىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەرگەن، لېكىن بوۋاي كەتمىگەن. ئەتىسى ئەتىگەنلىكى ماخوغا ئەترەت ئاكتىپلىرى يېتىپ كەلگەن، ئەپىلغازى، ئىمىرلارمۇ ماخونى قەتئىي قوغداش ئۈچۈن مەيدانغا چىققان. زىۋىرشا ئاخىر ئاچچىقلاپ: ئال خىزمىتىڭنى، دەپ باتناپ يېتىۋالغان، سەككىزىنچى ئەترەت ئەترەت باشلىقىسىز قالغان...

بەشىنچى باب

ئەكبەر يېزىغا كۈن چىقىش بىلەن تەڭ يېتىپ كەلدى. يېزا تۈرۈشلۇق مەھەللە دۆڭگە چايلاشقان، ئەكبەرلەرنىڭ يېزىسى دەريا تەرەپتە — پەستە. ئەكبەر يېزىلىق پارتكومىنىڭ قوروسىغا كىرىشتىن بۇرۇن مەھەللىنىڭ چېتىدىكى دۆڭدە ئولتۇرۇپ تاماكا چەكتى. ئۇ، ئۆز مەھەللىسى تەرەپكە قايرىلىپ قارىدى: بىر بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن مەھەللىلەر ئاپئاق قىراۋ ئىچىدە ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. گويا ئىلى ۋادىسىنى باھار چېچەكلىرى قاپلىغاندەك، تىيانشاننىڭ ئاپئاق چوققىلىرىدىن بۇ ۋادىغا كۈمۈش ئېقىپ چۈشۈۋاتقاندەك... سەھەر مەنزىرىسى گۈزەل ئىدى. ئەكبەر «قاۋانلىق»قا قارىدى، چەكسىز كەتكەن قومۇشلۇق بىراقتىن ئاقۇش تۇمان ئىچىدە ئاستا داۋالغۇماقتا... ئەكبەر ئورنىدىن تۇرىدى: «ياق، قاۋانلىق ئەمدى سائا تىنچلىق بوق، سەن ئەمدى بىزنىڭ خىزمىتىمىزدە بولىسەن» دەپ پىچىرلىدى.

ئۇ پارتكوم قوروسىغا كىرگەندە، پارتكومنىڭ كۈنگەيگە قارىتىلغان تاختايلىق ئۆيلىرىنىڭ دېرىزە قاپقىلىرى ئېچىلمىغان، ئىشكىلىرى قۇلۇپلاقلىق ئىدى. مېھمانخانا قىلىپ ئىشلىتىدىغان كۈنچىقىشتىكى تۆت ئېغىز ئۆينىڭ تۈرخۇنلىرىدىن قويۇق ئىس تىك چىقىپ، دەرەخلەرنىڭ ئاپئاق قىراۋلۇق شاخلىرىنى يالاپ ئۆتۈپ. سۇزۇك ئاسمانغا كۆتۈرۈلەتتى.

مېھمانخانا ئىشكى ئېچىلدى، سېرىق سارجىدىن تاشلانغان قۇندۇز ياقىلىق جۇۋا يېپىنچاقلاپ، قىسقا بويۇن، سېمىز بىر ئادەم چىقتى. ئەكبەر ئۇنىڭغا قاراپ مېڭىۋىدى، ئۇ ئادەم ئەكبەرنىڭ ياماق چۈشكەن كىيىملىرىگە بىر قۇر كۆز تاشلاپ قويۇپ كۈلۈمسىرىدى - دە:

— هه، يولداش ئەكبەر تازا ۋاقتىدا كەپسىز، — دېدى ئۇنىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقىپ، — ئاڭلىدىم، سىزنىڭ چوڭ ئېلىشىشقا تەييارلىنىۋاتقانلىقىڭىزنى ئاڭلىدىم، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت كاپىتالىزم كۈچلىرىنىڭ ئىسىق ماكانى، سىز ئۇ يەرگە سىنىپىي كۈرەشنىڭ بوران - چاپقۇنلىرىنى باشلاپ ئەكىرىڭ!

بۆلۈم باشلىقى چىن ئەكبەرنى ئۆز ياتىقىغا ئېلىپ كىردى. ئەكبەر بۆلۈم باشلىقى چىنغا ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى «كاپىتالىزم كۈچلىرىنىڭ ھۇجۇمى» توغرىسىدا يىپىدىن - يىگىنسىغىچە سۆزلەپ بەردى. بۆلۈم باشلىقى چىن ئەكبەرنىڭ سۆزلىرىنى ئىخلاس بىلەن ئاڭلىدى ۋە بارلىق كۈچى بىلەن ياردەم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بۆلۈم باشلىقى چىن ئەكبەرگە سىياسەت ۋە خىزمەتتە يېتىلگەن، ئۆزى كۆرگەن رەھبەرلەر ئىچىدە قابىلىيەتلىك ۋە يىراقنى كۆرەرلىكى بار بىر ئادەم بولۇپ تۇيۇلدى.

ئۇ بۆلۈم باشلىقى چىننى چىن كۆڭلىدىن ياخشى كۆرۈپ قالدى ۋە ئۆزىنى قوللىغۇچىنىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقىپ خوشلاشتى.

ئۇ بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن خوشلىشىپ، پارتكوم قوروسىنىڭ ئارقا ئىشكى بىلەن ئالمىلىق بأغقا ماڭدى. ئىككى چېتى پاكار قارىياغاچلىق يول بىلەن مېڭىپ ئارقا كوچىغا چىقىپ كادىرلار ئۆچۈن سېلىنغان ئاددىي ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ئېگىز بويلۇق، جۈدەڭگۈ، سول قولتۇقىغا ھاسا تايانغان ئادەم پىيما كەيگەن پۇتىنى ئاۋايلاپ بېسىپ ئۆيدىن چىقىپ، پارتكوم ئىشخانىسى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇ ئادەمنىڭ ئۇچىسىدا ياماق چۈشكەن كۆك پاختىلىق چاپان، بېشىدا قۇلاقچا بار ئىدى، بېلىنى بولسا قارا پوتا بىلەن باغلىۋالغانىدى.

ئەكبەر ئىككىلەنمەي ئۇ ئادەمنىڭ ئالدىغا باردى:

— سالام لى شۈجى، سالامەت قايتىپ كەلدىڭىزمۇ؟

لی زۇئخۇا دەرھال قولىنى سۇندى:
— بىرلا قاراپ تونۇدۇم، سەن ئەكبەرغۇ!
— ھەئە، مەن ئەكبەر. مەن سىزنىڭ پۇتىڭىز توغرىسىدا ئاڭلىغان...
لی زۇئخۇا قاقاقلاپ كۈلدى. ئۇ ئەكبەرنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ:
— ناھىيىلىك پارتكومدا سېنىڭ پارتىڭ بولدى. گاۋ شۇجى بىلەن ئادىلجان شۇجى سېنىڭ ئاددىي دېھقان بولۇشقا بەل باغلىغانلىقىڭنى، كېلىپلا «قاۋانلىق» قا نەزەر سالغىنىڭنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى. يۇر، ئۆيگە كىر، پاراڭلىشىمىز، سېنى چاقىرتايلى دەپ تۇراتتۇق، كەلگىنىڭ بەك ياخشى بولدى.
ئەكبەر لی زۇئخۇا بىلەن بىللە ئۆيگە كىردى.
لی شۇجىنىڭ ئۆيى ئاددىي، پاكىز، ئۇچ ئېغىزلىق ئىدى. ساربىيىغا سۇپا چېقىرىلغان، سۇپىغا ئىككى پارچە يېڭى تېكىمەت سېلىنغان، ساندۇقلار ئۈستىگە ئۇرۇن - كۆرپىلەر تىزىلغان، دېرىزىلەرگە قاچا گۈللەر، ئىككى دېرىزە ئارىلىقىغا يەشىكتە تال گۈل قويۇلغان، كىتاب، گېزىت جازىلىرى جاي - جايىدا تۇراتتى.
لی زۇئخۇا ھاياجانلانغانىدى. ئۇ ناھىيىلىك پارتكومدا ئەكبەر توغرىسىدا بولۇنغان گەپلەرنى يەنە بىر قېتىم ئېسىگە ئېلىپ، ئەكبەرگە ھەۋەسلىنىپ قارىدى.
ئەكبەرمۇ ھاياجانلانغانىدى. پۇتۇن يېزا ئەزالىرى قەدىرلەيدىغان، ھۆرمەتلەيدىغان پارتكوم شۇجىسىنىڭ ئاددىيلىقى، كەمتەرلىكى ۋە قىزغىنلىقى ئۇنىڭغا قاتتىق تەسىر قىلغانىدى. ئەكبەر لی شۇجىنىڭ كارۋىتى بېشىدىكى سىزما خەرىتىگە قارىدى. يېشىل، سېرىق، كۆك، ئاق، قىزىل... بويالغان، بويالغان، بەزى يەرلىرىگە بەلگىلەر قويۇلغان يېزا

خەرتىسى توغرىسىدا ئەكبەر ئاڭلىغان: لى شۇجى بىر گۇرۇپپا تەكشۈرگۈچى - ئۆلچىگۈچىلەرنى باشلاپ، بىر ئايدىن جىق ۋاقىت پىيادە يۈرۈش قىلىپ بۇ يەرنى خەرىتىسىنى سىزىپ چىققان. خەرىتىدە مەھەللىرى تارقاق، بىر چېتى ئىلى دەرياسىغا، يەنە بىر چېتى قاش دەرياسىغا، قالغان ئىككى چېتىمۇ باشقا يەرلارغا تۇتۇشىدىغان بۇ يەرنىڭ تېخى تېرىلمىغان سازلىقلىرى، تېرىلۇانقان مۇنبەت ئېتىزلىرى، دەريا ياقىلىرىدا بۇك - باراقسان جاڭگاللىرى، چىغ - تۇزلۇقلىق بوز يەرلىرى، چېچىشقا، ئېلىشقا تېگىشلىك ئۆستەڭلىرى. تۇزلىنىدىغان دۆڭلىرى، بىنا بولغۇسى باغلىرى كۆرسىتىلگەن. بۇ يەرلەردىن بۇ پارتكوم شۇجىسىنىڭ قەدىمى تەگمىگەن يەر قالمىغان، قىرلاردا، چېمەنلىكلەردە قالغان سانسىز ئىزلىرىنى سانىمىغاندىمۇ يالغۇز «قاۋانلىق»نىڭ قويۇق قومۇشلۇقلىرى، ئادەم ئايىقى باسمىغان، سېسىق گاز بىخسىپ تۇرىدىغان چوڭقۇر لاتقىلىق سازلىقلىرى ئىچىدە پارتكوم شۇجىسىنىڭ قانچىلىك تەرى ئاققانلىقى، قانچىلىغان ئىزى قالغانلىقى ۋە قىيىندىلار بەرگىدە قالغان قان داغلىرى. . . توغرىسىدا ئەكبەر نۇرغۇن ئاڭلىغان. پارتكوم شۇجىسىنىڭ ئىككى پۇتى ئاشۇ «قاۋانلىق» نى تەكشۈرۈپ چىققاندىن كېيىن كاردىن چىققان. ئۇزۇن ۋاقىت زەيدە يېتىپ، بەلگىچە سۇ كېچىپ تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە رېماتىزم كېسىلى كۈچەيگەن. . . لېكىن پارتكوم شۇجىسى كۆپچىلىككە پايدا كەلتۈرۈش يولىدا ئۆزىگە كېلىدىغان خېيىم - خەتەرنى ئويلاپ ئولتۇرمىغان. . . ئەكبەر ئەنە شۇ لى شۇجىنىڭ تەكشۈرۈپ يازغان ماتېرىيالىغا ئاساسەن ئۇچىنچى چوڭ ئەتراپتكە يانداش تەرەپتىن «قاۋانلىق»قا ھۇجۇم باشلاشنىڭ پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى.

ئەكبەر لى شۇجىنىڭ ھاسا تايىقىنى چىڭ تۇتتى:

— لى شۇجى، ھازىر ئۇچىنچى چوڭ ئەتراپ ئەزالىرى سىز

باسقان يوللارنى بېسىپ ئۆتۈشكە، يېزىمىزدىن زەي ئاپىتىنى ھەيدەپ چىقىرىشقا، «قاۋانلىق»نى قۇرۇتۇشقا بەل باغلىدى!

— ئوچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرى بۇرۇن قوزغىلىپتۇ، — دېدى لى زۇڭخۇا، — مېنىڭ تەكشۈرگىنىمىنىڭ سىلەرگە ئاز - تولا پايدىمى تەگكەن بولسىلا مەنمۇ بىكار يول ماڭماپتىمەن.

لى زۇڭخۇانىڭ ئايالى كوردا ئەتكەن چاي كۆتۈرۈپ كىرىپ مەشىنىڭ ئۈستىگە قويدى، ئىككى ئاق نان ۋە ئوچ توقاچ كۆتۈرۈپ كىرىپ، جوزىغا داستىخان سالدى. چىنىلەرگە چاي قۇيدى:

— سىزنىڭ كەلگىنىڭىزنى ئاڭلىغىلى خېلى بولدى. قارىماسىز، ئاكىڭىزنىڭ ئاغرىقى بىلەن بولۇپ كېتىپ، بېرىپ ھال سوراپمۇ كېلەلمىدىم، — دېدى ئۇ تولۇق ئۇيغۇر تىلىدا.

ئەكبەر تولۇق، ئاق يۈزلۈك، 40 ياشلاردىكى ئۇزۇن چاچلىق بۇ ئايالنىڭ ئىلتىپاتىغا چىن قەلبىدىن خۇرسەن بولدى. ئۇنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ ئادىتى بويىچە قىپقىزىل پىشقان قاپاق چۆمۈچتە چاي قۇيۇشى، مۇنۇ نان - چايلىرى ھەتتا ياغلىق تېڭىشلىرى، ئۆي تۈتۈشلىرىمۇ ئەكبەردە قىزغىن ھېسسىيات قوزغىغانىدى. ئەكبەر ئويلىدى: «دېمەك شۇجىنىڭ پۈتۈن ھاياتى، تۇرمۇشى، ئوي - خىيالى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سوتسىيالىزم ئىشلىرىغا بېغىشلانغان ۋە شۇنىڭغا ماسلاشقانىكەن. ياق، مەن تېخى لى شۇجىنىڭ ئىزى بىلەن ئەمدىلا ماڭدىم، بۇ سەپەرنى ئاخىرىغىچە، ھاياتىم ۋە پۈتۈن كۈچ - قۇدرىتىم، پەم - پاراسىتىمنى سەرپ قىلىپ ماڭىمەن. . . »

ئۇلار پارتكوم قوروسىغا قايتىپ چىققاندا، پارتكوم كاتىپى دېرىزىلەرنى ئاچقان، قۇياش نۇرى ھويلىنىڭ نۇرلاندۇرۇپ، قورودا كۆڭۈللۈك مەنزىرە پەيدا قىلغانىدى. . .

— ئەكبەر پارتكوم ئىشخانىسىغا لى زۇڭخۇانىڭ كەينىدىن

كىردى. پارتكوم كاتىپى — ئىنچىكە بويلۇق خۇيزۇ يىگىتنى ئەكبەرنىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقتى:
— سىزگە خۇش خەۋەر كۆپ، مەن ئالدىڭىزغا باراي دېگۈچە ئۆزىڭىز كەپسىز، — دېدى.
— مەن ئەكبەرنىڭ «قاۋانلىق»نى ئېچىش پىلانىنى نېمىشقا ئاخشام ماڭا بەرمىدىڭ؟ — دېدى لى زۇڭخۇا كاتىپقا.
— تۇنۇگۈن كەلدىڭىز، ئاخشام پارتكوم يىغىنى كەچ تۈگىدى، — دېدى كاتىپ، — سىزگە بۈگۈن سەھەر بېرىشنى لايىق كۆرۈۋىدىم. . .
— مەن مېنى سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلمىدى، ئارام ئېلىشقا تەسىر يېتىدۇ، دەپ ئويلاپسەن - دە؟ مەن پىلاننى بەرگەن بولساڭ مەن تېخىمۇ ياخشى ئارام ئالاتتىم، — دەپ كۈلدى لى زۇڭخۇا.
كاتىپ تارتىمىدىن ئەكبەرنىڭ پىلانىنى ئېلىپ لى شۇجىغا سۇندى. لى شۇجى پىلاننى ئېچىپ ۋاراقلاپ كۆردى - دە، ئوڭ قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ دېرىزە ئالدىغا باردى ۋە «قاۋانلىق» تەرەپنى شەرەت قىلىپ دېدى:
— ۋاقتى يەتتى! قىشتا دەسلەپتە ئاشۇ مىڭ مو يەرنىڭ قومۇشىنى ئورۇپ تاشلاپ، زەيكەشلەرنىڭ ئورنىنى ئۆلچەپ، قۇزۇق قېقىپ تەييارلىۋالىڭلار. توك كېتىشى بىلەن يۇرۇش قىلىڭلار بولىدۇ. «قاۋانلىق» ئۆزىچە ھۆجۈم قىلىپ باقتى. ئەمدى خەلقنىڭ ھۆجۈمىنى كۆرۈپ باقسۇن، دۇنيادا خەلقنىڭ ھۆجۈمىدەك قۇدرەتلىك كۈچ يوق! — ئۇ خۇشاللىقتىن غۇلاچلىرىنى كېرىۋىدى، خۇددى ئۇچۇشقا تەييارلانغان بۈركۈتكە ئوخشاپ كەتتى. . .
— ھا - ھا - ھا. . . ، — قاقاقلاپ كۈلگىنىچە بۆلۈم باشلىقى چىن كىرىپ كەلدى، — لاۋلى، بۈگۈنمۇ مەندىن بۇرۇن كېلىۋاپسىز - دە!

— لاۋچىن، مۇنۇ ئەكبەرنىڭ «قاۋانلىق» قا يۈرۈش قىلىش پىلانىنى بۇگۈن كەچ مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتسەك قانداق؟

— قېنى كۆرەرمىز! — دېدى ئۇ لى زۇڭخۇاغا ۋە گەپنى باشقا ياققا ئېلىپ قاچتى، — دېمەك شۇنداق قىلىپ ئەكبەرنىڭ مىنبىگىلارغا دوكلات بېرىدىغان ئىشنى ئېيتتىگىزمۇ؟

— ياق، تېخى ھېچنەرسە دېمىدۇق، — دېدى لى شۇجى، — سىلەرنى كۈتتۇق، دەقەمتە ئولتۇرۇپ دەيلى دېدۇق.

— قېنى ئەمسە دېگەچ تۇرۇڭ، — بۆلۈم باشلىقى چىن سائىتىگە قاراپ، — يېزا باشلىقى تۇرسۇن بۇگۈن چۈشكىچە كېلەلمەيدۇ. تۆتىنچى چوڭ ئەترەتكە كېتىۋىدى.

لى زۇڭخۇا رەسمىي گەپكە ئۆتۈپ، ئاخشام يېزىلىق پارتكومدا بولغان يىغىنىڭ روھىنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردى، ئەكبەر ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمىگەندەك، تېخىمۇ زەن قويۇپ ئاڭلاشقا باشلىدى. لى شۇجى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— يىغىندا بىز ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ ئەھۋالىنى مۇزاكىرە قىلدۇق. بىرنەچچە قارار قوبۇل قىلدۇق، قايتىپ بارغاندىن كېيىن ياخشى مۇزاكىرە قىلىپ، ئورۇنلاشقا كىرىشىڭلار: بىرىنچى قارارىمىز، سەن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىلىقىغا بەلگىلەندىڭ. مەنسۇرنىڭ ئىشى تېخى بىر تەرەپ بولمىدى. دېمەك سەن ياچېيكا خىزمىتىگە مەسئۇل. چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم ياچېيكا خىزمىتىنى ساقا ئوتكۈزىدۇ، ئۆزى چوڭ ئەترەت باشلىقلىقىنى ئانقۇرۇۋېرىدۇ. ئىككىنچى قارارىمىز، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ يولىورۇقىغا ئاساسەن، بىز ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە بۇ يىل قىشتىن كېلەر يىل ئەتىيازغىچە سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىنى سىناق تەرىقىسىدە ئېلىپ بارماقچى. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتكە خىزمەت گۇرۇپپىسى بارىدۇ، ئاساسەن پارتىيە ياچېيكىسى يېتەكچىلىك قىلىدۇ. خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ

باشلىقى يېزا باشلىقى تۇرسۇن. ئۇ، ياچېيكىنىڭ شۇجىلىغىنىمۇ قوشۇمچە ئۆتەپ تۇرىدۇ. مۇئاۋىنى سەن. يېزىلىق پارتكومدا بۇ ئىشنى تۇتۇشقا لاۋچىن مەسئۇل. ئۇگىنىدىغان ماتېرىياللارنى، يۇقىرىنىڭ ھۆججەتلىرىنى پارتكوم كاتىپى بېرىدۇ. بۇ ئىشنى ناھىيىلىك پارتكومدىن يولداش ئادىلجان ئۆزى تۇتۇۋاتىدۇ. ئاساسىي نۇقتا سوتسىيالىستىك ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىنى، كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش، بارلىق ئامال - چارىلەر بىلەن كوللېكتىپ مەبلەغنى كۆپەيتىپ، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش، بولۇپمۇ زەي ئاپىتىگە ئۇچراپ ئاشلىق ئالالمىغان ئەترەتلەرنىڭ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشىنى چىڭ تۇتۇش، خەلق تۇرمۇشىنى تېخىمۇ چىڭ تۇتۇش، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە ياخشىلاش ئاساسىدا ئاممىنىڭ سوتسىيالىستىك ئاكتىپچانلىقىنى تولۇق قوزغاپ يېزا ئىگىلىكىدە كېلەر يىلى مول - ھوسۇل ئېلىشقا ئاساس يارىتىش! . . . .

— قانداق، يولداش ئەكبەر، ياچېيكا خىزمىتىنى ئىشلەشكە پىكىرىڭىز بارمۇ؟ — ھازىر يېزىلاردا ئۆتكۈر ۋە كەسكىن سىنىپىي كۈرەش يۈز بەردى. بىزنىڭ ئىگىلىشىمىزچە ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە سىنىپىي كۈرەش ناھايىتى مۇرەككەپ ۋە كەسكىن. سوتسىيالىستىك تەربىيە ئاساسەن سىنىپىي كۈرەشنى سىناق قىلىش بولىدۇ. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ سىنىپىي كۈرەش ئەھمىيىتىنى ۋاقتى - ۋاقتىدا بىزگە دوكلات قىلىپ تۇرۇڭ. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسى مۇشۇ، — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن قوشۇمچە قىلىپ.

— پىكرىم يوق، — دېدى ئەكبەر ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرى ئۇستىگە ئالغان ۋەزىپە مۇشكۈل، ئەمما شەرەپلىك، مۇشۇنداق جىددىي پەيتتە پارتىيە ماڭا مۇشۇ ئىشنى تاپشۇرغانىكەن، مەن تىرىشىپ پارتىيىنىڭ، خەلقنىڭ ئۈمىدىنى

ئاقلايمەن!

— ناھايىتى ياخشى، — دېدى لى زۇڭخۇا ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ. — ئەلۋەتتە چۈشىنىسەن. نېمە ئۈچۈن بۇ يىل قىشتا سوتسىيالىستىك تەربىيىنى ئۆچىنچى چوڭ ئەترەتتە سىناق قىلىمىز؟ بۇنىڭ سەۋەبى «قاۋانلىق» قا بىرىنچى بولۇپ سىلەر توپ ئاتتىڭلار. قىشچە سوتسىيالىستىك تەربىيە ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن ئەزالارنىڭ ئېڭى ئۆستىدۇ. بىز ئەتىيازلىققا «قاۋانلىق» قا يۈرۈش قىلىشتا كۈچلۈك ئاساسقا ئىگە بولالايمىز.

ئەكبەر ھاياجانلاندى. بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ سىنىپىي كۆرەش توغرىسىدىكى، لى زۇڭخۇانىڭ تەبىئەتكە قارشى كۆرەش قىلىش، خەلق تۈرمۈشىنى ياخشىلاش توغرىسىدىكى پولىيور ۋقلىرى ئەكبەرنى ئېلىشىشقا، ئىشلەشكە رىغبەتلەندۈرگەن ئىدى.

— بولىدۇ، — دېدى لى زۇڭخۇا، — «قاۋانلىق» نى ئېچىش توغرىسىدا ناھىيىلىك پارتكومنىڭ يولىيۇرۇقى بار. گەپ ئەملىيلەشتۈرۈشتە. مېنىڭچە ئەمدى بۇ ئىشنى. كەينىگە سۈرۈشكە بولمايدۇ. ئەتىيازلىققا قەتئىي يۈرۈش قىلىش لازىم. سوتسىيالىستىك تەربىيە بۇ نەرسىلەرنى ھەل قىلىدۇ.

بۆلۈم باشلىقى چىن بېشىنى لىڭشىتىپ، لى زۇڭخۇانىڭ پىكىرلىرىنى قوللىدى...

ئەكبەر چۈشتىن كېيىن يېزىلىق پارتكومىدىن چىقىپ ئۆچىنچى چوڭ ئەترەتكە قايتتى. ئۇ ھاياجانلانغان، روھلانغان ئىدى. پارتكوم بىر ئاددىي پارتىيە ئەزاسىنىڭ ئىنكاسلىرىغا شۇنچىلىك ئەستايىدىل قارىدى. ئاممىنىڭ تەلىپىگە، ئارزۇسىغا جاۋاب بېرىش ئۈچۈن پارتكوم قانچىلىك مۇھىم يولىيورۇقلارنى بەردى — ھە! كوللېكتىپ ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش، خەلق يېزىسىنى مۇستەھكەملەش، پۈتۈن كۈچ بىلەن يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، تېرىلغۇ مەيدانىنى

كېڭەيتىش، بىرلىك مەھسۇلاتنىڭ ئاشۇرۇش، ئەزالارنىڭ كىرىمىنى يىلدىن يىلغا ئاشۇرۇش، خەلق تۇرمۇشىنى يىلدىن يىلغا ياخشىلاش، مۇشۇ ئارقىلىق سوتسىيالىزم تۈزۈمىنىڭ ئەۋزەللىكىنى كۆرسىتىش، ئەمگەكچى خەلقنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنىنى تۆپ ئاساسىدىن يۇقىرى كۆتۈرۈش — ئەكسىر نەچچە كۈندىن بېرى ئويلاۋاتقان، يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىۋاتقان ئىشقۇ!

ئۇ چوڭ يولدىن «قاۋانلىق»قا كېتىدىغان چىغىر يولغا بۇرۇلدى. چەكسىز دالا ئاپئاق قار بىلەن چۆمكەلگەن. تىيانشاننىڭ ئالا - تاغلىق قاپتاللىرىمۇ ھازىر كۆمۈش رەڭگىدە، ئاۋرالنىڭ سۈترەڭ ئېتەكلىرى گويا سۈس قارا يېپەكتىن نەپىس پەرتۇق تارتىۋالغاندەك كۆرۈنەتتى...

ئۇ «قاۋانلىق» تەرەپكە ماڭدى. بۇ يەرلەر ئۇنىڭغا شۇنچە تونۇش، شۇنچە ئۆز: ئاۋۇ غۇژمەك - غۇژمەك چىغلار، تېۋىلغىلار ئۇنىڭ قويلىرى تومۇز ئىسسىقىدىن قېچىپ سايىۋەن قىلىدىغان يەرلەر، بوينىغا نان خالتىسىنى ئېسىپ، يالاڭئاياغ، پىڭىلداپ يۈگۈرۈپ يۈرۈپ بۇ يەرلەردە مال تورىغان، دەرەڭگە ئاسقان قاشقاق كالىنى قۇرۇغداپ، ئاپئاق توپىلار ئاستىدا قالغان كوكات ۋە قاغداللارنى گۈرسۈلدىتىپ دەسسەپ مالچىلىق قىلغان بالىلىق چاغلىرى ئۇنىڭ ئېسىدە...

ئالتە تال چوڭ شېخى ئالتە تەرەپكە كېرىلگەن، ھور قايناپ تۇرىدىغان، چوڭ كۆتىكى يېنىدا چۈمۈلە دۆمچىگى بار يوغان قارىياغاچمۇ ھازىر يالىڭاچ ھالدا تۇرۇپتۇ. قېنى ئۇنىڭ قان ئىزى چۈشكەن شاخلىرى؟...

1945 - يىلى يازلىقى، مۇشۇ يەرلەرنىڭ غۇجىسى رۇخسى باي يامۇل يايىسىنى ئەگەشتۈرۈپ قۇرغۇي ئوۋلاپ يۈرەتتى. ئۇلار پادىچىلارنىڭ يېنىغا كەلدى. رۇخسى قالپىقىنى كۆزىگە كىيىپ، ئات ئويىنىتىپ، يايى ئۇنىڭ كەينىدە شوق قارا ئايغىرىنى ئارانلا

باشقورۇپ، ماشكىلارنى ئەگەشتۇرۇپ كېلەتتى، بوزدا پادىسىنى ياتاق قىلىپ ئويۇپ، ئۆزىلىرى غول ئېرىق كېچىكمىدىكى قېرى ئۇزمە تۇۋىدە ئېقىن سۇغا جىرىس نان چە—لاپ ئولتە—ۇرۇشقە —ان جۇل - جۇل كىيىملىك پادىچىلار ئۇلارنى كۆرۇپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. رۇخسى چېقىراق ئاۋاز بىلەن ۋارقىرىدى:

— ۋۇ كۆزۈگگە، قارا...

ياغاق شالۋۇر، دولىسى يىرتىق، ماتا كۆينىكى لەپىلدەپ تۇرمىدىغان 10 ياشلاردىكى قارا كۆزلۈك بالا كالتەكىنى پىرقىرىتىپ يۇگۇردى. يايى بالىنىڭ تۆشۈك بۆكسىدىن چىقىپ تۇرغان يىرىك چاچلىرىنى، يىرتىق كۆينەكتىن چىقىپ‌تۇرغان، قاپ - قارا بولۇپ كۆيگەن دولىسىنى كۆرۇپ تۇردى. بالا شۇنچىلىك تېز يۇگۇردىكى، ئۆسكىلەك ئوتلار قۇيۇندا يەلپۇنگەندەك تۇيۇلاتتى. غول ئېرىقتىن ئەمدىلا بۆتۈپ تاختا بولغان سۇلۇدىن بىر كاپامدىن يالماشقا ئولگۈرگەن ئىككى تايىنچا پادىچىنىڭ كالتەكىنى كۆرۈپ ياتاقتا قاراپ قاچتى. لېكىن رۇخسىنى تىترەك باستى. ئۇ جەدە يۇرغىسىنى بىرلا دېۋىتتى - دە، بالىنى قوغلاشقا باشلىدى...

بالا ئېرىق ئاتلاپ، ئەسكى تاملارنى چۆگىلەپ ئۆزاق قاچتى، تومۇز ئىسسىقى ئاچ قوساق بالىنى ئورتىدى، ئۆچى كاللەك ئاغامچا تېگىۋەردى، تاياق بالىنىڭ گۆشسىز بەدىنىنى كۆكەرتتى، ئۇ قېچىش بىلەن ئۆز قارشىلىقىنى بىلدۈردى، ئۆزاق قېچىش ئۇنى هالىدىن كەتكۈزدى. بالىنىڭ بېشى قايدى، كۆزى تورلاشتى. پۇتلىرى تىترىدى. ئۇ ئاخىرقى غەيرىتىنى سەرپ قىلىپ، قولىدىكى تايىقى بىلەن ئاتنىڭ بېشىغا ئۇردى. ئات كەينىگە ئوردىۋېدى رۇخسى باي ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى.

خوجايىنغا قول يانداۋرۇش — مانا بۇ مالاي ئوچۇن قانچىلىك چوڭ جىنايەت - هە! قارائغۇ جەمئىيەتنىڭ بۇ هۆكۈمى كۆچىنى

كۆرسەتتى. يايى بىلەن باي مالايلارنىڭ قارشىلىقى، مالچىلارنىڭ تىللاشلىرى، نامرات ئايالارنىڭ نالىلىرىغا قارىماي، ئەكبەرنى ئېتىز ئارىسىدىكى مۇشۇ قبرى قارىغاچقا ئاستى ۋە ئۇنىڭ يەنە قانچىلىك ئازابقا چىداشلىق بېرەلىشىگە پىسەنت قىلماستىن ئۇنى قامچىلىدى. . .

ئەكبەر ئاللىقاچان هوشىدىن كەتكەن، ئۇ، كۆزىنى ئارانلا ئاچقىنىدا بېشىدا كېۋىر، قەرىخان. ئانارخانلار مۇشتۇملىرىنى توگۈپ، كۆز يېشى قىلىپ ئولتۇرۇشقانىكەن. . .

ئەنە شۇ چاغدا ئەكبەرنى ئاشۇ قارىياغاچقا ئاسقان ئىدى. ئۇنىڭ ساپ، بىگۇناھ قانلىرى مۇشۇ ياغاچنىڭ شاخلىرىنىڭ بويىغان ئەمەسمىدى؟ . . .

ئۇ چىغىر يول بىلەن «قاۋانلىق»قا قاراپ ماڭدى. مانا مۇنۇ يەرلەر تۆتىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ يەرلىرى، بۇ يەرلەرنىڭمۇ «قاۋانلىق» ئۈزىگە قوشۇۋالغان. قەدىمكى شىۋاق ئۆسىدىغان بوز يەرلەر ئەمدىلىكتە قوشۇملۇققا ئايلانغان. ئەكبەر بىلىدۇ: قومۇشلۇق تۆت تەرەپكە كېڭەيمەكتە. تۆتىنچى چوڭ ئەترەت، بەشىنچى چوڭ ئەترەت. . . يەنە ئۇ چېتىدە باشقا يېزىلارمۇ بار. ئۇلارمۇ ئوخشاشلا «قاۋانلىق»تىن ئازار يېمەكتە. شۇنىڭ ئۈچۈن «قاۋانلىق»نى يوقىتىش ئىشى يالغۇز ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭلا ئەمەس. پۈتۈن يېزىنىڭ پۈتۈن ناھىيىنىڭ تەلىپى. . .

«مەن بۈگۈن پارتىيە ۋە خەلقنىڭ ئالدىدا جاۋابكار، مېنى ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ خىزمىتىگە قويۇشتىكى مەقسەت، ئەلۋەتتە ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسىنى پارتىيىمىزنىڭ ئالدىنقى سەپتىكى بىر كىچىك جەڭگىۋار قورغىنىغا ئايلاندۇرۇش. بۇ قورغان نېمە قىلىدۇ؟ ئەلۋەتتە سىنىپىي دۈشمەنلەرگە زەربە بېرىدۇ. بۆلۈم باشلىقى چىن توغرا ئېيتىدۇ: ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى ئاساسىي ئىش سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ قايتا تىرىلىش، قايتۇرما هۇجۇملىرىغا

زەربە بېرىش. مەنسۇركامنىڭ قارشى بىر تەرەپلىمە. ئۇ ھازىرقى ۋەزىپە پۇل تېپىش، دېھقانلارنى باي قىلىش دەيدۇ. كاپىتالىزمغا يول قويۇش بىلەن پۇل تاپسىمۇ مەيلىمۇ؟ ياق، بۇنىڭغا يول قويغىلى بولمايدۇ...

ئۇنىڭ خىيالى ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى ئىشلارغا كۆچۈپ كەتتى. ئالدىدىن مۇرەككەپ ۋە چىگىش ئەھۋاللار بىرمۇ بىر ئۆتۈشكە باشلىدى...

تۆتىنچى چوڭ ئەترەت تەرەپتىن خالتار ئېتىنى ئويناقلىتىپ بىر كىشى چىقىپ كەلدى، بۇ يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئىدى. يېزا باشلىقى سۆكىنى پالشوپكىسىنىڭ سۈسەر ياقىسىنى كوتۇرىۋالغان، بوينىغا قېلىن يۇڭ شارپا ئورىغان، بېشىغا مەرىپە تېرىدىن تىكىلگەن قۇلاقچا ۋە پۇتىغا پارقىراپ تۇرغان ئۆتۈك كىيگەن ئىدى، ئۇ خىيال بىلەن كېلەتتى.

— سالام تۇرسۇنكا. — دېدى ئەكبەر تار يولنىڭ قىرغىقىغا چىقىپ، تۇرسۇن ئېتىنى توختاتتى ۋە ئۇنىڭغا قاراپ:

— ۋۇي، ئەكبەرجۇسەن، — دېدى ئات ئۈستىدە يېنىچە ئولتۇرۇپ، — تېخىچىلا «قاۋانلىق» ئۈستىدە پىلان تۈزۈپ يۈرەمسەن. سەن ھەربىدە خىزمەت كۆرسەتتىڭ، كېلىپلا دېھقان بولۇشقا بەل باغلىدىڭ، ئىشتا قىزغىنلىقىڭ ياخشى. سېنىڭ ئەھۋالىڭ توغرىسىدا مەن پارتكومدا تەكلىپ قويدۇم، سەن ئەمدى ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچەيكىسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولدۇڭ. ئاسمغا يارەم قىل، تەمتىرەپ قالدى. يەنە تۆت - بەش كۈندىن كېيىن مەنمۇ كېلىمەن، قىشچە ئەزالارنىي ئۆگىنىشكە ئۈيۈشتۇرمىساق بولمايدىغان ئوخشايدۇ.

— مەن ھازىر يېزىدىن كېلىۋاتىمەن، — دېدى ئەكبەر، — لى شۇجى بىلەن بۆلۈم باشلىقى چىن قىلىدىغان ئىشلارنى ئوبدان ئېيتىپ بەردى. سىز پاتراق كەلسىڭىز ياخشىدى، سوتسىيالىستىك تەربىيىنى باشلىۋەتسەك بولاتتى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن يالغۇز يەردە ئەكبەرنى چېكىپ بېقىش ئۈچۈن:

— ئاڭلىسام ئاسسم بىلەن چىقىشالمايۋېتىپسەن، ئۇنىڭ ساڭا خېلى پىكرى بار ئىكەن. ئەمدى ئىككىمىز ياخشىلىشىپ خىزمىتىنى بىللە ئىشلەيدىغان بولدۇق. ياخشى ياردەم قىل. ئۇكام لېكىن چىقىشايلى.

— ئاسسىكام بىلەن مۇشۇ قاۋانلىقنى ئېچىش توغرىسىدىلا ئىككى خىل پىكىرده بولۇپ قالدۇق. ئۇ يەنە ئەزالارنى قىشتا يەككە ئىشلەشكە قويۇپ بېرىش توغرىسىدا گەپ تارقاتقان. ئىدىيىسىده كاپىتالىزم خاھىشى ئېغىرراق ئادەمكەن!

— ھەي بالا، — دېدى تۇرسۇن قاپىقىنى سەل تۇرۇپ، — بىرده نېمە تولا يەر تولا. ھەر بىر چوڭ ئەترەتتە 30 — 40 مىڭ مودىن يەر بار. كەلگۈسىده كۆچ يېتىشسە «قاۋانلىق» بار تاماققۇ! ھازىرچە قومۇشنى يېسەكمۇ نەق پۇل، كېيىنكىسى قۇيرۇقتىن ھازىرقى ئۆپكە ئەلا.

ئەكبەر يېزا باشلىقىغا تىكىلىپ قارىدى. «قۇيرۇق بىلەن ئۆپكە» توغرىسىدىكى گەپنى ئاسسىدىنمۇ، زۇنۇرشادىنمۇ ئاڭلىغان ئىدى. مانا ھازىر يېزا باشلىقىدىن ئاڭلاۋاتىدۇ!

— يېزا باشلىقى، تۇرسۇنكا، — دېدى ئەكبەر خالتار ئاتنىڭ يايلىنى تۈتۈپ، — مەن سىزگە مۇشۇ توغرىدا خېلىدىن بېرى پىكىر بېرەي دېۋىدىم، يېڭى يولدا مېڭىۋاتىمىز، قانچىلىك قەدەم تاشلىساقمۇ يارىشىدۇ. سازلارنى قۇرىتىدىغان، قاش دەريانىنى تىزگىنلەيدىغان، بىنەملەرگە سۇ باشلايدىغان ۋاقىت مانا مۇشۇ. بىزنىڭ ناھىيىده، يېزىمىزدا يەر، سۇ مول، لېكىن بىرلىك مەھسۇلات، تېرىقچىلىق ئۈسۈلىمىز تۆۋەن. دۆلەتكە قوشۇۋاتقان تۆھپىمىز تېخى ئاز. ئالدىمىزدا ھەممە ئىمكانىيەت بار تۇرۇقلۇق بىز نېمىشقا كۆپرەك تۆھپە قوشۇشقا تۇتۇش قىلمايمىز؟

يېزا باشلىقىغا ئەكبەرنىڭ سوئالىمۇ، يالغۇز يەردە ئەيمەنمەستىن پىكىر بېرىشىمۇ ياقمىدى. ئۇ تېخى ئەكبەر بىلەن تۇزۇك پاراڭلاشمىغانىدى. ھە دېمەيلا بۇنداق سۆزلەرنى ئاڭلاش يېزا باشلىقىغا ئەلەم قىلدى:

— سەن ئۇكام، ھەربىدىن يېڭى كەلدىڭ، ئەھۋالنى، بىزنىڭ قىيىنچىلىقلىرىمىزنى تولۇق چۈشىنىپ كېتەلمىدىڭ، نېمىتىڭ ياخشى، خەلق مەنپەئەتىنى ئويلايسەن، لېكىن ئۇكام، سالغا تېشى بىلەن كىيىڭ ئوۋلايمەن دېگىلى بولمايدۇ، كىيىڭ دېگەن سەگەك، يۇگۇرەك، قاۋۇل نەرسە ئۇكا، كەلگۈسىنىڭ ئىشىنى ۋاقتى كەلگەندە ئويلايلى. ھازىرقى ئىش: سەككىنچى ئەترەتنى تارقىتىۋېتىش. بىزنىڭ كۆچىمىز مانا مۇشۇنىڭغىلا يېتىدۇ.

...

ئەكبەر بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ تاپشۇرمىسى بويىچە كونكرېت ئىشلاردا يېزا باشلىقى تۇرسۇننىڭ يولىورۇقىنىسى ئاڭلىشى لازىم ئىدى. گەرچە مەنسۇر تۇرسۇن تۇغرىسىدا ئەكبەرگە بەزى ئەسكەرتىشلەرنى بەرگەن بولسىمۇ بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ يېزا باشلىقى تۇرسۇننى ئالاھىدە ماختىشى، تونۇشتۇرۇشى ئەكبەرنىڭ ئېڭىدىكى ناتوغرا قاراشلارنىسى چىقىرىۋەتكەن. ئۇ ھازىر مەنسۇردىن ئاغرىنىپ: «دېمەك ئاداۋەت بەلەن ماڭا يامانلاپ بەرگەن ئەكەن — دە، مەنسۇركامنىڭ سەۋىيىسى تۆۋەن، مەسلىگە دېھقان ئېڭى بىلەن قارىغانكەن» دەپ ئويلىدى.

مانا، ئەكبەر «قاۋانلىق» نىڭ چېتىگە يېتىپ كەلدى: قويۇق قومۇشلۇقنىڭ چۆرىسىدىكى ئۇششاق قومۇشلۇقتا كالىلار، ئاتلار ئوتلىشاتتى. قومۇشلۇققا كىرىپ كەتكەن يالغۇز ئاياغ يوللارنىڭ ئىككى قاسنىغىدىكى قاردا قىرغاۋۇل، چىل ئىزلىرى... ئەكبەر يالغۇز ئاياغ يول بىلەن ماڭدى. ھېلىدىن - ھېلىغا ئۇركىگەن توشقان، توپى بىلەن ئۇچقان چىل، ئۆدەك، ئارىلاپ

ياۋا چوشقىلار توپى ئۇچراپ قالاتتى. . . ئەكبەر ئىچكىرىلەپ مېڭىۋەردى. ئۇ مانا ھارۋا يولىغىمۇ چىقتى. قارا سۇنى ياقىلاپ كەتكەن يول «قاۋانلىق» نىڭ ئىچكىرىسىگە، قويۇق قومۇشلۇققا باراتتى. ئۇچ مىڭ مو دەپ ئايرىلغان چېگرا شۇ ياقتا. ئۇلار قايسى كۈنى بۇ يەرلەرنى ئۆلچىگەن، ياشلار بەزى يەرلەردە بالىچە سۇ كېچىپ يۈرۈپ سەرجان سالغان، تېخى بۇرناكۈنلا بىرىنچى ئەترەتنىڭ ئەزالىرى سابىق ياچېيكا شۇجىسى مەنسۇرنىڭ بېتەكچىلىكىدە، ئاشۇ چېگرىنىڭ قومۇشنى ئورۇشقا چىققانىدى. ئەكبەر شۇلار تەرەپكە كېتىپ بارماقتا. ناخشا ئاۋازى، مانا قىقاس. . .

بىرىنچى ئەترەتنىڭ ياش - قېرى، ئەر - ئايال ھەممە ئەزاسى مۇزاكىرە قىلىشىپ: بىز كوللېكتىپقا قومۇش ئورۇپ مەبلەغ توپلاپ، ئەتىيازلىققا «قاۋانلىق»نى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن تراكتور ئېلىشقا ھەربىرىمىز قىلايلى، دېگەن قارارغا كېلىشكەن ۋە بۈگۈن ھۈجۈم باشلىغا ئىدى، ئۇلارنىڭ ھۈجۈمىدىن ياۋا چوشقىلار قومۇشلۇقىنىڭ ئىچكىرىسىگە فاراپ قاچتى، مەرگۈچ، بېلىق ئالغۇچ ۋە باشقا ساز قۇشلىرى ئەسىز جارقىرىشاتتى، ئۇلار گويا: «مانا بىزنىڭ ماكانىمىزغا ئىنسانلار ئاياغ باستى، ئىنسان دېگەن كارامەت كۈچ، بىرلا قىقاس بىلەن بىزنىڭ تالاي ماكانلىرىمىزنى ئۆزىنىڭ قىلۋالغان. . .» دەپ ناله قىلىشقاندەك قىلاتتى.

ئەكبەر بىرىنچى ئەترەت ئەزالىرىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى.

ئەر - ئايال ئەزالار تەرەپ - تەرەپتىن ۋارقىراشتى:

— كەل ئەكبەر، بىر - ئىككى ئوغاق سېلىۋال!

— كەلگىنە، پاراڭلاشقاچ بىردەم ئىشلەيلى!

— قانداق، زېۋىرشا بەيگىدىن كېيىنمۇ، بىزمۇ؟

— يوپۇق يېپىپ تاڭشۇرۇلغان ئات بەيگىدىن كەلمەيدۇ، بەيگى دېگەندىن جۇۋازغا فانقان قاتمال ئات كېلىدۇ!

مەنسۇر كۆچىلىكتىن ئايرىلىپ چىقتى - دە، ئەكبەرنىڭ يېنىغا كەلدى. خىزمەتتىدىن توختىغان بولسىمۇ جانۋازلىقتىن قالمىغان سابىق ياچېيكا شۇجىسى خۇشخۇي ئىدى. ئۇ قاۋۇل پۇتلىرى بىلەن مۇز ۋە قىيىندىلارنى غاراسلىتىپ دەسسەپ ئەكبەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى - دە:

— سەككىنچى ئەترەتنىڭ بىر قىسىم ئادەملىرى ئاۋۇ ياقتا قومۇش ئورۇۋاتىدۇ، ئەترەتنىڭ ئات ھارۋىسىنى قوشۇپلىپ نەدىدۇر بىر يەرگە بېغىنى يىگىرمە بەش پۇڭدىن سېتىۋاتىدۇ. بىزنىڭمۇ بەزى ئەزالار قىزىقىپ: پۇل ئاۋۇيدىكەن، بىزمۇ ساتايلى، تراكتور كەلگۈدەك پۇل تېزلا قولغا كىرىدىكەن، دېيىشمەكتە. سېنىڭ قاۋانلىقنى ئۆزگەرتىمىز دېگىنىڭگە بىزنىڭ ئەترەت بىرىنچى بولۇپ ئاۋاز قوشتى، ئاڭلىسام يېزىغا بېرىپسەن، لى شۇجىنىڭ دېگىنىنى قىلىڭلار، ھەرگىزمۇ تۇرسۇننىڭ ياغلىما گەپلىرىگە ئېرىپ كەتمەڭلار، — دېدى.

مەنسۇر 45 ياشلاردىكى غوللۇق، ئوتتۇرا بوي، قويۇق قارا بۇرۇتلۇق، ساغلام ئادەم. ئۇ ئەكبەرنىڭ دادىسى بىلەن كونا جەمئىيەتتە بىر بايغا مالاي بولۇپ ئىشلىگەن. ئەكبەرنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ يەرلىكىنى ئۆز قولى بىلەن كولىغان. غېرىپ يوپىقى ئىچىدىكى تاۋۇتنى كۆتۈرۈپ مېڭىپ ھازا قىلغان، يالغۇز قالغان ئەكبەرگە بولسا قېرىندىشىدەك كۆيۈپ - پىشىپ، بېشىنى سىلىغان ئادەم. شۇ ئادەم يەنە ئازادلىقتىن تارتىپ ھازىرغىچە كۆپىنىڭ ئىشىنى دەپ ئۆزىنىڭ قاۋۇل بەدىنىدىكى بارلىق كۈچىنى، ئەقلىنى، قان - تەرىنى سەرپ قىلىپ كەلمەكتە. ھازىر ئۇ ياچېيكا شۇجىسى ئەمەس، لېكىن كۆپچىلىكنىڭ ئىشىدىن بىر كۈنمۇ قول ئۈزگىنى يوق. ئەكبەر «قاۋانلىق» نى بويسۇندۇرۇش توغرىسىدا گەپ ئېچىۋىدى، مەنسۇر ئەكبەر بىلەن بۇ توغرىدا نەچچە ئاخشام پاراڭلاشتى. ئۆزىنىڭ ھەممە پىلان، پەرەز ۋە خىيالىلىرىنى ئورتاقلاشتى. چوڭ ئەترەتتە ئېچىلغان يىغىنلاردا

ئۆز تەكلىپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، باشقىلار بىلەن تالاشتى، چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم ئۆزۈندىن بېرى مەنسۇر بىلەن چىقىشالماي كەلگەن، بۇلتۇر يېزا باشلىقى تۇرسۇن مەنسۇرگە شال تېرىش تەكلىپىنى بەرگەندىن كېيىن، بۇ تالاش - تارتىش تېخىمۇ كۈچەيدى؛ شال ئۆلدى، مەنسۇر خىزمەتتىن قالدۇرۇلدى. لېكىن مەنسۇر خاپا بولمىدى، بۇشاشمىدى. بارلىق خەلققە پايدىلىق ئارزۇلار ئىشقا ئاشىدۇ، پەقەت بۇنىڭ بۇگۈنى ۋە ئەتىسىلا بار خالاس... دەپ قارىدى.

سەككىزىنچى ئەترەتنى تارقىتىش، مەھەللىنى قاۋاتلاشقا تاشلاپ بېرىش يولىغا ماڭغىلى تۇرغاندا، مەنسۇر بىرىنچى ئەترەت ئەزالىرى ئىچىدە سەككىزىنچى ئەترەتكە ياردەم بېرىش، ئۆلارغا ئۆزلىرىنىڭ زاپاس ئاشلىقىنى ئۆتنە بېرىش، قومۇش ئورۇپ تاپقان پۇلىدىن ياردەم بېرىش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى. ئەكبەر ئۇنىڭ مۇشۇ تەرەپلىرىنى ياقتۇرىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بۆلۈم باشلىقى چىن يېزا باشلىقى تۇرسۇنىنىڭ مەنسۇردىن ئېھتىيات قىلىش توغرىسىدىكى ئەسكەرتىشلىرىنى قايرىپ قويۇپ پارتكومنىڭ قارارىنى ئېيتتى:

— مەنسۇركا، ياچېيكا شۇجىلىقىنى پارتكوم ماڭا تاپشۇردى.

مەنسۇر بۇ سۆزنى ئاڭلاپ خۇشال بولدى. ئۇ كۆڭلىدە «ئەمدى نۇرغۇن ئىشلار كۆڭۈلدىكىدەك بولىدىغان بولدى، مەن قىلالمىغان ئىشلار ئەمدى ئورۇنلىنىدىغان بولدى، قولۇمدىن كەلگىنىچە ياردەم بېرەي، مۇنۇ كۆز ئالدىمىزدىكى قىيىنچىلىقلارنى تېزرەك تۈگىتىپ، ئەزالارغا يېڭى جەمئىيەتنىڭ كونا جەمئىيەتتىن نۇرغۇن ياخشى ئىكەنلىكىنى، بايلىقاتچىلىق، بەخت - سائادەت مۇشۇ جەمئىيەتتە ئىكەنلىكىنى تېزرەك ئىسپاتلاپ كۆرسىتەيلى» دەپ ئويلىدى.

مەنسۇر قاۋۇل قولىنى ئەكبەرنىڭ مۇرىسىگە قويدى:

— پارتىيىگە ۋەھمەت. . . مېنىڭ تىلىمنىڭ ئۇچىغا كەلگەن سۆز، كۆڭلۈمگە پۈككەن بۇ نىيەت بۇگۈن قارارغا ئايلىنىپتۇ. ئىشلە ئىنسىم، پۈتۈن ئومىدىمىز سېنىڭدە، بارەمگە كەلسەك، مېنىڭ پارتىيىدىن، خەلقتىن ئايرىغۇدەك ھېچنەرسەم يوق. خەير، قالغان گەپلەرنى كېيىن قىلىشايلى!

ئەكىسەر مەنسۇرنى كۆرگەندىن كېيىن ئوڭايسىزلاندى. ئۇنىڭ يادىغا يېڭا باشلىقى تۇرسۇنىنىڭ «مەنسۇردىن چەك. چېگرا ئاجرات، ئۇ بۇرۇنقى مەنسۇر ئەمەس» دېگەن سۆزى كەلگەن ئىدى. مەنسۇر بولسا ئەكسىنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشنى كۆرۈپ: «ئۇ ماڭا كۆيۈنۈۋل بولماقچى، شۇنىڭ ئۈچۈن ھودۇقۇۋاتىدۇ» دەپ ئويلىدى - دە، ئۇنى خىجىللىقتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن سەككىزىنچى ئەترەت توغرىسىدا گەپ باشلىدى:

— مۇنۇ ئۆز ئالدىغا قىلىنىۋاتقان پارچە - پۇرات ئىشنى قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش قىلىپ ئۈيۈشتۇرسا، تاپقان پۈلنى ئەزالارغا ئەقسىم قىلىپ بەرسە مېنىڭچە سەككىزىنچى ئەترەتنى ئەزالارغا ئەقسىم قىلىپ بەرسە مېنىڭچە سەككىزىنچى ئەترەتنى بۇرسە بول بىلەن قوغداپ قالغىلى بولىدۇ.

— سىنىپىي كۆرەشنى تۇتمىغانلىقتىن سەككىزىنچى ئەترەت ۋەيران بولۇپ كەتتى، - دېدى ئەكبەر يەرگە قاراپ تۇرۇپ، - ماقلاپ قېلىشنىڭ يولى كاپىتالىزم كۆچلىرىگە ئەجەللىك زەربە بېرىش!

مەنسۇر ئۇنىڭغا چۆچۈگەندەك يالت قىلىپ قارىدى. مەنسۇر ھەر قېتىم بۆلۈم باشلىقى چىن . يېڭا باشلىقى تۇرسۇنلار بىلەن سۆزلەشكەندە مۇشۇنداق گەپنى ئاڭلايتتى. مەنسۇرنىڭ قارىشىچە بەزىلەر «كاپىتالىزم كۆچلىرى» دېيىلىدىغان بۇ ئاتالما بىلەن كۈندىلىك تۇرمۇش ئۈچۈن تىرىشىپ - تىرمىشىپ ئىشلەۋاتقان ئەزالارنى، ئەترەتنى باي قىلىش ئۈچۈن تېپىرلايدىغان كادىرلارنى قامچىلايتتى. بۇ كەلسە - كەلمەس دۈمبالارغا مەنسۇر قاتتىق نارازى ئىدى:

— بۇ گېپىڭ ئېيتىلىشقا ياخشى، لېكىن بەزىلەرنىڭ

دېگىنىـــدەك ئاشۇرۇۋەتسەك نان بەرمەيدۇ، بېرىپ - بېرىپ قولۇڭدىكى بىر پارچە نانىنىمۇ قۇرۇق قويىدۇ! — دېدى مەنسۇر ئەكبەرگە كەسكىن قىلىپ، ئەكبەر ئۇنىڭغا قارىدى، لېكىن گەپ قىلمىدى. بۇ ئەلۋەتتە ئۇنىڭ سۆزدە تۇتۇلغانلىقى ئەمەس، بەلكى بولغۇسى قېينىئاتىسى ئۈچۈن كۆرسەتكەن ھۆرمىتى ئىدى.

ئەكبەر سەككىزىنچى ئەترەتكە يېتىـــپ كەلگەندە كۈن ئولتۇرغانىدى. ئۇ روزاخۇن بوۋاينى ياچىيكا يىغىنىغا چاقىرىش ئۈچۈن ماخوغا باردى. روزاخۇن بوۋاي يوق ئىدى. قارا ساقاللىق يەنە بىر ماخوچى ئالدىرىماي ناسۋال ئېتىۋېلىپ، مۇنۇلارنى دېدى:

— بىچارە بوۋاينى رەنجىتتى. زۇبۇرشا: روزاخۇن بوۋاي ماخودىن يۆتكەلدى، ئورنىغا روزىمەت بەلگىلەندى، دەپ ئېلان قىلدى. روزاخۇن بوۋاي كېتىشكە ئۇنىمىدى. زۇبۇرشا ئىلاج قىلالمای ئاسىنى پاشلاپ كەلدى، ئاسىم بىلەن ۋارقىراشتى - دە، بۇگۈن چۈش بىلەن ئەرز قىلىپ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە كەتتى. روزاخۇن كېتىۋىدى، مانا ماخودا بىرمۇ - ئات - ئۆكۈز قالمىدى. ھەتتا بەزىلەر بىدىلەرنىمۇ ئېلىپ كەتتى. ھەيدەر خەسىس ئۇچ ئېتىنى يېنىلەپ كەتتى. تېخى ئۆكۈزلەرنىمۇ ئېلىپ كېتىمەن دەيدۇ. يېزىلىق ھۆكۈمەت تارالغۇدەك دېيىشـــدىغۇ! تارالسا بىزدەك ئات - ئۇلىقى يوقلارنىڭ ھالىغا ۋاي. ئات - ئۇلاق بولمىسا بىر تېيىنلىق ئۇقەت قىلغىلى بولمايدۇ. ئۇكام يە پۇل، يە ئاسلىق، يە ئوتۇن - ياغاچ بولسا! ھەي باشىنىڭ ئىچىمۇ - تېشىمۇ قاتتى. ئايالىم ئېغىر ئاغرىق، دوختۇرغا ئاپىراي دېسەم پۇل بوق . .

— غەم قىلماڭ ئاكا، — دېدى ئەكبەر ئۇنىڭ ھالىغا يېتىپ، — ئاپەت بولدى، قىيىنچىلىق تارتىپ قالدىڭلار. مەڭ مۇنۇ 30 يۆەن پۇل بىلەن ئايالىڭىزنىـــى داۋالىـــتىـــپ تۇرۇڭ. قالغان قىيىنچىلىقلارنى مەسلىھەتلىشىپ ھەل قىلىمىز، — ھېلىقى

ئادەم تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن پۇلنى ئالدى.

ـ رەھمەت ئۇكام، يازلىققا تۇخۇم سېتىپ بولسىمۇ تۆلىۋېتىمەن. قومۇش ساتاي دېسەم توققۇز جانغا مەندىن باشقا قارايدىغان ئادەم يوق. بالىلىرىمنىڭ تېخى قولى ئىشقا تەگمىدى. يېزىلىق ھۆكۈمەت تارقالسا بىزدەكلەرگىلا بولىدۇ ـ دە، بىرسىگە چاكار ئىشلەشتىن باشقا نېمە چارە بار بىزگە!

— تارقالمايدۇ! — دېدى ئەكبەر كەسكىن قىلىپ، — خاتىرجەم بولۇڭ!

— خۇداغا مىڭ شۈكرى!...

— روزىمەتچۇ؟ — ئەكبەرنىڭ غەزىپى ئۆرلىدى.

— ئايقاشقىنى توقۇپ مىڭىپ ئەگىدۇ چىقىپ كەتتى.

— ئېيتىپ قويۇڭ، روزىمەت كەلسە چوڭ ئەترەتكە بارسۇن.

ئەكبەرنىڭ يانچۇق ئىچىدىكى قوللىرى تىترىدى.

ئۇ ئۆزى ئاچىدىغان تۈنجى ياچىيكا يىغىنىنى تېز ئېچىش، ياخشى ئېچىش ۋە دەرھال بىرنەچچە مەسىلىلەر ئۈستىدە قارار چىقىرىش ئۈچۈن ئالدىراپ چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسمىنىڭ ئۆيىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بىر - بىرىگە ئوخشايدىغان ھەم ئوخشىمايدىغان چوڭ ئەترەت رەھبەرلىرى گەۋدىلەندى: ئاسىم بىلەن مەنسۇر ھەر ئىككىلىسى ئەترەتنى باي قىلساق، دەيدۇ. ئاسىم قىشتا يەككە، يازدا كوللېكتىپ ئىشلىسۇن دەيدۇ. ئۇنىڭ نىيىتى ياخشى. سەككىزىنچى ئەترەتنى قۇنتۇزۇش. لېكىن ئۇنىڭ دېگىنىچە بولسا سەككىزىنچى ئەترەت يوقىلىدۇ. ياق، بۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ. مەنسۇرچۇ؟ ئۇ بارلىق كۈچ بىلەن ئەترەتلەرنىڭ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشىنى يولغا قويۇش، پۇل تېپىش كېرەك دەيدۇ. لېكىن سىنىپىي كۈرەشنى تىلغا ئالمايدۇ. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى پۇل تېپىش يولى بىلەن سەككىزىنچى ئەترەتنى قۇنتۇزۇش كېرەك دەيدۇ.

لېكىن ئەكسىچە ئۇلارنىڭ كەمچىل يېرىنى تولدۇرىدۇ. پۈلمۇ تاپىدۇ، سىنىپىي كۈرەشنىمۇ قىزىتىدۇ. مەيلى شەخسلەر، مەيلى ئەترەتلەر كاپىتالىزم يولىغا ماڭىدىكەن، بۇنىڭغا يول قويمايدۇ. مەنسۇر، ئاسىملاردىن پايدىلىنىدۇ، لېكىن ئەگەشمەيدۇ: «سىنىپىي كۈرەشنىڭ كەسكىنلىكى، كاپىتالىزم كۈچلىرىنىڭ غالجىرلاشقانلىقى، بۈگۈن بىر ئەترەتنى تارقىتىشقا ئازلا قاپتۇ. ياق، دەرھال ئۇلارغا بىلدۈرۈپ قويۇش كېرەك، سوتسىيالىزم يولىنى ھېچكىم ئۆزگەرتەلمەيدۇ. . . » دەپ ئويلىدى ئۇ ھاياجان بىلەن.

ئالتىنچى باب

روزاخۇن بوۋاي غەزەپتىن تىترەپتتى، ئۇ يېزىغا پىيادە بېرىپ، پىيادە قايتتى. پارتكوم كاتىپى ئۇنىڭ سۆزلىرىنى تولۇق ئاڭلىدى ۋە مۇنۇلارنى دېدى:

— بېرىڭ ئاكا، تېز بېرىڭ، مۇشۇنداق ئىشلارنى ياخشى ھەل قىلىۋۇن دەپ يېزىلىق پارتكوم ئەكبەرنى ياچىيكىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى قىلىپ بېكىتتى. چوڭ ئەترەت جەزمەن بۇ ئىشنى توغرا ھەل قىلىدۇ!

روزاخۇن بوۋاي خۇشاللىقىدا يۇگۈردى. ئۇ خۇددى تاتلىق خىيالى بىردىنلا راستقا ئايلانغان بالىدەك خۇشال بولدى. لېكىن ماخوغا كېلىپلا خۇشاللىقى غەزەپكە ئايلاندى. مۇھىم ئىشلارغىلا بېرىلىدىغان مىنىشلىك ئات - ئايقاشقا چىلىق - چىلىق تەرلىگەن. تەرى قۇرۇمايلا ئىگىرى ئېلىپ تاشلىنىپ تۇۋرۇككە قاڭتۇرۇپ قويۇلغانىدى. ئات بوۋاينى كۆرۈپ كىشنەدى. بوۋاي ھېچنەرسىگە قارىماي جۇۋىسىنى سالدى - دە، ئاتقا يوپۇق قىلىپ يايتى. ئاتنى يېشۇۋېلىپ يېتىلەشكە باشلىدى. ئۇ ئايقاشقىنىڭ ياڭاقلىرىغا بۇزىنى ياقتى، قۇلاق تۇۋلىرىنى سىلىدى، كۆزلىرىنى ياغلىقى بىلەن سۈرتتى. بوۋاينىڭ قارا ساقلى تىترەپ كالپۇكلىرى لىپىلداپ كەتتى: «مانا، سوغۇق قولىنىڭ كاساپىتى. مانا بەدنىيەتنىڭ زىيىنى!»

تالادىن ئىككى ئاتنى يېتىلەپ ئەيلىغازى ئالدىراپ كىرىپ كەلدى - دە، ۋارقىراپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— مەن ماخودا ياتىمەن، روزاخۇنكا سەنمۇ يات، قېنى ئۇلارنىڭ بىگىسىنى كۆرەيلى!

روزاخۇن بوۋاي كۆكسىدىن ۋە بىقىنلىرىدىن ئاپئاق شور

ئۆرلەپ كەتكەن ئىككى تورۇق ئاتنى كۆرۈپ:

— بۇلارغىمۇ قول ساپتۇ. دە! پاھ، قارا، بۇ زىۋىرشانىڭ ھەددىدىن ئاشقىنىنى! — دېدى غەزەپلىنىپ.

لېكىن ئۇ زىۋىرشانىڭ ھازىرقى ھالىدىن بىخەۋەر ئىدى.

بۇگۈن ئەتىگەن زىۋىرشاغا روزىمەت جۇپ تورۇق ئات قوشۇلغان دىشىلۇنى ئەكىلىپ بەردى. زىۋىرشا كەچقۇرۇن قاۋانلىقتىن قومۇش بېسىپ كەلدى. ئۇ مەغرۇر ھالدا ھارۋىنىڭ ئۈستىدە غادىيىپ ئولتۇرۇپ، ئاتلارنى ھەيدەپ مەھەللىگە كىرىپ كەلدى. مەھەللىگە كىرىدىغان تار كوچىدا ئۇنىڭ قارشى تەرىپىدىن ئەبىلغازى چىقىپ قالدى. زىۋىرشا ئاتلارغا قامچا سىلكىدى:

— چۇ، جانىۋارلار!

— توختات!

زىۋىرشا ئاخىلماسقا سالدى.

— توختات دەيمەن! — دەپ ۋارقىرىدى ئەبىلغازى.

— ئۆت، نېرى ئۆت دەيمەن! — دېدى زىۋىرشا ھارۋىنىڭ ئالدىدا توپ - توغرا تۇرۇۋالغان ئەبىلغازغا.

— توختا! — دېدى ئەبىلغازى جالاقلاپ تىترەپ، — ياخشىلىقچە گەپ ئاڭلا!

— يول بوشات! — دېدى زىۋىرشا سىرىق بۇرۇتلىرى تىك - تىك بولغان ھالدا، — بىكار چەيلىتىۋېتىسمەن!

ئەبىلغازى ئىككى ئاتنىڭ بوجىسىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ سۆزلىدى:

— سەن پۇتۇن بىر ئەترەتنى خاراپ قىلماقچى! پۇتۇن ئەزالارنى مانا مۇشۇنداق خۇسۇسىي ئىش قىلىشقا، كىچىك ئەترەتنى تارقىتىشقا قۇتراتقۇزاتسەن، سەن كۆپچىلىك بىلەن قارشىلىشىۋاتسەن، سەن... سەن!

زۇبەرشا ئاتلارنى قامچىلىدى. ئەبىلغازى دەرھال ئىككى ئاتنىڭ بېشىنى تامغا توغرىلاپ قويدى. زۇبەرشا:

— قوي دەيمەن ئاتنى! — دېدى.

— خۇسۇسىي ئىشىڭغا بېرىدىغان ئات يوق، ئۇقۇۋاتامسەن!

— بىكار يامان بولۇشۇپ قالمايلى!

— دېدىمغۇ، مەن ساڭا ئات بەرمەيمەن!

زۇبەرشا ھارۋىدىن سەكرىلەپ چۈشتى - دە، جۇۋىسىنى سالدى، ئۇنىڭ ئۈزۈگىدىن كۆڭلىدە توپلىنىپ قالغان نارازىلىقى مۇنۇ ئىش بىلەن قوشۇلۇپ، تېخىمۇ غەزەپنى كەلتۈردى. ئۇ ئەبىلغازىنىڭ كارنىيىغا قول سالدى.

— قولۇڭنى تارت! — دېدى ئەبىلغازى ئۆزىنى تۇتۇپ، — گەپ بولسا يولىدا قىل، ئۆكتەملىك قىلما!

— مانا ئەمسە!

زۇبەرشا پۇتۇن كۈچى بىلەن ئەبىلغازىنىڭ كارنىيىدىن بوغدى ۋە بېشىنى ئەبىلغازىنىڭ مەيدىسىگە قويۇۋېلىپ كۆكەمىلىك قىلىشقا باشلىدى:

— ئۇر، ئۆلتۈر، يامان بولساڭ ئۇرە!

زۇبەرشا كۈچ بىلەن بوغدى، ئەبىلغازىمۇ ئۇنىڭ ياقىسىدىن تۇتتى. ئۇلار بوغۇشۇشقا باشلىدى. ئىمىر بىرنەچچە كىشى بىلەن يېتىپ كەلگەندە زۇبەرشانىڭ بۇرنى قانىغان، ئۇلار بوغۇشماقتا ئىدى.

— تۇت ئىمىر، مېنىڭ قېرىندىشىم بولساڭ مۇنۇنى تۇت! — دېدى زۇبەرشا خىرىلداپ. ئىمىر زۇبەرشانىڭ قوللىرىنى قايرىشتۇرۇپ ئاجراتتى ۋە:

— ساڭا ئوخشاش قېرىندىشىم يوق، كىم سېنى يولدىن چىق دەپتۇ! — دېدى.

زۇبەرشا قانغا بويالغان يالاڭ چاپىنىنىڭ ياقىسىنى ئېچىۋېتىپ:

— بىرلىشىپ ئۇر، ماڭمۇ ئىگە چىقار، قېنى كۆرىمىز! — دەپ ۋارقىرىدى ۋە ئاخىرى دەۋا قىلىش ئۇچۇن چوڭ ئەتىرەتكە كەتتى...

ئەبىلغازى ماخوغا ئەكىرگەن ئاتلار ئەنە شۇ ئاتلار ئىدى. ئەبىلغازى قىسقىلا قىلىپ بۇ ھېكايىنى تۇگەتتى.

— دەستىيار ئىزلەپ كەتكەن بولسا بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى، — دېدى روزاخۇن بوۋاي ئەبىلغازىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بولۇپ، — يوپۇنقان بىلەن ئىش تاڭاتمايدۇ، بىراقلا ئېچىپ تاشلايلى، كىمنىڭ نېمىنى خالايدىغانلىقى، كىمنىڭ قايىاققا كېتىپ بارغانلىقى ئوچۇق بولغىنى ياخشى. مەن بۇگۇن يېزىلىق ھۆكۇمەتكە بېرىپ ئەھۋاللارنى ئېيتتىم. ئەمدى راسا تۇتىشىدىغان ئوخشايمىز؛ ئەكىبەرنى مۇئاۋىن شۇجى قىلىپ بېكىتىپتۇ. قىشچە سوتسىيالىستىك تەربىيە ئېلىپ بارغۇدەكمىز. مانا ئەمدى كۆرۈڭ: ھارۋىنى ئېلىپ قاچقان ئات يە ھارۋىنى ئۆرۈيدۇ، يە ئۆزىنى بىر يەرگە ئۇرىدۇ. بەربىر ياخشى ئىش يوق. زۇبەرشا، ھەيدەرلەرمۇ شۇ، ئۇلار ھەرقانچە جۇۋا تاراقشىتىشىپمۇ شامال چىقىرالمايدۇ!

ئەبىلغازىمۇ روزاخۇن بوۋايدەك خۇشال بولدى ۋە ئاتلارنى بوۋايغا بېرىپ چىقىپ كەتتى.

روزاخۇن بوۋاي ئايقاشقىنى يېتىلەپ كوچىغا چىقتى. ئاتنى مۇشۇنداق يېتىلىمىسە ئات كېسەل بولاتتى.

كېچە، جىمجىت ئايدىك كېچە. باغلارمۇ، دالىلارمۇ ئاپئاق قارغا چۆمكەلگەن. روزاخۇن بوۋاينىڭ پىيما كىيگەن ئايىغى ۋە ئايقاشقىنىڭ ياپىلاق تاقىلىق ئايىغىدىن بىر خىل تەكرارلىنىشتا چىقىدىغان ئاۋازىدىن سىرت بۇ ئەتراپتا تىن يوق. بوۋاينىڭ مېڭىسىدە ھەر خىل سوئاللار تۇغۇلماقتا، ئۇ بولسا شۇ سوئاللارغا جاۋاب ئىزلىمەكتە:

... نېمە ئۇچۇن بەزى ئادەملەر كوللېكتىپتىن ئايرىلىپ

يەككە ئىشلەشكە قىزىقمىدۇ؟ بۇ يىل ئەتىيازدىن باشلاپ پارتىيە ئەزالىرىغا، كادىرلارغا، كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارغا زەربە بېرىدىغان بىر خىل شامال پەيدا بولۇپ قالدى، بۇ نېمە ئۈچۈن؟ بۇ شامال نەدىن كەلدى؟

مەنسۇر، ئەبىلغازى ۋە مەن خىزمەتتىن قالدۇرۇلدۇق، بىز نېمە قىلغان؟ ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، يەر ئىسلاھاتى، كوپېراتسىيە... بۇ زور ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە ئالدىدا مېڭىپ، كۆپچىلىككە يول باشلاپ كەلگەن ئادەملەر ئىدۇق، ئەجەبا ئەمدى يارافسىز بولۇپ قالدۇقمىكىنە؟

تونۇگۈنكى بىر ئىش ئۈنىڭ يادىغا چۈشتى:

كونا ئاكتىپلاردىن ھاشىم بوۋاي قازا تاپتى، يۈرت قېرىلىرى ئۈنىڭ ئۆلۈمىگە باردى. ئۇلار قايتىپ تۆت كوچا ئېغىزىغا كەلگەندە ياخشى ئىگەرلەنگەن، كۈمۈش شالدىرمىلىق يۈگەن سېلىنغان، سېمىز شوخ ئېشەككە مىنىپ، ھېيتەك پومپىشچىك يان كوچىدىن چىقىپ كەلدى ئۇ بېشىغا كەمچەت تۇماق، ئۇچىسىغا سۈسەر ياقىلىق ئىسسىل جۇۋا كىيىۋالغان، قولىدا تەسۋى سېرىپ، بېشىنى لىڭشىتىپ ئىگەردە ئولتۇراتتى.

— پاھ، يۈرۈگۈم جىغلا قىلىپ قالدى، — دەپ پىچىرلىدى ئالتىنچى ئەترەتتىكى بىر ھاللىق ئوتتۇرا دېھقان يېنىدا كېتىپ بارغان قېرى موللىغا، — روھى قۇرۇنمىسۇن، رەھمىتى ئىسلام ھاجىممىكىن دەپتىمەن، قاراڭ كۈتمۇ - كۈت ئۈزى...

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم، — دەپ تۇيۇقسىزلا سالام قىلدى ھېلىقى ھاللىق ئوتتۇرا دېھقان.

ھېيتەك دەرھال ئېشىكىنىڭ تىزگىنىنى تارتتى.

ھېلىقى ھاللىق ئوتتۇرا دېھقان ئۈزىمۇ سەزمەي ئېشەكنىڭ چۈلۈۋزىنى تۇتتى. قولىنى ھېيتەكنىڭ قولتۇقىغا ئۈزىتىپ بولۇپ دەرھال تارتىۋالدى. ھەيدەر خەسىس ھېيتەكنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى:

— يەرلەرنى ئايلىنىپ چىقتىڭمۇ؟ جاڭزىدىن نەچچىسى قاپتۇ؟ ھى - ھى... ئەجەب كۈنلەر...

— خۇدانىڭ ياخشى كۈنلىرى بارغا ئوخشايدۇ، — دېدى ھېيتەك سىرلىق قىلىپ ساقلىنى سىپاپ.

روزاخۇن بوۋاينىڭ غەزەپتىن بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى. پومپىشچىك تېخى «ئەترەت تارقالدى، ئات - كالىلارنى ئىگىلىرى ئېلىپ كېتىشتى، ئەمدى يەرلىرىم قولۇمغا كېلىدۇ» دەپ ئويلاپتۇ - دە! چۆچۈرىنى خام ساناۋاتىسەن، ئالقاندەك قارا بۇلۇتتىن سەل ياغىدۇ دەپ ئويلىما، ھەممىلا ئىش سېنىڭ پايدىڭغا ماڭىدىغان چاغلار ئەمدى قايتىپ كەلەيدۇ، — دەپ ئويلىدى.

روزاخۇن بوۋاينىڭ مۇشتلىرى ئىختىيارسىز تۈگۈلدى، ئۇ ئايقاشقىنى يېتىلەپ ھازىر پومپىشچىڭ ئولتۇرۇۋاتقان، ئۆز ۋاقتىدا بايلارنىڭ قويچىلىرى تۇرغان قورۇغا قاراپ ماڭدى. بۇ قورۇنىڭ كەينىدىكى باغ شورىلار ئارقىلىق ماخونىڭ كەينىدىكى چوڭ باغقا تۇتىشىپ تۇراتتى.

بوۋاي بۇ ئارقا كوچا تەرەپتىن ئەگىپ ئۆتۈپ، ھېيتەكنىڭ دېرىزىسىگە يېراقتىن قارىدى، دېرىزىدىن سۇس يورۇق چۈشەتتى.

بوۋاي ئايقاشقىنى يېتىلەپ ماخوغا قايتىپ كىردى. ماخوغا يېڭى ئاتلار. تەرلەپ - پىشىپ، ھالىدىن كەتكەن ئاتلار، قۇلاقلىرى سالپىيىپ قالغان ئۆكۈزلەر كەلگەنىدى. بۇلارمۇ ئايقاشقىدەك كىملەرنىڭدۇ ئازابلىشىغا ئۇچرىغان ئات - ئۆكۈزلەر...

روزاخۇن بوۋاي ئايقاشقىنى تاڭشۇرۇش ئۈچۈن ئىچكىرىگە — مەخسۇس ئوقۇرغا ئاپىرىپ قاڭتۇرۇپ قويدى. باغلاغلىق ئاتلارنىڭ كۆكسىنى سىلاپ، بەزىلىرىنىڭ نەپەس ئېلىشىنى تىڭشاپ كۆرۈپ، بەزىلىرىنى ئونقا قويدى، بەزىلىرىنى قاڭتۇردى...

ئۇ ماخونىڭ بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىغچە قاراپ چىقتى، بىر كۈندىلا ماخو قالايمىقانلاشقان: باغلاقسىز بايتاللار قۇلۇنلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ھويلىدا يۈرەتتى. بۇلار ئاۋۇ ئايرىم ئېغىلدا تۇرۇشى لازىم ئىدى. ئۆكۈزلەردىن بەزىلىرى تام ياقىلىرىدا پۇشۇلداپ ياتاتتى. بۇلار ئاۋۇ قوتاندا تۇرۇشى لازىم ئىدىغۇ! ئۇ بىدىلەرنى تۈتۈپ كۆردى، يىرىك ۋە چالا توغرالغان، ئاتلارنىڭ ئايىغىدا چىلە ۋە يىرىكدەلگەن بىدىلەر تولۇپ تۇراتتى. بۇۋاي ئاتلارنى ساناپ چىقتى. يەنە يىگىرمە نەچچە ئات يوق ئىدى، غورۇلار سېلىنمىغان. چاقسىلار قومۇرۇلغان. ھەتتا ئوقۇر بېشىدىكى قوزۇقلار سۇغۇرۇلغان... يېزىلىق ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن سېتىۋېلىنغان ئاتلار، كېيىن تۇغۇلغان غونان - دونەنلەرلا باغلاقسىز يۈرۈشەتتى... ماخو خۇددى بومبارداىمان قىلىنغان شەھەردەك خارابىغا ئايلانغاندى... بۇۋاي خۇددى ئۆزىنىڭ كۆڭۈللۈك ئويۇنچۇقىنى يات بىرسى مالىماتاق قىلىۋەتكەن بالىدەك خاپا بولۇپ ۋارقىرىدى:

— ھەي ئېسىت، ھەي ئېسىت! بۇ روزىمەت ماخوغا ئات باققىلى كىرمەپتۇ. بۇزۇشقا، ۋەيران قىلىشقا كىرىپتۇ!

بۇۋاي ئاتخانىدىن ئالدىراپ چىقتى، زورىمەتنى ئويغىتىش ئۈچۈن ھۇجرىدىكى كارىۋاتنى سىپىدى. ئۇ يوق. ئۇنىڭ سەنسەن جۇۋىسىمۇ، پىيىسىمۇ يوق ئىدى، بۇۋاي دەرھال ماخونىڭ دائىم قۇلۇپلاغلىق تۇرىدىغان ئارقا ئىشىكىگە باردى. يۇمشاق قار ئۇستىدە روزىمەتنىڭ پىيما ئىزى تۇراتتى. بۇۋاي ئىز قوغلاپ باغ بىلەن ماڭدى. قارلىق باغدىكى چىغىر يول قۇرۇق تاملاردىن، شورىلاردىن ئۆتۈپ، توپ - توغرا ئارقا كوچىدىكى خىلۋەت مەيدانغا چىقتى. مەيداننىڭ ئۇ چېتىدە ھېيىتەك پومبىچىكنىڭ پەنجىرىسى خىرە يورۇق كۆرۈندى. روزاخۇن بۇۋاي مۇشتۇملىرىنى تۈگۈپ شۇ ياققا قاراپ ئۇزاق تۇردى، روزىمەت ئىپلاس، پومبىچىكنىڭ قوينىغا ئۆزۈكنى ئېتىپسەن -

ده! تېخى بالدۇر، دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە، لېكىن ئۆينىڭ ئىچىدىكىلەرنى كۆرمىدى.

مەشىنىڭ يېنىدا 60 نەچچە قارىسىنى ئېلىپ قالغان، چاساقال، دوغلاق، قاپاقلىرى ساڭگىلاپ تۇرىدىغان، قويۇق ۋە ئۇزۇن قاشلىق ھېيىتەك مۇكچىيىپ ئولتۇرۇۋېلىپ سۆزلەۋاتاتتى:

— قىزى تالاق زامانىڭ ئېتەكنى ياقا، ياقىنى ئېتەك قىلىۋەتمىگەن بولسا، مەن بۇ ئەختەكنىڭ شۇمتىكى ئەكبەرنى قوي باققۇزۇپ ئۆلتۇرۇۋېتەتتىم. مانا ئەمدى تاتقۇلۇق! دۇمبىسىز ئاپتاپ كۆرەرمىكىن دېۋىدىم، يەنە يېغى كەپتۇ - ده!

— «قاۋانلىق» نى ئاچماقچىكەن، ئەتىيازغىچە سوتسىيالىستىك تەربىيە ئېلىپ بارىدىكەن، تەربىيە دېگىنى نېمە، ئانىي قالغان بەش - تۆتىگلار بار، شۇلارنى يەنە يۇڭزىلايدۇ. بۇنىڭ بىلەن تۇگىسە مەيلىدى، قاۋانلىقنى ئاچسا ئۇ چاغدا بىز چاجۇپقا چىقتۇق دېگەن شۇ!

— ئاچالمايدۇ، قاۋانلىق بۇلارنى يۇتۇدۇ! كېلەر يىلى كۆرىسەن، ئېتىزلىرىدىن زەي چىقىپ، ئۆيلىرى ئۆرۈلۈپ، خەلق پىتىراپ كېتىدۇ. ئۇچ يىلغا قالماي بۇ يەرلەرنىڭ ھەممىسى سۇنىڭ تېگىدە قالىدۇ. يېزا - يېزىلىق ھۆكۈمىتى بىراقلا تۇگەيدۇ! — دېدى ھېيىتەك تۇگۈلۈنۇۋېلىپ.

— مەن تىڭ - تىڭلاپ كۆردۇم، بۇ ئەكبەر دېگىنىنى ناھىيىنىڭ، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ شۇجىلىرى قوللىغۇدەك، قېرىشقاندەك بىزنىڭ ئەترەتكە ئەكبەر ئۆزى كەپتۇدەك... كېچىك ئەترەتنى قايتىدىن قۇراشتۇرۇش، خەلەر قايتۇرۇۋالغان تەئەللۇقاتنى كېچىك ئەترەتكە يەنە ئېلىش بىلەنلا ئىش تۇگىمەيدىغان ئوخشايدۇ. كونا - يېڭى ھېسابقا بىراقلا چۇشۇدىغاندەك. ھازىرچىغۇ بەزىلەر ئۇنىڭغا ئەگەشمەيۋاتىدۇ، ئالىمھادىس ئۇلارمۇ ئەكبەرنىڭ كەينىدىن يەڭ شىمايلاپ ماڭسا،

ئۇلارنىڭ دېگىنى دېگەن، قىلغىنى قاخان بولسا ھېيتۇاقى ھاجىم ئىش تەس بولىدۇ...

— ھېدىلشانى تۈتۈپ بەرسەك، شۇنىڭ بىلەن تۈگىمەسمۇ؟

— قانداقچىسىغا؟

— سەنمۇ، باشقىلارمۇ ئۇنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى پاش قىلساڭلار، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ بىر ئۆكۈزنى... ئىككىڭلار بىرلىشىپ قىلغان ئوغرىلىقنىمۇ ئۇنىڭغا ئارتقىن. ماۋۇ سۇپىنىڭ تېگىگە ئېپكېلىپ تىققان ئاشلىقنى بىزمۇ پاش قىلايلى، ھېسابى شۇنداق بولسۇن... ھېدىلشانىڭ ئۆزىلا مۇشۇ جىنايىتى بىلەن بىر قىش چوقىلاشقا يېتىدۇ. ئۇلارنىڭ دىققىتى ئاشۇنىڭ بىلەنلا بولۇپ قالىدۇ، ئۇلار قوزغالغىچە ئەتىدىن باشلاپ سىلەر پاش قىلىڭلار، سەن باشلامچى بولۇپ يىغىندا سۆزلە!...

— ھىم...

ئۇلار ئەمدى پىچىرلاشقا ئۆتتى. قىيىق چاقسا غىچىرلىمىسا، قوتۇر ئالا قانجۇق ئەنسىز كاڭشىمىغان بولسا، سېۋەتباش دېگەن لەقمى بار چوقۇر، ئالغاي خوتۇن قاتتىق چۈشكۈرمىگەن بولسا. ئۇلار يەنە قانچىلىك پىچىرلىشاتتىكىن؟ ... ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. پاختا كۆز روزىمەت چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، سەنسەن جۇۋۇسىغا پۇركەندى. تالادىن قاپ - قارا كۆمۈرگە مىلەنگەن، كۆرەك جۇۋىغا يۆگەلگەن ھېدىلشا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ سوغۇقتىن دارداياغان لەۋلىرىدىن ئاقۇش چىشلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغىنى بولمىسا كۆمۈرگە مىلەنمىگەن يېرى يوق ئىدى. سېۋەتباش خوتۇن كايىشقا باشلىدى:

— ۋاي لايغەزەل، تەلەتىكىنى بولسۇ ئوڭشاۋراق كىرەرمىدىك، بۇنداق قىلىپ يەر دەسسەپ يۈرگىنىڭدىن سىرتماقتا بوغۇلۇۋالغىنىڭ راھەت ئەمەسمۇ، ئېسىت ساڭا بەرگەن جان!

— قانداق قىلاي يەڭگە! — ھىدىلشا بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى. — ئۆلۈم دېگەننىڭ يە ئۇتۇۋالغىلى، يە ئوغرىلىۋالغىلى بولمايدىكەن، مەن بۇ جاندىن جاق تويغىلى نېۋاخ! راھەتنى ئاتا - بوۋىلار كۆرۈپ، ئىسلام ھاجى تۇخۇمىنىڭ پۇتۇن بالايى - ئاپىتى ماڭا يۈكلەنگەن ئوخشايدۇ، ئوتتۇزدىن ئاشتىم، ئۆي كۆرمىدىم، ياشلىغىم لوگەيدە تۈگىدى، زامان تۈزۈلۈپ قالار دەپ كۈتتۈم - كۈتتۈم، يورۇقلۇق غىل - پال قىلغاندەك قىلىۋىدى، مانا يەنە جاھاننى قاراڭغۇلۇق باستى. باي بالىسى مەندەك بولسا بايلار دوزىخى بولسۇن، ھورۇن تۈگەپ شورى قالغان ئەسكى تامنى ماڭا مىراس قالدۇرغان ئاتامغا لەنەت!

— تات تىلىڭنى، ھوي ئىمانسىز! — دېدى ھېيتەك قىسقا قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، — داداڭنىڭ ئازلىغى ئىدىك، قانداق قىلسەن، شور پېشانىكەنسەن، زامان قايان، سەن شۇ يان. نېمە قالدى زارلانغۇدەك: مال دۇنيايىمىز تالاندى. تۈگىمەن تېشىنىڭ ئاستىدىكى قوڭغۇزدەك ئېغىر كۈنگە قالدۇق. ز ارلىما، بىلىپ قوي، سەن ھاجى ئەۋلادى، ھاجىلار بارلىق تارتقۇلۇقى بىلەن ئۆزىنىڭ ئۈمىد - ئارزۇلىرىنىمۇ ساڭا قالدۇرغا ن!

— ھىم، — دېدى روزىمەت ئىشىك تۈۋىدە ئۆرە تۇرۇپ، — بىلدىڭمۇ، ئۈمىد - ئارزۇ ساڭا قالغانكەن...

ھىدىلشا چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى:

— مانا شۇنىڭ ئۈچۈن بىر تال تۈكىنى بولسىمۇ يۇلۇش ئۈچۈن كېچىنى كۈندۈزگە ئولاپ تىرمىشىۋاتىمەنغۇ!

— ئاستا، — دېدى روزىمەت ئۇنىڭ ئاغزىغا ئالقىنىنى تەڭلەپ، — ھازىرقى ۋاقىتتا تىنىقىڭدىن كۆڭلۈڭدىكىنى بىلىۋالىدىغانلار بار. زۇۋان سۈرمە، غەيرەت قىل. قىشچە بۇلارغا ئەمەك بولىسەن، لېكىن تارتقۇلۇقۇڭ بىكار كەتمەيدۇ، كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرىدىغان چاغلار كېلىدۇ.

روزاخۇن بوۋاي ماخوغا قايتىپ كەلدى، يەنە بىر ياش ماخوچىمۇ كەلگەنىكەن. ياش يىگىت بوۋاينى كۆرۈپ:

— ماخودىن چۆگىلەپ كېتەلمەيسەنغۇ، ئاتلارمۇ، بىزمۇ سېنى سېغىنىدۇق، — دېدى.

— مانا مەن كەلدىم، ئەمدى مېنى ھېچكىم كەتكۈزەلمەيدۇ. قېنى يۈر، ئاتلارغا يەم بېرەيلى، — دېدى بوۋاي جۈۋىسىنى سېلىۋېتىپ.

— سېنى يەنە سايلىدىمۇ؟ تازا ياخشى بوپتۇ، — دېدى ياش يىگىت، — مۇنۇ زوربەت دېگىنى ئات باقماق تۈگۈل توخۇ بېقىشقىمۇ يارىمايدىكەن.

— ئەمدى ئۇنى ماخوغا يولاتمايمىز. ئاچقۇچلار قېنى، ئەكەلگىن، ئامبارنىڭ ئاچقۇچلىرىنى ماڭا بەر.

— ئۇنى ئېلىۋەتتىمۇ؟ خوي قېپتۇ. كىم سىلەرنى ئالماشتۇردى روزاخۇنكا؟

— كىم بولاتتى. ئۆزۈم كېلىۋالدىم، — دېدى بوۋاي، — ئۇلارنىڭ تالاشقىنى ماخولا ئەمەسكەن، ئۇلار بىر ئامال قىلىپ ئەترەتنى تارقىتىۋەتمەكچى. يېزىلىق ھۆكۈمەتنى يوقاتماقچى! شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ماخودىن كەتمەيمەن، قېنىم بىللەن ئۆستۇرگەن مېۋىنى غاجىلاتمايمەن!

خېلىدىن كېيىن ماخونىڭ ئالدى ئېشىكىدىن روزىمەت كىرىپ كەلدى. ئۇ جۈۋىسىغا چىڭ ئورۇنىۋالغان، قارىماققا سوغۇقتىن تىترىگەندەك بىلىنەتتى، لېكىن ئۇ ئەندىشىدىن تىترەۋاتقىنىنى ئۆزىلا بىلەتتى.

— ۋوي روزاخۇنكا، يارەمگە كەپسىز - دە! — دېدى ئۇ، — بىزگە يارەم قىلمىسىڭىز ماخودا ئىشلىمەك تەسكەن. . .

بوۋاي گەپ قىلمىدى. ئۇ ئورنىدىن يۆتكەلگەن جادونى بۇرۇنقى ئورنىغا قارىتىپ كۈچەپ سۈرەۋاتاتتى. روزىمەت يەنە سۆزلىدى:

— شامالدىن يىراقراق يەرگە يۆتكىگەن، — دېدى ئۇ، — تۆتلۈككە يېقىن بولغان بىلەن بۇرۇنقى جايىدا شامال قاتتىقكەن!

— سەن روزىمەت، بۇ ماخودا ئىشلىيەلمەيسەن! — دېدى بوۋاي ئۇنىڭغا تىك قاراپ، — ساختىلىققا ئۆگەنگەن قول ھالال ئىشنى كاردىن چىقىرىدۇ.

— ئەترەت قىل دېگەچكە قىلدىم، — دېدى روزىمەت تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن، — ئەترەتنىڭ قارارىكەن.

— قارار كۆچىدىن قالدى!

— كىم قالدۇرالايدىكەن، — دېدى روزىمەت چۆچۈپ، — زېمىرشا ئەترەت باشلىقىمۇ، چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسسىمۇ مېنى قىل دېگەن تۇرسا!

— كىم دەمسىنا؟ — دېدى بوۋاي قوللىرىنى شىلتىپ، — سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەزالىرى!

— ئەمدى سەككىزىنچى ئەترەت يوق، — دەپ كۆلدى روزىمەت مەسخىرە بىلەن.

— بىر چاشقاننى يوقىتىش ئۈچۈنمۇ تەر چىققىچە ئېيتىشسەن، بۇ دېگەن كۆپچىلىك قۇرۇپ چىققان بىر چوڭ ئۆي، ئۇنى شۇنچە ئادەم قوغداۋاتسا سەن قانداقمۇ ئاسانلا يوقىتالايتتىڭ؟

روزىمەت يالغۇز كۆزىنى چىمىلداتتى، ئۇنىڭ كالپۇكلىرىمۇ، ئېڭەكلىرىمۇ مىدىرلىدى. روزاخۇن بوۋاي بۇ نەرسىلەرنى كۆرمىدى، غەزىپى بىلەن روزىمەتكە ۋارقىراشقا باشلىدى:

— ئېيتە، ئايقاشقىنى نەگە مىنىپ باردىڭ؟ بايىاتىن نەگە يوقالدىڭ؟

روزىمەت تېخىمۇ كاسىلداپ تىترىدى:

— كۆرمىدىڭىزمۇ بىدە توغرايمەن دەپ سوغۇق تەگكۈزۈۋالدىم. مەيەرگە بىرسىنىڭكىگە دورا ئىچىۋالاي دەپ

كىرىۋىدىم. . .
— بىرسى دېگىنىڭ كىم ئۇ؟
— ھ. . . ھىدىلشا. . .
— يېغىر نەدە، چۈشىن شۇ يەردە، — دېدى بوۋاي غەزەپى بىلەن ۋارقىراپ، — قورسىقىڭدا نېمە بارلىقىنى كىم بىلىدۇ؟ ئىش قىلىپ سەن بىزنىڭ يولىمىزدا ماڭىدىغانلاردىن ئەمەس، سەن بىز خالىغان ئىشقا ھۆممىيىپ قارايدىغانلاردىن. قارايسەنغۇ؟ ئۆزۈڭگە ئاگاھ بول، كېيىن ئاپلا دەپ قالمىغىن يەنە!

روزاخۇن بوۋاي پىكىرلىرىنى ئوچۇق ئېيتىشنى خالىمىدى. روزىمەت بولسا ۋەھىمگە چۈشتى: گويا ئايقاشقىنى مىنىپ نەگە بارغانلىقى، ھېيتەكنىڭ ئۆيىدە قىلىشقان گەپلىرىنى بۇ بوۋاي ئاللىقاچان بىلىپ بولغاندەك، گويا روزىمەتنىڭ خىياللىرىنى، ئارزۇلىرىنىمۇ قويماي بىلىپ بولغاندەك تۇيۇلدى.

روزاخۇن بوۋاي بىدە توغراۋېتىپمۇ، ماخودىن چىلە ۋە توك تېزەكلەرنى توشۇۋېتىپمۇ شۇنىلا ئويلايتتى: «قايسى كۈنىلا بۇ روزىمەت يەنە شۇ ھىدىلشا بىلەن بىرلىشىپ ئۆكۈزنى ئۆلتۈرگىلى تاس قالدى. ھىدىلشانىڭغۇ ئەدىپىنى بەردۇق. بۈگۈن يەنە بۇ روزىمەت ماخو قولىغا كىرىش بىلەن ئايقاشقىنى مىندى - دە، بىر ياقتا شۇڭغۇدى. قايتىپ كېلىپ ئاتتىن چۈشۈپلا ھېيتەكنىڭ ئۆيىگە ئۆزىنى ئاتتى. بۇ نېمە ئۇچۇن؟ روزىمەت نەگە باردى، ھېيتەك بىلەن نېمە دېيىشتى؟. . . ئۇ مۇشۇ خىياللار بىلەن تېكسىتكە قىيسايدى. . .

سۇبھى كۆتۈرۈلدى. بوۋاي ئالدىراپ جۇۋىسىنى كىيدى.

— نەگە روزاخۇنكا؟ — ياش ماخوچى سورىدى.

— يىلانلار ئۇۋىسىدىن چىقماستا ئۇنىڭ پېيىگە چۈش، ئۇۋىسىدىن چىقسىلا چۆپكۈككە شۇڭغۇيدۇ، ھېچ بولمىسا بىر قوزىغا زەھىرىنى تىقىدۇ. ماخو ساڭا ئامانەت!

— چۈشۈڭگە يىلان كىرىدىكىن دېسەم ئۇخلىمىدىڭ، —

دېدى ياش ماخوچى ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇرۇپ، — بارغىن، بىر مۇھىم ئىشىڭ بولمىسا سەن بۇنچىلا ئالدىرىمايتتىڭ!

بوۋاي چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىغا كېتىپ بارغاندا قورۇ - قورۇدىن خورازلارنىڭ چىللاشلىرى كېلەتتى، سەھەرنىڭ سوغۇقى يۈزلەرنى ھەرىدەك چاقاتتى. ئاۋرال تېغىدىن بولسا ئاچچىق، ئەمما ساپ ھاۋالىق تاغ شامىلى ئۇرۇپ تۇراتتى.

يەتتىنچى باب

زېۋىرشا يېتىۋالدى. ئۇنىڭ ئەترەت باشلىقلىقىنى تاشلاپ يېتىۋېلىشىنىڭ سەۋەبى قارىماققا ئەپسانىلەردىكى بىر پەلەن بولغان ماجرادەك قىلغان بىلەن راستىنى ئېيتقاندا، باشقا نۇرغۇن سەۋەبلەر بار. ئەڭ مۇھىم سەۋەب يەنىلا چوڭ ئەترەت رەھبەرلىرىدە، يالغۇز ئاسمدىن باشقىسى ئۇنىڭ تەرىپىنى ئالمىدى. بولۇپمۇ ئەكسىچە زېۋىرشانىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقمىدى. ياچېيكىنىڭ تۇنۇگۈنكى ئۇچ قارارى زېۋىرشانىڭ شېرىن خىياللىرىنى ئوڭتەي - توڭتەي قىلىۋەتتى. زېۋىرشا قومۇش سېتىپ تاپىدىغان پۇلغا ئۆز خىيالىدا نۇرغۇن سودا - سېتىق قىلىپ بولغانىدى. چوڭ ئەترەت بولسا شەخسىلەرنىڭ قومۇش ئورۇپ سېتىشىنى كوللېكتىپقا ئورۇشقا ئۆزگەرتتى. زېۋىرشانىڭ يانچۇقىغا كىرىۋاتقان نەق پۇل ئەمدى كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان، قولغا ئىلىنمايدىغان نېمىگە — نومۇرغا ئالماشتى. زېۋىرشا ئەترەت تارقالسا بۇ يەردە يالغۇز قالسام دېگەن پىلانلارنى تۈزگەنىدى، يېزىنىڭ يېڭى ئۇقتۇرۇشىدىن قارىغاندا ئەترەت كۆچەيدىغان، تارقالمايدىغان بوپتۇ. ئېلىپ كېتىلگەن ئات - ئۆكۈزلەرنى بىر كۈندىلا يىغىۋالدى، ھازىر بولسا بىرمۇ ئەزانىڭ كۆچۈپ كېتىشىگە يول قويماسلىق توغرىسىدا چوڭ ئەترەت تەشۋىقات ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ، زېۋىرشا، قىشچە بىر ئامال قىلىپ ۋاقىت ئۆتكۈزۈۋالسام ئەتىيازلىققا ئادەملەر كەتسە ئىگىلىگەن ياغاچ - تېشىم، ئارتۇق تېرىۋالغان پۇتلۇق يېرىم، يەنە ئانچە - مۇنچە ئالدى - بەردىلەرنى سۈرۈشتۈرىدىغان ئادەم بولمايدۇ، دەپ ئويلىۋىدى، مانا ئەمدى ئەزالار ئۆگىنىشكە تەشكىللەندى، قارىماققا ھېچنەرسە كۆمۈلۈپ قالمايدىغان

ئوخشايدۇ، ئەزالار سايراشقا باشلىغانىدى. . .
زىۋىرشا مانا مۇشۇ ئۆزىگە پايدىسىز قارارلارنى ئاڭلىدى. ئۇ بەربىر مېنى ئاغدۇرماي قويمايدىغان ئوخشايدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆزۈملا تاشلاپ بېرەي دېگەن خىيالغا كېلىپ يۈرگىنىدە ئەبىلغازى بىلەن ماجرالىشىپ قالدى. ئۇ چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسمىغا ھال ئېيتىپ بېرىۋىدى، ئاسسىم ئۇنىڭ ھالىنى ئاڭلاپ غەزەپلەندى: «نېمە قىلدى دېمەكچى، ھاھ ئۇ—مىڭ زورلۇقنى قارا—ارا - ھە! بۇگۈن قوپۇپ كىچىك ئەترەت باشلىقىنى بوغسا، ئەتە - ئۆگۈن ماڭمۇ كېلىدىغان ئوخشايدۇ، ياق بۇنىڭغا پول قويۇشقا بولمايدۇ، جازاسىنى بېرىش كېرەك» — دېدى ئۇ.
زىۋىرشا ئەمدى ئەبىلغازىنى جازالايدۇ، دەپ كۈتتى، ئەمما ئەبىلغازى بۇرۇنقىدەكلا ئۇ ئىشقا، بۇ ئىشقا ئالدىراپ يۈگۈرۈپ يۈرەتتى. كەچتە روزىمەت يۈگۈرۈپ كىردى:
— ئەبىلغازىنى جازالماق تۈگۈل، سېپىلىڭ ئورنىڭغا ئەترەت باشلىقى قىلغۇدەك، مانا ئەمدى كۆرۈڭ. بىزدەكلەرنىڭ ھالىغا ۋاي! — دېدى.
— راستما، زامان زورنىڭ بولىدىكەن - دە! مېنىڭ ئورنۇمغا ئەبىلغازىنى، ئاسىمنىڭ ئورنىغا يەنە مەنسۇرنى قويغۇدەك دېگەن سۆز راستكەن - دە! ئەكبەرنىڭ قىلىدىغان ئىشى شۇمىكەن، مەن ئەمدى ناھىيىگە ئەرز قىلىمەن! — دېدى زىۋىرشا ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ.
نەق شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ ئۆيگە ئىمىر داپچى كىرىپ كەلدى. زىۋىرشا تەتۈر قارىۋالدى، بۇ ئىنىسى ئۇنىڭ گېپىنى قىلمايتتى. ئەبىلغازى كارنىيىنى بوغۇۋاتسا ئاكىسى ئۇچۇن تۆت ئېغىز ياخشى گەپ قىلمىغان ئىنىسىدىن زىۋىرشانىڭ كۆڭلى قالغانىدى.
— يېغىنغا چىقمامسەن، باشقا ئىش قىلمايلا سېپىلا يېغىنغا چاقىرىپ يۈرىمىزمۇ؟ — دېدى ئىمىر بوسۇغىدىلا تۇرۇپ ۋە

زورىمەتكە كۆز ئالايتىپ قاراپ قويدى.
— سەن نېمە، ھە دېسىلا مېنىڭ پېشىمگە پۈتلىشىسەن!
— دېدى زىۋىرشا ئاچچىقى بىلەن، — ئانام سېنى ئاكامنىڭ پۈتىغا چۈشەك، بۇرنىغا چۈلۈك بول دەپ تۇغۇپ قويۇپتىكەن - دە!
— ئەترەتنىڭ ئىشى، — دېدى ئىمىر ئالىيىپ، — مېنىڭ مەيلىمچە بولسا سېنىڭ بوسۇغاڭنى ئاتلىغان پۈتلىرىمنى چانىۋېتەتتىم!
— ھە چالا قالغان يەنە نېمە ئاتا مىراسىڭ بار ئىدى؟
— تولا كاپشىما، پۈتۈن ئەترەتنى خەيرىگە بېرىۋەتكىلى تاس قالدىڭغۇ!
— كىمگە خەيرىگە بېرىپتىمەن؟
— كىملەرگە بەرمەكچى بولۇۋاتقىنىڭنى بىلمەيۋاتامسەن؟
زىۋىرشا ئالدىغا ئۇچ ماڭدام ماڭدى. ئۇ غالىلداپ تىترىدى. بۇرۇنقى چاغلىرى بولسا مۇنۇ بىر قورساق ئىنىسىنى قامچىلىسىمۇ، كالتەكلىسىمۇ مۆرىتى كەلگەندى. بىراق، ھازىر ئۇلار ئاكا - ئۇكا بولغاندىن سىرت خەلق يېزىسىنىڭ ئەزالىرى، يېزا ئەزالىرى بىرسىگە بىرسى خوجايىنلىق قىلالمايدۇ - دە!
زىۋىرشا ئوڭ - تەتۈر ۋارقىراشقا باشلىدى:
— چاقىدىغان يېرىڭگە بېرىپ چاق، بالا كەلسە قېرىنداشتىن دېگەن مانا! مانا، يىغىن ئاچامسەن، زىۋىرشانى يامانلاپ كوچىغا چىقىپ جار سالامسەن، خالىغىنىڭنى قىل! ھېلىقى مەنسەپ خۇمارلىرىغا ئېيتىپ قوي! ئەترەت باشلىقلىقىنى چېكىسىگە تاڭسۇن، زىۋىرشانى داڭزىدىن ئۆچۈرۈۋەتسۇن! ھېچكىم كۆچمىسىمۇ بۇ يۇرتتىن مەن كېتىمەن، مۇنۇ دادامدىن قالغان تەۋەرۈك جاينى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋېتىپ، بېشىمنى ئېلىپ كېتىمەن، مەن ھازىردىن باشلاپ ئەزا ئەمەس!
— نەگە بارساڭمۇ سەن جۇڭگو ئادىمى. جۇڭگو تۇپرىقىدىلا

بولىدىكەنسەن، بەربىر ئەزاسەن، ئەزالا بولىدىكەنسەن، يىغىنغا چىقماي ھەددىڭ ئەمەس!

— مەن يېزىدىن چىقمەن!

— بۇ يېزىدىن چىقسالمۇ يەنە بىر يېزىغا كىرىسەن، ساڭا يېزىدىن باشقا جايدا نان يوق!

— ھەي بەندە، دېدىمغۇ — مەن يىغىنغا چىقمايمەن!

— مەن سېنى ئېلىپ بارماي ئۆيدىن چىقمايمەن!

— ھەي سالجا، كۆزۈمدىن نېرى بولامسەن - يوق؟

— سەن يىغىنغا بېرىپ كۆپچىلىككە جاۋاب بېرىسەن!

ئاشخانىدىن زىۋىرشانىڭ ئايالى چىقىپ ئىمىرنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە:

— جېنىم ئۆكام. ئاكاڭنىڭ ئورنىغا مەن باراي، بۇگۈنچە ئۇنىڭ رايىغا قوي! — دېدى.

— سەنمۇ ئۆز ئالدىڭغا ئادەم، — دېدى ئىمىر يەڭگىسىگە، - سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئاچىمىز، بىرمۇ ئادەم قالماي قاتنىشىدۇ، خەلق نېمە كويدا! ئاكام نېمە كويدا! خەير، ئۆپكىسىنى بېسىۋېلىشقا بىر ئاش پىشىم ۋاقىت بېرىمىز، بۇدا چىقمىسا، بىزدىن رەنجىمىسۇن!

ئىمىر ئىشكنى قاتتىق يېپىپ چىقىپ كەتتى.

زىۋىرشانىڭ بېشى «زىڭ» قىلىپ قالدى. ئۇ سۇپا لېۋىگە لاسسىدا ئولتۇردى - دە، بېشىنى چاڭگاللاپ خىيالغا پاتتى. يىغىنغا چىقسۇنمۇ؟ ياق، ئۇنىڭ يىغىنغا چىققىنى ئۆزىنى تىزلاندۇرغىنى، ئۇ چوڭ ئەتراپتكە تەلەپ قويغان: ئەبىلغازىنى جازالاپ بەرمىسە خىزمەت قىلمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىر يىغىنغا چىقسا باشقىلار «پاھ، بۇنىڭ پوپۇزىسى مۇشۇنچىلىك ئىكەن - دە» — دەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ قايسى يۈزى بىلەن يەنە ئەبىلغازىغا قارايدۇ؟ ناۋادا بارمىسا، كوپلا قىلىپ ئەبىلغازىنى ئەترەت باشلىقى قىلىپ سايلاپ قويسىچۇ؟ زىۋىرشاغا

ئۇ چاغدا تېخىمۇ ئېغىر بولارمىكىن. . . ھازىرلا باشقا ئەترەتكە
يەشنى قېقىپلا كۆچۈپ كەتسىچۇ؟ قېنى ئۇنىڭغا تەييار ئۆڭ؟
40 ـ 50 يىللىق چوڭ قورۇنى تاشلاپ كەتسە زىۋىرشادا يەنە ئۆرە
تۇرغۇدەك نېمە قالىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە خوتۇن ـ بالىلىرىنى
كۆندۈرەلەمدۇ؟ . . .

— نېمە ئانچە خۇرسىنىسىز ئەترەت باشلىقى، — دېدى
روزىمەت باياتىن نېمە دېيىشىنى، نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرغان
قىيىن ھالدىن ئۆزىنى ئوڭشۇۋېلىپ، — يول چىقىپ قالار، بۇ
دۇنيانىڭ ھەممىلا تەرىپى يولغۇ، بېشى بار بوراننىڭ ئاخىرىمۇ
بولىدۇ. نېمە ئانچىلا تاتىرىپ كەتتىڭىز، يوقىلاڭ ئىشقا
ئۆزىڭىزنى ئۈپراتماڭ، سىزنى كىم بىلمەيدۇ، ئەترەتنىڭ بىر
تىينىنى چىشىڭىزغا باسقىنىڭىز يوق، چۈننىڭ جېنىغا زامىن
بولمىدىڭىز، نېمە گۇناھىڭىز بارىكەن؟ سىز كۆپچىلىكنىڭ
ئاۋازىنى ئاڭلاپ كۆرۈڭا: زىۋىرشاسىز بىزنىڭ شورىمىز
قۇرۇيدۇ، بىز ئۇنى ئىشقا پۇختا، بىرنى ئون قىلىشنى بىلىدۇ،
خالىسا دەپ ئەترەت باشلىقى سايلىغان، كىمكەن ئۇنىڭ ئورنىنى
كولايدىغان؟ قېنى كۆرىمىز! دېيىشمەكتە، ئاسىمكام، يېزا
باشلىقى تۇرسۇنلارمۇ سىزنىڭ ئوقەتتە پۇختىلىقىڭىزنى
ماختايدىكەن، ئۇچىمەن دېسىڭىز قانىتىڭىز، سايرايمەن دېسىڭىز
نەپسىڭىز تۇرۇپتۇ، سىزگە نېمە غەم؟ غەم قىلساق بىز قىلساق
بولىدۇ، ياقا يۇرتتا مۇساپىرچىلىق تارتقانىنىڭ ئۈستىگە تېخى
يەكلىگەن، گۇمان قىلغان، زەربە بەرگەن. . . ۋاي ـ ۋۇي باش
ـ ئاخىرى يوق كۆكۈل ئاغرىقى. . .

زىۋىرشا بېشىنى كۆتۈرۈپ روزىمەتكە قارىدى:

— بايىقى كۆپچىلىكنىڭ پىكرى دەپ ئېيتقان سۆزۈڭنى
قورسىقىڭدىن چىقىرىۋالدىڭمۇ، يە بولمىسا ئاڭلىدىڭمۇ؟

— ئەزىزايى نان ئورسۇن، بىر كۆزۈمدە ئەيىب بولغىنى
بىلەن قۇلاقلىرىم ساققۇ! قايسى كۈنىلا ماخونىڭ ئالدىدا بىر توپ

ئادەم شۇنداق دېيىشتى.
— بىر توپ دېگىنىڭ كىملەر ئۇ؟
— كىم بولاتتى، سىزنىڭ پېيىگىزگە چۈشكەن ئەبىلغازى، روزاخۇن، ئىمىردەك بىرقانچىسىدىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى. دە!
— يالغان ئېيتىمىغىنا!
— ئەستەغپۇرۇللا، ئىشەنمىسىگىز ھەيدەر ئاكامدىن سوراڭ!
— ھىم! — زىۋىرشا ئىشىنى ئاستا لىڭشىتتى. دە. روزىمەتنىڭ ئاغزىدىكى موخۇركىنى ئېلىۋېلىپ قاتتىق شوراپ دېدى. — يۈگۈر، سەن يىغىنغا چىق، بولۇنغان گەپلەرنى تولۇق ئاڭلىۋېلىپ، ئاخشاملىققا ماڭا دەپ بەرگىن.
روزىمەت ئالدىراپ يىغىنغا ماڭدى.
زىۋىرشانىڭ يادىغا بىر ئىش كەلدى، ئۇمۇ ئالدىراپ جۇۋىسىنى كىيدى، ئۇ ئۆيدىن چىقىپ بىرىنچى ئەترەتكە قاراپ ماڭدى، يولدا كېتىۋېتىپ ئويلايتتى: ئەكبەر مەن زىۋىرشانى ياخشى چۈشىنىپ يەتمىدى، ئەكبەرنىڭ تاغىسى كېۋىر توغاي بىلەن سۆزلىشىپ كۆرەي، كېۋىر ئارقىلىق ئەكبەرنى «يۇمشىتىپ» ئالساملا قايغۇم تۈگەيدۇ. نېمىلا بولمىسۇن قول ئىچىگە ئېگىلىدۇ، ئەكبەر كېۋىرنىڭ سۆزىنى ئىلىك ئالمىدۇ. كېۋىرگە بولسا زىۋىرشا ئۆزىنىڭ ئەكبەرنى قوللايدىغىنىنى، پەقەت مۇنۇ ئەبىلغازىنىڭ ئالدىدا زىۋىرشانىڭ ئىناۋىتىنى تۆكمەسلا، ئەكبەردىن قولىدىن كېلىدىغان ياخشىلىقنى ئايىمايدىغانلىقىنى، ھەتتا ئەكبەرنىڭ توي مەرىكىسىگە بىر تايىنچا ئاتاپ قويغانلىقىنىمۇ ئېيتىدۇ...
ئۇ خىيال بىلەن بىرىنچى ئەترەتكە يېتىپمۇ كەلدى، مەھەللىدە ئادەم شالاڭ ئىدى. ئۇ ئەمدىلا ئامباردىن كېۋىرنىڭ ئۆيى تەرەپكە بۇرۇلۇۋىدى، ئامبار تەرەپتىن بىر كونا چانىنى سۆرەپ كېۋىر چىقىپ كەلدى.

زۇبەرشا يىراقتىنلا ئۇنىڭغا سالام بەردى.

— ھە زۇبەرشا، بىزنىڭ ئەترەتنى كۆرەي دەپسەن - دە، ئەنە قارا، ئوغۇت دېگەننى تاغ قىلىۋەتتۇق، ماخوغا قارىسالىق ئاتلار قاچان سوقا سۆرەيمىزكىن دەپ شىكىتىيىپ تۇرغان، ئامبارغا قارىسالىق ئۇرۇقلار تەييار، دورىلىنىپمۇ بولدى دېگەنە، قارىمامسەن، ئىشلىرىمىز ئىزى بىلەن غىرىلداپ كېتىۋاتىدۇ، ھا - ھا - ھا... ھەي، زۇبەرشا، ئاڭلىسام يېتىۋاپسەن، ئەترەت باشلىقلىقىنى چۆرۈدىكىما؟

— چۆرۈگىنىم يوق كېۋىركا، بىر ئاز دىل ئازارى يېدىم...

— ئاڭلىدىم، ئەبىلغازى بىلەن قىزىرىشىپ قاپسىلەر، بۇنىڭ نېمىسى دىل ئازابى؟ ھەي شۇنىڭغىمۇ كۆپەمسىنا، گۇناھ سېنىكىدە زۇبەرشا، بوينۇڭغا ئال!

زۇبەرشا بىر قىزىرىپ، بىر تاتىرىپ، ئۇنىڭغا قاراپ قويدى. كېۋىر يەنە سۆزلەشكە باشلىدى:

— بىز ئۆچۈپ كېتىۋاتىمىزۇ، سىلەرزە تېخىچىلا يەر سېپىلاپ يۈرسىلەر. مانا قارا، بىرنىڭ ئەترەتتىكىلەر بىر قولنى ئون قىلىشنىڭ ھەلەكچىلىكىدە: پۇتۇن ئەرلەر قومۇش ئورۇشقا كەتتى، ئاياللار ئوغۇتتا، كېلەر يىلى كۆرسەن، كۆزۈڭگە ئىشەنمەيسەن، مۇشۇ يېزا بىزنىڭمۇ ھوي، مۇشۇ ئىشلارنى بىز قىلدۇقمۇ — ھە، دەپ قالىسەن. زۇبەرشا مەيلى ئەترەت باشلىقى بول، مەيلى ئەزا بول ئىشلە، ئىشتىن قول سوۋۇتما، تۇز يولغا كاتاڭ كولايدىغانلار بار، سېنى بىلمىز، سەن ئۇنداقلاردىن ئەمەس. ئەمما لېكىن سېنىكىمۇ ئاجىز يېرىڭ بار، باشقىلارنىڭ ئەقلىنى ئۆز ئىشىڭغا ئۆلچەم قىلىسەن، ياخشىنىڭ ئىزىدىن ماڭ، مانا مېنى ئالساڭ ھەممىلا ئادەم قوزغىلىۋىدى، قانات ياساپ ئۇچقۇدەك بولدۇم، ئۇچ - تۆت كۈندىن بېرى ئۇيقۇم كەلمەيدۇ، قانداق قىلساق بىر قەدەم بولسىمۇ سىلجارمىز دەيمەن، ئۇچ كۈندە تۆت چانا پۇتكۈزدۇم، قومۇشنىڭ پۇلىغا

ئەزالار تراكتور ئالساق دېيىشۋاتىدۇ، شۇ تراكتور بولسا قاۋانلىق ئەگە قاچىدۇ! شۇ جانىۋارنى كۆرۈشكە كۆزۈم تۆت بولۇۋاتىدۇ، كېچىلەپ چانا ياسايمەن. قىشچە قوڭۇش ئورۇپ ساتساق بىكارلا پۇل - دە!

— ئەزالارغا تەقسىم قىلمامسىلەر، - دېدى زېۋىرشا گەپنىڭ ئويلىغان يەردىن چىققىنىنى غەنىيمەت بىلىپ، - سىلەردە ھەممىلا ئادەم رازى بولدىمۇ؟

— رازى بولمايدىغانلارمۇ بار، — دېدى كېۋىر، — بەزىلەر يىراقتا قارىمايدۇ، پۇل تاپساق، بۇزۇپ تۆگەتسەك كەلگۈسى بىلەن نېمە كارىمىز دەيدۇ، لېكىن كۆپچىلىك تراكتور ئالماي بولمايدۇ دېيىشمەكتە، قاچانغىچە ساپانىڭ كەينىدىن قاترايمىز، تراكتور ئېلىشقا رازى بولمايدىغانلارمۇ بار، قويۇپ بەرسە يېزا تارالسىكەن دەيدىغانلارمۇ چىقىدۇ، بىرەر - يېرىم ئادەمنىڭ رازى بولمىغىنىغا قارايمىزمۇ، ياز يورۇسا قاۋانلىقنى ئاچمىز نېخى. بۇنىڭغا رازى بولمايدىغانلار چىقىدۇ، رازى بولمايدىغانلار چىقىپ تۇرغاچقا بىز كۆرەش قىلىمىز دەيمىز - دە! قاچانماتەم بىز يامانلارنى رازى قىلغان، خەلق رازى بولسىلا بولدى.

زېۋىرشا كېۋىرنىڭ گەپلىرىنى تەنە دەپ چۈشەندى - دە:

— رازى بولمىسىلا يامان ئادەم بولامدۇ، كېۋىركا؟ پاختەكتە بار كۆڭۈل تۇرۇلغۇدا يوقمۇ دەپتىكەن. ئۇچ يىل ئاپەت بولدى، خەلق جاپالىق كۆرەش قىلىپ بىر ئاز چارچىدى، چوڭ ئىشلارنى كېيىنرەك قىلىپ، ھازىرچە يەككە ئىشلەپ بولسىمۇ خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ، ئادەملەرنى خاتىرجەم قىلساق، يەر ئېچىش، تراكتور ئېلىشلار بىزدىن قېچىپ قۇتۇلالامدۇ؟

كېۋىر توغاي چىشلەپ تۇرغان موخۇركىسىنى ئىتتىك قولىغا ئالدى - دە، كۈلىنى قېقىۋېتىپ، سۆزگە تېخىمۇ ھىمىرىلدى:

— خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش، خاتىرجەم قىلىش

دېدىگما، بۇ گەپلەر ياخشى گەپلەر، بىراق بۇنى قانداق چۈشىنىش بىر گەپ. ئالايلۇق: تراكتور ئالساق، يەر ئاچساق كۆپىنىڭ ئىشى ئوڭۇشلىدۇ. كۆپىنىڭ ئىشى ئوڭۇشالسا، ئەزالارنىڭ ئوڭۇشالغىنى شۇ. ئاتا - بوۋىمىز قوتۇر تايغا زار بولۇپ دۇنيادىن ئۆتۈپتىكەن، بىز مانا تراكتور ئالىمىز، قاۋانلىقنى ئاچمىز دەۋاتىمىز. ئەتە - ئۆگۈن تېخى قاشىنىڭ سۈيىنى چىپلا توختىتىپ ئېتىزلارغا باشلارمىز، توك زاۋۇتلىرىنى ياسارمىز، يەنە سېنىڭ بىلەن مېنىڭ خىياللىمىزغا كەلمىگەن ئاللىنېمىلەرنى قىلارمىز تېخى. مانا مۇشۇ يولدىن باشقىسى بىكار، كوللېكتىپنىڭ ئىلىكى توق بولسا، بىزنىڭمۇ پۇتىمىز تىترىمەيدۇ. يېزىدا تۇرۇپ، يەككە ئوقەت قىلىپ باي بولىمىز دېيىشنىڭ ئۆزى ساقالدىكى نانىنىڭ ئۇۋىقى بىلەن ئۆكۈز بوردىغاندەك بىر ئىش!

زىۋىرشا ھاڭ - تاڭ قالدى. بۇ ئادەم ساۋاتسىز تۇرۇپ، بۇنچىۋالا مەنىلىك سۆزلەرنى نەدىن يىغىۋالغاندۇ؟ يەنە كوچىلاپ كۆرەي، نېمىلەرنى دەيدىكىن.

— گېپىڭىزغۇ جايىدا، — دېدى زىۋىرشا كېۋىرنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، — يېزىدىن بەزگەن ئادەم يىلتىزى يوق قامىقاق، بىزدەكلەر دۇنياغا پۇل دەپ تۇغۇلغان ئىكەنمىز، پۇل دەپ جان ئۈزىدىغان ئوخشايمىز، بىر تىيىننىڭ تۆشۈكىدىن مىڭ ئۆتىدىغان ھەيدەركاملارمۇ بار تېخى، مانا مۇشۇلارمۇ يېزا ئەزاسىغۇ! ئەلۋەتتە جەمئىيەت بىزنىڭ رايىمىزغا باقمايدۇ، مانا مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ يۈگۈرۈپ ماڭمىقى تەسقۇ؟

— بۇ ئاسان، — دېدى كېۋىر بۇرۇتىنى تولغاپ قويۇپ، — كوللېكتىپ دېگەن قاۋۇل ئاتلارنى قوشقان چوڭ ھارۋا، ھەيدەردەكلەر بولسا ھارۋىنىڭ كەينىگە چېتىلىپ قالغان ئاسلان. بۇجىنى دۇرۇس تۇتۇپ ھارۋىنى بولۇشىغا ھەيدە، ئاسلان خالىسا يامىشىپ ھارۋىغا چىقىۋالسۇن، جېنىغا ئىچى ئاغرىمىسا دەرخاپ بولۇپ تىرەجەۋەرسۇن، ئەمما لېكىن نېمىلا بولمىسۇن، ئۇلارنى

هارۋا بىلەن ئېلىپ ماڭىمىز.

— باشقىلارنى بۇنچە زورلىغانىنىڭ پايدىسى نېمە، هارۋىدىن يېشىۋېتىپ، نان - پان، گۆش - پۆش بېرىپ ئاسلاننى ئالداپ ئېلىپ ماڭساق بولمامدىكەن؟ — زېۋىرشا ئۆزىنىڭ ئويلاپ تاپقان ئوخشىتىشىدىن مەمنۇن بولۇپ كۈلۈمسىرىدى. كېۋىر ئويلاپ تۇرمايلا تېز جاۋاب قايتۇردى:

— نان - پان، گۆش - پۆش بىلەن ئالداپ ئۆگىتىلگەن ئاسلان چېچىلغاق بولىدۇ، خەيرىگە بەرگەن ئوزۇقنىمۇ ئوغرىلاپ يەيدۇ، بۇنداق ئاسلان بىرسىنىڭ كالتىكىدە ئۆلىدۇ. بىز خالىمايدىغانلارنىڭ رايىغا قاراپ هارۋىنى توختىتىپ تۇرمايمىز، هارۋىنى هەيدەۋېرىمىز. ئاتلارنى قوغلاۋېرىمىز، چاققا ياماشقانلار مىجىلىدۇ. بۇ چاقنى كەينىگە بۇرالايدىغان كۈچ يوق. مېنى خېلى سۆزلىتىۋالدىڭ، خەير، مۇنۇ چانىنى قولدىن چىقىرىۋېتەي. يەنە سۆزلىشەرمىز!

كېۋىر ئاپئاق قاردا چانا سۆرەپ ئىتتىك كەتتى. زېۋىرشا داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى. «مانا تەربىيەلەڭ، تېخى باشقىلارنى قايىل قىلغۇدەكمەن. مۇنۇ مەمەدانىغا نەدىن يولۇقتۇم. چاققا ياماشقانلار مىجىلىدۇ دېگىنى دارىتما، مانا بۇ گەپ جەزمەن ئۆزىنىڭ قورسىقىدىن چىقمىغان، ئۇنى بىرسى ئۆگەتكەن. مۇشۇ بىرىنچى ئەترەت پۇل، ئاشلىق بېرىپ ئەزالارنى توسۇالمىغان بولسا تارقىلىپ بولاتتۇق. مانا ئەمدى تراكتور ئالمىز دەپ چۇقان كۆتۈرۈشكىنىنى قارىمامدىغان! بۇنى ئاڭلىسا بىزدىكى ئۆپكىسى يوقلارمۇ قېتىلىدۇ. ۋاي خۇدايىم، سەككىزىنچى ئەترەتتىلا زەي ئاپىتى بولغىچە پۈتۈن چوڭ ئەترەتتە، پۈتۈن يېزىدا بولسا بولماسمىدى، شۇ چاغدا هەممىسى تارقىلاتتى، مەن دادامدىن قالغان جايىمدا ئولتۇرۇۋېلىپ بېيىۋېرەتتىم. . . »

ئۇنىڭ بايىقى ئەكبەرنى «يۇمشىتىش» دېگەن خىيالى مامكاپ توزغىقىدەك توزۇپ كەتتى. ئۇ ئالدىراپ يېزا ماگىزىنىغا قاراپ

ماڭدى.

يېزا ماگىزىنىدا بۈگۈن ئادەملەر ئاز، ھەممىلا ئادەم ئۆز ئىشى بىلەن. ھىكمەت ماگىزىنچى پۈكەيدە غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ ئولتۇرۇپ بىر - ئىككى بالا بىلەن ئويىنىشۋاتاتتى. زىۋىرشا كىرىشى بىلەن ھىكمەت بالىلارغا بىر - ئىككى تالدىن كەمپىت تاشلاپ بېرىپ تالانى شەرەت قىلدى، بالىلار يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ كېتىشتى.

— ئەكىلىڭ قولىڭىزنى، ھە بۇنداق قوللارنىڭ بىكار بولۇپ قېلىشى ئادەمگە ئەلەم قىلىدۇ، نېمە قىلغىنىڭىز، يېتىۋالغىنىڭىز نېمىسى؟ بۈگۈن مال ئېلىشقا يېزىغا بېرىۋىدىم، سالام بېرىپ چىقاي دەپ يېزا باشلىقى ئاغىنىمىزنىڭ يېنىغا كىرسەم قايناپ - چېچىلىپ ئولتۇرغانىكەن، مەن كىرىشىم بىلەن ئىگەكىم بار، سىزنى ئەيىبلەپ سۆزلەپ كەتتى. «بۇ زىۋىرشانىڭ نېمە قىلغىنى، مەن بارغىچە پۈت تىرەپ تۇرۇپ تۇرسا بولماسمىدى، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە ئەترەت باشلىقلىرى ئىچىدە زىۋىرشانى خېلى ئوڭلۇققىنا، تەمكىن دەپ يۈرەتتىم. بۇ قېتىم رايىم قايتتى!» — دېدى. سىز بۈگۈن ئاخشاملا يىغىنغا كىرىپ ئۈستەل بېشىغا چىقىڭىز بولمىدىغان ئوخشايدۇ، ھوقۇقنى نەگە ئىشلەتمىسىز، مانا مۇشۇنداق چاغدا ئىشلەتمەي؟ مەن بۈگۈن ئاخشام دىككىدە سىزگە بىر يولۇقاي دېۋىدىم، ھېكمەت ئەترەتنىڭ ئىشىغا قول تىقتى دېمىسۇن دېدىم، ئاڭلىسام، يەنە ئەبىلغازىنى تىكلىگۈدەك، ئەترەت باشلىقى دېگەننى يۇقىرى بېكىتمىدۇ، مېنىڭچە يېزا باشلىقى سىزنى ئېلىۋېتىشكە ئۇنىمايدىغاندەك. ھېلىقى ماجىرا، باشقا گەپلەرنىڭ كارى چاغلىق. كۆرۈپ قالارسىز، يېزا باشلىقى كەلسە بىرەمدىلا ھەممە ئىش ئىزىغا چۈشىدۇ. يېزا باشلىقىنىڭ دېيىشىچە تۆتىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ ئىككىنچى ئەترىتىنى تارقىتىپتۇ، بەشىنچى ئەترەتتىمۇ ئەزالار قوموش ئورۇپ خۇسۇسىي ئوقەت قىلىۋېتىپتۇ، ھەتتا ئەزالارنىڭ

قىشچە شەھەرگە كۆچۈپ كىرىپ سودىگەرچىلىك قىلىشىغا، ياللىنىشىغا، ھۈنەر - كەسىپ قىلىشىغا يول قويۇپتۇ، دوستۇم رازاق توختۇچىلىق قىلىۋېتىپتۇ. قىشتا خۇسۇسىي، يازدا كوللېكتىپ. مانا بۇ ئەڭ توغرا يول ئىكەن...

زۇبەرشا كۈلۈمسىرىدى، بۇ ئۇنىڭ ئەتىگەندىن بېرىكى تۇنجى كۈلكىسى ئىدى:

— بىرىنچى ئەتىۋارلىقىڭ گېپىنى ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟ تراكتور ئېلىپ ئەتىيازلىققا قاۋانلىقنى ئاچقۇدەك.

— «قاۋانلىق» نى ئاچالىسا كىم خۇشال بولمايدۇ، مېنىڭمۇ گۈلقەلبىرىم ئېچىلىپ كېتىدۇ. بىراق ئويلاپ كۆرۈڭ، مۇشۇ كۈنگىچە قىلىمىز دېگەننى ئاڭلىدۇق. لېكىن «قاۋانلىق» تىن ئالغانچىلىك يەر ئېچىپ، ئوسما بولسىمۇ ئۇندۇرۇپ ئالغان ئادەمنى كىم كۆرۈپتۇ، ئەكبەرنىڭ نېيىتىگە رەھمەت. غەيرىتىگە ھەشقاللا، ئەمما بۇ كىچىك ئىش ئەمەس، قاراپ تۇرۇپ ئەمگەكچىلەرنىڭ تەرى بىكارغا كېتىدىغان ئىشقا يۇقىرى يول قويمايدۇ، مەن بۇ گەپلەرنى يېزا باشلىقىنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىدىم.

ماگىزىنغا 3 - 4 ئايال كىرىپ كەلدى، ھېكمەت ئايالارنىڭ ئالدىغا ماڭدى:

— خوش، خېرىدارلار خىزمەتنى نېمىدىن باشلايمەن؟

— چىگىراق، چۇشۇملۇگرەك چايدىن...

— مانا سىگىلىم، قاراڭ چېچەكلىرىنى، پۇراپ بېقىڭ...

— ماڭا ئاۋۇ ئاق خەسىدىن...

— مانا ھەدە! — ھېكمەت ئايالنىڭ ئالدىغا توپى بىلەن قويدى.

ئايالار سودا قىلىپ بولدى. ھېكمەت ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە «پارچە تېمىنلار ئۈچۈن» دەپ بىر سىقىمدىن كەمپىت

بەردى.
ئايالار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن زىۋىرشا ئۇنى ماختىدى:
— ئەجەپ لىللا سىزدە! شۇنچە لىللا، ئىشچان ئادەمسىز، لېكىن سىزنىمۇ ياخشى دېمەيدىغانلار باردۇ - ھە؟
— ھىم، — دېدى ھىكمەت، — ئەكىلىك قولىگىزنى، تاماكىنى تاشلاك، ماۋۇ ئېسىل كەمپىتنى شۇمگەچ تۇرۇڭا، گەپ شۇ يەردە، ئادەم دېگەننى بىلىش كېرەك، شۇنداقمۇ ئادەملەر بولىدۇ، سىزدىن يامانلىق تىلەيدۇ، ياخشىلىق قىلىڭىز خاپا بولىدۇ جۇمۇك، ئەزبىرايى شۇنداق، لېكىن مەن بۇنىڭغا پەرۋا قىلمايمەن، خەلق تاپشۇرغان ئىشنى سىز دېگەندەك لىللا، خالىس ئىشلەيمەن، بىر تىيىن بولسىمۇ خەلقە بولسۇن، ھۆكۈمىتىمىزدىن خەلق رازى بولسۇن دەيمەن، راستىنى ئېيتسام، بەزى ئايلاردا ئۆز ئايلىق ھەققىمنىمۇ تېپىپ ئالالمايمەن، مەن دۇنياغا ئانچە ئامراق ئەمەس، مىڭ تەڭگە پۇلدىن بىرسىنىڭ رەھمىتىنى ئەۋزەل بىلىمەن، خەلقنى رازى قىلىش چوڭ ئىش. سىز مانا شۇنى ئويلاڭ، بىرسىنىڭ ئاھانىتى، يەنە بىرسىنىڭ تاپا - تەنىسىگە پىسەنت قىلمايدىغۇ كىشىلەرنىڭ كۆڭلى ھەرقانداق بايلىقتىن قىممەت. كۆڭۈل ئېلىشنى بىلىڭ. مۇشۇ مەندىن ئېيتقاندا سىز ھازىرلا بېرىپ ئەترەت باشلىقلىقىنى قولغا ئېلىڭ. خاتا يەرلىرىڭىز بولسا ئىقرار قىلىڭ، ئەمما بەلنى بوشاتىۋەتمەڭ... سىزدەك ئىشچان، تېجەشلىك، پۇختا، تەجرىبىلىك ئەترەت باشلىقىنى ياسىۋالغىلى بولمايدۇ، سىز ئۆزىڭىزنى قەدىرلەڭ...
زىۋىرشا سېرىق بۇرۇتىنى سىلاپ كۈلۈمسىرىدى:
— بىراق مۇشۇ ئەكىرىلا دىتىغا ياقمىدىمغۇ تاڭ، ھە دېسىلا ئەبىلغازى، روزاخۇنلارنى قوللايدۇ، مېنىڭلا قىلغان ئىشىمدىن قۇسۇر تاپىدۇ، مەن ئۇنى ھۇرمەت قىلىمەن، ياقتۇرىمەن، لېكىن ئۇنىڭ دىتىغا ياقمىغىنىمغا ھەيرانمەن...

— ئەكبەر چاق يىگىت، — دېدى ھىكمەت زۇنۇرشاغا بېشىنى يېقىن ئەكىلىپ، — قولىدىن ئىش كېلىدۇ، بۇنداق ئادەملەرنىڭ رەھبەر بولۇپ تۇرغىنى چوڭ ئامەت، ئادەم دېگەننىڭ ئۆمرى قىسقا بولىدۇ، بىر ئۆمۈر ئىچىدە ئىنسان جىق نەرسىنى ئارزۇ قىلىدۇ. يۇ، ئەمما كۆرىدىغىنى، قىلىدىغىنى چەكلىك بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسان بۇ دۇنياغا تويمايدۇ...

زۇنۇرشا گەرچە ھىكمەتنىڭ گەپلىرىنى تولۇق چۈشىنەلمىگەن بولسىمۇ، ئەمما بىر نەرسىنى قىياس قىلدى: ئەكبەر ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرىمەن دېگىنى بىلەن قولىدىن كېلىشى ناتايىن...

زۇنۇرشا ئۆيىگە بۇ سۆزلەرنى تامشىپ قايتتى. ئۇ بوسۇغىدىن كىرىپلا ئايالىدىن تاپا - تەنە ئاڭلىدى:

— نەگە يوقالدىڭىز، ئىزلىمىگەن يېرىمىز قالمىدى، ئۆيگە ئەكبەرمۇ ئىزلەپ كەلدى. قويسۇنلا، بۇنچىلامۇ بولۇپ كەتكەن بارمۇ نېرى!

— نېمە گەپلەر بولدى، تولا غەشىماي يىغىنىڭ مەزمۇنىنى دېمەمسەن!

— دېمەيمەن، ئەكبەرنىڭ ئۆزىدىن ئاڭلاڭ، ئۆيگە كەلسىلا دەرھال چوڭ ئەترەتكە بارسۇن دېدى، يۇگۇرۇڭ، چوڭ ئەترەتكە بېرىپ ئاڭلاپ كېلىڭ!

زۇنۇرشانىڭ يۈرىكى پوكۇلداشقا باشلىدى، مانا باشلاندى، — دەپ ئويلىدى ئۇ: چوڭ ئەترەتكە بارسام ئازار يەيمەن، بارمىسام تېخى... ئۇ ئامالسىز بوسۇغىدىن كەينىگە بۇرۇلدى.

چىكتى چۈش، كۈنگەيلەرگە ئادەملەر توپلىنىشقانىدى. ئۇ ئادەملەرگە كۆرۈنمەسلىك ئۈچۈن ئارقا كوچىغا بۇرۇلدى. دوخمۇشتىكى يوغان قارىياغاچقا شوئار چاپلانغان، ئۇنى ئىككى بالا قىزىقىپ ئوقۇۋاتاتتى:

— ئۇنلۇك ئوقىغىنا! — دېدى زۇنۇرشا يىرىسىنىڭ

قۇلىقىنى ئاستا چىمدىپ، بالا بوينىنى قىستى - دە، بۇرنىنى تارتىپ قويۇپ چاڭىلداق ئاۋاز بىلەن ئوقۇدى:

— كاپىتالىزمنىڭ ھۇجۇمىغا ئەجەللىك زەربە بېرەيلى! . . .

زىۋىرشانىڭ بويى شۇركەندى. ئۇ ئالدىراپ يولىغا ماڭدى. زىۋىرشا مەھەللىنىڭ چېتىگە چىقىۋىدى ئۆزىنىڭ بايىتىلىنىپ سۇغۇرۇپ قايتىپ كېلىۋاتقان ھەيدەر خەسكە يولۇقتى، خەسىنىڭ دوپپىسى كۆزىگە چۈشكەن. بارماقلىرىدا نېمىنىدۇر ھېسابلاپ كېلىۋاتاتتى.

— سالام ھەيدەركا! ھە. ھېساب خاتا چىقىپتىمۇ نېمە؟ — دېدى زىۋىرشا ئۇنىڭ ئالدىدا توغرا تۇرۇۋېلىپ.

— مۇسادىرە قىلغۇدەك، ئاڭلىدىڭمۇ؟ ئېسىت، يەتتە يۈز باغ قومۇش، تۆمۈشۇق تېرەپ يۈرۈپ ئورۇۋىدىم، 175 تەڭگە پۇل قىپ . قىزىل- ئوتتا كۆيىدىغان بولدى ئۆزى، ئىدارەت باشلىقى بولغاندىكىن بىر نېمە دېيەلمەيسەن! — ئۇ شالاڭ، سېرىق كىرپىكلىك كۆزلىرىنى چىمىلداتتى.

— بىر نېمە دېيەلمەيسەن؟ — دېدى زىۋىرشا سوغلا قىلىپ، — ماڭا كىم بىر نېمە دەيدىكەن؟

— قارا، تۇرۇپ بىزگە ئۇۋال بولىۋىنمۇ ئەمىسە؟

— گۇناھ ئالىدىكەنسەنغۇ، ئەترەتكە ئالسا ساڭىمۇ بولار.

زىۋىرشا سىناش بىلەن قارىدى.

— گۇناھ؟ قوي ئۇ گېپىڭنى، مەن ئەق تىزىغا گۇناھ سېتىۋالىدىغان سۇپۇرگە زىيانكەشمىدىم ئۆزى!

— بۇ گېپىڭنى ئەكبەرگە دە، ھازىر ھەممىسى شۇ بەلگىلەيدىغان بولدىغۇ!

— سېنى بىز نېمىگە سايلىغان؟ بىزنىڭ يىغىنىزنى يىغلا، — دېدى ھەيدەر، — يېزىغا بېرىپ يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا ئېيت، بىراۋنىڭ ئەمگىكى ئوچاقنىڭ كۈلىمىدى ئۆزى. . . ئەكبەرمۇ

ئۆز بالىمىزغۇ، سۆزىمىزنى ئاڭلار، بىر قېرىلار يىغىلىپ نەسىھەت قىلىپ كۆرەيلىمۇيە؟

ھەيدەر خەسىس زىۋىرشاغا ئاستا پىچىرلىدى:

— نېمىشقا ھەدىسلا مۇشۇ قومۇشتا قالدى بۇلارنىڭ كۆزى؟.

— ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ سېنىڭ بىلەن مەندەك ئوتتۇرا دېھقانلار كاپىتالىزم كۈچلىرى بولۇپ قاپتىمىز، ئاۋۇ تاملاردىكى شوتارلارنى ئوقۇتۇپمۇ كۆرمىدىڭمۇ؟

— كاپىتال دېگىنى نېمىسى، زاۋۇت ئىگىلىرىنى شۇنداق دەيدۇ دەپ ئۆگىنىۋېدۇققۇ ئۆزى، سېنىڭ بىلەن بىزدە نەنىڭ زاۋۇتى؟

— گەپ زاۋۇتتىمۇ؟ — دېدى زىۋىرشا ھەيدەرنىڭ ئۆڭۈپ كەتكەن سېرىق چىرايىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ، — گەپ مۇنۇ كاللىدا، سەن شەخسىي باي بولۇشنىڭ كويىغا چۈشتىڭمۇ ئەلۋەتتە كاپىتالىزم كۈچى بولىسەن.

— شۇنداقمۇ دەيلى، بۇ كاپىتالىزم دېگىنى پومېشچىككە ئوخشاش بولامدۇ - ئۆزى؟

— بۇنىسى ماڭىمۇ قاراڭغۇ، — دېدى زىۋىرشا، — ئەما شۇنىسى ئېنىق: ھەممىنىڭ كۆزى ئاۋۇال ساڭا چۈشىدۇ، قىڭغىر دەسسەڭلا سېنى پۈتلاشتۇرىدۇ. كېۋىركامىنىڭ دېيىشچە سوتسىيالىزم ھارۋىسىغا سۆرەپ ئېلىپ ماڭىدىكەن، چاقنا يېپىشىڭ مىجىلىپ كېتىدىكەنسەن، سەن ھەيدەركا، ئاشۇ قومۇشنىڭ غۇلۇسىنى قوي، مۇنۇ بايىتىلىك، ئۆيدىكى ئون - يىگىرمە تۇياق قويۇڭ، ئالتە — يەتتە كالا، توپىقىڭنىڭ غېمىنى يە!

ھەيدەرنىڭ چىرايى پۈتىدىكى مەسسەدەك ئاقىرىپ كەتتى.

— مانا گەپ، ئەمدى نۆۋەت بىزگە كەپتۇ - دە، ئۆزى! مەن بىر ئوقۇمۇشلۇق ئادەمدىن مۇشۇنداق گەپلەرنى ئاڭلاپ ئىشەنمىۋىدىم، راستكەن - دە، ئۆزى! سەن ئەتىرەت باشلىقى،

بىر شەپسىنى بىلمىسەك دېمەيسەنغۇ، ئەمدى سېنىڭ ئەترەت باشلىقلىقىڭ قانداق بولىدۇ ئۆزى؟ ياڭاللا، ئەبىلغازنىغا قالسا خۇدانىڭ ئۇرغىنى - دە!

نەق شۇ چاغدا چوڭ ئەترەت تەرەپتىن ئەبىلغازى چىقىپ كەلدى. ئەبىلغازنىنى كۆرۈپ، ھەيدەر ئېتىنى يېتىلەپ ئۆيىگە ماڭدى، ئۇ تېخىمۇ مۇكچەيدى، خۇددى بايىقى گېپىنى ئەبىلغازى ئاڭلاپ قالغاندەك خۇدۇكسىنىپ، كەينىگە قايتا - قايتا بۇرۇلۇپ قارىدى. ئۇنىڭ كونا پۇپۇچ ئىچىدىكى مەسىلىك ئايىغى بىلىنەر - بىلىنمەس تىترەپ، قارلىق يەرگە قىڭغىر - سىڭغىر ئىز قالدۇرۇپ باراتتى.

زېۋىرشانىڭ بولسا بىردىنلا قاپىقى تۇرۇلدى. ئۇ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان ئەبىلغازى بىلەن كۆز ئۇچراشتۇرۇپ قېلىشتىن قورقۇپ بوينىنى تولغاپ ئىتتىك ماڭدى. ئەبىلغازى بولسا ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ كېلەتتى. ئۇلار دۇچكېلىشتى - زېۋىرشا ئىتتىك مېڭىپ ئوتۇشىگە ئەبىلغازى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ توغرا تۇرۇۋالدى:

— سالام زېۋىرشا، قانداق ئەھۋالىڭ؟ — دېدى ئۇ، قولىنى سوزۇپ.

زېۋىرشا ئەبىلغازىنىڭ بۇ قىلغىنى يەنە بوزەك قىلىش دەپ چۈشەندى، چۈنكى ئەبىلغازىنى قايتىدىن ئەترەت باشلىقى قىلمىمز دېگەن گەپ كەڭ تارقالغان، زېۋىرشا بولسا ئۆز ئورنىغا دەسسىمەكچى بولغۇچىنىڭ بۇ قىلغىنى مەغرۇرلۇق، ھەيۋە قىلىش دەپ ئويلىدى - دە:

— ھە، يەنە نېمە قىلماقچىسەن؟ مانا مۇشۇنداق دەسسىلەپ - چەيلىنىپ يۈرۈپتىمەن! — دېدى قوپال، تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن.

— مېنى ئەپۇ قىل، — دېدى ئەبىلغازى سەمىمىي، ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن زېۋىرشاغا قولىنى سوزۇپ، — قايسى كۈنى

قوپاللىق قىلدىم، سېنى رەنجىتتىم، خىزمەتكە تەسىر يەتكۈزدۈم.

زىۋىرشا يالت قىلىپ ئەپلىغازىغا قارىدى. ئەپلىغازىنىڭ چىرايىدا نە مەغرۇرلۇق، نە مەنسىتمەسلىك ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى.

— مەن پارتىيە سىياسىتى بويىچە ساڭا يارەم قىلالمىدىم، چوڭ ئەترەتتىكى يولداشلار مېنىڭ خاتالىقىمنى كۆرسىتىپ تەنقىد قىلغاندىن كېيىن ئويلىدىم، پارتىيە سىياسەتلىرىنى ئۆگەندىم، راستلا توغرا قىلماپتىمەن، قېنى قولۇڭنى بەرگىن، ئۇ ئىشنى قورسىقىڭدىن چىقىرىۋەت!

زىۋىرشا نېمە قىلىشىنى بىلمەي گاڭگىراپ قالدى:

«ۋاھ، بۇ چوڭ ئەترەتتىكىلەر ئەپلىغازىنى تەنقىد قىلغان بولسا، مېنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ چىقمىغان ئىش يوق ئوخشايدۇ، يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئەكبەرگە گەپ قىلغان ئوخشايدۇ» — دەپ ئويلىدى:

— خاتالىقىنى ئېقرار قىلغىنىڭ ياخشى، — دېدى زىۋىرشا مەغرۇر قىياپەتتە، — ئەمما سېنىڭ ماڭا ئۇزۇندىن بېرى كۆز ـ قارىشىڭ ياخشى ئەمەس، ئاغزىڭدا خاتا قىلدىم دېگىنىڭ بىلەن قورسىقىڭدا بەربىر غۇم ساقلايسەن، ساڭا راست گەپنى ئېيتاي: مۇشۇ ئەترەت باشلىقلىقىنى چۈقان ـ سۈرەن قىلمايلا ئالساڭ!

ئەپلىغازىنىڭ چېكە تومۇرلىرى لىپىلداپ كەتتى. ئۇنىڭ: «مەن سېنىڭ بىلەن ئەترەت باشلىقلىقىنى تالىشىۋاتقىنىم يوق، سېنىڭ بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامدىكى تالاش كوللېكتىپنى سۆيۈش بىلەن سۆيمەسلىك ئوتتۇرىسىدىكى مەسىلە دېگۈسى كەلدى» شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئېسىگە تېخى بايىلا چوڭ ئەترەتتىكى يولداشلار بىلەن سۆھبەتلەشكەندە قىلىشقان گەپلەر كەلدى: «پارتىيىنىڭ ئوتتۇرا دېھقانلارغا قارىتقان سىياسىتىنى توغرا ئىجرا قىلىشىمىز لازىم، ئۇلار بىلەن ھەم ئىتتىپاقلىشىشىمىز، ھەم خاتا

ئىدىيىسىگە قارشى كۈرەش قىلىشىمىز، خاتا ھەرىكەتلىرىنى ئايىماي تەنقىد قىلىشىمىز، ئەمما قوپال ئۇسۇللارنى قوللىنىپ ئۇلارنى چەتكە قاقماسلىقىمىز لازىم. سەن چەتكە قاقساڭ، دۇشمەن ئۆزىگە تارتىۋالىدۇ. . . »

ئەبىلغازى ئۆزىنى بېسىۋالدى:

— بۇ دېگىنىم سېنىڭدە خاتالىق يوق دېگىنىم ئەمەس، — دېدى مۇلايىملىق بىلەن، — مەنمۇ راست گەپنى ئېيتاي — مەن ئۇسۇلدا بىر قېتىم خاتا قىلدىم. سەن بولساڭ ئۇزۇندىن بېرى يولدىن ئېزىپ كېلىۋاتىسەن، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ مەن سېنىڭ خاتالىقىڭنى تۇزىتىشىڭگە ياردەم بېرىمەن.

ئەبىلغازى زىۋىرشانىڭ كۆزلىرىگە تىك قاراپ تۇراتتى. ئۇ زىۋىرشادىن: «ئەبىلغازى سەن سەممىيلىك بىلەن خاتالىقىڭنى تونۇغان بولساڭ، مەنمۇ راستىنى ئېيتاي: مېنىڭ خاتالىقىم مانا — مۇنچىلىك. . . » دېگەن سۆزنى كۈتكەنىدى، ئەمما زىۋىرشا ئۇنىڭ كۈتكەن يېرىدىن چىقمىدى. ئەبىلغازىنىڭ ئالىجاناپلىق بىلەن «خاتا قىلدىم» دېگىنىنى زىۋىرشا «ماڭا تىز پۈكتى، مېنىڭ توغرىكەن» دەپ چۈشەنگەنىدى.

— ئۇنداق بولسا نېمە دەپ يالغۇز يەردە ئالدىمنى تورايسەن، شۇ ھەرىكىتىڭنى قىلمۇرمەسەن! — دېدى زىۋىرشا ئالدىراپ مېڭىپ.

— توختا، زىۋىرشا! — ئەبىلغازى ئۇنلۈك ۋارقىرىدى. لېكىن زىۋىرشا بۇرۇلۇپمۇ قويمىدى. چوڭ ئەتراپتكە قاراپ ئىنتىلىپ مېڭىۋەردى.

«قارا بۇنىڭ سالغان قاپقىنىنى، ئۆزىنى خاتالاشقان قىلىپ كۆرسىتىپ، مېنىمۇ يولدىن ئازدىم دېگۈزمەكچى. كىم خاتا، كىم توغرا، بۇنى ئايرىيدىغان چاغ كېلىدۇ. . . » دەپ پىچىرلىدى ئۇ ئۆز ئۆزىگە.

ئۇ ئەكىرىنىڭ ئالدىغا كىرگەندە بۇ پىچىرلىغانلىرىنىڭ

پىرىنسىمۇ ئېيتالمىدى. ئۇ جىق سۆزلىدى، ئەترەت باشلىقى پولماستا قىلغان ئەمگىكى ۋە كېيىنكى قىلغان ياخشى ئىشلىرى، كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى توغرىسىدا بىرمۇ بىر سۆزلەپ قورسىقىنى «بوشاتتى»، ئەكبەر بولسا ئۇندىمەي ئولتۇرۇپ تولۇق ئاڭلىدى، ئارىلاپ - ئارىلاپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، زىۋىرشانىڭ سۆزلىرىنى ماقۇللاپمۇ قويدى. زىۋىرشا ئۇزاق سۆزىنىڭ ئاخىرىسىنى مۇنداق سوئال بىلەن ئاخىرلاشتۇردى:

— ئېيتىڭا، ماڭا ئوخشاش ئولتۇرسا - قوپسا ئەترەتنىڭ پايدىسىنى كۆزلەيدىغان ئادەمنى يولدىن ئازدىڭ دېسە قاملىشامدۇ، باشقىسىمۇ بىر نۆرى، مېنىڭ ھار ئالىدىغىنىم ئەبىلغازىنىڭ مۇشۇ سۆزى، ئېيتىڭا ئۇكام، مېنىڭ يۇقىرىقى سۆزلىرىم ئورۇنسىزمۇ؟

ئەكبەر كۈلۈمسىرىدى:

— گېپىڭىزنىڭ ئورۇنلۇق جايلىرىمۇ بار، — دېدى ئۇ ئالدىرىماي سۆزلەپ، — شۇنداقلا سىز خاتا چۈشىنىۋالغان ئىشلارمۇ بار. توغرا، سىز كوللېكتىپقا پايدىلىق بەزى ئىشلارنى قىلدىڭىز، لېكىن سىز تۈپ مەسىلىدە خاتا چۈشەنچىدە ئىكەنسىز.

ئەكبەر ئۈنىڭغا چوڭ ئەترەتتە، سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتتە بولۇۋاتقان ئىشلارنى بىرمۇ - بىر ئېيتىپ بەردى. زىۋىرشانىڭ خاتالىقلىرىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بەردى.

ئەكبەر سۆزلىگەندە ئۇ بېرىلىپ تىڭشىدى، بولۇپمۇ قومۇشنى كوللېكتىپقا ئورۇماي، يەككە ئورۇپ سېتىشنى باشلاپ بەرگەنلىكىنى، بۈنىڭغا بەزى ئادەملەرنىڭ خۇشال بولغانلىقىنى پاكىت بىلەن كۆرسىتىپ بەرگەندە زىۋىرشا ئوڭايسىزلىنىپ ئەكبەرنىڭ سۆزىنى بۆلدى:

— قىشتا يەككە، يازدا كوللېكتىپقا بولسا بۈنىڭ نېمىسى خاتا ئۇكام؟

ئەكبەر بۇ سوئالنىڭ زىۋىرشادىن چىققىنى بىلەن يىلتىزى چوڭقۇر يەردە ئىكەنلىكىنى پەملىدى - دە:

— قىشتا يەككە، يازدا كوللېكتىپ دېگەن سۆز بەزى ئادەملەرنىڭ ئەترەتلەرنى تارقىتىۋېتىش خىيالىنىڭ چىرايلىق گەپ بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىشى، يەنە بەزىلەر تېخى باي ئەترەتلەر كوللېكتىپ بولسۇن، نامرات ئەترەتلەر يەككە بولايلى دەيدۇ، بۇ يەككىلىكنى كوللېكتىپتىن ئەۋزەل بىلگەنلىك، قېنى بىز سېلىشتۇرۇپ باقايلى.

ئەكبەر گەپنى بىرىنچى ئەترەتنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى مىسالغا ئېلىپ سېلىشتۇرۇشقا ئۆتتى، زىۋىرشا زېھنى بىلەن ئاڭلىدى. ئۇمۇ ئۆز نۆۋىتىدە يەككە ئىشلەشنىڭ پايدىسىنى ئىسپاتلىماقچى...

لېكىن زىۋىرشا بىرىنچى ئەترەتنىڭ كوللېكتىپنى باي قىلىش يولىدا قىلغان ئىشلىرىنى يوققا چىقىرىش ئۈچۈن قانچە ئىزلەنسىمۇ مۇۋاپىق سۆز تاپالمىدى.

سەككىزىنچى باب

يېزا باشلىقىنىڭ ئاخشامقى دوكلاتى ھەممىدىن ئاسمغا قاتتىق تەسىر قىلدى.

ئاسىم بەزىدە بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى خۇلاسىلەپمۇ قويىدۇ: «. . . بىر پۈقرا ئۈچۈن ئاندا - ساندا تۈتامى يوق ئىشلارنى قىلىپ قويۇش ئۈنچىلىكمۇ چوڭ ئەيىب ئەمەس، نېمىشقا دېگەندە ئۇنىڭ زىيىنىنى يالغۇز ئۆزىلا تارتىدۇ. لېكىن بىر رەھبەرنىڭ قىلغان گېپى تۈرالغۇسىز بولسا ئۇنىڭ زىيىنى چوڭ بولىدىكەن. تۈرالغۇسى يوق گەپ ئۈچۈن ئۇ رەھبەرگە ھېچ زىيان كەلمەيدىكەن. ئۇنىڭ ئۈچۈن قول ئاستىدىكىلىرى ئازابلىنىدىكەن، زىيان تارتىدىكەن. سەۋەبى رەھبەرنىڭ قول ئاستىدىكى ئادەملەر ئۆز رەھبىرىنىڭ سۆزىنى، تاپشۇرمىسىنى خەلقتە پايدىسى بولمىسا ئوتتۇرىغا چىقاتتىمۇ، مەن بارلىق كۈچۈم بىلەن ئۇنىڭ ئۇنۇمىنى كۆرسىتىشكە تىرىشاي، دېگەن نىيەت بىلەن قوبۇل قىلىدۇ، ئىجرا قىلىدۇ. بۇ سۆز، تاپشۇرمىلارنىڭ ئۇنۇمى كۆرۈلگەندە ھېلىقى رەھبەرنىڭ جاپا تارتقۇچى — بېجىرگۈچىلەرگە بىر ئۇلۇش تۆھپە قالدۇرۇشى ناتايىن، لېكىن بۇ سۆز، تاپشۇرمىلارنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى پاكىتلار ئىسپاتلىغاندا بولسا پۈتۈن ئىللەتلەر ئىجرا قىلغۇچىلارنىڭ شىللىسىگە يېزىلىدىكەن. . . »

ئاسىم سېمىز بوز ئاتتا سىڭايان ئولتۇرۇپ شۇلارنى ئويلىدى. ئۇ چاپقىداپ ئۇرۇۋاتقان شوتۇرغاندىن كۆزىنى يۇمۇۋېدى، كۆز ئالدىغا يەنىلا يېزا باشلىقى تۇرسۇنىنىڭ ياپما قاپاقلىق، سۆرۈن چىرايى كەلدى. ئۇ قايرىلما ياقىلىق سەنسەن جۇۋىسىغا تېخىمۇ ئورانىدى، ئۇنىڭ مېڭىسىدە يېزا باشلىقى بىلەن

قىلىدىغان تالاش . تارتىشتا ئېيتىدىغان سۆزلىرى تەكرارلىنىۋەردى: «سەككىزىنچى ئەتىنى قەتئىي تارقىتىۋەت، قىشلىق قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنى نېمە قىلىسەن؟ قىشتا يەككە. يازدا كوللېكتىپ بولسىمۇ بولىدۇ» دېگەن سۆزلەرنى نەچچە قېتىم ئېيتتىمكىن، مەن سېنىڭ دېگىنىڭنى ئىجرا قىلىمەن دەپ قانچىلىك تۇغرا تەلەپلەرنى چەتكە قاقتىم. . . ئاخىرى كېلىپ كىچىك ئەترەتلەرنى قىرقىشقا ئۇرۇنغان، كاپىتالىزم ئەگىزىنى باشلاپ كەلگەن مەن بولۇپ قالدىم. سەن تۇرسۇن سىنىپىي دۈشمەنلەرگە غەزىپى كۆچلۈك، سوتسىيالىزم يولىنىڭ قوغدىغۇچىسى بولۇپ ئوتتۇرىغا چىققىنىڭ! . . . ئۇ مۇشۇ سۆزلەرنى ئىچىدە تەكرارلاپ ئاخىرى ئات ئۈستىدە ئۇخلاپ قالدى.

بوز يورغا يۈمشاق قار بىلەن كۆمۈلۈۋاتقان ئېتىز يولىدا ئارىلاپ . ئارىلاپ پۇرقۇپ قويۇپ، يىراقتا قارا قۇرۇم كۆرۈنگەن جاڭزىغا قاراپ يورغىلاپ كېتىپ بارىدۇ. ئۇنىڭ سىلىق يورغىسىدىن قۇشقۇن، شالدىرمىلار بىر خىل شاراقلايدۇ، مىخ تاقىلىق ئاياغلىرىدىن دۆگلەك . دۆگلەك قارلار ئۇچىدۇ. ئۇستىدىكى ئادەم يۈمشاق جۈۋا ئىچىدە ئۇخلىماقتا. ئۇ كېچىچە ياخشى ئۇخلىمىغان، يېرىم كېچىگىچە مەجلىس، قالغان يېرىم كېچىدە ئاچچىق ۋە مۇلاھىزە. . . مانا ھازىر بولسا ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆتكەن ئىشلار. يەنە يېرىم كۈندىن كېيىن بۇ ئىشچان، ئاقكۆڭۈل دېھقانىنىڭ ئاچچىغىمۇ، ئاداۋىتىمۇ، مۇلاھىزە سوئاللىرىمۇ تۈگەيدۇ. ئۇ ئالدىدىكى ۋە ئەتىسى قىلىدىغان ئىشى ئۈچۈن ئالدىراۋېرىدۇ. ئۆزىگە بىكاردىنلا ئازار بەرگۈچىدىن ئەتىنى ئېلىۋېلىشىغا ئۇنىڭ ۋاقتىمۇ، رايىمۇ يوق بولۇپ قالىدۇ. . .

ئۇ چۈشىدە يەنە يېزا باشلىقى تۇرسۇن بىلەن مۇنازىرىلەشتى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن يەنىلا «ئۇچىنچى

ئەترەتتىكى سىنىپىي كۆرەشنىڭ ئون چوڭ ئىپادىسى» ئۇستىدە توختىلىپ ھەدەپ ئاسمىنى تىلغا ئېلىۋەردى. ئاسىم غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى - دە، چۆچۈپ ئويغاندى.

ئۇنىڭ ئېتى يولدىن چىقىپ ئۆستەڭ ياقىلاپ كېتىپ بېرىپتۇ. ئاسىم بوز ئاتنىڭ يايلى - كۆكۈلىسىنى قوللىرى بىلەن تاراپ تۇرۇپ ئۆزىچە سۆزلىدى: «ئاز كۈندە چوڭ ئەترەتنىڭ باشلىقلىقىنى تارتىۋالىدۇ، سېنىڭ بىلەن خوشلىشىمەن. سېنى ئېتىز ئارىلىرىدىكى چىغىر يوللاردا ماڭغۇزىدىغان ئاسىم ئەمدى سېنى مېنەلمەيدۇ. ئېيتقىنا بوز ئات، ئاسىم قاچان بەدنىيەتلىك قىلغان؟ ئۆزىنىڭ بېغىنى سۇ بېسىپ كېتىۋاتسىمۇ قىيا كۆزىنى سالماستىن كۆپچىلىكنىڭ ئىشىغا يۈگۈرگەن چاغلىرىنى سەن بىلمەنغۇ؟ سېنى مېنىۋېلىپ، تالاي - تالاي كېچىلىرى سۇچىلارغا سۇ ياقىلاپ بەرگەنغۇ؟ تالاي تومۇزلاردا باشقىلار چۈشلۈك ئۇيقۇغا كەتكەن چاغلاردا ئېڭىزلاردا پوسۇرلاپ يۈرۈپ ئومىنىڭ، باغ تارتىشنىڭ، سۇ تۇتۇشنىڭ سۈپىتىنى تەكشۈرگەنلىرىمدە سەن قىرغاقتا ئاسمانغا قاراپ چۈۋىنقاپ تۇرغان ئەمەسمىدىڭ؟ ئېيتقىنا بوز ئات. ئىگەڭ نەپسى ئۈچۈن قوي ئوڭكۈرۈپ ماڭدىمۇ؟... تىلىڭ بولسا سەن يېزا باشلىقىغا: ئاسىم سۈتتەك ئاق، بۇلاق سۈيىدەك تازا ئادەم دەپ ئېيتاتتىڭ.. . ھەي... ئۇلار مېنى نېمىشقا چۈشەنمەيدىغاندۇ؟...

ئۇنىڭغا قاراپ شالۋۇر، قىسقا جۇۋا كىيگەن، قولىغا چوماق تۇتقان بىر ئادەم ئۈچ ئىتىنى ئەگەشتۈرۈپ ئۆستەڭ ياقىسىدىكى چىغلار ئارىسىدا «ئالە، ئالە! كەتتى قارا!» دەپ ۋارقىراپ كەلمەكتە ئىدى. ئاسىم توشقان قوغلاپ يۈرگەن مەنسۇرنى كۆرۈپ كۈلۈمسىرىدى - دە، قامچىسىنى پۇلاڭلىتىپ ۋارقىرىدى:

— مۇردىنى تاشلاپ قويۇپ توشقان قوغلىغان قاشلىق! ئالە شەھرىڭنى، خەلق نېمە كويدا، سەن نېمە كويدا، تازا بەقېيىت جۇمۇ سەن مەنسۇر!

مەنسۇر بېشىدىن كەينىچە چىگىلگەن قۇلاقچىسىنى ئالدى - دە، ھور چىقىپ تۇرغان بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلدى:

— كۆرۈپ قالدىڭ - دە! ھەر قىشتا بىر ئىككى قېتىم توشقان قوغلىۋالمىسام دىمىقتا بولۇپ يۈرەلمەيمەن. تاڭ سەھەردە چىقىۋىدىم، توققۇز توشقان ئالدىم. ئۇچىنى ئىتلار يېدى، ئالتىسىنى تولۇمچىلاپ سويۇپ يا بېشىدىكى قېرى سۆگەتكە ئېسىپ قويدۇم.

— بىرسىنى بەرگىنە چايپەش قىلىۋالايلى.

— زىغىر پاخىلى تېقىپ تەييار قىلىپ قويغان ئىككىسى بار، شۇلارنى سەن ئال.

— ئاتقا مىنگەش!

— نەگە؟

— ئاخشام يىغىنىمىڭ ئالدىدا چارۋا ئەترەتكە بارىمەن دەپ قويۇپتىكەنمەن. يىغىندىن كېيىن خىزمەتتىن ۋاز كەچكەنمۇ بولدۇم. لېكىن ئۆگەنگەن خۇي، ئەتىگەن يەنە ئات توقۇۋاپتىمەن، قارىمامسەن، بوز ئات مېنى مۇشۇ يەرگە ئېلىپ كەپتۇ.

ئاسىم ئاتنىڭ سول تەرىپىنى مەنسۇرغا توغرىلىدى ۋە ئۆزەڭگىدىن سول ئايىغىنى چىقاردى. مەنسۇر بوز ئاتقا لىككىدە مىنگەشتى.

شۇنىرغان كۈچەيدى. كۆز ئاچقىلى بولمايتتى. قىلۇندىن ئۇرۇلۇۋاتقان شامال سەنسەن جۇۋا ئىچىدىكى ئاسمىنىڭ ئاۋازىنى بوز ئاتنىڭ سېمىز ۋە كەڭ ساغرىسىغا مىنىۋالغان مەنسۇرغا بىمالال ئاڭلىتىپ تۇراتتى. بوز ئات يولسىزلا ماڭدى. ئۇچ ئىت ئېرىق - چىغلارنى پۇراشتۇرۇپ، تىللىرىنى چىقىرىشىپ ئاتنىڭ ئالدىدا يول باشلاپ ماڭماقتا ئىدى.

— بۇھىم نۇقتا چوڭ ئەترەت كادىرلىرى! دېگەننىسى ئاڭلىدىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى ئاسىم. مەنسۇر ئۇنىڭ ئىككى

مۇرىسىدىن تۇتۇۋېلىپ:
— ئاڭلىغاچقا توشقان قوغلاپ يۈرۈپتىمەنغۇ! — دېدى.
— خۇشاللىمىتىڭما؟
— خۇشاللىمىمۇ بار!
— ئاسىم مېنى ئاغدۇرۇشتا خېلى نىم قىلۋىدى، مانا ئەمدى دۇنيانىڭ نۆۋىتى ئۆزىگە كەلدى دەپ خۇشال جۇلۇۋاتسەن. دە!
— ياق. سېنىڭ بىلەن مېنى تۇتۇشتۇرۇۋ چ قويغانمۇ، مېنى سالغا يامان ئاتلىق قىلغانمۇ ئاشۇ تۇرسۇن. مەن سېنىڭدىن ئاغرىنمىدىم. ئۆزۈڭچىلا خۇدۇكسىنىپ مېنىڭدىن ئۆزۈڭنى قاچۇرۇپ يۈردۇڭ. سېنىڭ بىلەن پاراڭلاشمىغىلى يېرىم يىل بوپتۇ. باشقا بىرسى ئۇچرىغان بولسا ئېتىغا .مىنگىشمەنمۇ؟ ئاخشامقى يېڭا باشلىقىنىڭ دوكلاتىنى مەن باشقىچە چۈشەندىم، ئۇ سېنىپىي كۆرەشنىڭ ئون ئىپادىسىنى كۆرسەتتى. جەزمەن ئوننىڭ تۆتىگە مېنى چۈشۈرىدۇ. ئاشۇنداق قىلسا ئەجەب ياخشى بولاتتى. مەن مانا مۇشۇنىڭغا خۇشال.
— بۇنىڭ خۇشال بولىدىغان نېمىسى بار؟
— تۇرسۇن بىلەن ئېلىشمەن. ئېلىشماقنىڭ ئۇنىڭ ئەپتى - بەشىرىسىنى كۆپچىلىك قانداق بىلىدۇ؟ قارا، ئەتراپتىكى تارقىتىشنى ساڭا دۆڭگەپ قويغىنىنى؟ شال تېرىشنىمۇ تۇرسۇن بىزگە تاڭغان، ھەر ھۆددىسى بولسا ماڭا دەپ ھەيدىسىگە ئۇرغان. شال ئوخشىغان بولسا ئۇتۇق ئۇنىڭ بولاتتى - زىرىيان بولۇۋېدى پۇتۇن توقۇ - لەنەتنى ماڭا ئارتتى. بىرگە ئوننى قوشۇپ يۇقىرىغا چاقتى. مېنىڭدىن ئۆچىنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن ھازا پايدىلاندى!
— ئەمدى ماڭا كەلدى بۇ شۇرلۇق دېگىنە؟ ھازىر پۇتون كىچىك ئەترەتلەرنى پاش قىلىشقا نىم قىلۋاتىدۇ. كادىرلارنىلا پاش قىلغۇدەك. كىم بار؟ مېنى تارتماي نىم قىلار دەيسەن؟
— ئۇنىڭ نىشانى مەن. ئۇ مېنى ئۇچۇرۇل - كېسىل يوقىتىشنى قورسىقىغا پۈكۈپ يۈرگىلى تۇرىۋاتىدۇ! لېكىن ئەكسىچە

بۇنى سەزمەيۋاتىدۇ. ئەكبەر ئۇنىڭ چىرايلىق گەپلىرىگە ئىشىنىپ قېلىۋاتىدۇ!

ئۇلار جىم بولۇپ قالدى. شۇرغان قاتتىق ھوۋلىماقتا، ئىتلار نەدىدۇر كاكشىماقتا. مەنزۇر ئاسمانىڭ مۇرىسىگە تايىنىپ، ئاتنىڭ ساغرىسىنى دەسسەپ ئۆرە تۇردى - دە، كۇنپېتىش تەرەپكە قارىدى. ئۇ ياقتا «قاۋانلىق» بار ئىدى. ئوڭ قولى بىلەن شۇ ياقنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئاسمىغا:

— «قاۋانلىق» نى ئېچىشقا كۈچ چىقىرايلى ئاسىم. سېنىڭ بىلەن بىز ئەللىككە قاراپ كېتىۋاتىمىز، ياشلىق تۇگىدى. كۇندىن - كۇنگە ئاجىزلايمىز. ئاخىر مۇشۇ يەرنىڭ تېگىگە كىرىمىز. خىزمەت بىزگە بەخشەندە ئەمەس، چوڭ ئەترەت باشلىقى، شۇجى بولمىساقمۇ بولۇۋېرىدۇ، لېكىن يۇرتنى ئاۋات قىلىش، خەلقنى ئاي قىلىش ھەر بىرىمىزگە بەخشەندە قىلىنغان ئىش. بۇ ئىشنى سەردەمۇ يادىمىزدىن چىقارمايلى.

ئۇ ئولتۇردى. ئات بىر خىل يورغىلاپ ماڭماقتا.

— سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەھۋالى قانداق ئاسىم؟

— تارقىتىۋېتىمىز دەپ تاشلىۋەتكەن. ئەزالارنىڭ ئۆز ئالدىغا ئوقەت قىلىشىغا يول قويغان. كېيىن ئەبىلغازىلار ئون نەچچە ئادەم قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى نېمە قىپتۇ، ئاخشام ئاخلىسام بۇ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى ھازىر ئوتتۇزدەك ئادەم بولۇپ كۆپىيىپتۇ. شەخسلەر ئىگىلىۋالغان ئات - ھارۋىلارنى تارتىۋاپتۇ. شەخسلەر ئورىغان قۇمۇشلىرىنى ساتالمايۋېتىپتۇ. ئەترەتنىڭمۇ ئون نەچچە مىڭ باغ قومۇشى بېسىقلىق تۇرىدۇ. ساتىدىغان ئورۇن يوق. نېم قىلالمايۋاتىمىز.

. .

— بىرسى ماڭمىدىمۇ؟

— كىم ماڭىدۇ؟ يېزا باشلىقى ئاخشام ئەترەتلەرنىڭ سودا - سېتىق قىلىشىغا يول قويۇلمايدۇ. بۇمۇ كاپىتالىزم خاھىشى

دېدىغۇ! سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرى قىشچە نېمە يەيدۇ؟ ئەزالار نېمىنى خىراجەت قىلىدۇ؟ باش قېتىمچىلىق...

— بىرىنچى ئەترەتتىن يارەمگە ئاجراتقان پۇل بىلەن ئاشلىق يېقىندا يۆتكىلىدۇ، — دېدى مەنسۇر ئۇلۇغ. كىچىك تىنىپ، — لېكىن ئۇنىڭ بىلەن بىر ئەترەتنى قىينىچىلىقتىن قۇتقازغىلى بولمايدۇ. پۈتۈن ئەترەتنى قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشقا تەشكىللەش، قومۇش ئالىدىغان ئورۇننى دەرھال تېپىش كېرەك. ھېلىقى يىگىرمە بەش پۇڭدىن ئالىدىغان ئورۇن ئاڭلىسام گۇمانلىققەن. پۇلى نەق ئەمەسكەن. ئۇلار قومۇشنى نەگىدۇر بىر يەرگە يۆتكەپ شۇ يەردىن پۇل ئېلىپ بىزگە بەرگۈدەك...

ئۇلار شۇ گەپلەر بىلەن جاڭزىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. ئۈيدىن مەڭزى قىپ - قىزىل بىر يىگىت يۈگۈرۈپ چىقىپ ئاتنى ئالدى. بۇ يىگىت ئەبىلغازىنىڭ قىيىن ئىنىسى چارۋىچى ئەبەن ئىدى.

تام ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا ساماۋەر قويۇلغان، شىرداق، كىگىزلەر بىلەن چىرايلىق ياسالغان ئۆيگە دەستىخان سېلىندى، نانلار توغرالدى. ئەبەن بىر توخلىنىڭ قۇلىقىدىن تۇتۇپ ئىشىك تۈۋىدە پەيدا بولدى:

— قېنى ئاقساقاللار پەتە!

ئاسىم بىلەن مەنسۇر بىر بىرىگە قاراشتى.

— چاي ئىچەك بولمىدىمۇ؟ — دېدى مەنسۇر.

— ئېزىز مېھمانلارغا دەپ ئاتىغان توخلام، — دېدى ئەبەن پىچىقىنى توخلىنىڭ دۇمبىسىگە كاپلاپ قويۇپ، — رەنجىمەڭ، قاتتىق رەنجىمەن!

— قويۇل بولسۇن ئەمىسە، قېنى مەنسۇر قولۇڭنى كۆتەرگىن، نارىن يېگەچ بىر مۇڭدىشايلى، — دېدى ئاسىم قولاقچىسىنى بېشىدىن ئېلىۋېتىپ.

ئۇزۇندىن بېرى ئارازلىشىپ يۈرگەن بۇ ئىككى چوڭ ئەترەت

كادىرى بىر بىرىگە قارىشىپ قويۇپ، شىرداق ئۇستىگە بەھوزۇر ياميناشلىدى. . .

شۇنىڭغان توختىغاندا ئۇلار نارىن يەپ، شورپىسىنى ئىچىپ بولۇپ قايتىدىن ئاتلانغاندى. ئەمدى مەنزىل ئەبەدىنىڭ بورتە بايتىلىنى مېنىۋالغان، ئۇلار ئىككى ئاتلىق بولۇپ چارۋىچىلارنىڭ ئۆيلىرىنى، قىشلىق ئوت - چۆپ، ئوزۇق - تۈلۈك قاتارلىق تەييارلىقلىرىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرمەكچى بولۇپ يولغا چىقىشقانىدى. ئەبەدىنىڭ سۆزىدىن ئۇلار ھەل قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن مەسىلەرنى بىلدى. ئاسىم خىزمەت ئىشلەشكە قايتىدىن بەل باغلىغان، مەسىلەرنى بىللە ھەل قىلىشقا مەنزىرىسى تەكلىپ قىلغانىدى. مانا ئۇلار بىللە توشقان ئوۋلىغاچ دەريا بويىغا كەلدى.

ئىلى دەرياسى شۇرمەل بىلەن ھەيۋەتلىك ئاقاتتى. 12 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا بۇ دەريا بويىدىكى جاڭگاللاردا ئوۋچىلار قاپناپ كېتىدۇ. مانا ئارال تەرەپتىن پاك - پۇك مىلتىق ئاۋازلىرى، ئىتلارنىڭ كاك - كاك قىلغان ئاۋازلىرى، قىرغاۋۇللارنىڭ قاقاقلاپ ئۇچۇشلىرى، ھەتتا جەرەنىڭ باپ - باپ قىلىپ قاچقانلىقى، ئوۋچىلارنىڭ «قارا! ھەي»، «كاككۇك» دەپ ۋارقىراشلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. مەنزىر جاڭگال تەرەپكە قايرىلىپ قارىدى ۋە:

— جان دېگەن مىغىلداپ كېتىپتۇ جۇمۇ! — دېدى.

— ئۆتۈپ باقمىزمۇ - يە؟ — ئاسىم كۈلۈمسىرىدى.

— نەپسىمىزنى يىغايلى ئاسىم، مالچىلارنىڭ ئۆيلىرىنى بۇگۈن كۆرۈپ بولايلى جۇمۇ. بۇ يىل قار قېلىن ياغىدىغان ئوخشايدۇ، كىچىك ئەترەتلەردىن جاڭزىلارغا توشۇلىدىغان ئوت - چۆپنى توشۇتىۋەت، دالا ئوتىنى يەيدىغان چاغ بۇگۈن - ئەتىلا تۈگەيدۇ، مال قورۇغا قامالغاندىن كېيىن كۆرۈسەن، ھېچ نەرسە توشمايدۇ. بۇ يىل ئون قورۇ قوينى ساق - سالامەت كۆكلەمگە

يەتكۈزۈۋالساق، ھەي ئاسسم مۇشۇ قومۇشنىڭ پۈلىدىن ئەزالارنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۈتكۈزۈپ ئازراق چوڭ ئەتراتكە قالدۇرسا، ئۇ پۈلغا ئەسلىلىك بۇقا، قوشقار، ئايغىرلاردىن ئالساق. مۇنۇ دەريا بويىدىكى قولتۇققا ئەسلەندۇرۇش پونكىتى قۇرساق، سەن قانداق ئويلايسەن؟ مېنىڭچە بولغاندا مۇشۇ دەريا ياقىسىدىكى ئون ئەچچە مىڭ مو يەرگە ئاشلىق تېرىشنى توختاتساق، بۇ يەردە قوي - كالا بوردىساق، چارۋىنىڭ كىرىمى دېھقانچىلىقتىن ئېشىپ كېتەرمىكىن دەيمەن.

كىرىمنىڭ گېپى چىقسا ئاسمىنىڭ يۇرەكلىرى ئويناپ كېتىدۇ:

— بۇ گېپىڭ جايىدا مەنسۇر، — دېدى روھلىنىپ، — بۇ يەرلەرگە دېھقانچىلىق قىلىشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق. ماڭا قويۇپ بەرسە بېلىقچىلىق، توخۇ - ئۆدەك، قوي - كالا فېرمىسى قاتارلىق ئەرسىلەرگە ئاجرىتىمەن. ماي زاۋۇتى، سۈت پاراشوك زاۋۇتى، كونسېرۋا زاۋۇتى، ئۇمارتا ئوخشاشلارنىمۇ مۇشۇ دەريا بويىغا تىم قىلىۋېرىمەن!

— مۇنۇ قارا سۇغا ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرغىلى بولىدۇ. توك بولسىلا ھەممە ئىش ئوڭاي! — دېدى مەنسۇر قوشۇمچىلاپ.

— گىرىگورى ئورۇس چېغىدا تۇگمەن چۈشۈرگىسىگە بىر تىم قىلىپ، ئۇنىڭغا ئېلېكتر ماشىنىسى ئورنىتىپ توك چىقىرالمىدىغۇ!

ئۇلارنىڭ پارىڭى يەنىمۇ قىزىغان بولاتتى، دەريا بويىدا يالاڭ كىيىملەر بىلەن يۈگۈرۈشۈپ يۈرگەن ئەكبەرلەر ئۇلارنىڭ پارىڭىنى ئۈزۈپ قويدى.

— جېنىمدىن تويغان كىم بۇ؟ — دېدى ئاسسم ھەيران بولۇپ.

— بۇ ئەكبەر! — دېدى مەنسۇر كۈلۈپ، — قارا، تەتۈر سېۋەت. چارۋاغلارنى!

— چارۋاغنى راسا گۈلەڭ يەرگە قۇرۇپتۇ، بىراق شۇرمەل

سوقۇپ كەتمىسلا!

ئۇلار شۇ ياقتا قاراپ ئاتلىرىنى يۈرتۈپ كېتىشتى.

يار بويىدىكى تاشلىقتا گۈلخان يېقىلغان، ئۇ يەردە ئەبىلغازى باشلىق بىرنەچچە ئادەم كىيىملىرىنى قۇرۇتۇۋاتاتتى. تور ۋە چەنزىلەر، قار ئۈستىدە ھەر بىرسى ئون نەچچە كىلو كېلىدىغان سىدەپ بېلىق ۋە چا بېلىقلار تۇراتتى.

— ئەبىلغازى گاداي مەن دەپ زارلايسەن تېخى، مانا بايلىق، نىم قىلىۋەرگىن! — دېدى ئاسسىم بوز ئاتتىن چۈشۈۋېتىپ.

— ئەزالارنىڭ قىيىنچىلىقىنى يېڭىش ئۈچۈن پۇل تاپىدىغانلا ئىش بولسا قىلىپ بېقىۋاتىمىز، — دېدى ئەبىلغازى، — ئەنە قارا تېخى، ئوۋچىلىرىمىزمۇ قولۇاق بىلەن بايلىق توشۇۋاتىدۇ.

قولۇاقتا ئۈچ ئادەم بار ئىدى. ئىككىسى چەنزىلەر بىلەن شۇرمەللەرنى نېرى - بېرى ئىتتىرىپ ئۆرە تۇراتتى. بىرسى بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ كۈچ بىلەن پالاق تارتىۋاتاتتى. قولۇاق قىرغاققا يېقىنلاپ كەلدى — دە، قولۇاقتىكىلەر ئارقاننىسى قىرغاققا ئاتتى، ئەكبەر تىزىغچە سۇ كېچىپ تۇرۇپ ئارقاننى تارتتى. قولۇاق ئىتتىك قىرغاقتا توختىدى.

چېچى كۆزىگە چۈشۈپ تۇرىدىغان خەنزۇ يىگىت ئۇيغۇر تىلىدا:

— قىرغاۋۇل ئەللىك ئۈچ، چىل يىگىرمە توققۇز، كىيىك ئىككى، توشقان قىرىق ئۈچ، — دېدى قولۇاق ئىچىنى شەرەت قىلىپ، — يەنە ئىككى قاتتىساق تۈگەيدۇ.

ئەكبەر، ئەبىلغازىلار ئالدىرىشىپ قولۇاقنى يۇقىرىغا قارىتىپ سۆرەپ ئېلىپ كېتىشتى. ئاسسىم ئېتىغا مىندى - دە، مەنسۇرنىڭ ئېتىنى يېتىلەپ ئۇلارغا ۋارقىرىدى:

— ھاي، ئات بىلەن سۆرىتەيلى، سادىر سوققان جان بارمۇ؟

ئاتلارنىڭ ئىگەرلىرىگە توشۇڭلار باغلاندى، ئۇلار ئاتلار

بىلەن قولۇاقنى سۆرەپ يۇقىرىغا كەتتى. بىردەمدىن كېيىن ئۇلار قايتىپ كەلدى: قولۇاقچىلار يۇقىرىدىن تۆۋەنگە ئېقىۋاتقان قولۇاققا كۆچ بىلەن پالاق ئۇرماقتا ئىدى.

— خەتەرلىك! — دېدى ئاسىم بېشىنى لىڭشىتىپ، —چوڭراق شۇرمەل بىرلا نېمە قىلسا... ھەي...

— ئىشەنچلىك بىگىتلەر، — دېدى ئەبىلغازى كۆلۈپ قويۇپ.

— ئاۋۇ شياۋدۇك بىلەن شياۋلى ۋۇخەندە چوك بولغان بىگىتلەر، چاڭجىياك دەرياسىنى نەچچە قېتىم توغرا كېسىپ ئوتكەنلەر دېگىنە! بىزنىك نەزەرمۇ قېلىشمايدۇ. دەريا دېگەن ئېرىق ئەمەسمۇ، نەزەر دېگەن بىلىق ئەمەسمۇ دەپ ئىلى دەرياسىغا بىرلا شۇڭغىسا قاق ئوتتۇرىسىدىن بېشىنى چىقىرىدۇ...

كۆپچىلىك كۈلۈشتى.

— سەككىزىنچى ئەترەتنىك ئادەملىرى جايىدا!! — دېدى مەنسۇر، — شۇنداق پالۋانلار تۇرغان يەردە قاۋانلىقنىك مۇجۇمىدىنمۇ قورققان بارمۇ؟ ھەي ئاسىم قارىغىنا، مۇشۇنداق ئادەملىرى بار ئەترەتنىمۇ تارقىتىۋەتمەكچى بولدۇك - ھە؟

ئاسىم يەرگە قارىدى ۋە بېشىنى چايقاپ كۈلۈپ قويدى.

— ئەكبەرنىك بىزگە ياردىمى چوك بولۇۋاتىدۇ، — دېدى ئەبىلغازى ئاسىمغا قاراپ، — بىزا باشلىقىغا ئېيتىپ قويۇك، بىز يۇقىرىدىن ياردەم پۇل تەلەپ قىلمايمىز، قەرزمۇ ئالمايمىز. ئاخشام ھېسابلىدۇق، ئۇۋچىلىق، بېلىقچىلىق، مۇ چاشقىنى تۇتۇش، بورا توقۇش قاتارلىقلاردىنلا كۈنىگە 130 يۈەن كىرىم بولىدىكەن. 96 تۇتۇنگە چاچساق بىر ئەمگەكچىگە بىر بۈەندىن جىقراق پۇل تېگىدىكەن. ئۇنىك ئۈستىگە قومۇشلىرىمىز سېتىلسا كۈنىگە ئەللىك ئەمگەك ئورىغاندا ئىككى مىك باغ ئورىغىلى بولىدىكەن. ئىككى مىك باغ قومۇش يىگىرمە پۇتىدىن بولغاندا تۆت يۈز يۈەن پۇل. دېمەك، بىر كۈنلۈك قوشۇمچە

ئىشلەپچىقىرىشتىن بەش يۈز يۆەن تاپقىلى بولىدىكەن. ئىككى يۈز يۆەن چىقىمغا كەتسىمۇ كۈنىگە ئۈچ يۈز يۆەن نەق پۇل كىرىم بولسا بىر گۈڭگا ئۈچ يۆەنگە يېقىن...

— بۇ بىر خىل خىيال، — دېدى ئاسىم كۈلۈپ، — بۇنداق بولغاندا ئوڭايلا بېيىپ كېتىسەن، — كۈنىگە ئىككى يۈز يۆەن كىرىم بولسۇنمۇ دەيلى. نېمىشقا دەمسىنا؟ بېلىق، چاشقان، ئوۋچىلىقلىرىڭ بىرنەچچە كۈنلۈك... سوغۇق چۈشۈپ كەتسە قىيىن. يازلىققا چوڭ ئەترەت بوپچە نېمە قىلىمىز...

— ئۇنداقمۇ بولسۇن، — دېدى ئەكبەر گەپكە ئارىلىشىپ، — يەنە سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ بىر قورۇ قويى، ئوتتۇز يىلقىسى، قىرىق ئىككى تۈياق سېيىرى بار ئىكەن. چارۋا زىيانغا ئۇچرىمىدى، ساتىدىغان مال، يۇڭ، تېرىسى بار.

— يەنە ساتىدىغان ئون ئىككى مىڭ باغ بىدىسى بار! — دېدى بىر ئەزا.

— بۇ يىلچە چارۋىسىنى تامامەن سېتىۋەتسىمۇ بولىدۇ، — دېدى مەنسۇر ئۇنىڭ گېپىگە ئۇلاپلا، — قىيىنچىلىقتىن بۇ يىلچە ئۆتۈۋالسا. كېچىك ئەترەت پۈت تىرەپ تۇرۇپ ئالالىسا كېيىر يىلدىن باشلاپ يەنە چارۋا قىلىۋېلىشىغا چوڭ ئەترەت ياردەم قىلىسمۇ بولىدۇ!

ئۇلار سەككىزىنچى ئەترەتنى قۇتقۇزۇپ قېلىش ئۈستىدە خېلى پاراڭلاشتى. كۈن ئېچىلدى. سار تاغنىڭ ھەيدەر چوققىسىغا ھازىرلا ئولتۇرۇۋالىدىغاندەك كۆرۈنگەن كەچكى قۇياشنىڭ ئاجىز نۇرى قىشنىڭ سوغۇقلىرىنى توسۇپ قالالمايتتى. سوغۇق باشلاندى. ئادەملەر قېلىن كىيىملىرىنى كىيىشكە باشلىدى.

ئاسىم بىلەن مەنسۇر ئاتلاندى. ئۇلار دۆڭگە كۆتۈرۈلگەندە قولۇاق دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا لەپەڭشىپ، شۇرمەللەرگە ئۇرۇلۇپ كەلمەكتە ئىدى. قىرغاقتا يالاڭئاياق مۇز دەسسەپ

ئەكبەر بىلەن ئەبىلغارى يۈگۈرۈشۈپ يۈرۈشەتتى. ئەنە قولۇاققا بىر چوڭ شۇرمەل ئۇرۇلدى. قولۇاق يانتۇ بولۇپ قالدى. شياۋلى بىرلا سەكرەپ ھېلىقى شۇرمەلگە چىقىۋالدى ۋە ئۇنى چەنزىسى بىلەن قىرغاق تەرەپكە باشلاشقا ھەرىكەت قىلدى. قولۇاق چوڭ شۇرمەلگە ياندىشىپ يېنىچە بولۇپ قېلىۋىدى، قولۇاققا سۇ كىرىشكە باشلىدى. ئەكبەر قىرغاقتا تۇرۇپ قوللىرىنى شىلتىپ ۋارقىرىدى:

— قولۇاقتىكى نەرسىلەرنى مۇزنىڭ ئۈستىگە تاشلاڭلار!

يىگىتلەر چۆككىلىۋاتقان قولۇاقتىكى نەرسىلەرنى ئالدىراپ شۇرمەلگە تاشلىماقتا. ئۇلار بەلگىچە سۇغا كىرگەندى. شياۋلى بىلەن شياۋدۇڭ نەرسىلەرنى مۇزغا تاشلاپ بولغان چېغى ئەتىسالىم چوڭ شۇرمەلنى باشقۇرماقتا. قولۇاقتىكى ئاغامچىسىنى بىلىگە باغلىۋالغان نەزەر مۇزغا چىقىش ئۈچۈن ياماشماقتا ئىدى. مەنسۇر:

— قولۇاقنى قويۇۋەت! — دەپ ۋارقىرىغىنىچە تۆۋەنگە ئېتىنى چاپتۇرۇپ كەتتى. نەزەر چوڭ مۇزغا چىقىۋالدى. ياشلار سەھىنىدەك چوڭ ۋە قېلىن مۇز ئۈستىدە تۇرۇۋېلىپ چەنزىلەر بىلەن ئۇنى قىرغاق تەرەپكە ئېقىتماقتا، قولۇاق بولسا بىر چۆكۈپ، بىر چىقىپ شۇرمەللەر ئارىسىدا تۆۋەنگە قاراپ ئاقماقتا ئىدى. مانا ئەكبەر مەنسۇرنىڭ ئېتىنى يالىڭاچلىدى ۋە ئاتنىڭ قۇيرۇقىنى تۇتۇۋېلىپ دەريا‌غا كىرىپ كەتتى. ئاسمىنىڭ يۇرىكى ئاغرىغا تىقىلدى، ئۇنىڭغا پۈتۈن جاھان ئايلىنىۋاتقاندەك، يالغۇز ئەكبەرنى يۇتۇۋېتىش. ئۈچۈن دەريا گويا ئاغزىنى ئېچىۋاتقاندەك بىلىندى. ئۇ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى:

— ئەكبەر، قويۇپ بەرگىن، بىر قولۇاقنىڭ خۇنى چاغلىق!

لېكىن ئەكبەر ئۇنى ئاڭلىمايتتى. ئۇ ئۆزىگە كەلگەن شۇرمەللەرنى قولى بىلەن قايرىپ، بىر قولىدا ئاتنى باشقۇرۇپ

قولۇاقغا يېقىنلاپ بارماقتا ئىدى. . . مانا ئۇ قولۇاقغا ياماشتى. قولۇاقنىڭ ئاغامچىسىنى بىر قولىدا تۇتتى ۋە يەنە بىر قولى بىلەن ئاتنى كەينىگە قايتۇردى. قىرىق - ئەللىك مېتر ئارىلىقتىن پارچە مۇز - شۇرمەللەرنى يېرىپ ئات بىلەن قولۇاقنى ساق - سالامەت قىرغاقىقا ئېلىپ چىقتى. ئاسىم جۇۋىسىنى ئۇنىڭغا قارىتىپ چۇرىدى:

— دەرھال جۇۋىغا ئورانغىن، كىيىملىرىڭنى سال!

ئەتراپتىكىلەر قىرغاقىقا يېقىنلاپ كەلگەن ھېلىقى چوڭ مۇزنىڭ كەينىدىن يۇگۇرمەكتە. مۇزدىكىلەر نەرسىلەرنى قىرغاقىقا ئاتماقتا. مۇز ئاقماقتا. بىر نەچچە مىنۇتلۇق جىددىي ھەرىكەتتىن كېيىن يىگىتلەر مۇزدىن قىرغاقىقا سەكرەشتى. ئۇلار چەنزىلەرنىڭ ياردىمى بىلەن يەتتە - سەككىز مېتر يىراقتىكى قىرغاقىقا چىققاندىن كېيىن مەنسۇر ئېتىنى ئالدىراپ توقۇدى - دە، سەكرەپ مىنىپ ئاسىمغا:

— يۇر ئاسىم. بۇلار خەتەردىن قۇتۇلدى، سوغۇق چۈشۈپ قالدى، بىز چارۇىچىلارنىڭ ئۆيلىرىنى ئارىلايلى! — دېدى.

— ئەمدى قولۇاق بىلەن ئۆتۈشنى توختىتىڭلار! — دېدى ئاسىم ئېتىغا مىنىۋېتىپ، — ئاز كۈندە مۇز قاتىدۇ، ئاڭغىچە تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار!

— بىز ئۆتىمىسەك باشقىلار ئۆتىدۇ! — دېدى ئەبىلغازى ئەكبەرنىڭ سېلىۋەتكەن كىيىملىرىنى سىقىۋېتىپ، — ئەكبەر ياخشى مەرگەن ئىكەن، بىزگە يەنە بەش - ئالتە كۈن ئوۋلاپ بەرسە، قاۋاندىن ئون - يىگىرمىسىنى ئېتىۋالساق. . . غۇچچىدە پۇل بولاتتى؟

— ياق، بۇنچىلا قىلىپ نېمە قىلىسىلەر؟

— كىچىك ئەترەتنى قۇتقۇزۇپ قالىمىز - دە!

ئەبىلغازىنىڭ ئاددىي جاۋابى ئاسىمغا تەسىر قىلدى، ئۇ ئاستا بېشىنى لىڭشىتتى. مەنسۇر ئۇنىڭ ئېتىنىڭ بېشىنى تارتتى:

— شۇنداق گەپ ئاسسم. جاندىن كەچمەي جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ، ئەترەتنى قۇنقۇزۇپ قالالايدىغانلىقىغا كۆزۈڭ يەتتىغۇ دەيمەن. ئۇلارنىڭ قاۋانلىقنى بوي سۇندۇرالايدىغانلىقىغىمۇ كۆزۈڭ يەتسۇن. يۈر كۆرەيلى، خەلقنىڭ نېمىگە ئىنتىلىۋاتقانلىقىنى ئاۋۋال بىلەيلى.

ئۇلار ئاتلىرىنى يۇقىرىغا قارىتىپ قامچىلىدى. ئاتلارنىڭ تاقىلىق ئاياغلىرى تاشلارغا ئۇرۇلغاندا ئوتلار چىقاتتى. ئاسسم دۆڭگە چىقىپ تۇۋەنگە قايرىلىپ قارىدى: ئىلى دەرياسى شۇرمەللىرى بىلەن ھەيۋەتلىك ۋە سۇرلۇك ئاقاتتى. ئۇنىڭ نېرىسىدىكى جاڭگالدىن ياۋايى قۇش، ھايۋانلارنىڭ چۇقانلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى...

ئاسسم قاراڭغۇ چۈشكەندە مەھەللىگە قايتىپ كەلدى. مەنسۇر بىلەن بىللە مالىلارنى ھەم قوتانلارنى ياساۋاتقان؛ يەم ئوقۇرلىرىنى ھازىرلاۋاتقان، توپان، كۈنجۇرە، تۇزلارنى ساقلايدىغان ئامبارلارنى ياساۋاتقان مالچىلارنى كۆردى، ئۇلار بىلەن سۆھبەتلەشتى. جاڭزا تالاشقانلارنىڭ ماجىرالىرىنى ھەل قىلدى. چارۋىچىلارنىڭ تەقسىمات ئىشىنى تېز ئىشلەشكە، بوغالتىرلارنى ئەۋەتىشكە، ئەترەتنىڭ قويلىرىنى سېتىپ يېگەن چارۋا بوغالتىرىنىڭ مەسلىسىنى ئېنىقلاشقا ۋەدە بەردى...

ئەتىگەنلا خىزمەت تاشلاشنى نىيەت قىلغان چوڭ ئەترەت باشلىقى كەچقۇرۇنلۇقى تېخىمۇ تىرىشىپ ئىشلەشكە، قولىدىكى ھوقۇقنى ئوڭايلا چۆرۈۋەتمەسلىككە، ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېزىسىنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرۈشكە، خەلقىغە تېخىمۇ جىق بايلىق يارىتىشقا قايتىدىن بېلىنى باغلىدى.

— قېنى مەنسۇر ئاتىنى بىزنىڭكىگە تارت! — دېدى ئاسسم مەنسۇرنىڭ ئېتىنىڭ تېزگىنىدىن تۇتۇپ، — تېخى قانمىدىم، قورسىقىڭدا بۇنچە جىق پىلانلارنىڭ بارلىقىنى بىلمەپتىمەن ئاداش، راستىنى ئېيتسام سېنىڭ بىلەن ئازارلىشىپ يۈرگىنىمگە

پۇشايمان قىلىۋاتىمەن.
— ياخشى گەپ قىلدىڭ ئاسىم، — دېدى مەنسۇر ئۇنىڭ بوز ئېتىنىڭ كوكۇلىسىنى قامچىسى بىلەن تاراپ تۇرۇپ، — بىر بىرنەرسىگە يارىدىم قىلايلى، نېمىشقا دېسەڭ بەزىلەر بار: كاللا سوقۇشتۇرۇش ھېسابىغا ئۆز مەنسىپىنى ئۆستۈرىدۇ، مائاشىنى كۆپەيتىدۇ، باشقىلارغا زىيان سالمىسا ئۇلارنىڭ ئۈيقۇسى كەلمەيدۇ. سېنىڭ ياخشى نىيىتىڭ ئۇنىڭغا ئەيىب بولۇپ كۆرۈنىدۇ. سائا دېگىنىمنى قىلغۇزىدۇ، قىلمىسالىڭ سېنى بىر ئامال قىلىپ ئۆزىگە باش ئەگدۈرىدۇ. ناۋادا شۇنداقلار كاشىلا بولمىغاندا ئىدى بىز تېزراق گۇللىنەتتۇق، باي بولاتتۇق، قولىمىز ئۇزۇراتتى، ئىلگىمىز توق بولاتتى!
ئۇلارنىڭ يېنىغا ھارۋا بىلەن ھېكمەت يېقىنلاپ كەلدى. ئۇ يىراقتىنلا ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشۈپ سالام بەردى:
— بىر جۇپ لاچىن پەرۋاز قىلىشقا چىققان ئىكەنغۇ!
ئاسىم كۈلدى. مەنسۇر بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ ئېتىنى كەينىگە بۇرىدى - دە، مەھەللىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ھېكمەت ئۇنىڭ كەتكەن تەرىپىنى شەرەت قىلىپ:
— راستلا لاچىن، لېكىن ئۇ پەرۋاز قىلالمايدىغان لاچىن! — دېدى.
— نېمە ئۈچۈن؟
— بۇنىسى ئاشكارىغۇ: ئۇ يېزا باشلىقى تۇرسۇننىڭ كونا رەقىبى، يېزا باشلىقى ئاغىنىمىزنى بىلىسىز، ئۆزىگە ئالايغان ئادەمنىڭ كۆزىنى بەربىر چوقۇۋالىدۇ. بۇ ئۇنىڭ سۆڭىكى - سۆڭىكىگە سىڭگەن ئادەت!
— مېنىڭمۇ كۆزۈمنى چوقۇۋالىدىكەن - دە!
— يوقسۇ، ئۇ سىزنى تولا ياخشى كۆرىدۇ.
— مەنسۇرنى قارىلاشتا خاتالىشىپ تۇرسۇنغا يان بېسىپتىمەن. ئەمدى باشقىچە يول تۇتماقچىمەن!
— بۇنىسى دۇرۇس ئەمەس ئاسىمجان، — دېدى ھېكمەت

مولۇن كۆزلىرىنى يالت - يۇلت قىلىپ، — يۆلەنگەن ئىكەنسىز هامان يىلتىزى چىقىپ دەرەخكە يولىنىپتۇ، مەنسۇرچۇ؟ يىلتىزى تېپىپ.

— تۇرسۇنىنىڭچۇ؟

— بۆلۈم باشلىقى چىن دېگەن كىشى ئۇنىڭ بىلەن بەكمۇ يېقىن ئىكەن. بۈگۈن ئۇلار بىلەن يېرىم سائەت بىللە بولۇپ چۈشەندىم. يېزا باشلىقى بۈگۈن بىزنىڭ چوڭ ئەترەتكە كەچ بولسىمۇ قايتىپ بارىمەن دەيدۇ. پاش قىلىشنى چوڭقۇرلاشتۇرىمىز، سىنىپىي كۈرەشنىڭ قاپقىنى ئۆزۈل-كېسىل ئاچىمىز دەيدىغۇ!

ئاسىمۇ ئېتىنى دېۋىتتى:

— يىلتىزى چوڭقۇر دەمسىزا؟ مەنسۇرنىڭ تېپىزمىكەن؟ ياق، مەنسۇرنىڭ يىلتىزى خەلق!

ئاسىم ماڭدى. هىكمەت ئۇنىڭ كەينىدىن تەرىنى تۆرۈپ ئالايدى. . .

ئاسىم سەككىزىنچى ئەترەتكە كەلگەندە كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالغانىدى. ئۇ بۈگۈنلا سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرىنى يىغىپ كەچۈرۈم سورىماقچى. ئۇلارنىڭ ئەترەتتىن كۆچمەسلىكىنى، قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنى چىڭ تۇتۇپ، كىرىمنى كۆپەيتىشكە تىرىشىشنى ئۈمىد قىلماقچى، ئەترەتتىكى مەسىلەرنى هەل قىلىش ئۈچۈن ئاكتىپ خىزمەت ئىشلىمەكچى بولدى. ئۇ بۈگۈن مەنسۇر بىلەن چوڭ ئەترەت بويىچە قىشلىق قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنى ياخشى يولغا قويۇش، ئەتىيازلىققا قاۋانلىققا يۈرۈش قىلىش توغرىسىدا، ئۆز چوڭ ئەترىتىنىڭ كەلگۈسى توغرىسىدا نۇرغۇن مەسلىھەتلەرنى قىلىشتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىن يېزا باشلىقى تۇرسۇننىڭ تۆنۈگۈنكى ئاھانىتى چىقىپ كەتكەن، ئۇ هازىر سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئىشلىرىنىلا ئويلايدىغان بولۇپ قالغانىدى.

ئاسىم سەككىزىنچى ئەترەتكە كەلگەندە سونۇرنىڭ ئۆيى تەرەپتىن ۋاڭ - چۇڭ ئاڭلاندى. ئۇ سونۇرنىڭ ئىشىكى ئالدىغا باردى. سونۇر ئىسىرغا قوللىرىنى شىلتىپ قاينىۋاتاتتى:

— ئەمدى قىلمىغان شۇ قاپتىكەن - دە! ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆيۈمگە ئوت قويۇۋېتىڭلار، سونۇرنى ھايدىۋېتىڭلار!

— ھەممە خەلق قاۋانلىققا قومۇش ئورۇشقا ماڭدى، سەن بېغىڭدا تىمىسقىلاپ يۈرەتتىڭمۇ؟

— ھە، نېمە قىلاي ئەمىسە، يېڭى ئۆي ئالمەن دېسە، پول قويمىسا ئاڭلار، ئەتىيازلىققا ئۆيلىرىم ئۆرۈلمۇنمۇ؟ ماۋۇ كېسەكلەرنى يۆتكەپ قىشتا بولسىمۇ ئۆيۈمگە غوجا تام قوپۇرۇپ چىقمىسام بولاتتىمۇ ئەمىسە!

— سەن زادى ئىشقا چىقامسەن - يوق؟

— ئۆيۈم ئۆرۈلسە تۆلەمسەن؟

— ھەي، ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ چوڭ ئەترەت ، يېزىمۇ سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرىنىڭ ئۆي - جايلىرى ئۆرۈلۈپ چۈشۈشى مۇمكىن، ئۇلارغا ئالدىنئالا ۋاقىتلىق ئۆي - جاي تەييارلاش لازىم دەۋاتىدىغۇ! ئۆيۈڭنى غوجا تام بىلەن ساقلاپ قالالمايسەن، كۆپچىلىكنىڭ كۈچىگە تايانساڭ ساقلاپ قالالايسەن!

— ئۇنداق بولسا يېڭى ئۆي ئېلىشقا پول قويۇش!

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم ئۇلارنىڭ گېپىنى بۆلدى:

— سەن سونۇر تېخىلا شۇ كويدا يۈرەمسىنا؟ ئەترەتنى تارقىتىش دەيدىغان سۆز خاتا ئىكەن، ئىسىرنىڭ گېپى توغرا، سەن كۆپچىلىككە ئەگەشسەڭ بولارمىكىن!

ئىسىر ئاسىمغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى. سونۇر بولسا ھال ئېيتىدىغان ئادەم تېپىلغىنىغا خۇشال بولۇپ ئالدىراپ ھال ئېيتىشقا باشلىدى:

— سىز رۇخسەت قىلغاچقا پۇل راسلاپ ئۆي ئالاي

دېگەنتىم. قارىمامسىز، مانا بۇلار بىرمۇ ئادەمنى كۆچۈرمەيمىز دەۋاتىدۇ، مەن كۆچىمدىم مۇشۇ ئەترەتتىن كەتمەيمەنغۇ، قارىمامسىز، مۇنۇ ئۆيلەر ئەتىياز كېلىشى بىلەن گۈمۈرۈلۈپ چۈشىدۇ!

— ئىنىم سونۇر، خاتالىق مەندە، — دېدى ئاسىم قولاقچىسىنى كەينىگە سۈرۈپ قويۇپ، — ئەترەتنى تارقىتىمىز دېگىنىمۇ، كۆچۈڭلار دېگىنىمۇ خاتا ئىكەن!

— نىمانداق ئەچچە ياڭزا گەپ قىلىدىغاندۇ؟ — سونۇر ئاسىمغا ئالايدى.

— خاتانى بويۇندىغان ئادەمگە نېمە قىلما ئىنىم! — دېدى ئاسىم كۈلۈپ تۇرۇپ.

بۇ چاغدا سونۇرنىڭ ئۆيىنىڭ ئارقا تېمىغا يانداشقان ھويلىدىن ئىككى بالا يۈگۈرۈپ يامىشىپ، سونۇرنىڭ قوناق شېخى بېسىلغان ئېغىلىنىڭ ئۈگزىسىگە چىقتى - دە، چاڭىلداق ئاۋازى بىلەن قوشاق ئوقۇشقا باشلىدى:

ئويلا،
ئەسلى كىم ئىدىڭ؟
پاناھسىز يېتىم ئىدىڭ.
كىم قۇنتازدى دوزاقتىن،
ئويلا،
كىمنى ئۇنتۇدۇڭ؟

بالىلارنىڭ ساپ ئاۋازىدىن سونۇرنىڭ بېغىدىكى قاپاق تېرەككە — ئۇز چاڭگىلىرى ئەتراپىغا قونۇشۇۋالغان قاغىلار ئۇركۈپ ئۇچۇشتى، پېشايۋان لىمدا بوغۇلدىشىۋاتقان كەپتەرلەر ئۆگزە ئۈستىدە پىرقىراپ ئۇچۇشتى، يوغان بىر قىزىل خوراز بوينىنى سوزۇپ چىللىدى...

ئىسمىر ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ چاۋاك چالدى. سونۇر تۈرۈپلا قالدى. «بۇ پاتىمەنىڭ ئويلاپ تاپقان ئىشى» دەپ ئويلىدى سونۇر، — دائىم دەپ يۈرۈدىغان سۆزلىرىنى ئەمدى قوشاق قىلىپ بالىلارغا ئۆگىتىپتۇ، مەن كىمنى ئۇنتۇپتىمەن؟ مېنىڭ بىلەن بىللە ئازاپ تارتقان ھەمراھلىرىمنى ئۇنتۇغىنىم يوق!»

— پاتىمەنىڭ تۈزگەن تاخشىسى ئىكەن - دە، — دېدى ئاسىم سونۇرنىڭ گۈمانىنى تەستىقلاپ، — قالتىس ئۇ، سونۇر ئۆي كۆچىمەن دېگىچە ئەزالار بىلەن بىللە قومۇش ئورۇغىنا! شۇنداق قىلساڭ پاتىمە سېنى ماختايدۇ. ھا - ھا - ھا...

بالىلار يەنە باشلىدى:

ئويلا، ئەسلى كىم ئىدىڭ...

بالىلار ئاخىرىنى ئېيتىمىدى، يۈمشاق پاخالدا موللاق ئېتىشىپ تۆۋەنگەقاراپ قېچىپ كېتىشتى.

— ھاي، مەڭگەن سىسىيدۇ!...

سونۇر بوم ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى.

ئاسىم دەرھال كەينىگە بۇرۇلدى. ئۇ ئەكبەر بىلەن سۆزلىشىشكە ئالدىرايتتى. قار بىلەن چۈمكەلگەن يېزا يولىدا ئادەملەر شالاڭ، ئۆيلەردىن ئوتۇن يېرىۋاتقان پالتا ئاۋازى كېلەتتى، تۈرخۇنلاردىن قويۇق ئىس كۆتۈرۈلۈپ تۇتۇق ھاۋا بىلەن قوشۇلاتتى. ھارۋا ۋە چانا ئىزىدىن غىلتاڭلاشقان قەدىمىي يولدىن مەڭزى ئاناردەك قىزارغان بالىلار جىلىتلىرىنى بوينىغا ئېسىپ، بىر بىرىگە ئېسىلىشىپ، مۇز تېيىلىپ، ۋاڭ - چۈك بىلەن ئۆتۈشتى. ئاسىم بالىلارغا يول بەردى... قارنى تۇزىتىپ ئات چاپتۇرۇپ بىرسى چىقىپ كېلىۋاتاتتى. ئات ئۇستىدىكى ئادەم ئۆزىنى بىردە ئاتنىڭ ئۇ يېنىغا، بىردە بۇ يېنىغا تاشلايتتى. قامچىسىنىڭ بەمەلدىرىگىنى چىشلىۋېلىپ، ئاتنىڭ يايلىسىدىن چىڭ تۇتۇپ، يوغان ئۆتۈكلىرى بىلەن قارا غوناننى كۈچەپ

دۇختەتتى. غونان ھالىدىن كەتكەن، ئارانلا ئۆكۈرەك تاشلايتتى.

— تىرر!...

بالىلار چۇقۇرىشىپ غوناننىڭ ئالدىنىـــى توردى. غونان يولدىن چىقىپ ئېرىقتىن ئاتلىدى - دە، مۇدۇرۇپ كەتتى. ئات ئۈستىدىكى ئادەم ئېگەردىن موللاق ئېتىپ چۈشتى، بالىلارقارغا سىلىنىپ يانغان ئادەمگە قار ئېتىپ، قىقاس سالدى:

— سۇلايمان گۇر - گۇر!

— گۇر - گۇر، مەست بولۇپ ئۆلگۇر!

— مەست - مەست، قۇلىقىنى كەس - كەس!...

ھېلىقى ئادەم سەنتۇرۇلۇپ تۇرۇپ، بالىلارنى تىـــللاشقا باشلىدى...

— سۇلايمان، بۇ نېمە قىلىق؟ — ئاسىم ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— بۇغا ئاتتۇق، بۇغا ئاتتۇق - ئاتتۇق! — دەپ ۋارقىرىدى سۇلايمان، قومۇشنىڭ بېغىنى 25 فۇتىدىن ئالىـــدىغان جاي چىقتى، مانا پۇل! سۇلايمان ئاسىمغا قاراپ، ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ۋارقىرىدى، — مەن ئەمدى ئادەم يالىلايمەن!

— سەن تولا چالۋاقىـــماي، ئەزالار ئالدىدا ئۇزۇتىنـــى تەكشۈرۈشكە تەييارلان، يەنە ھاراق ئىچىـــپ يۈرەمسەن؟ مەن بۇگۈن كەچ سىلەرنىڭ ئەترەتكە ئۆگىنىشكە بارىمەن! — دىدى ئاسىم.

— ھا - ھا - ھا...! — سۇلايمان كەينىگە ئۆزىنى تاشلاپ، يانپاشلىرىغا ئۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلدى، — چوڭ ئەترەت باشلىقى، ئەزالار دۇمبانى مەندىن باشلاپ، ئاچچىقىنى سىزدىن چىقىرىدۇ. مېنىڭ قىلغان گۇناھلىرىمدا سىزنىڭ بىر ئۆلۈشىڭىز يوقما؟ سىز قىل دېگەننى قىلغان ئادەممەن، نېمە دەيسىز تېخى! ۋەيلۇنغا كىرسىمۇ سۇلايمان چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىمنى ئالغاچ كىرىدۇ!

ئۇ تەسلىكتە ئېتىغا مىندى - دە، كەينىگە قايرىلىپ ئاسمىغا يەنە بىر قېتىم قارىدى.

ئاسىم ئورنىدا قېتىپلا قالدى. پىزاباشلىقىمۇ، مۇنۇ سۇلايماندەك نائىنساپلارمۇ ئۆز يۈكىنى ئاسمىغا قارىتىپ ئىتتەرمەكتە... ياق ئاسىم بۇنىڭ يولىنى تاپىدۇ!

ئاسىم سەككىزىنچى ئەترەتكە مەسئۇل بولۇپ بەلگىلەنگەنىدى. ئۆگىنىش باشلانغان بىرىنچى كۈنىلا كۆپچىلىك ئەترەتنىڭ ئامبارچىسى سۇلايمان گۈر - گۈرنىڭ ئۈستىدىن سايراشقا باشلىدى، سۇلايمان ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، ياقىسىنى يىرتىپ تاشلاپ:

— ئېتىۋەت، پالىۋەت، مانا خەقنە ياخشىلىق قىلغانىنىڭ سازايى! — دەپ گۈركىرىدى.

كۆپچىلىك ئۇنىڭ بۇ گۈر - گۈر مېجەزىگە قاراپ:

— سەن پوپۇزا قىلماي، قىلغان - ئەتكىنىڭ ئۈچۈن جاۋاب قىل! — دېيىشتى.

سۆزلىگۈچىلەرنىڭ گېپى مۇشۇنداق جۇملىلەر بىلەن ئاخىرلاشتى. ئەمما بۇ گەپلەرنىڭ باشلانمىسى بولسا ئۇنىڭ بۇزدى - چاچتىسى، يەپ - ئىچكىنى، ئادەم ئۆرۈپ يولسىزلىق قىلغىنى، يېقىنلىرىغا يان باسقىنى، دۆلەتنىڭ ئاشلىق سىياسىتىگە خىلاپلىق قىلغىنى... قاتارلىق ئىشلارنى كۆرسىتىش بىلەن باشلىناتتى. ئاسىم بىرىنچى كۈنىدىن باشلاپلا ئېيتىلغان گەپلەرنىڭ راستلىقىغا ئىشەندى. كۆپچىلىك ئېيتىۋاتقان ئىشلارنىڭ بەزىلىرى ئاسىمنىڭ كۆزىگە چېلىققان، لېكىن ئاسىم پەرۋا قىلمىغان ئىشلار، يەنە بەزىلىرىنى بولسا ئاسىم تېخى بىلمىگەن بىلەن قويۇلغان پاكىتلارنى يوققا چىقىرىشقا ئامالسىز ئىدى. ئۇ كۆپچىلىكنىڭ، بولۇپمۇ سەككىزىنچى ئەترەتتىكى قېينىشلىقلارغا يولۇققان كۆپچىلىكنىڭ پۈلى، ئاشلىقى ھېسابىغا كەيىپ - ساپا قىلىپ يۈرگەن، كۆپچىلىكنىڭ پاش قىلىشلىرىغا

پىسەنت قىلماي يۈرگەن مۇنۇ سۇلايمانغا شۇنداق ئۇچۇن ئىچ ئىچىدىن نەپرەتلەنگەنىدى.

سۇلايمان تۆنۈگۈن كەچقۇرۇن ئۇزىنى پاش قىلغان بىر ئەزانى مەست بولۇۋېلىپ ئۇرغان. ئۇ ئەزادىن ئاسىم ئەھۋالىنى ئۇقۇپ سۇلايماننى ئۇنلۈك سۆككىنىچە جوك ئەترەت ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى:

— سۇلايماننى بۈگۈنلا ئامبارچىلىقتىن ئېلىۋېتەيلى! — دېدى ئۇ ئەكبەرگە قاراپ.

ئەكبەر كۈلۈمسىرىدى:

— نېمىشقا شۇنچە تېز؟

— قىلغان ئىشنىڭ ئاز دەپ تېخى ئادەم ئۇرغىنىنى قارىمامدىغان!

— ئولتۇرغىن، — دېدى ئەكبەر كۈلۈمسىرەپ، — ئۇ بىرىنچى قېتىم شۇنداق قىلغىنى يوققۇ، تالاي قېتىم ئادەم ئۇرغان، تىللىغان، بۈگۈنكىسى شۇلارنىڭ داۋامى!

— هازىر دېگەن ئوخشمايدۇ. كۆپچىلىك ئۇنى پاش قىلىۋاتىدۇ، بۇ قىلغىنى كۆپچىلىكنىڭ ئاكتىپچانلىقىغا قاتتىق زەربە بولىدۇ.

— لېكىن ئۇنىڭ زەربىسى بىلەن كۆپچىلىك بىر قەدەممۇ چېكىنمەيدۇ، بەلكى ئۇنىڭغا تېخىمۇ جىقراق ئادەم يېپىلىدۇ.

— سېنىڭچە، ئېلىۋېتىشكە بولامدۇ ئەمسە؟

— تېخى ۋاقتى ئەمەس، — دېدى ئەكبەر، — پاش قىلىش ئەمدىلا باشلاندى. بىز تەكشۈرۈپ بىر مۇقىم خۇلاسىگە كەلمىدۇق. ئۇ نېمە ئۈچۈن پاش قىلغۇچىنى ئۇردى، ئۇنىڭ نېمىشقا تېخىچە ھەيۋىسى شۇنچە چوڭ، كىم ئۇنىڭغا يەل بېرىۋاتىدۇ، مانا بۇ نەرسىلەرنى بىرمۇ - بىر ئېنىقلىشىمىز، ئاندىن كېيىن خۇلاسە چىقىرىشىمىز لازىم. پاش قىلىش چوڭقۇرلىشىۋاتىدۇ. قومۇش ئورۇشنىمۇ يېرىم كۈن توختاتساق

بولمدىغان ئوخشايدۇ!
— قۇرۇق مەجلىس، كۆرەش بىلەن باي بولغىلى بولاتتىمۇ؟ — دېدى ئاسىم، — مېنىڭچە مۇشۇ پاش قىلىشنى، ئۆگىنىشنى توختىتايلى. جائگالمقا - قاۋانلىققا چېچىلىپ يانقان تەييار پۇلنى يىغىۋالايلى!
— خەتەرلىك! — دېدى ئەكبەر دەرھال، — بۇ كۆزقارىشىڭ خەتەرلىك.
— كىمنىڭ خەتەرلىككىن - تاڭ. بۇنى كېيىن نېمە قىلارمىز! — دېدى ئاسىم ئەلەم بىلەن.
ئاسىم سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەزالىرىنى تەشكىللىنىپ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنى يولغا قويۇش ئۈچۈن كەچكى ئۆگىنىش ئورنىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ يېتىپ كەلگەندە بىر توپ ئادەم توپلىنىۋېلىپ قارائاغۇدا قىزغىن تالىشىۋاتاتتى:
— ھەي، ئومىدا ئېتىز ئاشخانىسىدا 10 كۈن تاماق يەۋېدۇك، كۈنلۈك تاماق ئۈچ يۈەندىن توختاپتۇ، قارىمامسەن، دەپتەرگە قارىمايدىكەنمىز، قانداقچىسىگە شۇنداق بولىدۇ!
— ئۇغۇ چاغلىققۇ، ئۇزاقى يىلى مەن ئاشلىققا مەسئۇل بولۇپ تۇرغان يىلى دېمەمسەن، بۇ گۇر - گۇر ئون تاتىم بۇغداينى بەش تونىنا قىلىپ يېزىۋاپتۇ. گىرگە مىشكاپ باسقان مەن ئۆزۈمغۇ، ھەر تاتىمى ئالتە مىشكاپ. ھېلىقى بىز سېتىپ ئېپچىققان ئىنچىكە يىپلىق ئاق مىشكاپلار. بىزگە ناھايىتى يەلگىلىكقۇ، ھەر بىر مىشكاپقا تىۋىلغا ئاران ئۆتىدىغان قىلىپ قاچىلىغاندۇق، بۇنداق قاچىلانسا بىر يۈز يىگىرمە كىلو ئەتراپىدا چىقىدۇ.
— ھەي، مەيلى بىر يۈز ئون كىلومۇ دېگىنە.
— ھە بوپتۇ، — دېدى قارا بۇرۇت ئادەم، — شۇنداق ھېسابلىغاندىمۇ ئەلتە مىشكاپ ئالتە يۈز ئاتمىش كىلو بولىدۇ. ئون تاتىمى ئالتە تونىنا ئالتە يۈز كىلو. كەم يازغىنى بىر تونىنا

ئالته يۈز كىلو، شۇ كۈنى چۈشتىمۇ ئالدىدا بىر قېتىم، كەچقۇرۇن بىر قېتىم قىزىل توشىدۇق. مېنىڭ ھېسابىمدا شۇ كۈنىلا ئوچ تونىنا ئىككى يۈز كىلو بۇغداي تالونسىز ئامبارغا كىرىپ كەتتى. ئىچىم ئېچىشىپ كەتتى - دە، گۈر - گۈرگە ئېيتتىم، گۈر - گۈر گۈرەنلىرىنى كۆپتۈرۈپ: ساڭغا تۆكتىمۇ يە توپىغا تۆكۈۋەتتىمۇ، دېمەسمۇ! مەن ساڭغا كىرسىمۇ ھېسابى توغرا بولسۇن دېسەم، ئۇ سەن بۇغداي كەمچىشىگىنى بىل، دەيدۇ قارا تېخى. ئەتىسى مېنى ئۇ—ئاشلىققا مەسئۇل بولۇۋىتىن ئېلىپ تاش—لاپ سورۇققا سېلىپ قويدى.

— چوڭ ئەتىرەتكە نېمىشقا شۇ چاغدا دېمىدىڭ؟ ئەخمەق!

يەنە بىر ئەزا غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

— ئاسىم دېگەن ئاۋاققا مەن ئېيتقان، ئېيتسام: نېمە قىلىمىز، نېمە قىلمايلى تۇرغىنا نەگە بارىدۇ، چىقىدۇ، دېدى. ئانىسىنىڭ يېنىدىن چىقامدۇ!

بۇ گەپلەرنى تىڭشاپ تۇرغان ئاسىم بويۇنلىرىنىچە قىزاردى، ئۇنىڭ ئېسىگە سۇلايمانىنىڭ «ۋەيلۇنغىمۇ بىللە ئەكىرىمەن» دېگەن سۆزى كەلدى. لېكىن قارا ئاغىدا ئۇنى ھېچكىم كۆرمىدى.

— كىرىڭلار، ئۆگىنىشنى باشلايمىز! — دېدى ئۇ ئاڭلىمىغانغا سېلىپ.

شۇ يىلى ئاشۇنداق جاۋاب بەرگىنىمۇ، ئاڭلىغان ئىشنى ياچىيكىغا دوكلات قىلماي باستۇرۇپ قويۇپ، سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ بۇغدىيى پەرەزدىن يەتمىش مىڭ جىڭ كەم چىقانلىقىمۇ راست ئىدى.

«. . . مانا قارا، سۇلايمانىنىڭ قىلمىشىغا مېنى ئەكىلىپ چېتىپ قويۇۋاتقىنىنى خېلى ئىشلار بار ئوخشىمامدۇ نېمە. . . »

ئەزالار ئۆگىنىشى باشلاندى. بورا سېلىنغان چوڭ زال ئىچىگە ئادەملەر تولغان، ئۆينىڭ ئىچى كۆپكۆك تاماكا ئىسى

بىلەن تولغان. پانار يورۇقىدا ئۇستەلدىكى ئاسمىغا ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى يۇزلىرى قىپ - قىزىل كاتتەپ يېگىتكە تىكىلىپ تۇرغان كۆزلەردە جىددىيلىك، زور ئۈمىد ۋە ئىشەنچ چاقناپ تۇراتتى. ئۇستەلنىڭ يۇقىرىسىغا ماۋزېدۇنىڭ سۈرىتى چاپلانغان، ئۇنىڭ ئاستىغا ئاپپاق هاكلانغان تامغا شوئارلار چاپلانغان، ئادەملەرنىڭ ئارىلىرىغا ئۇششاق بالىلارمۇ قىسىلىشىپ قالغانىدى.

ئاسىم يۆتۈلۈپ قويۇپ:

— قېنى باشلايلى، سەن كاتتەپ تولۇقراق يازغىن، — دېدى.

كۆپچىلىك تەرەپ - تەرەپتىن قول كۆتۈرۈشۈپ رۇخسەتمۇ؟ — دېيىشتى.

ئاسىم بايىلا تالادا سۆزلىگەن قارا بۇرۇتلۇقنىڭ شەرەت قىلىپ:

— سەن سۆزلە، — دېدى.

پاش قىلىش باشلاندى... ئاسىم تىكشاپ ئولتۇردى. سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى قوشۇلۇپ ۋارقىراۋاتقاندەك، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئالدىنئالا مەسلىھەتلىشىۋېلىپ ئاسمىغا ئاگاھلاتىش ئۈچۈن گويا بار ئاۋازى بىلەن غەزەپلىك ۋارقىراۋاتقاندەك ئاگاھلاندۇرۇشقا باشلىدى...

بۇگۈنكى يىغىنغا سۇلايمان گۇر - گۇر قاتناشمىدى. ئاسىم يىغىن تارقالغاندىن كېيىن ئاچچىقى بىلەن سۇلايمانىنىڭ ئۆيىگە باردى. سۇلايمانىنىڭ ساراي - دالانلىرى يوپيورۇق ئىدى. ئاسىم ئۇتتۇر ئۇنىڭ ئۆيىگە كىردى. دالاندا سۇلايمانىنىڭ ئايالى خىيال سۈرۈپ بۇشۇك تەۋرىتىۋاتاتتى. ئاسىم ئايالىنىڭ كۆزلىرىدىكى ياشنى كۆردى:

— نېمە بولدى، سىڭلىم؟ — دېدى ئۇ دەرھال.

— قارىمامسىز، — دەپ سارايىنى شەرەت قىلدى ئايال، — ئەنىڭ ئادەملىرىكىن، بايىاتىن ماڭا قىلمىغان ئاھانىتى قالمىدى، ئۆزلىرى سەي قورۇپ هاراق ئىچىۋاتىدۇ.

ئاسىم ئىچكىرىكى ئۆيگە كىردى. ئۆيدە ناتونۇش تۆت ئادەم تەرلەپ . پىششەپ ئولتۇرۇپ سۇلايمان بىلەن ھاراق ئىچىشۋاتاتتى. ئاسىم غەزەپتىن تاتىرىپ كەتتى. سۇلايمان ئورنىدىن ئاران تۇرۇپ قولىغا رومكا ۋە بوتۇلكىسىنى ئېلىپ ئاسىمنىڭ ئالدىغا كەلدى:

— كەلگىن ئاكا، مۇنۇنى قېقىۋەت. ئاندىن كېيىن دوستلىرىمنى ساڭا تونۇشتۇرىمەن. مانا ھېلىقى...

ئۇ رومكىنى ئاسىمنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى.

ئاسىم تىترەپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى تۇتالمىدى:

— ۋۇي سېنىڭ رومكا - پومكاڭنى!... — ئۇ رومكىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ يەرگە ئۇردى، — خەلق نېمە كويدا، سەن نېمە كويدا!

سۇلايمان بىۋنى كۆتمىگەندى، ئۇ داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئاسىم بولسا كەينىگە يانغىنىچە تالاغا ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى.

— مانا قارا. — دېدى سۇلايمان ھەمراھلىرىغا، — بۇنچىلا ئەمەس ئىدى، يېقىندىن بۇيان بۇ ئۆزگىرىپ كېتىۋاتىدۇ. ھېلىقى مەن پارىكىنى قىلغان چوڭ ئەترەت باشلىقى شۇ ئىدى... مەيلى، قولىدىن كەلگىنىنى قىلسۇن، سۇلايمانىڭ بۇرۇتى تەۋرىمەيدۇ.

ئاسىم بۇ چاغدا چوڭ ئەترەتكە قاراپ ئالدىراپ كېلىۋاتاتتى: «ياق. ئەمدى بىلدىم، بۇ سۇلايمان بىز بىلەن بىر يولدىكى ئادەم ئەمەس ئوخشايدۇ. كۆپچىلىكنىڭ ئېيتقانلىرى ھەقلىق، سۇلايمان ھازىر بۇرۇنقى كەمبەغەل دېھقان ئەمەسكەن، ئۇ كىمگە ئىشىنىدۇ، نېمىشقا شۇنچە ئەزالارنى كۆزگە ئىلمايدۇ؟» — دېدى ئۇ، ئۆز - ئۆزىگە.

ئۇ چوڭ ئەترەتكە كەلگەندە ئىشخانىدا ئەخمەتجان يېزىغا تېلېفون بىلەن دوكلات بېرىۋاتاتتى:

— ياق، تېخى ساتمىدۇق، چوڭ ئەترەت بويىچە بىر تۈتاش ساتماقچى. قومۇش يىگىرمە مىڭ باغدىن ئاشىدۇ. مۇشۇ ئىككى - ئۈچ كۈن ئىچىدە پۈتۈن چوڭ ئەترەت بويىچە ھېلىقى ئۈچ مىڭ مو يەرنىڭ قومۇشىنى ئورۇۋەتمەكچى بولۇۋاتىمىز. نېمىشقا دەمسىزا؟ يېقىندا ئۆلچەش، قوزۇق قېقىشنى باشلىماقچى، ياشلار زەربىدار ئەترەتنى قۇرۇپ چىقتۇق، ئەترەت باشلىقى نەزەر، مۇئاۋىنى ئاينۇر، ئۇلار ھازىر قوزۇق، تانىلارنى تەييارلاۋاتىدۇ. شۇنداق... بولىدۇ، ئەكىرىگە كەلگەندە ئېيتاي...

ئەخمەتجان تېلېفونىنى قويدى:

— لى شۇجى تېلېفوندا بىزدىن دوكلات ئالدى، — دېدى ئەخمەتجان، سىزنى يېزا باشلىقى چاقىرىدۇ. بىرنەچچە قېتىم كىردى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن چوڭ ئەترەتكە كېلىپ خىزمەتكە چۈشكەن. چوڭ ئەترەتنىڭ بىر ئېغىز ئۆيىنى ئىشخانا قىلىۋالغان ئىدى. ئۇ سالام بىلەن كىرىپ كەلگەنلىكى ئاساسىغا يەرلا قاراپ قويدى - دە، قاپىقىنى تۇرۇۋالدى.

ئاسىم ئۇنىڭ مىجەزىنى بىلەتتى، ئۇلار ھەممىلا كونا ئاكتىپلاردىن بولۇپ، تۇرسۇن ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى تېز ئۆسكەنلىرىدىن بىرسى. ئاسىم ئۇنىڭ بىلەن ئۇزۇن يىللار يېزا خىزمىتىدە بىللە بولغان. ئۇلارنىڭ ياش قۇرامىمۇ بىر بىرىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدۇ، شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئۇلارنىڭ مىجەز - خۇلقى، ئىش ئۇسۇلى ۋە باشقا تەرەپلەردە پەرقلەر كۆپ، بۇنى بىر قاراپلا بىلىۋېلىش ئاسان. مىسالى تۇرسۇننى ئالساق ئۇ ياسىنىپ يۈرۈشنى ياخشى كۆرىدۇ. يوقىنىڭ ئورنىدىكى ساقال - بۇرۇتىنى ھەر كۈنى دېگۈدەك قىرىپ تۇرىدۇ، خۇرۇم ئۆتكى مايلىنىپ تۇرىدۇ، ئادەتتە گەپ - سۆزلىرى سىلىق، سىياپە، ئاچچىقى كەلگەندە ئاغزىغا كەلگەن ئەڭ ئەسكى تىللارنىمۇ ئايىماي چىقىرىۋېتىدۇ. بۇ تەرەپلىرى ئاسىمغا بەلگىلىك، ئاسىم يېرا

باشلىقىنىڭ قول ئاستىدىكىلەرگە خوجايىنلىق قىلىشقا ئامراقلىقى، ئۆزىگە پىكىر بەرگۈچى بىلەن ئۆلگۈچە ئۆچەكىشىدىغانلىقى، گۈمانخور، قىتمۇرلىقى، ئىچى تار ۋە يالا چاپلاشقا ئۇستىلىقىنى ئاڭلىغان. لېكىن تېخى يېڭا باشلىقىدىن زىيان كۆرمىگەنىدى. مانا ئۇنۇگۈندىن باشلاپ يېڭا باشلىقىنىڭ دوكلاتىنى ئۇستا ئىكەنلىكىنى بىلدى، شۇنىڭ ئۈچۈن يېڭا باشلىقىغا بولغان غەرىپى بىردىنلا يۈزىگە چىقتى.

ئاسىم گەپ قىلماي ئورۇندۇقىغا ئولتۇردى، تۇرسۇن بولسا ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ئەلۋەتتە، تۇرسۇنمۇ مۇنۇ ئالدىدا ئولتۇرغان ئاقكۆڭۈل، ئىشچان ۋە باشقىلارغا ئوڭايلا ئىشىنىشكە ئادەتلەنگەن دېھقانغا قانداق مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ ماڭماقتا. ئۇزاق جىمجىتلىقتىن كېيىن تۇرسۇن ئاسمىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. يەرگە قاراپ موخۇركا چېكىپ ئولتۇرغان ئاسىم ئاۋۇال ئۇنىڭ پارقىراق ئۆتۈكىگە، ئاندىن كېيىن رەتلىك كىيىملىرىگە ۋە كۆزىنىڭ قىرىدا چىرايىغا قارىدى، تۇرسۇن زورىغا كۈلۈمسىرىمەكتە ئىدى:

— ئېيتقىنا، سېنىڭ بىلەن ئۇزۇن يىللار بىللە ئىشلىگەنلىكىمىزدىن تانامسەن؟ «ئەترەتلەرنى تارقىتىش كاپىتالىزم قارا قويۇنى» دېگەن خۇلاسىنى مەن چىقارمىدىم. يېزىلىق پارتكومدا نەچچە كۈن تالاش - تارتىش قىلغاندىن كېيىن ناھىيىلىك پارتكومدىن ئادىلجان كېلىپ چىقارغان خۇلاسە. باشقىلارنىڭ ئاغزى بىسىلسۇن، دەپ ئانچە - مۇنچە ئۇچۇقداپ قويغىنىمغا رەنجىپ قالدىڭمۇ؟ — تۇرسۇن يەنە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ئاسىم ئويلايتتى: «مانا قارا، ئىككى كىمىنىڭ قۇيرۇقىغا ئېسىلغان ئادەم مەن بولدۇم - دە، مۇنداقمۇ تەڭلىكتە قالامدىغان كىشى! پاھ، بۇ چوڭ ئەترەت باشلىقى بولماقنىڭ قىيىنلىقى!»

— مەنسۇرمۇ ياچىيكا يىغىنىغا قاتنىشۇپتۇ، ئەمدى ئۇنداق بولمايدۇ، ئۇنىڭ باشقا مەسىلىلىرىمۇ چىقتى. ئۇنى ياچىيكا ھەيئەتلىكىدىنمۇ قالدۇرىمىز، ھەتتا پارتىيەدىن قالدۇرۇشىمىزمۇ مۇمكىن...

— نېمە ئۇچۇن؟ — ئاسىم چۆچۇپ سورىدى.

— باشقا ھېچكىمگە دېمەيسەن، — دېدى تۇرسۇن پەس ئاۋاز بىلەن، — سىنىپىي كۇرەش مۇرەككەپ، مەسىلىگە سىنىپىي كۇرەش نۇقتىسىدىن قاراش كېرەك. ئاممىنى تولۇق قوزغاپ يوشۇرۇنغان سىنىپىي دۇشمەنلەرنى قېزىپ چىقىرىش لازىم. مانا بۇ ئىش ھەممىدىن مۇھىم. «قاۋانلىق»نى ئېچىش، قومۇش ئورۇپ پۇل تېپىشلار مانا مۇشۇ مەقسەتكە بويسۇنۇشى لازىم. سەن بىلىپ قوي، مەنسۇرنىڭ ئۇستىدىن چەت ئەلگە كېتىش ئۇچۇن ھەرىكەت قىلغان دېگەن ماتېرىيال بار!

— بۇ تۆھمەت! — ئاسىم ئىختىيازسىز ۋارقىرىدى، تۇرسۇن قاپقىنى تۇردى - دە، سوغۇققىنا قىلىپ:

— سەن بۇنداق تۇتۇرۇقسىزلىقىڭنى خامىنىڭدا قىل. مېنىڭ قېشىمدا «تۆھمەت» كە جاي تېپىلمايدۇ!

— بىرسىنىڭ تۆھمىتى بولسا تەكشۇرۇڭلار دەيمەن - دە! — ئاسىم تۇرسۇنىنىڭ كۆزلىرىگە تىك قاراپ تۇراتتى.

— سەن ئىشەنمەمسەن؟ — دېدى يېزا باشلىقى ئايلىنىپ كېلىپ، — ماقۇل، مەيلى ئىشەن، مەيلى ئىشەنمە پاكىت شۇنداق.

ئۇ يەنە ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ئاسىم بولسا تېخچىلا ئۆز جايىدا داڭقېتىپ تۇراتتى.

— ئەمدى ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، — دېدى يېزا باشلىقى يەنە ئاسىمغا يېقىنلاپ كېلىپ، — بۇ قېتىمقى سوتسىيالىستىك تەربىيىنى سىناق قىلىش ئۆتكۇر سىنىپىي كۇرەش. مەن سىنىپىي كۇرەشنىڭ ئون تۇرلۇك ئىپادىسىنى كۆرسەتتىم.

لېكىن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە يەنە باشقا ئىپادىلىرىمۇ بار. ساڭا گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتاي: چوڭ ئەترەتنىڭ ھوقۇقى بۇرژۇئازىيىنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتكەن. چوڭ ئەترەتنىڭ بۇرۇنقى رەھبىرى مەنسۇر ئايىمغان ئۇنسۇر. ئەبىلغازى، روزاخۇن، ئەخمەتجانلار ئۇنىڭ گۇرۇھىدىكى ئادەملەر. بىز بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن مەسلىھەتلەشتۇق: سېنى قوغداپ قالماقچى. سېنىڭمۇ خاتالىقىڭ ئېغىر. مەسلەن، ھەدىسلا پۇل - پۇل دەيسەن. سىنىپىي كۆرەشنى تۇتمايسەن. ھازىرمۇ ھەدىسلا قومۇش سېتىپ پۇل تاپمەن، قاۋانلىقنى ئېچىپ ئاشلىق تېرىيمەن دەپ پوسۇرلاپ يۈرۈۋاتسەن. بۇ سېنىڭ خاتا يولدىن تېخى قايتىپ كەلمىگىنىڭنى كۆرسىتىدۇ.

ئۇ ئاسمىغا يالت قىلىپ قاراپ قويدى. ئاسىم ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاردى. ئاسىمنىڭ قارىشىدىن يېزا باشلىقى: «قىشتا يەككە، يازدا كوللېكتىپ دېگەننىمۇ سەن ئېيتقان، ئەزالار قومۇش ساتسۇن دېگەننىمۇ سەن ئېيتقان، سەن ئېيتساڭ توغرا بولىدىكەنۇ، مەن ئىشلىمەم خاتا بولامدىكەن؟» دەپ سوئال سوراۋاتقاندەك بىر مەنىنى چۈشەندى - دە، خۇدۇكچانلىق بىلەن ئۆزىچە جاۋاب بەردى:

— دۆڭگەۋاتسەن دەۋاتسەنغۇ تايىنلىق! ئۇ گەپلەر شۇ ۋەزىيەتتە توغرا ئىدى. ھازىر ۋەزىيەت ئۆزگەردى. سوتسىيالىزم شارائىتىدىكى سىنىپىي كۆرەشنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ياخشى چۈشەنمىگەنلىكىم ئۈچۈن مەنمۇ بەزى ئىشلارنى خاتا چۈشىنىپ قاپتىمەن. بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ ياردىمى بىلەن خاتالىقلىرىمنى تۈزەتتىم. ئەمدى تۈزىتىش نۆۋىتى ساڭا كەلدى. يولداش، ھەممىلا ئىشقا سىنىپىي كۆرەش نۇقتىسىدىن قاراشقا توغرا كېلىدىكەن. مەن بۇرۇن سوتسىيالىزم جەمئىيىتىدىمۇ سىنىپىي كۆرەش مۇرەككەپ ۋە كەسكىن بولىدۇ دېسە چۈشەنمەيتتىم. ئاخشام بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن بىر كېچە پاراڭلىشىپ چۈشەندىم: سوتسىيالىزم — سىنىپىي كۆرەش دېگەن سۆزكەن. سەن بۇنى ھەل قىلالمىساڭ چوڭ ئەترەتنى باشقۇرالمايسەن...

ئاسىم ئوچۇق بىر نەرسە چۈشىنەلمىدى. لېكىن ئۇ بىرلا نەرسىنى چۈشەندى: ئاسىم قىزىققان ئىشلارنى يېزا باشلىقى بۇرژۇئازىيىسىنىڭ نەرسىسى دېمەكتە، ئاسىم ئىشقا ئاشۇرماقچى بولغان ئارزۇلارمۇ يېزا باشلىقىنىڭ نەزەردە كاپىتالىزم يولىغا ماڭغانلىق بولۇپ كۆرىستىلمەكتە ئىدى. ئاسىم ئورنىدىن تۇردى - دە، گاڭگىراپ قالغان بېشىنى ئالقىنى بىلەن سىپاپ تۇرۇپ:

— ئەزالار قومۇش ئورۇپ ساتمامدۇ ئەمىسە؟ — دەپ سورىدى.

— توختالسۇن! — دېدى يېزا باشلىقى قوللىرىنى شىلتىپ، —چۈشكىچە، كەچتە ئۆگىنىش بولىدۇ. چۈشتىن كېيىن ئوغۇت، يول، ئۆي ئىشى!

— سەككىزىنچى ئەترەتچۇ؟ ئۇلار قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش بىلەن ئەزالارنىڭ قىينىچىلىقىنى يەڭمەكچى. يە پۇل، يە ئاشلىقى يوق تۇرسا، قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش يەنە توختالسا... قانداقمۇ نېمە قىلىدۇ...

— سەككىزىنچى ئەترەت مەسئۇرنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئېغىر ئۇچرىغان، مەسئۇرنىڭ قىلمىشلىرىنى پاش قىلسۇن، ئىنقىلاب قىلسۇن!

— ئەزالارنىڭ قۇللىقىغا ھازىر بۇ گەپلەر خۇشياقمايدۇ يېزا باشلىقى!

— ئورۇنلاشتۇرۇش شۇ! — دېدى تۇرسۇن قوللىرىنى شىلتىپ، — پۈتۈن كۈچ بىلەن پاش قىلىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش، ئىقتىسادىي مەسىلىلەرنى پاش قىلىشنى ۋاقتىنچە توختىتىپ، سىياسىي مەسىلىلەرنى ئاۋۋال پاش قىلىش، بولۇپمۇ مەسئۇرنىڭ چەت ئەلگە قېچىش كۆرۈنۈشى بىلەن چېتىشلىقى بار ئادەملەرنى چوڭقۇر پاش قىلىش، مۇھىم نۇقتا مەسئۇر! سۇلايمان، زىۋىرشالار تۇرۇپ تۇرسۇن!

— يېزا باشلىقى، ئەزالارنىڭ سۇلايمانغا غەزىپى كۈچلۈك!

— دېدى ئاسىم رەللى بولۇپ، — ئۇنى پاش قىلىشنى تېخى ئەمدىلا باشلىدى!

— بىلىپ قوي، سىنىپىي كۈرەشنى بۇنداق ئاددىي چۈشەنگىلى بولمايدۇ. ئەڭ خەتەرلىكى پارتىيە ئىچىگە سوقۇنۇپ كىرىۋالغىنى!

ئاسمىنىڭ بېشى تېخىمۇ گاڭگىرىدى...

توققۇزىنچى باب.

ئەزىزخاننىڭ بۇ كۈنلەردە ئىشى ناھايىتى بېشىق ئىدى. ئۇزۇن ئۈستەل ئۈستىدە پاختا سېلىنىپ شىرىلغان كىيىملەر، قاتلاپ قويۇلغان رەختلەر، پاختىلار... دەستە - دەستە دۆۋىلىنىپ تۇراتتى. ئاسمىدا بولسا كاستوم، بۇرۇلكا، پىلاتى، كۆينەك ۋە باشقا تىكىلىپ بولغان كىيىملەر ئېسىقلىق تۇراتتى.

ئەزىزخان قىزىل پوپايكىسىنىڭ يەڭلىرىنى جەينەككىچە تۇرۇۋېتىپ، بىردەم چەبدەس بارماقلىرى بىلەن چىمدىپ ئۈزۈپ ئەستەرگە پاختا باسسا، بىردەمدىلا بىر رەختكە دەزمەل باساتتى. ئۇنىڭ ماشىنىسى بەزىدە ئۈزاق، بەزىدە ئۈزۈلۈپ - ئۈزۈلۈپ غاڭىلداپ تۇراتتى.

شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئايال خوشۇاق، تېتىك ئىدى، ئۇ بىر خىل ئاھانىدا توختىماي غىڭشىپ ناخشا ئېيتاتتى.

بۇ ئايال نېمىگە خۇشال؟ كىشىلەر خۇددى ئۇنىڭ ئاشۇ 25 يىللىق تارىخىنى بىلمىگىنىگە ئوخشاش خۇشاللىقىنىڭ سەۋەبىنىمۇ بىلمەيتتى.

كىشىلەر ھازىرچە بىلمىگىنى بىلەن ئەزىزخان ئۆزى تارىخىنىڭ قىسمەن پارچىلىرىنى ھەر كۈنى ناخشا غىڭشىغاچ بىرنەچچە قېتىم ئەسلەيتتى:

. . . غۇلجا شەھىرىنىڭ ئىككى قاسىنقىسى قويۇق ئاق تېرەكلىك كوچىلىرىدىن بىرى. ئېرىقتا سۇزۇك سۇ ئېقىپ تۇرىدۇ. سۇ سېپىلگەن جىمجىت كوچىدا ئەزىزخان چىرايلىق غاچىلدايدىغان توپلىسىنى تاقىلدىتىپ، ئۆزلىرىنىڭ شۇ كوچىدىكى خىش بىلەن كۆتۈرۈپ ياسىغان كاتتا قورۇسىغا كېتىپ بارىدۇ. ئۇ يوغان دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە، يۇرىكىنى

تۇنۇپ توختىدى. ئۆيدىن يىغا ئاۋازى كېلەتتى. ئەزىزخان ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن قولغا ئېلىنغان دادىسىنىڭ ئېتىلغانلىقىنى بىلدى... مانا شۇ چاغدا مۇشۇ قورۇدا ئەتىۋالاپ بېقىلغان 18 ياشلىق بۇ قىز ئىلى قىزلار مەكتىپىنىڭ 10 - سىنىپىدا ئوقۇيتتى...

يەنە بىر كۈنى... ئۆيدە كېچىچە ئون نەچچە يىگىت ئولتۇرۇش قىلىشتى. ئەزىزخان بىر كېچە مېھمان كۈتۈپ، تالاق سەھەردە ئۇخلاپ قالدى. ئۇ سائەت سەككىزلەردە ئورنىدىن تۇردى. چوڭ سارايلىرى بار بۇ قورودا يالغۇز ئۆزىلا قالغىنىنى شۇ چاغدىلا بىلدى. ئۇنىڭغا چېچىلىپ يانقان سەي - تاماق، قۇرۇق بوتۇلكىلار بىلەن تولغان داستىخان ھەمراھ بولۇپ قالدى.

ئۇنىڭ ئېرى ھېلىقى ھەمراھلىرى بىلەن چەت ئەلگە قېچىپ كەتتى...

ئەزىزخان يالغۇز قالدى. ئانىسىنى ماشىنىچىلىق قىلىپ ئاز كۈن باقتى، ئانىسىمۇ دۇنيادىن ئۆتتى. شۇندىن كېيىن مۇشۇ يەرگە چىقىپ قالدى. ئۇ بۇ يەرگە قانداق چىقتى؟ ئەزىزخان بۇ ئىشنىمۇ ئويلىغان بولار ئىدى - يۇ، بىراق ئۇنىڭ ماشىنىچىخانىسىغا بىر توپ ئايالار كەينى - كەينىدىن كىرىپ كېلىشتى. ئەزىزخان خىيالىدىن سەگىدى.

— ۋاي كېلىڭلار، مانا بەندىڭ، مانا...

— ۋاي بولدى، ئەزىزخان ئاۋارە بولماڭ...

ئايالار ئۆز ئادەتلىرى بويىچە ھەممىسىلا دېگۈدەك بىرلا ۋاقىتتا گەپ قىلىشتى:

— ماۋۇ چىرايلىق كاستۇم كىمنىڭكىنە؟

— قەرىندىشىم تىكتۇرۇپ قويۇۋىدى، — دېدى ئەزىزخان.

— قەرىنانىڭ كاستۇم كىيگۈسى كەپتۇ - دە، يارىشىدۇ...

— ئەكىبەرجاننىڭ تويىغا دەپ تىكتۇرۇۋېدىمىكىن؟

— ئەكىبەرجان توي قىلسىمۇ كاستۇم تىكتۇرتكۈزمەس!

— قىز چوڭ قىلغان ئادەم كاستۇم، پىلاتى، پۈتۈن كۈچلەك. .. دېگەن نەرسىلەرنى ئالغۇزماي قويامتتىمۇ، بىر چىنە قاينىقاسۇغا چېتىپ قويىدىغان چاغلار تۇگىگەن. ھازىرقى ۋاقىتتىزە. . .

قۇش بۇرۇن، چاچلىرى تولىمۇ قويۇق ئايال گەپ بەرمەي سۆزلەيتتى.

شۇنداق قىلىپ بۇ بىر توپ ئايالار بىلەن «ئەكبەر تويىغا تەييارلىق قىلىۋېتىپتۇ» دېگەن سۆز كوچىغا چىقتى. . .

ئايالار كەتكەندىن كېيىن قولتۇقىغا رەخت ۋە پاختىلارنى قىستىپ سۇلايمان گۇر - گۇر كىرىپ كەلدى.

— تېز بولۇڭ، ئەزىزىخان سىڭلىم، قولۇمدىكى تۆت - بەش تەڭگىنىڭ بارىدا باللىرىمنىڭ يانقۇرۇچالاي. — دېدى ئۇ چىددىيلىشىپ.

— سىزنىڭ پۇلىڭىزغا يىغا تەييار تۇرۇپتىمۇ؟ نېمانچە ئۇندۇرەيسىز؟ — ئەزىزىخان گەپ كوچىلىدى.

— باشلاندى، — دېدى سۇلايمان ئالدىراپ سۆزلەپ. — مەنسۇرلارنىڭ ئۇۋىسىغا سۇ كىردى. ئاڭلىمىدىڭىزمۇ تېخى؟ ھازىر پۈتۈن چوڭ ئەترەت بويىچە پاش قىلىش باشلاندى. پۈتۈن چوڭ ئەترەت كادىرلىرى داتاڭ سوراققا تارتىلدى. ئاسىمۇ پارتىيە ئىچىدە سوراققا تارتىلۇۋېتىپتۇ!

— راستما. ۋىيەي بۇ نېمە قىلغىنى؟

— چوڭ ئەترەت ھوقۇقى مەنسۇردەك يامانلارنىڭ قولىدا چاغدا ئاسىمۇ ئۇلارغا يان تاياق بولغانغۇ!

— ئەكبەر شۇجىنى سالماقلىق دەپ ئاڭلۇۋىدىم. ئىتتىك دەمدۇ قانداق؟

— ئىتتىك بولغاندىمۇ كاپىلانغان ئۇستىرا، ھەيدەرلەرنى پومېشچىك قىلىۋېتەرمىكىن دەيمەن.

— ئايالارنىڭ دېيىشچە پاتمە بىلەن ئەكبەر كېچىلىرى بىللە يۇرۇشكۇدەك، سونۇر بىچارىگە ئىچىم ئاغرىيدۇ، شۇنچە يىل

كۆتۈپ . كۆتۈپ ئاخىرى قۇرۇق ئۆستەڭگە مىراپ بولۇپ قالغىيدى!

— ئۇنىڭغا ئاز، ھالىغا بېقىپ ئىش قىلمايدۇ، ئەپەندى قىز ئۇنىڭ خىلىمىدى؟ ئۆتمۈشتە بىر بىرىگە ياققان بولسا، ئۇ دېگەن ئۆتمۈش، ھازىر ئۇ چاغلار ئۆتۈپ كەتتى، قىزنىڭ ئۆز خىلىنى تاپقىنى ياخشى بوپتۇ.

— ئۇغۇ شۇنداق، — دېدى ئەزىزخان گەپنى چوڭقۇرلىتىپ، — بىراق ئەكبەر شۇجى بولۇۋېلىپلا دوستىنىڭ نېمۈسىگە قول سوزغانمىدۇ؟ ناۋادا شۇنداق بولسا ئۇ چاغدا . .

— ھە، ئۇ چاغدا نېمە بولماقچىدى، — سۈلايمان ئۇنىڭ گېپىنى ئۈزۈۋالدى، — ئۇنىڭ ئۆيلەنگىنى سۈپىتىگە تەسىر يەتكۈزىدۇ دەمسىز؟ ئۇنداق بولمايدۇ، ئەگەر ئەكبەرنىڭ دىلى شۇنى تارتقانلا بولسا، بۇ گۈلىگە گۈل كەلگىنى!

— بىرسىنىڭ ئائىلە ئىشىنى بۈزسىمۇ گۈلىگە گۈل كەلگەن بولامدىكەن؟ — ئايال ئاۋازىنى سوزۇشتۇرۇپ سورىدى.

— شۇنداق بولمىدىغان گەپ، — دېدى سۈلايمان بېپەرۋالا، — ئەكبەرنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولسام شۇنداق قىلاتتىم، بۇنى ئەيىب كۆرمەيتتىم! . . .

ئەزىزخان قاقاقلاپ كۈلدى. . .

سۈلايماندىن كېيىن بۇ يەرگە يەنە كەينى - كەينىدىن ئادەملەر كىرىشتى، ئۇلارمۇ قۇرۇق چىقىشمىدى. بايىقى ئىككى يېڭى گەپنى يەنى «ئاسمىنى كۆرەش قىپتۇ»، «ئەكبەر بىلەن پاتىمە كېچىلىرى بىللە يۇرۇشكۈدەك» دېگەن گەپنى بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي كوچىغا ئېلىپ چىقىشتى. . .

شۇ كۈنى كەچتە ماشىنچىخانىغا دىلەيساخان ئاچچىق بىلەن كىرىپ كەلدى:

— ئېيتىڭلا، ئەزىزخان! — دېدى ئۇ توغرىدىن - توغرىلا، - ئەكبەرنى پاتىمەگە چاپلىماق بولغان، «ئاسمىنى

كۆرەش قىلىتۇ» دەپ ئىغۇا تۇققانلار قايسى مۇراد - مەقسەتكە يەتمەكچىكەن؟

ئەزىزخان تاتىرىپ كەتتى، ئۇ دىلەيساخاننىڭ چاپىنىنىڭ ئىزمىلىرىنى تۇتۇپ تۇرۇپ يىغا ئارىلاش سۆزلەپ كەتتى:

— جېنىم ھەدە، مەنمۇ خەقتىن ئاڭلىدىم، ئىشەنگەن بولسام مانا زاۋال تۇرۇپتۇ، ياش جېنىم!...

— قەسەم نېمىگە يارايدۇ، — دېدى دىلەيساخان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ. — يىلانمۇ بىر توشۇكتىن چىقىدۇ، چاشقانمۇ شۇنداق. ئىغۇا چىققان ئىكەن. چوقۇم بىر كامىرى بولىدۇ. ئېيتىڭا قېنى سىز كىمدىن ئاڭلىدىڭىز؟

ئەزىزخان ئەمدى راستىنلا ئۆمچىيىپ يىغلاشقا باشلىدى، ئۇنىڭ قىزىل پوپايكىسىغا بىرنەچچە تال يېشى تامچىپمۇ چۈشتى:

— گېپىڭىزچە ئۇ كاما مېنىڭ مۇشۇ ئويۇمكەن - دە! جېنىم ھەدە، كۆزۈپ تۇرۇپسىز، مەن ماشىنىدىن بىكار بولالمايمەن، بولۇنغان گەپلەرگە ئارىلاشمايمەن، گەپ قىلىشۇاتقانلارغا زەن قويۇپمۇ ئولتۇرمايمەن. بۇ يەردە نېمە گەپلەر بولمايدۇ دەيسىز، مەن قايسى بىرسىگە ھاي دەپ ئولگۈرەي. مەن بىچارىنى بۇ ئوتتا ئىتتەرگەنىڭ ئىگەكسىم...

— مەن ئايالىلارنىڭ ئاغزىدىن ئىز قوغلاپ كۆردۇم، — دېدى دىلەيساخان يەنە ئۇنىڭ گېپىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، — ھەممىسىلا سىزدىن ئاڭلىدۇق دەۋاتسا، يەنە نەگە تاناتتىڭىز!

— ئارانلا جېنىمنى جان ئېتىپ كېتىۋاتقان تۇل ئايالمەن، مەن ئىغۇا توقۇپ تالاشقۇدەك نېمە بار ئىدى. مەن سىلەرنىڭ ئەزايىگىلار بولمىسام، سىلەرنىڭ ئىشىگىلارغا ئارىلىشىغىنىمغا بېشىم ئونمىدى؟ جېنىم ھەدە، راست مەن ئاڭلىدىم، لېكىن گەپ قىلمىدىم. كىمدىن ئاڭلىغىنىم...

— ھە، سۇلايمان گۇر - گۇر دېدىمۇ - يە؟

— مەن ئەر كىشىلەر ئىلەن بىھۇدە مۇڭداشمايمەن!

— هېلىقى روزىمەت ساختىپەز كىرگەنمۇ؟

— ياق، ئۇچ كۈن بولدى كىرمىدى، ئەمدى كىرسە گەجگىسىدىن ئىتتىرىپ چىقىراي ھەدە!

— لېكىن — زە، — دېدى دىلەيساخان ئەزىزىخانغا قاراپ، — بۇ ئىغۋاچىنىڭ نىيىتى ياماں. ئۇ راسا ئىشلار قىزىۋاتقان چاغدا ئىغۋا چىقارغانىكەن، ئۇنىڭ مەقسىتى ئېنىق: ياچېيكا شۇجىسىغا بەدنام چاپلاپ، چوڭ ئەترەت كادىرلىرى ئىچىدە بۆلۈنۈش پەيدا قىلماقچى.

دىلەيساخان چوڭ ئەترەتكە كەتتى. ئەزىزىخان ئۇنىڭ قارىسى يوقالغىچە كەينىدىن قاراپ تۇردى، ئۇنى ئەندىشە باستى. ئۇ ھىكمەتنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۇ يەردە بىر - ئىككىى سائەت تۇرغاندىن كېيىن ئەندىشىدىن خالاس بولالمىدى. ئۇ ئۇ يەردە دۇتتار چېلىپ ناخشىمۇ ئېيتتى، پەقەت ئەل يانتۇ بىلەن ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئەمدى ئۇنىڭ بايىقى ئالاقزادىلىكى يوق، ئۇ يەنە غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ ماشىنىسىنى غارىلدىتاتتى. . .

— ئەسسالام بالام! — ئۆيگە بېشىغا كونا تور ياغلىق ئورىغان، تىزدىن ئاشىدىغان چىپەرقۇت چاپان كىيگەن، بېلىنى ئىنچىكە كۆك بوقۇش بىلەن باغلىۋالغان بىر موماي كىرىپ كەلدى. مومايى كۈلۈمسىرەپ، يۈزىدىكى توققۇز تولۇقتەك تۇرۇم - تۇرۇم بولۇپ كەتكەن قورۇقلىرى چوڭقۇرلىشىپ، كومىاك ئېغىزىنى تېخىمۇ يېقىمسىز قىلىپ كۆرسەتتى، ئۇنىڭ قىسقا ۋە پاناق بۇرنىمۇ، چوڭقۇرراق قورۇقتا ئوخشاپ قالغان قىيغاچ كۆزلىرىمۇ شۇ كۈلۈمسىرەش بىلەن تەڭ يوقلىپ، ئۇنىڭ يۈزى كۈندە قورۇلۇپ قالغان خام قاپاقتا ئوخشاپ قالدى.

— كېلىڭ، گۈلشەرخان چوڭ ئانا، — دېدى ئەزىزىخان ئورنىدىن قوزغىلىپ، — قېنى، مۇنۇ يۇمشاق بەلدىڭگە كېلىڭ، — ئەزىزىخان مومايغا كىچىك كۆرپە سېلىنغان يۆلەنچۈكىى بار بەلدىڭنى سۇرۇپ قويدى.

— ياللا بالام، ياللا بالام، قانداق ۋاقىتتا ئارام ئالىسەن، كالىدا يېتىپ كۆزۈم ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. كۆزۈمنى يۇمۇپىمەن، چۈشۈمگە سەن كىرىپسەن؛ قاقاقلاپ كۈلۈپ بىر مەرىكىدە ئۇسسۇلغا چۈشۈپتىكەنسەن. كۆزۈمنى يېرىپ ئاچتىم - دە، بالىنىڭ بىر نەرسىدىن دىلى رەنجىگەن ئوخشايدۇ دەپ، كالىچىمنى ساپتىم، ئۇتتۇرلاپ بۇياقتا ماڭدىم. ئادراسمانمۇ ئەكەلدىم، بالام ئۇيۇڭگە ئىسرىق سېلىپ قويای.

ئەزىزىخان مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

گۈلشەرىخان بولسا ياش چوكانىنى خۇش قىلىدىغان گەپ قىلالىغىنىغا خۇشال بولۇپ ھىجايدى.

— بۈگۈن نەلەردە يۈردىڭىز، ئىزدىتىپ تاپالمىدىمغۇ؟

— نەدە بولاتتىم، نەدە دىلى سۈڭغانلار بولسا شۇ يەردە، — دېدى مومای مەنىلىك قىلىپ قاراپ قويۇپ، — گۈلشەرىخان چوڭنىڭ ئىشى ھازىر قورۇقلىرىدىنمۇ تولا بولۇپ كەتتى. . .

بۇ موماينىڭ ئىشى راستىنلا تولا: ئەلچىلىك قىلىش. گەپ توشۇش، بېشى ئاغرىغان ئاياللارنىڭ بېشىنى ئۇزۇپ قويۇش، تامىقى چۈشۈپ قالغانلارنىڭ تامىقىنى كۆتۈرۈپ قويۇش، ئېپى كېلىپ قالسا دەم سېلىپ قويۇش، «تەلەي» سىنىغۇچىلار ئۇچۇن رەم ئېچىپمۇ قويۇش، ھاۋانچىسىنى توكۇلدىتىپ ھەر خىل دورىلار ئەيلەش. . . . مانا بۇلاردىن سىرت كىم بىلەن كىم ۋارقىرىشىپ قالدى، كىم بىرسىدىن ئازار يېدى، مەھەللىدە قانداق بىر يېڭى ئىش چىقسا مەسلەن، بىرسىنىڭ كالىسى قوشكېزەك تۇغسا، بىرسىنىڭ توخۇلىرىغا كېسەل تەگسە، بىرسىنىڭ ئۆيىگە مېھمان كەلسە، يەنە بىرسى بىر يېڭى كىيىم كىيسە، يەنە تېخى بىرەر ئايالىنىڭ نېنىنى تۇنۇرىدا تۇرمىسا. . . مانا بۇ ئىشلارنى ھەممىدىن بۇرۇن بىلىۋېلىپ، ئۆيمۇ — ئۆي كىرىپ يۈرۈپ تارقىتىش. . .

بۇ مەھەللىدە ئۇنىڭ ئايىغى تەگمەيدىغان ھويلا يوق. ئۆيلەرنىڭ يامان ئىتلىرىمۇ مومايغا تولا ھاۋشۇپ، ھەتتا ئۇنى تالاپ ئەمدى ھارغان، كىشىلەرمۇ بۇ ئايالنىڭ گەپلىرىنى تولا ئاڭلاپ زېرىككەن.

شۇنداق بولۇشىغا قارىماي بۇ مومانىڭ تەكتىنى بىلمىدىغانلار ئاز. ئۇنى ياش ۋاقتىدا مۇشۇ مەھەللىنىڭ سىيىتۇاقى بايۋەچچە دېگەن بېيى شەھەردىن توقاللىققا ئېپچىققانلىقى راست، لېكىن ھېچكىم ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىسىنى سۈرۈشتۇرۇپ باقمان ئەمەس. ئۆزى توغرىسىدا گۈلشەربانۇ: بىرده ئاپپاق غوجامنىڭ پۇشتىمەن دېھقان، بىرده شاتۇتى ئويىنتىدىغان دۇئانىنىڭ قىزىمەن دەيتتى. مەيلى ئۇ مىڭ خىل سۆزلىسىمۇ بەربىر كۆپچىلىك ئۇنىڭ غۇلجا شەھىرىدە ئۆز ئالدىغا دەڭجالىق قىلىدىغان تۇل خوتۇن ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. گۈلشەربانۇنىڭ دېيىشىچە، ئۇنىڭ باي ئېرىنى شۇنىڭ شىمەي تۇتۇپ كەتكەندە بالىسى يوق توقال بولغىنى ئۈچۈن ئېرىدىن ئاشۇ دەڭ قوراسى تەگكەنمىش. . .

— شەربانۇ چوڭ ئانا، شۇنداق قىلىپ ھېيتەمباي ئاكىڭىزنى يوقلاپ كەپسىزدە؟ — دېدى ئەزىزبانۇ «دىلى سۇنغان» دېگەن سۆزگە مەنە بېرىپ، — ھېدىلىشانى مىنبىڭلار سولاپ قويۇپتىمىش دېگەن گەپ بار، شۇنداقمۇ؟

— خەقنىڭ ئېغىزىغا چىققان گەپنىڭ يالغىنى بولامدۇ، — دېدى شەربانۇ ئۇزاق ئەسنەپلىپ، — بولغۇلۇق شۇ بىچارىگىلا بولۇۋاتىدىغۇ، 30 نەچچە ياشقا كىردى. تېخى خوتۇن يۈزى كۆرمىدى، بىر ئىنساندىن ياخشى گەپ ئاڭلىمىسا، بىر ۋاق ئىسسىق تامىقىنى ۋاقتىدا يېيەلمىسە، شۇمۇ ئادەم بوپتۇ؟ بىر چاغلاردىكى ئازلىق بالا مانا ئەمدى ئەسكى كىگىز پارچىسىدەك سۇرۇلۇپ يۇرۇۋاتىدۇ. جاھان ئۆزگەرسە ئادەم دېگەنمۇ بەختى - پېشانىسىنمۇ مانا شۇنداق ئۆزگىرىپ كېتىدىكەن، بالام. . . ئۇھ ئالەم!

ئەزىزخان مومانىڭ يەنە گەپكە سالماقچى بولدى:
— ئەمدى بۇندىن كېيىنكىلەرنىڭ بەختى ـ پېشانىسى ئۆزگەرمەس؟
— نېمە دېگىنىڭ بالام؟ — دېدى مومای قىيغاچ كۆزلۈك قاپىقىنى سوزۇپ. — شەرىخان چوڭنىڭ چېغىدا مانا مۇشۇنىڭ بىلەن بەش پادىشاھنى كۆردى. ھەر ئىشنىڭ ۋاقتى ـ سائىتى كېلىدۇ، كۆكلەمنى كۆرمەي كالا تۆكمۇ يېگىلانمايدۇ. بالام. سەن يەنە ماشىنىچىلىق قىلىپ دۇنيادىن كېتىدىغان ئوخشايمەن دەپ مەيۇسلىنىپ يۈرمە، خېنىم بولسەن. ئاغچا، بۇۋى، تېخى قېرىغىنىڭدا كىم بىلىدۇ خانىش خېنىم بولۇپ قالامسەن، — مومای ئەمدى ئاستا پىچىرلىدى، — چەت ئەل ئەسكەرلىرى كەلگۈدەكتۇ...
— كىم دېدى سىزگە؟
— كىم بولاتتى. ئۇزۇن قۇلاق، بىر كۆزلۈك مۇنەججىم!
— كىم ئۇ؟
— روزىمەت! — دېدى مومای ھېجىيىپ، — كىمدۇر بىرسىگە سارىيىدا ھاراق ئىچىۋېتىپ شۇنداق دېدى. ئۇ بىر مۇنەججىم، ئۇنىڭ دېگىنى ئوختىسىغا كەلمەي قالمايدۇ!
ئەزىزخان چۆچۈپ دېرىزىگە قارىدى:
— بۇ گەپنى بىر دېدىگىز، ئەمدى ئېغىزىڭىزدىن چىقارماڭ!
— گۈلشەرخان چوڭ ئاناڭ ئاڭلىغىنىنى بىر كىشىگە ئېيتماي تاتلىق ئۇيقۇ كۆرەلەيتتىمۇ، ھى ـ ھى... مانا سەن بالام تېخى يۈزىنچى بولۇپ مېنىڭدىن ئاڭلاۋاتىدىغانسەن، — مومای قاپاقلىرىنى سۈزۈپ ماختاندى.
— ۋاي ئۆلەي، — دېدى ئەزىزخان بېشىغا ئۇرۇپ، — مۇشۇنداق گەپلەرنىمۇ باشقىلارغا دەمسىزا؟
— بىرسىدىن ئاڭلىغاندىكىن باشقىسىغا دېمىسەك گېپىدىن

قانداقمۇ تاماق ئۆتىدۇ، بالام...
— ئۇنداقتا ئاسمىنى كۆرەش قىپتۇ، ئەكبەر بىلەن پاتىمە چىقىشىپ قاپتۇ. دېگەن سۆزلەرنىمۇ سىز تارانتقانمۇ - يە؟
— مەن بولمايچۇ، — دېدى مومای خۇشال بولۇپ، — بۇنداق يېڭى گەپلەرنى بىرىنچى بولۇپ بىلىۋالىدىغانمۇ، بىرىنچى بولۇپ كوچىغا ئېلىپ چىقىدىغانمۇ، شەرىخان چوڭناك بولماي كىم بولاتتى! چوك ئەترەت شۇجىلىرىمۇ، مۇنۇ دىلەيساخانمۇ تېخى پېچىتى بۇزۇلمىغان يېڭى گەپلەرنى ئاڭلاش ئۈچۈن كۈنىگە بوسۇغامغا باش ئۇرىدۇ. بىر كۈنى مۇنداق بىر ئىش بولدى قارا...
ئەمدى مومای ئەزىزخانغا زېرىكىشلىك تۇيۇلدى. ئۇ گەپ قۇراشتۇرۇپ ماختىنىشقا ئۆتكەنىدى. لېكىن ئەزىزخانغا بىر نەرسە ناھايىتى ئېنىق بولدى: بايىلا دىلەيساخانىڭ ئالدىدا ئىگە تېپىپ بېرەلمىگەن سۆزلەرگە ئەمدى ئىگە چىقتى.
ئەزىزخان يەنە غىڭشىپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى. ئەزىزخاندىن باشقا يېڭى ئىلتىپات كۆرمىگەن مومايمۇ:
— ئۆگىنىشتىكىلەر قايتىدىغان ۋاق بولدى، مەن چىقاي بالام، ياخشى چۈش كۆر، ھەي يالغۇزدىن يالغۇز بىر ئۆيدە بىر ئاجىز بالا، ھىچ بولمىسا بىر ئاق خوراز بېقىپ قوي يېرىم ئەرچىلىك قانات بولىدۇ، قارا باسمايدۇ... — دېدى - دە، ئۆيگە يول ئالدى.
ئەزىزخان ھويلىغا چىقتى. كوچىلاردىن ياشلارنىڭ ناخشىلىرى، قىقاس كۈلكىلەر، ئىتلارنىڭ ھاۋشۇشلىرى ئاڭلىناتتى. ئاقۇش كۆك ئاسمان ئايسىز ئەمما سۈزۈك، باغلار بۈك ئەمما گۈڭگا كۆرۈنەتتى... ئۇشتۇمتۇت ئىشكىنى بىرسى قاقتى. ئۇ بېرىپ ئىشكىنى ئاچتى. سونۇر ئۇنىڭ ئالدىدا ھودۇقۇپ تۇراتتى. ئەزىزخاننىڭمۇ بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى. ئۇ سونۇرنىڭ ئۇزۇن كىرپىكلىك يوغان كۆزلىرىگە قاراپ:

— ئۆيگه كىرىڭ، نىمانچه هودۇقسىز... — دېدى.
— ياق، مۇشۇ يەردىنلا قايتاي، — دېدى سونۇر، — هېلىقى پۇلنى ئەكېلىۋېدىم.
ئۇ بىر كاللەك پۇلنى يانچۇقىدىن چىقاردى.
— يۇرۇڭ ئۆيگه، — ئەزىزخان سونۇرنىڭ جۇۋىسىنىڭ يېڭىدىن چىمدىپ تۇتتى، — پۇل دېگەننى ساناپ بېرىپ، ساناپ ئالىدۇ، ئاۋۇ يورۇققا يۇرۇڭ.
ئەزىزخاننىڭ ئىسسىق قوللىرى سونۇرنىڭ يوغان، يىرتىق قاتمان، مۇزدەك قوللىرىغا تەگدى.
سونۇر قىزاردى ۋە دەرھال ئۆيگه قەدەم تاشلىدى.
— نېمىشقا ئالدىراپلا پۇلنى ئەكەلدىڭىز؟ — دېدى
— بەرىبىر جاي ئېلىشقىمۇ رۇخسەت قىلمىدى. ئالاي دېسىم جىقلا كۆڭۈل ئاغرىتقى بولىدىغاندەك تۇرىدۇ.
— ماڭىمۇ پۇلنىڭ لازىمى يوق. سەككىزىنچى ئەترەتتىن هېچكىمگه كۆچۈشكه رۇخسەت قىلمىغاندىكىن مەنمۇ شۇنىڭ ئىچىدە، — سونۇر مېڭىشقا تەمشەلدى. ئەزىزخان ئۇنىڭغا چاقچاق قىلدى:
— قورقماڭ، پاتمه قاراپ تۇرۇۋاتمايدۇ، بەك قورقىدىكەنسىز؟
— ياق... — دېدى سونۇر ئۇھ تارتىپ، — پاتمه بىلەن كۆرۈشمىگىلى نىكەم...
— ئەزىزخان ئەمدى ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.
— سىز ئاجايىپ مۆمىن ئىكەنسىز، كوچىدىكى گەپلەرنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ مەنغۇ ئىشەنمىدىم، ئەمما شۇنداقتىمۇ...
— ئاڭلىدىم! — سونۇر بىردىنلا چىڭ ۋارقىرىۋەتتى، — بىر دۇشمەننىڭ تاپقان گېپى. ئەكسىچه ئۇنداق يىگىت ئەمەس!
— ئەكسىچه گەپ يوقتۇر، لېكىن، — دېدى ئەزىزخان كۈلۈمسىرەپ، — گەپ پاتمەدە. ئويلىمامسىز، نېمىشقا

ئەكبەرمۇ كەلدى پاتمە سىزدىن...
— مەندىن نېمە بوپتۇ؟
— خاپا بولماك ئەمدى. بۇرۇنقىدەك ئەمەسقۇ دەيمىنا!
ئايال سونۇرنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئېيتتى. راست پاتمە سونۇرغا روھىي چۈشكۈن، مۇئامىلىسى سوغۇق ۋە گۇمانلىق كۆرۈنۈشكە باشلىغانىدى.
سۇنۇر بار غەيرىتىنى يىغىپ، بىرمۇ ئايالدىن سوراپ باقمىغان سوئالنى ئەزىزىخاندىن سورىدى:
— ئېيتىڭا ئەزىزىخان، سىلەر ئايالىلارنىڭ كۆڭلى شۇنداق يېڭىلتەك بولامدۇ؟
ئەزىزىخان قاقاقلاپ كۈلۈشىنىڭ ئورنىغا سونۇرغا تېخىمۇ يېقىن كەلدى، سونۇر داجىدى. ئايال تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن:
— بىلەمسىز؟ قىزلارنىڭ كۆڭلى كېپىنەككە ئوخشايدۇ، شىرنىسى قالمىغان گۈلگە قونۇۋەرمەيدۇ. قىزلارنىڭ كۆڭلى ئىرادىسىگە بويسۇنمايدۇ. نېمىشقا دېسىڭىز قىزلارنىڭ ئىرادىسىمۇ ئاجىز - دە...
سونۇر قۇلاقچىسىنى غىجىملاپ تۇتۇپ ئىنتىك تالاغا ماڭدى. ئۇ ئۇستەلدە چېچىلىپ ياتقان پۇلنى قانداق ئونتۇغان بولسا، خوشنا قورودا ئۆزىنى بايقاپ تۇرغان دىلەيساخانىمۇ شۇنداق ئويلاپ باقمىغانىدى.
دىلەيساخان ئاۋازلىق قىلىپ:
— ھەي ئەخمەق، ھەي بۇلغانغان ئەخمەق! تىللانى تېزەككە ئايرىۋاش قىلىۋاتقىنىڭنى قارا! — دېدى.
بۇ ئاۋازنى سونۇر ئاڭلىمىدى. ئەمما ئەزىزىخان ئاشكارا ئاڭلىدى. بۇ سۆز ئەزىزىخانغا ھار كەلدى. ئۆزىنىڭ «تېزەك» بولۇپ قالغىنىمۇ، سونۇرنىڭ پەرۋاسىزلىقىمۇ ئۇنىڭغا تاياقتەك قاتتىق زەربە بولدى. ئۇ شۇ زەربىدىن ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى ۋە بۇقۇلداپ يىغلاشقا باشلىدى...

ئۇ باش توخۇ بىلەن ئورنىدىن تۇردى. دېرىزىدىن ئۇنى بىرسى چاقىرماقتا ئىدى. ئۇ دېرىزىگە كەلدى. دېرىزە يېنىدا روزنامەت تۇراتتى. ئۇ يۇزىنى دېرىزىگە يېقىپ:

— خەت، خەت ئەكەلدىم. ئاكىگىزناڭ خېتى، سىزگە ئەجەل ئەكەلگىنىم يوق! — دېدى ئاچچىقلاپ.

ئەزىزىخان قەغەز قاپلاپ قويغان كىچىككىنە تۆشۈكنى ئاچتى - دە، روزنامەتتىن قەغەزنى ئالدى.

ئۇ لامپا يورۇقىدا خەتنى ئالدىراپ ئوقىدى، ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى، ئۇ دېرىزىگە قاراپ - قاراپ قولىدىكى خەتنى ئالدىراپ ياستۇقى ئاستىغا تىقتى ۋە ئوڭدا يېتىپ خەتنىڭ مەزمۇنىنى يادىغا ئېلىشقا تىرىشتى. خەتتە مۇنداق يېزىلغان ئىدى:

«ئەزىزىخان:

سونۇرنى قولدىن بەرمەڭ. ئۇ ھازىر پاتمەدىن يۇز ئۆرىدى سىز ئۇنى تېخىمۇ جەلپ قىلىڭ، سونۇرنى ئۆزىڭىزگە شۇنداق قارىتىڭكى، ئۇ سىزنىڭ سىزغان سىزىقىڭىزدىن چىقمايدىغان بولسۇن، سىز ئۇنىڭ بىلەن ئۆيلۇك بولـ—ڭىز بەختلىك بولسىز. پاتمە چىدىماستىن سىزگە زىيان سېلىشى مۇمكىن. لېكىن بىز سىزگە مەدەت بېرىمىز...

سىزگە بەخت تىلەپ: ھ... ساقىيوپ!

1962 - يىل 12 ئاينىڭ 29 - كۈنى...»

ئەزىزىخان ماموق ياستۇقىنى قۇچاقلاپ بۇقۇلداپ يىغلىدى. ئۇ شۇ تاپتا مىسكىنلىك ھېس قىلماقتا. يېزىغا چىقىپ بىر دېھقان يىگىت ئۈچۈن سەكىپارە بولۇپ يۈرگىنىگە خورلۇق ھېس قىلماقتا ئىدى.

دىلەيساخان ئالدىراپ ئەبىلغازىنىڭ ئۆيىگە باردى. بۇ چاغدا كۈن يېڭى چىققان، ئەبىلغازى بىلەن روزاخۇن بوۋاي ئەبىلغازىلارنىڭ ئىشىكىدە پاراڭلىشىۋاتاتتى. دىلەيساخان كۆرگەنلىرىنى ۋە ئىغۋالارنىڭ نەدىن چىققانلىقىنى ئېيتىپ قوللىرىنى شىلتىپ ۋارقىرىدى:

— هازىرلا كۈده - كۆپسىنى ئەچىقىپ تاشلايلى، بۇ خوتۇننى يوقاتمىساق ئىغۋا چىقىدىغان كامانى ئەتكىلى بولمايدىكەن! — دېدى.

— زېۋىرشانىڭ يېغىرىغا تېگىپ كېتەرمىكىن، — دېدى ئەبىلغازى.

— نېمىلا بولمىسۇن ئەكبەر، ئاسىملار بىلەن مەسلىھەتلىشەيلى. بۇ ئاجايىپ ھە! قارا، بۇگۈن ئەتىگەنلا زېۋىرشا ئادەملەرنى ئۆگىنىشكە قوزغاشقا چىقىپتۇ. ئۇ يېتىۋالغان ئەمەسمىدى، نېمىشقا بىردىنلا يەنە ئەترەت باشلىقلىق قىلغۇسى كېلىپ قالدىكىنە!

— مانا بۇلارنىڭ ھەممىۋاسى مېنىڭچە بىرسىنىڭ يوشۇرۇنچە ھەرىكەت قىلىۋاتقىنىنى كۆرسىتىدۇ. يېزا باشلىقى ئەكبەر بىلەن گەپ تالىشىپ قاپتۇ. يېزا باشلىقى گەپ تالاشقۇچىغا كۈن بەرمەيدىغان ئادەم. ئۇ ئادەم بەلكىم بىرسىگە ئەكبەرنىڭ ئۈستىدىن ئىغۋا توقۇشنى تاپشۇرىۋىمكىن. مەسۇرنىڭ دېيىشىچە يېزا باشلىقى تۇرسۇن مۇشۇنداق قىلىشتىنمۇ ئۆزىنى تارتمايدىغان ئوخشايدۇ. بىزمۇ مەسلىھەتچە سەل ئېغىر بولايلى. قەدەمنى پۇختا باسايلى، بىر چارىسىنى قىلايلى، — دېدى روزاخۇن بوۋايمۇ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ.

مانا بۇ چاغدا ئەكبەرمۇ سەككىزىنچى ئەترەتكە قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۈتتۇر ماخوغا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئۇچى تەڭ كۆردى.

ماخونىڭ كىچىك ئۆيىگە ئاكتىپلار بىر دەمدىلا توپلاندى. شياۋلى بىلەن شياۋدۇڭ سونۇرتىڭ تاڭ سەھەرگە يېقىن ۋەلىسىپىت بىلەن يېزا تەرەپكە ئالدىراپ ماڭغانلىقىنى، كېچىچە روزاخۇنكاملارنىڭ ئۆيىنى ئايلانغانلىقىنى ئېيتتى.

— ھەممە بالا مۇشۇ ئەزىزىخاندا، — دېدى دىلەيساخان، — مېنىڭ كۆڭلۈم سېزىپ تۇرۇۋاتىدۇ، بۇ خوتۇن يامان خوتۇن!

— روزنامىنى تۆيۈقسىزلا ئوتتۇرىغا چىقارساق قانداق بولاركىن. — دېدى ئەپەندى. — باشقىنى قويۇپ، كېچىدە قانداق خەت توشۇدۇڭ دېگەننىلا تۇتايلى!

— بەلكىم بىر يىپ ئۇچى چىقارمىكىن. — دېدى روزاخۇن بوۋايمۇ. — ئەزىزىخاننى ھەيدەيلى، ئۇ بىزنىڭ ئادەم ئەمەس. مۇنۇ روزنامەت بىلەن سىلىق گەپ قىلىشقان بىلەن پايدا يوق. ئىچىم پۇشۇۋاتىدۇ. بىر ئوبدانلا قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈۋاتاتتۇق. ئەمدى بۇ كىچىككىنە كىرىمنىمۇ توسۇپ قويدى. ئەزالار نېمە يەيدۇ، نېمە كىيىدۇ، نېمە قالايدۇ؟ پۈل تېپىشنىڭ ئورنىغا ئۆز ئارا غىژ - غىژ! ئادەملەرنىڭ بىر بىرىنى كولايدىغىنىدىن تويدۇم. تالىشىدىغان نېمە بار، قىش چىققىچە ئەپلەپ - سەپلەپ ئوقەت قىلىپ بەش تۆت تەڭگىلىك بولۇۋالساق بۇنىڭ نېمىسى يامانكەن؟ مەن لى شۇجىنىڭ يېنىغا بارىمەن. شۇ ئادەم بىزگە بىر يول كۆرسىتىدۇ.

— ئاۋۋال ياخشى تەكشۈرەيلى، — دېدى شياۋدۇڭ، —قوغلاش، ئوتتۇرىغا تارتىش - بۇ ئۇسۇللار بەك ئاددىي. بىز ئىشنى چوڭقۇرراق قىلايلى، سىياسەتكىمۇ، ئۇسۇلغىمۇ دىققەت قىلايلى.

— مەن شۇنداق ئويلايمەن، — دېدى شياۋلى، — ئېلىشىش كەسكىنلىشىۋاتىدۇ، مۇرەككەپلىشىۋاتىدۇ. مېنىڭچە بۇ بىزگە پايدىلىق ئەھۋال، بەزىلەر بىزدىن ھازىر ھەدەپ ئادەملەرنى، ئادەملەرنىڭ قەلبىنى تالىشىۋاتىدۇ. بىز نەق مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن ئۇلارغا تاقابىل تۇرايلى، ئىشنى ئۇلارنىڭ كۆزى چۈشكەن ئادەملەرنى تارتىۋېلىشتىن باشلايلى، بىرىنچى قەدەمدە سونۇرغا خىزمەت ئىشلەيلى، ئۇنىڭ زادى ئەزىزىخان بىلەن نېمە ئالاقىسى بار، نېمىشقا بۇنى يوشۇرىدۇ؟ مەن ئىشىنىمەن، خىزمەتنى ياخشى ئىشلىسەك بۇ ئىش يېشىلىدۇ، سونۇر تېز ئويغىنىدۇ. مۇشۇ ئىش ئايدىڭلاشسا ئەمدىكى گەپ ئەزىزىخاندا قالىدۇ.

— ئۇ چاغدا ئەزىزىخاننى قانداق قىلساق بولىدۇ؟ — ئەكبەر تۆيۈقسىز سوراپ قالدى.

— چاۋسى چىتقا يېيىلغاندىكىن كۆرەش قىلىپ ھەيدىۋەتسەك دۈشمەنلەرگە تازا زەربە بولىدۇ، — دېدى دىلەيساخان ئالدىراپ سۆزلەپ، — قاراپ تۇرۇپ سونۇرنى يولدىن چىقىرىۋاتقان شۇ خوتۇن!

توغرا، — دېيىشتى بىرقانچە كىشى، — سونۇر بۇ تۈگۈننى يەشىلا ئۇنىڭ كەشنى توغرىلىماق ئاسان!

كۆپچىلىك يەنە غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى.

ئەكبەر كۆپچىلىكنىڭ مۇلاھىزىلىرىدىن بىر يوشۇرۇن ھەرىكەتنىڭ بارلىقىنى چۈشەنگەندەك بولدى. يەنە باشقا ئەھۋاللار بىلەن بىرلەشتۇرۇپ قارىغاندا سەككىزىنچى ئەتىرەتتىكى ۋاقىتلىق قىيىنچىلىقنى تېخىمۇ زورايتىش، ئەزالارنى چوڭ ئەتىرەت رەھبەرلىرىگە قارشى تۇرۇشقا قۇتراتىش ھەرىكىتى باردەك بىلىنەتتى. لېكىن ئالدىراپ بۇنداق دېيىشكە بولمايتتى. ئەزىزىخاننى يىپ ئۈچى قىلىشقا بولاتتى. ئۇنى ھەيدىۋېتىش ئىشنى بۇزغانلىق بولاتتى. ئەكبەر ئاخىر مۇنداق دېدى:

— مەن يولداش شياۋلىنىڭ پىكرىگە قوشۇلىمەن، ئىشنى ئۆز ئادەملىرىمىزدىن باشلايلى، ھەتتا ئەزىزىخانغىمۇ خىزمەت ئىشلەيلى، ئىشنى ئىنچىكە، پۈختا ئىشلەيلى!

لېكىن ئەبلىغازى ئەكبەرنىڭ پىكرىنى رەت قىلدى. ئۇ ئورنىدىن سەكرەپ تۇردى - دە، قۇلاقچىسىنى جوزىغا پاققىدە ئۇرۇپ:

— پىتىنە - پاسات! — دېدى غەزەپ بىلەن، — پۈتۈنسۈرۈك بىر كىچىك ئەتىرەت بۇنىڭ بىلەن بەنت بولسۇنمۇ؟ سوتسىيالىستىك تەربىيە دېگىنىنى توختاتسۇن! قۇرۇق گەپ بىلەن پۈت - قوللىرىمىز چۈشۈۋالماي قويۇپ بەرسۇن. بىزنىڭ قوللىرىمىز پۇل تاپىدىغان قوللار، ئەزالارنى رازى قىلىدىغان

قوللار، قولى يۇگۇرەك ئاشقا. تىلسى يۇگۇرەك باشقا! يۇر روزاخۇنكا قومۇش ئورۇيمىز، باشقىسى بىكار!
ئۇ ئىشكنى جالاقمىدە يېپىپ چىقىپ كەتتى. روزاخۇن بوۋاي بىلەن ئىسسىر ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى.
ئۇلار تارقالغاندا ئەزالار چايلىرىنى ئىچىشىپ كىچىك ئەترەت ئىشخانىسىغا مېڭىشقانىدى.
ئۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئەزىزخاننىڭ ئۆيىگە دىلەيساخان كۈلۈمسىرەپ كىرىپ كەلدى:
— يۇرۇڭ، بىر چىنە چاي ئىچىپ چىقىڭ، قولۇم - قوشنا دېگەن شۇنداق بولامدىكىن، بىزنىڭ ئۆيلەرگە دەسسەپمۇ قويماي دېمەيسىزا، — دېدى ئۇ يۇمشاق ئاۋاز بىلەن.
ئەزىزخان ھەيران بولدى. ئۇ قوشنىسىدىن تۇيۇقسىزلا يېقىنچىلىق سەزدى. ئۇمۇ كۈلۈپ:
— مەنمۇ سىز بىلەن بىر مۇڭدىشاي دېۋىدىم، — دېدى.
ئۇلار دىلەيساخانىڭكىگە ئاشۇنداق خۇش چىراي كىرىپ كېتىشتى...

ئونىنچى باب

يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئىشلارنى توختىتىپ قويۇپ پاش قىلىشنى چوڭقۇرلاشتۇرايلى، دەپ قانچە كۈچىگەن بىلەنمۇ كۈچ ئېلىشالمىدى. ئۇنى ئەكبەر قوللىدى. لېكىن كۈن بويى ئۆگىنىش قىلىشقا ئۇمۇ قوشۇلمىدى. يېزا باشلىقى ئۆز گېپىگە كىرمىگەن ئادەمنى يامان كۆرىدۇ. ئۇ ئەكبەرنى يامان كۆرۈپ قالدى. ئەكبەر روزاخۇن، ئاسىم، ئەخمەتجانلارنىڭ قىشچە قومۇش سېتىپ پۇل تېپىۋالايلى دېگەن پىكرىنىمۇ رەت قىلالمىدى. سەۋەبى ئۇنىڭ سەككىزىنچى ئەترەتنى پۈلسىز قۇتقۇزۇپ قېلىشقا كۆزى يەتمىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ يېزا باشلىقىنىڭ پىكرىنى ئاقتۇرالمىدى. يېزا باشلىقى يېزىغا قايتقاندىن كېيىن چوڭ ئەترەت بويىچە ئۆگىنىش توختالدى. پۈتۈن ئەزالار قومۇش ئورۇپ سېتىشقا قاۋانلىققا يېپىلدى، ئەكبەر كەچقۇرۇن ئۆيگە قايتتى. ئۇنى قەرىخان كۆرۈپ ھەيران قالدى:

— جېنىم ئۇكام، نېمانچە سورقىداپ كەتتىڭ؟ قارىغىنا، ئېگىلىرىڭ ئۇرۇپ چاپلىۋەتكەندەك بولۇپ كېتىپتۇ. خىزمەتنىمۇ قىل، ئۆزۈڭنىمۇ ئايا! — دېدى قەرىخان ئىككى كۈندىن بېرى ئۆيگە قايتمىغان ئەكبەرنىڭ تۆگىلىرىنى تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن چىمدىپ تۇرۇپ، — ئېيتقىنا، نەلەردە يۈردۇڭ، كىملەرنىڭكىدە غىزا يېدىڭ؟...

ئەكبەر كىچىكىدىنلا ئۆزىگە ئامراق كىچىك ئاپىسىنىڭ ساغلام، لېكىن قېرىلىق يېتىپ قورۇق چۈشكەن، بېجىرىم يۈزىگە قارىدى. ئايالىنىڭ كۆزلىرىدىن مېھرىبانلىق، سېغىنىش يالقۇنجىغاندەك قىلىپ تۇراتتى.

— ئارزىگۈل قېنى، كىچىك ئاپا! — ئەكبەر ھامان ئۆزى توغرىسىدا گەپ بولغاندا مانا مۇشۇنداق گەپ يۆتكەشكە ئادەتلەنگەن، — تېخىچە قايتمىدىمۇ؟

قەرىخان ئۆز سوئالىغا جاۋاب ئېلىشقا قارىغاندا ئەكبەرنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىش زۆرۈرلۈگىنىمۇ ياخشى بىلمەيدۇ. ئۇ شۇ چاغدىلا دېرىزىگە قارىدى. كەچنىڭ سوغۇقىدا باشلانغان، كەشتىلىك دېرىزە پەردىلىرى ئارىسىدىن ئەينەكتىكى ئاپئاق قىراۋ گۈللىرى كۆرۈندى. تالاغا قارىغۇچە چۈشكەن، ھويلا جىمجىت، ئانىسىنى سېغىنغان باغلاقتىكى موزاي «مۆ. . . . . » قىلىپ يەنە مۆرىدى. قەرىخان كالىغا ئاداپ بېرىشى، ئاندىن كېيىن سېغىشى، موزايىنى يەنە ئايرىپ قويلار بار قوتانغا سولىشى، ئاۋۇ مايلىشىپ قىزارغان جوزا ئاستىدىكى «يانسۇن» دەپ دۆملەپ قويغان پىلتىلەرنى سوزۇپ ئەكبەرگە لەڭمەن سېلىپ بېرىشى، ئۇنىڭ ئىشتىنىغا بىلەن تاماق يېگىنىگە زوق بىلەن قاراپ ئېگىلىنى تۇتۇپ، ئىسسىق كاڭدا بىر دەم ئولتۇرۇۋېلىشى لازىم. شۇڭا ئۇ ئالدىراش ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئەكبەر كەلگەندە ئېيتىشقا تەقەززا بولۇپ تۇرغان گېپىنى دەۋېلىشقا ھەممىدىنمۇ بەك ئالدىرايتتى.

— شەرىخانىڭ ئاشۇ گېپى راستمۇ ئەكبەر؟ — دېدى قەرىخان ئالدىراپ چېلەكنىڭ ئىككى قۇلىقىغا قايماق چاپلاۋېتىپ، — ئىشەنمەي دېسەم بولمىدىغان ئىشتەك قىلىپ تۇرىدۇ، ئىشىنەي دېسەم شەرىخاندىن راست گەپ چىقمايدۇ، ئويلاپ بېشىمنىڭ ئىچىمۇ - تېشىمۇ قاتتى. . . .

— نېمە گەپكەن ئۇ سېنىڭ بېشىڭنى شۇنچە قاتۇرغۇدەك؟

— شۇ ھېلىقى. . . . . پاتمە بىلەن چىقىشىپ قاپتىمىش دېگەن گەپ. . . . — قەرىخان يەرگە قاراپ تۇرۇپ، پەس ئاۋاز بىلەن ئارانلا ئېيتتى.

— مەن بىللە ئىشلەۋاتقان ھەممىسى بىلەن چىقىشىمەن، —

دېدى ئەكبەر گەپ قاچۇرۇپ.
— ياق ھېلىقىدەك..... بىر - بىرىگىلارغا يارىغان بولساڭلار، نېمىمۇ دەيمىز..... بىز ئاغزىڭغا قاراپ تۇرۇۋاتىمىز..... خەلقنىڭ ئاغزىدىكى گەپنى ئاڭلاپ ئانارخان، مەنسۇرلارنىڭ كۆڭلى ئەسكى بوپتۇ. ئانارخان ماڭا كېلىپ ھال ئېيتتى: «مەنسۇرنىڭ ئەكبەرگە ئاتىدىم» دېگەن سۆزىنىڭ يۈز - خاتىرى ئۈچۈنلا تالاي - تالاي لايىقلارنى قايتۇرۇۋەتتۇق، قىزىمۇ ئەكبەرنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئىنتاپ بىلەن ئولتۇردى. تويىنىڭ ھەممە تەييارلىقىنىمۇ قىلىپ بولدى. ئەمدى بۈگۈن ئەكبەر كېلىپلا ئەپەندى قىز بىلەن تېپىشۇاپتۇ. ..... ئۇمىغۇ ئىختىيارىي..... لېكىن بىز قايسى يۈزىمىز بىلەن خەقنىڭ يۈزىگە قارايمىز..... دېۋىدى، مېنىڭمۇ كۆڭلۈم ئەسكى بولدى..... بىز بىردەم كۆز يېشى قىلىشتۇق. ئاينۇرغىلا ئىچىم ئاغرىيدۇ ئەكبەر. ئۇ سېنى دەپ راستىلا ئاجايىپ ياخشى لايىقلارنى قايتۇرۇۋەتتى..... ئېسىمت، قىزغا ئۈۋال.....
— سەن ئىشەندىڭما كىچىك ئاپا؟ — ئەكبەرنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى. ئۇ ئاينۇرنىڭ بايىقى قىياپىتىنى ئەسلىدى. چوڭ ئەتراپتىكى ئالدىدا ئەكبەر ئاينۇر بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ ئەھۋاللىشاي دەپ توختىۋىدى، قىز لاپ قىلىپ قاريدى - دە، يەرگە قارىغىنىچە كېتىپ قالدى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئېچىشتى، ئازابلاندى.....
— يېرىم - ياتا ئىشەندىم..... شۇنىسى غەلىتە — سونۇر بىلەن.....
— پاتمە بىلەن سونۇر كىچىكىدىن تارتىپلا بىقىنغۇ، بۇنى بىلىپ تۇرۇپ قانداقچىسىگە يېرىم - ياتا ئىشىنىپ قالدىڭكىنتاڭ؟
— شەرىخان سونۇر ئەزىزخان ماشىنىچى بىلەن توي

قىلغۇدەك دەيدۇ، ئويلىسام پاتمە مۇئەللىم ساڭا تازا. . . . . .
— سەن بۇ گەپلەرنىڭ ئارىسىدا قانداق بىر يامان غەرەز بارلىقىنى ئويلىغىن، — دېدى ئەكبەر كىچىك ئاپىسىنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ، — سونۇر، پاتمە، ئەكبەرلەر باينىڭ ئېغىللىرىدا قېقىندى - سوقۇندى بولۇپ بالىلىقىنى ئۆتكۈزگەن، شۇ بالىلىق چاغلىرىدىنلا ئۇلار بىر - بىرسىنىڭ قەدرى - قىممىتىنى بىلىشكەن. ئېيتقىنا، ئەمدىزە ئۇلار بىر بىرسىگە قارا نىيەتلىك قىلىشامدۇ؟ بەزىلەر قەستەن ئىغۋا تارقىتىپ، بىزنى قارا كۆڭۈل قىلىپ كۆرسىتىشكە ئۇرۇنماقتا. سەن ئەمدى مۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىساڭ سۇرۇشتۇرگىن.
قەرىخان كۆزلىرىنى چىمىلداتتى، ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ ئەكبەرگە قارىدى. ئەكبەرنىڭ كۆزلىرىدىن بىر خىل غەزەپ ۋە ئازاب ئوتلىرى ئۇچقۇندىماقتا ئىدى.
— بۇ تەرىپىنى ئويلىماپتىمەن، مېنىڭ ئېسىمۇ - خىيالىم سېنىڭ بېشىڭنى ئوڭلاپ قويۇشتا بولغاچقا باشقا تەرەپلىرىنى ئويلىماپتىمەن: ۋاي شەرىخان قاقباش، بايىزە بىر مەرەزنىڭ ئەخلىتىنى مېنىڭ هويلامغا تۆكۈشكە كەلگەن ئىكەنسەن - دە، خەپ توختا سېنى!
قەرىخان راستلا غەزەپلەنگەنىدى. ئۇ چېلىكىنى ئۇنتۇپ چىقىپ كەتتى. ئەكبەر بولسا سارايغا كىيىم ئالماشتۇرۇشقا كىرىپ كەتتى. . . . . .
قەرىخان ئېتەكلىرىنى قىستۇرۇپ كالا سېغىشقا زوكزىيىۋىدى، قارىسا چېلىكىنى ئۆيدە ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ، ئۇ پېشانىسىگە ئۇردى - دە، قاقاقلاپ كۈلۈپ:
— ۋاي ئەكبەر، ئادەمنىڭ ئېسىنى قويمىدىغۇ - تاڭ! — دېدى.
— تىرىر. . . . . هوۋ. . . . . ! — هويلىغا ئۆكۈز قوشقان چاغىنى هەيدەپ كېۋىر كىرىپ كەلدى. ئۇ قەرىخاننى

كۆرۈپلا ۋارقىراشقا باشلىدى.

— ھەي قەرى، نېمىگە گۈلقەلبرىڭ ئېچىلىپ كەتتى، چانا بىلەن قىز كۆچۈرۈپ كەلگىنىم يوق، قۇرۇق كۆتەك ئەكەلدىم. . . . . تامىقىڭنى تەييارلا، ئەتىگەنلىككىچە مۇنۇ كۆتەكنى يېرىپ سەرجان قىلىپ قويايلى.

— نېمانچە، — دېدى قەرىخان كالىنىڭ كەينى پۇتى يېنىدا چېلىكىنى تىزلىرى ئارىسىغا ئېلىپ ئولتۇرۇپ، — ئەتىگەنلىككە يۇرتقا قازان ئاساتتىڭمۇ؟

يۇرتقا قازان ئېسىش چاغلىق ئىش، ئەتە قاۋانلىققا جەڭ باشلايمىزكەن، پۈتۈن چوڭ ئەترەت قومۇرۇلۇپ چىقىپ شۇ يەردە قازان ئېسىپ ئىشلەپ، ئۇچ مىڭ مو يەرنىڭ قومۇشىنى ئورۇپ تاشلىغۇدەكمىز. بۇ ئوتۇن شۇنىڭغا لازىم. بول، كالاڭنى تېز ساغ. . . . . .

تاغىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئۆيدىن ئەكبەر يۈگۈرۈپ چىقتى. كېۋىر يالغان ئاچچىقلانغان بولۇپ:

— بارەكەللەغۇ، سېنى تېخى يەنە ھەربىي سەپكە كەتتىمىكىن دەپتىمەن! ھە، سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەھۋالى قانداقراق بولۇۋاتىدۇ؟

— ئاڭلىدىڭمۇ؟ — دېدى ئەكبەر چاندىكى غۇڑمەك قارىياغاچ كۆتىكىنى مۇرىدەپ تۇرۇپ، — ئۇلار ھازىر بىرىنچى ئەترەتنى مۇسابىقىغە چاقىرىۋاتىدۇ. ئەتە كۆرۈسىلەر، ئۇلار سىلەرنى بېسىپ كېتىدۇ جۇمۇ!

— ھا - ھا - ھا. . . . . ھارۋا ئېتى بەيگە ئاتنى قانداق بېسىپ كەتسۇن، بىرىنچى ئەترەت قاچان مەتەم بەيگىنىڭ ئالدىنى بەرگەن؟ بىز بىر ھەپتە ئەمەس ئۇچ كۈندىلا چاممىزنى تۈگىتىمىز!

— گەپ چامنى تۈگىتىشتىمۇ؟

— ھە، نېمىدە ئەمىسە؟

ـ ھەممە تەرەپتە تەك قوزغىلىش لازىم - دە!
ئىلىمدىكىمۇ، ئاممىا قوزغىلىپ، ھېيتەكلەرنىڭ ئۆيىنى
ختۇرۇپ نېمىلەرنى تېپىپ چىققىنىنى؟
ـ شۇنداقمۇ تېخى! ـ دېدى كېۋىر قولىنىڭ كەينى بىلەن
يىڭاق قىراۋ باسقان بۇرۇتىنى سىلاپ قويۇپ، ـ مانا قارا،
دىلىشانىڭ ئوغرىلىقى ئېچىلغىلى تۇرۇپتۇ - دە، ياخشى،
خشى، مەن ھازىرلا بېرىپ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ
دلىمىدىم.....
ئۇلار كۆتەكنى چاندىن چۈشۈردى. كېۋىر ئۆيگە كىرىپ
سقۇچە ئەكبەر ئۆكۈزنى چاندىن چىقاردى.
ئۇ قولىغا سۈپىدىكى يوغان ۋە ئېغىر پالتىنى ئالدى - دە،
ۆتەكنىڭ ئارۋاق - سارۋاق پۇتاقلىرىنىڭ ئارىسىغا كۈچ بىلەن
ۇردى. پالتا ئاۋازى ئاۋرالنىڭ قاپتاللىرىدىن ئەكس سادا
گىرىتاتتى. پالتا زەربىدىن كۆتەكتىن يېرىندىلار ئۈچۈپ
سقاتتى. بۇ يېرىندىلار ئەتىگەنلىككە، ياق، بۈگۈن ئاخشاملا
قاۋانلىق» يېنىدىكى جاگزىنىڭ ھويلىسىدا گۈلخان بولۇپ
ىدۇ، بۇ گۈلخان «قاۋانلىق»قا قىلىنغان تۇنجى ھۈجۈمدىن
راقلارغا خەۋەر بېرىپ تۇر چاچىدۇ.....
ـ تالادىن كىسىكتەك سەكرەپ ئارزۇگۈل بۈگۈرۈپ كىردى:
ـ ھازىر ماگىدىغان بولدۇق. ۋاي ئەكبەر ئاكا، بۇ
ردىكەنسىزغۇ، شىگىللىرىمنى ھەربىيلەرنىڭكىدەك قىلىپ
گىپ بېرىڭا، بولۇڭ، ياشلار ھازىرلا يىغىلىدۇ! ـ ئۇ
كبەرنىڭ قولىدىكى پالتىسىنى ئېلىپ، ئۇنى ئۆيگە سۆرىدى.
لا سېغىپ بولغان قەرىخان قىزىنى يۇمشاق كايىپ:
ـ نېمىگە جاۋىلدايسەن، يەنە نەگە ئالدىرايتتىڭ، بۈگۈن
چىيەرگە بارمايسەن. ئەكبەر ئاكاڭ قونغىلى كەپتۇ، بىللە
گۈر - مۈگۈر ئۆيدە بىر ئاخشام بولسىمۇ ئولتۇرۇۋالايلى، ـ
دى.

— ها - ها..... — قىز چاڭىلداپ كۈلۈپ كەتتى، ئۇنىڭ بوم لېكسن جاراڭلىق كۈلكىسىدىن پېشايۋان لىمىدا تۇمشۇقىنى قانىتىغا تىقىپ ئۇيقۇدا ياتقان كەپتەرلەر ھۇركۈشۈپ پالاقلاشتى.

— سەن نېمە كويدا، بىز نېمە كويدا!

— نېمە كويدا بولساڭمۇ بۇگۈن چىقارمايمەن، ھېلىقى جاغدا قوغۇننى بۇگۈن تىلىمىز.....

— ئاپا، بىزدىن مەڭگۈ ئۈزەلمەيدىغان بىز بىلەن بىللە «قاۋانلىق» قا بارغىن، بىز ھازىرلا ماڭمىمىز.

— نەگە؟ — مومای چېلىكىنى سۈپىغا قويدى.

— نەگە بولاتتى قاۋانلىققا، زەربىدار ياشلار گۈرۈپپىسى بۇگۈن ئاخشام ئالدىن كۆچۈپ بېرىشنى قارار قىلدۇق. ھازىر ماڭمىمىز.

— ئەكبەرجۇ!..... — قەرىخان ئۇلارغا مۆل — مۆل قاراپ پەس ئاۋاز بىلەن سورىدى.

— بىزمۇ بۇگۈن كەچ «قاۋانلىق» تىكى جاڭزىدا يېغىن ئېچىشقا كېلىشىپ قويغان.....

ئەكبەر بىلەن ئارزۇگۈل تاماقلىرىنى يېيىشىپ بولۇپ، شۆكلىلىرىنى دۇمبىسىگە تېڭىپ، چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئۇ يەرگە ھەرقايسى كىچىك ئەترەتلەردىن ئاشۇنداق شۆكلى تاڭغان، شۆكلىلىرىنىڭ ئارقىسىغا ئوغاق ۋە پىمىلارنى قىستۇرۇپ تېڭىۋالغان ياشلار توپ - توپ بولۇپ كەلمەكتە ئىدى. ياشلارنىڭ بەزىلىرى بىر بىرسىنى قارغا ئېتىشىپ يېقىتىپ قاقاقلاپ كۈلۈشەتتى، بەزىلىرى ناخشا ئېيتاتتى، سۈپىدا بىرنەچچىسى شياۋلىنىڭ ئۇيغۇرچە ئاھاڭلارغا چېلىۋاتقان ئىسكىرىپكىسىنى زوق بىلەن ئاڭلىماقتا، يەنە بەزىلىرى بولسا قارا تاختا، قەغەز ۋە يەشىكلەرگە قاچىلانغان كىتابلارنى كۆتۈرۈپ ئۇياقتىن - بۇياققا ئالدىراپ مېڭىپ

يۈرەتتى. ياشلارنىڭ روھى كۆتۈرەڭگۈ، تۇرقىدىن جۇشقۇنلۇق ۋە قىزغىنلىق چاقناپ تۇراتتى.

ياشلار ئەكبەرنى قورشۇۋېلىشتى:

— قاچان قار كېتەرىكىن دەپ جېنىمىز تاقىلداپ كېتىۋاتىدۇ، ئەكبەركا!

— ئەكبەركا، بۇگۈن كەچتە قەھرىمانلار ھەققىدە ھېكايە ئېيتىپ بېرەرسىز؟

— ئەكبەركا، ئاخشام بىزنىڭ مۇزاكىرىمىز شۇنچىلىك قىزىپ كەتتىكى ئايھاي. . . . . .

ماڭمايلىمۇ ئەكبەركا!

ياشلارنىڭ سوئاللىرى ئۈزۈلمەيتتى، گەپلىرى توختىمايتتى، ئۇلار قىس - قىسمىغا پاتمايتتى.

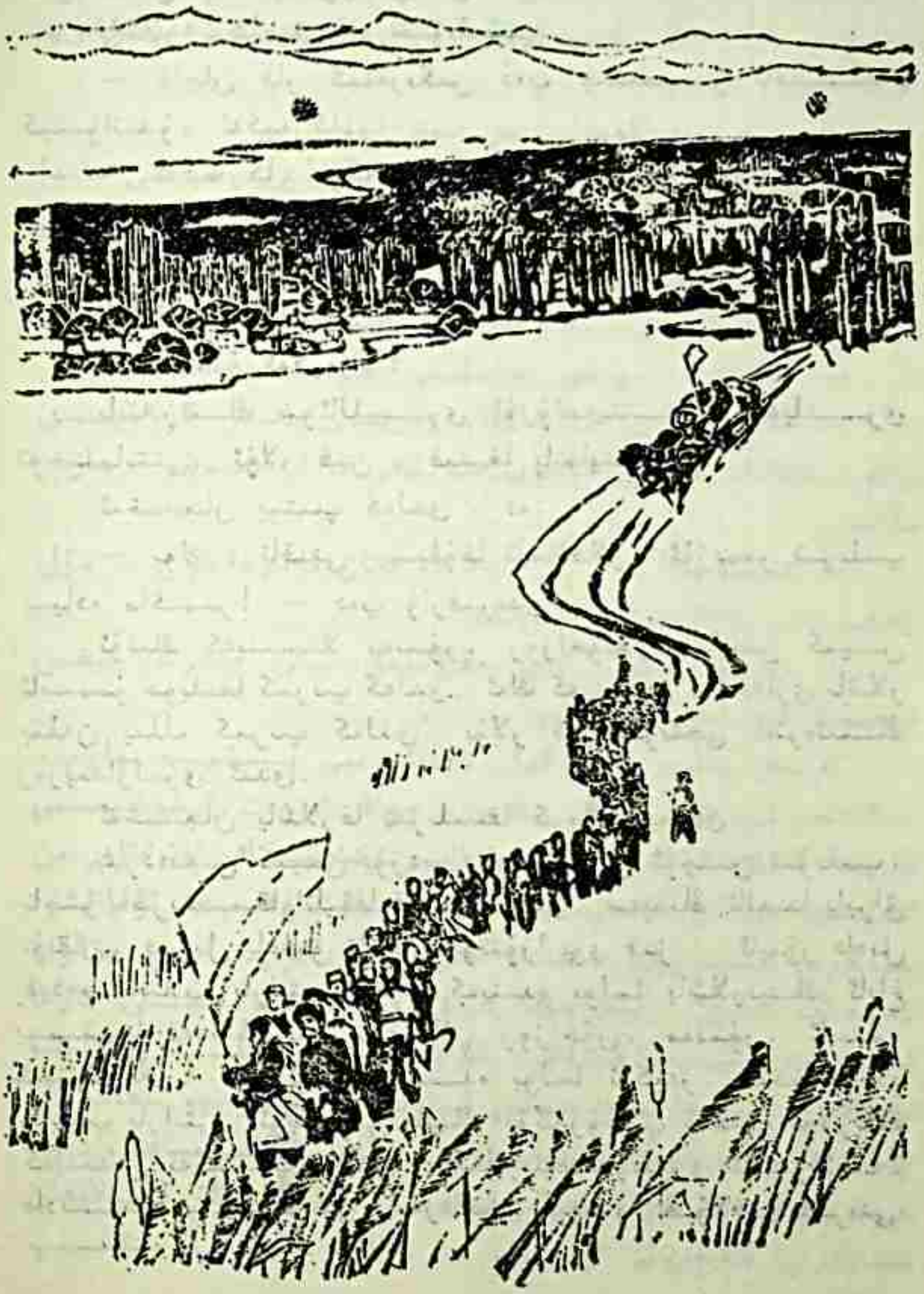
ئەخمەتجان يېتىپ كەلدى - دە:

— يۈك - تاقىنى دېتسلۇغا ناشلاڭلار، ئۈزىمىز تىزىلىپ پىيادە ماڭىمىز! — دەپ ۋارقىرىدى.

ئۇنىڭ كەينىدىلا مەنسۇر، روزاخۇنلار، ئاندىن كېيىن ئاسىمۇ ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئەڭ كەينىدىن ئەبىلغازى ياشلار بىلەن بىللە كىرىپ كەلدى. بۇلار سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ زەربىدارلىرى ئىدى.

ئەخمەتجان ياشلارغا تىزىلىشقا كوماندا بەردى.

بىرەدەمدىن كېيىن يۈزدىن ئارتۇق ياش ئۇچتىن تىزىلىپ، ناخشا ياڭرىتىپ قاۋانلىققا قاراپ ماڭدى. سەپنىڭ ئالدىدا بايراق تۇتقان، قىزىل ياغلىق تاڭغان ئوتتۇرا بوي قىز — ئاينۇر دادىل قەدەم تاشلاپ باراتتى. ئەڭ كەينىدە بولسا ياشلارنىڭ ئاياغ بېسىشىغا قەدەملىرىنى توغرىلاپ روزاخۇن، مەنسۇر، ئاسىم، ئەبىلغازىلار، ئۇلارنىڭ كەينىدە بولسا ئەكبەر، ئەخمەتجانلار كېتىپ باراتتى. ئۈيلەردىن بالىلار يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. بالىلارنىڭ بەزىلىرى ئالدىراشلىقتا دادىسىنىڭ پىيىملىرىنى، بەزىلىرى توپە ۋە قۇلاقچىلىرىنى

كۆزلىرىگىچە چۆكۈرۈپ كېتىشۇالغان. ئۇلار يول تالىشىپ بىر بىرىنى ئىتتىرىشىپ، يىقىلىپ . قوپۇپ سەپ بىلەن بىللە باراتتى.

ئۇيلەردىن ئادەملەر چىقىشىپ چاپانلىرىنى يېپىنچاقلاپ، «قاۋانلىق» قا تۇنجى قەدەم باسقان بۇ ياشلارغا زوقلىنىپ: «يارايسىلەر، ھۇششەررە!» دەپ ۋارقىرىشاتتى.

ياشلارنىڭ تەكشى قەدەملىرى دەريا دولقۇنلىرىغا ئوخشايتتى. قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرىدا يانلىرىدىكى ئوغاقلىرى يالت . يۇلت قىلاتتى. بۇ ھال خۇددى يەردە چاقماق چاققاندەك تۇيغۇ قالدۇراتتى.

— يەنە بىر پۇتاق چىقارمۇ مەنسۇر؟ — دەپ سورىدى ئاسىم مەنسۇرنىڭ جەينىكىدىن ئاستا تۇرتۇپ. — يېزا باشلىقى تۇرسۇن توختىتىكلار دېۋىدى، بىز تېخىمۇ ئولغايتىۋەتتۇق، مانا قارا!!

— ئولغايتقىنىمىز ياخشى بولدى. ئوچ مىڭ مو يەرنىڭ قومۇشىنى ئورۇپ سېتىۋالساق سەككىزىنچى ئەترەتمۇ ئاپەتتىن قۇتۇلىدۇ. ئەسلىدىكى قاۋانلىققا ھۇجۇم قىلىشقىمۇ ئاسان بولىدۇ. ئەزالارغا تەقسىم قىلىپ بەرگەندىن سىرت، ھەربىر ئەترەتتىن ئاز - تولا پۇل چىقارسا تراكتور ئېلىشقىمۇ بولىدۇ. تراكتور بولمىسا سازلىقنى ئاچقىلى بولاتتىمۇ؟ ئەترەتلەر قومۇش ئورۇپ ساتسىمۇ كاپىتالىزم يولى بولىدۇ دېگىنىنى قارا! يېزا باشلىقىنىڭ بۇ گېپى ئاقمايدۇ ئاسىم، كوللېكتىپ بولسۇن، شەخسىي بولسۇن توغرا يول بىلەن پۇل تاپسا بۇنىڭ نېمىسى يامان. پۇل بولمىسا نېمىنى قاملىشىدۇ؟ «مىلتىقنىڭ ئىچى مورا، ئۇنى ئېتىلدۇرغان دورا» ھەي ئاسىم، يېزا باشلىقى تۇرسۇن قايتىپ كەلگۈچە ئوچ مىڭ مو يەرنى ئورۇپ بولىمىز. . .

— بۇ قېتىم يېزا باشلىقى كەلسە نىم قىلىۋېتەركىن. . .

چوڭ ئەترەتنىڭ بۇ ئىككى پېشقەدەم رەھبىرىيولدا بارغىچە

بىر ئامال قىلىپ پۇل تېپىش، ئەزالارنى قىينىچىلمىقتىن قۇتۇلدۇرۇش توغرىسىدا، قاۋانلىقنى ئۆزۈل - كېسىل قۇرۇتۇپ، دېھقانچىلىقتىن تېخىمۇ كۆپ پايدا ئېلىش توغرىسىدا سۆزلىشىپ باردى.

. . . شۇ كۈنى كېچىسى ئەزىزخاننىڭ دېرىزىسىگە بىرسى يۈزىنى يېقىۋېلىپ پىچىرلايتتى.

— ئاچ، گەپ بار!

— يوقال! — دېدى ئەزىزخان ئۈنىنى قويۇپ بېرىپ. بۇ روزىمەت ئىدى.

روزىمەت ئەزىزخان بىلەن ئېيتىشىپ پايدا ئالالمىغاندىن كېيىن ئايالىنى ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىدى - دە، كەينىگە بۇرۇلدى. ئۇ تام تۈۋى بىلەن مېڭىپ باغقا سەكرەپ چۈشتى ۋە شورىلاردىن ئاتلاپ ھېيتەكنىڭ ئۆيىگە قاراپ يۈگۈردى. غورۇ يېنىدا ئۇياق - بۇياقتا قاراپ خېلى تىك - تىكلىدى، بىردەمدىن كېيىن ئاستا ئۆيگە كىردى: كاڭدا سېۋەتباش خوتۇن بېشىنى پاخپايتىپ كىمنىدۇر كايىپ ئولتۇراتتى. ھېيتەك بولسا كىرپىدەك تۇگۈلۈۋېلىپ، ئوچاق مانتىدا سامان ئوتىنى چۈخچىلاپ ئولتۇراتتى. روزىمەت ئالدىراپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئەتە پۈتۈن چوڭ ئەترەت قاۋانلىققا ماڭغۇدەك. . . بۇگۈن ئاكتىپلىرى چازا قىلىشىپ مېڭىشتى. . . سىزنى ئەمدى سۇغا سېلىپ قومۇش ئورۇشقا سالىدۇ. . .

— قاۋانلىقنى ئېچىشقا رۇخسەت بوپتىمۇ؟ — دېدى ھېيتەك كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، — مۇشۇ زەيلىكنى قۇرۇتالىغۇدەكما؟ زەيلىك قۇرۇسا بىزنىڭ شورىمىز قۇرۇيدۇ! كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرگىنىم قۇرۇسۇن، بۇ خۇدا ئامانىتىنى يە ئالمىدى. بۇلارنىڭ كالچاراشلىرىنى كۆرسەم پۈتۈن بەدىنىمدىن زەردار تامچىلايدۇ، ئامال بولسا مۇشۇ زەينى تېخىمۇ كۆپەيتمىدىغان! ئامال بولسا بۇلارنىڭ بىسات - مىساتىنى يەتتە قات يەرنىڭ تېگىگە

تىقمۇپتىمدىغان! ھەي. . .
ئۇ قوللىرى بىلەن ساقاللىرىنى ھازىرلا يۇلۇۋالمدىغاندەك قاتتىق سىلكىدى. سېۋەتىباش خوتۇن بولسا كەينى - كەينىدىن كېرىلىپ تۇرۇپ:
— بۇنداق كۈن كۆرگىچە بۇرۇختۇم بولۇپ ئۆلۈۋالغان مىڭ ئەلا . . . — دەپ ناله قىلدى.
روزىمەت دېرىزىگە قۇلىقىنى يېقىپ بىردەم تىڭشىدى - دە، قورسىقىنى تاتلاۋاتقان كېلەڭسىز خوتۇنغا ئېگىشىپ تۇرۇپ:
— سەۋىر قىلىڭ ئانا، كۆپكەن كۆپۈك يېرىلماي قالمايدۇ، بۇلار كۆرەڭلەۋەرسۇن. كۆرىمىز: تاپقان - تەرگىنى قاۋانلىقىنىڭ پاتقىقىغا پېتىپ تۇگەپ، ئىسلاشقان پاخال بىراقلا گۇرۇلدەپ ئوت ئالمدۇ . . . — دېدى.
ھېيىتەك غولىنى قورۇپ قويۇپ، ئۆچۈشكە باشلىغان سامان ئوتىغا مەيدىسىنى يېقىپ تۇرۇپ دېدى:
— شۇ كۈنىنى كۆرۈپ كۆزۈم يۇمۇلىما ھە! . . .

. . . قاۋانلىقتا بۇگۈن كېچە ياشلارنىڭ قىقاس - چۇقانلىرى توختىمىدى. ياۋايى چوشقىلار توپ - توپى بىلەن قويۇق قومۇشلۇقلار ۋە چاتقاللار ئارىسىغا قاچتى. توشقانلار بۆرتۈپ چىققان كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ھېلىمدىن - ھېلىغا ئورنىدىن ئۇركۈپ قاچاتتى. جاڭزىنىڭ ئۆگزىسىدە ئۇزۇن خادىلىق قىزىلبايراق جەۋلان قىلاتتى.
يانۋار ئېيىنىڭ باشلىرى بۇ يەرلەردە ئاجايىپ ئاچچىق شامال چىقىدۇ. شامال بىردە كۈن چىقىشتىن، بىردە شىمال تەرەپتىن سوقۇپ، ئۈششاق قار پارچىلىرىنى تاملارغا، چاتقاللارنىڭ غوللىرىغا ۋە دەرەخلەرنىڭ يالىڭاچلانغان شاخلىرىغا ئۇرۇپ، بىردە ھۇشتەك چالىدۇ، بىردە بولسا ھۇلىغان ئاۋازلارنى

چىقىرىدۇ. جاڭزا ئۇستىدىكى قىزىلبايراق شامالنىڭ ھەر خىل ئاھاڭلىرىنى بېسىپ چۈشىدىغان شاۋقۇن بىلەن ئاسماندا قارسىلدايدۇ. شامال كۈچەيگەنسېرى ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلىدۇ. بۇ ئاخشام گويا بۇ يالغۇز جاڭزىدا توي بولغان، ئۇمىردە تۇنجى قېتىم بۇنداق يالقۇنجاپ تۇرىدىغان بايراق كۆرگەن خىلۋەت تاشلاندۇق جاڭزا: «قاراڭلار، مەن قايتىدىن ھايات باشلىدىم، ئەي ئېتىزلار، مېنى قۇتلۇقلاڭلار» دەۋاتقاندەك، گويا ئەتراپىدىكى قېرى سۆگەتلەر بىلەن قوشۇلۇپ ئۇسسۇلغا چۈشكەندەك شادلىققا چۆمگەنىدى...

ئەكبەرنىڭ ئۈيقۇسى كەلمىدى. يان ئۆيدىكى قىزلارمۇ، مۇنۇ چوڭ ئۆيدىكى يىگىتلەرمۇ ئۇخلىغان. ئەتىگەندىن بېرى ياتاقلارنىڭ تېگىگە زىغىر پاخىلى يېيىتىپ، مەش قويغان، كىچىككىنە لەمپە تېگىدىكى داشقازان بىلەن يەنە بىر ئارا قازانغا ئوچاق تەييارلاپ چارچىغان روزاخۇن بوۋاي بىلەن مەسۇرەمۇ مەشنىڭ يېنىدا ئۇخلىماقتا. مەسۇر بىردە كاناي چالغاندەك، بىردە پىلىموت ئېتىلغاندەك ئاۋاز چىقىرىپ خورەك تارتماقتا. ئىشىك تۈۋىدىلا مەسۇرنىڭ يوتىسىغا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قالغان ئەبىلغازى تۆگۈلۈنۈۋالغان، ئۇ ئىشكتىن كىرىۋاتقان سوغۇقتىن مۇزلىماقتا ئىدى. ئەكبەر پۈتىنىڭ ئۈچى بىلەن دەسسەپ ئورنىدىن تۇردى - دە، ئۆزىنىڭ ھەربىيچە جۇۋىسىنى ئەبىلغازىغا يېپىپ قويدى. ئۇ پىيما ۋە پاختىلىق چاپىنىنى كىيىپ تالاغا چىقىپ ئەتراپقا قارىدى...

بىر دەمدىلا ئەتراپنى ئاپئاق تۇتەك باسقان، مەھەللە تەرەپ قارىيىپ كۆرۈنەتتى. ئۇ مۇشۇ «قاۋانلىق» تا بىر چاغلاردا مۇشۇنداق بىر قىشلىقى دەھشەتلىك بىر كېچىنى ئۆتكۈزگەن، ئۇ چاغدىمۇ ھاۋا مۇشۇنداق سوغۇق ئىدى.

... قىش پەسلىدە كالىلار قوتاندىن چىقىپ خالىغان تەرەپكە بېرىپ ئوتلاپ كېلىدۇ. قار قېلىن بولمىغان بىلى كالىلار

ئۇچ، تۆتتىن بولۇشۇۋېلىپ مۇشۇ «قاۋانلىق» قىمۇ كېلىپ ئوتلايدۇ.

غۇلجا شەھىرىدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى جىددىي سوقۇشلار بولۇۋاتقان يىلى بۇ يېرىلاردىمۇ قاتتىق ئەنسىزچىلىك بولدى. بايلار قاراڭغۇ چۈشمەيلا دەرۋازىلىرىنى تاقاپ، مالايلىرىنى كۆزەتچىلىككە قويىدۇ. ئۇلار خەلقتىن قورقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن دەرۋازىلىرىغا جۇۋېلەپ قۇلۇپ سالغۇزۇپ، ئۆزلىرىنى «قۇلۇپ» ئىچىدە ساقلىماقچى بولىدۇ، لېكىن ئۇلار بەرىبىر تاڭ ئاتقىچە كىرپىك قاقمايدۇ.

— تۆت ئۆكۈز يوق!...

ھېيىتەك باي نامازدىگەر بىلەن ھويلىدا قىقاس سالدى.

— ماڭ، ھەي ئەكبەر قاۋانلىققا بار، ئاڭلىسام ئۇ يەردە «ئوغرىلار» بارمىش، تايىنلىق ئۆكۈزلىرىمنى شۇلار سويۇۋالدى!

1944 - يىلنىڭ ئاخىرىدا غۇلجىدىكى ھەر مىللەت خەلقى گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇۋېتىش ئۈچۈن قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈردى. ھەر مىللەت خەلقى پارتىزان ئەترەتلىرىنى تەشكىل قىلىپ ناھايىتى تېزلا نىلقا ناھىيىسىنى ۋە غۇلجا شەھىرىنىڭ بىر قىسمىنى ئازاد قىلدى. 1945 - يىلى 1 - ئايلاردا غۇلجا شەھىرىدە گومىنداڭ بىلەن قوراللىق قوزغىلاڭچىلار ئوتتۇرىسىدا قاتتىق جەڭلەر بولدى. گومىنداڭ قوشۇنلىرى پات - پاتلا شەھەردىن چىقىپ چىقىپ قاچاتتى. قاچقان گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن يوللارغا يوشۇرۇن پارتىزانلار قويۇلاتتى.

گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ غۇلاۋاتقىنىغا ئىچىدىن ئۆرتىنىۋاتقان بەزى بايلار بولسا، قوزغىلاڭچىلارنى «ئوغرىلار» دەپ تىللايتتى. ھېيىتەكنىڭ «ئوغرىلار» دەۋاتقىنى ئەنە شۇلار ئىكەنلىكىنى ئەكبەر بىلەتتى. ئەكبەر بايىنىڭ بۇ ئىش

بۇيرۇشىدىن خۇشال بولدى. چۈنكى ئۇ ئاشۇ «ئوغرىلار» بىلەن بىر كۆرۈشسەم دەپ ئارمان قىلىپ، قانچە كېچىلەرنى خىيال بىلەن ئۆتكۈزگەنىدى.

ئەكبەر تىزىغا كېلىدىغان كۈرەك جۈۋىسىنى چىڭ ئوراپ، بېلىنى چىگە بىلەن باغلىدى. پۈرۈم چۈقىيىنىڭ چىگىسىنى يېشىپ ئۆزى تىكىۋالغان كىگىز پايپىقىنى يۇقىرى تارتىپ تۇرۇپ قايتىدىن تانا بىلەن چىڭ قىلىپ ئورىدى. باي ئۇنىڭ بوغۇم - بوغۇم بولۇپ تۇرغان كىگىز پايپاقلىق ئايىقىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ:

— توشقاندەك چاققان بولدۇڭ، ئەمدى تايغاندەك ئالمان بول، ماشكىدەك تۇيغۇن بول، نەدىن بولمىسۇن تۆت ئۆكۈزۈمنى تېپىپ كەل. «ئوغرىلار» ئالغان بولسا ئايىقىغا باش قويۇپ، مەن يېتىمغا ئىچىكلار ئاغرىسۇن دەپ يىغلا، مانا مۇنداق...

باي هويلىدا — چۈپلەرنىڭ ئۈستىدە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، باش قويۇش، ئاياقلىرىغا چىرمىشىپ يالۇۋرۇشنى ئەكبەرگە ئۆگىتىشكە باشلىدى.

... كىچىككىنە بالا يولسىز ئېتىزلىقتا، قىرلاردا توشقاندەك سەكرەپ، كالا ئىزى بىلەن قاۋانلىققا يۈگۈردى. كالىلار قومۇشلۇققا كىرىپ كەتكەنىدى.

ئۇ ئىككى گىرۋىكى ئېگىز، قويۇق قومۇشلۇق چىغىر يولدا قاۋانلىققا ئىچكىرىلەپ كېتىۋاتاتتى. قاۋانلىق دەھشەتلىك شالدىرلايتتى. يېقىنلا يەردە ياۋا چوشقىلار چىرقىرىشاتتى، مەرىگۈچ «مە... مە... مە...» قىلىپ ئۇچاتتى، ئۆدەك ئەنسىز غاقىلدايتتى. قىرغاۋۇل مېكىيانلىرى قاقاقلىشاتتى.

— هوۋ، هوۋ، هوۋ! — ئەكبەر زىل ئاۋازى بىلەن ئۆكۈزلىرىنى چاقىردى. هېچىيەردىن كالىنىڭ مۆرىشى ئاڭلانمىدى. ئەكبەر ئىچكىرىلەپ مېڭىۋەردى، يوللار بىر بىرسى بىلەن تۇتىشىپ كەتكەن، ئۇ ئىچكىرىلىگەنسېرى يوللار شۇنچە

چىرمىشىپ كەتكەنىدى. قاراڭغۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ نەگە كېلىپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇ يەنە كالىسىنى چاقىردى. بىردىنلا ئالدى تەرەپتىن بىر توپ چوشقا خارتىلداپ چىقىپ كەلدى. ئەكبەر قويۇق قومۇشلۇق ئىچىگە ئۆزىنى ئاتتى. ئۇنى كۆرۈپ قالغان قاۋان ئەنسىز چىرقىرىدى - دە، ئەكبەرگە قاراپ ئېتىلدى. كىچىككىنە بالا قاۋانىنىڭ مىجەزىنى بىلمىدۇ: ئۇ يېقىندىن ئايلىنالمايدۇ. بىراق دائىرىدىن ئايلانغىچە مۆكۈنگىلى بولمىدۇ. ئۇ قاۋان ئۆزىگە قاراپ ئېتىلغاندا چەبدەسلىك بىلەن بىر چەتكە ئۆتۈۋالدى. قاۋان ئەكبەرنى ئىزدەپ بىرنەچچە ئايلاندى - دە، ئاخىر بىر چىغىر يولغا قاراپ ئۆتتۈر يۈگۈرۈپ كەتتى. ئەكبەر كەينىگە يېنىپ قارىشى تەرەپتىكى چىغىر يولغا كەتتى. ئۇ ئەمدى كەلگەن يولىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇغان، قايىقا مېڭىشنى بىلمەيتتى. ئەكبەر ئالدىدىكى يول بىلەن ئۆتتۈر مېڭىۋەردى. ئۇ بىردىنلا مىلتىق ئېتىلغانلىقىنى ئاڭلىدى - دە، ئاۋاز چىققان تەرەپكە يۈگۈردى. گۈلخان كۆرۈندى. گۈلخان يېنىدا ئون نەچچە ئادەم يوغان جۈۋىلارغا ئۈرۈنۈشۈپ يېنىچە يېتىشاتتى. شىرىق چاپان كىيگەن ئوتتۇرا بوي بىر يىگىت گۈلخانغا ھەدەپ قۇرۇق شاخلارنى تاشلىماقتا ئىدى...

— ئاكىلار، كالا كۆردۈڭلارمۇ؟ — دېدى ئەكبەر گۈلخانغا يېتىپ كېلىپ.

ھېلىقى يىگىت ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ:

— مالچىمىدىك، كالاك يوقۇلۇپتۇ - دە؟ — دېدى.

ئەتراپتا يېنىچە ياتقانلارمۇ بالىغا قىزىقىپ سوئال سوراشقا باشلىدى:

— خوجايىنىڭ كىم؟

— ھېيتۇاقى!

— ھە، ئىسلام ھاجىلارنىڭ ئەۋلادىدىن ئىكەن - دە! پاھ، ئۇ دېگەن ئادەم ئىلىكىنى شورايدىغان سۆلۈك!

— خوجايىنىڭنىڭ ئەدىبنى بەرەيلىچۇ؟

— شۇنداق قىلسائىلارغۇ تازا خۇشال بولاتتۇق.

— شۇنداق قىلمىز. ئولتۇر، ئىسمىڭنى سۇئال، ئۆكۈزلىرىڭنى بىز كۆرمىدۇق، — دېدى ھېلىقى شىرىق چاپان كىيگەن ياش يىگىت، — ئائىلىدىكىمۇ، ئاۋۇ زەمبىرەك، پىلىموتلارنىڭ ئاۋازىنى! گومىنداڭنى يوقىتىپ بولاي دېدۇق، ئەمدى بايلاردىنمۇ ئۆچمىزنى ئالىمىز، سېنىڭ بىلەن بىزگە ياخشى كۆنلەر كېلىدۇ ئۆكام، شۇ چاغدا ھا . ھا . . . — ئۇ قاقاقلاپ كۈلدى.

ئۇلار ئەكبەرنى نان - پان بىلەن مېھمان قىلدى. . .

«قاۋانلىق» تا ئۆچراشقان شۇ ئادەملەر ھازىر بار، ئۇلار كوممۇنىستلار پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدىلا ئۆز ئارزۇسىغا يەتتى، گومىنداڭنى يوقاتتى، بايلارنىمۇ يوقاتتى، مىڭلىغان، مىليونلىغان ھەمراھلىرى بىلەن جەمئىيەتكە خوجايىن بولدى.

ھېلىقى شىرىق چاپان كىيگەن يىگىت — ھازىرقى ھاكىم ناھىيىلىك پارتكومنىڭ فۇ شۇجىسى ئادىلجان.

شۇ ئادىلجانلار قاۋانلىقنى ئۆزلەشتۈرۈشنىڭ قەتئىي قوللىماقتا، پۈتۈن كۈچى بىلەن خەلقنى يۆلىمەكتە، قوللىماقتا. . . لېكىن يېزا باشلىقى تۇرسۇن بۇ ئىشقا سالقىن قارىماقتا. ئۇ ھەتتا يېقىندا قومۇش ئورۇپ سېتىشنى چەكلەشنى، شەخسلەر ئورۇپ ساتسا مۇسادىرە قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. . .

يەرگە يورۇق چۈشتى. مەھەللە تەرەپتىن بىرسى دۇمبىسىگە شىكىلى ئارتىپ كەلمەكتە ئىدى، ئۇ قاردا مۆكچىيىپ ئارانلا ماڭاتتى.

ئەكبەر كۈلۈمسىرىدى، ئۆيدە ئۇخلاۋاتقانلارمۇ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقان، مەنسۇر بىلەن روزاخۇن بوۋاي كۆتەك يېرىۋاتاتتى. ئاسىم بىلەن ئەخمەتجان جاڭزا قوروسىنىڭ تېمىغا چىقىۋېلىپ قاۋانلىقنى كۆرمىتىپ بىر نېمىلەرنى دېيىشمەكتە

ئىدى. ئەپسلىغازى ئالدىراپ ئۆكۈزگە چانا قېتىۋاتاتتى. ياشلارمۇ ياتاقلىرىدىن چىقىشىپ ساپ ھاۋادا قاقاقلاپ كۈلۈشەتتى، ناخشا ئېيتىشاتتى...

— كىمدۇ بۇ بىرىنچى بولۇپ مەھەللىدىن كېلىۋاتقان؟ — ئۇ ئادەم يېقىنلاپ كەلدى. ئەكبەر ئۇنى تونۇدى:

— ۋۇي ھىكمەتكا، — دېدى ئەكبەر ئۇنىڭ ئالدىغا قاراپ مېڭىپ. — مانا قارالا، سودا - سېتىقمۇ بولسۇن دەپسىزدە! — قېنى، ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم. ئاۋۋال قولىڭىزنى بېرىڭ، ئەۋەرۈك ئىشقا تۇتۇش قىلغان قوللارنى مۇجۇپ بېقىش قانداق راھەت، قاچان تاڭ ئېتىشنى كۈتەيمۇ، كېچىچە ھازىرلىقىمنى قىلىپ باش توخۇ بىلەنلا بۇ ياققا ماڭدىم. مانا قارالا، تاماكا، كەمپىت، سوپۇن، لۈڭگە... ھاراقمۇ بار. يەنە نېمىلەرنى ئەكەلسەم بولىدۇ، مەسلىھەت بېرىڭ!

— ئەزالار كەلسۇن، نېمىلەرگە ھاجەت چۈشىدىغانلىقىنى ئەمەلىيەت كۆرسىتىدۇ، — دېدى ئەكبەر، - پىيما، يىپ پوپايكا، قېلىن كىيىملەردىن، ھەر خىل رەختلەردىن چىقراق ئەكىلىڭ. ھازىر ئەزالاردا نەق پۇلمۇ بار. قومۇش سانتان پۇلدىن ئەزالارغا ئىش ھەققى بەرمەكچى بولۇۋاتىمىز.

— بولىدۇ، مانا ھازىرلا ئۆچىمەن، ئاممىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرمىساق قىلغان ئىشىمىزدا نېمە مەززە بولسۇن؟ مانا، سىز قاۋاتلىقنى ئېچىشنى ئوتتۇرىغا قويدىڭىز، بۈگۈن بۇ يەرگە تۇنجى قەدىمىمىز يەتتى دېسەكمۇ بولىدۇ. ئىنسان دېگەن قىلغان ئارزۇسىغا ئىنتىلىشكە تۇغۇلغان...

— شۇنداق دېدى، — ئەكبەر ئۇنىڭ گېپىگە ئۇلاشتۇرۇپلا، — ھەر كىمنىڭ ئۆز ئارزۇسى بولىدۇ، خەلقىمىزنىڭ ئارزۇسى نېمە؟ خەلقىمىز، گۈزەل، بايلىقات بىر جەمئىيەت قۇرۇشقا ئىنتىلىدۇ. كۆپچىلىك ئىنتىلگەن ئىش ۋۇجۇدقا چىقماي قالمايدۇ، لېكىن بەزىلەرنىڭ ئۈي - خىيالى باشقا...

ئەكبەر بۇ گەپلەرنى ئەلۋەتتە بىكارغا ئېيتمىدى، ئۇ ھىكمەت توغرىسىدا نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئاڭلىدى، چوڭ ئەترەتتە يۈز بەرگەن ئىشلاردا ئاشۇ ھىكمەتنىڭ قولى بارلىقى ئىسپاتلانماقتا، ئۇنىڭ بالىسىنىڭ سىرلىق ھەرىكەتلىرى ئۈستىدە ناھىيىلىك ساقچى ۋە يېزىلىق پارتكۇمى جىددىي تەكشۈرۈش ئېلىپ بارماقتا. . .

ھىكمەت كۈلۈمسىرىدى:

— تازا جايىدا گەپ قىلدىڭىز، يامانلىق يوق دېگىلى بولامدۇ، مەسىلەن ئېيتايلۇق، مۇشۇ ھەيدەر باينى. . .

ئەمما ئەكبەر مەنسۇر بىلەن روزاخۇن بوۋاينىڭ يېنىغا ئالدىراپ كېتىپ قالغانىدى.

ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرى ھارۋا - چانىلار بىلەن مەھەللىدىن چىقىپ قاۋانلىققا قاراپ ئاقماقتا. ئوچۇق ھاۋادا بايراقلار جەۋلان قىلاتتى. ئوغاقلار يالت - يۈلت قىلاتتى، مەھەللىدىن ناخشا - كۈلكە، قىقاس - چۇقان بىلەن چىقىپ كېلىۋاتقان ئادەملەر توپى چېچەك سۈيىدەك گۈكسرەپ ئېقىپ، بۇ قەدىمىي قومۇشلۇققا يوپۇرۇلۇپ كەلمەكتە. . .

ئەكبەر بىر تۇرۇپ خۇشال بولاتتى، چۈنكى بۇ ئادەملەر بايلىق تاپاتتى. يەنە بىر تۇرۇپ ئەنسىرەيتتى، چۈنكى يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئەكبەرگە پۇل تېپىشنى توختىتىشنى، پاش قىلىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشنى تاپشۇرغان. ئەكبەر بولسا ئىلاجسىزلىقىدىن مەنسۇر، ئاسىلارنىڭ زورى بىلەن ئۆگىنىشنى توختىتىشقا مەجبۇر بولغانىدى. دېمەك يېزا باشلىقى كەلسە جاۋاب بەرمەك تەس ئىدى. ئۇ نېمە قىلىشنى بىلمەي گاڭگىراپ قالغانىدى.

ئون بىرىنچى باب

كۈن ئارغامچا بويى كۆتۈرۈلگەن، لېكىن ھاۋا ئاچچىق سوغۇق. قاۋانلىقتا بولسا ھايات تومۇزدەك قاينىغان...

دەسسىگەن مۇز ئويۇلۇپ كەتكەندە پىيمىسى بىلەن سۇغا چۈشۈپ كەتكەن يىگىتنىڭ ياغمچىدىن تارتىشۋاتقان ياشلارنىڭ قىقاسلىرى. قومۇشلۇقنىڭ ئىچكىرىسىگە سول تارتىپ كىرىپ كەتكەن زەربىدار قىزلارنىڭ ناخشىلىرى پۈتۈن ئەتراپنى قاپلىغان.

— ھەممە ئادەم دەم ئېلىشقا ئولتۇرىدۇ. ئەنە ئەكبەركامۇ قەھرىلار بىلەن بىر نېمە دەپ كۈلۈۋاتىدۇ. ئولتۇرغىنا ئاينۇر! — دېدى پۈدەپ قويغاندەك سېمىز قىزچاق.

ئاينۇر ئاڭلىنار - ئاڭلانماس قىلىپ پىچىرلىدى:

— كۈلىدۇ - دە... — سېمىز قىزچاق بۇ ئاددىي گەپنىڭ ئىچىگە قانچىلىك ئازاب، چۈشكۈنلۈك ۋە ئۆچمەنلىك يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئاينۇر ئەكبەر كەلمەستە ئۇنى ئاجايىپ ئەخلاقلىق، خۇشخۇي، سادىق، مېھرىبان دەپ بىلەتتى. چۈنكى يىگىتنىڭ خەتلىرىدىن بۇ پەزىلەتلەر بىلىنىپ تۇراتتى. ئەكبەر كەلگەندىن كېيىن بايىقى پەزىلەتلەر ئۈستىگە يىگىتنىڭ قاملاشقان بەستى، ئاجايىپ ئىشچانلىقى، ئۆگىنىشكە ئامراقلىقى، كەمتەرلىكى، ئاينۇرغا تولىمۇ قىزغىنلىقى قوشۇلدى. ئاينۇر ئۇنىڭ بىلەن بىر قېتىممۇ يالغۇز سۆزلەشمىدى. بەختلىك كۈننىڭ تېزرەك كېلىشىنى كۈتتى. ئىككى ئاي ساناپ تۇرۇپ كۈتتى...

مانا ئەمدى ئۇ يىگىت باشقا بىرسىنىڭ...

— ھەي ئاينۇر، سېنى ئاشپەزلەر چاقىرىۋاتىدۇ!... —

سېمىز قىز ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۇتتى.

ئاينۇر بېشىنى كۆتۈرۈپ جاۋابىنى تەرەپكە قارىدى. ئەتىگەنلىك قۇياش نۇرى ئەمگەك بىلەن پىشقان دېھقان قىزىنىڭ گۈزەل چىرايىنى قىزارتىپ، كۈنگە قاقلىنىپ پىشقان ئاپۇروت ئالمىغا ئوخشىتىپ قويغانىدى.

ئاينۇر تېخىچە ئەتىگەنلىك تامىقىنى يېمىگەن، شۇڭا ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ، قول ئىشارىتى قىلىۋاتقان قىزنى كۆرۈپ شۇ ياققا قاراپ يۈگۈردى...

هويلىدىكى كىچىككىنە پېشايۋان ئاستىغا داش قازان ئېسىلغان. قازاندا كالا گۆشى قاينىماقتا. دالاندىكى يوغان پالاز ئۈستىدە بىرنەچچە ئايالار ۋە قىزلار سۈپۈرلىرىنى يېيىپ ئاش يايماقتا. دالاننىڭ ئىچى هور بىلەن تولغان، ئىچكىرىكى ئۆيدە بولسا ئوقۇتقۇچى قىز پاتىمە رەڭلىك بۇرلار بىلەن قارا تاختىغا بىر قىزنىڭ سۈرىتىنى سىزماقتا.

— مانا، مەنمۇ ئومىچى قىزنى سىزىپ بولدۇم، — دېدى پاتىمە، قىزنىڭ سۈرىتىنى كۆرسىتىپ، — قاراڭلار، كىمگە ئوخشاپتۇ؟

دالاندىن قىزلار، ئايالار كىرىشتى، ئورغاق تۇتۇپ تۇرغان قىزنىڭ سۈرىتىنى كۆرۈپ، بىر بىرسىگە چاخچاق قىلىشقا باشلىدى:

— هوي پاتىمە، سۈرەتكە ئەڭ ياخشىنى سىزىدىغان بولغاندىكىن بىزنىڭ ئەكبەر شۇجىنى سىزسىڭىز بولماسمىدى؟ — دېدى بىر ئايال.

— ئېيتقىنا، كىم ئارزۇگۈلنى يىگىتلەردىن كىم سايلايدۇ؟ — دېدى پاتىمە، — قارا، ماۋۇ سانلارنى، رېھىمنىڭ 80، 90، 100 باغ، ماناپنىڭ 90، 100 باغ.

— ئارزۇگۈلچۇ؟ — هېلىقى ئايال بۇنى بىلىشكە قىزىقتى.

— مانا قارا، — دېدى ئاينۇر سانلارنى كۆرسىتىپ، —

بىر ھەپتىدىن بېرى كۈنىگە 100 باغدىن . . . تۆنۈگۈن 140 باغ ئورۇپتۇ.
— بۇ سۈرەت ئارزۇگۈلگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشاپتۇ، — دېدى بىر ئايال، — شىرىق چاپىنىنى قاراڭلار، ھەي پاتمە، ياغلىقىنى يېشىل قىلىپ بويالڭ!
— سانلار ئۆرلەۋېتىپتۇ، — دېدى پاتمە سانلارنى ئوقۇۋېتىپ، — سانلاردىنمۇ كۆرە ياشلىرىمىزنىڭ ئېسىل خىسلىتى. . . مەن ئارزۇگۈلگە قايىلمەن: ئۇقتۇڭلارمۇ، بەختىيار مۇزنىڭ تېگىگە چۈشۈپ كېتىپتىكەن، ئارزۇگۈل بەلگىچە سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ تارتىپ چىقىپتۇ، قەھرىتان سوغۇقتا سۇغا كىرمەك ئاسانمۇ؟ شۇنچە ئېشىلەپ كېلىپ ھاردىم دېمەستىن كەچتە ئوبۇن تەييارلايدۇ، ھەممە ئادەم ئۇخلىغىچە بىردەم گېزىت ئوقۇيدۇ، بىردەم ناخشا ئېيتىپ بېرىدۇ، قىيىنچىلىق ئالدىدا قاپاق تۇرگىنىنى كۆرمىدىم. . .
— ۋاي تېخى، تۆنۈگۈن كېچە خۇۋالىق ياتاتتىم، — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى بىر ئاشپەز ئايال ئاغزىدىكى شامىنى ھۆزۈرلىنىپ چاينىۋېتىپ، — ئىككى قېز چېلەكلەرنى داراڭلىتىپ ئېپچىقىپ كېتىشتى، بىردەمدىلا ئون چېلەكلىك تۆت تۆگىنى تولدۇردى. ئۇنىڭ بىرسى ئاشۇ ئارزۇ، يەنە بىرسىنى ئېيتساڭچۇ ھوي ئاينۇر!
— مۇنداق قىزلار ئازمىدى، — دېدى ئاينۇر يەرگە قاراپ، — قايسى بىر قىزىمىز بۇنداق ئىشنى قىلمايدۇ دەيسىز، سىز ئۇخلاپ قېلىپ. . .
— ۋاي قارا سېنى، گەپنى ئېپتېچىۋاتقىنىڭنى، — دېدى ئايال قاقاقلاپ كۈلۈپ، — بۇرۇنلاردا قىزلار ئۆزىنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن يىگىتلىرىنىڭ ئاشۇنداق يوشۇرانتىسى، ھازىر زە، كۆپچىلىك ئوچۇن قىلغان ياخشى ئىشىنى يوشۇرىدىغان بولۇۋاپتۇ، ئېيتىشكە مەن قىلدىم دېمەيسەن ھەي ئاينۇر!

ئاينۇر قىزىرىپ يەرگە قارىدى...
— ئارزۇ دېگەن شۇجىنىڭ سىڭلىسى تۇرسا... — دېدى كىچىك قىز چىمەن، — ھەممىنىڭ ئالدىدا ماڭمىسا بولامدۇ!
چاخچاقچى ئاياللاردىن بىرسى گەپ قاتتى:
— ئەمدى ئارزۇگۈلنى يىگىتلەر تالىشىدىغان بولدى!
يەنە بىر ئايال مەنىلىك قىلىپ:
— ئەكىبەرنى قىزلار تالاشسا، سىڭلىسىنى يىگىتلەر تالاشسا چاپ - چاپ بازار قەرىخانىنىڭ ھويلىسىدا بولىدىكەندە!
باشقىلار كۈلۈشتى، لېكىن ئاينۇر يات مېكىانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغان چۈجىدەك قورۇندى ۋە ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى، ئۇنىڭ ھالىنى چۈشەنگەن پاتىمە قىزغا قارىۋىدى. ئاينۇر ئادەتتە يېقىن ئۆتىدىغان پاتىمەگە يوشۇرۇن ئالايدى - ... الاغا يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى، پاتىمە ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى. ئۇ ئاينۇر بىلەن پاراڭلاشماقچى ئىدى، لېكىن ئاينۇر قارلىق دالىدا كەينىگە بۇرۇلۇپمۇ قويماي قومۇشلۇققا قاراپ يۈگۈرۈپ كېتىپ باراتتى.
قىزلار قارا تاختا گېزىتىنى كۆتۈرۈۋېلىپ چىقىپ ئورنىغا ئاستى. قىزنىڭ ئورغاق تۇتۇپ تۇرغان سۈرىتى ئاستىغا «ئارزۇگۈلدىن ئۆگىنەيلى» دەپ يېزىلغان، گېزىتنىڭ بېتى شوئارلار، ۋەدىنامىلەر، قەسەملەر بىلەن تولغانىدى.
قىزلار ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى گۈلخانىغا قاقلانغان قارا پىيىلارنى كىيىشىپ، قومۇشلۇققا قاراپ مېڭىشتى.
— ھەي قىزلار، كۈن سوغ، بىر پىيالىدىن ئىسسىق شورپا ئىچىۋېلىپ مېڭىڭلار! — دەپ ۋارقىرىدى قېرى ئايال.
قىزلار يىراقتا كەتكەنىدى. مومای ئۆزىچە پىچىرلىدى:
— ئايلىناي گۆھەرلىرىم، سادىغاڭ بولاي! دەم ئالماي يەنە كېتىشىپبارغىنىنى، ئەجەب چارچىمايدىكەن... قارىمامدىغان شۇنچە سوغۇقتا يېلىڭ كېتىپ باردۇ، سوغۇق شۇمشەيگەنگە ئۆتىدۇ دېگەن گەپ راست ئىكەن، بىزنىڭ قىزلىرىمىزنىڭ

يۇرىكى چوغ!

ئاينۇر سۇيى چوڭقۇر، مۇزى نېپىز قومۇشلۇقتا ئىچكىرىلەپ ئورىماقتا. . . باغچىلار، توشۇغۇچىلار ئۆز ئىشلىرىنى ئالدىرىشىپ قىلىشماقتا. . .

«قاۋانلىق» ئوچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرىنىڭ چوڭقۇر سۆرەنلىرى ئىچىدە ئەزەلدىن كۆرۈلمىگەن ئاجايىپ شادلىقنى كۆرمەكتە. . .

پاتمە هاياجانلاندى، ئۇنىڭ پىكىرلىرى مېنىڭكىگە بولۇپ تىزىلدى. ئۇ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ كىچىككىنە دەپتىرىگە يازدى: ئارزۇگۈل يوگۇرەپ كېلىپ ئۇنىڭ دەپتىرىنى ئېلىپ قاچتى ۋە شوخ قىزلارنىڭ يېنىغا بېرىپ دېكلىماتسىيە قىلىپ ئوقۇشقا باشلىدى:

ئەمگەك قىلدۇق تەر تۆكۈپ،
يەرنى گۈلگە كۆمگىلى.
بەخت ئاقسۇن سەل بولۇپ،
غۇلاچ ئېتىپ چۆمگىلى.

ياشلار بىلەن ئىشلەۋاتقان شياۋلى قىزلارغا ۋارقىرىدى:

— بېرىڭلار، ئاخىرىنى يازسۇن، مەن ئاخشاملىققا ئاھانغا سالىمەن!

— تېزراق ئاھانغا سال شياۋلى، مېنىمك يېڭى ناخشا ئېيتقىم بار، — دېدى ئارزۇگۈل ئوغۇل بالىلارەك بوم ئاۋاز بىلەن.

. . . ئاينۇر ئېگىز، قويۇق قومۇشنى تەتۇر قاماپ ئورىماقتا. باشمالتاق قولدىن توم قومۇشقا ئورغاق تەسلىكتە ئۇتەتتى، قىز بىر تۇتام - بىر تۇتامدىن ئورۇيتتى، ئۇ تەرگە مىلەندى، قاش - كىرپىكلىرى قىراۋدا قېتىشتى. بۇدرە

چاچلىرىدا قار دانچىلىرىدىن ئاجايىپ چىرايلىق گۈللەر پەيدا بولدى، ئۇ، ئۆزىنىڭ سول تارتىپ ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتكىنىنى سەزمىدى. قىزنىڭ خىيالى ئۆزىگە ھاقارەت بولۇۋاتقان ئىشلاردا ئىدى. گويا ھەممىلا ئادەم ئۇنىڭغا تەنە قىلىۋاتقاندەك، ئۇنىڭ كەينىدىن كۈلۈۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ئۇ ئادەملەرگە ئارىلاشمايدىغان، گەپمۇ قىلمايدىغان بولۇپ قالغان، كىچىلىرى يالغۇز كارىۋىتىدا دۇم يېتىپ يىغلايتتى. . . . ئۇ مانا ھازىرمۇ يالغۇز قالغاندا بايا جاڭزىدا ئاڭلىغان تەنە ئۇچۇن ياش تۆكمەكتە ئىدى. . .

ئۇ بىردىنلا خىيالىنى چوڭ ئەترەتنىڭ ئىشلىرىغا يۆتكىدى: قومۇش پۇلىغا چوڭ ئەترەتكە ئىككى تراكتور ئېلىنغان، تراكتور ھەيدەشكە ئىشقىۋاز دوستى ئارزۇگۈل رولدا، ئۆزى بولسا كىچىچە چاڭغا مېلىنىپ سوقا تۆتتى، ئۇلار كىچىچە تراكتور ھەيدىدى. يۇيۇنۇپ - تارىنىپ ئۆز يېزىسىنىڭ كىلوبىغا ئويۇن تەييارلاشقا بېرىشتى، ئېلېكتر بىلەن نۇرلانغان زالدا ئاينۇر ئۆزىنىڭ زىل ئاۋازى بىلەن يېزىغا بېغىشلانغان بىر ناخشىنى ئېيتتى. . . چاۋاك چېلىۋاتقانلار ئىچىدە ئۇ ئەكبەرنىڭ خۇشخۇي چىرايىنى كۆردى. . . لېكىن ئۇنىڭ يېنىدا پاتمە پەيدا بولدى. . . قىز سەسكىنىپ خىيالدىن بېشىنى كۆتۈردى. قىز دەسسەپ تۇرغان يەرنىڭ مۇزى ئىككى قېتىم چاراسلىدى. قاراس - قۇرۇس قىلىپ بىرمۇنچە يەرنىڭ مۇزى بىراقلا چۇشۇپ كەتتى. قىز بەلگىچە سۇغا چۆكتى. ئۇ پۈتلىرىنىڭ چىمىلدىغانلىقىنى سەزدى، ئۇ ئېڭىشىپ قولىدىكى بىر تۇتام قومۇشنى قويۇۋەتمەي مۇز پارچىلىرىنى تۈتۈپ ئۆمىلەپ كۆردى، ياق، ئۇنىڭ يارىدىمى بولمىدى. قىز پىيىسى بىلەن چوڭ - چوڭ چامداپ چىقىپ كەتمەكچى بولدى، بىراق پۈتلىرى جايىدىن قىمىر قىلمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ مىدىرلىغانلىرى چۆكۈۋاتقانلىقىنى سەزدى. شۇ چاغدىلا ئۇ يازدا ئاپئاق ئېچىلغان گۈلپە گۈللىرىنى ئېلىشقا كەلگەندە

قانچه قىلسىمۇ كېرەلمەي قالغان كۆزگە چۈشۈپ كەتكىنىنى سەزدى. سۇ ئەمدى ئۇنىڭ كۆكرىكىگە كەلگەنىدى. كۆز قىزىنى سۈمۈرۈپ كېتىشى مۇمكىنغۇ! قىز ھەركەت قىلمىشىنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. چۈنكى مىدىرلىغانسېرى كۆز قىزىنى ئۇنچە تېز يۇتاتتى. ھەركەت قىلماي تۇرۇۋەرسۇنمۇ؟ ياق. قەھرىتان قىشتا بىر دەمدىلا قېتىپ قېلىشى مۇمكىنغۇ! ئۇ چۆكۈپ كېتىشكە، ئۆلۈمگە قارشى ئۆزىنىڭ بارلىق كۈچ - قۇۋۋىتىنى، ئەقىل - ئىدرىكىنى ئىشقا سېلىپ پىيمىسىدىن پۈتلىرىنى سۇغۇرۇۋالدى. ئۇ ئاخىرقى قېتىم پۈتۈن كۈچى بىلەن يۇلقۇندى - دە، قىرغاقتا قاراپ ئۇزۇپ كەتتى، ئالتە — يەتتە مېتر يىراقلىقتىكى قىرغاقتا ئېغىرلاشقان قىشلىق كىيىملەر بىلەن ئۇزۇپ باردى. لېكىن تېڭ مۇز قىرغاقنىڭ قەيېرىنى تۇتسا شۇ يېرى گۈمۈرۈلۈپ چۈشەتتى. قىزنىڭ بارماقلىرى قېتىشقان، يالىڭاچ پۇتلىرى ئاللىقاچان كۆيۈشۈپ نە ئاغرىقنى، نە سوغۇقنى سەزمەس بولۇپ قالغانىدى. قىز تىرناقلىرى بىلەن مۇزنى تاتىلايتتى...

شۇ چاغدا ئەكبەر پەيدا بولدى، ئەكبەر دەرھال سۇغا سەكرەپ چۈشتى - دە، قىزنى قىرغاقتا ئالدى، ئۇزۇن يامىشىپ چىقىپ، دەرھال پوپايكىسىنى سېلىپ، قىزنىڭ پۇتلىرىغا تاڭدى ئۇ بۇ ئىشنى بىر مىنۇت ئىچىدىلا قىلىپ بولدى - دە، قىزنىڭ قولتۇقىدىن تۇتۇپ:

— قېنى يۈگۈرەيلى، خەتەرنى يېڭىش ئۈچۈن راسا چىڭ يۈگۈرەيلى، — دېدى.

قىزنىڭ شۇ ناپىتا تاتلىق ئۇيقۇسى كەلگەنىدى، لېكىن ئۇ ھايات قېلىش ئۈچۈن يۈگۈرۈشنى خالايتتى، ئەكبەر ئۇنى يۆلەش ئۈچۈن قوللىرىنى سوزدى، قىز ئۇنىڭ قوللىرىنى رەت قىلدى - دە، تېڭىلغان ئاياغلىرى بىلەن قارىسى دەسسەپ يۈگۈرۈپ قومۇشلۇقتىن چىقتى. ئۇ، يۈگۈرۈپ كېتىپ بېرىپ قېتىشقان

ئاياغلىرىنىڭ ئۆزىگە بويسۇنمايۋاتقانىغا تىت - تىت بولاتتى. ئۇنى باشقىلار ياتاقتا ئېلىپ كېلىشتى...

— پۇتلىرىڭ ساقىتۇ قىزىم! — مەنسۇر ئالقىنىنى قىزنىڭ پېشانىسىگە قويۇپ تۇرۇپ سورىدى. قىزنىڭ پۇتۇن بەدىنى چوغدەك قىزىغان، لەۋلىرى قۇرىغاندى، دادىسىغا مېھرىبان ۋە نەمۇسچان كۆزلىرى بىلەن قارىدى.

— ئەكىبەر ئاكاڭ ھەم سۇغا مىلىنىپتۇ قىزىم، — دېدى مەنسۇر قىزنىڭ روھلاندۇرۇش ئۈچۈن، لېكىن قىز ئالقانلىرى بىلەن كۆزىنى توسىدى ۋە دەرھال گەپنى باشقا ياقتا يۆتكىدى:

— قار تېگىپ قويدۇم، — دېدى قىزى قەستەن كۈلۈمسىرەپ، — ئۇششىگەن بولسىمۇ ساقىيىدۇ!

— جەزمەن ساقىيىدۇ، — دېدى مەنسۇرمۇ كۈلۈمسىرەپ، — بىزنىڭ پۇتلىرىمىزمۇ نەچچە ئۇششۇپ، نەچچە ساقايغان قىزىم.

قىزدىن ھال سوراپ ئۆيگە ئادەملەر كىرىپ - چىقىپ تۇراتتى. ياشلار ئاينۇرنى ئورۇۋېلىشتى.

— مەن سېنىڭدىن يېڭىلدىم، شىياۋدۇڭ، — دېدى ئاينۇر ئۆزى بىلەن مۇسابىقىلەشكەن يىگىتكە.

— ياق، ياق، — دېدى شىياۋدۇڭ ھاياجان بىلەن، — مەن سىزدىن نۇرغۇن ئارقىدا ئىكەنمەن!

بىر چەتتە مەنسۇر پاراڭچىلار ئارىسىدا قاقاقلاپ كۈلمەكتە ئىدى.

بايانىن ئاينۇرنىڭ تىلىنىپ كەتكەن پۇتلىرىنى، چوغ بولۇپ يېنىۋاتقان بەدىنىنى كۆرۈپ ئىچى كۆيۈپ كۆز يېشى قىلىۋاتقان قېرى ئاشپەز ئايال غۇتۇلدىدى:

— مۇنداقمۇ بىغەم ئاتا بولىدىكىنا، قىزى نە ھالدا، بىر پاي كارى يوق!

كېۋىر توغاي ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قالدى:

— يەڭگە، قىزغا سىزنىڭ كۆز يېشىڭىزغا قارىغاندا دادىسىنىڭ كۆلكىسى ئۇرا بولىدۇ. بىزمۇ ئاغرىپ قالساق كۆزدىن ياش چىققۇچە، بىرلا كۆلۈپ ساقىيىپ كېتىمىز قى - قى - قى...

كېۋىرنىڭ كۆلكىسى ھەممىلا ئادەمنى كۆلدۈرۈۋەتتى. كۆپچىلىكنىڭ كۆلكىسىدىن ئوت - كاۋاپ ئىچىدە ياتقان ئاينۇرمۇ پىخىلداپ كۆلۈپ كەتتى.

ھويلىغا ئادەملەر تولدى، كەچكى شەپەق تيانشاننىڭ ئاپئاق چوققىلىرىنى چاقناتتى. ئاسمان سۈزۈك ئىدى، لېكىن سوغۇق كۆچەيگەن، دەرەخ شېخىدىكى قۇشلار بويۇنلىرىنى قىلىن تۈكلىرى ئىچىگە تىقىۋېلىشقانىدى.

ياشلارنىڭ كۈنىلىك ئىشلىرى يەنە باشلاندى: گۈلخان ئەتراپىدا پىيما ۋە پايتىما قۇرۇتۇۋاتقانلار، ئورغاق بىلەۋاتقانلار، چانىلىرىنىڭ ئۈزۈلگەن جابدۇقلىرىنى ئالدىراپ جۆندەۋاتقانلار، يوغان ياغاچ تۈۋىنى ئورنىتىلغان چاننىنى سۆرەپ سۇ توشۇۋاتقانلار، تۇتۇۋالغان توشقاننى تولۇمچىلاپ سويۇۋاتقانلار، بىر چەتتە شياۋلىنىڭ ئىسكىرىپكىسىغا دۇتتار بىلەن تەمبۇرنى تەڭكەش قىلىپ گۈلخان يېنىدا ساز چېلىپ ناخشا ئېيتىۋاتقانلار... ھەممىسى ئۆز ئىشلىرى بىلەن بەنت ئىدى، مانا، ناخشا - ئۇسسۇلغا ئىشتىياق ياشلارمۇ كۆڭۈللۈك ئويۇنلىرىنى باشلىۋەتتى.

شوخ پەدىگە چېلىنغان ساز ئادەملەرنى ئۇسسۇلغا چىللىماقتا...

— مۇنۇ ياشلارنىڭ قاراپ تۇرغىنىنى ھوي! — دېدى كېۋىر توغاي ۋە ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كەتتى.

— ئايھاي، قارا يەرنىڭ كېمىسى! — دەپ ۋارقىرايتتى ئىسمىر داپچى بىر لىگەننى داپ قىلىپ ھاۋادا ئوينىتىپ.

بىر دەمدىلا تۈگۈرەك پەيدا بولدى، ھارۋا - چانىلار ۋە

تاملارنىڭ ئۇستىلىرىمۇ ئادەملەر بىلەن تولدى.

قۇياش كۆلۈپ تاڭ ئاتتى،
بۇلبۇللار قانات قاقتى...

ناخشىغا ئونلاپ ئادەم قوشۇلدى، ئۇسسۇلغا ئونلاپ ئوغۇل - قىزلار چۈشتى، ئەلنەغمىگە ئىشىقۇاز خەلق ئېغىر ئەمگەك ھاردۇقىنى ئەنە شۇنداق تېزلا ئۇنتۇدى.

سونۇر خىيال بىلەن ئۆزى يالغۇز بىر چەتتە قومۇش ئورۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ نېرىسىدا روزىمەت، ئۇنىڭ چېتىدە بولسا زىۋەرشا بالىلىرى بىلەن ئورۇۋاتاتتى.

«... بوپتۇ، كىچىك ئەتىرەتكە ئورۇغانىنىڭمۇ پايدىسى بار، جىق ئورمام جىق گۈڭ ئالىدىكەنمەن، گۈڭگا قاراپ نەق پۇل تەقسىم قىلىپ بېرىدىكەن، ئەزىزخانىنىڭ پۇلىدىن قۇتۇلدۇم، لېكىن...»

ئۇ قايسى كۈنى ئەزىزخانىنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ پاتمە بىلەن سۆزلىشىش ئۈچۈن بىر كېچە ھەربىكەت قىلغانلىقىنى ئەمدىلا ئەسلەشكە ئۆتۈۋىدى، قومۇشلۇق ئارىسىدىن ئىنجىقلاپ قومۇش كۆتۈرۈپ ھەيدەر خەسىس چىقىپ كەلدى:

— بولدى، ھوي سونۇر، — دېدى ئۇ ھاسىراپ تۇرۇپ،

— ئالىدىغىنىڭنى ئېلىپ قايتمامسەن!

— نېمىنى ئېلىپ قايتاتتىم؟

— نېمىنى بولاتتى، مانا مۇنداق، — دېدى ئۇ دۇمبىسىدىكى قومۇشلارنى كۆرسىتىپ، — ھۆكۈمەتكە يارىمايدىغانلىرىنىڭ ئەكىتىشكە بولىدىكەن.

— كىم دېدى سىزگە؟

— كىم بولاتتى، ئەترەت باشلىقى زىۋەرشا. بول،

ئەزمىلىك قىلما، ناچارلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ياخشى قومۇشتىن ئىككى باغ قىستۇرۇپ قويىسالا كىم سەپ سالاتتى، ئىككى باغ قومۇش دېگەن ئەللىك پۇلا...

— ئاچكۆزلۈك قىلمىسا ئاكا، ئەترەت باشلىقى قىل دېدى، دەپ كۆپىنىڭ قازىنىغا توپا چاچسىڭىز بولامدۇ؟

— كۆپىنىڭ؟ — ئۇ شالاڭ كىرپىكلىرىنى چىمىلداتتى، — كۆپچىلىك قومۇش تىكىپ ئۆستۈرۈپتىكەنمۇ؟ ئاتام زاماندىن تارتىپ بار قومۇش بۇ! مۇشۇ ھۆكۈمەتنىڭ ۋاقتىدىلا بۇ ئەرسىنىڭ بازىرى بولۇۋاتىدۇ ئۆزى. بۇرۇنسىدا 100 باغ قومۇش ئەكىرسەڭ ئارانلا بىر بۇلۇڭ چاي كېلەتتى، پۇل تاپىدىغان زامان مانا شۇ ئۆزى، چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە دەپتىكەن ئۆزى؟ — ئۇ ئىغاڭلاپ ئالدىدىكى يېڭىلا مۇز قاتقان ئېرىقتىن سەكرىۋىدى، دەسسەگەن يېرى ئويۇلۇپ، بىر پۇتى سۇغا كىرىپ كەتتى، ئۇ ئۆمۈلەپ يۇرۇپ سۇدىن چىقتى. دۇمبىسىدىكى قولتۇقماش قىلىۋالغان قومۇشنى يەرگىمۇ قويمىدى. سونۇر ئۇنىڭ كەينىدىن يۆلىۋىدى، ئۇ ئىنجىقلاپ تۇرۇپ:

— تەگمە ھوي، سېنىڭ بادىرەڭ قوللىرىڭ قومۇشنى ئېزىۋېتىدۇ ئۆزى، قومۇش ئىككىنچى سورتقا چۈشۈپ قالسا بېغى بەش پۇڭ تۆۋەنلەيدۇ ئۆزى، ئىككى باغدا ئون پۇڭ زىيان ئۆزى....

سونۇر قاقاقلاپ كۈلدى:

— پۇتىڭىز ئۈششۈپ قالسا مەيلىمۇ ئەمىسە؟

— ئاۋۇ يەردە كونا شالۋۇرۇم بار، ئورۇالىمەن ئۆزى، — دېدى ئۇ باغلاقلىق تۇرغان ئۆكۈزنىڭ يېنىغا مېڭىپ.

سونۇر تېخىمۇ تېلىقىپ كۈلدى. ھەيدەرنىڭ دادىسىدىن قالغان تۈكىدىن تولا يامىقى بار بۇ شالۋۇر ئۇنىڭ ئەڭ ئەتۋارلىق كىيىمى ئىدى...

زۇبەرشا بىلەن روزىمەت قومۇش دۆۋىسى دالدىسىغا

كىرىۋېلىپ پىچىرلاشماقتا!

باشقا ئەترەتلەرمۇ ئۆز ئالدىغا بېسىۋاتقىنىغۇ سىز ئەيىلغازىلارنىڭ ئاغزىغا قارىماڭ، ئۇلارغا قالسا...

— ماۋۇ ئىسمىرنىڭ قىلىپ يۈرگىنىنى قارىمامسەن، چوڭ باغلاڭلار، ناچارلىرىنى باشقا باغلاڭلار دەپ يۈرگىنىنى! ھۆكۈمەت دېگەننىڭ پۇلى خورامدۇ، بىر باغ بولسىمۇ كۆپرەك ئۆتكۈزسەك كىرىم كۆپەيمەمدۇ، قارىمامسەن، ھەر بىر باغنى تىمسىقلاپ يۈرگىنىنى، ئۇنىڭ ھويىگەيلىكى ئېشىپ كېتىۋاتقىنىغۇ تاڭ...

— ئەكسەر ئەترەتلەرنى ئارىلاپ يۈرۈپ سۈپەتنى تەكشۈرۈپ يۈرمەمدۇ؟ بەزىلەر تىكەننىمۇ قوشۇپ باغلىغان چېغى، ئەكسەر تەنقىد قىپتۇ.

— پاھ، بۇلارنىڭ بۇنچىلا راستچىل بوپكەتكىنىنى! راستچىللىق قىلىپ باي بولغىلى بولاتتىمۇ، قايسىبىر باي قاقتى - سوقتى قىلماي دۇنيا توپلاپتىكەن؟ سەن روزىمەت، چۆرىسىگە قومۇش ئېلىپ ئارىسىغا يىكەن تىقىپ باغلاۋەرگىن، تېگىگە تىقىۋېتىمىز.

— ھېسابلىغانسىز، مۇشۇنداق ئون كۈن ئورساق كىشى بېشىغا نەچچىدىن ئاقچا تېگەركىن؟

— ھېسابلىمامدۇ، بىر ئەترەتنى پىرقىرىتىۋاتقان ئوغۇل بالىزە، ھېسابلىماي تۇراتتىمۇ؟ ئون كۈن ئەمەس، بىر ئاي ئورىمىز. ئاڭلىشىمچە 1962 - يىلقى نوموزغا قاراپ تەقسىم قىلغۇدەكمىز، بىزنىڭ ئائىلىنىڭ بىر يىللىق گۈڭگى بىر مىڭ سەككىز يۈز.

— تەقسىماتقا قاتناشقىنىمۇ؟

— ھە، كىرىم - چىقىمدىن سىرت گۈڭ شۇنداق. بىر ئاي ئورۇپ پۇل قىلىۋالساق، بىزنىڭ ئۆيگە چەتتىن ئالتە يۈز يۈەن كىرىدىكەن. بۇ ئىشنىڭ بۇرىسى بار ئىكەن.

— تراكتور ئېلىشقا ھەربىر ئەترەتتىن يېرىمىنى چوڭ ئەترەتكە تۇتۇپ قالغىدەكتۇ؟

— ھەددى ئەمەس، ئاتا. بۇزۇلۇپ-مۇزمۇ سوقا. ساپان بىلەن پاي بولغان، نېمە كېرىكى!

— قاۋانلىقنى ئېچىشقا تراكتور بولمىسا بولماس، — دېدى روزىمەت زىۋىرشادىن گەپ ئېلىش ئۈچۈن، — بۇلارنىڭ قومۇش ئورۇشقا شۇنچە تۇتۇش قىلىشتىكى مەقسىتى قاۋانلىقنى ئېچىش ئۈچۈن تراكتور ئېلىش، كۆپچىلىكنى دەسلەپىدىلا قاۋانلىققا ھۇجۇم قىلىشقا كۆندۈرۈۋېلىش...

— ئەترەت باشلىقلىقتىن ئېلىۋەتسە بىلمەيدۇم، ئەترەت باشلىقى بولۇپلا تۇرىدىغان بولسام بىر پۈتۈنمۇ قويماي ئەزالارغا بۆلۈۋېتىمەن!

— يارايسىز ئەترەت باشلىقى! — دېدى روزىمەت زىۋىرشانىڭ مۇرىسىگە قېقىپ، — سىلەردەك ئادەملەر ئەترەت باشلىقى بولمىسا تۇرمۇشىمىز ياخشىلانمايدۇ جۇمۇ، باشقا ئەترەتلەر قانداق قىلسا قىلمامدۇ، بىز ھەممىنى تەقسىم قىلايلى.

ئۇلارنىڭ يېنىغا سونۇر كەلدى، ئۇلار گەپنى يۆتكىدى:

— ھەي سونۇر، 50 بىغى 10 نومۇركەن، نومۇرغا كۆمۈلۈپ كېتىدىغان بولدۇڭ. دە! — روزىمەت ئۇنىڭغا قاراپ ھىجايدى.

— نومۇردىنمۇ كۆرە، پۈلنىڭ ھەممىسىنى تراكتور ئېلىشقا سەرپ قىلسا سونۇرنىڭ ساقىسى ئالچۇ چۈشكەن بولاتتى، — دېدى سونۇر ئۇلارنىڭ يېنىغا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋېلىپ.

— سەنمۇ شۇ كويدىمۇ تېخى؟ — دېدى زىۋىرشا سونۇرغا يالت قىلىپ قاراپ، — قانچىلىك جارىپ كېتەرىدىڭ، تراكتور ئالسا سېنىڭ ئاۋۇ قىيسىيىپ قالغان ئويۇڭنى ئوڭلاپ قويارمىدى!

سونۇر قۇلاقچىسىنى قولغا ئالدى. دە، قولىنى شىلتىپ

سۆزلەپ كەتتى:
— تراكتور ئالدىغان بولسا ھېلىغۇ بىر ئويكەن، يۈز ئۆيۈم كاردىن چىقسىمۇ مېنت قىلمايمەن، بىلەمسىنا، مەن ئاشۇ جانۇارغا ئىشقىۋاز، ئاشۇنى ھۆركىرىتىپ بىر مېڭىۋالسام ئاسماندا ئۇچقاندەك خۇشال بولۇپ، تېرەمگە سىغماي قالاتتىم - دە!
— قارا سېنىڭ ئاشىق بولغان نېمەڭنى، — دېدى روزىمەت ئەتەي ئۇنىڭ زىتىغا تېگىپ، — سەن ئاشىق بولغانلا ئەرسە باشقىلارنىڭ بولۇپ كېتىدۇ، مىسالى توققۇزىنچى ئەتراتتىكى قورو - جاي، پاتىمە...
— ۋۇي كۆزۈڭ ئېقىپ چۈشكۇر! — دېدى سونۇر راستىنلا غەزەپلىنىپ، — ھېلى تىلىگىنىمۇ مۇنۇ پاختا كۆزۈڭدەك ناكا قىلمۇېتىمەن!
جېدەل چىققانمۇ، روزىمەتنىڭ بۇرنى قانىغانمۇ بولاتتى، لېكىن ئۇلارنىڭ يېنىغا قومۇشلۇقتىن ناتونۇش بىر ئادەم چىقىپ كەلدى.
— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!
سونۇر، زىۋىرشا ئورنىدىن تۇردى، ناتونۇش ئادەم ئۇلار بىلەن بىرمۇ - بىر قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ بولۇپ:
— ئىشىڭلار ئىلگىرى، نەچچە كۈن بولدى، — دەپ سورىدى.
— بۈگۈن تۆتىنچى كۈنى، — دېدى زىۋىرشا ئۇششاق قوللىرىنى كۆرسىتىپ، — مىدىرلاۋەرسەك بىر گەپ بولىدىكەن، قارا‌ڭ، قاۋانلىقىنىڭ خېلى يېرىنى يەپ بولدۇق!
روزىمەت ناتونۇش ئادەمگە سىنچىلاپ قارىدى: ئوتتۇرا بوي، ئاق - سېرىق چىپەرقۇت چاپان كىيىپ، تېشىدىن قارا رەخت پوتىسىنى ئىككى ئوراپ باغلىغان، ئۆڭۈپ كەتكەن خورۇم تاشلىق قۇلاقچىسىنى كەينىدىن باغلىۋالغان بىر دېھقان ئۇلارغا قاراپ

كۆلۈمسىرەپ تۇراتتى.
— يولداش ئۆزىڭىز نەدىن؟
— مەن مۇشۇ يەرلىك، — دېدى ھېلىقى ئادەم كۆلۈمسىرەپ. — مۇنۇ يولداشنىڭ تونۇيدىكەنمەن، مۇنۇ يىگىتنىمۇ كۆرگەنمەن، ئەمما سىزنى ياخشى تونىيالمىدىم.
— مەن تونۇمىغاندىكىن سىزمۇ تونۇمايسىزدە، — دېدى روزىمەت گەپتانلىق قىلىپ، — سىز ئويۇن - تاماشىدا يوق ئوخشايسىز، بۇ ئەتراپتا مېنىڭ ناخشامنى ئاڭلىمىغان ئادەم كەم.
— ياخشى، — دېدى ھېلىقى ئادەم كۆلۈمسىرەپ، — مانا بۇگۈن تونۇشۇپ قالدۇق.
— خوش، ئېتىڭىز نېمە ئاكا؟
— ئادىلجان.
— قارىمامسىز، بىزنىڭ باشلىقلار يازچە بۇغداي ئورالماي ئوما سېغىنىپ قالدىڭلار دەپ مانا قارا قىشتا قومۇشقا سول يېرىشقا ھەيدەپ كەلدى. . .
— بۇ ئوبدان ئىش بولدى، — دېدى زۇنۇرشا. روزىمەتنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، — دېھقانچىلىقىمىزنىڭ مەسلىھىتى بولىدى، قومۇش ئورۇپ زىيانىنى تۆلىۋالىدىغان بولدۇق، پۇل بولسىلا ھەممە ئىش ئوخشايدۇ - دە!
— ئادىلجان ئاكا، قومۇش ئورۇپ تاپقان پۇلغا تراكتور ئېلىۋالساق قالتىس بولىدىغۇ - ھە؟
سونۇرمۇ گەپكە ئارىلاشتى. ئادىلجان سونۇرغا قىزىقىپ قارىدى:
— قانداق دەيسىز؟
سونۇر غۇلىچىنى كەڭ كېرىپ قاۋانلىقنى كۆرسەتتى:
— مۇنۇ يەرلەرنى ئاغدۇرۇشقا شۇ جانىۋاردىن باشقىسى بىكارە!
— ھەي. . . تەس بولدى، — دېدى زۇنۇرشا بېشىنى

ئىرغىتىپ، — بىزنىڭ ئىشىمىز تەس بولدى. قارىمامسىز، ئەتىيازلىققا تېرىشقا ئالقانچىلىق يەر قالمىدى، ھەممىلا يەرنى زەي بېسىپ كەتتى. بۇرۇن 15 مېتردا سۇ چىقىدىغان يەرلەردىن ھازىر تۆت كەتمەن چاپسىغىزلا بۇلۇقلاپ سۇ چىقىدۇ. ئەتىيازلىققا كۆرۈمسىز تېخى، پۈتۈن ئۆي - ژاران توڭى ئېرىگەن كاۋۇدەك مىلىچچىدە بولۇپ كېتىدۇ، ھەي... يامان بولدى.

— نېمە تولا، يەر تولا، — دېدى روزىمەت يەنە گەپتانلىق قىلىپ، — بىر - ئىككى ئەترەت ئېرىگەن بىلەن يەنە باشقا ئەترەتلەر بار، بوزنى سۇ باسسا ئاغمىخان چېغىدا جان ساقلايدۇ، بىزمۇ كۆچۈپ يۇرۇپ جان ساقلايمىزدە! يەر دېگەن ژاگىنىسى بىلەن.

— سەن تېخى كۆچۈشنىڭ كويىدىما، — دېدى زىۋىرشا ئۇنىڭغا ئالىيىپ، — قارىمامسىز ئادىلجان، مانا مۇشۇنداق ئادەملەر خېلى جىق. بۇ چوڭ ئەترەتمۇ بىزنى قايدۇرۇۋەتتى، بىردەم كۆچۈڭلار دېسە، بىردەم بىر سۇڭمۇ چېكىنىشكە يول يوق دەۋاتقان، ئەمما ئەزالارنىڭ بېشى قاتتى، قاتقاندىمۇ قورام تاشتەك قاتتى - دە!

ئادىلجان ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى كۈلۈمسىرەپ ئاڭلىماقتا ئىدى.

ئۇلارنىڭ سۆھبىتى تۈيۈقسىزلا ئۈزۈلدى. مەھەللە تەرەپتىن ئىككى يىگىت ھەيدەر خەسىنى قومۇش ئارتقان ئۆكۈزى بىلەن ھەيدەپ كەلدى. دوپپىسىنى چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان ھەيدەر خەسىس بولسا ئۇلارغا قولىنى شىلتىپ ژارقىراپ سۆزلىمەكتە ئىدى:

— ھاي مۇسۇلمانلار، نېمىشقا غەرەز ئۇقمايسىلەر، ئەترەت باشلىقى، ئەترەت باشلىقى رۇخسەت قىلدى ئۆزى!

— بىز يېزا باشلىقى تۇرسۇنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىمىز، — دېدى يۇمىلاق يۈزلۈك يىگىت، — كىم

شەخسىي ئوقەت قىلسا كىرىمى مۇسادىرە قىلىنىدۇ دېگەن يولىيورۇق بار، بۇگۈندىن باشلاپ مۇسادىرە قىلىش باشلىنىدۇ.

ھەيدەر خەسىس كەلگەن پېتى زىۋىرشانىڭ بىلىكىدىن تارتتى:

— دېگىنە، رۇخسەت قىلدىڭمۇ — قىلمىدىڭمۇ؟

زىۋىرشانىڭ رەڭگى ئۆڭدى ۋە ئۇنى سىلكىۋەتتى:

— بىرەر - يېرىم باغ ئوتۇن - پوتۇن دېۋىدىڭ، كىم سېنى شۇنچە لىقشىتىپ ئارتسۇن دەپتۇ!

— ھەممىسى چوگا، چوگا بولمىسا ئىلاھىم تىلىم ئېقىپ كەتسۇن! — ھەيدەر خەسىس ئىككى تىزىغا ئۇرۇپ ۋارقىرىدى.

— ئەتىرەتكە ئورۇپ نومۇر ئالسەن دېگەندەكىن بولمىدىمۇ، — دېدى سونۇر ئۇنى جونۇپ، — نومۇرمۇ پۇل بولمىدىغۇ!

ھەيدەر ئادىلجانغا كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ قارىدى:

— ئۇلار نېمىنى قارار قىلمايدۇ دەيسەن ئىنىسم، ئورۇپ سېتىپ پۇل قىلىۋېتىلار دېگەنىمۇ شۇلار قارار قىلغان، ھازىر قېنى ئۇ قارار؟

— كۆچىدىن قالدى! — بىر يېگىت دەرھال جاۋاب بەردى.

— ئالمايدىغان دېھقان بولامدۇ ئۆزى تەرگەن ـ تۆككەنىنىڭ ھەممىسى دېھقانىنىڭ، دېھقانغا ئالغۇزماي نېمە قىلىدىكەن؟

— سىزدىن باشقا كىم ئاپتۇ، — دېدى يەنە بىر يېگىت، — ھەممىسى دېھقانىنىڭ بولغاندىكىن كوللېكتىپقا بېرىڭ!

— ئەتىگەندىن بېرى ساناپ تۇرۇپ 150 باغ ئۆتكۈزدۇم. بېغىنى 20 پۇڭدىن چاققاندىمۇ 30 يۈەن تاپشۇردۇم. ئەمدىزە قامىلاپ يۈرۈپ بىر كۆتۈرۈم ئوتۇن ئالغىنىمغا كەپتەل بوپتىمەنمۇ ئۆزى!

كۆپچىلىك پاراققىدە كۈلۈشتى.

ئادىلجان ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ مۇرىسىگە قولىنى قويدى:

— ئېلىك، مەن رۇخسەت قىلاي، — دېدى ئادىلجان

باشقىلارغا كۆز چىمچىقلىتىپ قويۇپ، — راست بۇنىڭلىق بىلەن كاپىتالىزم يولىغا ماڭغانلىق بولۇپ كەتمەيسىز، لېكىن بىز يېزا ئەزالىرى ئەتراپتىكى مەنپەئىتىنى كۆپرەك ئويلايلى، يېزا بىزنىڭ چوڭ ئائىلىمىز ھەيدەركا، مۇشۇ ئائىلىنىڭ غېمىنى يەيلى، سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرى قىيىنچىلىققا يولۇققىي. تارقىتىۋېتىشكە بولمايدۇ، مانا ئەمدى قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش بىلەن دېھقانچىلىقتىن تارتقان زىيانىنى تۆلۈۋالمىز دەۋاتىدۇ، مۇنۇ يىگىت تراكتور سېتىۋالمىز دەۋاتىدۇ تېخى، ناھايىتى ياخشى. ھەممىمىز غەيرەت قىلىساق يېزا پۈت تىرەپ تۇرالايدۇ، خەلق باي، پاراۋان بولىدۇ، خەلقە بالايى - ئاپەت، نامراتچىلىق تىلەيدىغانلارمۇ بار، بىز بېيىساق، كۆچەيسەك ئۇنداقلار ئەخلەت ئازگىلىغا تۆكۈلىدۇ ئاكا!

ئادىلجان شۇ گەپلەرنى قىلىپ بولۇپ جاڭزىغا قاراپ ماڭدى. ھەيدەر خەسىس كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى:

— شۇنچە زۇۋاندا، بۇ كىم ئۆزى!...

— سەن ھەيدەركا، ئېشەك ئىگىسىنى تونىماي دۇنيادىن ئۆتكەندەك مەن زىۋىرشادىن باشقا ھېچكىمنى تونىمايدىكەنسەن، ئادىلجان ھاكىم دېگەن كىشى شۇ ئەمەسمۇ، — دېدى زىۋىرشا ئەلەم بىلەن ھەيدەرگە ئالىيىپ، — يۈزىمىزنى تۆكتۈك! — ئۇ بارغان پېتى ھەيدەرنىڭ ئۆكۈزىگە تېڭىلغان قومۇشنى پۈتۈن غەزەپى بىلەن يەرگە قارىتىپ تارتىۋىدى، ھەيدەرنىڭ كونا كۆلۈسى ئۈزۈلۈپ قومۇشلىرى چېچىلىپ كەتتى...

— مانا قاراڭلار، مۇشۇمۇ ئوتۇن - چاۋا بولامدۇ، بىرىنچى سورتلۇق قومۇش ئەمەسمۇ! — بىر يىگىت بىر تۇتام قومۇشنى ئېگىز كۆتۈرۈۋېلىپ ۋارقىرىدى. ھەيدەر تېخىچىلا كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ ئورنىدا داڭقېتىپ تۇراتتى.

— قارىماققا تراكتور ئېلىشقا بولىدىغان ئوخشايدۇ،

ئادىلجان شۇجى قاۋانلىقنى ئېچىشقا قالتىس قىزىقىدىكەن - دە! — سونۇر قوللىرىنى پۇلاڭشىتىپ ۋارقىرىدى.

روزىمەت بولسا ھاكىم دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ھودۇقۇپ:

— بايىقى گەپلىرىمنى ئاڭلاپ نېمە دەپ قالغاندۇ؟ — دېدى.

— نېمە دەپ قالاتتى، — دېدى سونۇر، — ئېيتتىغۇ، ئازگالغا ئاپىرىپ تۆكمەز دەپ، شۇ ئاداسقىنىڭ بىرسى مۇنۇ بىر كۆزلۈك كوسپاك ئىكەن دەپ قالغاندۇر!...

ئادىلجان بۈگۈن شەھەرگە لى زۇڭخۇانى يوقلاپ كىرگەنىدى. لى زۇڭخۇا يەنىلا ئادىلجان بىلەن «قاۋانلىق» توغرىسىدا سۆزلەشتى. ئۇ كەچ كۆزنىڭ يامغۇرلۇق كۈنلىرى تېزدىن يۇقىرى سۇ كېچىپ بۇ 50 — 60 مىڭ مو يەردىكى قەدىمىي قومۇشلۇقنى تولۇق ئارىلاپ چىققان، ھەتتا ئۇ يەر - بۇ يەرلەرگە بەلگە قويۇپ ئۆلچەپ كۆرگەن، ئۇ ناھىيىلىك پارتكوم يىغىنىدا: «58 مىڭ مودىن ئارتۇق يەر ئىكەن، پۈتۈن سۇرۇڭ بىر يېرا چايلىشىدىغان يەر سۇغا چىلىشىپ ياتسا، قوللىمىزدىن كېلىدىغان ئىشنى كەينىگە سۇرۇش بىز ئۈچۈن گۇناھ. مەن ناھىيىلىك پارتكومغا ۋەدە بېرىمەن، بىز قاۋانلىقنى چوقۇم ئۆزلەشتۈرەلەيمىز!» دەپ ئوتتۇرىغا قويغان ۋە شۇنىڭ بىلەن چوڭ ئەترەتنى يۇرۇپ، دېھقانلار بىلەن سىردىشىپ، بۇ ئىشنىڭ ئۇنۇملۇك يولىنىمۇ تېپىپ چىققان يېزىلىق پارتكوم شۇجىسى ھازىر دوختۇرخانىدا يانماقتا ئىدى.

— ئۈچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى يولداشلارغا مېنىڭدىن سالام ئېيتىڭ، — دېگەنىدى لى زۇڭخۇا ئادىلجان بىلەن خوشلىشىۋېتىپ، — ئۈچىنچى چوڭ ئەترەت قاۋانلىققا تۇنجى ھۇجۇمنى باشلىماقچى. ئەكبەر خەن يازغانىكەن، تاپشۇرۇۋالدىم.

بۈگۈن ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ئادىلجان لى زۇڭخۇانىڭ شۇ سالىمىنى يەتكۈزگەچ «ئۈچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى ئىشلارنى بىلىش ئۈچۈن ناھىيىدىن ئوتتۇرلا قاۋانلىققا

كەلگەنىدى. . .
ئەكبەر كەچكى تاماقتىن كېيىن زەربىدارلارنىڭ بىر كۈنلۈك ئىشى ئۈستىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىدى.
جاڭزا يېنىدىن ئەمدىلا قوزغىلىشىغا يىراقتىن كۈلۈمسىرەپ ھىكمەت كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ پۇشقاقلىرى مۇز بولۇپ قاتقان، ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن، چىرايىدىن ھارغىنلىق ۋە قېرىلىق يېغىپ تۇراتتى. ئەكبەر ئۇنىڭ ئالدىغا باردى:
— قايتىمىدىڭىزمۇ، ھىكمەتكا؟
— ئەزالار قايتتى، مېنىڭ مۇنۇ زەربىدارلاردىن زادىلا ئايرىلغۇم يوق، ئىككى - ئۈچ كۈندىلا بۇلارغا ئىجىل بولۇپ قالدىم. سودا - سېتىقىم بىر ياقتا قالدى. ياشلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ بىر ئورۇشقا چۈشۈپتىكەنمەن، خۇدىمنى يوقىتىپ قويۇپتىمەن!. . .
— سىزنىمۇ سۇغا چۈشۈپ كېتىپتۇ دەپ ئاڭلىدىمغۇ؟
— سۇغا چۈشۈپ كېتىش كىچىك ئىشقۇ، سىلەرنى كۆرۈپ ياشلىقىم بۇرنۇمغا چىلگىدەك گۈپۈلدەپ پۇراپ كەتتى. كىمنىڭ ياشلىقى بولمىغان دەيسىز؟ مەنمۇ ياشلىقىمدا قىران قۇشتەك ئالغۇر ئىدىم، ھازىرچۇ؟ غەنىيمەت - غەنىيمەت، ھېلىمۇ پارتىيە، خەلقنىڭ بىر كىشىلىك خىزمىتىگە يارىغۇچىلىكىم بار. سىز يىلەن ياخشى بىر سىردىشاي دېۋىدىم، سىز مېنى ياخشى بىلمەيسىز - دە ئەكبەرجان. ئەمما مەن سىزنىڭ توغرىڭىزدىكى ھېكايە - تەپسىلاتلارنى يېپ - يىڭنىسىگىچە بىلدىم. ئىككىمىزدە بىر ئوخشاشلىق بار ئىكەن. بۇ، ھەر ئىككىمىز قىلىۋاتقان خىزمىتىمىزنى تاشلاپ يېزا ئىگىلىكىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن جان پىدا قىلىپ كەلگەن. ئوخشىمايدىغان يېرىمىز سىزنىڭ تۆھپىڭىزنى مىسالى بىر چوڭ تاغ دېسەك، مېنىڭ قىلغان ئىشىم خۇددى بالىلارنىڭ بىر دۆمبەلچىكىدەك. . .
ئەكبەر ئۇنىڭ گېپىنى باشقا ياققا بۇراش ئۈچۈن:
— كۆچىلىكتە قانداق ئىنكاسلار بار؟ — دەپ سورىدى.
ھىكمەت بىر قەدەم يېقىنلىدى:
— مەنمۇ شۇ ئاڭلىغانلىرىمنى ئىنكاس قىلاي دەپ

كۆپچىلىكتىن ئايرىلىپ يېنىڭىزغا كېلىۋىدىم. سىزنىڭ ۋاقتىڭىز قىس، قىسقارتىپلا دەي. كۆپچىلىك ئارىسىدا مۇشۇ زىۋىرشا بىلەن سۇلايماننى نېمىشقا خىزمەتتىدىن ئېلىۋەتمەيدۇ دەيدىغان ئىنكاسلار بار. باشقا قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى ئۆزىڭىز بىلىسىز، زىۋىرشا بايىلا بىرسىگە: قومۇش ئورۇپ تاپقان پۇلنى دەرھال ئەزالارغا پۈتۈنلەي بۆلۈپ بېرىۋېتىمەن، ھېسابلىدىم، سىزنىڭ ئائىلىگە ئالتە يۈز يۈەن تېگىدىكەن دېگۈدەك. ئويلىڭا، سىز بىلەن بىز كوللېكتىپ كۆچەيسۇن دېسەك، ئۇ يانچۇقۇم تومپايسۇن دەيدۇ. قانداقمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ماڭغىلى بولسۇن؟ بۇ، بىر ھارۇننىڭ ئىچىگە ئات، ياندىغىغا ئىت قوشۇۋالغانغا ئوخشالا ئىش. بىرىنچى ئىنكاس شۇ.

ئىككىنچى ئىنكاس. بۇنى سىزگىلا ئېيتىشقا بولىدۇ، مەن مۇشۇ يېزا باشلىقى تۇرسۇندىن بارغانسېرى گۇمانلىنىۋاتىمەن. ئۇ مېنىڭ يېقىن ئاغىنەم، لېكىن قىساسخورىكەن، كۆپچىلىك مەنسۇرغا ئۇۋال بولدى دېيىشۋاتىدۇ، كوچا پارىڭى. لېكىن جېنى بار گەپ. سۇلايمان گۇر - گۇرۇنىڭ دېيىشچە تېخى مەنسۇر چەت ئەلگە باغلانغان دېگەن بەدنامىمۇ يېزا باشلىقلىقىنىڭ ئىشخانىسىغا يېتىپ بارغان ئوخشايدۇ، ھەيرانمەن، يېزا باشلىقى مەنسۇر بىلەن نېمانچىلا ئۆچەكىشىدۇ؟...

— خوش يەنىچۇ؟

— يەنە، ھە...

— ... پەخەس بولۇك، مۇشۇ سوبۇر كوچا پارىڭىغا ئىشىنىپ سىزگە زىيان - زەخمەت...

يىراقتىن بىرسى ئەكبەرنىڭ ئىسمىنى چاقىردى.

ئەكبەر قايرىلىپ قارىدى، دۇمبىسىگە شاخ ئارتقان روزاخۇن بوۋاي بىلەن بىللە بىر يوغان قۇرۇق تالنى سۆرەپ ئادىلجان كەلمەكتە ئىدى.

— ئادىلجان ئاكا! — ئەكبەر ئۇلارنىڭ ئالدىغا قاراپ يۈگۈردى. ناھىيىلىك پارتكوم مۇئاۋىن شۇجىسى چوڭ ئەترەت ياچېيكا مۇئاۋىن شۇجىسىنىڭ كەس - كەس يېرىلىپ كەتكەن قوللىرىنى زوق بىلەن قاتتىق قىستى...

ئون ئىككىنچى باب

ھىكمەت شۇ كېچىسىلا يېزا باشلىقى تۇرسۇنئاخۇنغا ئۆيىگە باردى. يېز باشلىقىمۇ، يېزا باشلىقىنىڭ ئاق پىشماق ئايىلىمۇ تاتلىق ئۇيقۇلىرىنىڭ بۇزۇلغانلىقىدىن رەنجىمىدى، بەلكى خۇشال بولۇشتى. سەۋەبى ھىكمەت بۇ ئۆيگە كۆتۈلمىگەن سوۋغىلار: كىيىم - كېچەكلەر، يېمەكلىكلەر، مېۋىلەر، ئىچىملىك - چېكىملىكلەر ھەتتا ھالقا - ئۈزۈك، مارجان - تاغاقلارغىچە ئېلىپ كېلەتتى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن ياكى ئايالى پۇل تەڭلىگەندە ھىكمەت قوشۇمىسىنى تۇرۇپ:

— قاچانغىچە يات ھېسابلايسىلەر مېنى؟ — دەپ قويياتتى. بۇ سوۋغىلارغا كۆنگەن ئادەملەر ئەلۋەتتە رەنجىمەيدۇ - دە!

— كېلىنىڭ ھىكمەت ئاكا! — دېدى يېزا باشلىقىنىڭ ئايالى پەزىلەتخان ياغلىقىنى ئوڭشاپ تېڭىپ قولىغا ئاپتۇۋا ئېلىپ، — ئۆي ئىچى تېنچلىقتۇ؟ ھە، ھەدىمزىنىڭ بەل ئاغرىقى قانداقراق...

ھىكمەت سومكىسىدىن يېشىل تاۋارغا ئورالغان سوۋغىنى ئالدى - دە:

— مانا ھەدىگىزىنىڭ بەل ئاغرىقى مۇشۇنىڭ بىلەن ساقىيىۋاتىدۇ، — دەپ ئايالغا سۇندى.

— بۇ نېمىدۇر ھىكمەتكا! — دەپ سوۋغىغا قول سوزدى، پەزىلەتخان قاپاقلىرىنى سۇزۇپ ۋە بولاقنى يېشىپ، — ۋىيەي، پىنجەكفۇ! — دېدى ۋە تۇرسۇنغا بۇرۇلۇپ قوشۇپ قويدى، — قارىغا، بىچارە ھەدەم، سۆكىنۇدىن تاشلاپ تىكتۇرۇپتۇ...

— بورسۇق تېرىسىنى راسا ئۇستىغا ئاشلاتتىم، — دېدى ھىكمەت تېكىمەت ئۇستىگە يامپاشلاپ يېتىپ، — بۇرادەر يېزا باشلىقى سىزگە ئاتاپ راسا ئەركەك قاشقىر تېرىسىدىن پالشۇپكا

تىكتۇرۇۋاتسەن دەڭا، يافىسىنى قۇندۇزدىن قىلدۇرۇپ بەرسەم قانداق؟ — بىزنى قەرزدار قىلىۋەتتىڭغۇ ئاداش، — دېدى يېزا باشلىقى ھىكمەتنىڭ يامپىشىغا جەينىكى بىلەن تايىنىپ. يېزا باشلىقىنىڭ يېقىنچىلىق قىلىپ «سەن» دېگىنىگە ھىكمەت خۇشال بولۇپ:

— مۇشۇ «سەن» ئۇچۇن بىر ئىچىۋېتەي، سىگىل ھېلىقى چىلانغىنىدىن كەلتۇرۇڭا! — ئۇ قوللىرىنى يېزا باشلىقىنىڭ دولىسىغا قويۇپ، ئۇنىمۇ سەنلەپ سۆزلەشكە باشلىدى، — دوستۇم، سېنىڭ سالامەت تۇرۇپ بەرگىنىڭلا بىز ئۇچۇن تاغ بىلەن تەڭ ئالتۇن. كۆمۈش، دادامدىن قالغان ئىككى قورو جايىنىڭ پۇلىنى ساڭا ئوخشاش ۋاپادار دوستلىرىمنىڭ كۆڭلىگە ئاتاپ قويغانمەن. ۋېلىۋاي دېگەن باي مېنىڭ دادامغا تۇغقان كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئوغلى جالالىدىن بايۋەچچى دادىسىنىڭ پۇتۇن ئىلىخونى سېتىپ ئالالايدىغان دۇنياسىنى ئۇلپەت، كۆڭۈل، شاراب، ناخشا. بەزمىگە ئاتاپ سورۇپ تۇگەتكەن. رەھمىتى جالالىدىن بايۋەچچى دېۋانىچىلىق بىلەن ئالەمدىن ئۆتتى، لېكىن نەچچە ئۇيىر يىلقا پۇلىنغا ئۆگىنىۋالغان ناخشىسى بىزگە خاتىرە بولۇپ قالدىغۇ! مەنمۇ شۇنداق كۆڭۈلچەك، كۆڭۈل ئۇچۇن جېنىنىمۇ تىكىشكە تەييارمەن. ئۆزۈمنىڭ، سېنىڭ ئۇيقۇڭنى بۇزۇپ كېچىلەپ ئۇيۇڭگە كېلىشىمۇ بىر ياخشىنىڭ كۆڭلىنى ئالسام دېگەن نىيەت ئۇچۇن...

— كىمنىڭ؟ — يېزا باشلىقى قىزىقىپ سورىدى.

— ئادىلجان ھاكىمنىڭ!

— نېمە، سەن ئۇنى بىلەمسەن؟

— ئۇ شۇ تاپتا ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە، ئاسمىنىڭ ئۆيىدە قالدى.

يېزا باشلىقى جىم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكىلەر ئۇستۇمدىن شىكايەت قىلارمۇ دېگەن

گۈمانخورلۇقى، مەنسۇر ئۇنىڭ بىلەن ياخشى بولۇپ كېتەرمۇ دېگەن ھەسەتخورلۇقى، ئادىلجاندىن كېلىدىغان ياخشىلىقتىن بىرىنچى بولۇپ مەنپەئەتدار بولالمىدىم دېگەن تەمەخورلۇقى، مېنى قايرىپ قويۇپ تۆۋەندىكىلەر بىلەن بېرىش - كېلىش قىلغىنىنى قارا دېگەن ئۆچمەنلىكى . . . بىردىنلا يۈزىگە چىقىپ تاتىرىپ كەتكەندى.

— خەپ سەنلەرنى! — دېدى يېزا باشلىقى غەزەپ بىلەن، — ئەكىبەرنى مۇئاۋىن شۇجى قىلىپ قانتىق خاتالىشىپتىمىز! ھىكمەت ئالدىدىكى رومكىنى تۇرسۇنىنىڭ لەۋلىرىگە تەگكۈزدى:

— قېنى ئىچىڭ، ئىچىڭ دوستۇم، ئۆز قولۇم بىلەن ئىچكۈزۈپ قويايلى، — دېدى ئۇ يوغان كۆزلىرىنى خۇمالاشتۇرۇپ، — ھە، قېنى!

تۇرسۇن ھاراقنى ئىچىۋەتكەندىن كېيىن ھىكمەت تاقىر چىشىنى ئالقانلىرى بىلەن سىپىدى - دە، كۈلۈپ تۇرۇپ:

— نېمىلەرنى كۆرمىگەن باش بۇ! 1957 - يىلى باش سوقۇش سالدۇرۇپ يۈرۈپ تالايلىرىنىڭ ئەدىبىنى بەردىم. كېيىن چەت ئەلگە كېتىمەن دەپ خىزمەتتىن بوشىنىۋالمىغان بولسام بۇ چاققىچە پارتىيىگە كىرەتتىم، باشلىقمۇ بولالايتتىم. سىزگە يۈرىكىمنى ئېچىپ كۆرسىتەي، ياخشىلىق قىلىشتا كىملا ساغىمەن دېمە جىم تۇرۇپ بېرىدىغان سىيىرمەن، ئەمما يامانلىق قىلىشتىچۇ؟ يولۇاسنىڭ يۈرىكىگە قول سالالايدىغان بىر جادومەن، مېنى باشقىلار شەيتانغا نۇقتا سالالايدۇ دېيىشىدۇ، بۇ گەپمۇ بىكار ئەمەس، گەپنى ئۇزارتمىسام ئىشسىز گاڭگىراپ قالغاندا مېنى ماگىزىنغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدىڭىز، سىزنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقىڭىزنى ئۆلسەممۇ ئۇنۇتمايمەن. مەن سىزگە ۋەدە بېرىمەن، سىزگە ھازىر ياردەم كېرەك، مەنسۇرنى غولىتىشتا مېنىڭ ياردىمىم كېرەك، مەن مۇشۇ ماگىزىندا تۇرۇپمۇ سىزگە

خېلى چوڭ ئىشلارنى قىلىپ بېرەلەيمەن... توختاڭ، مەن ئەكبەرنى بىر ئوخشتاي! ... — دېدى ھىكمەت مولۇن كۆزلىرىنى پىرقىرىتىپ يەنە سۆزلەپ كەتتى، — خاتىرجەم بولۇڭ، مەن بۇ ئىشتا تەجرىبىلىك. سىزنىڭ بۇرۇتىڭىزغا چاڭ قوندۇرمايمەن. سىزگە كىم ئالايسا شۇنىڭ كۆزىگە مىق بولۇپ قادىلىمەن. سىز مېنى جېنىمغا ئەسقاتسۇن دەپ بۇ ئىشقا قويدىڭىز. سىزلا تىك تۇرۇپ بەرسىڭىز مېنىڭ تىرىكىم چىڭ بولۇۋېرىدۇ. ئەنسىرىمەڭ، قان چىقارماي جان ئالمىدىغان، ئۆزىنىڭ يېغىدا ئۆز گۆشىنى قورۇيدىغان ئوسۇللارمۇ بار. سىز ئۇچۇن ھەممىنى قىلىشقا تەييارمەن.

— بۇ ئادىلجانمۇ بىر بالا بولدى، — دېدى يېزا باشلىقى ئۇھ تارتىپ، — ئۇنى كۆرەرگە كۆزۈم يوق. ئۇنى كۆرسەم قوقىقسم ئۆرلەيدۇ!

ھىكمەت ئالدىراپ سۆزلىدى:

— مەنمۇ ئۇنىڭ شەپقىتىگە مۇھتاج ئەمەسمەن. لېكىن بەزىدە قاغىنىمى قارچۇغا دەپ بىلەككە قوندۇرۇشقا توغرا كېلىدىكەن. ئادىلجان مېنىڭ بوسۇغامغا دەسسەپلا يۈزۈمگە ئوننى تۆكۈرۈپ قايتسىمۇ ماڭا شەرەپ ئىدى. مەن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكىلەر ئالدىدا بېشىمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ماڭالايتتىم. ئۇنىڭ بەدىلىگە يۈزلىگەن ئادەملەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئىگە بولاتتىم، مانا شۇنىڭ ئۇچۇن يېنىڭغا كەلدىم دوستۇم، ھازىرلا بىللە ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتكە چاپايلى، سەن بىر ئامال قىلىپ ئەتىگەنلىككە ئۇ كىشىنى مېنىڭ ئۆيۈمگە ئېلىپ كەلگىن!

— بۇ ئىش قىيىن! — دېدى تۇرسۇن بېشىنى چايقاپ، — باشقىچىرەك قىلايلى.

— ئۇنداق بولسا سېنىڭ ئۆيۈڭگە چاقىرايلى، بۆلۈم باشلىقى چىن، ئاسىم، ئەكبەر ھەتتا مەنسۇرلارنىمۇ چاقىرايلى، لېكىن ساھىبخانلىقنى ماڭا تاپشۇرغىن.

— ئەقىللىق جۇمۇ سەن ھىكمەت! — دېدى يېزاباشلىقى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ، — ئۇنداق بولسا مەن بارىمەن، ئەمما تەييارلىق. . .

— بولدى! — ھىكمەت قوللىرىنى كۆتۈردى، - خانىنى كۈتۈۋېلىشقا يارىغۇدەك داستىخان سېلىنىدۇ. ھەممىسى مەندىن!

— ھا - ھا - ھا! . . . — ئۇلار ئىككىسى تەڭلا كۈلۈشتى.

— پەزىلەت، بول، تەييار خام سەينىلا ئەكەلسەڭ بولدى! — دەپ ۋارقىرىدى يېزا باشلىقى خۇشخۇيلۇق بىلەن.

— مانا ھازىر! — دەپ تاكاسلاپ كىرىپ كەلدى پەزىلەتخان قىزىل پوپايكا سىرتىدىن بايىقى بورسۇق تېرىسىدىن تىكىلگەن پىنجەكنى كىيىپ.

يېزا باشلىقى ئايالىغا كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ قويۇپ چاخچاق قىلدى:

— پەزىلەت، مەن يوق يەردە بەللىرىڭنى ئۆلچىتىپ ئالغانمىدىڭ، پىنجەك ھىممىدىلا كەپتۇغۇ؟

پەزىلەت ھىكمەتكە كۆز تاشلاپ قويۇپ قاپاقلىرىنى سۈزۈشتۇرۇپ ئەركىلەپ:

— ئۆلچەتسەم نېمە بولاتتى، ھىكمەتكام ئۆزۈمنىڭ ئاكىسى، ھىكمەتكامدەك ئادەم بىلەن دوست بولۇڭ، بېشىم بىلەن خىزمىتىڭىزنى قىلىمەن. ھېلىقىسى سۆرۈن تەلەت ئەكبەر، ئاسمىدەكلەرنى ئۆيگە يولاتماڭ، ئۇلار ئۆيگە كىرسە پۈتۈن بىر تاغنىڭ قار - بورانلىرىنى باشلاپ كىرگەندەك بەدەن - بەدەنلىرىمگە تىترەك ئۇلىشىپ كېتىدۇ!

— ياھ، مۇنۇ بالىنىڭ تىلىنى! — دېدى ھىكمەت تىزلىرىغا ئۇرۇپ، — ياشاڭ سىڭلىم! تۇرسۇن، دىلەيسەدەك قارا قورساقنى مۇنۇ سىڭلىمدەك مەدەنىيەتلىك، پەزىلەتلىك ئايالغا ئالماشتۇرۇۋېتا كاللاڭ قالتىس ئىشلەپتىكەن جۇمۇ! قارا، ئۆيدە ئولتۇرغىنى بىلەن خىزمەت، جەمئىيەتكىمۇ ئەقىل بىلەن

ئارىلىشىدىكەن!
— قايسىسىر رەھبەر مۇھىم ئىشلىرىنى ئايالىغا مەسلىھەت سالمايدىكەن؟ — دېدى پەزىلەتخان تېخىمۇ نازلىنىپ، — سىزگىلا ئېيتىپ قويايلى: مەنسۇر دېگەن سوكالنى خىزمىتىدىن چۈشۈرۈۋەتكەنمۇ مەن! تېخى ئۇنى پارتىيىدىن قوغلاتقۇزۇۋېتىمەن! ئايالىنىڭ ماختىنىشلىرىدىن ھۇزۇرلانغان يېزا باشلىقى ھىجايدى:
— مەنسۇر بىلەن مۇشۇ ئايال توغرىلىق تۇتۇشۇپ قالغانمەن. دىلەيسەك ئۇنىڭغا تۇغقان، پەزىلەتنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى سىنىپى يۇقىرى ئادەملەر بولغىنى بىلەن ياخشى ئادەملەر. ئايالىمنىڭ تۇغقانلىرى تىنماي ئازار يەيدۇ. ئىككى گەپنىڭ بىرسى بولسىلا شۇ مەنسۇر دېگەن قارا كۆسەي مېنى چىشلەيدىكەن. بىر قېتىم پارتكوم يىغىندا ماڭا قارىتىپ ئايتىغان دەپ دارتمىلىدى، لېۋىمنى چىشلەپ خەپ دەپ يۈردۈم. بۇلتۇر شال تېرىش مەسلىسىدە ئوك يامپاشقا چىقىپ قالدى. لېكىن ئۇ تېخى تېپچەكلىمەكتە. ھازىر ئاسسىمۇ ئۇنىڭ گېپىنى قىلىدىغان بولۇۋالدى ھىكمەتۋاي، ئەمما ئۇنىڭ ئاستىغا چۈشۈپ قالساق مىجىلىپ كېتىمىز! ھازىر ئىش تەسلىشىۋاتىدۇ. بۇلۇم باشلىقى چىن بىلەن سىنىپىي كۆرەشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش، قاپقاقنى ئېچىشنىڭ يېڭى ئۇسۇللىرىنى تېپىپ قويدۇق، پات يېقىندا بىز تۈيۈقسىزلا ئۇنىڭغا يېپىلىمىز.
— مېنىڭ مۇلچىرىم توغرا چىقتى! — دېدى ھىكمەت شۇنىرلاپ، — ئۇنى تۈيغۇزماي جايلىمىسا بولمايدۇ، ئەكسىچە دېگىنىنى بىزلا تۇگەشتۇرىمىز. ئاسىمچۇ؟ ئۇ يېتىلەكتە ماڭىدىغان ھارۋا ئېتى. قانداقلا ھارۋىغا قوشساڭ تېرەجەپ سۆرەۋېرىدۇ! . . .
ئۇلار شۇ تەرىقى ئۇزاق پاراڭلاشقانمۇ بولاتتى، بىراق ئادىلجاننىڭ ئالدىغا بېرىشقا ئالدىرىشىپ ئورۇنلىرىدن تۇرۇشتى.

ئۇلار پېشايۋانلىرى خىشتىن قويۇرۇلغان، بەش ئېغىز ئۆيى بار، قوش قاناتلىق دەرۋازىسى بار بۇ هويلىدىن ئاتلىنىپ چىققاندا تالادا ئۇچقۇنداپ قار يېغىۋاتاتتى.

ئۇلار يۇمشاق قار توزۇپ تۇرىدىغان يېزا يولى بىلەن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتكە قاراپ يۇرۇپ كېتىشتى...

بۇ چاغدا ئادىلجان ئاسىمنىڭ ساريىدا ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ كەچ كىرگۈچە قاۋانلىقنىڭ ئەتىيازلىققا ئېچىلىدىغان يەرلىرىنى كۆردى. كېچىك ئەترەت كادىرلىرى، ئەزالار بىلەن سۆھبەتلەشتى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1962 - يىلى 9 - ئايدا ئېلان قىلىنغان خەلق يېزىسىنىڭ كوللېكتىپ ئىگىلىكىنى مۇستەھكەملەش، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدىكى قارارى ۋە «60 ماددا» نىڭ تۈزىتىلگەن لايىھىسىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى ماددىمۇ - ماددا تەكشۈردى، قىيىنچىلىقلار، مەسىلىلەرنى ئاڭلىدى، بىرنەچچە ئەرز قىلغۇچىلارنىمۇ قوبۇل قىلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە مەنسۇرمۇ بار ئىدى. مەنسۇرنىڭ چوڭ ئەترەت ياچېيكا شۇجىلىقىدىن قالدۇرۇلۇشىدىكى سەۋەب ناھىيىلىك پارتكومغا ئۆز ۋاقتىدا يوللانغان، ئادىلجان ئۇنى كۆرگەنىدى. بۇگۈن مەنسۇر بىلەن يۈز تۇرانە سۆزلىشىپ كۆرۈپ ئەھۋالنىڭ ئەينەن ئىنكاس قىلىنمىغانلىقىنى سەزدى، لېكىن هازىرچە ئوچۇق بىر نېمە دېمىدى. بۇ توغرىلىق لى شۇجى، بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن سۆزلىشىشنى ئويلاپ قويدى. بولۇپمۇ سىناق قىلىنىۋاتقان سوتسىيالىستىك تەرىبىيدە هەل قىلىنىدىغان مەسىلىلەر توغرىسىدا كادىرلارغا ناھىيىلىك پارتكومنىڭ يولىورۇقىنى يەتكۈزدى، ئۆز پىكرىنى ئېيتتى... قىسقىسى بىر كۈن ئىچىدە، ياق كەچقۇرۇق كەلگىنىدىن باشلاپ يېرىم كېچىگىچە نۇرغۇن ئىشلارنى پۈتتۈرۈۋەتتى. ئۇخلاشنىڭ ئالدىدىلا بولسا

توپلانغان كادىرلار. ئەزالار بىلەن ناخشا ئاڭلىـــدى، ھەتتا ئۇسسۇلغىمۇ چۈشتى، بىرنەچچە رومكا ئىچىپمۇ قويدى...

ئادىلجان، كاتتىپ ھارۋىكەشلىرى بىلەن ئۈيقۇغا كەتكەندىن كېيىن ئاسسىم پۈتىنىڭ ئۈچى بىلەن مېڭىپ لامپىنى چۆكۈردى، مەشكە ئوتۇن سالدى ۋە سارايىنىڭ ئىشىكىنى يېپىپ قويۇپ دالان سۈپىسىدا — كىگىز ئۈستىدە ئالقىنىغا ئېڭەك تىرەپ خىيال سۈرۈپ ياتقان ئەكبەرنىڭ يېنىغا كېلىپ يانپاشلاۋېتىپ:

— ئەمدى نېمە قىلىدىغان بولدۇق ئىنىـــى، — دېدى كۈلۈمسىرەپ.

— راست ئەمدى يۇرەكلىك ئىشلەيدىغان بولدۇق، — دېدى ئەكبەر ئۇنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، — مەن يورۇق چۈشۈش بىلەنلا ھەربىيلەرنىڭكىگە بېرىپ قومۇش سېتىشنى ئۇقۇشۇپ كېلىمەن. 180 مىڭ باغ قومۇش ئورۇلۇپتۇ ئاسسىمكا، 20 پۈتىدىن سېتىلسا 36 مىڭ يۈەن!

— ۋاھ، بىر كىچىك ئەترەتنىڭ يىللىق كىرىمى دېگەن سۆز ئۇكا!

— يەنە بىر ئاي ئورساق، — دېدى ئەكبەر بارماقلىرى بىلەن ھېسابلاپ، — قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشتىن 100 مىڭ يۈەن كىرىم قىلالايمىز. ئەتىيازلىققا قاۋاتلىقنىـــى ئېچىـــشتا قەرز ئالمايدىغان بولىمىز. ئەزالار ئىچىدە مۇزاكىرە قىـــلدۇرۇپ قاۋاتلىقنى ئېچىش راسخودى ئۈچۈن ھەربىر ئەترەتنىڭ قوشۇمچە كىرىمىدىن ئاز - تولىدىن تۈتۈپ چوڭ ئەترەت بويىچە بىر تۈتاش ساقلاپ قويساق...

— «60 - ماددا»غا ئۇيغۇن كەلمەي قالمىسۇن يەنە، — دېدى ئاسسىم دەرھاللا، — ئادىلجاندىن سوراپ كۆرەيلى.

— مېنىڭچە قايتا ئىشلەپچىقىرىشقا سەرپ قىلىنغاندىكىن سىياسەتكىمۇ ئۇيغۇن كېلىپ قالار، ئەزالارمۇ ياق دېمەيدۇ.

— قېنى نېم قىلىپ باقايلى، — دېدى ئاسسىم ئۆزىنى

ئوخدىسىغا تاشلاپ. ئاسمىنىڭ ئايالىسى كاڭدا ئوخلاۋاتقان بالىلىرىنىڭ يېنىدىن قوپۇپ پەتنوسلۇق ساندۇق ئۈستىدىن ئۇلارغا مامۇق ياستۇقلارنى ئېلىپ تاشلىدى.

ئۇلارنىڭ كۆزى ئەمدىلا ئۇيقۇغا كېتىۋېدى هويلىدا غازلار غاقىلدىشىپ كەتتى.

— هوي، دۇكۇرلىشىپ ئاتلىقلار هويلىغا كىردىغۇ! — دېدى ئاسمىنىڭ ئايالى. ئاسىم ئالدىراپ كالىچىنى پۇتىغا ساپتى - دە، هويلىغا مېڭىپ:

— ئادىلجان ئويغىنىپ كەتمىگەندى، — دەپ شۇڭىرلىدى.

— هوي ئاسىم، سېنى قارا باستى قىلغىلى كەلدۇق، — دېدى يېزا باشلىقى تۇرسۇن گاراڭ - گۇرۇڭ ئاۋازدا ۋارقىراپ.

— ياخشى، خوي قىپسىلەر! — دېدى ئاسىم ئۇلارنىڭ ئېلىنى ئېلىۋېتىپ، — پاھ، سوغۇقنىڭ كۈچىنى - هە، ئۇستى بېشىڭلار ئۇنغا مىلەنگەندەك ئاپپاق قىراۋ بولۇپ كېتىپتۇ!

— شۇنچە ئات چېپىپمۇ كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇشقا داخىل بولالمىدۇق، هەي تەلەيسىزلىكىمىز! — دېدى هىكمەت ئېتىنىڭ ئۇلىنى بوشىتىۋېتىپ.

ئاسىم ئۇلارغا شۇڭىرلىدى:

— سادىغاڭ كېتەيلەر، ئادىلجان ئەمدىلا ئارام ئېلىشقا ياتتى. ئۆتۈنۈپ قالاي، بىر ئاش پىشىم ئۇيغاتماي تۇرساڭلار كەن!

— ئۇ غۇلىچىنى كەڭ ئېچىپ ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى.

يېزا باشلىقى ئۇنىڭ مۇڭىسىنى قېقىپ پىچىرلىدى:

— ئەسىرىمە ئاسىم، بىزمۇ شېرىن ئۇيقۇنى بۇزمايمىز، ئىسىق چېيىڭنى تەييارلا بىر ئوتلامدىن سۆمۈرىمىز - دە، ئۇخلايمىز، قالغان گەپلەر بولسا ئەتىگەنلىكتە.

— مەرھەمەت — مەرھەمەت، دالاندىلا نېمە قىلىۋېرىمىز - دە!

ئۇلار دالانغا كىرىپ ئەكبەر بىلەن كۆرۈشتى. ئەمدىلا

يېشىنىپ ئولتۇرۇشىغا ئىچكىرىدىن ئادىلجاننىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— يولداش تۇرسۇن، تازا سوغۇق يېدىگىز - ده!

دالاندىكىلەر بىر بىرىگە قارىشىپ قويۇشتى ۋە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

— داستىخاننى بىراقلا سالمىدىغان بولدۇق - ته! — دېدى ئاسىم كۈلۈپ تۇرۇپ، ئۇ پەگاغا چۈشۈپ سارايىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى. ئەكىرىلىگە قاتلانغان داستىخاننى سېلىۋېلىپ، چاققان چاسا جوزىنى كۆتۈرۈپ ھەممىنىڭ كەينىدە سارايغا ماڭدى.

تىنچ - ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن مېھمانلارنىڭ ھۇزۇرخالىق ئېيتىشلىرىغا قارىماي جوزا قويۇلدى.

يېڭا باشلىقى تۇرسۇن ھىكمەتكە قاراپ قويۇپ كەينىدىكى خورجۇنىدىن قوغۇن - ۋە يالتىراپ تۇرغان ساپ ئۈزۈملەرنى چىقىرىپ جوزىغا قويدى ۋە جاغدا قوغۇننى ئىشارەت قىلىپ:

— مۇنۇ جوزىدىكى قوزىلىق قويىنى، — دېدى ئۇ مەشرەپلەردىكى پاشىپلارنى دوراپ، — بىر سېخى باغۋەن جاپا چەككەن باشلىقلار ئېغىز تەگسۇن دەپ كېچىلەپ بىزنىڭ ئۆيگە يەتكۈزۈپ كېلىۋېدى، مەن بۇ سوۋغىنى دەم ئالغۇزماي يەتكۈزۈپ كەلدىم.

— دېمى كەم بولمىسۇن! — دېدى ھىكمەت كۈلۈپ تۇرۇپ، — باغۋەننىڭ سېخى ئىلتىپاتى، ئۈمىد ۋە تەلەپكە بايي ئىلتىماسىنىڭ خالىس شاھىدى بولۇش ئۈچۈن پېقىرمۇ بىللە كەلدى.

— قازانىنىڭ گۈۋاھچىسى چۈمۈچ دېگەندەك - ھە! — دەپ كۈلدى ئادىلجان چاخچاق قىلىپ، — باغۋەننىڭ كۆڭلىگە رەھمەت. ئەگەر جاپا تارتقانلار يېيىشى شەرت بولسا ئالدى بىلەن شۇ باغۋەن ئۈزى بۇ سوۋغىنى قوبۇل قىلسا بولىدۇ.

ئۆيدىكىلەر تەڭلا كۈلۈشتى. لېكىن يېزا باشلىقى قوللىرىنى كۆتۈرۈپ «پەتە» قىلدى - دە، كۈلۈپ تۇرۇپ ئاسمىغا:

— قېنى، ساھىبخان بۇنى تىلغىن. باغۇەننىڭ دىلى تولا نازۇك، ئېغىز تەگمىسەك رەنجىيدۇ. ئادىلجان شۇجى، مېھمان دېگەن قويدىن ياۋاش بولىدۇ، مۇنۇ جوزىدىكى سوۋغا پۈتۈن يېزىدىكى 17 مىڭ 870 نوپۇسلۇق دېھقانىنىڭ يۈرەك سوۋغىسى. ئېغىز تېگىڭ، يېزىمىزنىڭ ئەڭ شېرىن مېۋىلىرىگە ئېغىز تەككۈزەلمىسەك كۆڭلىمىز يېرىم بولىدۇ!

ئادىلجاننىڭ توسوشلىرىغا قارىماي قوغۇن تىلىندى، ئۇزۇم تەخسىلەرگە ئېلىندى. ئالمىلار، نەشپۈت - دۇشەشلەر خۇرجۇندىن يەنە چىقتى...

يېزا باشلىقى تۇرسۇن مېۋىگە تولغان داستىخانىنى كۆرسىتىپ:

— ئادىلجان شۇجى، بىزنىڭ يېزىدا دائىم ياز، مەيلى قەھرىتان قىشتا، مەيلى سېرىقتال ئەتىيازدا كېلىپ بۇ مېۋىلەرنىڭ ساپىقىدىن يېگىلا ئۇزۇلگەنلىرىگە ئېغىز تېگەلەيسىز!

...

ئەكبەر ئورنىدىن تۇرۇپ ئادىلجانغا قارىدى:

— مېنىڭ ۋاقتىم توشتى، ھېلىقى يەرگە ھازىر ماڭمەن. بولمىسا بۇگۈن كەچ قايتىپ كېلەلمەيمەن.

ئادىلجان بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ئۇنىڭ كەينىدىن ئاسىم بىلەن چىقتى. ئەكبەر ئاسمىغا پىچىرلىدى:

— ھىكمەتنىڭ مېۋىلىرى ئاسانلا جوزاڭغا چىقىۋالدىغۇ ئاكا، بىر ئامال قىلىپ ئادىلجان شۇجىغا بۇ سىرنى بىلدۈرۈپ قوي.

..

ئاسىم كۈلۈپ قويدى، ۋە ئېغىلدىن توقۇقلۇق ئاتنى ئېيىچىقىپ:

— ھېلىقى زىۋىرشالا توختام قىلىشقان ئورۇنمۇ ياخشى

ئالىدىكەن، شۇلارغا يولۇقامسەن يە؟ — دېدى.
— ئۇقۇشتۇق. — دېدى ئەكبەر ئاتقا مىنىۋېتىپ، — ئۇلار بىر يېغىنى 25 پۇتدىن ئالىدىكەن. لېكىن يارىتىپ ئالىدىكەن. يەرلەرنىڭ دېيىشىچە ئۇلار باغ ھېسابىدا سېتىۋېلىپ ماشىنىلىرى بىلەن قەغەز زاۋۇتىغا ئاپىرىپ كىلولاپ ساتىدىكەن. شۇ چاغدا بىر باغ قومۇش 57 پۇتقا يارايدىكەن. شۇنداق قىلىپ پايدا تېپىۋاتقان ھايانكەشلەر ئوخشايدۇ ئاكا.
— ماڭا قارا، ئۇنى نەدىن ئاڭلىدىڭ؟
— سونۇرغا روزىمەت ئېيتىپ بېرىپتۇ.
ئۇلار بىر بىرىگە قارىشىپ قويۇشتى.
ئاسىم قايتىپ كىرگەندە جوزىدىكى مېۋىلەر شۇ پېتى تۇراتتى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئادىلجانغا تېخىلا يېلىنىۋاتاتتى:
— ئالىسكىزا ئادىلجان شۇجى، تاك سەھەردە يېگەن سۇلۇق مېۋە يۇرەكنى يارتمدۇ دېيىشىدىكەن.
— سىز يەنىلا ياشارتىشنىڭ كويىدىمۇ؟ — دەپ چاخچاق قىلدى ئادىلجان مەنىلىك قىلىپ، — سىز بىلەن بىز ياشارتىپ نېمە قىلىمىز؟ ياشارتقۇمىز كەلسە قاۋانلىقنى ياشارتايلى، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى ياشارتايلى، مۇنۇ كونىدىن قالغان يېزىلىرىمىزنى، ئېتىز - ئۇرمانلىرىمىزنى، باغ - يايلاقلىرىمىزنى ياشارتايلى! يېزا باشلىقى سىز بىلەن بىز قىلىدىغان ئىشلار نۇرغۇن. ياخشى مېۋە، كىيىم - كېچەك، ئۆي - جاي ھەتتا ياش ئايال توغرىسىدىلا باش قاتۇرۇپ ئۆمرىمىزنى زايا قىلىۋەتسەك بولماس!
ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسىنىڭ يېزا باشلىقىنى تەنقىد قىلىۋاتقىنىنى ئاڭلىغان ھىكمەت تۇيدۇرماي تالاغا قاراپ كەينىچە ماڭدى. ئۆزىگە تۇزۇكرەك ئىلتىپات كۆرسەتمىگەن ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسىنى ئىچىدە تىللىغىنىچە ئېتىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ ئېتىغا مىنەي دەپ تۇرۇشىغا ئۆيدىن يېزا باشلىقى تۇرسۇن

چىقىپ كەلدى، ئۇ ھىكمەتنىڭ يېنىغا كېلىپ:
— مەنسۇر، ئەكبەرلەر مېنى چېقىپتۇ! — دېدى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، — قارىغا، ياش خوتۇن ئالدىڭ دەپ ئەيىبلەۋاتقىنىنى!
— چۈپەي ئادەملەر ئاشۇنداق چۈپەي گەپلەرنى قىلىدۇ، — دېدى ھىكمەت پىچىرلاپ.
— ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ بوپتىمىز ھىكمەت. قايتىڭ، پەزىلەتكە بالا ئەۋەتىڭ. ئاۋارە بولمىسۇن!
— ئۇنىمىغىدەكما؟
— بىردەم تۇرۇپ ئالتىنچى چوڭ ئەترەتكە ماڭغۇدەك. ئەمدى ماڭا خىزمەت ئۈستىدە يولىورۇق بېرىدىغان بولدى، مەن كىرەي، — دېدى ئۇ ئۆيگە قايتىپ.
— ھاي، ھىكمەتژاي نەگە؟ — دەپ ۋارقىرىدى ئاسىم ئۆيدىن چىقىپ، — ھېچ بولمىسا نېم قىلىپ كېتىڭ!
ھىكمەت قوللىرىنى كۆكرىكىگە قويۇپ ھۇزۇرخاھلىق ئېيتتى.

* *

ئادىلجان كەتكەندىن كېيىن ئاسىم خۇشال بولۇپ يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا:
— قومۇشلارنى سېتىۋېرىمىز - دە، ئەمدى يەنە بىر - ئىككى ئاي قومۇش ئورۇپ سېتىۋالساق يېزا باشلىقى . . . — دېۋىدى، تۇرسۇن ئۇنىڭغا ئالايدى:
— قاچانغىچە كاپىتالىزم ئۈچۈن ئىشلەيسەن؟ تېخى سەگىمىدىڭمۇ؟
— بۇ نېمە دېگىنىڭىز يېزا باشلىقى؟
— ئۆتكەندە دېدىمغۇ: قومۇش ئورۇشنى توختات، ئەزالار

ئەمدى كۈن بويى ئۆگىنىش قىلىدۇ. ئومۇش سېتىشنى توختات، ساتساڭ پۈلۈڭ مۇسادىرە قىلىنىدۇ!

— بۇ گەپىڭىز ئادىلجاننىڭ يوليورۇقلىرىغا ئوخشىمىدىغۇ؟

— ئادىلجان ئۆچىنچى چوڭ ئەترەتتە سوتسىيالىستىك تەربىيە سىناق قىلىنىۋاتقىنىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغان ئوخشايدۇ. بۈلۈم باشلىقى چىن بۇ يەرنىڭ ئەھۋالىنى تازا بىلىدۇ. ئۇ كىشى ئۇنۇڭغۇنلا: ھازىر جۇڭگو جەمئىيىتىدە ئۆتكۈر، جىددىي كۈرەش ئەھۋالى يۈز بېرىۋاتىدۇ، ئۆچىنچى چوڭ ئەترەتتىمۇ شۇنداق. كۈچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ مەنسۇر گۇرۇھىنى پاش قىلىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇڭلار، دەپ يوليورۇق بەردى.

— ئۇنداق بولسا نېمىشقا بايا ئادىلجانغا بۇ پىكىرلىرىڭىزنى ئوچۇق ئېيتمايسىز؟

— ئېيتتىم!

— مەن ئاڭلاپ تۇردۇمغۇ: جەزمەن سىزنىڭ دېگىنىڭىزنى قىلىمىز. مانا ئوچۇق بولدى دەپ تۇرغىنىڭىزنى ئاڭلاپ تۇردۇمغۇ!

— ئاڭلاپسەن، چۈشەنمەپسەن، — دېدى يېزا باشلىقى خاپا بولۇپ، — سىنىپىي كۈرەش، ئىككى يول كۈرىشى بار يەردە لۈشيەن كۈرىشىمۇ بولىدۇ يولداش. مەن سېنى بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن بىر كۆرۈشتۈرمەم بولمىدى، سىنىپىي كۈرەش ئېڭىڭ بەك تۆۋەن. بىلەمسەن، مەنسۇرلار ئادىلجانغا نېمىلەرنى دېمىدى!

ئۇ قولىنى قاتتىق بىر سىلكىدى - دە، ئېتىغا سەكرەپ مىندى.

ئادىلجانمۇ، يېزا باشلىقى تۇرسۇنمۇ كەتكەندىن كېيىن ئۆچىنچى چوڭ ئەترەتتىكىلەر قومۇش ئورۇش، سېتىش بىلەنلا بولۇپ ئۆگىنىشنىمۇ توختىتىپ قويۇشتى، بۇ ئەھۋالنى بۆلۈم

باشلىقى چىن ئاڭلىغاندىن كېيىن يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا:
— سىنىپىي كۈرەشنىڭ جىددىيلىشىۋاتقانلىقىنىڭ بەلگىسى بۇ، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە كاپىتالىزم كۈچلىرى ئۇستۇن ئورۇنغا چىقىۋالغان، جىددىي تەدبىرلەرنى قوللانمىساق بولمىدى! — دېدى جىددىيلىشىپ.
ئۇلار تەدبىرلەر ئۇستىدىمۇ ئوبدان پىكىرلەشتى. شۇندىن كېيىن بۇ تەدبىرلەر توغرىسىدا بىرىنچى بولۇپ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتكە خەۋەر ئېلىپ كەلگەن ئادەم روزىمەت بولدى. ئۇ يېڭى خەۋەرنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن زىۋىرشانىڭكىگە ئالدىراپ يۈگۈردى.
ئۇ سەككىزىنچى ئەترەتكە كەلگەندە زىۋىرشا بىرنەچچە ئەزاغا چانا قوشقۇزۇپ، ئۆزى كىچىك ئەترەتنىڭ ئالقاشقا ئېتىنى مىنىۋېلىپ، ئىگەردە قىيسىيىپ ئولتۇرغىنى. ئۇ ياغاق قۇلاقچىسى ئورنىغا تۇلكە قۇلاقچا، ھېلىقى كۈرەك جۈۋا ئورنىغا قوزا تېرىسىدىن قايرىما ياقا قىلىنغان، قارا تاشلانغان سەنسەن جۈۋا كىيىۋالغانىدى. ئۇ ئېتىنى ئويىنتىپ كۆڭلىگە پۈككەن ئىشنككە بېرىپ:
— ھارۋىلار بۈگۈن قومۇش بېسىپ ماڭىدۇ، قومۇش بېسىپ بېرىشكە بارغىن جۈمۇ! — دەپ قويىاتتى ـ دە، ئاتنىڭ باش سىلكىپ، ئويناقلاپ مېڭىشىغا زوقلىنىپ كۈلۈمسىرەپ قويىاتتى. روزىمەت كېلىشتىن بۇرۇن زىۋىرشا بوغالتىر بىلەن ئولتۇرۇپ قومۇشنىڭ كىرىمىنى ھېسابلاپ كۆردى. سەككىزىنچى ئەترەت ھەممە ئەترەتلەردىن ئارتۇق ئورغان. بۇنىڭ سەۋەبى بۇ قېتىم كوللېكتىپ ئورۇشتىن بۇرۇن شەخسلەر ئورغان قومۇشلارنىمۇ نومۇر بېرىپ باھالاپ ئېلىپ بۇ قېتىم ئورغان قومۇشقا قوشۇمتكەنىدى. زىۋىرشانىڭ ھېسابىدا ئۇلارنىڭ 30 مىڭ باغ قومۇشى يەتتە مىڭ 500 يۈەن بولاتتى. زىۋىرشا بۇ سانغا رازى ئەمەس، مۇشۇ سۈرئەت بىلەن يەنە 20 كۈن قومۇش ئورغاندا ئۇنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن سانغا يېقىنلىشاتتى. ھازىر

بولسا تېخى ئاز... يەتتە مىڭ 500 يۈەن پۇلدىن ئۇنىڭغا تېگىدىغىنى قانچىلىك بولار؟...

— تېز ساتايلى، مۇسادىر قىلغۇدەك! — دېدى روزىمەت ھاسىراپ تۇرۇپ، — ئەڭ ياخشىسى ھازىرلا مېڭىڭ!

نېمىگە شۇنچە مەگدەيسەن ھوي، — دېدى زۇبەرشا ھەيران بولۇپ، — نېمىنى مۇسادىرە قىلىدىكەن؟

— ئەترەتلەرنىڭ قومۇش سانقان پۇللىرىنى، قومۇشلىرىنى!

— كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟

روزىمەت زۇبەرشانىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى.

— يور، سۇلايمانىنى تاپايلى! — دېدى زۇبەرشا ئالاقزادە بولۇپ، — ھېلىقىلار دەريا بويىغا توشۇپ بەرسىلا ئۆزىمىز ئېلىپ كېتىمىز دەپتىكەنغۇ!

— ھىم!

— بۇ قايسى ناكەسنىڭ ئىشىدۇ - ھە؟

— ئاشۇ ئەكىبەرنىڭ بولمامدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە كىم بار ئىدى!

— ئەكىبەر چۈشتىن كېيىن چوڭ ئەترەتكە قايتتى. ئاۋرال ئېتىكىدىكى چەكسىز بوز يەر، قاش دەريانىڭ ئىككى قاسىغىدىكى ئورمانلار ۋە ئىلى دەريانىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئېدىرلار ئۈستىدە قەد كۆتۈرۈپ، كۆمۈش تاجلىق چوققىلىرىغا بۇلۇتلارنى قوندۇرۇۋالغان تيانشان تېغى، دالىنىڭ ئۇ يەر - بۇ يېرىدە خۇددى ئاق داستىخانىنىڭ قارامتۇل گۈللىرىدەك قارىيىپ تۇرغان مەھەللىلەر ئەكىبەرنىڭ قەلبىدە ئۆز يېرىگە — ئۆز ۋەتىنىگە چەكسىز مۇھەببەت ۋە پەخىرلىنىش تۇيغۇسىنى قوزغىدى. مۇشۇ ۋەتەن تۈپرىقى ئۈچۈن قانچىلىك ئېسىل مەرتلەر ئىسىق قانلىرىنى تۆكتى، قانچىلار يەنە ئۆز ۋۇجۇدىدىكى ئەڭ ئېسىل، ئەڭ قىممەتلىك نەرسىلەرنى سەرپ قىلىۋاتىدۇ - ھە؟

ئۇ بۇ خىيالدىن ئۆزى ياشاۋاتقان چوڭ ئەترەتكە قايتتى. ئۇنىڭ قەلبىنى خۇشاللىق چۈلغىۋالدى: ئەزالارنىڭ تەر تۆكۈپ ئورىغان قومۇشى ياخشى پۈلغا يارايدىغان بولدى. ئۇ ھەربىيلەرگە بېغىنى ئون بەش پۈتىدىن سېتىشقا كېلىشىپ قويدى. «قار ئېرىگىچە قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشتىن خېلى كىرىم قىلىدىغان ئوخشايمىز!» دەپ ئويلىدى ئۇ كۆلۈمسىرەپ. ئۇ ئۆزى كۆلۈمسىرىگەندە ئۆزى بىلەن بىللە يۈزلىگەن ئادەملەرنىڭ كۆلۈۋاتقىنىنى ئويلىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كۆلۈمسىرەپ خۇشال بولۇۋاتقان تونۇش ئادەملەر بىرمۇ بىر كەلدى.

ئۇ مەنسۇرنى ئويلىغاندا يۈزلىرى چىملىداپ كەتتى. ئۇنىڭ يادىغا ئاينۇر يەتكەن، قىز ھازىر دوختۇرخانىدا، ئۆپكىسىگە سوغۇق تەگكەنىدى. قايسى كۈنى ئەكبەر يوقلاپ كىردى. قىز دەرھال تام تەرەپكە قاراپ يېتىۋالدى. ئەكبەر ئېلىپ كىرگەن ئالمىلىرىنى تومپۇچكىغا قويدى - دە، تىتىرەكگۈ ئاۋاز بىلەن:

— ئاينۇر، ئۇقۇشماسلىق بولۇۋاتىدۇ، — دېدى.

ئىشىك ئېچىلىپ ياتاققا مەنسۇر كىرىپ كەلدى. ئۇ ھودۇقۇپ - قىزىرىپ كەتكەن ئەكبەرنى كۆرۈپ:

— كۆرۈنمەس بولۇپ كەتتىڭغۇ؟ — دېدى.

— قومۇش ساتالماي...

ئەكبەر شۇندىن بېرى نە ئاينۇرنى، نە مەنسۇرنى كۆرمىدى. ھازىر شۇ قومۇش سېتىلىدىغان بولدى. ئۇ خۇشال ئادەملەر قاتارىدا ئاينۇرنى كۆرۈشكە شۇنچە ئالدىرىدى.

ئەكبەر چوڭ ئەترەتكە شۇنچە ئالدىراپ ماڭدى، ئۇ مەھەللىگە ئەگىشىدىغان بۇرۇلۇشقا كەلگەندە ئالدىدىن قاتارلىشىپ 40 — 50 تەك قومۇش باسقان چانىلار چىقىپ كەلدى. ئات قوشقان، ئۆكۈز قوشقان بۇ چانىلار باھار ئاسمىنىدا ئۇچقان قاقىرلاردەك بىر بىرىگە ئۇلىشىپ كەلمەكتە، چانىلارنى يانداپ ئايقاشقا ئاتنى ئويناقلىتىپ زىۋىرشا، ئۇنىڭغا ياندىشىپ ئېگىز قارا ئاتتا

سۇلايمان گۇر - گۇر كەلمەكتە ئىدى. ئەكبەر بىرىنچى چاندىكى ئاتتا قىيىشىيىپ ئولتۇرغان، قارا بۇرۇتلىرىنى ئاپئاق قىراۋ باسقان ئادەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— ھە، نەگە ئېلىپ ماڭدىڭلار؟

— ئوبلاستلىق قۇرۇلۇش ئەترەتنىڭ كۆرسەتكەن يېرىگە!

— شۇ ئۆتكەنكى باھا بىلەنما؟

— شۇنداق ئوخشايدۇ.

— سىلەرگە ئۇ يەرگە توشۇشقا كىم باشچىلىق قىلدى؟

ھېلىقى ئادەم بېشى بىلەن زىۋىرشالار تەرەپنى شەرەت قىلدى.

— بىز ئۇلارغا قومۇش ساتمايمىز، — دېدى ئەكبەر گەپنى قىسقارتىپ، — دەرھال قايتىڭلار.

ھېلىقى ئادەم نېمە قىلارىنى بىلمەي قاراپلا قالدى. چانىلار كەينى - كەينىدىن تىزىلىپ توختاشقا باشلىدى. زىۋىرشا بىلەن سۇلايمان يول چېتىدىكى كۆلتۇك قاردا ئاتلىرىنى ئۇ كۆرەڭ تاشلىتىپ ئەكبەرنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى:

— نېمىشقا توسۇالدىڭ، ئەكبەر؟ — زىۋىرشا قامچىسىنىڭ دەستىسى بىلەن تۇلكە تۇمىقىنى يۇقىرى ئىتتىرىپ قويۇپ سورىدى.

— بىز ئۇ يەرگە ساتمايمىز، — دېدى ئەكبەر سالماقلىق بىلەن. — چانىلار دەرھال يانسۇن!

— كىمگە ساتمىزكەن ئەمىسە؟ — سۇلايمان تاقەت قىلىپ تۇرالماي سورىدى.

— ھەربىيلەرگە ساتىدىغان بولدۇق.

— ئۇلارنىڭ نەرقى بەك ئەرزان دەپدىغۇ؟ — سۇلايمان ئالدىغا ئېتىلىپ دۇئىتتى، — ئۇلار بىر بېغىنى ئون بەش پۇلغا ئالىدىكەنغۇ، ئونچىلا ئەرزان ساتقۇچە بورا توقۇيلى بولمىسا!

— ھەربىيلەر دۆلەت باھاسىدا ئالىدۇ، ساڭا ئەرزان

كۆرۈنگىنى بىلەن قىممەتلىك ئىشقا سەرپ قىلىدۇ.
- بىزگە پۇل لازىم، پۇل! — سۇلايمان قامچىسىنى پۇلاڭلىتىپ ۋارقىرىدى.
— ساڭا پۇل لازىم بولسا، بىزگىمۇ پۇل لازىم، لېكىن بۇ پۇلنى بىز قاراڭغۇ بازار قىلىش ئارقىلىق تاپمايمىز.
ئەكبەر بۇ سۆزنى كۆپچىلىك ئاڭلىسۇن دەپ ۋارقىراپ ئېيتتى.
— ساتىدىغانلار شۇلارغا ساتسۇن، مەن ئۆز چانىلىرىمنى توختام قىلغان يەرگە ئاپىرىمەن! — دېدى زۇبەرشا.
— سەن ئەكبەر، خەلقنىڭ قان - تەرىگە ئىچ ئاغرىتمايدىغان ئادەمكەنسەن! — دېدى سۇلايمان.
— خەلقنىڭ قان - تەرى دەمسەن؟ — دېدى ئەكبەر، — ھەربىيلەر بىزنىڭ قومۇشىمىزنى دۆلەت مۇداپىئەسى ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ، سېنىڭچە بىزنىڭ تۆككەن تەرىمىز ئۆز جايىنى تاپماپتىما؟
زۇبەرشا بىلەن سۇلايمان ئىككىسى ئەكبەر بىلەن گەپ تالىشىپ نەپ ئالالمايدىغانلىقىنى بىلىشەتتى، ئۇلار ئەمدى ئۆكتەملىك قىلىشقا ئۆتتى. سۇلايمان ئېتىنى ئەكبەرگە قارىتىپ دۈمبىتىپ، مەيدىسىنى كەڭ ئېچىۋېتىپ گۈركىرىدى:
— مەن سېنى تازا بىلدىم، سەن بىزگە ياخشى كۆن كەلتۈرمەيدىكەنسەن، سەن كەلگەندىن بېرىلا مانا مۇشۇنداق بىزنىڭ زىيىنىمىزغا ئىش قىلىۋاتىسەن!
چانىلارنى تاشلاپ ئادەملەر تالاش - تارتىش بولۇۋاتقان يەرگە توپلىنىشقا باشلىدى. ئەكبەر سۇلايماننىڭ قىلغان دوقلىرىنى ئاڭلاپ ئاچچىق كۈلۈمسىرىدى:
— قاغىمۇ قوغۇنلارنى چوقۇلاپ كاردىن چىقارغىنىنى قوغۇن ساقلىغىنىم دەپ ماختانغۇدەك . . . يولداشلار، قايتىڭلار، ياخشىكىنىڭ قارارسىز بىرمۇ چانىنىڭ مېڭىشىغا رۇخسەت يوق!

ئەكبەر شۇ گەپنى دېدى - دە، ئېگىزلىق بىلەن مەھەللىگە قاراپ ماڭدى.

سۇلايمان غارالق - غۇرۇلۇق ئاۋازى بىلەن قامچىسىنى پۇلاڭلىتىپ ۋارقىرىماقتا:

— مېگىتلار! ھەي يول باشلىماي قۇرۇپ كېتىدىغان كۆسپاق، ئالدىڭغا ماڭماي نەگە بۇرۇلىسەن!

زۇبەرشا چانلىرىنى كەينىگە بۇراۋاتقان ئادەملەرگە قاراپ غوتۇلدىدى:

— توۋا، ماۋۇ خەقنىڭ گالۋاڭلىقىنى قارىمامدىغان؟ كۆرۈنۈپ تۇرغان پايدىنى كۆرمەسكە سېلىۋاتقىنىنى هوي، چوڭ ئەترەت بويىچە 360 مىڭ باغ قومۇش دۆلەت باھاسىدا ئارانلا 54 مىڭ يۈەن بولىدۇ. مۇنۇ بىز ئېپكېتىپ بارغان يەردە نەق 90 مىڭ يۈەن! ئېسىت - ئېسىت!

— ھەي ئاغىنىلەر، زېمىنىغا ماڭمىسىلەر! ھەي ئاغىنىلەر سىلەرنىڭ يانچۇقىڭلارغا كىرىدىغان پۇلغۇ بۇ، يانماڭلار دەيمەن! نېمىدېگەن كالۋالىق بۇ! ئىككى ئېغىز چىرايلىق سۆزگە نەچچە مىڭ يۈەن خەجلەيمىزمۇ، ئاغىنىلەر!

ئۇلار ئىككىسى ئاتلىرىنى ببرى ئۇ باشقا، ببرى بۇ باشقا چاپتۇراتتى، لېكىن ئادەملەر پەرۋاسۇ قىلمىشماي ئېگىزدىكى يۈمشاق قاردا دائىرە قىلىپ ئۆز چانلىرىنى كەينىگە بۇراش بىلەن ئاۋارە ئىدى.

سۇلايمان ئەكبەرنىڭ كەينىدىن قارىدى. ئۇ ئاسمىنىڭ ئاق بوز ئېتىنى يورغىلىتىپ كەينىگە بۇرۇلۇپمۇ قويماي مەھەللىگە قاراپ كېتىۋاتاتتى. ئەڭ كەينىدىكى چانلار ئاللىقاچان كەينىگە يانغان، ئۇلار ئەكبەرنىڭ كەينىدىن قاتارلىشىپ كېتىپ بارانتى. سۇلايمان ھېچ بولمىسا چانلارنىڭ يېرىمى كەتسىمۇ يېرىمى قالار دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن ئۇ ھەممىلا چانلارنىڭ بۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇنىڭ غەزىپى ئۆرلىدى:

— راسا ناکەسلەرنی باشلاپ کەپتىكەنمىز - دە، تۇفى، ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان قاپاقباشلار!

ئۇ ئەمدى چانىلارنى تىللاشقا باشلىدى. قۇلاقچىنى ئېگىكىدىن باغلىۋالغان، ساقاللىرىنى ئاپئاق قىراۋ باسقان بىر ئادەم ئاچچىقى بىلەن سۇلايمانغا ۋارقىرىدى:

— ھەي، تىلىڭنى يىغىۋالچۇ، بىز سەندەكلەرنىڭ پېشىنى تۇتۇپ بۇرنىمىزغا يەپ كەتكەن خەق، تولا كاپشىماي يولۇڭغا كېتىۋەرمەمسەن!

يەنە بىر ئەزامۇ ئۇن قوشتى:

— سەنلەر ھۆكۈمەتكە ساتمىز دېيىشمىسەڭ بېكىرنىغا بۇنچىلىك سوغۇق يېمەيتتۇق. ئەكبەر ئۇلارنى قارا ئاغۇ بازارچىلار دەيدىغۇ!

سۇلايمان بىر ئەزانىڭ چاپىسى يېنىغا ئېتىنى دىۋىتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ قولىدىن ئاتنىڭ چۇلۇڭۇرىنى سىلكىپ تارتتى:

— ئەكە، سەن ئاپارمىساڭ، ئۆزۈم ئاپىرىمەن!

ھېلىقى ئەزامۇ چۇلۇڭۇرىنى قويۇپ بەرمەستىن تۇرۇپ:

— قومۇشنى سەن ئەمەس، بىز ئوربغان، نەگە ئاپىرىشنى ئۆزىمىز بىلىمىز! — دېدى.

چانىلار كەينىگە ياندى. زىۋىرشا بىلەن سۇلايمان قامچا دەستىلىرىگە تايىنىپ ئوغلاق تارتقۇزۇپ قويغان چەۋەندازلاردەك سولتىيىپ قېلىشتى، ئۇلار نە ئالدىغا قاراپ مېڭىشنى، نە ئەزالارنىڭ كەينىدىن مەھەللىگە قاراپ مېڭىشنى بىلمەيتتى.

سۇلايمان يېنىچە بولۇپ غانجۇغىسىدىكى خورجۇنىنىڭ ئىزمىلىرىنى يېشىپ، توختام تۇزگۈچىلەرگە ئېلىۋالغان ھارپىدىن بىر بوتۇلكا ئالدى - دە، ئاغزىنى چىشى بىلەن چىشلەپ ئېچىپ، ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئاغزىغا توغرىلىدى.

زىۋىرشا ئۇنىڭ ھەربىر يۇتقاندا لىپىلداپ تۇرىدىغان،

بۆرتۈپ چىققان بۇغدىيىكىگە قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى:
— بولدى ھوي سۇلايمان، ئۆلۈۋالمىغىن يەنە!
سۇلايمان ئاغزىنى يېڭى بىلەن سۈرتتى. ئۇنىڭ ئىككى جاۋغىيىدىن سىرغىپ چۈشكەن ھاراق ئەلەملىك كۆز يېشىدەك ياقىلىرىنى نەمدىدى...
— خەپ ئەكبەر، خەپ ئەكبەر! — دېدى ئۇ ئۆزۈپ. ئۆزۈپ، — سەنمۇ كەلدىڭ، مېنىڭ ئىشىم ئوڭ بولمىغىلى تۇردى، خەپ، خەپ! — ئۇ بوتۇلكىسىنى يەنە ئاغزىغا توغرىلىدى. ئۇنىڭ ئېتى بېلى تالدىمۇ ياكى ھەمراھلىرىنى سېغىنىدىمۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ مەھەللىگە قاراپ ماڭدى، بېشى ساڭگىلىغان زىۋىرشانىڭ ئايقاشقىسىمۇ مەھەللىگە قاراپ تىزگىن سىرتىكە باشلىدى.

ئەكبەر قارائىغۇ چۈشكەندە مەھەللىگە قايتتى. ئۇنىڭ بىلەن زەربىدارلارمۇ قايتتى. جاڭزا ۋە بېسىقلىق قومۇشلارغا بولسا نۆۋەتچى مىنبىگىلار قاراپ قالدى...
ئۇ مەھەللىگە كىرگەندە بىر چاقى كۆۋرۈككە چۈشۈپ كەتكەن دىشلۇ بىلەن ھەپىلىشۋاتقان ئۇچ - تۆت ئادەمنى كۆردى. ئەكبەر مىنبىگىلار بىلەن ھارۋىنى چىقىرىشقا ياردەملەشتى. كۆپچىلىك پىشاڭلار بىلەن كۆۋرۈك ياغاچلىرىنىڭ ئارىسىغا قىسىلىپ قالغان چاقنى چىقاردى.
— سىلەر نەگە ماڭغان ھارۋىكەشلەر؟ — ئەكبەر ئالدىدىكى چوقۇر ھارۋىكەشتىن سورىدى.
— ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىن ئۇچ تونىنا بېلىق سېتىلۋالغانىدۇق، — دېدى ھارۋىكەش، — مۇنۇ مەھەللىدە سۇلايمان دېگەن بىر تونۇشىمىز بار، بۈگۈن شۇنىڭكىدە قونۇپ ئەتىگەنلىككە بېلىق بېسىپ قايتىمىز.
— سىلەر نەدىن؟
— بىز سەييارە قۇرۇلۇش ئەترەتنىڭ!

— قايسى ئىدارىگە قارايسىلەر؟
ئۇلار ئورنىنى مەلۇم قىلدى.
— ئالاقەئىلار قېنى؟
— ھەي «قاياق»، — دەپ ۋارقىرىدى ھارۇنكەش،
—ھېلىقى قەغەزلەر قېنى؟
«قاياق» دېگەن لەقەمى ئىسمى بولۇپ سىئىشىپ قالغان پاكار، سېمىز ئادەم ھارۇندىن ئىغائىلاپ چۈشۈپ كەلدى.
— ھەي ئۇكا، مېنى تونۇمىدىڭىزما، ھېلىقى كېمىدە..

ئەكبەر بۇ ئادەمنى تونۇدى. كۈزدە ئەكبەر كېمە يېنىدا ئۇچرىتقان. ئۇ چاغدا ئەكبەر دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈپ قايتقانىدى. بىر شوخ ئات قوشقان ياش بالا ھارۇسىنى سو قىلىپ كېمىگە سالدى. ئات سو بولغۇچە كېمىنىڭ گىرۋىكىگە ھارۇا چاقلىرىنى ئېپكېلىپ تاقىدى. ئاشۇ «قاياق» ئاتنىڭ كوكۇلىنى زوقلىنىپ تۇتتى. ئاتنىڭ كۆزىدىكى تېڭىق يېشىلىپ كېتىپ، ئات دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا ئىككى چەتكە قاراپ قويۇپلا ئۆزىدەشكە باشلىدى. ھارۇا ئات بىلەن دەريا‌غا چۈشۈپ كەتتى. ئات بىر چۆكۈپ چىقىپ ھارۇا بىلەن ئۈزۈشكە باشلىدى. ياش بالا يىغلىغىلى باشلىدى، ئەكبەر ئويلىنىپ تۇرمىدى. كىيىمىنى سېلىپ تاشلاپ دەريا‌غا سەكرىدى - دە، بىرنەچچە غۇلاچ تاشلاپلا لەيلەپ كېتىپ بارغان ھارۇنغا بېرىپ يامىشتى. ئۇ ئاتنىڭ يايلىدىن تۇتۇۋېلىپ سۇدا ئۈزۈپ، ھارۇنىنى قىرغاققا ساق - سالامەت ئېلىپ چىقتى. «قاياق» شۇ يەردە تۇراتتى. قىرغاققا تۆت كېمە باغلانغان. كېمە ئۇستىدە بىر ئاپئاق بۇرۇتلۇق ئادەم ئولتۇراتتى. ئاق بۇرۇت ئادەم ئەكبەرگە موخورکا سۇندى ۋە «قاياق»نى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:
— مۇنۇ ئاداشلار قايسى كۈنى مۇشۇ تۆت سال بىلەن قېچىۋىدى. مەنمۇ سىزدەك ئارقىسىدىن ئۈزۈپ بېرىپ بىر

بىردىن تۇتتۇم، سۇ بىلگەننىڭ پايدىسى چىققەن، — دېدى.
ئەكبەر قىزىقتى:
— سالچىلارنى نېمىشقا تۇتتىڭىز؟
— سىز بىلمەيسىز، مەن دېگەن ئورمان ئىدارىسىنىڭ نازارەتچىسى. ھەرقانداق سالچى مۇشۇ يەردە سالنى قىرغاقتا توختىتىپ ماڭا قەغىزىنى كۆرسىتىدۇ. لېكىن بۇلار كۆرسەتمەي قاچتى. تۇتۇۋېلىپ سالنى باغلىۋالدىم. تەكشۈرسەك ياغاچنى موڭغۇلكۆرە ئاغيازدىن ئېقىتىپ كەپتۇ - يۇ، قەغىزى يوق، تۇتۇۋالدۇق. مۇنۇ سىمىز ياغاچ بېقىپ ياتىدۇ، قالغانلىرى شەھەرگە كەتتى...
ئەكبەر سىمىزنى تونۇدى. ئۇ دەرھال ياغاچنى ئېسىگە ئېلىپ:
— ھە، راست شۇ سىزغۇ، ياغاچلىرىڭلار قانداق بولدى؟
— دەپ سورىدى. سىمىز ئويلانمايلا جاۋاب بەردى:
— مۇسادىرە بولۇپ كەتتى...
سىمىز مۇنۇ ياش يىگىتنىڭ ياچىيكا شۇجىسى ئىكەنلىكىنى، مۇنۇ ياشلارنىڭ مىنبىڭلار ئىكەنلىكىنى ئويلاپمۇ قويمىدى. «دېھقانىنىڭ مېنىڭ ياغىچىم بىلەن نېمە كارى بولسۇن» دەپ ئويلىدى ئەتمالسىم.
ئەكبەر سۇرۇشتۇرۇشكە باشلىدى:
— نېمىشقا مۇسادىرە قىلدۇ؟
— نېمىشقا بولاتتى، بىز قەغەزسىز ئەكەلگەن ياغاچلار - دە!
— نېمىشقا قەغەزسىز؟
سىمىز زېرىككەندەك ئېرەڭسىزلىك بىلەن جۇۋسىنى چىڭ ئوراپ ئەسنىدى - دە:
— شەخسلەردىن سېتىۋالغان ياغاچلار ئىدى، — دېدى.
ئەكبەر بۇلارنىڭ قەغەزلىرىگە قول چىرىقىنىڭ يورۇغىدا

سىنچىلاپ قارىدى. قەغەز، تامغىلار ئۇنىڭ خاتىرىسىدىن مەھكەم ئورۇن ئالدى.

ئۇ چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسسىمنىڭ ئۆيىگە ئالدىراپ كېتىۋېتىپ ئادىلجان شۇجىنىڭ سۆزلىرىنى ئەسلىدى: «. . . پۈتۈنسىمۇ تېپىش كېرەك، لېكىن جەمئىيەتتىكى سىنىپىي كۈرەشنى چۆرۈۋەتمەڭلار. . . بولۇپمۇ هازىر ناهىيىمىزده يوشۇرۇن ئوقەت قىلىۋاتقان هايانكەشلەر گۇرۇھى، يەر ئاستى ئىش كۆتۈرە ئېلىش ئەترەتلىرى، ئوغرىلار، خىيانەتچىلەر گۇرۇھلىرى بار. بىز هازىر ئۇلارنى ئېنىقلاشنىڭ ئامالىنى قىلىۋاتىمىز. . . ئۇقتۇرۇشمۇ تارقاتتۇققۇ. . .» ناهىيىلىك پارتكومنىڭ ئۇقتۇرۇشىدا ئېيتىلغان هايانكەشلەر گۇرۇھى بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئۇنداق بولسا بۇلار سۇلايمان بىلەن قانداق ئالاقە ئورناتتى؟ سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ كەم ئاشلىقى مۇشۇنداقلارغا ئاققان بولسا، بۇگۈن بەزىلەرنى يەنە ئۆزىگە باغلىۋالغان بولسا بۇنى هازىرلا يېزىغا، ناهىيىگە مەلۇم قىلىش كېرەك. . .

ئون ئۇچىنچى باب

بۈگۈن ئەتىگەندىن باشلاپ پۈتۈن چوڭ ئەترەتنىڭ ھارۋا چانىلىرى، ھەربىيلەرنىڭ ماشىنىلىرى قاۋانلىقتىن تاغ باغرىغا قومۇش توشۇشقا باشلىدى. ھەممە ئادەم دېگۈدەك كوچىغا چىقىپ قومۇش باسقان ھارۋا - ماشىنىلارغا زوق بىلەن قاراشتى. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرى چوڭ مەرىكە بولغاندەك خۇشاللىق، قىقاس - چۇقان ئىچىدە جانلانغان. لېكىن كۆپچىلىك خۇشال بولۇۋاتقان بۇ كۈنلەردە غىزاسى غىزا، ئۇيقۇسى ئۇيقا بولمايۋاتقانلارمۇ بار ئىدى. ئۇنداقلار بەزىدە ئىككى - ئۈچى بىر بولۇۋېلىپ، بەزىدە جۇۋىسىغا پۈركۈنۈۋېلىپ تەنھا ئۆزى غۇدۇڭشىماقتا.

مانا شۇنداقلارنىڭ بىرسى زىۋىرشا ئىدى.

زىۋىرشا بىر يىل كېسەل تارتقان ئادەمدەك جۇدىگەن، ساقال بۇرۇتلىرى ئۆسكەن ھالدا مەشىنىڭ يېنىدا ئورۇن تۈتۈپ ياتاتتى.

ئۇنىڭ تولا ئويلاپ بېشى قاتقان، ئىشتىھاسى تۈتۈلغان، قوناق - قومۇلاق بىلەنمۇ، بارماقلىرى بىلەنمۇ ھېسابلىسا ئالتە يۈز نەچچە يۈەن بولىدىغان كىرىمى ئەمدى كېمەيگەن. ئەترەت تارقالسا دەپ تۈزگەن پىلانى بىر بۇزۇلدى، قومۇشنىڭ بېغىنى 25 پۈتىدىن سېتىۋالسام دېگەن پىلانى يەنە بۇزۇلدى. سەپرا مىجەز ئادەم ئۇچۇن بۇ ئاز تارتقۇلۇقمۇ؟ زىۋىرشا بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمەي ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قالدى. ئۇ ئەكبەرنى تىللاپمۇ - قاغاپمۇ ھاردى. «پۇل بولمىسا نېمىنى ئوخشاتقىلى بولىدۇ، دۇنيادا قايسى ئىش پۇلسىز ئوخشىغانكەن. پۇلنى دەپ شۇجى بولىدۇ، پۇلنى دەپ ئىنسان ئوتقىمۇ، سۇغىمۇ كىرىدۇ. پۇل لەززەت، پۇل خۇشاللىق، پۇلنى دەپ ئەترەت باشلىقى

بولدۇم. پايدىسى تەگمىسە قۇرۇق ئۆستەڭگە مىراپ بولۇشقا خۇشتار مىدىم. . . »

ئۇنىڭ كۆڭۈل تارتقان بىرسى بىلەن سىرداشقۇسى، مۇشۇنىڭ بىلەن قورسىقىنى بوشاتقۇسى كەلدى. ئەتىسى ئۇ بالىسىنى ھىكمەت ماگىزىنچىغا ئەۋەتتى.

ئەر - ئايال ھەممىلا ئادەم ئىشقا چىقىپ كەتكەن، يولدا توپاق قوشقان چانىلاردا ئوغۇت توشۇۋاتقان قىزلار، داڭكاك كۆتۈرگەن خۇش چاخچاق ئايالار، كۈنگەيگە قاقلىنىپ چۆگە چىقىرىپ نۇقتا تۆگۈۋاتقان ياكى تۆشۈك قېتىۋاتقان قېرىلار ئۇچرايتتى. ھىكمەت ئالدىراپ بولسىمۇ، ئۇچرىغان ھەربىر ئادەمگە لايىقىدا چاخچاق قىلىپ قاقاقلاپ كۈلۈپ قويۇشنى، ئوڭ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ ئېگىلىپ تۇرۇپ سالام بېرىشنى ئۇنتۇپ قالمايتتى. ئۇ، زىۋىرشانىڭ قوروسىغا كەلگۈچە ئەنە شۇنداق نۇرغۇن قېتىم سالام بەردى، نۇرغۇن قېتىم قاقاقلاپ كۈلدى. . .

ھىكمەت زىۋىرشانىڭ سارىيىغا كىرگەندە بىر قولىغا تايىنىپ قوزغىلىۋاتقان زىۋىرشانىڭ مىدىرلىماسلىقىنى ئىشارە قىلىپ ئىككى قولىنى سوندى - دە، قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— سالام — سالام، مەغلۇبىيەتتىن قۇتۇلالمايدىغان دوستۇم! مانا قاراڭ، ئۆزىڭىزنى ئوبدانلا ئالدۇرۇپسىز، ھەي، بۇ خىزمەت قىلماقنىڭ تەسلىكى، قىلماي دېسە ۋىجدان چىدىمايدۇ. قىلاي دېسە بۇنىڭ كۆڭۈل ئاغرىقى. . . بىلىپ قويۇڭ: ئەمەلدارنىڭ ساقلى پۇقرانىڭكىدىن بۇرۇن ئاقىرىدۇ. . . ھە، قالتىس ھارئاپسىز - دە!

— ھار ئالمامدىغان، — دېدى زىۋىرشا گەز باغلىغان نېپىز كالپۇكلىرىنى يالاپ تۇرۇپ، — مېنىڭ قايسىبىر ئىشتا گېپىم ئاققان؟ زىۋىرشانىڭ ياخشى نىيەتلىرى باشقىلارغا بۇجى بولۇپ كۆرۈنۈۋاتسا، كۆپىنىڭ غېمىنى يەپ تۆككەن تېرىم بېكىرىغا ئېقىۋاتسا. . .

— شۇنداق قىلىپ توختام كۆچىدىن قالدى دەك؟
— توختام تۇرماق بىچارىلەرگە ئۇچ تونىنا بېلىق بەرمەكچىدۇق، شۇڭا كۆچىدىن قالدى. ئىشلار ھېچلا ئوڭغا تارتمايۋاتىدۇ، خىزمەتنى تاشلاپ بېرەي دېسەم قولۇم بارمايدۇ.
— مەن مۇشۇ يېرىڭىزگە قايىلمەن. شۇنداق قىلماي بولمايدۇ، سىزنىڭ كەك قورساقلىقىڭىزغا ئاپىرىن! خوش، ئەمدى قانداق قىلماقچىسىز؟
— مەسلىھەتلىشىمىز، ئەكبەر مېنى زادىلا باش كۆتەرتمىدى. ئەمما بۇ قېتىمقى ئىش زادىلا ئەقلىمگە سىغمايدۇ. ئەترەتنىڭ تارتقان زىيىنى ئۇچۇن ئىچىم ئۆرتىلىۋاتىدۇ...
— ھىم... — ھىكمەت بېشىنى تۆۋەن سېلىپ خىيالغا پاتتى ۋە بىر پەس جىملىقتىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ دېدى، — ھەيرانمەن، 25 پۇڭدىن ئالىدىغان جايغا بۇلار نېمىشقا ساتمىدى؟
— ھايانكەشلەرگەن دەيدۇ! — دېدى زۇبەرشا چېچىلىپ، — ھايانكەشلەردە ھۆكۈمەت تامغىسى، سەيگۈيۈەن، ماشىنا، ئات - ئۇلاق ترانسپورت نېمە ئىش قىلسۇن!
— ھىم! — دېدى ھىكمەت،يەرگە قاراپ، — مۇنداق دەك، ئۇنچە يۈرەكلىك ھايانكەش بولماس - ھە!
— دېھقانلارنىڭ تاپقان پۇلىمۇ بېرىپ - بېرىپ دۆلەت ئۈچۈن پايدىلىققۇ، كىمگە ساتسىمۇ مەيلى ئەمەسمۇ، ئۇلار ھايانكەش بولسا بىزگە گەپ كېلەمتى. ئويلاڭا، 36 مىڭ يۈەن قىسقىلا زىيان بولدى. شەخسىلەرنى ئالساق، مىسالى ماڭا 370 يۈەن زىيان بوپتۇ... 36 مىڭ يۈەن بىلەن بىر چوڭ ئەترەتنە خېلى جىق ئىشلارنى قىلغۇالغىلى بولاتتى.
— ھەي زۇبەرشا، ھەي زۇبەرشا! سىز تولا خام ئويلاپسىز - دە... ئەكبەر چوڭقۇر ئويلىغان. مىسالى، 36 مىڭ يۈەن ئارتۇق كىرىم بولدىمۇ دەيلى، بۇنىڭ سىياسىي جەھەتتە قانچىلىك

پايدىسى بولاتتى؟ ئەكبەر بۇنى ھېسابلىغان. ئەمدىچۇ؟ ئەكبەر بىرىنچى بولۇپ ھەربىيلەرگە ئەرزان باھادا قومۇش ساتتى، بۇنىڭ سىياسىي جەھەتتىكى قىممىتى قانچىلىك بولىدۇ؟ بۇندىن باشقا يەر تېرىش بىلەن قاۋانلىققا تۆتۈش قىلىپ يەر ئېچىشتىمۇ ئەكبەر بىرىنچى تەشەببۇسچى، بىرىنچى قول سالغۇچى، بۇنىڭدىن كېلىدىغان سىياسىي پايدىچۇ. . . ئىككىسىنى قوشقاندا ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكا شۇجىسى ئۇچۇن قانچىلىك سىياسىي ئورۇن ھازىرلىنىدۇ؟ سىز بۇنى ئويلىسىڭىز. بولىدۇ!

زۇبېرشا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ھىكمەتنىڭ بۇ گېپىدىن شۇنى چۈشەندى: دېمەك 36 مىڭ يۇەن ھېسابىغا ئەكبەرنىڭ نامى، ئورنى ئۆسىدۇ، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرىنىڭ ئەمگەك تېرى ھېسابىغا ئەكبەر يۇقىرى ئۆرلەيدۇ!

ئۇ ئەمدى يىمىرىلىپ ئولتۇرۇپ ھىكمەت بىلەن تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ سىردىششقا ئۆتتى.

ئەتىسى كەچقۇرۇن يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرى ناملىدىن يېزىلغان بىر پارچە شىكايەتنى ئوقۇپ كۆلۈمسىرىدى:

«. . . يېزا پارتكومىغا ئەرزە:

شۇنى مەلۇم قىلىمىزكى چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ئەكبەر خەلقنى قورقىتىش، بېسىم ئىشلىتىش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىپ، ئۆزىنىڭ نامىنى چىقىرىش، مەنسەپنى ئۆستۇرۇۋېلىش ئۈچۈن كۆپچىلىكنىڭ مەنپەئەتىنى قۇربان قىلىپ، خەلقنە زىيانلىق بولغان بىر قاتار ئىشلارنى قىلدى. ئەگەر ۋاقتىدا يېزا تەرىپىدىن چەك قويۇلمىسا، پۈتۈن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت ۋەيران بولۇپ كېتىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ مۇئاۋىن شۇجى بولغىنىغا تېخى بىر ئاي بولماي تۇرۇپ ھازىرغىچە تۆۋەندىكى ئىشلارنى قىلدى:

ئومۇمىيۈزلۈك كاپىتالىزمنى تىرىلدۈرۈۋاتىدۇ. ھازىر

پۈتۈن چوڭ ئەترەت دېھقانچىلىقنى چۈرۈۋېتىپ سودىگەرچىلىككە ئۆتتى. مەنسۇر، ئەكبەر قاتارلىق ئاينىغان ئۇنسۇرلار سىنىپىي كۆرەش، ئىككى يول كۆرىشىنى ئاللىقاچان چۈرۈۋېتىشتى، ئەڭ ئېغىر يېرى شۇكى، يېقىندا 90 مىڭ يۈەنگە سېتىلىدىغان قومۇشنى ئەكبەر ئۆزىنىڭ ئورنىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ھەربىيلەرگە ئەرزان سېتىۋەتتى. بىزگە 36 مىڭ يۈەن زىيان بولدى. ئەسلىدە ئەترەتلەرنىڭ قومۇش سېتىشى كاپىتالىزمنىڭ تىرىلىۋاتقانلىقىنىڭ بەلگىسى ئىدى، ئۇنىڭ ئاز دەپ مەنسەپ ئۈچۈن كۆپچىلىككە زىيان يەتكۈزۈش بىزنى تاقەت قىلىپ تۇرالمايدىغان قىلىپ قويدى. بىز ئۈچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى ئەزالار كاپىتالىزمنىڭ ئېنىغا مۇھتاج ئەمەس. قومۇش ساتقان پۇلنى مۇسادىرە قىلىۋېتىشنى تەلەپ قىلىمىز.

ئەڭ مۇھىمى ئۈچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ ھوقۇقى ھەقىقىي پرولېتارىيات جەڭچىلىرىنىڭ قولىدا ئەمەس، بۇ يەردە ھازىر بۇرژۇئازىيە دىكتاتۇرىسى يۈرگۈزۈلۈۋاتىدۇ. زورلۇق - زومبۇلۇق، تۇھمەت - خىيانەت، ئەيىش - ئىشرەت ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى. بىز بۇنىڭغا چىداپ تۇرالمايمىز.

نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ ئەكبەر زادى نېمە قىلماقچى؟ بۇ ئىش ئادەمنى ئويلاندۇرىدۇ. بىزچە بۇنىڭ سەۋەبى:

ئەكبەر مەنسۇرنىڭ قارا گۇرۇھىدىكى ئادەم. ئەكبەرنى دادىسى ئۆلۈش ئالدىدا مەنسۇرغا تاپشۇرغان. مەنسۇر ئۇنى بالا قۇلۇنلۇققا ئەكىرىۋېلىشنى نىيەت قىلىپ يۈرگىلى ئېكەم، بۇنى پۈتۈن خەلقى - ئالەم بىلىدۇ. ھازىر ئەكبەر مەنسۇر گۇرۇھىدىكىلەرنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، بۇرۇن مەنسۇرغا پىكىر بەرگەنلەرنى ئىزدەپ تاپقۇزۇپ بىرمۇ بىر ئەدىبىنى بېرىۋاتىدۇ. مەسىلەن، ئەبىلغازى ھازىر ئەترەت باشلىقى بولمىسىمۇ سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ پۈتۈن ھوقۇقى شۇنىڭ قولىدا. ئۇ ئەترەت باشلىقى زىۋىرشانى ئۇرۇپ ئاغزى - بۇرنىنى قان

قىلىۋەتسىمۇ يەنە شۇنىڭ راست.

يەنە بىر مىسال، مەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئامبارچىسى سۇلايمان قولىدىن ئىش كېلىدىغان كونا كادىر. ھازىر ئۇنىڭ ئۇستىدىن مىڭ بىر ياكىزا تۆھمەت توقۇپ بېرىپ كۆن بەرمەيۋاتىدۇ. ناۋادا بىرەر ئەھۋال تۈغۈلسا بىز ئەكبەردىن ھېساب ئالىمىز.

ئەكبەرنىڭ ئارقا تەرىكى مەنسۇر. شۇنىڭمۇ قوشۇپ قويايلىكى، مەنسۇر چەت ئەلگە قېچىشقا ئۇرۇنغان ئادەم. ھازىر ھېكمەت ئولتۇرۇۋاتقان جايىنىڭ ئىگىسى ئالىكسەي دېگەن ئورۇس بىلەن مەنسۇرنىڭ ئۆز ۋاقتىدا قويۇق مۇناسىۋىتى بولغان. شۇ ئورۇس مەنسۇرنى چەت ئەلگە ئېلىپ كېتىشكە ۋەدە قىلغان. سىلەرنىڭ بۇنى تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىشىڭلارنى سورايمىز.

يەنە بىر كىچىك ئىشنىمۇ قوشۇپ قويۇشقا بولىدۇ. ئەكبەر خەلقنى دەپسەندە قىلىپ ھازىر قىز تاللاش بىلەن ئاۋارە. قىزلاردىن بىرنەچچىسىنىڭ بىر كۈندىلا ئۇنىڭغا مۇھەببەت خېتى يازغانلىقى، ئەكبەرنىڭ بولسا نومۇسنى قايرىپ قويۇپ كىچىكىدە بىللە ئوسكەن دوستى سونۇرنىڭ ئالىدىغان قىزى پاتىمەنى ئايلاندۇرۇپ يۈرگەنلىكى توغرىسىدا مەھەللىدە سۆز - چۆچەك بولماقتا. ناۋادا مۇشۇ ئىش ۋەجىدىن بىرەرسى ئەكبەرگە زىيانكەشلىك قىلىپ قويسا توغرا چۈشىنىشىڭلارنى تەۋسىيە قىلىمىز.

ئاخىرىدا بىزنىڭ تەلىپىمىز: مەنسۇر گۇرۇھىنى ئۈزۈل - كېسىل پاش قىلىش، ئۇلاردىن دەرھال ھوقۇقنى تارتىۋېلىش لازىم. سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىنى توختىتىپ قويۇشقا قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرىمىز. سىنىپىي كۈرەشنى يوققا چىقىرىشقا قەتئىي قارشى تۇرىمىز!

يېزا پارتكومىنىڭ جىددىي تەدبىر قوللىنىپ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنى ئاپەتتىن قۇتقۇزۇپ قېلىشنى تەلەپ قىلىمىز.

ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى بارلىق يېزا ئەزالىرىدىن.
1963 - يىل 1 - ئاينىڭ 11 - كۈنى.
ئەسكەرتىش: بىلىپ قالسا ئۆچ ئېلىشتىن قورقۇپ، ئىسىزا قويمىدۇق.»

يېزا باشلىقى تۇرسۇن خەتنى قايتا - قايتىلاپ ئوقۇدى: «بۇ كىمنىڭ ئىملاسى، ھىكمەتنىڭمۇ؟ ياق، ئۇنىڭ خېتى بۇنداق ئەمەستىغۇ، تىلى ئەجەب ئۆتكۈر - ھە! توختا، بۇ خەتنى دەرھال تەرجىمە قىلغۇزۇپ بۆلۈم باشلىقى چىنغا بېرەي... مەيلى، بىر ئادەمنىڭ نامىدىن ئىنكاس قىلسىمۇ بەربىر ئوخشاش، ئوتتۇرىغا قويۇلغان پاكىتلار جىڭ پاسىدۇ. كىمگە تەرجىمە قىلدۇراي؟ ھېلىقى ئۆزىنى قۇرۇلۇش ئەترىتىنىڭ ئادىمى دەپ يۈرگەن «قاياق» دېگەن سېمىز خەنزۇچە، موڭغۇلچە، روسچە دېگەنلەرنى سويىدىكىنا! ھە، شۇنى تاپاي، بۇنى تەرجىمە قىلغۇزغىن دەپ سۇلايمانغىلا بەرسەم...»

يېزا باشلىقى شۇ خىياللار بىلەن مەغرۇر ئورنىدىن تۇردى. ئۇ بۆلۈم باشلىقى چىنىنىڭ يېنىغا ئاتلىنىشقا ئالدىرىدى.

ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ تېلېفونى قايتا - قايتا جىرىڭلىدى. يېڭىلا كىرىپ كەلگەن ئەكبەر ھېچكىم بولمىغاندىن كېيىن تېلېفونىنى قولىغا ئالدى:

— ھە، بۇ مەن. مەن ئەكبەر، بۆلۈم باشلىقى چىنىۋۇ سىز؟

لېكىن تېلېفوندىن تۇرۇك جاۋاب كەلمىدى.

— سۇلايمان دەمسىز! — ئەكبەرنىڭ چىرايى ئۆڭدى، — مەن ھازىر نەق شۇ سۇلايمان بىلەن زۇبۇرشا توغرىسىدا يېزىغا دوكلات يازماقچى. نېمە دوكلات دەمسىز؟ سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرى مۇشۇ ئون نەچچە كۈندىن بېرى «ئاخبارات»① نىڭ روھىنى ئۆز ئەترىتىگە تەتبىق قىلىپ تۇرغۇن مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى، بولۇپمۇ سۇلايمانىنىڭ مەسىلىلىرى ئېغىر،

① 1962 - يىلقى 8 - قۇرۇلتاي 10 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ ئاخباراتى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئاممىنىڭ تەلىپى كۆچلۈك، بىز ئاخشام ياچېيكىدا مۇزاكىرە قىلىپ بۇ ئىككى ئادەمنى خىزمەتتىن توختىتىشنى قارار قىلدۇق. يېزىغا ھازىر دوكلات يازمەن... نېمە؟ نېمە دەيسىز!!

ئەكبەرنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلدى. ئەلۋەتتە بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ تېلېفوندا ئەكبەرگە ياخشى جاۋاب بەرمىگەنلىكى ئېنىق. ئۇ ئەمدى تېلېفوننىڭ يېنىدا ئولتۇردى - دە، ئالدىرىماي سۆزلەشكە باشلىدى:

— خىزمىتىمىزدە كەمچىلىك، خاتالىقلار بولسا تەكشۈرۈپ چىقىپ تەنقىد بېرىڭ. ئەمما سىزنىڭ بۇ گېپىڭىز توغرا ئەمەس. مېنىڭچە خەلقنىڭ تەلىپىمۇ، ياچېيكىنىڭ قارارىمۇ پۈتۈنلەي توغرا. مەن دوكلاتنى ئېلىپ ئۆزۈم بارىمەن. يەنە بىر قوشۇمچە دوكلاتىمۇ بار، سەككىزىنچى كىچىك ئەترەت ئەزاسى روزىمەتنى ئاممىا ئىچىدە پىچەن قىلىش توغرىسىدا، بىز بېقىندا چوڭ ئەترەت بويىچە سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ ئەنزە ئاغدۇرۇش، تىرىلىش، سىنىپىي ئىنتىقام ئېلىش ئىشلىرىغا زەربە بېرىشنىڭ ئاساس قىلىپ كۆرەش يىغىنى ئۆتكۈزمەكچى!

ئەكبەرنىڭ گېپىنى ئۈزۈلۈپ قالدى، قارشى تەرەپ تېلېفوننى قويۇپ قويغانىدى.

ئەكبەر بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ تېلېفوندا ئېيتقانلىرىنى بىر قېتىم تەكرارلىدى: «يۇقىرىنىڭ يوليورۇقى بار، — دېگەنىدى بۆلۈم باشلىقى چىن، — ئەترەتلەرنىڭ دېھقانچىلىقىنى قايرىپ قويۇپ سودىگەرچىلىك قىلىشىغا يول قويۇلمايدۇ. سىلەرنىڭ ئۆگىنىشىنى، پاش قىلىشنى توختىتىپ قومۇش سېتىشقا بېرىلىپ كەتكىنىڭلار خاتا. سىلەرنىڭ دوراپ ھازىر پۈتۈن يېزىدا سودىگەرچىلىك ئەۋج ئېلىپ كەتتى. دەرھال توختىتىڭلار، قومۇش ساتقان پۇللىرىڭلارنى ھازىرچە بانكىدىن بەرمەيدۇ، بىز پۈتۈن يېزا بويىچە شۇنداق قىلدۇق.»

ئەكبەر يۇقىرىنىڭ يوليورۇقى دېگەن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ

«خاتا قىلدۇڭمۇ - ھە؟» دەپ ئويلىدى. ھە دېگەندە كىچىك ئەترەتلەرنىڭ سودا - سېتىق بىلەن شۇغۇللىنىشى بولىدىغان ئىشتەك تۇيۇلغانىدى. بۇلۇم باشلىقى چىن ياخشى چۈشەندۈرگەندىن كېيىنلا كوللېكتىپىمۇ كاپىتالىزم يولىغا ماڭىدىغانلىقىغا ئىشىنىپ قالدى. ئۇ ئۇزىنىڭ ئۆگەنگەن نەزەرىيىلىرى، تەشۋىقاتلار بىلەن سېلىشتۇرۇپمۇ كۆردى ۋە ئاخىرىدا «راستلا خاتا قىپتىمىز، سىنىپىي كۆرەشنى تاشلاپ قويۇپتىمىز!» دېگەن خۇلاسىگە كەلدى. لېكىن «پۇل بولمىسا سەككىزىنچى ئەترەت قانداق قىلىدۇ؟ قاۋانلىقنى ئېچىش قانداق بولىدۇ؟» دېگەندەك مەسىلەرنى ئويلىسىلا يەنە بېشى قاتاتتى. ئۇ تەر تۆكۈپ تاپقان پۇلىنى ئالالمىغان دېھقانلارغا قانداق جاۋاب بېرىشنى بىلمەيتتى.

ئۇ ئەلەم بىلەن موخورکا بۇرىدى. ئۇنىڭ خىيالى تېخى ھازىرلا چوڭ ئەترەت ۋە كىچىك ئەترەت ئاكتىپلىرى دوكلات قىلىپ كەتكەن ئەھۋاللارغا كەتتى: روزىمەت يېرىم كېچىدە ھېيتەكنىڭ ئۆيىگە يەنە بىر قېتىم كىرىپ بىر سائەتتەك ئولتۇرۇپ چىقتى. ئۇ يەردىن چىقىپ ئەزىزىخانىنىڭ دېرىزىسىگە بىرەم يۆزىنى، بىرەم قۇلىقىنى يېقىپ، ئون مىنۇتتەك تۇردى، كېيىن سونۇرنىڭ دەرۋازىسىنى قاقتى، لېكىن سونۇرنىڭ ئۆيىگە كىرەلمىدى.

. . . ئەزىزىخانىنىڭ ئىشخانىسىغا بىر كاستۇم پەيدا بولۇپ قالغان، ئايالارنىڭ ئېيتىشىچە، كالستۇمنىڭ ئىگىسى ئۇنى پىلاتى قىلىپ ئۆزگەرتمەكچىكەن. ئەزىزىخان كالستۇمنى سۆكۈۋېتىپ يانچۇقىدىن بىر خەت تېپىۋاپتۇ. ئەزىزىخان بىخەستىلىك قىلىپ خەتنى ئەخلەتنىڭ ئارىسىغا چۈشۈرۈۋېتىپتۇ، ئۇ خەتنى مەكتەپ بالىلىرى تېپىۋېلىپ ئوقۇپتۇ، ئوقۇپ كۆرسە ھېپىزەم دېگەن بىر قىزنىڭ ئەكبەرگە ئاشىق بولۇپ قېلىپ يازغان خېتىكەن. ھېپىزەم باي دېھقاننىڭ قىزى، ئۇ قىز خېتىدە

شۇنداق دەپتۇ: ئەكبەرجان، سىز ئاينۇرنىڭ چىرايىغا، پاتسمەنىڭ ئەقلىگە مەست بولۇپ يۈرۈۋاتىسىز، مېنىڭ چىرايىم، مېنىڭ ئەقلىم ئۇلارنىڭ ھېچبىرسىدىن كەم ئەمەس، ئۆي ئىشى ۋە قول ئىشىغا كەلگەندە بۇ يۈرتتا مەن بىرلا...

ناھايىتى ئېنىق، بۇ خەت ئۇستىلىق بىلەن يېزىلغان. شەرىخاننىڭ ئىقرار بولۇشچە، بۇ خەتنىڭ مەزمۇنىنى شەرىخان يىگىرمە نەچچە ئۆيگە كىرىپ سۆزلەپ بولغان...

... سونۇر خېلى تۇزۇلۇپ قېلىۋىدى، بۇ خەتنى ئوقۇپ، ھازىر بۇ يۈرتتىن كۆچۈپ ياقا يۈرتلاردا كۇن كەچۈرىمەن، دەپ يۈرگۈدەك...

... ھەيدەر خەسىس ئۆز ئۆگزىسىدىن قۇرۇلۇش ئەتىتىگە ئۇچ يۈز باغ قومۇش ئاپىرىپ سېتىپتۇ. سونۇر ئۆزىنىڭ جايىنى قۇرۇلۇش ئەتىتىگە مىڭ يۈەنگە سېتىۋېتىدىغان بوپتۇ...

... سۇلايمان گۇر - گۇر ئىككى كۇن بولدى، ئۆيىدىن چىقماي ھاراق ئىچىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئايالى دادىسىنىڭكىگە يامانلاپ كېتىپتۇ. سۇلايمانىنىڭ ئۆيىدە ھېلىقى «قاياق» دېگەن سېمىز كىشى مېھمان بولۇۋاتىدۇ. سۇلايمان قوي سويىمەن دەپ، كېچىدە موزىيىنى بوغۇزلىۋېتىپتۇ...

... زۇبەرشا روزاخۇن بوۋاي بىلەن گەپ تالىشىپ قېلىپ، ئۇنىڭغا سىلەرنىڭ مەنسۇرنىڭ قوتىنىغا تام سوقمەن دەپ ئاۋارە بولغىنىڭلار قالىدۇ، دېگەن گەپنى دەپتۇ...

مانا بۇلار ئاكتىپلارنىڭ دوكلاتلىرىدىكى بىر قىسىم ئىشلار. قارىماققا كىچىك ئىشلار، ئەمما بىر بىردىن سۇرۇشتۇرسە، ئۇلارنى بىر بىرىگە ئەكىلىپ باغلىسا ئۇچىنچى چوڭ ئەتراپتە ئەكبەرگە قارشى بىر يوشۇرۇن ھەرىكەتنىڭ بارلىقى ئېنىق!

ئۆيگە مەنسۇر كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ بۇرۇت ۋە قۇلاقچا ياقىلىرىدىكى ئاپئاق قىراۋ بۇ سوغۇق ئۆيدە خېلىغىچە ئېرىمىدى. ئۇ زوڭزىيىپ مەشنى كوچىلىدى. ئەكبەر شۇ چاغدىلا بېشىنى

كۆتۈردى.

— مۇزلىمىدىڭمۇ؟ — ئەكبەردىن سورىدى مەنسۇر.

— ئەمدى بىلدىم، ئۆي تازا مۇزلاپتۇ.

مەنسۇر بۇرۇنقىدەك قاقاقلاپ كۈلمىدى. ئۇنىڭ قاپىقى چۈشكەن، قولى بىلىنەر - بىلىنمەس تىترىمەكتە ئىدى.

مەشتە قاتتىق ئوتۇن چارسىلداپ كۆيمەكتە.

مەنسۇر بىلەن ئەكبەر ئۈستەلگە جەينەكلىرىنى قويۇپ، ئالدىدا ئىچىملىق تۇرغان خەت توغرىسىدا پىكىرلەشمەكتە. بىر چەتتە ئۇيغۇر يېزىلغان خەت ئوچۇق تۇرىدۇ. ئۇنىڭ يېنىدا كونۇبرت، كونۇبرتنىڭ سىرتىدا سۆسىن سىيادا روسچە ۋە ئۇيغۇرچە ئادرېسلار يېزىلغان: «. . . ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكا شۇجىسى مەنسۇر مەخمۇتقا تېگىدۇ. . . » دېگەن ئۇيغۇرچە خەت قوپال ۋە سەت يېزىلغان.

— غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولدۇم. لېكىن قۇرۇق غەزەپنىڭ قانچىلىك پايدىسى بار دەيمەن، بۇ ئالىكسېينىڭ ئەسكىلىكى بولۇشمۇ مۇمكىن، لېكىن نېمىشقا دەل مۇشۇ ۋاقىتتا بۇ خەت كەلدى؟ مەنسۇر موخۇركا بۇرىدى.

— سەن مەنسۇركا، ئاشۇ ئالىكسېي بىلەن قانچىلىك بېرىش - كېلىش قىلغان، ئۇ كىم بىلەن يېقىن ئىدى؟

— مەن ئۇنىڭ ئۆيىگە ئىككى قېتىم بارغان: ئۇ ئۆيىدە پىۋا ياساپ سېتىپ خېلى جىق ئادەملەرنى ئىشتىن قالدۇردى. ئۇنىڭ ياسىغان پىۋىسىنى ئىچكەنلا ئادەم بىر كۈن ھۇشىغا كەلمەي ياتاتتى. بىرىنچى قېتىم شۇ چاغدا باردىم. ئۇنىڭ پىۋا ياسايدىغان نەرسىلىرىنى مۇسادىرە قىلىپ چوڭ ئەترەتكە ئېپكىلىۋالدىم، كېيىن ئۇ يىگىرمە - ئوتتۇز ئىت بىلەن قاۋانلىقتىن ياۋا چوشقا ئوۋلاپ پۇل تېپىشقا باشلىدى. ھەتتا بىزنىڭ ئەزالاردىن ئۈچ ئادەمنى ئايلىق يالللىۋاپتۇ. شۇ چاغدا بىز مىنبىگلار بىلەن قاۋانلىقتا بېرىپ ئۇنىڭ تايغانلىرىنى، ئاپشارىكىلىرىنى قويماستىن

ئېتىپ تاشلىدۇق. ئۇ ماڭا تېخى مىلتىق تەڭلەپ ئوق چىقاردى، بىراق ئوقى ماڭا تەگمىدى. بىز ئۇنى چەمبەرچەس قىلىپ باغلاپ ناھىيىگە تاپشۇرۇپ بەرگەن. ئۇ تۇرمىدىن چىقىپلا چەت ئەلگە كەتكەن. ئۇ ئەسلىدە يېزىغىمۇ كىرمىگەن، ئۇنىڭ دادىسى مەن كىچىك چاغلاردا پەيدا بولغان تۇغمەنچى ئىدى. كىچىكمىدىنلا مەن ئالىكسېي بىلەن چىقىشاتتىم، بۇنى پۈتۈن چوڭ ئەتراپ ئەزالىرى بىلىدۇ!...

ئەكبەر خەتنى يەنە قايتىلاپ ئوقۇدى:

«سالام خەت:

جاندىن ئەزىز دوستۇم مەنسۇرغا:

قانداق ئەھۋالىڭ؟ تېنىڭ تازىمۇ، خوتۇن - بالاڭنىڭ تېنى تازىمۇ؟

ھە، قاچانغىچە ئۇ يەردە پانقاقتا مىلىنىپ يۈرىسەن؟ ھېلىقى مەن ماڭغان ئاخشىمى ئېيتقان سۆزۈمنى بىر كۈنمۇ ئۇنتۇمىدىم: مېنىڭ ئاتا - بوۋامنىڭ يۈرتى ئاشۇ ياقتا، ئويلىمايدىغان بىرمۇ كۈنۈم يوق، دېگەندەك. مەن سېنىڭ ئۈچۈن توپ توغرا يېرىم يىل ھەربىكەت قىلدىم. بۇ يەردە سېنىڭ بوۋاڭنى بىلىدىغان قېرىلار بارکەن. شۇلارغا قول قويغۇزۇپ سېنىڭ جۇڭگو ئادىمى ئەمەسلىكىڭنى ئىسپاتلاپ ھەتتا موسكۋا، بېيجىڭلار بىلەن ئالاقە قىلىپ سېنى بىزنىڭ گىراژدانلىققا ئۆتكۈزۈشكە ئاساس تەييارلىدىم. ئىشەنچلىك ۋېتېرکا ئەۋەتتىم، قولۇڭغا تېگىشى بىلەن يولغا چىق. مەن ھازىر بۇ يەردە كاتتا باي، ئۆز ئالدىمغا خۇسۇسىي ماشىنام بار... كېلەشكىدە جۇڭگونىڭ جۇن ھارىقىدىن جىقراق ئالغاچ كەل. بىز سېنى قانچىلىك كۈتۈۋالىدىغانلىقىمىزنى چىققاندا كۆزۈڭ بىلەن كۆرىسەن...

سېنى سېغىنغان دوستۇڭ:

ئالىكسېي گونچارئوچ زاخوۋ.

1963 - يىل 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى...»

— قانداق قىلىمىز؟ — مەنسۇر ئەكبەرگە قارىدى.

— مېنىڭچە ئۆز قولۇڭ بىلەن يېزىلىق پارتكومىغا تاپشۇرۇپ بەرگىن، — دېدى ئەكبەر، — بۇ خەت سېنىڭ

ۋەتەنگە، خەلققە پارتىيىگە سادىقلىقىڭنى ئىسپاتلايدۇ، سائا قىلچە داغ تەگكۈزۈلمەيدۇ!

— تۇرسۇن پايدىلىنىپ كەتسىچۇ؟

— بىز خەتنى پارتكومغا تاپشۇرىمىز، مېنىڭچە پايدىلىنىدىغانلار چىقمدۇ، ئۆزىمىزنىڭ سادىقلىقىمىزنى كۆرسىتىش ئۈچۈن خەتنى تاپشۇرىمىز، سەن ئىشەنگىن، جىمىڭ ئالتۇن ئوتتا بىلىنىدۇ!

مەنسۇر بىردەم تىڭىرقاپ تۇردى - دە، قولىنى قاتتىق سىلكىدى:

— خەير، دېگىنىڭنى قىلاي، لېكىن يېگىت بىز تاكتىكىدا خاتا قىلىپ قويمىساق بولاتتى!

ئون تۆتىنچى باب

پاتىمە بۇ ئۆينىڭ ئىتىدىنمۇ قورقۇپ تۇرمىدى. ئۇ قىزنىڭ كالىچىغا تۇمشۇقىنى تەككۈزۈپ يەنە تارتىۋېلىپ، تۆت پۇتى بىلەن قارنى تاتىلاپ تۇرۇپ ھاۋۇشماقتا. پاتىمە قولىدىكى بالىلار چوتى بىلەن ئىتنى ئۇرۇپ يېقىن كەلتۈرمىدى.

ئاخىرى ئاقىرىپ كەتكەن يېرىم چاخسىلىق دەرۋازا ئېچىلدى - دە، قويۇق ۋە كەڭ قاشلىرى ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىدىغان ئۇزۇن چاچلىق قىز بىر چىچىنى ئالدىغا چۈشۈرۈپ چىقىپ كەلدى، ئۇ ئىتنى قوغلاپ:

— ئۆيگە كىرىڭ، — دېدى ۋە پاتىمەگە يەر ئاستىدىن قاراپ قويدى.

بۇ، پاتىمە بىلەن بىر دىمەتلىك ھېپىزەم ئىسىملىك قىز، باشقىلار ئۇنى ھاكاۋۇر دەيتتى.

— ئىنىڭىز ئۆچ كۈن بولدى مەكتەپكە بارمىدى، بىرەر ئىش بولدىمۇ، نېمە؟

— ۋايتاك.

پاتىمەنىڭ ئاچچىقى كەلدى. لېكىن ئۇ ئەكىرىنىڭ «سىز مەسىلە ئېنىقلاشقا كېتىۋاتىسىز، ھەرگىز ھېسسىيات بويىچە ئىش قىلماڭ» دېگەن سۆزىنى ئېسىگە ئېلىپ ئۆزىنى تۇتتى. پاتىمە ھېپىزەمگە قارىدى. ھېپىزەم خۇددى ئالدىدا ھېچكىم يوقتەك پەرۋاسىزلىق بىلەن بىر تال چېچىنى چۈۋۈپ - ئورۇپ تۇراتتى.

— سىز نېمىشقا قىزلار بىلەن ئارىلاشمايسىز، ھېپىزەم؟

— پاتىمە كۈلۈمسىرەپ قىزنىڭ تۇگمىلىرىنى تۇتتى.

قىز يەنىلا پەرۋاسىزلىق بىلەن جاۋاب بەردى:

— ۋايتاك، رايىم تارتمايدىكەنغۇ...
— مېنىڭچە سىزنىڭ روھىڭىز چۈشكۈن كۆرۈنىدۇ، نېمىشقا ئۆزىڭىزنى تاشلىۋېتىسىز؟
— ۋايتاك. شۇنداقكەنمەنغۇ...
— سىزمۇ پارتىيىنىڭ تەربىيىسىنى ئالدىڭىز، يەر ئىسلاھاتىدا ئارتىسلىك قىلدىڭىز، ھېچكىم نېرى تۇرغىن دېمىدى، كەچكۈرسىدا ئاياللارغا خەت ئۆگەتتىڭىز، ھەممە خەلق رازى بولدى، لېكىن سىز چېكىنىۋالدىڭىزغۇ؟
— بىزگە چېكىنمىشتىن باشقا يول قالماپتىغۇتاك...
— مانا مۇشۇ تونۇشىڭىز توغرا ئەمەستە. پارتىيىمىز تۆت خىل ئۇنسۇرلار بىلەن ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى پەرقلەندۈرۈپ مۇئامىلە قىلىۋاتىدىغۇ، مەسىلەن، سىزنى ئالساق سايلاش - سايلىنىش ھوقۇقىڭىز بار.
— بار بولغىنى بىلەن نېمىگە يارايتتىم، — ھېپىزەم يەرگە قارىدى.
— ئەگەر سىز چېكىنىۋەرسىڭىز سىزدىن باشقىلار پايدىلىنىدۇ. سىز خەلقتىن قانچىلىك يىراقلاشسىڭىز، دۈشمەنگە شۇنچە يېقىنلىشىسىز. ئويلاپ بېقىڭا، سوتسىيالىزم تۈزۈمى ياشلار ئۈچۈن ئۆز ئىستىقبالىغا يېتىشتە قانچىلىك ياخشى شارائىت يارىتىپ بەردى — ھە؟ پارتىيە كۆرسەتكەن يولغا ماڭمىسىڭىز، زىيان ئۆزىڭىزگە بولىدۇ.
ھېپىزەم خىيال سۈرۈپ تىرىنقىنى تاتىلاشقا باشلىدى.
— مەن سىزدىن بىر نەرسە سورىماقچىمەن، راستىنى ئېيتامسىز؟
— مەن ھېچقاچان يالغان سۆزلەپ باقمىغان، — ھېپىزەم ئاستا جاۋاب بەردى.
— ياخشى. ئۇنداق بولسا ئېيتىڭا، سىز ئەزىزخانغا ئۇچرىشاتقىلى بىر كاستۇم بەرگەنمۇ؟

— هەئە، — قىز دەرھال جاۋاب بەردى.
— شۇ كاستۇمىگىزنىڭ يانچۇقىدا خەتمۇ بارمىدى؟
هېپىزەم هۇپپىدە قىزاردى.
— سىز بىلەن مەن تەڭتۇش، هەر ئىككىمىز تۇرمۇشلۇق بولمىدۇق. ئۇ ئىش بەربىر بىزنىڭ بېشىمىزدا بار. ئېيتىڭا، كۆڭلىڭىز تارتقان بىرسىگە خەت يازغانمىدىڭىز؟
— بىر كۈن زېرىكىپ ئولتۇرۇپ ئۆزۈمچىلا ئىككىلىك خەت يېزىپ قويغان، كېيىن يۇتۇپ كەتتى...
— كىمگە قارىتىپ يازغان؟
هېچكىمگە يازمىغان... ئىچىم پۇشۇپ مۇنداقلا يېزىپ قويغان...
— راستلا بىرسىنىڭ ئىسمى يوقمۇ؟
— ئېيتتىمغۇ، مەن يالغان ئېيتمايمەن.
پاتىمە يانچۇقىدىن ئەكبەرنىڭ نامىغا يېزىلغان خەتنى چىقاردى.
— مۇشۇ خەت سىزنىڭمۇ؟
— ياق، ياق، بۇ مېنىڭ خېتىم ئەمەس، — دېدى قىز قوشۇمىسىنى تۇرۇپ.
— مۇشۇنداق سېيامىدى؟
— ياق، ياق، مەن قېرىنداش بىلەن يازغان...
پاتىمە خۇلاسە چىقاردى: «دېمەك قىزنىڭ ئىككىلىك خېتىدىن باشقىلار پايدىلانغان. قانداقتۇ بىر زەھەرلىك قولنىڭ بارلىقى ناھايىتى ئېنىق»
پاتىمە چوڭ ئەتراپتكە قاراپ تېز، ناھايىتىمۇ تېز ماڭدى. ئۇنىڭ قەدىمىگە ماسلىشىپ ئەكبەر بىلەن بولغان ئۇچرىشىشلارمۇ كۆز ئالدىدىن شۇنچە تېز ئۆتمەكتە...
ئۇلار كىچىكىدە بىر بىرسىنى «سەن» دەيىشەتتى، نۇرغۇن قېتىملاپ بۇ ئىككى يېتىم بالا مەنسۇرنىڭ ياكى كېڭىرنىڭ كېڭىدا

ئىرماش - چىرماش بولۇپ ئۇخلاپمۇ قېلىشاتتى. كېيىن ئەكبەر قوي بېقىپ چىقىپ كەتكەندە بەزىدە پاتىمە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ سېغىز ئېلىشقا، سېرىق چېچەك، كۆك گۈل تېرىشكە چىقاتتى. ئەكبەر ئۇنىڭ چاچلىرىغا، قۇلاقلىرىغا گۈللەرنى قىستۇرۇپ قويۇپ زوق بىلەن قاقاقلاپ كۈلەتتى، بەزىدە ئەكبەر تالدىن جالا چىقىرىپ، چىغىتماقتىن ئۈزۈك، قوڭغۇراق تىكەنلەردىن مارجان ياساپ پاتىمەنى «ھېيتلىق» ياساپ قويۇپ خۇشال بولغىنىدا پاتىمەمۇ بۇ كۆيۈمچان ئاكىسىغا سېغىز لايدىن ئىچىگە پۈرە سېلىپ، سۇ پۈرىسى ياكى مانتىلارنى ياساپ «غىزا» ئەكىلەتتى.

ئۇلار بالىلىقىدا ئاشۇنداق ئىناق ئىدى.

كېيىن ئۇلار ئەس - ھۇشىنى بىلگۈدەك بولۇشقاندا بىر كۈنى پاتىمە شۇڭاق سۈپۈرگە تەرگىلى ئېتىزغا چىقتى. قوي بىلەن خامان چىڭداۋاتقان كېۋىر قىزنى كۆرۈپ:

— ھەي كېلىن ئاغىچا، ئەكبەر ساڭا سېغىز ئېلىپ قويدى، چاپىنىغاچ كەت! — دەپ ۋارقىرىدى. قىز يەرگە قارىۋالغان ئەكبەرگە يالت قىلىپ قارىدى - دە، سۈپۈرگىسىنى قولتۇقلاپ مەھەللىگە قاراپ قاچتى.

شۇندىن كېيىن پاتىمە ئەكبەرنى ھەربىيدىن بوشىنىپ كەلگەندىلا كۆردى. ئۇلار ھازىر بىر بىرىنى «سىز» دەيىشىدۇ، ئۇلار يەنە دائىم بىللە يۈرۈشىدۇ، ھەتتا كېچىلىرىمۇ بىللە مېڭىشىدۇ. بەزىدە كېۋىردەك چاخچاق قىلىدىغانلارمۇ چىقىپ قالىدۇ. بۇ چاغدا ھەر ئىككىلىسى ئوڭايسىزلىنىدۇ. ھازىر بولسا ئۇلار توغرىسىدا گەپ...

بۇ گەپ - سۆزلەر ھازىر ئۇلارنى ئوڭايسىلاندۇرۇش بىلەنلا تۈگىگىنى يوق، بەلكى گەپ - سۆزلەر سونۇرنى پاتىمەدىن يىراقلاشتۇرۇپ ئەزىزىخان بىلەن يېقىنلاشتۇرماقتا. سونۇر يېقىندا پاتىمەنى كۆرۈپ:

— ھە، ئاسماندىن چۈشكەن كۆزمونچاق... — دەپ تەنە

قىلدى. ئۇ ھازىر ئاشكارىلا ئەزىزىخانىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ـ چىقىپ يۈرىدىغان بولۇۋالدى. يالغۇزلا سونۇرمۇ؟ ئەڭ يېقىن كۆرىدىغان ئاينۇرمۇ ھازىر پاتىمەنى كۆرسە زۇۋان سۈرمەي يەرگە قاراپ ئۆتۈپ كېتىدۇ. يېقىندا ئاينۇرنىڭ ئانىسى ئانارخان ئۆستەڭ بويىدا كۆرۈپ قېلىپ:

— ياخشى ئوقۇۋاپتىكەنسىز قىزىم، بىزنىڭ تەلەيسىز قىزىمىزنىلا ھېچنېمىدىن ئېيتمىغانسىكەن! — دەپ ھەسرەت قىلدى.

پاتىمە ئەخمەتجانىنىڭ ئايالىغا بۇ ئىشلارنى ئېيتىپ يىغلىۋېدى. ئەخمەتجانىنىڭ ئايالى:

— كارىڭىز بولمىسۇن، ئەكبەرمىغۇ سىزنىڭ تازا خىلىڭىز ئىدى. . . — دېدى. پاتىمە خۇددى ھاقارەت ئاڭلىغاندەك ئۆپكىدەپ يىغلىۋەتتى. بىر يىگىتتىن يۈز ئۆرۈپ يەنە بىر يىگىتكە كۆڭۈل بېرىش پاتىمەنىڭ چۈشەنچىسىدە ھاقارەتلىك ۋە نومۇسلۇق ئىش، بىر قىز ئۆچۈن ۋىجدان ئازابى ھېسابلىناتتى. بولۇپمۇ دېھقان يىگىتتىن يۈز ئۆرۈش ئۇنىڭغا كەچۈرگۈسىز گۇناھ بىلىنەتتى. لېكىن كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ بەزىدە ئەكبەرنى ئويلايدىغان، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ياشاشنى تېخىمۇ كۆڭۈللۈكرەك ھېس قىلىدىغان بولۇپمۇ قالاتتى. بىراق شۇ ھامان ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئەكبەر ئۆچۈن ئازاب چېكىۋاتقان ئاينۇر، ئۆزى ئۆچۈن پىغان چېكىۋاتقان سونۇر كېلەتتى ـ دە، ئەلەمدىن بارماقلىرىنى چىشلەيتتى.

ئۇ بىر كۈنى كېچىسى ئەلەمگە چىدىماي ئاينۇر بىلەن ئوچۇق سۆزلىشىش ئۈچۈن مەنسۇرنىڭكىگە ماڭدى. ئۇ كۈتۈلمىگەندە ئەكبەرگە يولۇقۇپ قالدى.

— نەگە؟

— ئاينۇر بىلەن سىز توغرىلىق سۆزلىشەي دەيمەن! — دېدى پاتىمە يەرگە قاراپ.

— هاجىتى يوق پاتىمە، — دېدى ئەكبەر پەس ئاۋاز بىلەن، - ۋاقىت ھەممىنى ھەل قىلىدۇ. سەۋرى - تاقەت زۆرۈر. بىزنىڭ ئارىمىزغا كىملەر ئارازلىق سالغىنىنى كۆپچىلىك يېقىندا بىلىدۇ. شۇ چاغدا سونۇرمۇ، ئاينۇرمۇ قاتتىق پۇشايمان قىلىدۇ. پۇشايمان ئۇلارغا بىزنىڭ تېخىمۇ ساپ، قەدىرلىك ئىكەنلىكىمىزنى ياخشى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ! — دېدى.

پاتىمە يەنە ئەكبەر بىلەن دوستلۇقىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى.

ئەكبەر چوڭ ئەترەتكە كەلگەندىن تارتىپلا پاتىمەنىڭ ئەڭ كۆچلۈك يارەمچىسى، ئەقىل ئۆگەتكۈچىسى، يېقىن سەپدىشى بولۇپ قالغانىدى. پاتىمە ئۆزىنىڭ ھەربىر قەدىمىنى ئاشۇ ئۆزى قايىل بولغان ياش يىگىتكە تەقلىد قىلىپ مېڭىشقا تىرىشىپ كەلدى. . . مانا ئەمدىلىكتە بىر قارا قول ئەكبەرنىڭ نامىغا داغ تەگكۈزۈش ئۈچۈن رەزىل ئىشلارنى قىلىۋاتسا، پاتىمە نېمىشقا ئالدىرىمىسۇن، نېمىشقا غەزەپلەنمىسۇن؟ . . . ئۇ ھېچيەرگە بۇرۇلماي ئۇتتۇر ئەزىزىخاننىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى.

ئەزىزىخان ماشىنىسىنى بىردە ئۇزاق، بىردە ئۇزۇك - ئۇزۇك ئارىلدىتىپ ئىش قىلىۋاتاتتى. ئۇ دېمىقىدا بىر «مۇڭلۇق» ناخشىنى غىڭشىپ ئېيتاتتى.

ئۇنىڭ ئىشىكى تۆيۈقسىز قاتتىق ئېچىلدى.

— ئاپا! — ئەزىزىخان قاتتىق ۋارقىرىۋەتتى.

— پاتىمە بولسا غەزەپ بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى. بۇ كۆتۈلمىگەن خەۋىدار ئەزىزىخان ئۈچۈن بايىقى تۆيۈقسىز قاتتىق ئېچىلغان ئىشىكتىنمۇ قورقۇنچلىق بىلىنىدى، ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇلار بىر بىرىگە تىكىلىشىپ ئۇزۇن - تىنىسىز تۇرۇشتى. «سەن كۆنچى قىز، ئاخىرى، چىدىمايلا مېنىڭ بىلەن چاچلاشقىلى كەپسەن - دەپ . . .» دەپ ئويلىدى ئەزىزىخان. ئۇ پاتىمەنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغان غەزەپلىك كۆزلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇشقا مەجبۇر بولدى، ئاستا

ئورنىدىن تۇردى ۋە ئۆزىنى خاتىرجەم تۇتۇشقا تىرىشىپ ئۇستەلگە بىر رەختنى يېيىپ مۇم بىلەن سىجاشقا باشلىدى. لېكىن ئۇنىڭ دىرىلدەپ تىترەۋاتقان قوللىرى ئۇنىڭغا ھېچ بېقىنمايتتى.

— ئېيتىڭا، سىز شەھەردىن بۇ يېزىغا كىمنىڭ مەسلىھىتى بىلەن چىققان؟

پاتىمەنىڭ تۇيۇقسىز ۋە غەزەپلىك سوئالىدىن ئەزىزىخانغا تۇيۇقسىز تەككەن تاياقتەك تەسىر قىلدى. ئۇ ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى:

— سىز... سىز، مېنى سوراققا تارتقىلى كىردىڭىزمۇ؟

— جاۋاب بېرىشتىن نېمىشقا شۇنچە چۆچۈيسىز؟ — پاتىمە ئاچچىق كۈلۈمسىرىدى.

— نېمىدىن چۆچۈپىتىمەن؟ خۇدۇكۇم يوق، سىز كۈنچى...

ئۇ تامدەك تاتىرىپ كەتكەندى. پاتىمە ئۆزىنىڭ جىدەل قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئورۇندۇقتا ئولتۇردى.

— بەربىر ھېساب بېرىسىز. بۇ دۇنيادىكى قايسىبىر ئىشنىڭ ھېسابى يوقكەن؟ مەن سىز بىلەن شەخسىي ئىشىم توغرىلىق ماجىرالاشقىلى كىرگىنىم يوق. بايىقى سوئالىمغا سىزدىن جاۋاب ئالغىلى كىردىم. سىز كىمنىڭ مەسلىھىتى بىلەن بۇ يەرگە چىقتىڭىز؟ يەنە كىمنىڭ مەسلىھىتى بىلەن ئەكبەرنىڭ ئىناۋىتىنى تۆكۈش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتىسىز؟

سونۇر توغرىسىدا نېمىلەر دېيىشنى ئويلاپ ئولتۇرغان ئەزىزىخان ئۈچۈن كۈتۈلمىگەن سوئاللار تۇغۇلدى. ئۇ ئەمدى تىترەشكە باشلىدى:

— سىز... سىز مېنى قوغلىۋېتىش ئۈچۈن يالا چاپلاۋاتىسىز، سىز مېنى يامان ئاتلىق قىلماقچىمۇ سىز؟

—ئەزىزىخان كۆزىگە ياش ئالدى.

— قاغا ھەرقانچە ئاۋازىنى ئۆزگەرتسىمۇ يېقىملىق

سايرىيالمايدۇ. سىزگە بىرلا يول بار: ھىلە - نەيرەڭ بېشىڭىزغا بالا بولىدۇ، راست گەپ قىلىڭ، سىز قايسى يامانغا يانتاياق بولۇۋالدىڭىز؟

پاتىمەنىڭ ئاۋازىدا بىر خىل سالماقلىق ۋە خاتىرجەملىك بار ئىدى. ئەزىزىخان ئەمدى تېخىمۇ قاتتىق چۆچۈدى، ئۇنىڭ بېشىغا مۇزدەك سۇ قۇيۇلۇۋاتقاندەك بولۇپ، بەدىنى تىترەشكە باشلىدى. پاتىمە ھېلىقى خەتنى ئۇستەلگەن يېيىپ قويدى:

— بۇنى ھېچكىم سۈرۈشتۈرمەيدۇ، — دەپ ئويلىغان بولغىدىڭىز، مانا بۇ سىزنىڭ خېتىڭىز!

ئەزىزىخان خەتكە يالت قىلىپ قارىدى، ئۇ ئەسەبىيلىك بىلەن ۋارقىراشقا باشلىدى:

— ئىللا - بىللا، گۇرۇمدىن تۇتۇگۈز...

— بۇنداق قەسەملەر بىلەن پاكىتنى ياپقىلى بولمايدۇ. ئەڭ ياخشىسى — كىمنىڭ مەسلىھىتى بىلەن قىلدىڭىز، مانا شۇنى تاپشۇرۇڭ!

پاتىمە ئورنىدىن تۇردى ۋە سىرتقا قاراپ ماڭدى. ئۇ ھويلىدىن چىقىپ كېلىۋېتىپ ئەزىزىخاننىڭ يىغلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى. ئۇ چوڭ ئەترەتكە ئالدىراپ كېتىۋېتىپ «ئەزىزىخان ئەمدى بىرەمنۇ خاتىرجەم بولالمايدۇ. ئەمدى ئىشنىڭ تۈگۈنى يېشىلىدۇ...» — دەپ پىچىرلىدى ئۆز - ئۆزىگە.

پاتىمە دىلەيساخان بىلەن ئۇچراشتى. ئۇلار سەككىزىنچى ئەترەتتىن ئەمدىلا چىقىشقا قوڭغۇراقلىق خادىڭ ھارۇندا سەنسەن جۇۋىغا ئورۇنۇپ، يېنىچە يېتىپ كېلىۋاتقان يېزا باشلىقى تۇرسۇننى كۆردى. يېزا باشلىقى ئايالىارنى كۆرۈپ يۆلەنچۈككە يۆلىنىپ ئولتۇردى ۋە كۈلۈمسىرەپ:

— سالام ھوي قىزلار، قېنى خادىكقا مەرھەمەت، — دېسەم - دېمىسەم چوڭ ئەترەتكە ماڭغانسىلەر؟

دىلەيساخان ئۆزىنىڭ ۋاپاسىزلىق قىلغان بۇرۇنقى ئېرىنى

مۇشۇ چوڭ ئەترەتتە ئىشلەۋاتسىمۇ كەمدىن ـ كەم ئۇچرىتاتتى. ئۇچرانقاندىمۇ ئۇنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ چىرايىغا قارىمايتتى. يېزا باشلىقىنىڭ «قىزلار» دېگىنى دېلەيساخانىغا ھاقارەت، زادىلىق قىلىش بولۇپ تۇيۇلدى. پاتىمە دېلەيساخانىنىڭ تاتىرىپ كەتكىنىنى كۆردى. بۇنداق چاغلاردا دېلەيساخان ئېسىگە كەلگەن گەپنىڭ بىرسىنىمۇ ئايىپ ئولتۇرمايدىغانلىقىنى پاتىمە ياخشى بىلەتتى.

— نېمانچە شەپقەتلىك بولۇپ كەتتىڭ! — دېدى دېلەيساخان تەتۈر قاراپ تۇرۇپ، — سېنىڭ شەپقىتىڭنى تولا كۆرگەنمەن!

ئۇ پاتىمەنىڭ يىگىدىن تارتىپ مېڭىشقا تەمشەلدى، يېزا باشلىقى دېلەيساخانغا يالت قىلىپ قارىدى، ئۇ ئاددىي دېھقان ئاياللاردىن مۇنچىلىك غەزەپلىك گەپلەرنى يۇزمۇ ـ يۈز ئاڭلاپ باققان ئەمەس ئىدى، دېلەيساخان يېزا باشلىقىنىڭ ئىلكىدە چاغدا قاتتىق خارلانغان، شۇڭا ئۇ بۇ ياش ئايالنى ئۆزىدىن نەپرەت بىلەن قاراشقا مەجبۇر قىلغان. بۇ خىل ئايالنىڭ ئالدىدا يېزا باشلىقى نېمىمۇ دېيەلىسۇن؟ ئۇ ھارۋىكەشكە مېڭىشنى شەرەت قىلدى.

ھارۋىكەش قامچىسىنى قارسىلداتتى، ھارۋا قوزغالدى، ئاتلار ئۆكۈرەكلەپ تاشلاپ، غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولغان يېزا باشلىقىنى مەھەللىگە ئېلىپ كەتتى.

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن يېزا باشلىقى خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ بىر ئەزاسىدىن چوڭ ئەترەتتىكى ھەممە ئەھۋاللارنى ئاڭلىدى. پاتىمەنىڭ ئەزىزلىخان بىلەن قىلغان سۆھبىتىنى ئاڭلاپ قاقاقلاپ كۈلۈپ ئىككى يانپىشىغا ئۆردى:

— پاھ، ئىچى پۇشقان قېرى قىزلار، تۈل خوتۇنلارنىڭ خەتلىرىمۇ ئۇلارغا ئەمەك بولغىلى تۇرۇپتۇ ـ دە! ھاھ ـ ھا ـ ھا...

لېكىن يېزا باشلىقىنىڭ گېپىگە ھېلىقى كادىر خۇشال بولمىدى:

— ھەر ھالدا ئەزىزلىخانىنىڭ بۇ قىلغىنى ئەكسىرىنىڭ

ئىناۋەتىنى چۈشۈرۈشكە قارىشىلغان. ئۇنىڭ مۇددىئاسى زادى نېمە؟ بۇنى ئويلىماي بولمايدۇ... — دېدى تەمكىنلىك بىلەن. يېزا باشلىقى گەپ قىلماي بايقىدەك كۆلدى...

پاتىمە ئەھۋالنى ياچېيكىغا دوكلات قىلدى. ئەكبەر خۇددى بۇ گەپنى بۇرۇن ئاڭلىغاندەك خاتىرجەملىك بىلەن پاتىمەگە قاراپ كۆلۈمسىرىدى:

— بايىقى ئىككى سوئالنى باشقىچە قويسىڭىز بوپتىكەن. توغرىدىن - توغرىلا: «كىمنىڭ مەسلىھىتى بىلەن» دېمىگىن، بۇ ھەرگىز «پالانچىنىڭ» دېمەيدۇ - دە. ئەمدى سىزگە ئىككىنچى خىزمەت چىقتى، دىلەيىاخان بىلەن بىللە ئىشلەڭلار. ئەزىزخان بىلەن ھىكمەت ماگىزىنچىنىڭ ئايلىق قانچىلىك يېقىن، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يەنە قانداق چىقىشالماسلىقلار بار، ئاۋۋال شۇ ئايال بىلەن سۆزلىشىپ كۆرۈڭلار. سىلەر ئالدىراپ ئەزىزخان توغرىسىدا سۆز ئاچماڭلار، دىلەيىاخان ئىككىڭلارنىڭ تەشۋىق قىلىش ۋەزىپەڭلار بار. «ئاخبارات»نىڭ روھىنى ھەربىر ئوي، ھەربىر ئادەمگىچە يەتكۈزۈش لازىم. سىلەر يەنە ئەزىزخان، ھېپىزەم بىلەن بولغان سۆھبەتلەردە سىزنىڭ ياخشى ئىشلىگەن تەرىپىڭىزمۇ، يۇزە ئىشلەپ قويغان تەرىپىڭىزمۇ بار. كىبرەك يوق، مۇشۇنداق قىلىپ يۇرۇپ ياخشى ئىشلەشنى ئۆگىنىۋالىمىز!...

پاتىمە بۇ تاپشۇرۇقنى ئېلىپ ئۇتتۇر شەرىخانىنىڭ ئۆيىگە ماڭدى. ئۇ شەرىخاندىن ھىكمەت ماگىزىنچىنىڭ ئايالى توغرىسىدا بەزى ئىشلارنى بىلىۋالماقچى بولدى.

شەرىخان كېڭىدا ھەيدەرخەسىنىڭ ئايالىغا قۇمۇلاق سېلىپ پال ئېچىپ ئولتۇرغانىكەن. ئۇلار پاتىمەنى كۆرۈپ پاراڭلىشىپ بولۇشتى. شەرىخان بولسا ئۇزۇلدۇرمەي ئون بەش مىنۇت ۋالاقلىدى:

— چۈشۈمگە جىگدە كىرىپتۇ، چۈش رىسالىسىدە جىگدە

كۆرسه دىدار كۆرىدۇ دەيدىكەن، هازىرلا سېنى ئويلىۋىدىم بالام، ئۇچ كۈن بولدى ئاناڭ چۈشۈمدىن چىقمايدۇ. . . ئەرۋاھ دېگەن پانىدىكىلەرگە بەخت قۇشى قونسىمۇ خۇشال بولۇپ ئۇسسۇل ئويناشارمىش، ئېسىت، ئارماندا كەتكەن قېرىندىشىم! . . . بار بولغان بولسا مېنىڭچىلىك قورۇلۇپ كەتمەيتتى، چىن چىراي، گۈسمۇستەك ئايال ئىدى. . . ئۆمرۈڭ ئوخشىمىسۇن بالام، پېشانەڭ، كۆلكەڭ، مۇنۇ زىناقلىرىڭ بەئەينى ئاناڭنىڭ ئۆزى، بەختلىك قوزام، قەتئىي چاق، ئۇ سونۇر تومبالقىغا خۇرسىنىپ نېمە قىلاتتىڭ، پېشانەڭدىكى بىر تال سىزىق مانا مەن دەپ تۇرۇپتۇ، بەختىڭ ئالدىڭدا، دۈشمىنىڭ كەينىڭدە. . .

شەرىخان يەنە ۋالاقلىماقچى بولۇۋېدى، پاتىمە ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى:

— سىز مېنىڭ ئالدىمدا ياخشى گەپ قىلغان بىلەن كەينىمدىن گەپ تارقىتىپ يۈردىڭىز، يالغان - ياۋىداق گەپلەرنى توقۇدىڭىز. ئېيتىڭا، سىزنىڭ تارقاتقان گەپلىرىڭىزدىن ئۇلار قانچىلىك خۇشال بوپتۇ؟

— ئۆلەي بالام، تىلىم ئېقىپ كەتسۇن، تامىقىمغا كۆيدۇرگە چىقسۇن! . . .

شەرىخاننىڭ كوماك ئېغىزى ئۇمچەيدى. تور ياغلىقىنىڭ ئۇچىنى ئۇچبۇرجەك كۆزلىرىگە تەگكۈزدى. . .

پاتىمە ئۇنىڭ ئوڭۇشسىزلىقىدىن دەرھال پايدىلاندى:

— ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ، يېڭى يېزا بولغان يىلى دۈشمەنلەرنىڭ ئىغۋاسىنى تارقىتىپ بېرىپ تەنقىدكە ئۇچرىدىڭىز، ئاشلىق سېتىپ بېرىش ۋاقتىدا دۈشمەنلەر ئېيتالمايدىغان سۆزلەرنى خەلق ئىچىگە تارقىتىپ كۆپچىلىكنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشتىڭىز. كونا كېسىلىڭىز يەنە قوزغىلىپ قېلىۋاتىدۇ. بىرنەچچە ئېغىز كوچا گەپلىرىنى سۈرۈشتۈرسەك سىزگە كېلىپ تاقىلىۋاتىدۇ. قاچانغىچە ئۆزگەرمەيسىز؟

— بالام. . . كېچىسىنى ئاڭلا. . . . — موماي يىغلامسىراپ پاتىمەنىڭ يىگىدىن تۇتتى، — مۇشۇ ئەزىزىخانىنىڭ دۇكىنى. .

— ئەزىزىخان راست سىزنىڭ تۇغقىنىڭىزمۇ؟

— شۇنداقمىكىن. . . ھىكمەتۇاينىڭ خوتۇنى مېنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن ئېرىمگە شىرەم تۇغقانمىش. . .

— ئەزىزىخان ھىكمەتنىڭ خوتۇنىنىڭ نېمىسى؟

— ۋاي ئۆلەي! — موماي پىچىرلاشقا باشلىدى، — نېمىسىلىكى ماڭا قاراڭغۇ بالام. ئەما ھىكمەتۇاينىڭ خوتۇنى بىر كۈنى كۈنچىلىك قىلىپ سوقۇشۇۋاتقانلىقىنى قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىدىم، بىچارە دەرد ئېيتىدىغان بولسا يۈرەك - باغرى يېشى بىلەن قوشۇلۇپ ئېقىپ كېتىدۇ زادى. . . ئۇھ!

— يەنە يالغان گەپ قىلغىلى تۇردىڭىز، — دېدى پاتىمە ھەيدەرنىڭ ئايالىغا قاراپ قويۇپ. — بۇ گەپنى كوچىغا ئەپچىقىپ تارقىتىپ يۈرمەڭ يەنە!

پاتىمە تالاغا ماڭدى. ئۇ چىقىپ كېتىۋېتىپ ھەيدەرنىڭ ئايالىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى:

— ھىكمەتنىڭ ئۆيىگە بارىدىغان ئوخشايدۇ، دەمسىزا؟ ئۇنىڭ خوتۇنى بۇ قىزنى كۆرسە كۆكسى - قارنى ئېچىلىپلا كېتىدۇ، بۇلار ئىككىسى بىر ئادەمنىڭ كۈندەشلىكىنى تارتىۋاتىدۇ - دە!

پاتىمە «كۈندەشلىك» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ قىزىرىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆتكەندە دىلەيىاخانىنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويۇپ ياش تۆككىنىنى يادىغا ئالغاندى.

ھىكمەتنىڭ ئاق پىشماق، دۇپ - دۇگلەك بۇ ئايالىنىڭ كۆز يېشى قۇرۇمايتتى. ئۇنىڭ ئېرى بۇ ئەزىزىخان ئىسىملىك جۇۋاننى بېشىمغا كۆن چۈشكەندە ماڭا ياردەم قىلغان بىر سېخىنىڭ قىزى خوتۇن، قولۇڭدىن كەلسىلا بۇ يېتىمنىڭ

كۆڭلىنى ئال، بېشىنى سىلا، سىلاپ - سىيپاپ كۆندۈرۈپ روزىمەتكە ئېلىپ بېرىمىز، شۇ چاغدا ئۇنىڭ شەھەردىكى كاتتا قورو جايى، پۈتۈن بايلىقى سېنىڭ بولىدۇ، دەپ تونۇشتۇرغان ۋە جېكىلىگەنىدى. ئەمما بۇ ئايالنىڭ ئەزىزىخانغا بولغان ياخشىلىقى ۋە ئىشەنچىسى كەچكۈزدە ئۇندەرەپ ئېچىلىپ قالغان قاپاق گۈلدەك ناھايىتى تېزلا سولاشتى. سەۋەبى، ھىكمەت بۇ ئايال بىلەن سىرلىق ۋە يوشۇرۇن پىچىرلىشاتتى.

مەگزى قىزىل ئايالنى كۈنچىلىك سارغايتتى، ساغلام، تېمەن ئايالنى يەنە شۇ كۈنچىلىك ھالىدىن كەتكۈزدى. ئەزىزىخان گەرچە ھازىر ئۇلارنىڭ ئۆيىدە بولمىسىمۇ بۇ ئايال بەربىر خۇدۇكتىن نېرى ئەمەس ئىدى. ئېرى بەزى كۈنلىرى كوچىغا چىقىپ كەتسە بۇ ئايال يۈك ياغلىقىغا ئورۇنۇۋېلىپ، خالىراق يەرلەردە ئەزىزىخانىنىڭ دېرىزىسىگە ئۇزاقتىن - ئۇزاق تىكىلىپ زەن قويياتتى. ئەزىزىخانىنى سونۇرغا ئاپىرىپ باغلىغان كوچا گەپلىرىنى ئاڭلاپ بۇ ئايال خۇشال بولدى - يۇ. لېكىن بۇ خۇشاللىقىمۇ بايىقى شەرىخانىنىڭ گەپلىرىدەك تۇتۇرۇقسىز بولۇپ چىقتى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئايال ھېلىمۇ ئىچىدىن ئۆرتەنمەكتە ئىدى.

پاتمە ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەلگەندە ھىكمەتنىڭ ئايالى كىيىم تىكىش ماشىنىسىغا تايىنىپ ئېگىكىنى تۇتۇپ ئولتۇراتتى. ئۇ پاتمەنى كۆرۈپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ قالدى.

— كېلىڭ، كېلىڭ، قېنى سارايغا.. ، — ئۇ ئالدىراپ سارىيىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، يېپەك پەردىلىرىنى قايرىدى.

— ياق، ياق بولدى، مۇشۇ يەردىلا ئولتۇراي، — دېدى پاتمە دالان سۇپىسىنىڭ گىرۋىكىدىن ئورۇن ئېلىپ، — بۇگۈن يەكشەنبىكەن، سىز بىلەن بىرەمدەم پاراڭلىشىپ چىقاي دەپ كىرىۋىدىم. يە ئايالارنىڭ ئۆگىنىشلىرىگە بارمايسىز، ئىشقىمۇ كەم چىقىسىز، ئاغرىقىڭىز بارمۇ - يە، بىلەلمىدۇق.

خەۋىرىڭىز باردۇ، ئايالالارمۇ ھازىر ھەر كۈنى ئۆگىنىش قىلىۋاتىدۇ. ھۇ يىل ئايالالارنىڭ غەيرىتى چوڭ، ئۇلار ئەرلەر زەيكەش چاپسۇن، بىز ئېتىز - ئېرىق ئىشىنى ھۆددىگە ئالىمىز، دېيىشىۋاتىدۇ...

— يۇرۇڭا، سارايغا كېرەيلى، بىردەم ئولتۇرۇڭ ئەمدى، مەنمۇ سىز بىلەن بىر مۇڭداشسام دەپ يۈرەتتىم، يۇرسىڭىزا!

ئۇ پاتىمەنىڭ قولتۇقىدىن يۆلىدى. پاتىمە يېنىكلا ئورنىدىن تۇردى ۋە كالىچىنى سېلىپ قويۇپ ئىچكىرىگە كىردى.

... پاتىمە قارائاغۇ چوشكەندە ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ روھىي جۇشقۇن، ئۆزى خۇشال، لېكىن ئويناپ تۇرغان قوي كۆزلىرىدە بىر خىل ھاياجان ۋە جىددىيلىك بار ئىدى. ئۇ شېرىق چاپىنىنى ئاسقىغا ئېسىپ، روزاخۇن چوڭ دادىسىنىڭ يېنىغا — پاكار چاسا جوزىغا ئولتۇردى. چوڭ ئانىسى ئۇنىڭغا خەيرۇەن چىنىدە مېيى چەلگىلىنىپ تۇرىدىغان چۆچۈرە سۇنۇۋېتىپ:

— تۇغۇشۇپ بېرەرمىكىن دەپ ئىشىككە قارىۋاپ كۆزۈم تېشىلگۈدەك بولدى. يەكشەنبە كۈنىمۇ چوڭناڭغا قارىشىپ بېرەي دېمەيسەن، يە تىنىم تاپمايدىكەنسەن... — دەپ سىلىق يالغان تاپا بىلەن كايىدى.

— سەن چوڭنا، ئەمدى سۇنايلىنىپ يات، — دېدى پاتىمە كۈلۈپ تۇرۇپ، — قالغان ئىشنى مەن قىلىمەن. قاچا - قومۇچ، كالىغا ھەلەپ، ئىككى قېتىم سۇ، ياق، بۇگۈن تۆت قېتىم ئەكىلىمەن. بوپتۇ، قازان بېشى، سۇپىلارنىمۇ سۈۋاپ چىقاي...

— بۇگۈن بالدۇرراق يېتىڭ، — دېدى روزاخۇن بوۋاي، — ئوبدان ھاردۇق ئېلىۋېلىڭ، ئەتىگەنلىككە بالىلارنى ياخشى ئوقۇتۇڭ. چوڭ دادىڭىزنىڭ بەزىبىر بۇگۈن كېچە ئۇيقۇسى كەلمەيدۇ، كېچىچە سۇ.دەمسىز، پاخال دەمسىز... ھەممىسىنى

قىلىشقا ئۇلگۈرىدۇ.

بۇ ئائىلىدىكى بىر جۈپ قېرى دېھقان خەلق ئوقۇتقۇچىسىنى ئۆز قىزىدەك قەدىرلەيتتى. روزاخۇن بوۋاينىڭ چوڭ ئوغلى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى سوقۇشتا قۇربان بولغان. بىردىنبىر يالغۇز قىزى بولسا پاتىمەنىڭ يېقىن دوستى ئىدى. ئۇ ئونىنچى سىنىپنى پۈتتۈرگەن يىلى ئىلى دەرياسىغا ساۋاقداشلىرى بىلەن بىللە سەيلىگە بېرىپ، دەريادا ئېقىپ كەتكەن كىچىك قىزنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن دەرياغا سەكرەپ چۈشۈپ قاينامغا چۆكۈپ قايتا چىقمىغان...

بالا دەردىدە يۈرىكى يارا بولغان بۇ ئىككىيلەننىڭ يالغۇزچىلىقىنى بىلىندۇرمەسلىك ئۈچۈن پاتىمە مۇشۇ ئۆيگە كىرىپ ئورۇنلاشقان. روزاخۇن بوۋاي ۋە ئۇنىڭ مومىسى پاتىمەنىڭ ئۆز ئاتا - ئانىسىدەك قەدىردان - مېھرىبانىڭ ئىدى.

كەچكى تاماقتىن كېيىن ئۇلار بىر پەس پاراڭلاشتى، روزاخۇن بوۋاي ئالدىراپ ئورنىدىن تۇردى ۋە پاتىمەگە قاراپ:

— ئۆي ئىشى بىلەن بولۇپ كېتىپ يىغىنغا كېچىكىپ قالماڭ قىزىم، مەن چوڭ ئەترەتكە باراي، — دېدى بېلىگە پوتىنىنى ئىككى ئوراپ چىڭ باغلاۋېتىپ.

مومای پاتىمەگە قارىدى. پاتىمە ئورنىدىن يېنىڭ قوزغىلىپ قازان بېشىغا باردى ۋە يېگىنى جەينەكتىن يۇقىرى تۈرۈپ قازان يۇيۇشقا تۇتۇندى.

— ياق، قىزىم، ئەكەلگىن ئاغىچا يۇغۇچىنى، — دېدى چوڭ ئانىسى، — سىلەر كېتىۋېرىڭلار. ئۆزۈڭ ئۇچۇنمۇ، مېنىڭ ئۇچۇنمۇ كۆپىنىڭ ئىشىغا جىقراق ماڭ، بۇ ئۆي دېگەننىڭ ئىشىنى مەنلا قىلىپ ئارىلىشىپ كېتەي...

پاتىمە تارتىشىپ تۇرمىدى. ئۇ چوڭ ئانىسىنىڭ مىجەزىنى بىلىدۇ. مومای تۇزۇت قىلىپ بىھۇدە گەپ قىلمايدۇ.

پاتىمە شىرىق چاپىنىنى كىيىپ ئەپكەشنى ئىزدەپ ھويلىغا

چىقتى. ئەپكەش ئاسىدىغان قوزۇق بوش ئىدى. دېمەك، روزاخۇن بوۋاي بۇ ئىشنىمۇ قالدۇرمىغانىدى.

پاتىمە دېرىزىگە لامپىنى قويۇۋېلىپ تاپشۇرۇق كۆرۈشكە باشلىدى.

يېزا ياشلىرى ناخشا، چۆقان - سۈرەن بىلەن بىر بىرىسىگە خەۋەر قىلىشىپ يېزا مەكتىپىگە كەچكى ئۆگىنىشكە ماڭغاندا پاتىمەمۇ كىتاب ۋە خاتىرىسىنى قولتۇقىغا قىسىپ ھويلىدىن چىقتى.

. . . پاتىمە يېرىم كېچىدە قايتىپ كەلدى. چوڭ ئانىسىنىڭ يېنىغا سېلىنغان ئىسسىق ئورۇنغا يېتىپ ، چوڭ ئانىسى چۆكۈرۈپ قويغان لامپىنى چىقىرىپ قويۇش ئۈچۈن ئاستا قول سۇندى. پۈشۈلداپ ئۇخلاۋاتقان چوڭ ئانىسى كۆزىنى ئاچماي تۇرۇپ:

— ئال، بېشىڭغا قويۇۋال قىزىم، ئوقۇيدىغىنىڭنى ئوقۇۋەرگىن، مېنىڭدىن غەم قىلما، سېنىڭلا ئىشىڭ پۈتىدىغان بولسا چوڭ ئاناڭنىڭ ئۆيقۇسىمۇ مېززىلىك بولىدۇ، — دەپ پىچىرلىدى.

پاتىمە چوڭ ئانىسىنىڭ يۈزىگە يۈزىنى ياقتى ۋە پىچىرلاپ تۇرۇپ:

— جېنىم چوڭ ئانا، يەنە بىر سائەت ئىشلىۋالاي، پارتىيە ياچېيكىسى ماڭا يېڭى بىر ئىش تاپشۇردى. ئۇ ئىشنى ئەتە ياخشى قىلىش ئۈچۈن ئازراق كىتاب كۆرۈۋالاي، — دېدى.

ئون بەشىنچى باب

— كېۋىر، قېنى گەپ قىل!

روزاخۇن بوۋاي ماخو ئۆگزىسىدە تۇرۇپ كېۋىر توغايغا شۇنداق دېدى. كېۋىر توغاي بولسا قوشماق مۈڭگۈزلۈك كۆرەڭ ئۆكۈزدە سىگايان ئولتۇرۇۋېلىپ قوللىرىنى شىلتىپ، قىزىقىپ سۆزلىمەكتە ئىدى:

— يۇ قانداق بولغىنى روزاخۇنكا؟ ئەزالار قىشچە شامالغا ئۇسسۇل ئويناپمۇ يوق، ئەمگەك قىلىپ، تەر تۆكتى، ئەمدى ئەزاغا پۇل لازىم بولغاندا پۇلنى توڭلاتقىنى نېمىسى؟ ھازىر پۇلدىن قىسىلىۋاتقانلار ئازمۇ؟ ئۇنى دېمىسىمۇ بىر ئۆيدىن تۇتۇن چىقارماق ئاسانمۇ؟ دەردىمىزگە دەرمان بولارمىكىن دەپ قەھرىتاندا قومۇش ئورغان دېھقانغا نېمىشقا ئىچ ئاغرىتمايدۇ؟

— يېزىدىن قومۇش سانقان پۇللار ئەترەتلەرگە بېرىلمىسۇن دەپ بانكىغا بۇيرۇق بېرىپتۇ، كېۋىر، — دېدى روزاخۇن بوۋاي تۆمۈر ئارىسىنى ھاۋادا پۇلاڭلىتىپ، — دېھقانلار ئەمگەك قىلىپ پۇل تاپقانىنى كاپىتالىزم دېسە زېۋىرشانمىكى، ھەيدەرنىمىكى يانچۇقىنى چىڭدىغىنىچۇ؟ سۇلايمانبېكنىڭ خىيانەت قىلغىنىچۇ؟ دېھقانلىقنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلانسۇن دەپ يېزا قۇرۇپ بەرگەندۇ، كېۋىر؟ ئەمدى قارا، ئەمگەك قىلغىنى ئۈچۈن دېھقان گۇناھكار كىنا؟

ئاخشام يېزا باشلىقى تۇرسۇن يېزىنىڭ قارارىنى يەتكۈزدى. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ قومۇش سېتىپ پۇل تېپىشى كاپىتالىزم قارا قويۇنى دەپ ئەيىبلىگەن، ئۇلارنىڭ يېزا بانكىسىغا يۆتكىگەن پۇلى پۈتۈنلەي توڭلىتىلغانىدى. ئاسىم بۇنى ئاڭلاپ لى شۇجىنى ئىزدەپ يېزىغا كەتكەن، ئەكبەر شۇ تاپتا كىچىك ئەترەتلەرنى ئارىلاپ يۈرۈپ كادىرلار بىلەن بۇ مەسىلىنى مۇزاكىرە

قىلماقتا، يېزا باشلىقى تۇرسۇن بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلگەن، ئۇ بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يۇقىرىسىغا قارىرى دەپ قاراپ تۇرماقتا ئىدى.

ھازىر قومۇش ئورۇش توختىتىلغان، يېزا مىنبىگىلىرى «قاۋانلىق» نى قوراللىق كۆزەتمەكتە، قومۇش ئورۇپ ساتقۇچىلارنىڭ ئۆكۈز، ھارۋىلىرى تارتىۋېلىنماقتا ئىدى. كېۋىر قىيىنچىلىقى ئېغىر بولغان مەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەھۋالىنى بىلىش ئۈچۈن ئالاھىدە بۇ يەرگە كەلگەنىدى. ئۇ كېلىپلا روزاخۇن بوۋايغا يولۇقۇپ قالدى. ئۇلار شۇ مەسىلە توغرىسىدا سۆزلەشمەكتە ئىدى.

— ئاخشامدىن بېرى ئېنىقلىدۇق، — دېدى روزاخۇن بوۋاي، — چوڭ ئەترەت بويىچە 27 ئائىلىنىڭ يەيدىغىنى تۇگىگەن، جەمئىي 43 ئائىلىنىڭ بالىلىرى يالىڭاچ، چاي - تۇز، ئوتۇن - ياغىچى يوق! كېۋىر ئويلىغىنا، ئالتاي ياز ئېتىزدىن كەلمەي ئىشلىگەن دېھقان قارا قىشتا بالىلىرى بىلەن خاتىرجەم قىشنى ئۆتكۈزەلمىسە بۇ قانداق بولغىنى؟ زەي ئاپىتى دېدۇق، دېھقانلار راست دېدى، تەبىئىي ئاپەت دېدۇق، شۇنداق دېدى، ئەمدىزە قىيىنچىلىقنى يېڭەيلى دەپ قومۇش ئورۇپ، بېلىق تۇتۇپ، ئوۋچىلىق قىلىپ ئانچە - مۇنچە پۇل تاپسا ئۇنىمۇ كاپىتالىزم دېسە بۇ خەلقنى بىزار قىلىش بولماي نېمە؟ قورسىقى توپمىغان دېھقانىنى بىر ئۆيگە يىغىۋېلىپ مەنسۇر گۇرۇھىنى پاش قىلىڭلار دېسە قۇلاققا خۇشياقامدۇ؟ مەنسۇر ئاغدۇرۇلماستا بۇنچە ئەمەستۇق، بىزنىڭ ئەزالار ئاخشام مانا ئەمسە دەپ مەنسۇرنىڭ ياخشىلىقىنى سۆزلىگىلى تۇردى. . .

شۇ چاغدا ماخوغا ئون نەچچە ئايال بالىلىرىنى باشلاپ ۋارقىرىشىپ كىرىپ كەلدى:

— بىزگە ئاشلىق كېرەك، بىزگە پۇل كېرەك! — دەپ ۋارقىراشتى ئۇلار قوللىرىدىكى تاغارلىرىنى پۇلاڭلىتىپ، —

يازچه بېكىرىغا ئىشلىدۇق، ئۇنى ئاز دەپ قىشتىمۇ تىنچ تۇرمىدۇق، تاپقان پۇلىمىز نەگە كەتتى؟ بىزگە كىم ئىگە زادى؟
— پارتىيە ئىگە، ماۋجۇشى ئىگە سىڭىللىرىم، — دېدى روزاخۇن بوۋاي ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلىپ، — بىز سىلەرنىڭ يىغاڭلارنى يىغلاۋاتىمىز. ئەترىتىمىزنىڭ قىينىچىلىقتا يولۇققىنى راست ، تەخىرقىلايلى، بىز ھالىڭلارغا يېتىمىز. ئاشلىقمۇ بولىدۇ، پۇلمۇ بولىدۇ. ئۆيۈڭلەرگە كېتىڭلار!
— قۇرۇق گېپىڭىزنى قويۇڭ! — دېيىشتى ئاياللار تەڭلا چۇقۇرۇشۇپ، — بىزگە پۇلنى بەرمىگەن ئادەمنى كۆرسىتىپ قويۇڭلار! بىز شۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ياتىمىز، بالىلىرىمىزنى باقسۇن!
— سەت بولىدۇ، سىڭىللىرىم سەت بولىدۇ! — دېدى روزاخۇن بوۋاي ئۇلارغا يېلىنىپ، — راستلا يوق بولسا بىزنىڭكىگە بېرىپ يېتىڭلار! مېنىڭدە بىرەر ئاي يېگۈدەك ئاشلىق بار.
— زۇبەرشانىڭ ساقلىنى يۇڭزىلايلى! — دېدى بىر ئايال ۋارقىراپ، — قول - قولنى تونۇيدۇ، نومۇر بېرىشنى بىلگەن مىس باش پۇلىمىزنى نېمىشقا بېرەلمەيدىكەن!
— توغرا، ئىشنى شۇنىڭدىن باشلايلى، — دېدى يەنە بىر ئايال، — توختىغان يېرىگىچە بارايلى، يېزىغا، ناھىيىگە. . .
— يۇرۇڭلار زۇبەرشانى ئالدىمىزغا سالايلى!
— روزاخۇن كۆلۈمسىرىدى، كېۋىز ئۇنىڭ خۇشال بولغىنىنى كۆرۈپ:
— ئىلاشقان چۇچۇلنى يەلپۇڭلار، ھەرگىز سوغۇق سۇ چاچماڭلار، مۇشۇ ئاياللار ئىشنى بىر باشقا ئېپچىقىدۇ، قورقماي يەلپۇڭلار، يانغىن پەيدا بولسۇن، — دېدى.
ئاياللار ۋاراڭ - چۇرۇڭ بىلەن ماخودىن چىقىشىپ زۇبەرشانىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. يولدا ئۇلارغا دەردىنى كىمدىن

ئېلىشنى بىلمەي غەزەپلىنىپ يۈرگەن ئەرلەر، ئوقۇغۇچىلارمۇ قېتىلدى. دەرۋازىنىڭ ئالدىدا ئۇلارنى زىۋىرشانىڭ ئايالى كۈتۈۋالدى:

— ئۇ كىشىمۇ ئۆزىنىڭ غېمى بىلەن، — دېدى زىۋىرشانىڭ ئايالى، — يە گۆش ئەمەس، يە بەز ئەمەس. كېچىچىلا غوتۇلداپ چىقتى، تاڭ سەھەردىلا قاڭقىپ چىقىپ كېتىۋىدى. . .

— خۇپسەنلىك قىلمالڭ، — دېدى بىر ئايال ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — ئېرىڭىزنىڭ جېنىنى ئالمايمىز، ئۆتكۈزگەن نومۇرىمىزغا پۇل ئالمىمىز، پۇل!

— قول قولنى تونۇيدۇ، — دېدى يەنە بىر ئايال قوللىرىنى شىلتىپ ئۇارقىراپ، — بىز نومۇرنى ئەترەت باشلىقىغا ئۆتكۈزگەندىكى ئەترەت باشلىقىنى تۇتىمىز!

— ئەترەت باشلىقى بولمايمەن دەپ يېتىۋالغىنى ئىكەم! — دېدى زىۋىرشانىڭ ئايالى.

— يېتىۋالسىلا قۇتۇلاتتىمۇ، بىزگە چاقىرىپ بېرىڭ!

— ئۆيىنى ئاختۇرايلى، مۆكۈۋالغان گەپ!

— ۋاي قويساڭلارا، — دەپ ئىشىككە گىرەلىدى زىۋىرشانىڭ ئايالى يالۋۇرۇپ، — ئۇ بىچارىنى تاپقىنىڭلار بىلەنمۇ ھېچنېمە ئۇندۇرەلمەيسىلەر، ئۇنىڭدىن كۆرە چوڭ ئەترەتكە بېرىپ باشلىقلارنى تۇتۇڭلار، پۇلىمىزنى بەرسە بىزگىمۇ خوي خۇشياقاتتى، زىۋىرشا بىچارە سىلەردىنمۇ بەتەررەك سەكپارە!

ئايالىلار دەرۋازا يېنىدا بىردەم مەسلىھەتلەشتى - دە، چوڭ ئەترەتكە بېرىشنى قارار قىلىشتى.

سەككىزىنچى كىچىك ئەترەت ئەزالىرى يېتىپ كەلگەندە چوڭ ئەترەت ئىشخانىسى ئالدىغا ھەر خىل ئىشلار بىلەن ئادەملەر توپلىنىۋېلىشقان بولۇپ، بۇ ئادەملەر چوڭ ئەترەت كادىرلىرىنى كۈتۈشۈپ تۇرۇشاتتى.

— مانا سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ پالۋانلىرى، - دېدى بىر

ئەزا سەپرىق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ كۈلۈپ، - قاراڭلار خۇرجۇن - قاپلىرىنى كۆتۈرۈشۈپلا كەپتۇ، ئەمدى ئاسىم بىلەن ئەكبەرنىڭ هالىغا ۋاي!

ئاياللار ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەيتتى، ۋارقىرىشاتتى، كىمنىدۇر تىللايتتى:

— بېگىمنىڭ قورسىقى توق، قۇلى بىلەن ئىشى يوق، دېگىنى مۇشۇكەندە!

— مۇسادىرە قىلىدىغانغا بىز پوميۇچىكمىدۇق؟

— هاك بىلەن زاك يەيمىزمۇ؟

— قېنى هېلىقى يېزا باشلىقى - بۆلۈم باشلىقلىرى!

— هەي خوتۇنلار، يۈرۈڭلار ئىدارىسىگە باستۇرۇپ كىرەيلى!

— ئالدىمىزغا سېلىپ هۆكۈمەتنىڭ ئەڭ چوڭىغىچە ئاپىرايلى زادى!

— بالىلارنى تاشلاپ بېرەيلى!

— يېزىغا بېرىپ يېتۇالايلى!

— هېچكىم چىقمايدۇغۇ، قېنى هېلىقى ئەكبەر، ئاسىملار!

— هەممىنى قىلغان ئاشۇ ئەكبەر!

ئاياللارنى قۇترىتىۋاتقانلارمۇ، نەسىھەت قىلىپ ماجىرا قىلماسقا ئۇندەۋاتقانلارمۇ قۇشۇلۇپ ۋارقىراشتى، چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدا ۋارقىرىشىۋاتقانلار چوڭ ئەترەت كادىرلىرىنى كۆرۈپ بىردىنلا جىمىپ قالىشتى، ئەكبەر ئەخمەتجانلار كۆپچىلىككە قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلارنى ئاياللار قورشىۋالدى:

— نېمىشقا پۇلىمىزنى بەرمەيسىلەر؟

— نېمىشقا مۇسادىرە قىلىسىلەر؟

ئەمدى نەگە چالۋاقايسەن ئەكبەر؟

— بىزنى زار - زار قاخشىتىپ مەنسىپىڭنى ئۆستۈرمەكچىمۇ

سەن؟

روزاخۇن بوۋاي بىلەن كېۋىر يېتىپ كەلگەندە ئادەملەر ئىككى يۈز ئەتراپىغا يېتىپ بارغان، ئۇلار چوڭ ئەترەتنى قورشۋالغان. ئەكبەر بىلەن ئەخمەتجاننى تارتىشتۇزۇپ سوراق قىلماقتا ئىدى. بايىلا «يانغىن پەيدا بولسۇن» دەپ ئېيتقان كېۋىر توغايمۇ، خۇشال بولۇپ كۈلۈمسىرىگەن روزاخۇنمۇ هودۇقۇپ قالدى. ئۇلار كۆپچىلىككە ۋارقىراپ كۆرۈۋېدى گەپ ئاڭلايدىغان ئادەم چىقمىدى. كېۋىر ئۆكۈزنى دېۋىتىپ بېقىۋېدى، بىرسى ئۆكۈزنىڭ تۇمشۇقىغا تەپتى، ئۆكۈز چىچاڭشىپ كېۋىرنى چەتكە ئېلىپ قاچتى. ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي رەللى بولۇشقا باشلىدى، ئۇ ئۆز جىيەنىنىڭ ئازار يېيىشىدىن ئەنسىرەيتتى. ئۇ مۇنۇ يانغىنىڭ ئەكبەرگە كېلىپ تۇتىشىدىغىنىنى ئويلاپمۇ باقمىغان. كۆپچىلىك چوقۇم خىزمەت گۈرۈپپىسىنى تۇتىدۇ، يېزا باشلىقى تۇرسۇن، بۆلۈم باشلىقى چىنلارنى جاۋابقا تارتىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئەخمەتجاننىڭ يېنىغا بېرىۋېلىش ئۈچۈن هەرىكەت قىلىشقا پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلدى، بىرلىرىنى

ئىتتەردى، بىرلىرىنى تىللىدى، بىرلىرىگە چۈشەندۈردى؛ يەنە بىرلىرىنى ئىشقا بۇيرۇدى، يەنە بىرلىرىگە يولىيورۇق كۆرسەتتى...

ئەكبەر ئېگىزرەك بىر يەرگە چىقىپ قولىغا شەپكىسىنى ئېلىپ پۇلاڭلاتتى. ئۇنىڭ يالاڭ چاپىنى يىرتىلغان، ياقىسى لەپەڭشىپ تۇراتتى.

ئەكبەر كۆپچىلىككە قاراپ ۋارقىرىدى:

— يولداشلار، يولداشلار، يولداشلار!...

— ياغلىما گېپىڭنى قوي، بىزگە پۇل، ئاشلىق كېرەك!

— پۇلىمىزنى مۇسادىرە قىلغان كىم؟

ئايالار، بىر قىسىم ئەرلەر ئۇنى قورشىۋالغان، ئۇنىڭ گەپ قىلىشىغىمۇ يول قويمايتتى، ئۇلار «پۇل، ئاشلىق» دېيىشەتتى، قوللىرىدىكى تاغارلىرىنى پۇلاڭلىتاتتى، بىر - بىرىگە گەپ بەرمەيتتى.

يەنە بىر توپ ئادەم ئەخمەتجاننى قورشىۋالغان، غەۋغا بارغانسېرى كۆچەيمەكتە ئىدى. ئەكبەر: «كەسكىن سىنىپىي كۈرەش، دېگەن نەق مۇشۇ، مۇنۇ كۆپچىلىك سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشكەن، بۇ توپىلاڭنى پىلانلىغۇچىنى تېپىش كېرەك. كۆپچىلىككە نەسىھەت قىلىش كېرەك... دەپ ئويلىدى. لېكىن ئۇ ئارتۇق ئويلاشقا ئۈلگۈرەلمىدى. كىيىملىرى يىرتىلغان زىۋىرشانى ئون نەچچە ئادەم ئارىغا ئېلىپ كەلمەكتە. زىۋىرشا قوللىرىنى شىلتىپ بىر نېمىلەرنى دەپ ۋارقىرىماقتا ئىدى.

— زىۋىرشادىن جاۋاب ئالايلى! — بىر ئايال سۇپىغا چىقىپ ۋارقىرىدى. ئارقىدىنلا زىۋىرشا سۇپىغا چىقىرىلدى. ئۇ ھاسىراپ تۇرۇپ بوغۇق ئاۋاز بىلەن سۆزلىدى:

— كۆپچىلىك، مېنى تۈتقۇنلار پايدىسىز! مېنىڭ دەردىم سىلەرنىڭكىدىن چىڭ. پۈتۈن چوڭ ئەترەت 36 مىڭ يۈەن زىيان

تارتتی، بىزنىڭ كىچىك ئەترەت يەتتە مىڭ يۈەن، مەن ئۆزۈم 370 يۈەن زىيان تارتتىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇسادىرە قىلىنىپ....
— گەپنى سوزما، كىم مۇسادىرە قىلدى زادى؟
— مەن ئەدىن بىلەي!
— ئەترەت باشلىقى تۇرۇپ نېمىشقا سورىغىنى قىلمىدىڭ؟
— مېنى ئەترەت باشلىقلىقىدىن ئېلىۋەتتى!
— بىزگە كىم ئىگە ئەمىسە؟
— ئەكبەر! — زىۋىرشا قوللىرىنى شىلتىپ ئەكبەرنى كۆرسەتتى. بىر ئەزا ئەكبەرنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ تارتىپ سۆپىگا ئېلىپ چىقتى:
ئال — سەن ھەم چوڭ ئەترەت شۇجىسى ھەم بىزنىڭ ئەترەت قىشلىقى ئىكەنسەنغۇ!
ئەكبەر جاۋاب بەرمىدى. ئۇنىڭ ئورنىغا ئەخمەتجان جاۋاب بەردى:
— سىلكىشلىمە ھەي! گېپىڭ بولسا يولىدا قىل!
— ھەممە بالانى تېرىغان مانا مۇشۇ، تانابىنى تارتىڭلار ئۇنىڭ! — كۆپچىلىك ئىچىدىن بىرسى ۋارقىرىدى. ئەكبەر ئۇنى كۆرۈپ قالدى. رورىمەت كۆپچىلىكنىڭ ئارىسىغا كىرىۋېلىپ ۋارقىرىماقتا، ئەزالارنى ھەدەپ كۈشكۈرتمەكتە ئىدى.
ئەكبەر ئەزالار ئارىسىدا نېمىنىدۇر ۋارقىراپ يۈرگەن روزاخۇن بوۋاينى، ئايالارغا يېزا تەرەپنى كۆرسىتىپ قوللىرىنى شىلتىپ سۆزلەۋاتقان دىلەيساخاننى، ماجىراچىلار ئارىسىغا كىرىۋالغان شياۋلى، شياۋدۇك، سونۇرلارنى، يەنە سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ باشقا ئاكتىپلىرىنى كۆردى. ئۆگىنىشلەردە ئەكبەرنىڭ ئەترەتنى تارقاتماسلىق، قاۋاڭلىقنى ئېچىش توغرىسىدىكى پىكىرلىرىنى قوللىغان، سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرىنىڭ كىرىمىنى كۆپەيتىش ئۈچۈن قەھرىتانغا پىسەنت قىلماي ئىشلەۋاتقان ئەترەت ئاكتىپلىرىمۇ بۈگۈن ئۆزىگە قارشى

قوزغالغانمۇ - ھە؟ سەككىزىنچى ئەترەتتە ئۇنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئىشلىگەن خىزمەتلىرىنىڭ ھېچ ئۇنۇمى بولمىدىمۇ؟ نېمىشقا ئۇنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ: « سىنىپىي دۇشمەنلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشمەيلى، بۇ قىلغىنىمىز توغرا بولمايۋاتىدۇ، كۆزىمىزنى روشەنلەشتۈرەيلى» دېگەندەك سۆزنى قىلغۇدەك ئادەم چىقمىدى - ھە؟...

— يولداشلار! يولداشلار!

كۆپچىلىك جىمىدى. يۈزلىگەن كۆزلەر ئۇنىڭغا تىكىلدى. ئەكبەر «دۇشمەنلەرنى يېتىم قالدۇرىدىغان پەيت كەلدى» دەپ ئويلىدى - دە:

— يولداشلار، قايمۇقمايلى! — دېدى ۋە ئەكبەر تېخىمۇ قاتتىقراق ۋارقىرىدى، — سىنىپىي دۇشمەنلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشمەيلى!

— بىزگە نان كېرەك، پۇل كېرەك!

— ئالدام خالتىغا چۈشۈۋاتقان سەن ئۆزۈڭ!

— ئۇنىڭدا نېمە گۇناھ!

— ئالدىمىزغا سېلىپ يېزىغا ئاپىرايلى!

— سۆرەڭلار ئۇنى!

شۇ ئارىلىقتا كۆپچىلىك ئىچىدىن بىر تاش ئۇچۇپ چىقتى، تاش ئەكبەرنىڭ قۇلىقى بېنىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ تۇۋرۇككە تەگدى. نەق شۇ چاغدا كۆپچىلىك ئىچىدىن سونۇرنىڭ يوغان مۇشتۇمى كۆتۈرۈلدى، كىمنىدۇ نىشانلاپ سىلكىندى، ئاغزى - بۇرنى قانىغان روزىمەتنى يۆلەپ بىر - ئىككى ئادەم ۋارقىراشتى.

— ئۆز مېيىمىز بىلەن ئۆز گۆشىمىزنى قورۇماقچى!

— ئورۇڭلار ئەكبەرنى!

بىر توپ ئادەم ئەكبەرگە يېپىلدى، شۇ چاغدا ئەكبەرنىڭ ئەتراپىدا ئەبىلغارى، روزاخۇن، ئەخمەتجان، دىلەيساخان، شياۋلى، شياۋدۇڭلار چاپانلىرىنى سېلىپ تاشلىغان ئىمىر، سونۇرلار پەيدا بولدى، ئۇلار يېپىلىپ كەلگەنلەرنى ئىتتىرەتتى، ۋارقىراپ ئەسەبەت قىلاتتى، ئۇلار ئەكبەرنى ئۇشخانىغا كىرگۈزۈۋېتىپ ئىشكنى چەمبىرەك بولۇپ ھمايە قىلىپ تۇرۇۋالدى. ئەكبەر دېرىزىدىن كۆردى، زىۋىرشانى قوللىغۇچى ئەزالار، روزىمەتنىڭ ئاغىنىلىرى، باشقا ئەترەتلەردىن كېلىۋاتقان ئەر - ئايال ئەزالار، ئومۇمەن ئەكبەردىن نارازى بولۇپ يۈرگەنلەر ئالدىنقى سەپتە تۇرۇشاتتى. ئۇلار ئەكبەرنى ئالدىمىزغا سېلىپ بېرىمىز دەپ توۋلىشاتتى. ئەكبەرنى قوغداۋاتقانلارنى ئىتتىرەتتى، تىللايتتى، بولۇپمۇ قىشنىڭ سوغۇقى، يوقسۇزچىلىق ئازابىنى تارتىۋاتقان سەككىزىنچى ئەترەت ئايالىرى قوللىرىدىكى تاغار، خۇرجۇنلىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ قاتتىق ۋارقىرىشاتتى، ئۇلارنىڭ كالپۇكلىرى كۆكىرگەن، چاچلىرى چۈۋۈلغان، ئېغىزلىرىدىن چىقىۋاتقان ئاچچىق گەپ ئۇۋىنىڭ تام - دېرىزىلىرىدىن ئۆتۈپ ئەكبەرنىڭ يۈرىكىگە كېلىپ تەگمەكتە ئىدى. ئۇلار نان، كىيىم، ھالال ئەمگىكى ئۈچۈن ھەق تەلەپ قىلاتتى. ئەلۋەتتە ئەمگەك بىلەن ئۇزۇنگە ھايات يولى تېپىشنى مەقسەت قىلغۇچىنىڭ بۇنچىلىك گەپ قىلىش ھوقۇقى بولىدۇغۇ!

لېكىن ئۇنىڭ ئۇز ئادىتى ۋە ھەل قىلىش ئۇسۇلى بار. ئۇ بولسىمۇ مۇنداق مەسىلىلەرگە سىنىپىي تەھلىل يۈرگۈزۈش. بۇ يەردە سىنىپىي دۇشمەنلەرنىڭ ھەرىكىتى بارمۇ - يوق؟ مۇنۇ ئۇتمۇشتىمۇ دەرد - ئەلەم چەككەن ئاياللار نېمىشقا ئوڭايلا دۇشمەنلەرگە ئەگەشكەندۇر؟ ئۇلار پارتىيىنىڭ ياخشىلىقىنى ئوڭايلا ئۇنتۇپ قالغانمىدۇ، سوتسىيالىزم يولىنىڭ ئۇزلىرىگە بەخت كەلتۈرىدىغانلىقىنى تېخىچە چۈشەنمەيۋاتامدىغاندۇر. ھە؟...

ئۇنىڭ پىكىرلىرى چىگىشلەشتى. ئۆگەنگەن نەزەرىيە، سىياسى تەشەببۇسى مۇنۇ ئادەملەرنى قارىلاشقا، ئەيىبلەشكە تۇرتكە بولاتتى، ئۇنىڭ ئەملىي تۇرمۇشتىن بىۋاسىتە ئالغان تەسىراتلىرى، يۇرتداشلىرىغا ھېسداشلىقى ئۇنى توختىتىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاشۇ توڭلىتىلغان قومۇش پۇلىغا ئاشۇ ئەزالار بىلەن بىللە ئەكىرىمۇ تەر تۆككەن، ئاشۇ ئەزالارنىڭ قىينىچىلىقلىرىنى مۇشۇ يول بىلەن يېڭىشكە ۋەدە بەرگەن ئۇلارنى ئۇمىدلەندۈرگەن ئىدىغۇ!...

ئۇ ياخشى نىيەت بىلەن كۆپچىلىكنىڭ پايدىسىنى كۆزلەپ قىلغان ئىشلىرى ئۈچۈن رەھمەتكە ئىگە بولۇش ئورنىغا غەزەپ ۋە نەپرەتكە يولۇقماقتا. كۆپچىلىك نېمىشقا ئۇنى چۈشەنمەيدۇ - ھە؟ «پۇلنى توڭلاتقان بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن يېزا باشلىقى تۇرسۇن، شۇلارنى تۇتۇڭلار!» دەپ كۆرسىتىپ قويسۇنمۇ - يە؟ ياق، ھەرگىز ئۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ. بۆلۈم باشلىقى چىن، يېزا باشلىقى تۇرسۇنلار پارتىيىمىزنىڭ ۋەكىللىرى، پارتىيىنىڭ نامىغا داغ تەگكۈزۈشكە بولمايدۇ، مەيلى ئەكىبەرگە قانچىلىك زور زىيان يەتسىمۇ ئۇ جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئالىدۇ، پارتىيە ياچىيكىسى نامىدىن كۆپچىلىككە ئوچۇن ئېيىپادە بىلدۈرىدۇ...

شۇ چاغدا دېرىزىگە تاشلار ئېتىلدى، كۆزىنەك جاراڭلاپ سۇندى، ۋاڭ - چۇك كۈچەيدى، غەۋغا زورايدى.

— ئاش بەرگەنگە مۇشت بېرەمدىكەن تېخى!

— روزىمەتنى ئۇرغانلىرىڭ چىشىنى چىقسۇن!

— ئەكبەرنى ئالدىمىزغا سېلىپ يېزىغا ئاپىرايلى!

ئاياللار دېرىزىنى قومۇرۇش ئۈچۈن ياماشتى. ۋارقىراش، ئىتتىرىش، تىللاش، سۆرەشتۈرۈش ئەۋجىگە چىقتى. ئەكبەر چىداپ تۇرالمىدى. ئۇ دېرىزىدىن بېشىنى چىقىرىپ:

— يولداشلار، دۈشمەنلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشمەيلى، پارتىيىگە ئىشىنەيلى، سوتسىيالىزم!...

— تولا سۆزلىمەي پۈلىمىزنى تاپ!
— ئەمگەك ھەققىمىزنى بەرگىن!
ئايالىلار ئەكبەرنىڭ يەڭ، پەشلىرىدىن تۇتۇپ تارتىشقا باشلىدى، ئەكبەر دېرىزىدىن يېرىم چىقتى. ئەبباغزىلار دېرىزىگە كېلەلمىدى، بىر ئىككى قول ئەمدى ئەكبەرنىڭ كانىيىغا ئېسىلدى. شۇ چاغدا مەيداندا مەنسۇر بىلەن ئاسىم پەيدا بولدى. ئۇلار ئاتلىق كەلگەن، ئۇلار بىلەن بىرىنچى ئەترەتنىڭ ئەزالىرىمۇ ئاتلىنىپ بىللە كېلىشكەنىدى.
— قولۇڭنى تارت ھەي ئەخمەق! — مەنسۇر قامچىسىنى پۇلاڭلىتىپ ۋارقىرىدى. ئادەملەر دەرھال ئەكبەرنى قويۇۋەتتى. مەنسۇر بىلەن ئاسىم سۇپىغىچە ئات بىلەن كەلدى. مەنسۇر كۆپچىلىككە ۋارقىرىدى:
— كۆپچىلىك! — مەيدان جىم بولدى. ئاياللارمۇ ئومىدلىك كۆزلىرى بىلەن مەنسۇرغا قاراشتى. مەنسۇر سالماقلىق بىلەن سۆزلىدى.
— تەلىپىڭلار توغرا، ئاخىرغىچە چىڭ تۇرايلى، لېكىن ئەكبەرنى قىستىمايلى، يېزىلىق ھۆكۈمەتكە ۋەكىل ئەۋەتەيلى! ئاياللار قايتىڭلار، توڭلىتىلغان پۇل جەزمەن ھەل بولىدۇ. شۇڭغىچە قىيىنچىلىقنى يېڭىپ تۇرۇش ئۈچۈن بىرىنچى ئەترەت سەككىزىنچى ئەترەتكە قەرز ھېسابىغا بەش تونىنا بۇغداي، ئۈچ مىڭ يۈەن پۇل يارەم قىلدى، ھازىرلا قولۇڭلارغا تېگىدۇ!
كۆكسىپ كەتكەن چىرايلاردا خۇشاللىق كۈلكە پەيدا بولدى، قەھرىتاندا يولدىن ئازغان كارۋان تۇيۇقسىز گۈلخانغا يولۇققاندەك تومۇزدا چاڭقىغان ئادەم بىردىنلا سۇزۇك بۇلاققا يولۇققاندەك، سەككىزىنچى ئەترەت ئاياللىرىنىڭ چىرايلىرىنى خۇشاللىق قاپلىدى. ئۇلارنىڭ تاماق، كۆمۈر، چاي - تۇز، كىيىم - كېچەك قاتارلىق تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى ئۆكسۈپ قالغانلىقى ئۈچۈن غەم بىلەن قانقان باشلىرى بىردىنلا سەگىدى. ئۇلار قوللىرىدىكى

تاغارلىرىنى يۇلاڭلىتىپ ئەپىلغازىلارنى ئەگىشىپ ئۆز ئەترىتىگە قاراپ يول ئالدى. بايانىن تىل، ھاقارەت ياغدۇرۇشقان. لېكىن ئۆزىنى مەلۇم قىلمىغان ئادەملەرمۇ ئەلەرگىدۇ شۇڭغۇدى، مەيداندا بىر دەمدىلا ئادەم ئازلاپ، جىمجىتلىق پەيدا بولدى. مەنسۇر ئەكبەرنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويدى - دە:

— يۇر ئەمدى، قالغان خىزمەتنى سەككىزىنچى ئەترەتكە بېرىپ ئىشلەيلى، ئەزالارنىڭ ئاۋال قورسىقى تويسۇن، ئۇچىنى ئىسسىسۇن، ئۇلار ئاندىن كېيىن گەپكە قولاق سالىدۇ، — دېدى.

ئەكبەر گەپ قىلمىدى، ئۇ مەنسۇر، ئاسىملار بىلەن ماڭدى، لېكىن ئۇ مەنسۇردىن رازى بولمىدى، ئۇنىڭ مېڭىسىدىن بوۋلۇم باشلىقى چىنىنىڭ «مەنسۇردىن ئېھتىيات قىل، ئۇ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە كاپىتالىزمنى يامرىتىدىغان ئادەم. ئۇ ئادەملەرنى قايمۇقتۇرۇشقا، بىزگە قارشى قوزغاشقا ناھايىتى ئۇستا» دېگەن سۆزى ئورۇن ئالغانىدى.

ئەكبەرنىڭ ئىشتىھاسى تۇتۇلدى، ئۇيقۇسى قاچتى، ئۇ سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتتىن چوڭ ئەترەتكە قايتىپ كېلىپ ئاچ قورساق پېتى كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى. ئۇنىڭ بېشى ئېغىرلاشقان، پۇتلىرىمۇ ئورۇپ تاشلىۋەتكەندەك سىقىراپ ئاغرىماقتا ئىدى. ئۇ بۇگۈنكى ئىشلارنى، بولۇپمۇ كەچكى پارتىيە ھەيئەتلىرى يىغىندا ئۆزىنىڭ يالغۇز قالغانلىقىنى ئويلىسا كۆڭلى غەش بولاتتى، روھى چۈشەتتى. ئۇ ئۆز ئۆزىگە سۆزلىمەكتە: «ھەربىي سەپ قانداق ياخشى - ھە، سەنمۇ باشلىقلىرىڭنىڭ نىيىتىنى ئاسانلا چۈشىنىسەن، قول ئاستىڭدىكىلەرمۇ سېنى شۇنچە ئاسان ۋە تېز چۈشىنىدۇ. بىرلا ئىشارە بىلەن بىر ئېغىزلا سۆز بىلەن مەسىلە چۈشىنىشلىك ۋە ئېنىق بولىدۇ. بۇ يەردىچۇ؟ سەن ئادەملەرنى چۈشىنەلمەيسەن،

ئادەملەرمۇ سېنى چۈشەنمەيدۇ. باشقىلار نېمىشقا ماڭا شۇنچە يوچۇن ۋە ياتسىنىپ قارايدۇ؟ مېنىڭ نېيىتىم خالىس، كۆڭلۈم ياخشىغۇ؟ نېمىشقا مەن نېمىنى خالىسام بىرلىرى شۇنى مېنىڭدىن نېرىغا ئىتتىرىدۇ. ھە؟ ئاينۇرنى ساپ ۋە تۇنجى مۇھەببىتىم بىلەن ياخشى كۆرىمەن، لېكىن قىز نېمىشقا ماڭا ئىشەنمەيدۇ؟ مەن سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرىغا ياخشىلىق قىلىشنى خالايمەن، ئۇلار مېنى قوللاش ئورنىغا يەنە نېمىشقا قارشى چىقىدۇ؟ مېنىڭ ياخشى سۆزلىرىم ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيدۇ - يۇ، مەنسۇركامنىڭ سۆزلىرى گەرچە خاتا بولسىمۇ ئۇلارنى قايىل قىلالايدۇ - ھە؟...»

ئۇ بۇگۈنكى مەنسۇر بىلەن تۇنجى قېتىمقى ۋارقىرىشىپ دېيىشكەن سۆزلەرنى ئەسلىدى:

چۈشتىن كېيىن سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرىغا بۇغداي ۋە پۇل تارقىتىلدى. پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ قارارىغا ئاساسەن سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ۋاقتىلىق ئەترەت باشلىقلىقىنى قوشۇمچە ئۈتەۋاتقان ئەكبەر سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرىنىڭ خۇشاللىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ مەنسۇردىن رازى بولغان بولدى. لېكىن مەنسۇر ئەزالار ئىچىدە تەكرار - تەكرار:

— ئاخىرغىچە ئېلىشايلى، يېزىغا ۋەكىللىرىمىزنى ئەۋەتەيلى! — دەپ قۇتراتقۇلۇق قىلغاندىن كېيىن تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى - دە، مەنسۇرنى چەتكە تارتىپ:

— ئېلىشايلى دېمىگىن ئاكا، بىز بۇ ئىشتا سالماقلىق بولايلى! — دېدى. مەنسۇر ئۇنىڭغا يالت قىلىپ قارىدى:

— دېھقانىنىڭ قورسىقى ئاچسا ھېچقانداق «سالماق» بىلەن تويغۇزالمايسەن، ھېچ بولمىغاندا ئەزالىرىڭغا ئىچ ئاغرىتقىن! — دېدى.

— ماجىرانىڭ ئاقىۋىتى نېمىگە بارىدۇ؟ پارتىيىنىڭ يامانلاش، سوتسىيالىزمنى قارىلاشقا بېرىپ تاقىلىدۇ!

— ياق! — دېدى مەنسۇر كەسكىن قىلىپ، — خەلق بىلەن پارتىيە ئوتتۇرىسىدا ئارازلىق پەيدا قىلغۇچىلارنى پاش قىلىشقا بېرىپ تاقىلىدۇ!

— پارتىيە كومىتېتىنىڭ قارارىنى شەرتسىز ئىجرا قىلىشىمىز لازىم، پىكرىمىز بولسا بىر دەرىجە يۇقىرى ئورگانغا بەرسەك بولىدۇ، بۇ بىر پارتىيە ئىنتىزامى!

— پارتىيە ئىنتىزامىنى بۇزغانلارنى ھىمايە قىلمۇاتىسەن، بىلىپ قوي، بۇ يەردە پارتىيە كومىتېتىنىڭ قارارى يوق، پۈتۈنى توكۈلتىش تۇرسۇن بىلەن يەنە بىرلىرىنىڭ قورسىقىدىن چىققان ھېيلە. پارتىيىنىڭ قارارى ئەمەس. ئۇلار مەسىلە چىقىرىپ بىزنى يامان ئاتاشقا قىلماقچى!

— ئۇلار پارتىيە كومىتېتىنىڭ قارارى دېگەندىكىن ئىشەنگىن، خاتالىق بولسا ئۆزلىرى جاۋابكار!

— بۇ يەردە جاۋابكارلىقنى سۇرۇشتۇرۇشكە ۋاقىت يوق، جىددىي تۈتۈشمىسا ۋاقىت ئۆتىدۇ، ئەزالارنىڭ يېگىدىن قوزغالغان ئاكتىپچانلىقى سۇغا چىلىشىدۇ، ئەتىيازلىققا ھېچ ئىشنى ھەل قىلالمايسەن!

— سەن ببخۇتلۇق قىلمۇاتىسەن مەنسۇركا، سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرىنى دۇشمەنلەر ئازدۇرۇۋاتىدۇ. بىز سىنىپىي كۆرەشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش يولىدا بىلەن خەلقنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغىيالايمىز!

— قۇرۇق سۆز! — دېدى مەنسۇر، — ئەزالارنىڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلمىساڭ ھېچكىم سېنى قوللىمايدۇ!

— سېنىڭ تونۇشۇڭ خەتەرلىك!

— ئەزالارنىڭ رايىغا باق ئەكبەر! — دېدى مەنسۇر ئاچچىقى بىلەن ۋارقىراپ، — سەن ئۇلارنىڭ قۇرۇق گەپىنى ئاڭلىما، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە ئۇنچىلىك مۇرەككەپ كۆرەش يوق، تۇرسۇن ئېيتقان 10 خىل ئىپادىنىڭ بىر خىلىمۇ يوق، خەلقنى

هېچقانداق دۇشمەن قۇتراتمىدى. خەلقنىڭ ھەققانىي تەلىپى بۇ!
ئۇلارنىڭ يېنىغا روزاخۇن بوۋاي بىلەن ئاسىم كەلدى، ئۇلار كەچكى يىغىندىمۇ تالاشتى. تالىشىشتا ئەكبەر يالغۇز قالدى. ئۇنى يالغۇز پاتمەلا قوللىدى. ئۇ يىغىندىن پاتمە بىلەن بىللە قايتتى...
ئۇ شۇ يانقىنىچە يېرىم كېچىكىچە ياتتى. تۇن يېرىمىدا ئۆيگە مەست بولۇپ قالغان سونۇر سەنتۇرۇلۇپ كىرىپ كەلدى - دە، يوغان مۇشتۇمىنى جوزىغا قويدى:
— ئېيتقىنا ئەكبەر! — دېدى ئۇ قىرارغان كۆزلىرى بىلەن تىكىلىپ، — ئىككىنچى مۇشتنى كىمگە ئاتاي؟
ئەكبەر ئورنىدىن تۇرۇپ سونۇرنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇردى:
— ۋىجدانىڭ كۆتۈرسە ماڭا ئات!
— سېنىڭچۇ؟! — سونۇر ئوق تەگكەن شىردەك ھۆكۈرىدى - دە، مۇشتۇمىنى ئېگىز كۆتۈردى. ئەكبەر ئورنىدا مىدىر قىلمايلا جىم تۇردى. سونۇر غۇلىچىنى كەك كېرىپ يوغان مۇشتۇمىنى ھاۋادا پۇلاڭلاتتى - دە، كۈچ بىلەن ئوستەلگە ئۇردى. كونىراپ قالغان ئوستەل پارە - پارە بولۇپ كەتتى. سونۇر قاناپ كەتكەن قوللىرى بىلەن بۇرۇننى ئېرتىپ بۇقۇلداپ يىغلىدى - دە، كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى.
ئۆيگە شياۋلى بىلەن شياۋدۇك ھاسىرىشىپ كىرىشتى.
— ياخشى، شياۋلى بىلەن شياۋدۇك ھاسىرىشىپ كىرىشتى.
— ياخشى، ھېچنىمە قىلماپتۇ ھېزىنى ئەكبەركا! — دېيىشتى ئۇلار ياتقان سونۇرغا قاراپ، — ئۇرۇۋېتەرمىكىن دەپ قالتىس ئەنسىرىدۇق!
— مەن ئۇنىڭ مىجەزىنى بىلىمەن، — دېدى ئەكبەر كۈلۈپ، — يالۋۇرغان، قورققان بولسام راستلا ئۇراتتى. كۆزىگە قاراپ،

مەڭدىمەي تىك تۇرغۇنۇم ئۈچۈن ئۇرالمىدى!
— ئۇ نېمە قىلغىنى؟
— قورقساڭ، يالۋۇرساڭ سېنى ئېتىبكار ھېسابلايدۇ. ئۇ گۇناھكارنى مۇشت بىلەن جازالايدۇ!
— سېنى گۇناھكار ھېسابلىماپتۇ - دە؟
— ئۇ بۇگۈن ئىغۋالارنىڭ يالغان ئىكەنلىكىگە ئىشەندى، — دېدى ئەكبەر چىن كۆڭلىدىن خۇشال بولۇپ، — يانچۇقىدىن ئاچقۇچنى ئالايلى، ئۇ ھازىر تاتلىق ئۇيقۇغا كەتتى، — بىز ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تاماق ئېتىپ يەيمىز.
— روزىمەتنى ئۇرغىنىغا ھەم رازى بولدى - دە، — دېدى شياۋدۇڭ كۈلۈپ، — سىزنىڭ گۇناھسىزلىقىڭىزغا ئىشەنگەن بولسا روزىمەتنىڭ ئىغۋاگەر ئىكەنلىكىگە ھەم ئىشەندى دېگەن سۆز!
ئۇلار تالاغا چىققاندا ئاپئاق دالانىڭ نۇرلاندۇرۇپ ئاي كۆتۈرۈلگەنىدى. ئەكبەرنىڭ كۆڭلىدىكى غەشلىكمۇ يوقىلىۋاتقان قاراڭغۇلۇقتەك ئاستا سۈرۈلۈشكە باشلىدى. شياۋدۇڭ دادىسىنىڭ بۇ يەرگە كېلىمەن دەپ خەت يازغىنىنى ئېيتتى. ئۇلار گۈگۈر - مۈگۈر پاراڭ بىلەن سونۇرنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى.

روزاخۇن بوۋاي بۇ كېچىمۇ تۈزۈك كىرپىك قاقمىدى. ئۇ ئەكبەرنىڭ پەرىشان بولۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ئىچ - ئىچىدىن ئازابلاندى. رەھىمدىل بوۋاي ياش يىگىتنىڭ بىر ئامال قىلىپ كۆڭلىنى ئېلىشىنى ئويلاپ ئۆي - ئۆيدىن ئىزلەشتۈردى، لېكىن ئەكبەرنى ھېچيەردىن تاپالمىدى. ئاخىر كېۋىرنىڭكىگە كەلدى. ئەكبەر ئۇ يەردىمۇ يوق بولۇپ چىقتى. ئۇ كۆڭلىدىكى غەشلىكنى يوقىتىش ئۈچۈن كېۋىر بىلەن ياش چېغىدا بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ باقتى، لېكىن گەپ زادىلا قولاشمىدى. ئاخىر ئەلەم بىلەن خۇرسىنىپ:

— كېۋىر، بالىنىڭ كۆڭلىنى ئايىمدۇق، ئۇنىڭغا كەينى . كەينىدىن ئازار تەگدى، ئىچىم ئاغرىيدۇ، ئوڭلۇق، ياخشى بالا. كۆپىنىڭ پايدىسىنى دەپ بىكارلا ئازار يەۋاتىدۇ. كۆڭلىنى ياساپ قويايلى دېسەم ھېچنەدىن تېپىلمايۋاتىدۇ! — دېدى.

— مەنسۇر بىلەن نېمىشقا پۈرچىقى پىشمايدىكەنتىڭ؟

— نېمىشقا بولاتتى، مەنسۇر پۈلنى، كىرىمنى جىقراق تاپايلى دەيدىكەن، ئەكبەر بولسا ئادەملەرنىڭ ئەگرى يەرلىرىنى تۈزەيلى، سىنىپىي كۈرەش قىلايلى دەيدىكەن، ئېيتماققا ئاسان بولغان بىلەن بۇ ئىككى ئىش نۇرغۇن ئىشلاردا دوقۇرۇشۇپ قالىدىكەن، بۇ بالا يە بۆلۈم باشلىقى چىنلارغا، يە مەنسۇرلارغا يان باسالمايي ئارسالدى بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. مېنىڭچە بولغاندىمۇ مۇشۇ مەنسۇرلار تەرەپتە تۇرغىنى ياخشىدى. ئەكبەرلا كۆچەپ بەرسە ئىشلىرىمىز خېلى ياخشى بولاتتى، ئۇنتۇرۇۋەتمەيتتۇق.

— قېنى، ھە - ھۇ دەپ مۇرىدەپ كۈرەيلى، ياش ئەمەسمۇ، بىز تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتسە ئەجەب ئەمەس!

ئىككى بوۋاي تاڭ ئاتقۇچە مۇڭداشتى. لېكىن ئۇلار نېمە قىلىمىزنى كۆڭۈل غەشلىكىدىن نېرى بولالمىدى.

ئون ئالتىنچى باب

تۇنۇگۈنكى ماجىرادىن كېيىن خىزمەت گۈرۈپپىسىنىڭ ئەزاسى بولغان ياش يىگىت مەنسۇرنى ئىدارىگە چاقىرىپ كىرىپ سوراق قىلدى. مەنسۇر ئۇنىڭ ئالدىدا پوتىسىغا تايىنىپ تىك تۇراتتى. كادىر ئۇنىڭغا:

— ئولتۇر! — دېدى تەكەببۇرلۇق بىلەن.

— گېپىڭ بولسا قىلىۋەرمەسەن! — دېدى مەنسۇرمۇ قوپال ئاۋازدا.

— سەن مەنسۇر، سوتسىيالىستىك تەربىيىنى سىناق قىلىشقا بۇزغۇنچىلىق قىلىۋاتىسەن! بۇگۈنكى ماجىرانى قوزغىغانمۇ، پۇل، ئاشلىق بىلەن ئەزالارنى ئۆزۈڭگە قارىتىۋېلىپ سوتسىيالىزمغا قارشى نامايىش، توپىلاڭغا قۇتراتقانمۇ سەن!

— ئىقرارمەن ئۇكام! — دېدى مەنسۇر مەنىستمەسلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ، — يەنە قوشۇپ قويای — پۇللىرىمىزنى قانۇنسىز توڭلىتىشقا قارشى چىققانمۇ، مەنسۇرنىڭ چەت ئەلگە قېچىش گۇرۇھىنى پاش قىلىش دېگەن نېمەڭلەرنى بىكار قىلىشقا هەرىكەت قىلىۋاتقانمۇ مەن! قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىل!

هېلىقى كادىر يېزا تەرەپكە قارىتىپ ۋەلىسىپىتىنى چاپتى. ئۇنىڭ كەينىدىن قۇيۇندەك قار تۇزۇپ باراتتى.

بۇ چاغدا ئەزالار ئۆيلىرىگە قايتماقتا، چوڭ ئەترەت كادىرلىرىمۇ ئىدارىگە كىرىپ بۇگۈنكى ۋەقەنى تەھلىل قىلماقتا ئىدى. ئۇلارنىڭ پىكىرلىرى هەر خىل ئىدى. بۇلارنىڭ ئارىسىدا مەنسۇر يوق ئىدى. چوڭ ئەترەت كادىرلىرى ئەكىبەرنى قايىل قىلىشقا تۇتۇنغانىدى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن كادىردىن ئەھۋالنى ئۇقتى - دە،

ئەمدى مەسۇرنى ئۇزۇل - كېسىل غۇلتىشىنىڭ پەيتى كەلگەنلىكىنى پەملىدى.
— ئۇلار نېمە دەپ شوئار توۋلىدى؟
— پۇل، ئاشلىق . . . — دېدى.
— خام كاللا، — دېدى يېزا باشلىقى كادىرنى سىلكىپ، — شوئار دەۋاتىمەن!
— كېيىم - كېچەك، نان كېرەك، دېيىشتى. مېنى سۆزلىدى، توقۇدى. . .
— پارتىيىگە قارشى گەپ - سۆزىچۇ؟
— ھە. . . ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك . . .
— ھە يەنىچۇ؟!
— بېگىمنىڭ قورسىقى توق، قۇلى بىلەن ئىشى يوق دېدى.
— ھىم، مانا بۇ بىر ئىغىز گەپ تارازا باسىدۇ! پارتىيىگە قارشى قارا گەپ! مەسۇر، ئەبىلغازىلار بار دېدىڭما؟ مەسىلە چۈشىنىشلىك، ئۇلار خەلقنى يېزا رەھبەرلىرىگە قارشى قۇتراتقان بولسا بۇنىڭ كارى چاغلىق، بۇ يەردە كەسكىن، جىددىي سىنىپىي كۈرەش بار، ئۇلار پارتىيىگە، سوتسىيالىزىمغا قارشى ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىققان!
خادىمك بىلەن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتكە كېلىۋاتقان يېزا باشلىقى ھارۋىكەشكە قاراپ:
— ھارۋىنى كەينىگە تارت! مەن بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن سۆزلىشىمەن! — دېدى.
خادىمك كۆلتۇك قاردا دائىرە ھاسىل قىلىپ كەينىگە بۇرالدى - دە، قوڭغۇرىقىنى جىرىڭلىتىپ يەنە يېزا تەرەپكە ياندى. ئۇ ئادەتتى بويىچە ھارۋىكەشكە قايتىشنى ئىشارەت قىلىپ قولىنى شىلتىدى. خادىمك تاراقلاپ يۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن، مېھمانخانىنىڭ زالىغا كىردى - دە، ئۇچىنچى نومۇرلۇق ئىشىكنى چېكىشكە قول ئۇزاتتى.

ئۇچىنچى نومۇرلۇق ئۆي گىلەم، مامۇق ياستۇق ۋە يېپەك ئورۇن - كۆرپىلەر بىلەن زىننەتلەنگەن، ئالاھىدە مېھمانلار ئۇچۇن تەييارلانغان ئۆي، يېزا باشلىقى تۇرسۇننىڭ رۇخسىتى بولماي تۇرۇپ كۇتكۇچىلەر بۇ ئۆيگە ئادەم كىرگۇزمەيدۇ.

بۇ يىل يېرىم يىلدىن بېرى بۇ ئۆينى بۆلۈم باشلىقى چىن ياتاق ۋە ئىشخانا قىلىپ تۇرۇۋاتىدۇ.

بۆلۈم باشلىقى چىن ناھىيىلىك پارتكومنىڭ دائىمىي ھەيئىتى، يېزا ئىگىلىك ئىشلىرىغا مەسئۇل بۆلۈم باشلىقى، ياسىنىپ يۇرىدىغان، سۆزگە چېۋەر، يېزا ئىگىلىكى ھەققىدە خېلى كەڭ بىلىمگە ئىگە بولغان بۇ بۆلۈم باشلىقى ناھىيىنىڭ نۇرغۇن ئىشلىرىدا تۆۋەن بىلەن بىۋاستە ئالاقە قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن ناھىيىدە بۆلۈم باشلىقى چىنىنى تونۇيدىغانلار كۆپ.

بۆلۈم باشلىقى چىن بۇ يېزىدا ھازىر نۇقتىدا تۇرۇپ ئىشلەۋاتاتتى: «خەلق يېزىسى قۇرۇلغىلى ئارانلا تۆت - بەش يىل بولدى. نۇرغۇن مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. مەن مانا مۇشۇ تەتقىق قىلىش ئىشى بىلەن بۇ يەردە تۇرۇۋاتىمەن» دەيتتى ئۇ يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا پاراڭ ئۇستىدە.

بۆلۈم باشلىقى چىنىنىڭ ئالاھىدە كۇتۇلۇشى بۇ يەردىكى كۇتكۇچىلەر ئۇچۇنمۇ، خادىملار ئۇچۇنمۇ بىر يېڭى ئىش ئەمەس، بۆلۈم باشلىقى چىن ھەر قېتىم كەلگىنىدە يېزا باشلىقى تۇرسۇن يېزا نامىدىن ئۇنىڭغا زىياپەت ئۇيۇشتۇرىدۇ، ئۆز ئۆيىدە بولسا يېزىنىڭ «يۇز تاپقان» ئادەملىرى ۋە سازچىلارنى چاقىرىپ ئولتۇرۇش قىلىپ بېرىدۇ. «يازنىڭ پەيزىنى ئېلىش» ئۇچۇن بۆلۈم باشلىقى چىنىنى قېلىن ئات كۆرپىلىرى بىلەن ئىگەرلەنگەن سېلىق يورغىلارغا مىندۇرۇپ يايلاققا ئېلىپمۇ چىقىدۇ، سار تاغنىڭ قېلىن قارغايلىق، سۇپ - سۇزۇك كۆللىرى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان مەرغۇلجان غولى دەمسىز، يازلىقى غۇچچىدە تاغ گۈللىرىگە چۈمكىلىدىغان، يۇمشاق ئوتلىرى

يەلپۇنۇپ تۇرىدىغان «توغرا سۆ» بايلىقى دەمسىز. . . ئىشقىلىپ پېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۆزى كۆرگەن ئەڭ مەنزىرلىك، ئەڭ ساپ ھاۋالىق، سېمىز گۆش، مىزرىلىك قېمىزلىرى ئۆزۈلمەيدىغان چايلارغا بۆلۈم باشلىقى چىننى ئاپىرىدۇ. ئەلۋەتتە يەنە بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ قىشلىق «دەم ئېلىشى» مۇ پېزا باشلىقىنىڭ ئېسىدىن چىقمايدۇ. . .

پېزا باشلىقى تۇرسۇننىڭ «كەڭ قول» كادىر ئىكەنلىكىنى بۆلۈم باشلىقى چىن خېلىدىن بۇيان بايقىغانىدى. ئىلگىرى تۇرسۇن رايونىنىڭ كاتىپى ئىدى. بۆلۈم باشلىقى چىن بۇ رايونغا خىزمەت بىلەن كەلگەن، ئۇ چاغدا ھەرقايسى پېزىلارنى ئارىلاشقا توغرا كەلگەنىدى. گىلەم سېلىنغان خادىك پېتىپ بارغانلا يەردە تەنتەنىلىك زىياپەت. ئويۇن. كۆلكە بولۇپ تۇردى. بۆلۈم باشلىقى چىن قايتىپ ئۆيگە كەلگەندە ئۆزى بىلەن بىللە يەشىك. يەشكىتە ئالما، تۇخۇم، ماي. گۆش، ئونلار بىللە كەلگەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى. لېكىن ئۇ بۇ ئىلتىپاتلار رايون نامىدىن ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ ماڭغان تۇرسۇن كاتىپىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە قول سېلىپ بىجا قىلىشى بىلەن بولغانلىقىنى بىلگەنىدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي تۇرسۇننىڭ ئورنى ئۆزگەردى: يۇقىرىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق پېزا باشلىقى بولۇپ ئۆستى. تۇرسۇن، ئەلۋەتتە، ئۆزىنىڭ بۆلۈم باشلىقى چىنغا قىلغان «ھۆرمىتى» نىڭ بىكارغا كەتمىگەنلىكىنى بىلدى.

ئۇلار شۇندىن باشلاپ قېلىن دوست، بىر بىرىنى قەدىرلىشىدىغان، بىر بىرىنى چۈشىنىشىدىغان يېقىنلاردىن بولۇپ قېلىشتى. بۆلۈم باشلىقى چىن پېزا باشلىقى تۇرسۇن توغرىسىدا باشقىلارغا: «قولىدىن ئىش كېلىدۇ. پېزا دەرىجىلىك رەھبەرلەر ئىچىدە خىزمەتنى جانلىق ئىشلەيدىغان كادىر» دەپ ماختىسا، پېزا باشلىقى تۇرسۇن تۆۋەندە: «زىددىيەت بىلەن مۇئاۋىن شۇجىلىقتىن بۆلۈم باشلىقلىقىغا چۈشۈپ قالدى. بۆلۈم باشلىقى

چىننى قەدىرلەش كېرەك» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ماختايتتى.
بۆلۈم باشلىقى ئۆزىنىڭ زادىلا ئۆسمەيۋاتقانلىقىغا ۋە ئۆزىدىن تۆۋەن بولغان مۇئاۋىن ھاكىم گاۋ نىڭ بىرىنچى شۇجى بولۇپ ئۆسۈپ قالغىنىغا قانچىلىك نارازى بولسا، يېزا باشلىقى تۇرسۇنمۇ ئۆزىدىن كېيىن ئۆسكەن ئادىلجاننىڭ ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ھاكىم بولۇپ ئۆسۈپ كەتكەنلىكى، ئۆزىنىڭ بولسا «يېزا باشلىق» لىقتىن بىر سۈڭمۇ ئۆسمەي كېلىۋاتقىنىغا شۇنچىلىك رەللە بولاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئىككى دوست سىردىشىشقا چۈشكەندە كىملەرنىدۇ بىرلىكتە سۆكەتتى. كىملەرگىدۇ بىرلىكە ئىچ ئاغرىتاتتى. ئۆزلىرىنىڭ ئۆتمۈشى، ھازىرقى ھالى، كەلگۈسى توغرىسىدىمۇ كەڭ - كۈشادە، ئوچۇق - يورۇق سۆزلىشەتتى. ئومۇمەن ئۇلارنىڭ خۇشاللىقىمۇ - قايغۇسىمۇ ئورتاق ئىدى...
يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئىشكتىن كىرگەندە ئاق كىرىشكە باشلىغان چاچلىرىنى پارقىرىتىپ تارىغان، سېمىز يۈزىمۇ، پاناق بۇرنىمۇ مايلىشىپ تۇرىدىغان، قىسقا بويۇن بۆلۈم باشلىقى چىن قولىنى كەينىگە تۇتۇپ، غادىيىپ مېڭىپ يۈرەتتى. ئۆينىڭ ئىچى «جۇڭخۇايەن» نىڭ مېززىلىك ئىسى بىلەن تولغانىدى.
بۆلۈم باشلىقى چىن يۈمۇق كۆزلىرىنى پۈرۈشتۇرۇپ كۈلدى ۋە تۇرسۇنغا قول ئۇزاتتى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئىككى قولى بىلەن بۆلۈم باشلىقىنىڭ يۇمشاق قوللىرىغا يېپىشتى:
— ئارام ئېلىشىڭىزغا دەخلى يەتكۈزدۇممۇ بۆلۈم باشلىقى!
— نەدىكىنى، نەدىكىنى، تۇزۇت قىلماڭ يېزا باشلىقى!
ئۇلار يۇمشاق ئورۇندۇقلارغا ئولتۇرۇشتى. بۆلۈم باشلىقى كىشمىش، ئالمىلار سېلىنغان تەخسىلەرنى يېزا باشلىقىنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ قويدى:
— يېقىڭ، يېقىڭ، ئۆزىڭىزنىڭ سوۋغىسى بىلەن ئۆزىڭىزنى مېھمان قىلىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ. سىزگە

ياخشىلىقىم بەك ئاز بولۇۋاتىدۇ - دە، ھا - ھا - ھا...
— ئۇنداق دېمەڭ بۆلۈم باشلىقى، - دېدى تۇرسۇن ئورنىدىن سەل قوزغىلىپ قويۇپ، — ئاتامدىن كۆرمىگەن ياخشىلىقنى سىزدىن كۆرۈۋاتىمەن، سىزنىڭ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ بەرگىنىڭىزلا بىزنى ئەرشىلاغا كۆتۈرگىنىڭىز بۆلۈم باشلىقى!...
— مەن دوست تۇتۇشنى ياخشى كۆرىمەن، — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن يېزا باشلىقىنىڭ ئىلتىپاتىغا جاۋابەن، — بۇرادەر سىز، دوست - يارەنسىز ئۆتكەن ئۆمۈر قانىتى يوق قۇشنىڭ كۈنىدەك مەنىسىز بولىدۇ...
— شۇنداق، شۇنداق، — دېدى تۇرسۇن ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، - ئۆز خىلىنى تېپىپ دوست تۇتماق بۇ بىر بەخت...
— ئوبدان، تولا ئوبدان! — دېدى بۆلۈم باشلىقى ئادەت سۆزىنى تەكرارلاپ، — قارىمامسىز، مەن ناھىيىدە بولسام بىئارام بولۇپ ئورۇقلاپ كېتىمەن، مانا سىزنىڭ يېنىڭىزدا خۇددى ھېلىقى يايلاقتا ئوينىغاندەك ئېچىلىپ - يېيىلىپ يۈرۈۋاتىمەن!
— قەندەك گەپ قىلدىڭىز. بىز ئۇيغۇرلاردا مال تۇيىقىدىن، ئادەم قۇلىقىدىن دېگەن گەپ بار. دۇنيادا ۋەھىمىدىن ئاچچىق نەرسە يوق، بىر كۆڭۈل ئاغرىقى مىڭ كالتەكتىن قاتتىق بىلىنىدۇ. مېنى بىلمەيدۇ دېمەڭ، ناھىيىدە سىزنى كۆرەلمەيدىغانلار بار، دېتىڭىزغا ياقمايدىغان ئادەم، گەپ - سۆز، قىلىق - مىجەز ئۇ يەردە نۇرغۇن...
يېزا باشلىقى تۇرسۇن بىر يۆتىلىپ قويۇپ بۇگۈن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە بولغان ۋەقەنى غەزەپ ۋە ھاياجان بىلەن مەلۇم قىلدى:
— ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت يە يۇتقىلى، يە پۈركىگىلى بولمايدىغان بىر پارچە سۆڭەك بولۇپ قالدى. مەنسۇرمۇ، ئاسىممۇ، مۇنۇ ئەكبەر دېگىنىمۇ ئادەمنىڭ زىتىغا ئىش قىلىدىغانلاركەن! ئىشنى كادىرلاردىن باشلاش لازىم دېگەن

سۆزىگىز تولىمۇ توغرىكەن، پۈتۈن ھوقۇقنىي بىراقلا ئۆتكۈزۈۋالمىساق بولمايدىغان ئوخشايدۇ. بۆلۈم باشلىقى!...

تۇرسۇننى چۆچۈتۈۋەتكەن بۇ ۋەقەگە بۆلۈم باشلىقى چىن چىراي ئوزگەرتىپمۇ قويمىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى - دە، سىلىق تارالغان چاچلىرىنى سىلاپ ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭدى ۋە ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرغان تۇرسۇننىڭ ئالدىدا توختاپ:

— مەسىلىگە سىنىپىي كۆزەش نۇقتىسىدىن قارىغاندا بۇ ھەيران قالغۇدەك ئىش ئەمەس، — دېدى ئۇ ئالدىرىماي سۆزلەپ، — نېمە ئۈچۈن ھازىر جۇڭگو جەمئىيىتىدە جىددىي، ئۆتكۈر سىنىپىي كۆرەش بولىۋاتىدۇ دەيمىز؟ دۈشمەنلەر ئەمەلىيەتتە بىزنىڭ نۇرغۇن ئادەملىرىمىزنى تارتىپ كەتتى. مەن نۇرغۇن تەھلىل قىلدىم. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ ئاساسىي - قۇقى بىزنىڭ قولىمىزدا ئەمەس! شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ يەردە قىزىلبايراق جەۋلان قىلالمايۋاتىدۇ. لېكىن يېزا باشلىقى بىر - بىردىن يوقىتىش — بۇ بىزنىڭ تاكتىكىمىز! سىز ھەممىنى دەيسىز، لېكىن ھازىرچە ئەكىسىنى يېنىڭىزغا تارتمىسىڭىز بولمايدۇ. مەنسۇر بىلەن ئەكىسىنى، زۆرۈر تېپىلسا ھەتتا مەنسۇر بىلەن ئاسمىنى نېمىشقا كىرىشتۈرەلمەيسىز؟ ياغاچ بىلەن ياغاچنى كەسكىلى بولىدۇ، بىلەمسىز؟ پالتىنىڭ سېپى ياغاچ، بۇنى ئەستىن چىقارماڭ!

بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ بۇ سۆزلىرىنى تۇرسۇن نۇرغۇن قېتىم ئاڭلىغان بولسىمۇ، بۈگۈن ئۇنىڭغا خۇددى يېڭى گەپلەردەك تەسىر قىلدى. چۈنكى ئۇ بۈگۈن شۇ «ئۇسۇل»غا تولىمۇ مۇھتاج ئىدى. بۇ يەرگىمۇ ئەنە شۇنىڭ ئۈچۈن كىرگەن ئىدى. بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭغا گويا ئاچ قورساققا ئىچىلگەن كۈچلۈك ئىچىملىكتەك دەرھال تەسىر قىلدى. ئۇ ئەنە شۇ «ئىچىملىك»تىن مەست بولۇپ ئېچىلىپ كەتتى:

— ئەكىسىنىڭ ئۇنچىلىك بىگۇناھ يوق، — دېدى

بۆلۈم باشلىقى چىن چىشىنى كىرىشتۈرۈپ، — گەپ شۇ يەردە، ئادىلجان، ھەتتا گاۋ شۇجىمۇ ئۇنى قوللايدىغان بولۇپ قاپتۇ، ئۇلار قوللىغانىنى ۋاقتىنچە قوللاڭ. . . مۇددىئايىڭىز ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇڭ.

يېزا باشلىقى تۇرسۇنىڭ كۆكۈش يۈزى بىردىنلا سارغىيىپ، كالپۇكلىرى تىترەپ كەتتى.

— ئاخشام ناھىيە شۇجىسى ماڭا تېلېفون بېرىپ: ياردەم قىلىڭ، ئۇلار چوڭ ئىشقا تۇتۇش قىلىۋاتىدۇ، تەجرىبىلىرىنى ۋاقتىدا يەكۈنلەپ، قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشىغا ياخشى ياردەم قىلىڭ، دەپ جېكىدى. . . — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن يەنە.

بۆلۈم باشلىقى چىن تۇرسۇنغا قارىدى. تۇرسۇن بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ كۆزىگە روھسىز، جانسىز، دەرمانسىز كۆرۈندى.

— سىزگە نېمە بولدى، يېزا باشلىقى؟

— ئۇ قانچە كۆتۈرۈلسە مەن شۇنچە تۆۋەنلەيمەن. دە! — دېدى تۇرسۇن كالپۇكلىرىنى ئارانلا مىدىرلىتىپ، — بۆلۈم باشلىقى ئۇنىڭدىن رايىم قايتتى. ئۇ مەنسۇرنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئاتىدىغاندەك تۇرىدۇ. نېمىشقا دېسىڭىز بىزنى دەپ مەنسۇر بىلەن ئۇچەكەشسە بىر گۈزەل قىزدىن قۇرۇق قالىدۇ. ئۇنداق قىزى بار ئادەم ھەركىمنى ئۆزىگە قۇل قىلالايدۇ. دە!

— شۇنداق دەڭ، — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن خېلى جىملىقتىن كېيىن. — ئىشەنچىڭىز تۇگەپتۇ. دە، ماڭىمۇ ئىشەنمەمسىز؟ بايىقى گېپىڭىز نەگە كەتتى ئەمدى؟

— قايسى گەپنى دەيسىز؟

— مۇشۇ يەردە تۇرۇپ بەرگىنىڭىز بىزنى ئەرشىئەلاغا كۆتەرگىنىڭىز دېگەن گېپىڭىزچۇ؟

— گاۋ شۇجى، ئادىلجانلار ئۇنى قوللاۋاتسا. . .

— ھا. ھا. ھا. . . — بۆلۈم باشلىقى چىن قاقاقلاپ كۈلدى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قارىدى.

— ئۇسۇل تاپسىز دېدىققۇ؟ — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن تۇرسۇنىنىڭ يەلكىسىگە قېقىپ، — يېنىڭىزدا گاۋزىڭلىن ئەمەس چىن شاۋتاڭ ئولتۇرىدۇ، يولداش يېزا باشلىقى، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت دېگەن نېمە؟ كىچىككىنە بىر يەر! مۆرىتى كەلسە سىزنىڭ شان - شۆھرىتىڭىزنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن مەن ئەكبەرنى ئۇ يەردىن ئېلىپ تاشلاپمۇ، ئالماشتۇرۇپمۇ، نېمىنى خالىسىڭىز شۇنى قىلىپ چىدايمەن، ناھىيىلىك پارتكوم ماڭا بۇ ھوقۇقنى يېرىم ياتا ئەمەس، تولۇق بەرگەن!

تۇرسۇن ئۇنىڭ ئايىغىغا تاشلىنىشقا تەييار ئىدى. لېكىن ئۆزىنى تۇتتى:

— رەھمەت، رەھمەت، ھېممىتىڭىزگە رەھمەت!

— رەھمەتكە ئالدىرىمايلا، — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن، — لى زۇڭخۇانىڭ ئاغرىقى ئېغىرلاشماقتا. داۋالىنىشقا بارماقچى. مېنىڭ نەچچە كۈندىن بېرى ئىشلارغا ئوچۇق پوزىتسىيە بىلدۈرمىگىنىم ئۇنىڭ بىلەن تىركىشىپ قېلىشتىن ئۆزۈمنى تارتقىنىم ئىدى. سىز بىلمەيسىز، بۇ لى زۇڭخۇامۇ ئادىلجانغا ئوخشاش سىياسىي كۆرەشتە تەجرىبىسىز، يېقىتىشنىمۇ، ئۇرۇشنىمۇ بىلمەيدۇ. ھەممىلا ئىشقا تۇزلا قارايدۇ، ئۇنىڭدىن پايدىلانغىلى بولىدۇ.

— ئۇنداقتا؟ . . . — يېزا باشلىقى تۇرسۇن بۆلۈم باشلىقىنىڭ كۆزلىرىگە تەلمۈردى.

— ئالدىرىماڭ، ئەقىل تاپسىز، — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن ئىستاكانلارغا پۈراقلىق چاي قۇيۇۋېتىپ، — جەمئىيەت تەرەققىي قىلىپ تۇرىدۇ، تەرەققىياتقا ئەگىشىپ ھەرخىل ئادەملەر بىلەن چېقىشىشقا توغرا كېلىدۇ. نېمىشقا شۇنداق؟ سەۋەبى سىزنىڭ ئىشىڭىز ئادەملەر بىلەن پۈتىدۇ - دە، سىلەر ئۇيغۇرلاردا ئاغزى قاتتىق مۇزاي بىرنى ئېمىدۇ، ئاغزى يۇمشاق مۇزاي مىڭنى ئېمىدۇ دېگەن ماقال بارغۇ؟ بۇ ناھايىتى دۇرۇس گەپ.

چىقىشىشقا ماھىر بولۇش دېگەن گەپ مانا مۇشۇ، ئاداۋەتسىزنى ئۆزىگىزلا بىلىسىز. سىرتقا ئالدىراپ چىقارماڭ. سەۋرىنىڭ تېگى ئالتۇن دېگەن گەپنىڭ مەنىسىمۇ مانا شۇنىڭدا. خوش، سىزگە كەلسەك سىزدە مۇشۇ ماھارەت كەم: شۇنىڭ ئۈچۈن سىزگە مەسلىھىتىم — چىقىشىشنى بىلىڭ. ئەمما سىنىپىي جەمئىيەتتە مۇتلەق چىقىشىش مەۋجۇت ئەمەس، ئاتا بىلەن بالا، ئەر بىلەن خوتۇن مۇتلەق چىقىشالامدۇ؟ ياق. ئىشەنمىسىگىز ئاتىسىنى ئەترەت باشلىقى، ئوغلىنى بوغالتىر، ئايالىنى مالىيە قىلىپ قويۇڭ، شۇ بىر ئائىلىدىكىلەر بىرنەچچە كۈندىن كېيىنلا ئۈچ تەرەپ بولۇۋالىدۇ. مانا بۇمۇ سىنىپىي كۈرەشنىڭ قانۇنىيىتى. تىل بىلەن چىش، كۆز-بىلەن كىرپىك، قول بىلەن بەدەن مۇتلەق ھالدا چىقىشالامدۇ؟ ياق. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىمۇ كۈرەش بار. سىزدە مانا مۇشۇنداق يېقىنلىق ئىچىدە يوشۇرۇنغان كۈرەش بارلىقىنى بايقاش ماھارىتى كەم. بايقالىغان بولسىڭىز ئۆز مېيى بىلەن ئۆز گۆشىنى قورىغان بولاتتىڭىز. . . .

— قالتىس گەپلەردە، قالتىس. تازا مەن ئىزلىگەن گەپلەر مۇشۇ ئىدى، قېنى بۆلۈم باشلىقى سۆزلىسىڭىزا!

— بۇگۈن سىزگە پىچاق كۆتۈرگەننى ئەتىسى قۇچاقلاپ دوستۇم دېيىشكە توغرا كېلىدۇ، تۇنۇگۈن نەجاسەت دەپ يىرگەنگەن نەرسىنى بۇگۈن ھەسەل دەپ تامشىپ بېقىشقا توغرا كېلىدۇ. دېمەك شۇجىلەر ئەكىبەرنى تىلغا ئالدىمۇ، سىز ئۇنى ماختاڭ، كۆتۈرۈڭ، بىر ئادەمنى ئەيىبلەش ھە دېگەندە ماختاشتىن باشلىنىدۇ، بىلىپ قويۇڭ، دوستۇم!

يېڭا باشلىقى تۇرسۇن بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ «مەنسى چوڭقۇر» سۆزلىرىنى ئويلاشقا باشلىدى. ئالقانلىرىنى ئېڭىكىگە تىرەپ، قىيىن تېپىشماقنىڭ مەنىسىگە باش قاتۇرغاندەك قاتتىق ئويلاشقا بېرىلدى. ئاخىرىدا بولسا:

— شۇنداق قىلىپ قاتتىق ئۇسۇلغا قارىغاندا يۇمشاق

ئۇسۇلنىڭ ئۇنۇمى كۈچلۈك بولىدىكەن - دە؟ - دېدى ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ.

— شۇنداق، قاتتىقتىن سىلىققا ئۆتمەك تەس. ئىشنى سىلىقتىن باشلاڭ، مېنىڭ مەسلىھىتىم: خەنزۇلاردا سۇ پەسكە ئاقىدۇ، ئادەم يۇقىرىغا دېگەن تەمسىل بار. ياخشى مەنسەپ، ياخشى ئاتاقتىن كىم باش تارتىدۇ؟ ئۇنىڭ خىزمىتى قىلىشىنى خالىماي دېھقان بولۇشنى تاللىغىنى يالغان. تەمەسى چوڭ، تىرىشىپ تەمە قىلماقچى بولغىنىنى ئاۋارە قىلماي ئالقىنىغا سېلىپلا قويۇڭ، سىز ئۇنى يېنىڭىزغا تارتىڭ، مەنسۇرغا، ئاسىمغا قارشى كۈرەش قىلىشتا ئۇنى ئۆتكۈر پىچاق، چەللىگەن يەرگە تېگىدىغان ئوق قىلىڭ!

يېزا باشلىقى تۇرسۇن خۇشال بولدى. دېمەك تۇرسۇن ئۇچۇن قىيىن بىلىنگەن ئىشلار بۆلۈم باشلىقى ئۇچۇن شۇنچىلىك ئاسان ئىكەن - دە، تۇرسۇن بۇ ئادەم بىلەن بىر نەچچە يىل ئىشلىسە، مۇشۇ ئادەمنىڭ دېگىنىنى قىلىپ بىرنەچچە يىلنى ئۆتكۈزسە، ئەلۋەتتە ئۇمۇ ياخشىراق ياشاشنىڭ بولىنى ئۆگىنىۋالىدۇ، ئوڭايلىقچە مۇدۇرۇپ كەتمەيدىغان بولىدۇ...

يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئىككى ماتېرىيالنى جوزىغا قويدى:

— مۇنۇ بىرسى ئەكبەرنىڭ ئۇستىدىن كەلگەن ھېلىقى ئەرزە، مۇنۇ بىرسى مەنسۇرغا چەت ئەلدىن كەلگەن خەت، كۆرۈپ باقارسىز...

ئۇلار قىزغىن پاراڭلىشىۋاتقاندا تۇيۇقسىز ئىشىك يوغان ئېچىلدى - دە، بوسۇغىدا ئىككى ياشانغان دېھقان ۋە بىر يىگىت پەيدا بولدى. ئۇلارنىڭ يۈزلىرى قىزارغان، باش كىيىم ۋە ياقىلىرىدىكى قىراۋلار ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن ئېرىمەكتە ئىدى. يېزا باشلىقى بىلەن بۆلۈم باشلىقى چىن ئۇلارغا ھەيرانلىق بىلەن قاراشتى. بۆلۈم باشلىقى تونۇمىغان بىلەن بۆلۈم باشلىقى تونۇدى: بۇلار سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەزالىرى، قوشۇمچە

ئىشلەپچىقىرىشنىڭ مەسئۇلى بىلەن روزاخۇن بوۋاي ئۆە شياۋدۇڭ ئىدى. ئۇلارنىڭ چىرايىدىكى جىددىيلىك، ھاياجان ۋە پېشانىلىرىدىكى مۇنچاق - مۇنچاق تەرلەر يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۇچۇن ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس، بۇنى يېزا باشلىقى بىرلا قاراپ بىلدى. لېكىن ئۇ بايىقى «بۇمشاق ۋاستە»نى سىناق قىلىش پەيتى ئىكەنلىكىنى دەرھال پەملىدى - دە، ئورۇندۇق كۆرسىتىپ:

— ئولتۇرۇڭلار، ھە ئولتۇرۇڭلا. بىلدىم، سىلەر جەزمەن يېزىغا پىكىر ئېلىپ كەلدىڭلار، ياخشى، ناھايىتى ياخشى! — دېدى.

— بەك ئوبدان، بەك ئوبدان، — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىنمۇ، — مانا، بىزنىڭ يولىمىزنى قىسقارتتىڭلار. بىز بارايلى دېگۈچە يېتىپ كەپسىلەر.

— قېنى سۆزلەڭلار، ھەرقانچە مۇھىم ئىشىمىز بولسىمۇ تۇرۇپ تۇرىدۇ. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرىنىڭ پىكرىنى ئاڭلايلى، — دېدى، يېزا باشلىقى تۇرسۇن.

خېلى جىملىقتىن كېيىن روزاخۇن بوۋاي يۆتىلىپ سۆز باشلىدى:

— ئەمدى گەپنىڭ بولار يېرىنى ئېيتايلى، — دېدى بوۋاي قىمىرلاپ قويۇپ، — بىز سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ ئەزالىرى بولىمىز. دەردىمىزگە دەرمان بولارمىكىن دەپ بىزە قومۇش سېتىۋېدۇق، شۇنىڭ پۇلىنى بىر ئىلتىپات قىلساڭلاركەن دەپ ۋەكىل بولۇپ كەلدۇق، قارىساڭلارا باشلىقلار، قىش - قىراۋدا ئەزالىرىمىز ناھايىتى قىينىلىۋاتىدۇ!

بۆلۈم باشلىقى چىن ھېچنەرسە ئۇقمىغاندەك ھەيران بولۇپ سورىدى:

— قۇتقۇزۇش تەلەپ قىلامسىزلەر؟

— شۇنداق . . . — دېدى قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنىڭ باشلىقى ساقاللىق ئادەم، — مۇشۇ قىشتىن ئۆتۈۋالساقلا . . .

شياۋدۇڭ ئەھۋالنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بەرگەندىن كېيىن

بۆلۇم باشلىقى چىن:
— دۆلەتنىڭ قۇتقۇزۇش كەلسە بىز سىلەرگە جىقراق بېرەيلى، لېكىن توكلىتىلغان پۇلنى بېرىشكە بولمايدۇ. بىر پۈتۈن يېزا بويىچە ئاشۇنداق قىلدۇ. سىلەرگە رۇخسەت قىلساق ھەممىلا ئەترەتلەر...
— بۆلۇم باشلىقى! — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنىڭ باشلىقى قۇلاقچىسىنى غىجىملاپ تۇتۇپ ئالدىغا بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ، — ئىچكىلار ئاغرىسۇن، چۆچۈرىدەك بالىلىرىمىز بار، سويغان پىيازدەك ياپ - يالىڭاچ! ھېلىمۇ بىرىنچى ئەترەت ئاشلىق يارىدەم قىلدى، بولمىسا....
— بىرىنچى ئەترەت نەنىڭ ئاشلىقىنى بەردى؟ — بۆلۇم باشلىقى چىن تۇرسۇندىن سورىدى.
— ئېھتىيات ئاشلىقىدىن يەتتە تونىنا يارىدەم قىپتۇ، — دېدى تۇرسۇن پەرۋاسىزلا.
— بولمايدۇ، بولمايدۇ! — دېدى بۆلۇم باشلىقى چىن، — زاپاس ئاشلىق نىمانچە جىق ئۇلاردا؟ دۆلەتكە سېتىپ بەرسۇن.
— بۆلۇم باشلىقى، ئەزالىرىمىز راستلا پۇلدىنمۇ، ئاشلىقتىنمۇ قىينالدى، — دېدى روزاخۇن بوۋايمۇ ئالغا ئىلگىرىلەپ، — سەككىزىنچى ئەترەتنى مىڭ تەسلىكتە ئۆرە تۇرغۇزۇۋالدۇق. پۇل بولمىسا ئەتىيازلىققا دېھقانچىلىق قىلىشمۇ تەس. ئۇنى ئاز دەپ نىيىتى بۇزۇقلار چاۋاك چېلىشۋاتىدۇ. شۇلارنىڭ ئالدىدا بىزنى يەرگە قارىتامسىڭلار كەن.
— كاپشىما! — دەپ جوزىغا ئۇردى بايىتىن جىم ئولتۇرغان يېزا باشلىقى بىردىنلا ئىرغىپ تۇرۇپ، — كىمنىڭگە تۆھمەت قىلىسەن؟ دۇشمەنلەر ئالدىدا خەلقنى يەرگە قارىتقان بىزمۇ تېخى؟
— پۇلىمىزنى بەرگەن بولسىڭلار مەسىلى... — دېدى بوۋاي كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، — ئىلىكىمىز توقراق بولارىدى...

— مەنسۇرنىڭ كەينىدىن چاپ، قورسۇقۇڭ تويىدۇ! — دەدى يېزا باشلىقى قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ، — كىم سىلەرنى سوتسىيالىزم يولىدىن چەتنىسۇن دەپتۇ؟ كىم سىلەرنى ھە دېسىلا ئەبىلغازىنىڭ دېپىغا ئۇسۇل ئويناسۇن دەپتۇ؟ سىنىپىي كۆرەشنى تۇتمايسىلەر، خائىنلار گۆرۈھىنى پاش قىلمايسىلەر، ئۇگىنىشنى قايرىپ قويۇپ قومۇش ئورۇپ ساتىسىلەر... بېشىڭلارغا كۈن چۈشسە بىزنى ئىزلەيسىلەر! — يېزا باشلىقى تۇرسۇن بۆلۈم باشلىقى چىنغا قارىدى، — بۆلۈم باشلىقى چىن، ھېلىقى سىزگە گېپىنى قىلغان روزاخۇن ماخوچى مانا مۇشۇ! سەككىزىنچى ئەترەتتىكى توپىلاڭنىڭ پىلانلىغۇچىلىرىدىن بىرسى مۇشۇ!

— يېزا باشلىقى، خەلقنىڭ توغرا تەلىپىنى توپىلاڭ دېسىڭىز... — دەپ گەپ قىستۇردى شياۋدۇڭ تاقەتسىزلەنىپ.

— سەنمۇ يەل بېرىدىغانلاردىن! — دېدى يېزا باشلىقى شياۋدۇڭغا ئالىيىپ، — سەن بالا بۇ يەردىكى ئىچكى ئەھۋاللارنى ياخشى بىلمەيسەن، بۇلارنىڭ غەرىزى باشقا!

— نېمىشقا بىلمەيمەن يېزا باشلىقى! — دېدى شاۋدۇڭ پېشانىسىگە چۈشكەن چېچىنى كەينىگە تاشلاپ قويۇپ، — مەنمۇ سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەزاسى. مېنىمۇ كۆپچىلىك ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتتى! ئۇ يەردە ئەزالارنىڭ ئاپەتكە يولۇققىنىمۇ، قىيىنچىلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئامال - چارە ئىزلەپ كۆرەش قىلىۋاتقىنىمۇ راستقۇ!

— ئەكسىيەتچى شوئار توۋلاپ توپىلاڭ كۆتۈرگىنىمۇ راست! — دېدى يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۇنىڭ گېپىنى ئۈزۈپ، — كادىرلارنى ئۇرغىنى، پارتىيىنى تىللىغىنىمۇ راستقۇ؟

سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ۋەكىللىرى يېزا باشلىقى بىلەن

خېلى دېيىشكەنمۇ بۇلار دېدى، بىراق بۆلۈم باشلىقى چىن ئوك قولىنى كۆتۈردى ۋە كۈلۈمسىرەپ:

— سىلەر قايتىپ كېتىڭلار، بىز مۇزاكىرە قىلايلى، بىزگە ئىشىنىڭلار، بىز سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ، پۈتۈن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ مەسىلىلىرىنى جەزمەن ھەل قىلىمىز! — دېدى.

ئاقكۆڭۈل دېھقانلار بىر ئېغىز ياخشى گەپ بىلەن پۈتۈنلەي يۇمشىدى. ئۇلار بۆلۈم باشلىقىدىن قانداق ۋە قاچان ھەل قىلىدىغانلىقىنى سوراپمۇ تۇرمىدى، چۈنكى ئۇلار بۆلۈم باشلىقىدىن چىننى پارتىيىنىڭ ياخشىلىقىنى كۆپ كۆرگەن خەلق بولغاچقا «ھەل قىلىمىز» دېگەن بىرلا ئېغىز سۆزدىن ئىشىنىڭ ئۆز پايدىسىغا بولىدىغانلىقىغا ئىشەندى. ئۇلار خۇشال - خۇرام ھەتتا بۆلۈم باشلىقى چىن، يېزا باشلىقى تۇرسۇنلار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ ئۆز ئەترەتلىرىگە قايتىشتى. ئۇلار ئۆزلىرىنى كۈتۈۋاتقان ھەمراھلىرىغا ئۈمىد ۋە خۇشاللىق ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئالدىراپ يولغا چىقىشتى.

— قانداق ھەل قىلىمىز؟ — دەپ سورىدى يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۇلار كەتكەندىن كېيىن.

— سىزگە يېڭىلىق يوق! — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن كۈلۈپ، — سىنىپىي كۈرەشنى چوڭقۇرلاشتۇرىمىز. مەنسۇر گۇرۇھىنى پاش قىلىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، توپىلاڭنى پىلانلىغۇچىلارنى بىرمۇ - بىر تېپىپ چىقىپ، ھۆكۈمەتكە قارشى چىقىشنىڭ قانچىلىك ئېغىر جىنايەت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويىمىز!

يېزا باشلىقى تۇرسۇن قاقاقلاپ كۆلدى. بۆلۈم باشلىقى چىنمۇ مىيىقىدا كۈلدى - دە، يېزا باشلىقىغا پاپىروس سۇنۇپ:

— مەنسۇرنىڭ ماتېرىيالىنى دەرھال تەييارلاڭ، ئەكىسىرنىڭ ئۇستىدىن كەلگەن ئەرزنىمۇ مەنسۇرنىڭ جىنايىتىگە قوشىمىز. ھازىرچە خۇلاسە شۇنداق: ئەكىسىرنى خاتالاشتۇرغانمۇ مەنسۇر، ئۇ

ياش، ساغلام يىگىتنى قاتتىق، يۈمشاق ۋاستىلەر بىلەن ئۆزىگە تارتىۋالغان!

تۇرسۇن چۈشىنەلمەي بۆلۈم باشلىقىغا قارىدى، بۆلۈم باشلىقى چىن:

— ئولتۇرۇڭ، مەسىلىنى مۇشۇنداق قويۇش ئەكىبەردىن پايدىلىنىشقا، ئۇلارنى پارچىلاشقا پايدىلىق! — دېدى ئۇنىڭغا.

ئۇلار شۇ تەرىقىدە يېرىم كېچىگىچە سىرداشتى. بۆلۈم باشلىقى چىن مەسۇرغا تۈيۈقسىز ھۇجۇم قىلىشنىڭ ئەڭ ئىنچىكە يەرلىرىگىچە سۆزلەپ بەردى. ئۇلار ئۆز پىلانلىرىدىن تولۇق قانائەت ھاسىل قىلغاندىن كېيىن ئىككى رومكىدىن ئىچىشتى ۋە خۇشال - خۇرام ھالدا خوشلاشتى....

ئون يەتتىنچى باب

سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتتە كۆرەش يېڭىنى بولدى. ھېيتەكلەر كۆرەش قىلىندى. ھەيدەر خەسىس كۆرەش يېڭىندىن غالىلداپ تىترەپ قايتتى. ئۇ كەچكىرگىچە ھېچنەرسە يېمىدى. ھازىدار ئادەمدەك بېشىنى ساڭگىلىتىپ، ھويلىسىدىكى قوناق شېخى ۋە قومۇشلارنى بىكاردىن ئورنىدىن يۇتكەپ، يەنە ئورنىغا قايتىدىن تىزدى. بايىلا ئوغلى سۇغىرىپ كەلگەن بايتالغا مۇز ئېرىتىپ سۇ بەردى. نېمە قىلىۋاتقىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ خۇپتەنىڭ ئۆتەپ بولۇپ كىيىملىرى بىلەنلا كارىدا ياتتى. لېكىن ئۇ قاياققىلا ئۆرۈلمىسۇن، بەربىر ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭ قۇلىقى يېنىدا بوگۈنكى كىچىك ئەترەتتە ئېچىلغان كۆرەش يىغىنىدا توۋلانغان شوئارلار، سۆزلىگۈچىلەرنىڭ ئاۋازلىرى گۈگۈلدايتتى: «سىنىپىي دۈشمەنلەرگە ئەجەللىك زەربە بېرەيلى»، «سىنىپىي كۆرەشنى ھەرگىز ئۈنتۇمايلى!.....» «... سەن مۇناپىق پومبىشچىك يەر خېتىنى نېمىشقا ساقلىدىڭ! سەن ئېتىلغان ئاكاڭنىڭ قان كىيىمىنى نېمىشقا ئايرىم ساندۇقتا ساقلىدىڭ؟ سەن ھىدلىشا، نىيىتىڭدىن يانماي ئوغرىلىق قىلىپ، ئەترەتنىڭ ئىقتىسادىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىپ كەلدىڭ. مانا بۇ سېنىڭ قايتا تىرىلىش كويىدا بولغىنىڭ ئەمەسمۇ؟ ئېيىت، سەن كىمدىن ئۈمىد كۈتتۇڭ؟ ئېيىت، سەن يەنە كىملەر بىلەن بىرلىشىپ ئەسكىلىك قىلدىڭ؟... يەرلەرنى زەي باسقاندا قانداق ئېغۇالارنى تارقاتتىڭ؟ كىچىك ئەترەتنى تارقىتىدىكەن دېگەن گەپنى ئاڭلاپ يەنە نېمە پىتنە - پاساتلارنى توقۇدۇڭ؟ قومۇشنى ئازادلىق ئارمىيىسىگە سانقاندا سەن يەنە كىملەرگە زەھەرلىك گەپلەرنى قىلدىڭ؟...» خۇددى

كۆپچىلىك ھەيدەر خەسىنىڭ قورسىقىدا ئويلىغانلىرىنى بىلىۋالغاندەك ھازىرلا بىرسى قوپۇپ: «ھە، ھەيدەر، قومۇشنى 15 پۈتىدىن ساتقىنى ئۈچۈن چوڭ ئەترەت كادىرلىرىنى نېمە دەپ تىللىدىڭ قېنى كۆپچىلىككە جاۋاب بەرگىن» دەۋېتىدىغاندەك بىلىنىشكە باشلىدى. ئۇ كۆرەش مەيدانىدا خۇددى تىكەن ئۈستىدە يالىڭاچ ئولتۇرغاندەك ئازابلاندى. ئۇنىڭ بەدەنلىرى چىمىلدىدى. كۆزلىرى تورلاشتى، گېلى قۇرۇدى. ھەتتا يېغىن تۈگەپ كۆپچىلىك تارقالغاندىمۇ ئۇ ئورنىدا خېلى ئولتۇردى...

ھەيدەرنىڭ قۇلىقى يېنىدا غۇڭۇلدىغان بۇ ئاۋازلار بىردىنلا يە ھەرىسىدەك ئۇنىڭ بېشىغا تارس - تۇرۇس قىلىپ تېگەتتى، بىردىنلا ئۇنىڭ قۇلاقلىرىغا، كۆزلىرىگە، بۇرۇنلىرىغا نەشتەر تىقاتتى...

ئۇ تۈپسىنى چۆكۈرۈپمۇ، پېرىچسىگە پۈركىنىپمۇ جېنىغا ئارام تاپالمىدى.

ئۇ ئاشۇنداق ئويلا - ئويلا ئۆرۈلۈپ، ئاخىرى بىر چاغدا خورەك تارتىپ ئۇخلاپ قالدى... قارا بوران قۇم، تاشلارنى ئۈچۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭ بېشىغا ئۇرماقتا ئىدى. ئۇ ئۆمىلەپ ماڭاتتى، بىر قولى بېشىدىكى تۈپىسىدە، دادىسىدىن قالغان بۇ تۈپىسىدىن ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئەنسىرىشى ئىدى. ئۇنىڭ بېشىدا چەمبەرلەپ قويغاندەك چىڭ تۇرىدىغان تۈپىسى ئۈچۈپ كەتسە ئىشىنىڭ تۈگىگىنى: تۈپىنىڭ ئەستىرىدە ئۇنىڭ باشقىلار تۇرماق ئايلى بىلەن بالىسىدىنمۇ يوشۇرۇپ يۈرگەن نەق پۇلى بار. ئۇ بۇ پۇلنى كەندىر، قېرىنداز ئۇرۇقى، چېگە دەستە، كۆلا - نوختا، سېۋەت... قاتارلىقلارنى سېتىپ توپلىغان. تەڭگە - تىيىنلارنى بولسا تۈپە ئەستىرىگە تىقىشقا بولمىغاچقا ئالقىنىدا چىڭ تۇتۇۋالغانىدى. بوران ئۇنى ئۈچۈرۈپ كېتىدىغاندەك قاتتىق ئۇراتتى. ئاھ، كېلىشمەسلىك! قولىدىن تەڭگە - تىيىنلار چۈشۈپ كەتتى. ئۇ يەرگە سۇنايلىنىپ يېتىپ سېپىلاشقا

باشلىدى. بىر قولى بىلەن تۆپسىنى بەسىپ تۇرغانلىقىنى ئۇنتىدى: تەڭگە - تىينىلارنى تېزرەك تېپىش ئۈچۈن ئىككى قولى بىلەن سىيپاشتۇرۇۋېدى، مانا پالاكەت، تۆپىسى ئۇچۇپ كەتتى. ئۇ تەڭگە - تىينىلارنىمۇ تاشلاپ، تۆپىنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى: ئاھ، شورلۇق! تۆپىسى دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا ئېقىپ كېتىپ باراتتى. ئۇ دەرياغا ئۆزىنى ئاتتى. . . بىراق، سۇنىڭ ئۈستىگە چىقالمايتتى. . .

قۇتقۇزۇڭلار، خالايىق!

— ۋاي دادىسى، نېمە بولدى سىلىگە!

ھەيدەر خەسىس ۋارقىرىغىنىچە ئورنىدىن تۇرۇۋاتقاندا ئۇنىڭ ئايىلى قورقۇپ بىللە تۇردى:

— قارا باستىمۇ! نىمانچە ئېسەدەيلا؟

— تۆپەم ئېقىپ كەتتى. . . .

— توۋا، ئالجىغىنىنى! تۆپە باشلىرىدا تۇرمامدۇ؟

ئايال ئېرىنىڭ بېشىدىن كېچىسىمۇ كىيىپ ياتمىغان تۆپىنى يۇلۇپ ئالدى.

— ئەكەل تۆپەمنى! — ھەيدەر خەسىس ئايىلىدىن تۆپىنى دەرھال تارتىۋالدى ۋە شۇ چاغدىلا ئېسىگە كېلىپ ئۆزىنىڭ قورقۇنچلۇق چۇش كۆرگەنلىكىنى بىلدى.

— قارا باستىمۇ نېمە سىلىنى، بىر نەرسىدىن قورقۇپ كەتلىمۇ - يە؟ — دېدى ئايىلى.

— «بىر نەرسىدىن» دېگىنىڭ نېمىسى، سەن بىلمەمسەن تېخى؟ مەن قورقىدىغان نەرسىلەر ئازمىدى. بالامۇ كۆزۈمگە قورقۇنچلۇق كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالدى. . . .

— ياۋاللا، — دەپ پىچىرلىدى ئايىلى تەتۈر قاراپ، — ھېچكىمدە يوق غەم - غۇسسە بۇ ئادەمگە نەدىن كەلگەندۇ؟

ھەيدەر خەسىسنىڭ قورقۇپ يۈرگىنىگە خېلى بولدى، روزىمەت ئۇنىڭغا «مۇساپىرە قىلىنىسىزكەن» دېگەندىن بېرى

ھەيدەر بېشىنى ساڭگىلىتىپ يۈرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. كۆڭلى يېقىنلىرىدىن زىۋىرشا بىلەن سۆزلىشىپ كۆرۈۋېدى، زىۋىرشا: «شۇنداق ئوخشايدۇ. كۆردۈڭمۇ، ئەبلىغازى مېنى بوغدى. لېكىن ئۇنى جازالىمىدى. شۇنىڭغا قارىغاندا بىزلەرنى ئۇلار نېمىلا قىلسا سوراق يوق ئوخشايدۇ» دېدى. ھېيتەكلەرنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرۇپ ھىدىلىشانى ئوغرى دەپ چوڭ ئەترەتكە ئېلىپ كەتتى. بۇ ئىش توغرىلىق ھەيدەر: «بەلكىم ئوغرى بولغاچقا شۇنداق قىلىش توغرىدۇ. ئوغرىغا كەڭ بولۇشقا بولمايدۇ» دەپ ئويلىدى، لېكىن ئۇ ئەزەلدىن ئۇزۇنىڭ خۇلاسىسىگە ئىشەنگەن ئەمەس، ئۇنىڭ قارىشىچە بىر ئىشتىن خۇلاسە چىقىرىش ھەيدەرنىڭ ئىشى ئەمەس. ئۇنىڭ ئىشى بىرنېچىدىن پۇل تېپىش، ئىككىنچىدىن ئەقىللىق ئادەملەرنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىش ئىدى... ھىدىلىشانى تۇتۇپ كەتكەن كۈنى ئۇ كېچىلەپ ھىكمەتنىڭ ئۆيىگە بارىدى ۋە ئۇنىڭدىن مۇشۇ ئىشنى سورىغاندا ھىكمەت: «ھەر ئىشنىڭ ئۆز نۆۋىتى بار» دېدى. «نۆۋەت كېلىدۇ» دېسىلا ھەيدەرنىڭ بېشىدىن بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك بىلىنەتتى...

ئۇ بامداتتىن قالمايدىغان بولۇۋالدى. تۇنۇگۈن بامداتتىن كېلىۋېتىپ يولدا روزىمەتكە ئۇچرىدى. روزىمەت:

— ياشلاندى، مانا بىزگە يېتىپ كەلدى، كىچىك ئەترەتتىكى كۆرەش يىغىنىدىن ئۆتتىڭىز ئەمدى، بۈگۈن - ئەتىنىڭ ئىچىدە چوڭ ئەترەت بويىچە كۆرەش قىلىش يىغىنى بولغۇدەك، — دېدى. ھەيدەر ئىشنىڭ تېگى - تەكتىگە يەتكۈچە روزىمەت كېتىپ قالدى. مۇشۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ھەيدەر كەچكىرگىچە مەست ئادەمدەك دەلدەڭشىپ يۈردى. مانا ئەمدى....

— ئىسقىراق بىرنېمە ئىچەمۇ - يە؟

— ۋىچىرلىما، خوتۇن!

— شەرىخاننى چاقىرايمۇ، دېمىدە قىلىپ بەرسۇنمىكىن؟

— ئۇنۇڭنى چىقارما دەۋاتىمەن!
ھەيدەرنىڭ ئايىلى ئورنىدىن تۇردى - دە، مورا ئوچاقنىڭ چوغىنى چۇخچىلىدى.
— ھېلىتىنلا كۆمۈر قالىدىڭمۇ، تېزەك قالايدىغان چاغ تۇرسا!
ھەيدەرنىڭ چوغنى كۆرۈپ كۆزلىرى چەكچەيدى.
— قىش تۇگەي دېدىغۇ! — دەپ غۇڭشىدى ئايىلى بىر قوشۇق مايىنى قاچىغا قۇيۇۋېتىپ. ھەيدەر قوشۇقنى ئېڭىشتى - دە:
— شۇنچە مايىنى نېمە قىلىسەن؟ - دەپ ۋارقىرىدى.
— ھالۋا قىلىپ بېرەي، ئەڭگىزلىرى ئېشىپ كېتىپتۇ!
— ماي دېگەن قان بىلەن تەڭ بولۇۋاتىدۇ!
— جانچۇ؟ — ئايىلى غەزەپ بىلەن ئالايدى.
ھەيدەر بېشىنى تۇتۇپ خىيالغا پاتقاندى: «بوران، چۇش رىسالىسىدە سوقۇش دېيىلىدىكەن، تۆپەڭنىڭ ئۇچۇپ كەتكىنى كاللامنىڭ كەتكىنى ئەمەسمىدۇ؟ ياۋاللا. . . . » ھەيدەر چۇشىنى ئايىلى بىلەن ئوغلىغا ئېيتىپ بەردى. ئايىلى ئاڭلاپ:
— توخۇنىڭ چۇشىگە تېرىق كىرىدۇ دېگەن شۇ، بەش تىيىن ئۇچۇن يەر بېغىرلاپ ئۆمىلىگەندىكىن جاجىلىرى! . . . — دەپ كايىدى. دادىسىنىڭ چۇشىنى ئاڭلىغان ئوغلى نەزەر قاقاقلاپ كۈلۈپ دېدى:
— بوران دېگەن ئىنىقلاب، بۇ بوران بىزنىڭ سىنىپىي دۇشمەنلەرگە قارشى كۈرىشىمىز، سەن بۇ كۈرەشتىن قورقىسەن دادا، تۆپەڭنى بوران ئۇچۇرۇپ كەتكىنى سېنىڭ جوندەلگىنىڭ، ھەممە بالا سېنىڭ مۇشۇ تۆپەڭدىن كېلىدۇ! نېمىشقا دېسە. . .
— يوقال! — ھەيدەر جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىرىدى. بالا ئىشىك تۇۋۈگە بېرىپ يەنە سۆزلىدى.
— ئەكبەر شۇجى ماڭا: داداڭغا ئېيت، ئەندىشىدىن نېرى بولۇپ، پارتىيە، ھۆكۈمەتكە ئىشەنسۇن، بىز ھەيدەركامنى يامان

ئادەملەر بىلەن بىر تاياقتا ھەيدىمەيمىز خاتا يولدىن قايتسۇن دېگەن، — دېدى.

— يالغان ئېيتىسەن، قورسقىڭدىن چىقىرىۋالغان گېپىڭ! — دېدى ھەيدەر بېشىنى ئىرغىتىپ، — سەن بالا، دادائىڭغا راست گەپ قىلمايسەن!

— قانداق دېگەن ئەخمەق ئادەم سىلى! — دېدى ئايىلى خاپا بولۇپ. — دىلىياھان ماڭمۇ شۇنداق دېدى. ھە دېسىلا روزنامەتتەكلەرنىڭ كەينىدىن سوكۇلدىغانلىرى سوكۇلدىغان. . .

— دادا، ئەكىبەركام تېخى بىزنىڭكىگە سېپىنىڭ بىلەن سۆزلەشكىلى كەلمەكچى. سەن ياماڭ ئادەملەردىن قانچىلىك بۇرۇن ئارىنى ئوچۇق قىلساڭ شۇنچە ياخشى جۇمۇ!

— ئەكبەر كېلىدۇ دېدىڭما! كەلسە ـ كەلمىسە بىزدەكلەرگە ياخشى كۇن ئەدىكەن!

— ھوشۇڭنى تاپمىساڭ ياخشى كۇن يوق! — دېدى بالىسى دادىسىنىڭ ياچىيكا شۇجىسىغىمۇ ئىشەنمىگىنىگە خاپا بولۇپ، — جاھىللىق قىلىپ خەلق بىلەن قارشىلاشساڭ زىيان تارتىسەن!

— تىنىڭنى چاينىما! — دېدى ھەيدەر ئورنىدىن قوزغىلىپ، — مېنى قورقۇتمىغان ئەمدى سەن قالغانمىدىڭ! . . .

«خەلق بىلەن قارشىلاشساڭ زىيان تارتىسەن، — دەپ پىچىرلىدى ئۇ غەزەپتىن تىترەپ، — بۇ بالىنىڭ گېپى ئەمەس، ياق، بۇ بالا بۇنچە گەپنى ئەدىن بىلسۇن؟ ئۇنىڭغا ئۆگەتكەن، دادائىڭغا مۇشۇنداق دېگىن دەپ ئۆگىتىشكەن ئۆزى. . . »

ھەيدەر بامدانقا كېتىپ بېرىپ چۇشىنى ئويلىدى. ئۇ جامائەتتىن ئايرىلىپ چىقىپ زىۋىرشانىڭكىگە ماڭدى. زىۋىرشا ئادەتتى بويىچە ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ قارائىغۇ ھويلىسىدا پوسۇرلاپ يۇرگەنىكەن. ھەيدەر ئالدىراپ زىۋىرشا بىلەن سالاملاشتى ۋە ئۆزىنىڭ بۇگۇن ئەتىگەندە كۆرگەن چۇشىنى سۆزلىدى. زىۋىرشا بۇرۇتىنى سىيلاپ كۇلۇپ دېدى:

— سەھەردە كۆرگەن چۈش ئوڭىغا ماڭىدۇ، بىر تارتقۇلۇق بارکەندە ساڭا!

ھەيدەر زىۋىرشانىڭ پېشىنى تۇتۇپ مۇكچەيدى.

— ئېيتقىنا، مۇسادىرە قىلىدىكەن دېگەن گەپلەر راستمۇ؟

— ئانىي بولساڭ ھەر نېمە قىلىدۇ. ياۋاش ئاتنى ھەر كىم مىنىدۇ. يۇۋاش ئاتنىڭ دۇمبىسى يېغىردىن نېرى بولمايدۇ، بۇنى بىلمىسەڭمۇ!

— مەن ياۋاش بولمىسام، تۇنۇگۈنكىدەك كۆرەش قىلسا ئۆزى...

— سېنىڭ قالپىقىڭ بولمىسا، يۇقىرىدىن تەستىقلىماي تۇرۇپ سېنى كۆرەش قىلىشقا كىمنىڭ ھەددىكەن!

— مانا سېنىمۇ تەستىقنى كۈتمەيلا ئەترەت باشلىقلىقتىن ئېلىۋەتتىڭمۇ ئۆزى؟

زىۋىرشا ئەمدى ئاستا پىچىرلاشقا باشلىدى:

— ئاخشام بىز يېزا باشلىقى بىلەن بولدۇق، ئوچۇق بىر نەرسىگۇ دېمىدى. گېپىنىڭ ئورامىدىن قارىغاندا، يېزا باشلىقى ئەمدى تۇتۇشىدىغان ئوخشايدۇ. يېزا باشلىقىنىڭ پايدىسىغا قىقاس - چوقان كۆتۈرۈشكە ئادەم كېرەكقۇ. مانا بۇ ئىشتا سەنمۇ ھە - ھۇ دېگىن.

— ھە - ھۇرىڭ نېمىسى ئۆزى؟

— سېنىڭ بىلەن بىزمۇ ئازار يېگەنلەر. بىر كىشىلىك دەردىمىز بارغۇ. مانا شۇ دەردىمىزنى يېزا باشلىقىغا قويماي ئېيتىمىزدە!

ھەيدەر ئاستا بېشىنى لىڭشىتتى:

— ھەي تاڭەي، بۇ مەنسۇر قالتىس يۇز تېپىپ كەتتى - دە، يۇزگە بىر بولۇپ قالارمىزمىكىن ئۆزى؟

— مىڭغا بىر بولۇپ قالساڭمۇ ھۆكۈمەت بېشىدىكىلەر بىلەن بىللە بولساڭ بېلىڭ پۈكۈلمەيدۇ، يېزا باشلىقى كىم، مەنسۇر كىم؟

— هىم مەن ياخشىلاپ ئويلىۋالاي ئۆزى، — دېدى ھەيدەر بېشىنى لىڭشىتىپ. — باشقا ئىش بولسىمىغۇ بىر نۆرى ئىدى، بۇ ئويىنىشىدىغان ئىش ئەمەس...

شۇ چاغدا ھويلىغا سونۇرنىڭ بىر مۇشى بىلەن نەچچە كۈن ئاغرىپ يېتىپ، تېخى يېقىندىلا ساقايغان روزىمەت ئالدىراپ كىرىپ كەلدى. ئۇمۇ كۆرەش يىغىنىدىن كېيىن بىر يەردە تۇرالماس بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ شەھەردىن چىقىدىغان بىر ھايانكەشلەر گۇرۇھى بىلەن ئالاقىسى بارلىقىنى ئەزالاردىن بىر نەچچىسى بايقاپ قالغان ۋە تەشكىلگە مەلۇم قىلغانىدى. ئۇ بۇ ئىككى ئادەمنىڭ نېمە توغرىسىدا گەپلىشىۋاتقىنىنى بىرلا قاراپ بىلدى.

— ھازىر كۈسۈرلىشىدىغان چاغمۇ، مىنبىگلار مىلتىقىنى گەجگەڭلەرگە تىرىگەندە سەگىمسىلەر ئاكىلار!

ھەيدەر روزىمەتنى كۆرۈپلا تالاغا ماڭدى.

ھەيدەرگە مەنسۇر بىلەن ئېلىشىش قورقۇنچلۇق تۇيۇلدى. پۈتۈن چوڭ ئەترەتتە ئۇنىڭ ياخشىلىقى توغرىلىق گەپ بولۇۋاتسىمۇ، يېزا باشلىقى ئۇنى ئېلىۋەتسۇن! ھەيدەر ئۇچۇن كىمنى ئېلىۋېتىپ، كىمنى سايلاش مۇھىممىدى؟ ئۇنىڭغا جىقراق پۇل تېپىشقا، تىنىچراق كۈن كۆرۈشكە يول قويسىلا بولدى. مەنسۇر بۇنى قىلمىدى. ئۇنى ئېلىۋېتىش ھەيدەرنىڭ بۇندىن كېيىن ياخشى كۈن كۆرۈشىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشمىكىنە؟ مەيلى ھەرقانچە مۇناسىۋەتلىك بولسىمۇ ھەيدەر بۇنىڭغا قاتناشمايدۇ. بۇنداق ئىشنى كىم قىلسا قىلۋەرسۇن! نېمىشقا دېگەندە بۇ ئىش قانچىلىك تەس بولسا، شۇنچىلىك قورقۇنچلۇق، چۈنكى بىر نەچچە ئادەم «مەنسۇرنى غۇلىتىش»قا «تۈتۈش» قىلسا، نۇرغۇنلىغان ئادەملەر ئۇلارنىڭ قارشى تەرىپىدە تۇرىدۇ، مانا بۇنى ھەيدەر ئوبدان بىلىدۇ! ھەيدەر ئۆز تەجرىبىسىدە كۆپچىلىكنىڭ زىتىغا قىلىنغان ئىشنىڭ ئوڭغا تارتمايدىغانلىقىنى كۆرگەن. ئىجارە كېمەيتىشتە بىر قانچە ئادەم خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ

زىتىغا ئىش قىلىپ پومپىشچىكلارنى پاش قىلغان ئادەملەرنىڭ رايىنى قايتۇرۇشقا ئۇرۇنغاندى. ئاخىرى ئىشقا ئاشماي ئۆزلىرى بۇرنىغا يېدى. ئاشۇلارنىڭ ئىچىدە ھەيدەرمۇ بار ئىدى. يەر ئىسلاھاتىدا بىر نەچچە ھاللىق ئادەملەر ھەيدەر بىلەن ئۆچەكلىشىپ، ئۇنى باي دېھقان قىلىشقا شۇنچىلىك تىركىشىپ باقتى، لېكىن ئىشقا ئاشمىدى. كۆپچىلىك ئۇنى ھاللىق ئوتتۇرا دېھقان قىلىپ ئاجراتتى. . . كوپېراتسىيە مەزگىلىدە ھەيدەر مۇشۇ زىۋىرشالارنىڭ سۆزى بىلەن ئۆكۈزلىرىنى ئوغرىلىۋېلىپ سېتىپ كۆپچىلىكنىڭ خاھىشىغا زىت ئىش قىلىۋېدى، يەرگە قارىدى، ئاخىرى سېتىلغان ئۆكۈزگە ئۆكۈز سېتىۋېلىپ كوپېراتىپقا قاتناشتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. . . .

«ياق بۇنداق تىل بىرىكتۇرۇپ قىلمىدىغان ئىشقا ئەمدى قاتناشمايمەن، مۇنداق ئىشنى كۆرمەسكە سالىمەن، تېگىشلىك جايغا ئېيتىپ قويامۇ؟ ياق، دۇشمەنلىك بولۇپ ئىمە قىلاي، مېنى مۇساپىرە قىسىلا، پومپىشچىك ئايرىمىسىلا بولدى، ھەسسىس دەمدۇ، پىخسىق دەمدۇ، ۋالاق دەمدۇ، مەيلى دېمىسۇن. ئىش قىلىپ پومپىشچىك ياكى باي دېھقان دېمىسىلا ھەممىمىز ئەمەس كۈن كۆرىمىز».

ھەيدەر شۇ خىياللار بىلەن دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ قالغىنىنى تۇيماي قالدى. ئۇ دائىم بېشىنى ساڭگىلىتىپ پۇتىنىڭ ئۇچىغا قاراپ ماڭاتتى.

— ھا، ھا، ھا. . .

ئۇ چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى، دەرۋازىسى ئالدىدا بىرتوپ ئادەم كۈلۈشۈۋاتاتتى، ھەيدەرنىڭ بېشى ئايلاندى. «روزىمەتنىڭ مىنبىڭلار مىلتىقىنى گەجگەڭلەرگە تىرىگەندە» دېگەن سۆزى قانچىلىك قورقۇنچلۇق ئاڭلانغان بولسا، مۇنۇ بىر توپ ئادەملەرنىڭ كۈلكىسىمۇ شۇنچىلىك قورقۇنچلۇق ئاڭلاندى. ئۇ پۈپۈچىنى تۈزىگەن بولۇپ ئولتۇرۇۋالدى - دە:

«نۆۋەت كەلگەن ئوخشايدۇ ئۆزى، مانا مۇسادىرە. . . .» دەپ پىچىرلىدى. ئۇنى دېمىسىمۇ كۆپچىلىك ئۇنىڭ ئېغىلدا بېقىۋاتقان سېمىز قوزا بايىلىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ كۆرۈۋاتاتتى.

— ھەيدەركا تۇرۇڭ، بايىالىنىڭ سودىسى پىشىپ قالدى!

ھەيدەر تەسلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپ كۆچىلىكىنىڭ يېنىغا كەلدى:

— مەن - مەن بامداتتىن يېنىپ ھايال بولۇپ قالدىم ئۆزى. . . .

بىر ئەزا كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭدىن سورىدى:

— قورقما، ئالا .قورقاق، نېمانچە تاتىرىپ كەتتىڭ!

— ۋاي بۇ ئادەمنى كېچە قارا بېسىپ، — دەرۋازىغا يۆلىنىپ تۇرغان ھەيدەرنىڭ ئايالى سۆز باشلىۋېدى، ھەيدەر ئۇنىڭغا ئالىيىپ قاراپ:

— قويساڭلارچۇ، بۇ يەردە ئايالالارنىڭ ئىشى يوق ئۆزى! — دېدى.

— قېنى ھەيدەركا، بايىالىغا نېمە دەيمىز، كوللېكتىپقا كىرەك بولۇپ قالدى، — يۇقىرىنىڭ قارارىنى ئىجرا قىلمىمىز، — يەنە بىر ئەزا ھەيدەرگە قارىدى.

ھەيدەرنىڭ كاللىسىدا شۇ «مۇسادىرە» دېگەن باشقا ئىش يوق ئىدى.

— مەنمۇ جاپا چېكىپ، يايلارنىڭ قامچىسىنى يەپ ئۆزى. . .

— ھەيدەر يىغلاشقا باشلىدى، — بىراۋنى ئەزىگىنىم يوق، ئالدىۋالغىنىم يوق، شۇ خەسىلىكىم بولمىسا مەنمۇ بىر. . . ئۆزى. . .

— سېنى بۇلاڭچىلار كىمى بار! - دېدى يەنە بىر ئادەم ئۇنىڭ يىغىسى «خەسىس» لىكىدىن دەپ ئويلاپ، — ئاقچاڭنى بىر كۈنى ئالسەن، يۇقىرىنىڭ قارارىنى سەنمۇ ئاڭلىغانغۇ، تولا ئېنجىقلىق قىلمىساڭچۇ!

— قارار بولسا نېمىمۇ دەيمەن، بارىنى ئالسىلەر، خۇدا ھەققى تۆت پۇڭ نەق پۇل يوق، بارى - يوقى شۇ بىر بايتال ئۆزى. . . .

— قېنى گەپنى سوزماي بىر يەرگە كېلەيلى، نەچچە

باھالىساق بولىدۇ؟

— شۇنداق . . . ئەرزىمەس بىر مال. ئۆزۈم 50 يۈەنگە ئالغانىدىم. . .

— شۇ باھاسىغا 50 يۈەن قوشساق رازىمىسەن ھەيدەر؟

ھەيدەر بايلارنىڭ تەلىقاتىنى پۈلغا چاققانلىقىنى ئىجارە كىيمەيتىشتە كۆرگەنىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ قانچە تۆۋەن باھالىسا شۇنچە ياخشى دەپ ئويلىدى ـ دە:

— ئۆز نەرقى بولسىمۇ بولىدۇ، ئۆزى. . . — دەۋەتتى.

ئۇنىڭ بىردىنلا «خەسىس» لىكتىن «مەرت» لىككە ئىرغىغانلىقىنى كۆرگەن كۆپچىلىك كۈلۈشۈپ كېتىپ، بەلگىلىمە بويىچە ئىككىنچى دەرىجىلىك ئات قىلىپ 150 يۈەن قىلىپ باھالىدى.

ھەيدەر ھەيران بولۇپ تىكىرقاپ قالدى ۋە بايتالغا سەكرەپ مىنگەن ئادەمگە قاراپ:

— نېمە گەپ. . . مۇسادىرە قىلغانغا ئاقچا باھالايدىغان پەرمان چىقتىمۇ ئۆزى؟ — دېدى.

كۆپچىلىك قاقاقلاپ كۈلۈشتى. بىر بوۋاي ئۇنىڭ چۈشەنمىگەنلىكىنى سەزدى ـ دە، چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى:

— سېنى تازا گاڭگىرىتىپتۇ، ھەيدەر! ھا، ھا، ھا. . . سەن ئۆز سايەڭدىن ئۈركۈپ يۈرۈپسەن ـ دە! سېنى ھېچكىم مۇسادىرە قىلغىنى يوق، كادىرلار يېڭى قارار چىقىرىپتۇ، ئۇنتۇپ قاپسەن ـ دە! شەخسلەرنىڭ قولىدىكى ئاتلارنى مۇۋاپىق باھا بىلەن ئەترەتكە ئېلىش لازىم ئىكەن.

ھەيدەرنىڭ چىرايىغا قان يۈگۈردى. ئۇ قولىغا تۆپىسىنى ئېلىپ ئاقىرىپ كەتكەن بېشىنى تاتىلاپ تۇرۇپ:

— شۇنداق دېگىن، ئۇنداق بولسا بەك ئەرزان. . .

— بۇ نېمە دېگىنىڭ، بۇ چوڭ ئەترەتنىڭ بىر تۇتاش باھاسىغۇ!

— بەش يۈز يۈەن دەيمەن دەپ ئاشۇنداق دەپ قويۇپتىمەن، — دېدى ھەيدەر گەپ تۈزەپ، — قېرىغاندا ئادەمنىڭ تېلى كالۋالىشىپ . . . ئۆزى. . .

— ئۆز نەرخى بولسىمۇ بولىدۇ دېگىنىڭىزغۇ؟ — دېدى كۆپچىلىكنىڭ ئارىسىدىن بىرسى.

— شۇنداق، ئۆز نەرخى 500 يۈەن - دە. . .

ھېلىقى ئىزا بايىتالنى ئويناقلىتىپ چېپىپ كەلدى. ھەيدەر ئاتنىڭ چۈلۈۋرىغا ئېسىلدى:

— كەم بولسا مەن رازى بولمايمەن ئۆزى، ئاز ئەجرە قىلدىممۇ، قۇرۇق جىنازا ئىدى، قارا ئىكلار، بۇلماق قىلمۇەتتىم. يۈز يۈەنگە تۇخۇم ئىچكۈزگەندىمەن، يەم يېيىشنى بىلمەيدىغان سۈلۈمال ئىدى، كىچىك بالىغا ئاغزىدا نان بەرگەندەك پەپىلەپ بېقىپ يەمغۇر ئات قىلدىم. 150 يۈەنلىك سۈلۈ بىلەن قوناق يېگەندۇ — ئۆزى. . . شاش ئىدى كۆندۈردۇم، ھارۋا، چانا، جۇۋاز، كېمە. . . ھەممىسىدىن باتىنمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئامغاي ئۇچۇنلا 100 غۇلاچ توشۇك كەتتى. . . ھېسابلاپ كەلسەم ئۆزى. . .

ھەيدەر ھېسابلاشقا چۈشۈۋېدى ئۇنى خىزمەت گۈرۈپپىسىدىن كەلگەن ياش يېگىت سىلكىۋەتتى:

— بولدى قىلىڭ، بىز سىز بىلەن سودىلاشقىلى كەلمىدۇق. يېزا پارتكومىنىڭ قارارىنى ئىجرا قىلغىلى كەلدۇق، يېزا ئەزالىرىنىڭ تېرىلغۇ ئۇلاقلىرىنى ساقلىشىغا يول قويۇلمايدۇ. ھۆكۈمەت باھاسى بىلەن ئەترەتكە ئېلىنىدۇ، — كادىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ھەيدەر دۇدۇقلاشقا باشلىدى:

— ئا ئۆكۈز، ھارۋا — سوقۇلىرىم ئەترەتكە ئۆتتى، بېغىمدا قۇچاق يەتمەيدىغان قارىياچلىرىم بار ئىدى، باغ - ۋارانى بىلەن ئالدىڭلار، يەنە تېخى . . . . ئۆزى. . .

— بىزدىن تەتۈر ھېساب ئالماقچىمۇ سەن؟

— ھەيدەر چۆچۈدى.
— تەتۈر ھېساب بولامدۇ ئۆزى، ئوك ھېساب، سىلەر بىزدىن نەق پۇل ئېلىپ، نومۇر بېرىپ قاراپ تۇرۇۋاتسىلەرغۇ!
— سەن نەق پۇل بېرىدىغان ئادەممۇ؟
— قومۇش دېگەن نەق پۇل! مىك باغ قومۇشنى ئېلىپ بەرگىنىڭلار نومۇرغۇ!
— سەن ھەيدەر، — دېدى ھېلىقى كادىر قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ، — كاللاڭنى سىلكىۋەت! كاپىتالىزم ئۆچۈن ئازىراق كەتمەن چاپ، بىز تېخى سېنىمىك سىنىپ تەركىپ مەسىلەڭنى قايتىدىن ئويلىشىمىز. سەندە يوشۇرغان قومۇشمۇ بار تېخى!
— يالغان، — دېدى ھەيدەر ئىشىنىك چاتاقلىشىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، — ئەزىرايى ئىگە كىم، بارىنى بېرىپ نومۇر ئالدىم.
— باشقا گەپنى كېيىن قىلايلى، — دېدى يەنە بىر ئەزا، — 150 يۈەنگە رازىمۇ، ئەمەسمۇ سەن؟
— مەن رازى ئەمەس! زىيان بولىدۇ!
— ھەي ھەيدارکا، كۆپچىلىك كوللېكتىپ ئۆچۈن ئۆز ئېتىنى تالاش - تارتىش قىلماي بېرىۋاتىدۇ. بىزنىك ئەنىرەتتىلا يەتتە ئات ئالدۇق! تولا گەپنكەشلىك قىلما، كېيىن پۇشايمان ئالىدىغان قاچا تاپالماي قالىسەن!
— كىم ئۇنماپتۇ، رازى قىلىپ يېتىلەپ كېتىۋېرىڭلار ئۆزى.
— يۇرۇڭلار، — دېدى كادىر كۆپچىلىككە، — بىز سودا قىلغىلى كەلگىنىمىز يوق. كوللېكتىپنى سۆيۈشنى تەشۋىق قىلغىلى كەلدۇق. قارار شۇ. ھەيدەر ئەترەتتىن يەنە 150 يۈەن ئالىدۇ. قولىغا تالون بېرىڭلار. بايتالنى ئەترەتنىڭ ئىختىيارىغا ئالدۇق. يۇرۇڭلار باشقا ئۆيگە!
كۆپچىلىك كەتكەندىن كېيىن ھەيدەر جايىدىن قوزغالماي تۇرۇۋەردى، ئۇ گويا ئالجىپ قالغاندەك ئىككى قولىدا بېشىنى چاڭگاللاپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ قۇلىقىغا يېنىدىلا ئوغلى

نەزەرىنىڭ ئاۋازى جارانغىلايتتى: «بوران دېگەن ئىنقىلاب، سەن ئىنقىلابتىن قورقىسەن! . . . بالىنىڭ دېگىنى راستقا چىقامدۇ نېمە ئۆزى؟ بوران، بۇ بوران نىمانچە قورقۇنچلۇق! . . . »

ھەيدەر خەسىس شۇ كۈنى كەچقۇرۇن كىچىك ئەترەت ئىشخانىسىغا باردى. بۇ چاغدا ئەترەت كادىرلىرى يىغىن ئېچىۋاتاتتى. ھەيدەر خەسىس ئىشكنى ئېچىپ بېشىنى تىقتى، ئۇنى ھېچكىم كۆرمىدى. ئۇ كىردى - دە بوسۇغىدىكى بۇلۇڭدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋالدى.

ئەكبەر سۆزلەۋاتاتتى:

— ماۋجۇشى ئېيتقان ئەمەسمۇ: يېزىدىن ئىنقىلاب زېمىنىنى سوتسىيالىزم ئىگىلىمىسە، جەزمەنكى كاپىتالىزم ئىگىلەيدۇ. بىز يالغۇز ئەترەتنىڭ قىياپىتىگە ئەمەس، ھەر بىر ئائىلىنىڭ. ھەر بىر ئەزانىڭ قىياپىتىگىمۇ قارىشىمىز. باھا بېرىشىمىز لازىم. بىز شۇنىڭ ئۈچۈن سوتسىيالىستىك تەربىيىنى بىر مىنۇتمۇ بوشاشتۇرماسلىقىمىز لازىم. يەرلەرنى ئۆزگەرتىش بىرنەچچە يىللىق جاپالىق كۈرەشلەر ئارقىسىدا ئورۇنلىنىدۇ. ئەمما ئادەملەرنى ئۆزگەرتىشچۇ؟ بۇ ئىش ئۇنچىلىك ئاسان ئەمەس، بىر نەچچە ئون يىللاپ جاپاغا چىداپ ئىنچىكە، سەۋرچانلىق بىلەن خىزمەت ئىشلىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ.

ھەيدەر ئاستا ئورنىدىن تۇردى. ياچىيكا شۇجىسىنىڭ سۆزلىرىگە ھەيران قالدى: بايتالنى سېتىۋېلىشمۇ كاپىتالىزمغا قارشى كۈرەش ئىكەن - دە! مۇشۇنداق قارشى تۇرۇۋەرسە، ھەيدەرنىڭ كالىلىرى، قويلىرى. . . كاڭغا تىقىشتۇرغان ياغاق خالتىسىدىكى پۇلى، مۇنۇ تۆپىسىنىڭ ئەستىرىدىكى پۇللىرى قولىدىن كەتسە. . . . مانا ئۇ چاغدا ھەيدەر ئۇچۇن بۇ دۇنيانىڭ قانچىلىك لەززىتى قالىدۇ؟

ئۇستەلگە چۆرىدەپ ئولتۇرۇۋالغانلار ئەكبەرنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇراتتى. ئەكبەر بولسا بىر كىتابقا قاراپ، بىردە

كۆپچىلىككە قاراپ سۆزلەۋاتاتتى:

— بەزى ئادەملەر قارىماققا يېزا ئەزاسى، لېكىن ئۇلارنىڭ ئېسۇ ـ خىيالى يەككىلىكتە. ئۇلاڭ سوتسىيالىزمنىڭ ئەۋزەللىكىنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ ئىشەنمەيدۇ. بەزى ھاللىق دېھقانلارنىڭ تۇرمۇشى ئازادلىقتىن بۇرۇنقىغا قارىغاندا ياخشىلاندى. لېكىن بۇ ياخشىلىنىشنى سوتسىيالىزمنىڭ ئەۋزەللىكى دەپ قارىمايدۇ. ئۇلار قولۇمدىن ئىش كېلىدۇ. باي بولۇشنىڭ يولىنى بىلىمەن دەپ قارايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار تېخىمۇ باي بولۇش ئۈچۈن خۇسۇسىي ئىشتىن ئامال ئىزلەيدۇ. بىز ئۇلارنى سوتسىيالىزم يولىغا باشلايمىز. كاپىتالىزمغا مېڭىشقا يول قويمايمىز! شۇنىڭ ئۈچۈن قىسمەن ئەزالارنىڭ قولىدىكى ئات، ئۆكۈز قاتارلىق تېرىلغۇ ئۇلاقلىرىنى، چەكلىمىدىن ئېشىپ كەتكەن مالىلىرىنى سېتىۋېلىش، ئارتۇق ئىگىلىۋالغان يەرلىرىنى قايتۇرۇۋېلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىشىمىز بۇ خىزمەتنى مۇشۇ بەش كۈن ئىچىدە تاماملىشىمىز لازىم. لېكىن زورلاشقا، بېسىم ئىشلىتىشكە يول قويۇلمايدۇ. ئىگىسى رازى بولمىسا ئەڭ ياخشىسى ئالمايلى. رازى بولسىمۇ زورلاپ ئېلىۋالساق بۇنىڭ مۇساپىرە قىلىشتىن قانداق پەرقى بولسۇن!

ھەيدەر تۆۋەنكى كەينىگە سۈرۈپ قويۇپ، ئۈستەلنىڭ يېنىغا كەلدى:

— مۇساپىرە قىلمامسىلەر؟ — ئۇ ئۆزىمۇ سەزمەي سوئال قويدى.

يىغىندىكىلەر ئۇنىڭغا تەڭلا قاراشتى.

— يىغىنغا نېمىشقا ئۇسۇپ كىردىڭ ھوي؟ — دەپ ئىسمىر ئۇنىڭغا ئالايدى.

— كىرسە نېمە بوپتۇ ئۆزى...

ھەيدەر ئەكبەرگە قارىدى، ئەكبەر كۈلۈمسىرىدى:

— سىز كىرگىلى خېلى بولدىمۇ؟

— شۇنداق بولدى ئۆزى. . .
— توغرا قىلماپسىز، لېكىن پارتىيىنىڭ سىياسىتى ئاشكارا، ئېيتىڭا، سىزنىڭ ئارتۇق ماللىرىڭىزنى سېتىۋالساق بۇنىڭغا نېمە دەيسىز؟
— باھاسىغا يەتسە نېمىمۇ دەيتتىم ئۆزى. . .
— بىزدە دۆلەت بەلگىلىگەن باھا بار، شۇ بويىچە ئالىمىز.
— مېنىڭ بايىتىلىمىنى ھەرقانچە كاسات بازارغا ئەكىرسىمۇ ئۇچ يۈز يۆەنگە ئالىدۇ. بىر يۈز ئەللىك يۆەن باھالىسا كۆزى ئوچۇق كەتمەمدۇ ئۆزى. . . يەنە ئۇكام، مېنىڭ ئۆكۈزۈممۇ سېمىز. . . دۆلەت باھاسى بىلەن بولسا ماڭا ئۇۋال بولمامدۇ ئۆزى . . . .
— ئېيتىڭا ھەيدەركا، سىزگە بىرسى مۇسادىرە قىلىنسەن، پومېشچىك بولسەن دېگەنمىدى؟
— بېشى چۇشۇپ كەتكەن ھەيدەرگە ئەكبەرنىڭ بۇ سوئالى گۇلدۇرماممەك قاتتىق ئاڭلاندى.
— دېسىمۇ دېگەندۇر ئۆزى. . . بەربىر بولمىدىغان ئىش بولغاندىكىن. . .
ئۆيدىكىلەر كۈلۈشتى.
«مانا مۇشۇككە ئويۇن، چاشقانغا قىيىن دېگەن شۇ كەندە! مەن بۇ يەردە جاننىڭ ھەلەكچىلىكىدە، مۇنۇلار بولسا كۈلۈشىدۇ. . . مېنىڭ تۇجۇپىلەپ، پۈدەپ ئەتىۋالاپ تاپقان دۇنيارىم بۇلارنىڭ قولىغا ئېغىزنىڭ يىلى بىلەنلا كىرىپ كېتىۋاتسا، بۇلار خۇشال بولماي نېمە قىلسۇن. . . . » ئۇ تۆپسىنى چۆكۈرۈۋېلىپ ئۇنچىقماي تۇرۇۋەردى.
— ھەي ھەيدەر، سەن نېمىنى بولمىدىغان ئىش دەۋاتسەن؟ — روزاخۇن بوۋاي سورىدى.
— مۇسادىرە. . . — دېدى ھەيدەر تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن.
— ساڭا كىم دېدى؟

— كىم دېسىمۇ ئوخشاشقۇ ئۆزى؟
— سىز ئادەتتە ئەترەت ئاكتىپلىرى بىلەن بېرىش - كېلىش قىلمايسىز. كوچا گەپلىرىنى تېز قوبۇل قىلىسىز، بىزنىڭ گېپىمىز بولسا سىزگە خۇشياقمايدۇ شۇنداقمۇ؟ — دېدى ئەخمەتجان ئاچچىقى بىلەن.
— ئېيتقىنا، كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟ — دېدى ئەبىلغازىمۇ ھەيدەرگە ئاچچىق بىلەن قاراپ.
— مېنىڭ ئېسىمدە تۇراتتىمۇ؟ — دېدى ھەيدەر شالاڭ ساقاللىرىنى سىيپاپ.
— سەن ھەيدەر، ھۇشيار بول، - دېدى روزاخۇن ب—وۋاي، — دۇشمەن ئەن سالىمەن دېمە ياماپچىڭنى تۇتۇپ بېرىۋاتىسەن. ھېچكىم مۇسادىرە قىلىمىز دېمىدى. رازى بولمىساڭ بايىلىڭنى ئېلىپ كەت! بەزىلەر قوپاللىق قىلغان بولمىساڭ بايىلىڭنى ئېلىپ كەت! بەزىلەر قوپاللىق قىلغان بولسا خاپا بولما، ھەيدەر راست، سەن تۇجۇپىلەپ ئېيتىلەپ، سەپ بىلەن پۇل خەجلەپ بېيىغان ئادەمسەن، قولۇڭ قاتتىق، لېكىن ئىناپسىز ئەمەسسەن! مۇسادىرە قىلىدۇ دېگەن سۆزگە ئىشەنمە، ئەمما سەككىزىنچى ئەترەت قىيىنچىلىقتا قالدى. قولۇڭدىن كەلسە راپاۋەتچىلىكىڭنى ئايىما! ئەترەتكە پالاكەت كەلسە چاۋاك چالىدىغانلارنىڭ قاتارىغا ئۆتۈپ قالما!
— توغرا، — دېدى ئەكبەرئۇنىڭغا ئۇلاشتۇرۇپ، — ئەمەلىيەتتىمۇ مۇسادىرە قىلغاندەك بەزى ئىشلار بولۇۋاتىدۇ. سىز ھەيدەرگا پارتىيىگە ئىشىنىڭ. پارتىيىمىز بۇ خىل خاتا ئېغىشلارغا يول قويمايدۇ!
— ۋاھ! — دېدى ھەيدەر كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، — بايىقىلارمۇ يۇقىرىنىڭ قارارى دېۋېدىغۇ ئۆزى، قويلىرىم راستىنى ئېيتسام ئارانلا توققۇز، بۇنىڭ ئۈچى بوداق، ئايالىمنى ھەر يىلى ئەتىيازلىقى تېرىگە ئالىمەن. بوداقنىڭ تېرىسىگە ئالمىسام ئېسىرى كېسىلمەيدۇ ئوكىلىرىم. ئۇچ بوداقنى چىقىرىۋەتسەڭ

قالدی ئالته قوي. ئوچ قوزلىقى ئۆزۈمگه قالسۇن، قالغان ئوچ توساقنى 50 يۈەندىن باھالاپ ئېلىشكۈلار بوپتۇ!... ئۇ جەينەكلىرى بىلەن ئوستەلگه تايىنىپ بىر ئونىڭ، بىر بۇنىڭ كۆزلىرىگه تەلمۈرۈپ قارىدى، ئولتۇرغانلار بىر بىرىگه قارىشىپ قويۇشتى. ھەيدەرگه ھېچكىم جاۋاب بەرمىدى. خېلى جىملىقتىن كېيىن ئەكبەر ئورنىدىن تۇرۇپ ھەيدەرنىڭ قولىنى تۇتتى:

— ئەترەتته زادىلا پۇل يوق، قويىمىزنى نېسىگه ئېلىۋېلىشقا بولمايدۇ. سىز قايتىپ تۇرۇڭ بىز كېيىن سىزگه بىر جاۋاب بېرەيلى، — دېدى.

ھەيدەر بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئۆيگه قايتىپ كېلىۋېتىپ ئۆيلىدى: «ئەكبەرنىڭ ئاغزىدىنمۇ، ئاۋۇ چۆرىسىدىكىلەرنىڭ ئاغزىدىنمۇ، كوللېكتىپ دېگەن سۆز چۈشمەيدىكەن، راست كوللېكتىپ بۇ مەھەللىدىكى قايسى دېھقانىنى جارىتمىدى؟ تېخى بەزىلەر مەنسۇرنى، ئەكبەرنى يېقىتمىمىز دېيىشىدۇ! بىزدەكلەرگه مىڭلاپ ئادەم قارشى كۆتۈرۈلسه... بىز مىڭغا بىر بولۇپ نېمىمۇ قىلالايتتۇق... ياق، كىم يېقىتىمىز دېسه شۇ يېقىتسۇن، مەن بۇنداق ئىشقا قول تىقمايمەن... ئات - ئۆكۈزلىرىم مۇسادىرە قىلىنمىسا بولدى. قويلىرىمىزنى مۇشۇ باھانە بىلەن پۇل قىلىۋالسام ئىدىم، تۆپىنىڭ ئىچىدىكى پۇلدىن ياۋاش نەرسە يوقكەن. ئامال بولسا، مال - پال، ياغاچ - تاش ھەممىسىنىلا پۇلغا ئۆرۈۋالسام، ھەي يېزا دېگەندە نادان تولا بولىدۇ - دە، شۇنچە پۇلۇم تۇرسا بىرسى غىڭ قىلمايدۇ، تۆت توكتۇك مالغا ھەممىڭ كۆزى چۈشۈپتۇ...»

ئون سەككىزىنچى باب

. . . شۇنىڭغان ھۆۋلۈماقتا، ۋىژىلداپ چىقىۋاتقان بوران ئۈستى قېتىشقان قارنى توزغاقتەك توزىتىپ ئازگاللارغا تىقماقتا، تام دېرىزىلەرگە ئۇرماقتا. ئۇچقان قار پارچىلىرى يىلاندەك كۈشۈلدايدۇ، شاخلار چېقىرايدۇ، ھۆۋلايدۇ. ئاللىقەيەرلەردىن گۈلدۈرلىگەن، شارقىرىغان، قاراسلىغان ئاۋازلار كېلىدۇ. . .

كېچىدە چىققان بوران ئەنە شۇنداق ھەيۋەتلىك، سۈرلۈك بولىدۇ.

ئەكبەر بىلەن ئەخمەتجان بوراندا قولتۇقلىشىپ كېتىپ بارىدۇ. ئۇلار سەككىزىنچى ئەتراتتىن بىرىنچى ئەترەتكە بارغىچە يەتتە - سەككىز كىلومېتر يول مېڭىشى لازىم. ئۇزۇك - ئۇزۇك مەھەللىلەرنى بىر بىرىگە تۇتاشتۇرۇۋىتىغان بۇ يول ھازىر كۆلتوك قار بىلەن تىنغان. ئالدىدىن ئۇرۇۋاتقان بوراندا كۆز ئاچقىلى بولنى ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى. ئۇلار ئىككىسى بىر بىرىگە ئېسىلىشىپ بىرده يىقىلىپ، بىرده مۇدۇرۇپ يۈرۈپ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى.

— ئەنە بارايلىمۇ يە؟ — دەپ ۋارقىرىدى ئەخمەتجان ئەكبەرنىڭ قۇلىقىغا، ئۇ بورانغا دۇمبىسىنى قىلىۋالغانىدى.

— مەنسۇركامنىڭ جەزمەن كەلسۇن دېگىنىگە قارىغاندا بىر مۇھىم ئىشى بار! — دېدى ئەكبەر ئەخمەتجاننىڭ قۇلىقىغا يېگىنى دالدا قىلىپ تۇرۇپ. ئۇلارنىڭ ۋارقىراشلىرىدىن مەھەللىنىڭ چېتىدىكى ئۆينىڭ سەگەك ئىتى يۈگۈرۈپ چىقىپ ئەنسىز ھاۋۇشىدى. ئۇلار شۇ چاغدىلا ئەبىلغازىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ قالغانلىقىنى بىلىشتى. ئەبىلغازىنىڭ غورۇسى سېلىنمىغان.

— يولۇاس! يولۇاس! — دەپ ۋارقىرىدى ئەخمەتجان تاپسىغا كېلىپ خىرىس قىلىپ ھاۋىشۇۋاتقان ئىتنىڭ قوللىرىنى كۆتۈرۈپ. ئىت بىردىنلا ھاۋىشىنى توختاتتى - دە، غىڭشىپ، تۇمشۇقىنى يالاپ ئەخمەتجانغا ئەكىلەشكە باشلىدى. ئەكبەر ھويلىغا كىردى. ھويلىدا ۋەك ۋەك قىلىپ تەمتىرەپ يۈرگەن توخۇلارنى قوغلاپ ئەيلىغازنىڭ ئايالى بىلەن قىزى يۈگۈرۈشۈپ يۈرۈشەتتى. بۇران ئۇلارنىڭ ۋارقىراشقان ئاۋازلىرىنى ئېلىپ قاچاتتى. ئۇلار توخۇلىرىنى تۇتۇش بىلەن بولۇپ ھويلىغا كىرگەن ئادەملەرنىمۇ سەزمىدى، ئەخمەتجان بىلەن ئەكبەرمۇ ئۇمىلەپ يۈرۈپ توخۇلارنى تۇتۇشتى:

— بىچارىنىڭ بار - يوق بايلىقى مۇشۇ جانىۋارلار! — دېدى ئەخمەتجان، — قارىمامدىغان، بۇلارمۇ تېخى ئۇجمە شېخىنى قونداق قىلىشقا ئۆگىنىۋاپتۇ! . . .

توخۇلارنى ئېغىلدىكى قوندۇقىغا قوندۇرۇپ بولغاندىن كېيىن جەننەتكان يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئۇچ كۈن بولدى ئەيلىغازى ئۆيگە قايتمىۋېدى، بالىلار ھۇقۇيۇشۇپلا كەتتى. كىچىك ئوغلىمىز دادىسى بولمىسا ئۇخلىمايدۇ. قارائالا، ھازىرمۇ دادام دەپ يىغلاۋاتىدۇ، بىزگىلا بولۇۋاتىدۇ، قىلغان ئەتكىنى بولسا سىلەر بىلىسىلەرغۇ، سولاپ قويغۇدەك گۇناھى يوقتۇ!

ئەيلىغازى باشلىق يەتتە - سەككىز ئادەمنى خىزمەت گۇرۇپپىسى مەسىلە تاپشۇرغۇزۇش ئۈچۈن ئۆگىنىشكە يىغقانىدى. ئەيلىغازى خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر بىلەن ئېيتىشىۋەرگەچكە ھازىر ئايرىم ئۆيگە قاماپ قويۇلغانىدى. قامالغانلار ئىچىدە يەنە سونۇر قاتارلىق بىرنەچچە «ئادەم ئورغان» لارمۇ بار، بۇلارمۇ مەسئۇر گۇرۇھىنىڭ ئادەملىرى قاتارىدا «پاش قىلىش ماتېرىيالى» يازماقتا ئىدى.

— ئۆتۈپ كېتىدۇ، — دېدى ئەكبەر ئايالىغا

تەسەللي بېرىپ، — قىينىچىلىقلىرىڭىز بولسا ماڭا بىز ياردەم قىلىمىز!

ئۇلار دالانغا كىردى. ئىشىك ئېچىلىش بىلەن باغ دېرىزىسىنىڭ تۆشۈكىگە تىقىپ قويۇلغان يەڭلىكنى بوران ئۇچۇرۇپ چۈشتى. قار ئۇچقۇنلىرى ئۆيىنى قاپلىدى. لامپا ئۇچۇپ قالدى، ئەخمەتجان يۆگۈرۈپ چىقىپ تۆشۈكنى ئەتتى. ئەكبەر قول چىرىغى بىلەن ئۆيىنى يورۇتتى. كاڭدا قاتار ياتقان ئالتە بالىنىڭ ئەڭ كىچىكى يالىڭاچ ھالدا «دادا» دەپ چىقىراپ ئورنىدىن تۇردى. ئەكبەر ئىككى ياشلىق ئوغۇلنى باغرىغا بېسىپ:

— يىغلىما ئۇيغۇر يىغلىما، دادىڭ ھازىر كېلىدۇ يىغلىما! — دېدى.

ئەبىلغازى كەنجى ئوغلىنىڭ ئىسمىنى قويۇشتا: «ئۇيغۇر بولۇپ كەتتۇق جەننەت! بالىلار بىز قازاق دېسەك نارازى بولىدىكەن. كەنجىمىزنىڭ ئىسمىنى بىراقلا ئۇيغۇر قويايلى!» دەپ ئارزۇلاپ ئۇيغۇر قويغانىدى.

— دادام، دادام! . . . — بالا ئەكبەرگە چىڭ يېپىشىپ تېخىمۇ قاتتىق يىغلىدى.

ئەكبەر ئۆيگە سىنچىلاپ قارىدى: بەزەن بەرلىرىگە چىرايلىق ياماق چۈشكەن ئىككى پارچە كېگىز، پاكىزە ئورۇن - كۆرپىلەردىن باشقا دالاندا كۆزگە چېلىققۇدەك بىر نەرسە يوق ئىدى.

ئەبىلغازىنىڭ 15 ياشلاردىكى قىزى مەشكە مەدەك تىقىپ پۈدەۋاتاتتى. مەشتىن بولسا ئىس چىقماقتا ئىدى.

— شامالدا تۇرخۇننىڭ كېسىكى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن ئوخشايدۇ، — دېدى جەننەتقان تالانىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ.

— مەن چىقاي! — دېدى ئەكبەر تالاغا يۆگۈرۈپ.

ئەكبەر شوتا بىلەن ئۆگزىگە چىقتى، راستلا كېسەك

ئۆرۈلۈپ چۈشكەنىدى.

ئەكبەر ئۆيگە كىرگەندە جەننەتقان بىلەن ئەخمەتجان ۋارقىرىشىۋاتاتتى:

— سىلەرگە ئاتاپ باققان خوراز، سويۇق، بولمىسا خاپا بولمەن! — دەيتتى جەننەتقان سېمىز مەللە خورازنى ئەخمەتجانغا تەڭلەپ، — ئەر كىشى بار يەردە ئايال كىشى قان بوغۇزلىسا بولمايدۇ، بولمىسا....

— ياق، بىز ئالدىراش! — دەيتتى ئەخمەتجان رەت قىلىپ، — بىز بىرىنچى كىچىك ئەترەتكە ماڭدۇق!

— قويساڭلارا، بىر ئوبدان كېلىپ قاپسىلەر، شۇبرغاندا نەگە باراتتىڭلا، كالام بولمىغان بىلەن يىغىپ قويغان خام قايمىقىم بار، ئوخشىتىپ چاي ئېتىپ بېرىمەن. جۇجە خورازنىڭ گۆشى بىرەمدىلا پىشىدۇ...

— بىز باشقا كۈنى كېلەيلى، — دېدى ئەكبەر ئايالنىڭ قولىدىكى خورازغا قول سۇنۇپ، — بۈگۈن راستلا مۇھىم ئىشىمىز بار.

— ئەبىلغازى ئاڭلىسا خاپا بولىدۇ، — دېدى ئايال رەنجىپ، — ئۇ كىشىمۇ كېچىنى - كېچە دېمەي، شۇبرغان - بوران دېمەي ئىشلەپ كېتەتتى... — ئايالنىڭ ئاغزى ئۇمچەيدى، — ئىشلىگەننى بىلمەيدىغان ئوخشايدۇ!...

— پارتىيە، خەلق بىلىدۇ. — دېدى ئەخمەتجان ئەلەم بىلەن ئۈھ تارتىپ، — ئەبىلغازىكامۇ باشقىلاردەك ئۆيگە ئىشلىسە، باي بولۇشنىڭ كويىغا كىرسە تېز بېيىپ كېتەتتى. بىزدەك ئىككىنىڭ ئىشنى قىلىدۇ، پەم دېسىمۇ بار... كۆپنىڭ ئىشىنى دەپ بېغىغا ۋاقتىدا بىر نېمە تېرىيالمايدۇ. مال - ۋارانغا ئوت - چۆپ قىلالمايدۇ، پۈتۈن ياز ئۆتۈپ كېتىدۇ. تاملىرىغا بىر كوملاچ ئۇرۇشقا ۋاقىت ئاجرىتالمايدۇ، بىچارە ئەترەت، ئەترەت دەپ سەكپارە بولۇپلا يۈرگەن. لېكىن مۇشۇ ئەبىلغازدەك

ئادەمنى مەسىلىسى بار دېگىنىگە قالتىس زەردەم قاينايدۇ جۇمۇ!
ئەكىسىچە خىيال سۈرۈپ مەشىنىڭ ئوتىغا قارىدى:
— قوتاندا كالاڭلار يوقمۇ ھەدە؟
— سېتىۋەتتۇق! — دېدى قىزى، ئانىسى قىزغا ئالىيىپ قويۇپ:
— يالغان ئېيتىدۇ، ئىنىم سېغىپ ئىچىشكە ئەپكەتتى، — دېدى.
— يالغان، 170يۈەنگە سېتىۋەتتۇق، - دېدى قىزى كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، - تۆت ئۆكام ئەڭلى يوق مەكتەپتىن قالدى. قالاشقا كۆمۈر يوق، چاي - تۇز، گۆش - ياغ... دادامغا قۇۋۇەتسىلىك...
— راست - دە — دەپ ژارقىرىدى ئانىسى قىزىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ. — يالغان ئېيتىدۇ. ئۇنچىلىك ھالدا بولساق سىلەرگە ئېيتارمىدۇق!
ئەكىسىچە بالىلارنىڭ سېلىقلىق تۇرغان كىيىملىرىنى قولىغا ئېلىپ بىرمۇ بىر كۆزدى. كىيىملەرنىڭ كىيگۈچىلىكى يوق ئىدى...
— بىزدىن نېمىشقا يوشۇرۇنسىز ھەدە؟ — دېدى ئەخمەتجان خاپا بولۇپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، — قاراڭا، بالىلارنىڭ پۇتلىرىنى...
ئايال شۇ چاغدىلا ياغلىقىنىڭ ئۇچى بىلەن كۆزىنى ئۆڭۈلىدى:
— ياخشى ئىت ئۆلۈكىنى كۆرسەتمەپتۇ دېگەن گەپ بار، — دېدى ئايال، — ئەبىلغازى ئاڭلىسا خاپا بولىدۇ. ھەپتە - ھەپتە قاياقسۇ ئىچىمىزگە مىت قىلىپ سىرتقا تىنمايمىز ئۆكام. بالىلار ئاق نان كۆرمىگىلى بەش كۈن بولدى. تالقان، سۆك، كاۋا، ياڭيۇ،،. تۇزۇك مايمۇ يوق... سولاقتىكى ئادەم ياخشىراق يېمىسە بولامدۇ، نامال يوق كالىنى ساتتۇق.

قومۇشتىن ئازراق پۇل تەگسە بالىلارغا كىيىم كېچەك قىلارمىز دەپ ئەبىلغازىمۇ، مەنمۇ، قىزىمىمۇ ئىشلىدۇق. ئەمدى ئۇ پۇلمۇ يوق بولدى. قولدا بارىمىز شۇ كالىكەن ساتماي قانداق قىلىمىز...

شۇنىڭغان ھۆركىرىمەكتە، ھويلىدا نېمىدۇر تاراقلاپ ئۆرۈلدى. باغ دېرىزىسىدىن ھېلىدىن - ھېلىغا «ۋاش - ۋاش!» قىلغان ئاچچىق ئاۋاز كېلىدۇ، خۇددى ھازىرلا مۇنۇ ئۆينى ئۆچۈرۈپ كېتىدىغاندەك دەھشەتلىك ھەيۋە بىلەن گۈكۈرىگەن شامالمۇ ھامان بىر ۋاقىت توختايدىغۇ! مۇنۇ ئائىلىنىڭ قىيىنچىلىقلىرىمۇ، يېغا - زارىمۇ خۇددى شۇنداقلا توختايدۇ، لېكىن بىھۇدە ۋە مەزگىلسىز كۆكۈل ئاغرىقىغا يولۇققان مۇنۇ ئائىلىگە ئەكىبەر نېمىسى بىلەن مەدەت بېرەلىسۇن؟ يانكىدىكى پۇلىدىن بەرسۇنمۇ؟ ياكى خىزمەت گۈرۈپپىسىنىڭ ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ بەرسۇنمۇ؟ ياق، بۇ قانائەتچان، ئۈمىدۋار ئائىلىگە كوللېكتىپنىڭ ئىستىقبالى توغرىسىدا سۆزلەشلا ياخشى تەسەللىي ۋە مەدەت، سابىق ئەترەت باشلىقى ئەبىلغازى مانا شۇنىڭ بىلەن بۇ ئائىلىنى خۇشاللىق ئۈمىد - ئارزۇغا ئىنتىلدۈرۈپ كەلگەنغۇ ئاخىر...

— كېرەك يوق! — دېدى ئەكىبەر كۈلۈمسىرەپ، — ئىشىنىڭ، پات ئارىدا ھەممە ئىش ياخشى بولۇپ كېتىدۇ. كۆرىسىز، ئەتىگەنلىككە مۇنۇ بورانمۇ توختاپ كۈن چىقىدۇ. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش پات يېقىندا بۇ كۈنلەرمۇ ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ. نېمىشقا دېسىڭىز پۈتۈن پارتىيىمىز، پۈتۈن خەلقىمىز خەلق تۈرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن تىرىشىۋاتىدىغۇ، شۇنچە كۈچ سەرپ قىلىپ كەمبەغەلچىلىكنى نېمىشقا يوقىتالمايمىزكەن!

ئۆيدىكىلەر ئۈمىد ۋە خۇشاللىق بىلەن كۈلۈشتى.

ئۇلار جەننەتقانىنىڭ كۆڭلىنى ئايلاپ بىر چىققىدىن ئەتكەن چاي ئىچىشكە ئولتۇرۇشتى...

ئۇلار يولغا چىققاندا بوران نېمىمۇ كۈچەيگەن، ئۆگزىلەردىن

چۆپلەرنى، پاخاللارنى ئۇچۇرۇپ چۈشۈپ ئازگاللارنى تىندۇرماقتا ئىدى.
ئەخمەتجان قۇلاقچىسىنى ئېگىكىدىن چىگىپ، ئۇستىدىن قىسقا جۇۋىسىنىڭ ياقىسىنى ئۆرە قىلىۋالغان، بېلىنى رەخت پوتىسى بىلەن مەھكەم باغلاپ، قوللىرىنى يەڭلىرىگە تىقىۋالغانىدى. ئەكبەر بولسا بېشىغا شەپكە كىيىۋالغان، ئۇچىسىدا بىر ھەربىي پوپايكىسى بىلەن يالاڭ چاپان، ئۇنىڭ ئۈستىگە پاختىسى نېپىز توجۇركا، تور ئىشتان سىرتىغا يالاڭ شىم، پۇتىغا چۈخەي كىيىۋالغانىدى. ئۇ قوللىرىنى نە يانچۇققا، نە يەڭگە تىقمايتتى. ئېغىر پىيما بىلەن ھېلىدىن - ھېلىغا پۇتلىشىپ يىقىلىدىغان ئەخمەتجاننى تارتىشتۇرۇپ يۆلەيتتى ۋە قاقاقلاپ كۈلەتتى.
ھېرىپ ھالى قالمىغان ئەخمەتجان قار ئۈستىدە ئولتۇرۇۋېلىپ:
— تېخى يېرىم يولغا كەلمىدۇق ئاداش، نېمە زۇلۇم بۇ! سەنغۇ مەنسۇركامنىڭ قىزىنىڭ جامالىنى كۆرىمەن دەپ خۇشال بولۇۋاتسەن، مەنچۇ؟ بۇينۇمدىن باغلىغاندەك كېتىپ بارىمەن! دەپ زارلاندى. ئەكبەر ئۇنىڭ يېنىغا زوڭزايدى:
— قىزنى بۇنىڭسىزمۇ كۆرەلەيمەن، بىز بارغىچە قىز ئۇخلاپمۇ قالار، لېكىن مەنسۇركامنىڭ گېپىنى مېنى ئالدىرىتىۋاتىدۇ!
— ئۇخلامدۇ ئۇ قىز! — دېدى ئەخمەتجان ھاسىراپ، — سېنى كېلىدۇ دېگەننى ئاڭلىغان قىزنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كېلەمدۇ؟
— ئانچە ئەمەستۇ؟
— نېمىنى؟ بىزنىڭ ئۆيدىكىلەرنىڭ قۇلىقى ئۇزۇن: ئانىسى ساڭا ئاچچىقلاپ شەھەردىن چىققان بىر كادىرغا ماقۇل جاۋاب بەرمەكچى بوپتىكەن، ئاينۇر ئانىسىنى داد دېگۈزۈپتۇ!
— نېمە قىلىپ؟
— قىزلار نېمە قىلاتتى. يىغلاپ - قاخشاپ، ئۆزىنى

كاچاتلاپ - ده!

بوران ئۇلارنىڭ گېپىنى ئۇزۇپ قويدى. ئۇلارنىڭ قار كۇتمەكتە ئىدى.

— قوپ، كۆمۈلۈپ قالمىغان بولدۇڭ! — دېدى ئەكبەر ئەخمەتجاننىڭ قولىدىن تارتىپ.

— ياللا، مىجەزىڭ ئۆزگەرمەپتۇ - ده! — دېدى ئەخمەتجان پىيمىسىنى قاردىن تەستە سۇغۇرۇپ، — بۇنداق بوراندا كاڭغا يۇمشاق ئورۇننى سېلىپ، قازانغا كاللا - پاقالچەك سېلىپ قويۇپ، بىرده بوراننىڭ گۈكۈرۈشىنى، بىرده قازاننىڭ پۇرۇقلاپ قاينىشىنى ئاڭلاپ يېتىشنى ياخشى كۆرىمەن. سەنزە كىچىگىدىلا بوران بولسا ئۆدەكتەك سۇغا كىرىۋالاتتىڭ...

ئۇلار بىرىنچى ئەترەتكە كەلگەنده بىر ئادەم ئۇلارنى قول چىرىغى بىلەن يورۇتتى - ده:

— كېلىدۇ دېۋىدىم دېگەندەكلا كەپسىلەر! — دېدى.

بۇ ئۇلارنىڭ يولىغا قاراپ تۇرغان مەنسۇر ئىدى.

— بايا تىن ماخو ئۆگزىسىدىكى بىدىلەرگە باستۇرما كۆتەكلەرنى چىقاردۇق، — دېدى مەنسۇر قۇلاقچىسىنى چۆكۈرۈپ تۇرۇپ، — ئەجەب چىقتىغۇبۇ بوران! قېنى، ھەدەڭلار قاراپ تۇرغىلى نەۋاخ!

ئۇلار مەنسۇرنىڭ ئۆيىگە كەلگەنده راستلا ھېچكىم ئۇخلىمىغانكەن. مەنسۇرنىڭ ئوچ ئىغىز ئۆيىلا يوپيورۇق، پىشايۋانغا دېرىزىلەردىن چۈشكەن يورۇق قار دۆۋىلىرىنى يالتىرىتىپ تۇراتتى.

ئۇلار ئۆيگە كىردى. دالاندىكى قازان مەشتە گۆش قاينىۋاتاتتى. ئانارخان ئەخمەتجاندىن ئۇزاق ھال - ئەھۋال سورىدى. ئەكبەرگە يەر ئاستىدىن قاراپ قويدى. ئاينۇر كاڭدا تىزلىرىنى قۇچاقلاپ يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى. لامپا يورۇقى قىزىل پوپايكىسىنىڭ شولىسىنى يۇزىگە چۈشۈرگەنلىكتىنمۇ ياكى

مەشتە لاۋلداپ كۆيۈۋاتقان كۆمۈرنىڭ تەپتىدىنمۇ ياكى باشقا سەۋەپتىنمۇ، قىز قىزىرىپ كەتكەندى.

ئۇلارنى مەنسۇر سارايغا باشلىدى. تېكسىمەتلەر، بىر جۈپ تال گۈل ۋە پىكۇس گۈللىرى، تۆرىدىكى ئۇستەلنىڭ ئىككى يېنىغا قويۇلغان ساندۇق ئۇستىدىكى تاۋار يوتقان - كۆرپىلەر، كەشتە قاپلىق يوغان مامۇق تەكىيلەر، مەشتە كۆيۈۋاتقان ئوت ۋە 10 - لامپىنىڭ يورۇقى ئۆينى ئاجايىپ يېقىملىق ۋە كۆركەم كۆرسىتەتتى.

— ئۇھ! — دېدى ئەخمەتجان يېشىنىپ ئۆزىنى كۆرپە ئۈستىگە تاشلاپ، — پاھ، يۇزلەردىن ئوت چىقىپ كېتىۋاتىدىغۇ!

— قېنى يۇقىرى ئۆت ئەكىمە! — دېدى مەنسۇر ئەكىمەرنىڭ جەينىكىدىن تۇرتۈپ، — ئاسمىغا بالا ئەۋەتسەم ناھىيىگە كېتىپتۇ دەپ كەلدى.

— تراكتور ئوقۇشلىلى كەتكەن، — دېدى ئەكىمە جوزىغا جەينەكلەپ ئولتۇرۇۋېتىپ، — ئادىلجان شۇجى ناھىيىگە تراكتور كەلدى دەپ خەۋەر قىپتىكەن.

— ھەي ئانار، قېنى بايىقىنى ئەكەلگىنە! — دېدى مەنسۇر ئۆزى يېشىنىپ جوزىغا ئولتۇرۇۋېلىپ، — چاينىمۇ ئەكىلىۋېرىڭلار!

جوزىغا كاۋابلار، توغاچ - چايلار كەلتۇرۇلگەندىن كېيىن مەنسۇر ئۇچ پىيالىنى پاكىزە لۆڭگە بىلەن سۈرتتى - دە، ئىشكاپتىن هاراق ئالدى. ئۇ بىر بوتۇلكا هاراقنى تەڭمۇ - تەڭ قىلىپ ئۇچ پىيالىغا قۇيدى - دە، ئۇچ كىشىنىڭ ئالدىغا قويۇپ بۇرتىنى سىلاپ قويدى ۋە قوشۇمىسىنى تۇرۇپ:

— جېنىڭلار تۈيغاندۇ، مەن سىلەرنى چايغا ئەمەس، مەسلىھەتكە ئەمەس، تەنقىد قىلىشقا ئۆيۈمگە چاقىردىم! — دېدى، — قېنى، ئاۋۋال مۇنۇ پىيالىدىكىنى قالدۇرماي سۈمۈرۈۋېتەيلى!

ئۇ پىيالىنى ئېگىز كۆتۈردى. بۇ مەنسۇرنىڭ هەم تەكلىپى،

هەم بۇيرۇقى، بۇنى ئولتۇرغانلا ياخشى بىلىدۇ. ئۇلار گەپ - سۆزسىزلا پىيالىنى بوشتىشتى ۋە قازان كاۋىپىدىن ئىشتىها بىلەن يېيىشتى. مەنسۇر ئۇلارغا قارىدى:

— يەنە بىرسىگە قانداقراق؟

— قۇيغىنا! — دېدى ئەخمەتجان كۈلۈپ تۇرۇپ، — سېنىڭ بىلەن بىللە ئولتۇرمىغىلى خېلى ئۇزۇن بوپتۇغۇ! مەنسۇر يەنە بىر بوتۇلكىنى ئۇچكە بۆلۈپ قۇيدى:

— مەن ئۇزۇن گەپنى ياماق كۆرمەن، گەپنىڭ بولار يېرىنى ئېيتسام بوشاڭلىق قىلمۇاتسىلەر، سەن ئەكبەر ياپسام پىشارمۇ، كۆمەم پىشارمۇ دېمەستىن توغرا كېسەرلىك قىلمىساڭ بولمايدۇ، كۆرۈۋاتسەن، سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرى پۈلسىز قانچىلىك قىينىلۋاتىدۇ؛ خىزمەت گۈرۈپپىسى نېمىلەرنى قىلمۇاتىدۇ؛ مەنسۇر گۈرۈھىنى پاش قىلىش دەپ نەدە ياخشى ئادەم بولسا شۇنىڭ پېيىنى قىرقمۇاتىدۇ. ئەبىلغازىلارنى، سونۇرلارنى سولاپتۇ دەمدۇ تېخى! مۇشۇنداق ماڭسا ئاز كۈندە ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت تۈگىشىدۇ!

ئەكبەر بېشىنى كۆتۈرۈپ مەنسۇرغا قارىدى. بۆلۈم باشلىقى چىنغا، يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ ئەھۋالى ئالاھىدە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈش يولى بىلەن توڭلاتقان پۇلنى ئالالايمەن دېگەن ئۈمىدىڭ بارغانسېرى يوققا چىقىۋاتقانلىقىغا ئۈنىڭ كۆزى يەتكەن، دەسلەپ بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ مۇلاھىزىسىگە ئىشىنىپ سىنىپىي كۈرەشنىڭ جىددىي ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن ۋە سىنىپىي كۈرەشنى چىڭ تۇتسىلا باشقا خىزمەتلەرنىڭ يۈرۈشۈپ كېتىشىگىمۇ قاتتىق ئىشەنگەن ياش يېگىت يېقىندىن بېرى نۇرغۇن ئىشلاردا ئىككىلىنىپ قالغانىدى. راستلا قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەملەرگە زەربە بېرىلمۇاتاتتى. يېقىندا ئاسمىنى تەكشۈرتكۈزۈش، مەنسۇرنى تارتىپ چىقىش توغرىسىدا يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئەكبەر بىلەن گەپلەشكەنىدى.

ئەكبەرنىڭ پەرىزىچە مۇشۇ ئالدىدىكى ھەپتىدە ئۇلار مەنسۇرنى تارتىپ چىقماقچى ئىدى. ئەكبەر راستلا كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى ئېيتالمايۋاتاتتى. ئۇ مەنسۇرلارنىڭ خائىنلىق گۇرۇھى قۇرغىنىغا ئىشەنمەيتتى.

— ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە ھېچقانداق چەت ئەلگە قېچىشنى پىلانلىغان گۇرۇھ يوق! — دېدى مەنسۇر مۇشتۇمىنى تۈگۈپ، — تۇرسۇن مېنى كۆزدىن يوقاتماقچى! سەن ئۇنىڭ مەجەزىنى بىلمەيسەن. ئۇ بىرسى بىلەن ئېيتىشىپ قالسا يىلتىزىنى قۇرۇتمىغىچە توختىمايدۇ. ئۇ ھەرقانداق تۆھمەت، ئىغۋا، بەدنام دېگەنلەردىن يانمايدۇ، ئۇنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدۇ. قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشتىن تاپقان پۇلنى توڭلىتىپ قىيىنچىلىق پەيدا قىلىشمۇ ئەزالارنى بىزار قىلىش، ماجىرا تېپىش، بۇ ماجىرانى مەنسۇرغا ئارتىش ئۈچۈن ئەبىلغازىدەك قېنى قىزىق، دىلى ساپ ئادەملەرنى ئازابلىشىمۇ ۋەقە تېپىش، يەنىلا مەنسۇرغا ئىللەت ئارتىش ئۈچۈن! سەن ئەكبەر ئۇنىڭ كالتەكىگە ئايلىنىپ قېلىۋاتسەن، گېپىڭنى ئوچۇق قىل، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ بىز بىلەن دۇشمەنلەشسەڭ ئۇنىڭغىمۇ مەيلى، بىز باشقا يول تاپالايمىز. ياق، مەنسۇرغا، ئاسمىغا، ئەبىلغازىغا، يەنە بىزدەك ئۆتمۈشتە ئېزىلگەن، پارتىيەگە، خەلقە سادىق ئادەملەرگە ئىشەنسەڭ گېپىڭنى ئوچۇق قىل!

ئەكبەر ئىككىلىنىپ يۈرگەندە مەنسۇر ئۇنىڭ خاتالىقىنى ئۆتكۈزۈۋاتقىنىنى سېزىپ بولغانكەن. ناۋادا مەنسۇر ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى كۆپچىلىك خەلقە ۋەكىللىك قىلىۋاتقان بولسا ئەكبەر خەلقنىڭ نارازىلىقىغا يولۇققىدەك سۆز. ئۇ ئۆزىمۇ سەزمەستىن خەلقتىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى بۇگۈنلا چۈشەندى.

ئۇنىڭ پېشانىسىدىن بۇز ئولداپ تەر چىقتى.

ئۇنىڭ قوللىرى پىيالىغا يۈگۈردى.

— قانداق قىلساق بولىدۇ؟ — دېدى ئەكبەر بېشىنى

كۆتۈرۈپ، — مەن ئەمەلىيەتتىن ئاجراپ قاپتىمەن. راست ئېيتسەن مەنسۇركا، مۇشۇنداق كېتىۋەرسە تارتقان جاپايىمىز بىكاركا كېتىدىغان ئوخشايدۇ!

— قارار چىقىرىڭلار! — دېدى مەنسۇر جوزىغا تايىنىپ تۇرۇپ، — ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسى نامىدىن قارار چىقىرىڭلار.

ئەخمەتجانمۇ مەنسۇرنىڭ گېپىنى بىلەن جانلاندى:

— ئەتىگەنلىككە پۈتۈن پارتىيە ئەزالىرىنى يىغىپ سىنىپىي كۈرەشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش توغرىسىدا جىددىي يىغىن ئاچماقچى ئىدى! — دېدى ئۇ، — ئىلاج بولسا بىز پارتىيە ئەزالىرى بىلەن چايدىن بۇرۇن بىر باش قوشۇۋالساق!

ئۇلار چوڭ ئەترەتنىڭ هازىرقى ئەهۋالى توغرىسىدا ئاشۇنداق سۆزلەشتى. مەنسۇر روزاخۇن بوۋاي بىلەن ئاسمىغا ئاتلىق ئادەم ئەۋەتتى. ئاسىم تېخى يوق، روزاخۇن بوۋاي ئاتقا مىنگىشىپ يېتىپ كەلدى.

ئۇلار ئىشتىها بىلەن نېرىن يېدى. شورپا ئىچتى، ئون ئۈچ كىچىك ئەترەتتىكى پارتىيە ئەزالىرىغا ئەتىگەنلىككە تاماقتىن بۇرۇن يىغىن بولىدىغانلىقىنى بۇگۈن كېچىدىلا ئۇقتۇرۇشنى قارار قىلىشىپ تالاغا چىقىشتى. ئۇلار كىيىملىرىنى ئوبدان كىيىشىپ ئەتىگەنلىككە ئېچىلىدىغان پارتىيە ئەزالىرى يىغىنىغا ئادەم چاقىرىش ئۈچۈن شۇنىڭغانلىق كېچىدە ئۈچ تەرەپكە قاراپ يولغا چىقتى. بوران هۆركۈرىمەكتە، دەرەخلەر ئىگىلمەكتە، ئاسماندا ۋىزىلداپ قار ئۇچماقتا، يوللار تىنغان...

ئەكبەر شۇنىڭغانغا قارشى كۆكرەك كېرىپ، تىزغىچە قار كېچىپ، مەزمۇت قەدەم بىلەن يىراق ئەترەتلەرگە قاراپ كېتىپ باراتتى. ئۇ ئەتىسى بولىدىغان جەڭنىڭ سىگنالىنى چېلىپ باراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى كۈچ - قۇۋۋەت، قەلبىنى بولسا چەكسىز خۇشاللىق چىرمىۋالغانىدى. بۇ

شۇرغانلىق كېچە ئۇنىڭ ئۈچۈن راھەت - لەززەتلىك تۈيۈلاتتى. . .

ئۇ ھەر بىر ئىشىكە كېلەتتى ۋە ئۆزىگە تونۇش دېرىزىلەرنى چېكىپ، ئۆيدىن جاۋاب چىققاندىن كېيىن «ئەتىگەنلىككە چوڭ ئەترەتتە يىغىن بار» .دېگەن بىرلا سۆزنى ئېيتاتتى - دە، كېتەتتى. خەۋەر تاپقان پارتىيە ئەزالىرى ئىسسىق جۈۋىلىرىنى يېپىنچاقلاپ ئۆيلىرىدىن يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ، ئەكبەر بىلەن سۆزلەشمەكچى، بەزىلىرى ئۇنى ئۆيىگە ئەكىرىپ ئىسسىندۇرماقچى ۋە بەزىلىرى بولسا بىر چىنە ئىسسىق چاي بەرمەكچى بولاتتى. لېكىن ئۇلار ئىشىك ئالدىغا چىققاندا ئەكبەرنىڭ دېرىزە تۈۋىدە تېخى كۆمۈلۈپ بولمىغان ئىزلىرىلا قالاتتى. خالاس. . .

شۇنداق، ئۇنىڭ شۇرغانلىق بىر كېچىدە قانچىلىك يول ماڭغانلىقى قانچىلىك مۇشكۈلىرنى يەڭگەنلىكىنى ھېچكىم ۋە شۇ قاتاردا ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. چۈنكى ئۇ مۇنداق ئىشلارنى شۇنچىلىك نۇرغۇن قىلغانكى، خەلق ئىچىدە ھېكايە بولۇپ يۈرگەنلىرىلا تىلغا ئېلىنغىنى بولمىسا، قالغانلىرىنى ئۇ ئەسلەپ يۈرۈشنىمۇ خالىمايتتى.

يەر يورۇپ، بوران توختىغاندا ئۇ كېۋىر تاغسىنىڭ غورۇسىدىن ئېڭىشىپ ھويلىغا كىردى. ئالا ماشكا ئەكىلىپ ئۇنىڭ مۇز بولۇپ قالغان كىيىملىرىنى يالىدى. پۇتلىرىغا سۆركەلدى. ئەكبەر پۇتىنىڭ ئۇچى بىلەن دالانغا كىردى. ئۆيدىكىلەر كاڭدا ئۇيقۇدا ئىدى، ئۇ كاڭنىڭ بىر چېتىگە كېلىپ ياتتى - دە، ئۇيقۇغا كەتتى.

قەرىخان ئانا ئورنىدىن تۇرۇپ راھەتلىنىپ ئۇخلاۋاتقان ئەكبەرنى كۆرۈپ داڭقېتىپ قالدى.

— ھەي دادىسى، كەلسىگىزچۇ مۇنۇ بالىنىڭ ئورنىنى تۈزەشتۈرۈپ قويايلى.

كېۋىر ئايالىغا «تەگمە» دەپ شەرەت قىلدى. چۈنكى ئۇ ئەكبەر ئويغىنىپ قالسىلا يەنە ئالدىراپ چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇنىڭ ئەكبەرگە ئېيتىدىغان گېپى جىق، چاي ئۈستىدە بەھۇزۇر سۆزلىشىۋېلىشنى ئويلىغان كېۋىر ئەكبەرنى يانتاق يېرىدىن قوزغىغىسى كەلمەي ئايالىغا پىچىرلاپ:

— مەشكە ئوت ياق، چېيىڭنى تەييارلا! — دەپ بۇيرۇدى. قەرىغان بولسا ئەكبەرنىڭ يېرىلغان لەۋلىرىگە سىنچىلاپ قارايتتى.

— بالىنىڭ بۇرۇنقى چىرايى يوق، ئۆزىنى ئايىسۇن، قارىڭ، جۈدەپ قۇرۇق سۆڭەكلا بولۇپ قاپتۇ، بالا چېغىدا ئاتا - ئانىنىڭ خوۋلىقىنى كۆرمىدى. مال باقتى، سۇ توشۇدى، ھېچنىمىنىڭ راھىتىنى كۆرمىدى. ئەمدىزە دۇنيانىڭ خوۋلىقىنى كۆرىدىغان چېغىدا... ۋاي - ۋۇي، بۇ شۇجى بولماقنىڭ تەسلىكى، جاپانىڭ چوڭىنى شۇجى تارتىدىكەن، راھەتنىڭ ئۇۋاقلىرىمۇ شۇجىغا ئاشمايدىغان چېغى...

قەرىغان ياغلىقىنىڭ ئۇچى بىلەن كۆز يېشىنى سۈرتتى. ئۇنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ ئىچ ئىچىدىن يىغا ئېتىلىپ چىقاتتى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئەكبەرنىڭ ئورۇق ئانىسى، جۈل - جۈل كىيىملىك دادىسى ئۆتمەكتە ئىدى...

— ئەخمەق، — دېدى كېۋىر ئايالىنىڭ يېڭىدىن تارتىپ، — خۇشال بولۇشنىڭ ئورنىغا يىغلايسىنا، دۇنيانىڭ راھىتى، دۇنيانىڭ راھىتى دەپ كوتۇلدايسەن، سەن راھەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسەن؟ دۇنيانىڭ راھىتىنى ئەكبەر سېنىڭ بىلەن ماڭا قارىغاندا مىڭ ھەسسە ياخشى بىلىدۇ. كۆپچىلىك ئۆچۈن جاپا چېكىش ئۇنىڭ ئۆچۈن ئەڭ چوڭ راھەت!

بۇ سۆزنى كېۋىر بايقىماي ئۇنلۈك دەۋەتتى، ئەكبەر ئويغىنىپ ئورنىدىن دەس تۇردى ۋە سائىتىگە قارىدى:

— مەن باراي، — دېدى ئۇ كۈلۈمسىرەپ.

— يەنە نەگە؟ — قەرىخان ئاچچىق بىلەن قوشۇمسىنى تۈردى، —
بىر كۈن دەم ئالسەن، سېنى ھېچيەرگە چىقارغۇزمايمەن!
ئەكبەر قاقاقلاپ كۈلدى. ئۇنىڭ ساپ، جۇشقۇن كۈلكىسىدە
ھارغىنلىق، روھسىزلىقتىن قىلچە ئەسەر يوق ئىدى.
— بۇگۈن بولمايدۇ تاغا، چوڭ ئەترەتتە يىغىن بولماقچى،
ئاخشاملىققا كېلىمەن، جەزمەن كېلىمەن، - دېدى ئەكبەر
كىيىملىرىنى تۈزەشتۈرۈۋېتىپ.
— ياق، ياق، — قەرىخان ئۇنىڭ چاپانلىرىدىن تارتتى.
— دېدىمغۇ كىچىك ئاپا، ماڭا قۇرۇق چاپىنىمنى ئېيىچىقىپ
بېرىڭ ئالماشتۇرۇالاي. رەنجىمەك، ناھايىتى مۇھىم ئىش،
ئاخشاملىققا جەزمەن كېلىمەن.
— راست، يېنىڭا باشلىقى تۇرسۇن كېچىچە يىغىن ئېچىپتۇ
دېيىشىدىغۇ؟ — كېۋىر خېلى ئويلىنىپ سورىدى.
— شۇنداق.
— شۇنىڭ بىلەن بولىدىغان مەجلىسمۇيە؟
— ھەئە.
— ئەمدى بىلدىم. بارغىن، تېزراق بارغىن، بىزدەك
پارتىيىدە يوقلارنى يىغىنغا قاچان چاقىرىسىلەر!
— پات يېقىندا.
— ھىم. . . . ئانىسى بول، چېيىنىڭ نېمىشقا تېخىلا
شىكىلدىمايدۇ؟ خام قايمىقىنىڭ يوقمىدى، بول خام قايماق بىلەن
قاتلىماڭنى ئەكەلگىن، ئەكبەر ناشتا قىلىۋېلىپ بارسۇن!
— قايماق نېمىشقا بولمىسۇن، — دېدى قەرىخان،
ئەكبەرنىڭ چاپىنىنى ئېيىچىقىۋېتىپ، — ئەكبەرگە ھولۇق نان
ئېتىپ بېرىمەن دەپ يىغىپ يۈرگىلى نەۋاخ!. . . .
— ئەكەلگىن، — دېدى كېۋىر ئەكبەردىنمۇ بەتتەرەك
ئالدىراپ، — ئەكبەرنىڭ ئىشىغا دەخلى يەتمىسۇن!
— ئەكبەر ئاكا، مانا قايماق. مانا قاتلىما! — سارايدىن

ئارزۇگۈل ئالدىراپ چىقتى. ئۇ راستلا چىنە تەخسىدە قايماق ۋە قاتلىما ئېلىپ چىقىپ جوزىغا قويدى.

— ۋاي سېنى، — دېدى قەرىخان قىزىنى جونۇپ، — قارا ئەپچىللىكىڭنى!

ئەكبەر غورۇدىن ئېگىشىپ چىققاندا كۈن ئەمدىلا ئۆرلىگەن، كېچىچە چىققان شىۋىرغاندا يالىڭاچلانغان ئۆگزىلەردە سەھەر قۇياشىنىڭ جۇشقۇن نۇرىدىن شاتلىنىپ خورازلار قېچىرىشاتتى...

ئەكبەر چوڭ ئەترەتكە كېلىپ ئىشخانىنى تازىلاپ، مەشكە ئوت ياقتى، ياغاچ گۈرجەك بىلەن ئىشىك تۆۋىدىكى قارلارنى تازىلىدى. ئەتراپ قۇياشىنىڭ جۇشقۇن نۇرىدا كۆزىنى چېقىپ يالتىرايتتى، ئاپئاق يورۇتۇلغان يېزا يولىدىن قاتارلىشىپ قېلىن جۇۋا، پاختىلىق چاپانلارنى كىيىپ، بەللىرىنى چىڭ باغلىشىپ ئادەملەر كېلىشمەكتە ئىدى. ئۇلار يىغىنغا كېلىشۋاتقان پارتىيە ئەزالىرى ئىدى. ئەكبەر زوقلىنىپ يولغا قارىدى. ئەڭ ئالدىدا كېلىۋاتقىنى مەنسۇر ئىدى.

ئەكبەر ساپ، سوغۇق، سۇزۇك ھاۋادا قېنىپ - قېنىپ نەپەس ئالدى. ئۇ ئەمدى مۇشۇ ئاقكۆڭۈل دېھقانلارنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئېلىشقا، ئۇلار بىلەن بىللە قايغۇرۇپ، بىللە خۇشال بولۇشقا ئۆز ئۆزىگە ۋەدە بەردى. ۋەدىسى ئۈنۈشكە قۇۋۋەت بېغىشلاپ يۇرەك قېنىنى بىلەن قوشۇلۇپ تومۇر - تومۇرلىرىغا تارالدى. ئۈنىڭ يېڭى بىر ئىش كۈنى ئەنە شۇنداق باشلاندى.

ئون توققۇزىنچى باب

بۇ يەرگە بۇنچىلىك كۆپ ئادەم توپلانغىنىنى كىم كۆرۈپتۇ؟ چوڭ هويلىدىكى زىغىر پاخىلى ئوستىدە ئولتۇرۇشقانلارنىڭ ژاڭ - چۈڭلىرى، ئاۋۇ سەپ بولۇپ كېلىۋاتقانلارنىڭ ناخشا - شوئارلىرى، هاسىغا تايىنىپ كېلىۋاتقان، ئات - ئېشەكلەردە مۇكچىيىپ ئولتۇرۇۋالغان يۇرت قېرىلىرى، قېلىن كىيىملەر بىلەن چانىلاردا ئولتۇرۇشۇۋالغان مومايلار، يۈگۈرۈشۈپ يۈرگەن بالىلار، بوۋاقلىرىنى چىڭ ئوراپ كۆتۈرۈپ مۇشۇ ياققا كېلىۋاتقان ئاياللار...

بۇگۈن سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ هويلىسىدا چوڭ ئەترەت بويىچە كۆرەش يىغىنى ئېچىلماقچى!

تاملار، دەرەخلەرگە چاپلانغان شوئارلار، ئۆگزىدىكى بايراقلار كىشىلەرگە ئىنجاۋە هەققىنى كېمەيتىپ زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش كۆرىشىنى، يەر ئىسلاهاتىنى ئەسلىتەتتى. ئۇ چاغدا يۇقىرىدىن كادىرلار كېلىپ مۇشۇنداق چوڭ كۆرەش يىغىنلىرىنى تەشكىللىگەن. هازىر بولسا بۇ ئىشنى دېهقانلار ئۆزلىرى قىلماقتا... كوچىلاردا، پاكار تاملار تۆپىسىدە قوراللىق مىنبىگلار تۇرماقتا، شۇ يىللاردا قورال تۇتۇپ مۇهاپىزەتچىلىك قىلغان يىگىتلەر هازىر بىرنەچچە بالىنىڭ ئاتىسى، ئۇ چاغلاردا پومبىچىكلارنىڭ تارىختىن بېرىقى قىلمىشلىرىدىن بىراقلا هېساب ئېلىنغانىدى. هازىر بولسا يەنىلا شۇلارنىڭ جىنايەتلىرىدىن هېساب ئېلىنمىدۇ!

مانا شۇنىڭ ئۈچۈن بۇگۈن ئۈچىنچى ئەترەتتىكىلەرنىڭ روهى كۆتۈرەڭگۈ، مەهەللە داغدۇغىغا چۆمگەنىدى... چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم ئېگىكىنى ئالقىنىغا قويۇپ ئۇستەل

۱۰

ـ بىر
يېزىلغان
تۆۋەندە بولسا
سىمەكتە. ئەزالارنىڭ
خۇزۇڭانقانلار ئازمۇ؟ ئەنە
مۇنۇ يىغىن مەيدانىنى كۆرۈپ
يەر ئىسلاھاتى ۋاقتىدىكى ئىشلارنى
ردا ئاسمىنىڭ پومبىشچىكلارغا غەزىپى
كۈچلۈك ئىدى. لېكىن پومبىشچىكلارمۇ دۇنيا ئۆزگىرىدۇ دەپ
ئۈمىد كۈتۈپ يۈرىدىغانلىقىنى ئۇ ئويلىمىغان، مانا بۇگۈن
كۆرىسەن ئاسىم، بېشى يانچىلغان يىلانمۇ ھاياتتىن ئوخشايلا ئۈمىد
ئۈزمەيدىكەن... دەپ ئويلىماقتا. تۆۋرۈككە يۆلىنىپ
ئولتۇرغان روزىمەت بولسا:

بۇگۈن بۇ پومبىشچىك جاۋابقا تارتىلغان مەيداندا ئاز كۈندە
باشقا بىرلىرىنىڭ جاۋابقا تارتىلغىنىنى كۆرىسەن تېخى...
دېمەكتە. يەنە بىرلىرى: كۈچىمىزنى كۆرسىتىپ قويايلى
دېمەكتە...

بىر ئادەم ئۈچۈن ئۈنتۈمايدىغان ئىشلار ئازمۇ؟ بەزىدە بولسا
ئەرزىمەس ئىشلار: چاقمىغاندا ئالقان بىلەن ئىچكەن ئېتىز
سۈيى، تومۇز ئاپتىپىدا سايىدىغان گۈر - گۈر شامالليق سۇ
بويىدىكى بىر توپ دەرەخ، قەھرىتاندا كۆكسىڭنى ياققان كىچىك
گۈلخان، بىر ناخشا، بىر نىيەت، بىر كۈلكە، بىر يىغا...
مانا بۇلارمۇ ئەستىن چىقمايدۇ. لېكىن بۇلارنىڭ بىر ئورتاقلىقى

[illegible] ئاسىم [illegible] مۇناسىۋەت [illegible] ئۇچۇن [illegible]
[illegible] بولغان [illegible] . [illegible]
[illegible] . ئۇ [illegible] كۆڭلى [illegible] پارتىيە [illegible] ئەزالىقى [illegible] قايتا [illegible]
[illegible] ئۇتتۇرۇپ [illegible] بولۇپمۇ [illegible] ئۇچۇن
[illegible] ئالدىدىكى [illegible] شۇ كۆڭلى [illegible]
باشلىدى [illegible] - [illegible]
[illegible] ئاسىم [illegible] قايتىدىن [illegible] گۇرۇپپا [illegible]
[illegible] ئۈچ [illegible] پارتىيە ياچېيكىسى [illegible]
ئوتتۇرىسىدا قاتنىشىپ [illegible]
ئەكبەر تويۇقسىزلا يېزا باشلىقى [illegible] ئۇنىڭ [illegible] ئۇششۇنى
قايرىپ قويۇپ، پارتىيە ئەزالىرى يىغىنىنى ئاچقان [illegible] پارتىيە
ئەزالىرى قوموشۇن [illegible] قايتۇرۇۋېلىش [illegible]
ئەزالارنى قارشى قويۇش [illegible]
نىمىنى توختىتىش توغرىسىدا قارار قوبۇل قىلغانىدى. بۇ قارارنى
ئاڭلاپ ئاسىم خۇشال بولدى. ئۇنىڭ جىددىيلىكى، ئۈمىدسىزلىكى، چۈشكۈنلىكى بىردىنلا ئۈمىد ۋە خۇشاللىققا ئايلاندى. بىر نەچچە مىڭ يۈەن پۇل قولغا تەگسە ئەتىيازلىق تېرىلغۇ تەييارلىقى، ئەزالارنىڭ قىيىنچىلىقى، ئەڭ مۇھىمى قاۋانلىققا يۈرۈش قىلىش تەييارلىقى بىراقلا پۈتكەن بولىدۇ. يەر تېرىگچە يەنە ئارتۇلا ئۇقەت قىلىۋالسا. . . كېلەر يىلى تېرىلغۇ يەرلەر كۆپىيىسە، مەھسۇلات ئاشسا، تەقسىمات ياخشىلانسا، كىرىم كۆپەيسە. . .

لېكىن يېزا باشلىقى ئوڭايلىقچە باش بىرىدىغاندەك ئەمەس. ئۇ ياچېيكىنىڭ جىددىي يىغىنىنى ئاچتى - دە، ئەكبەرنى خىزمەتتىن توختىتىشنى، مەنسۇرنى پارتىيىدىن چىقىرىشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

ئاسىم ھاياتىدا ئۇ كۈنكىدەك قاتتىق تىركەشمىگەنىدى. ئۇ مەنسۇرنى، ئەكبەرنى قوغداپ قىلىش ئۈچۈن ۋۇجۇدىدا بار

بىرنەچچە قېتىم سىلكىۋەتتى. ياچىيكىدىكىلەرنىڭ بىردەك قارىشىنى
تۇرۇشى بىلەن يېزىلىشىغا قارار قويۇلۇپ قىلالمىدى. ئۇ
ئۇچىنچى چوڭ لاتېرېيا پارتىيە ياچىيكىسىنى قايتىدىن قوراشنى
تەكلىپ قىلىپ بىر نەچچە كۈنلۈك ئۇيۇشتۇرۇش ئىشىنى
ھەر قانداق زورلۇق - زومبۇلۇقنى چەكلىگىلى بولىدىغان ئىشلارنى
يۇنىسىپالىتېت ئۆكۈمىتىنى ئۇيۇشتۇرۇپ يېزىلىشىغا مەسئۇل
كىلىمەن، چوڭ لاتېرېيا پارتىيە ياچىيكىسىنى مۇشۇ كۈنىمىش
ئىچىسىلا كۈنىشىنىڭ يۇپىلىشىنى شۇنداشتى قارارلاشتۇرۇلدى.

ئۇ ياشلىرىنىڭ ھاكىمىيەتنى قولغا كەلتۈرۈشتىكى ئەڭ
چوڭ قورالى ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىپ، ئۇلارنى ئۆزىگە
جەلىپ قىلىشنى ئويلىدى. يۇقۇرىقىلارنىڭ يېغىنىنى
تەشكىللەشكە ياردەملىشىپ، ئۇنىۋېرسىتېتلىقلار بىرىپ ئۇچ قېتىم
ئۇتتۇرۇپ قويدى. قولاقچىسىنى يۇقىرى تۇرتۇپ قويۇپ بار ئاۋازى
بىلەن ۋارقىرىدى:

— يولداشلار، ھاي ھارۋا ئۈستىدىكىلەر، مايالارنى قارايلى،
پاتمە بالىلارنىڭ ناخشىسىنى توختاتىڭلار، ھاي ئىمىر مايالارنى،
يىغىننى باشلايمىز...

يوغان ھويلىدا جىمجىتلىق پەيدا بولدى. ئاسىم يەنە ئۇتتۇرۇپ
قويدى، سۆزلەۋاتقىنىدا ئىككى قولىنى قانداق تۇتۇشنى بۇرۇن
ئويلىمىغان ئىكەن - دە، بىردە ئۈستەل ئۈستىگە قويسا، بىردە
يانچۇقلىرىغا سېلىپ باقاتتى، بىردە بولسا قوشتۇرۇپ باقاتتى،
بۇلارنىڭ ھەممىسى ياراشمىدى ئەتىمالىم، ئۇ ئەخمەتجانىنىڭ
ئالدىدىكى كۈنتەرتىپ يېزىلغان قەغەزنى غىجىملاپ تۇتتى - دە،
بىردە قەغەزگە، بىردە كۆچىلىككە قاراپ قويۇپ سۆزىنى
باشلىدى:

— بۈگۈنكى يىغىن — سىنىپىي دۈشمەنلەرنى كۆرەش
قىلىش يىغىنى، سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ تەتۈر ھېساب، قايتۇرما

ھۆجۈملىرىغا ئەجەللىك زەربە بېرىش پېغمنى!

ئۇ ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرغان مەنسۇرنى كۆرۈپ قالدى. مەنسۇر گويا «يارايسەن، مانا ئەمدى ئىش ئىزىغا چۈشتى! كۆرەش قىلىندىغانلار مۇشۇلار» دەۋەتقاندەك بىلىندى. ئۇ كۆزىنى مەنسۇردىن قاچۇرۇپ نېرىغا قارىۋېدى، بىردىنلا سونۇرنى كۆرۈپ قالدى. سونۇرنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلگەن، ئۇ گويا: «تۈتۈلىدىغان دۇشمەن بىز ئەمەستۇق، بىزنى قويغۇزۇۋېتىپ توغرا قىلدىڭلار!» دەۋەتقاندەك بىلىندى. ئۇنىڭ كۆزى ھىكمەتنىڭ مولۇنىڭ كۆزىدەك قارىسىدىن ئېقىپ يوغان كۆزلىرىنى كۆرۈپ قالدى. ھىكمەت خۇددى ھازىرلا: «مانا مۇنۇ سۆزىڭىز قاملاشمىدى» دەۋېتىدىغاندەك قىلىپ تۇراتتى. ئۇ يېنىدا تۇرغان ئەكبەرگە قارىدى. ئاسىم ئۇنىڭ سەممىي، قىزغىن كۆزلىرىدىن: «سۆزلە ئاكا، قورقماي سۆزلە، يۈرەكلىك بول، كۆپچىلىك سېنى چۈشىنىدۇ» دېگەن مەنىلەرنى چۈشەندى...

ھەرقايسى ئەترەتلەردىن سۆزلىگۈچىلەر بەلگىلەنگەن، ئاسمىنىڭ قولىدا تىزىم بار، ئۇ تىزىمغا قاراپ ئولتۇرمىدى، ئاغزىغا كىمنىڭ ئىسمى كەلسە شۇنى ئېلان قىلدى.

— ھازىر ئەبىلغازى سۆزلەيدۇ!

ئەخمەتجان تىزىمنى ئالدىغا سۇرۇپ قويۇۋېدى، ئاسىم ئۇنىڭغا ئاستا قىلىپ: ئوخشاش، دەپ قويدى.

ئەبىلغازى ئون نەچچە كۈن قاراڭغۇ ئۆيدە يېتىپ تېخى تۆنۈگۈنلا خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ رۇخسىتىسىزلا قويۇۋېتىلگەنىدى. ئۇ سەھىنگە چىقىشى بىلەن مىنبىڭلار جىنايەت ئۆتكۈزگەن پومېشچىك، باي دېھقان، بۇزۇق ئۇنسۇردىن تۆتىنى ئېلىپ كىرىپ، سۇپىنىڭ تۈۋىنىگە قاتار تۇرغۇزدى. ئۇلار باشلىرىنى سېلىپ، ئالدىغا ئېگىشتى؛ پۈتلىرى بولسا دىر-دىر تىترەيتتى.

ئەبىلغازى ئۇلارغا بىر دەم قاراپ تۇردى - دە، مۇشتۇملىرىنى تۇگۈپ ئوستەلگە قويدى ۋە سۆزىنى باشلىدى:

— مانا بۇلار تېخىچە جىنايىتىدىن قول ئۈزمىگەن چىلبۆرىلەر. ھەي ھېيتەك مايماقلا قارا! سېنىڭ قىلمىغان قايسى ئەسكىلىگىڭ قالدى!

ھېيتەك تېخىمۇ مۇكچەيدى.

— مايماقلا قارا دەيمەن! — ئەبىلغازى تېخىمۇ قاتتىق ۋارقىرىدى، ھېيتەك سەھنە تەرەپكە قارىدى، ئەبىلغازى ۋارقىرىدى:

— ماۋۇ نېمە؟ — ئۇ بىر ئورام قەغەزنى ئوستەلگە تاشلىدى، ھېيتەك تېخىمۇ تىترىدى.

— جاۋاب بەرمەمسەن!

— سۆزلە!

ئەزالار ۋارقىراشتى. ھېيتەك تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن جاۋاب بەردى:

— پىيۇ، چۆپ ئۇچى خېتى!...

ئوچۇق دە!

— يە... يەر خېتى! — دېدى ھېيتەك تەسلىكتە.

— نېمىگە ساقلىغاندىڭ؟

— .....

— ئېيت!

— جا - جا... جاھان ئۆزگەرگۈدەك دەپ...

— كىم ساڭا ئېيتتى؟

— ئېيت!

ھېيتەك ئالاقزادە بولۇپ ئىككى تەرىپىگە قاراپ تىترىدى. ئەكبەر ئەبىلغازىغا پىچىرلىدى. ئەبىلغازى سوئال سوراشنى توختىتىپ، ئۆز ئەتىرىتىدىكى دۇشمەنلەرنىڭ قىلمىشلىرىنى سۆزلەشكە باشلىدى:

بىر كۈنى ئەبلىغازى مۇشۇ ھېيتەكنى ئىشقا ھەيدەپ ئۆيىگە باردى. ئىككى كۈندىن بېرى ئىشقا چىقماي ياتقان ھېيتەك ئەبلىغازىنى كۆرۈپ ھودۇقتى. ئۇ قىزىرىپ ـ تاتىرىپ:

— تاۋۇم يوق بولۇپ. . . — دېدى ساراي ئۆيىنىڭ ئىشىكىگە كەينىنى قىلىپ.

ئەبلىغازى ئۆنىڭ خۇدۇكسىرەۋاتقىنىدىن بىر نېمىنى پەملىدى ـ دە:

— سا. ايدا كىم بار؟ — دېدى ۋە ئۆيگە كىردى. قارا ساقاللىق. موللا مىجەز بىرسى ئەبلىغازىنىڭ كۆرۈپ قول قوشتۇرۇپ ئورنىدىن تۇردى.

— سىز نەدىن؟ — سورىدى ئەبلىغازى.

— سۇلتانى ۋەيىستىن بالام. . .

— ئابدۇسەمەت موللا!

ئەبلىغازى سۇلتانى ۋەيىسكە باردى ۋە بۇنداق ئىسىملىك ئادەمنى تاپالمىدى. كېيىن مەلۇم بولدى. بۇ ئادەم غۇلجا شەھىرىدىن قېچىپ چىققان پومېشچىك، ئۇز ۋاقتىدىكى ھېيتەكنىڭ دوستى ئىكەن. ئۇ بۇلتۇر 6 ـ ئايدا چەت ئەلگە قېچىش ئالدىدا قولغا چۈشكەن. ھېيتەك شۇ ئادەمنىڭ: «يېقىندا جاھان ئۆزگىرىدۇ» دېگەن سۆزى بىلەن خۇشال بولۇپ، يوشۇرۇپ يۈرگەن مال ـ مۈلكىنىڭ تىزىمىنى تېپىپ، يۈزلىرىگە بېقىپ، كۆزلىرىگە سۈرتكەن. ئەبلىغازى جوزىغا تاشلىغان قەغەزلەر ئەنە شۇ تىزىملىكلەر ئىدى.

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئەخمەتجان ئەبلىغازىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ ھېيتەكنىڭ ئۆز قولى بىلەن يازغان تىزىملىكىنى كۆپچىلىككە ئوقۇپ بەردى:

«. . . كوممۇنىستلار مېنىڭدىن تارتىپ ئېلىپ يالاڭتۆشلەرگە بۆلۈپ بەرگەن يەر ـ زېمىن، مال ـ ۋاران ۋە ئۆي ـ ئەتىجاملارنىڭ تىزىمى: بىرىنچى، غەربىي چوڭ يار، شەرقىي

دەريا جەنۇبىي ئېدىر، شىمالىي قادىر مىراپنىڭ جاڭزىسى يېنىدىكى غول ئېرىق پاسىل قېلىنىدۇ. جەمئىي يېرىم 816 مو، بۇ يەرلەر ئىچىدە ئالتە چوڭ باغ، سەككىز جاڭزا بار. كۆز چېنى بىلەن ھەر بىر باغدا 500 تۇپتىن قارىياغاچ ۋە تېرەك بار، جاڭزا ئۆيلەر 27 ئېغىز. . . . مەھەللىدىكى دادامدىن قالغان چوڭ قورو ئىچكەركى، تاشقىرقى بولۇپ جەمئىيىسى 17 ئېغىز ئۆي، مال قورۇسىنى قوشقاندا ئاستى - ئۈستى تاختايلىق ئۆيدىن سەككىز ئېغىز. . . ئىككىنچى، تۆت قورا قوي (يەنى 800 تۇياق)، 23 موزايلىق سىيىر، 58 توپاق - تايىنچا، 14 دونەن، بەش ئۆكۈز، 62 بايتال، 31 قۇلۇن، 19 سارۇ - غۇنان، تېرىلغۇ ئۇلاقلىرىدىن: ھارۋا ئېتى 12، مىنىشلىك ئات ئالتە. ئۆكۈز توققۇز پارە(يەنى 18)، چوڭ تۆگە يەتتە، بوتىلاق ئۇچ. ايمان: بەش سوقا، ئالتە بىرىشكا ھارۋا، ئۇچ ساپان يۇنتۇرۇق. ئۇچ تىرنا، قالغان ئارا - گۈرجەك، كەتمەنلەر بىر ھارۋا لىقمۇ - لىق. . . ئۇچىنچى، ساڭدىن كەمچەپ ئالغان بۇغداي 90 خو، زىغىر 28 خو، سۇلۇ - ئارپا 38خو، ئات تېرىسى 104، سەن - سەن تېرە 78، ئەلتىرە (ئاشلانغان) 43، تۆتىنچى، ئۆي - ئەنجام: 23پارچە تېكىمەت(تۇتۇلمىغان)، 17 پارچە بوز كىگىز، 12 پارچە گىلەم، پەتنۇسلۇق ئورۇس ساندۇقىدىن 14، چوڭ ئۇن ساندۇقى يەتتە، تۇتۇلمىغان يوتقاندىن 15، كۆرپە 24، پەي ياستۇق 19، سىم كارىۋات ئۇچ، ياغاچ كارىۋات توققۇز، چوڭ جوزا تۆت، پۇتتىن يۇقىرى گۈرۈچ بارىدىغان چوڭ قازاندىن ئۇچ، سۇ تۇڭى ئىككى (ھەربىرسىگە 20چىلەكتىن سۇ بارىدۇ)، ساماۋار ئالتە، ئاسما سائەت تۆت، سەنسەن جۇۋا يەتتە، ئورۇسنىڭ ئېسىل سارجىسىدىن تىكىلگەن كىيىملەر ئەر - ئاياللارنىڭ بولۇپ 25 پارە. . . ئالتۇن 17سەر 5 مىسقال، كۆمۈش. . .»

ھۆ رەئاسىم كۆپچىلىككە قارىدى. تۇغۇلگەن مۇشتۇملار، پاشىلارنىڭ، قېرىلارنىڭ، ئاياللارنىڭ غەزەپلىك چىرايلىرى، نەچچە يۈزلىگەن، ياق، مىڭلىغان غەزەپلىك كۆزلەر ئاۋۇ دۇمچىيىپ تۇرغان گەۋدىلەرگە تىكىلگەندى. بۇ غەزەپلىك ئادەملەر مۇشۇ بايلارنىڭ زۇلمىغا ئۇچرىغانلار، ئۆز ۋاقتىدا بايىنىڭ دېيىلگەن بۇ بايلىقنى قان ۋە تەرىنى سەرپ قىلىپ يارىتقانلار. ھەممە بايلىقنى كەمبەغەللەر يارىتقان. مونۇ دۇمچىيىپ تۇرغانلاربولسا تېخىچە بۇ ھەقىقەتنى تەن ئالمايدۇ. ئۇلار ھازىرمۇ: «بىزگە قاراشلىق بايلىقنى تارتىۋالدىڭلار!» دېيىشمەكتە. ئاقنى قارا دېگۈچىلەرگە ئۆچمەنلىكى كۈچلۈك خەلق غەزەپلەنمىسۇنمۇ!

— تەتۈر ھېسابقا يول قويمايلى!

شوئارلار گۈكىرىدى. ئاسىم غەزەپلەندى، ئۆزىنىڭ غەزىپىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن مۇشتۇملىرىنى چىڭ تۇگۈپ، قولىنى كۆتۈرۈپ ئاۋازىنىڭ بېرىچە شوئار توۋلىدى. «ھەقىقى دۈشمەن مانا مۇشۇلار. مەنسۈرنى، ئەبىلغازىنى دۈشمەن دەپ ھېسابلىسا ئاسىمۇ دۈشمەنلەر تەرىپىدە تۇرىدۇ. مۇشۇلارنى دۈشمەن ھېسابلىسا ئاسىم بىلىكىنى تۇرۇپ، بېلىنى باغلاپ ئوتتۇرىغا چىقىدۇ» دېدى ئۇ ئۆز ئۆزىگە.

ئەكبەر ئەخمەتجانغا «ئوقى» دەپ شەرەت قىلدى.

ئەمدى ئەخمەتجان ھېيتەكنىڭ خېتىدىكى كەمبەغەللەرنىڭ تىزىملىكىنى ئوقۇشقا باشلىدى... ھېيتەك تىزىملىككە كىم قايسى يەرنى، قايسى ئاتنى، قايسى ئۆكۈزنى ۋە نەچچىلىك ئاش، كىگىز، كىيىم ئالدى، مانا بۇلارنى بىرمۇبىر يېزىۋالغان، ئەڭ ئاخىرىسىغا: «كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا بايلىغىمنى بىرمۇ - بىر ئۇندۇرۇۋالىمەن!» دەپ يېزىپ قويغان.

ئۇنىڭغا بۇ ئىشەنچ نەدىن كەلدى؟ ئۇ نېمىگە قاراپ «جاھان ئۆزگىرىدۇ» دەپ ئېيتتى؟ ئاسىم مانا بۇ نەرسىلەرنى ئويلاۋاتقاندا

ئەخمەتجاندىن كېيىن يەنە ئەبىلغازى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ ۋە ھەر قايسى ئەتراپتىكى ۋەكىللىرى سۆزلەشكە باشلىدى. نۇرغۇن يېڭى پاكىتلارمۇ ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ پاكىتلار نەق ئاسىم چوڭ ئەترەت باشلىقى بولۇپ تۇرغان مەزگىللەردە سادىر بولغان. سۆزلىگۈچىلەرنىڭ سۆزلىرى ھەقىقەت ئىدى، ئاسىم كۆرگەن، لېكىن ئۆز ۋاقتىدا ئەھمىيەت بەرمىگەن ئىشلار ئىدى. . .

مەنسۇر چوڭ ئەترەت شۇجىلىقىدىن، ئەبىلغازى ئەترەت باشلىقلىقىدىن چۈشكەندىن كېيىن يېڭا باشلىقى «يۇقىرىنىڭ يولىۋورۇقى» دەپ «ئەترەتلەرنى تارقىتىۋېتىش شامىلى» قوزغىغاندا ئۇلار يەنە ئەترەت باشلىقلىرىدىن: ئات - ئۆكۈز، ھارۋا بېرىشنى تەلەپ قىلدى. بەزىلىرى ئەترەتنىڭ ھارۋىسىنى سوراقسىز ئىشلەتتى، بەزىلىرى ئەترەتنىڭ ياغىچىنى كەستى، بەزىلىرى ھويلىنى كېڭەيتىپ تام سوقتى، بەزىلىرى پىتنە - پاسات تېرىدى. . . مۇشۇلارنى كۆرەشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى قىلغانلىقى نېمىسى خاتاكەن؟ مەنسۇرنى مۇھىم نۇقتا قىلىش دېگىنىڭ نېمىسى، يېڭا باشلىقى سېنىڭ غەرىزىڭ زادى نىمە؟

ئاسىم ئىختىيارسىز نېرىغا قارىدى. كۆزلىرى بىر ئادەمنى ئىزلەيتتى. ئۇ ئادەممۇ خۇددى سەزگەندەك ئاسىمدىن يوغان مولۇن كۆزلىرىنى قاچۇراتتى. ئاسىم ئۇ كۆزلەرنى ئىزلىدى، ھىكمەت مۇكچىيىپ ئولتۇراتتى. . . ئاسىم ھىكمەت توغرىسىدا ئويلاشقا باشلىغاندا ئەبىلغازى ئىككىنچى قېتىم سەھنىگە چىقىپ، ئۆتمۈشتە تارتقان جەبرى - زۇلۇملىرىنى، پومېشچىك ھېيتەك ۋە ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىسىنىڭ كەمبەغەللەرنى ۋەھشىلەرچە ئەزگەنلىكىنى سۆزلىمەكتە ئىدى. ئەبىلغازىنىڭ سۆزلىرى كۆز يېشىغا ئارىلىشىپ چىقاتتى، ئۆمۈر بويى مۇشۇ ئىسلام ھاجىلارنىڭ مېلىنى بېقىپ ئاقىۋەت كۆچىدىن قالغاندا تىرىك پېتى ھاجەتخانىغا تاشلانغان بوۋىسى، باينىڭ بەيەنى

مەرگەنلىكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈنلا قوي سېغىـــۋاتقان يېرىدە تۇرغۇزۇپ ئېتىۋەتكەن مومىسى كۆپچىلىكنىـــــڭ كۆز ئالدىغا كەلدى.

بىر قوزا ئۈچۈن دەھشەتلىك تاياق يېگەن دادىسى ئۆمەر غازى چالىنىڭ قانغا بويالغان تۇرقى، ئۆمرى بويىچە باينىڭ كىرىنى يۇيۇپ، ساۋۇغىنى ساۋاپ، كالىسىنى سېغىپ، نېنىنى يېقىپ كۆزىدىن ئايرىلىپ، ئاچلىق ئازابىدىن ئۆلگەن ئانىسىنىڭ چىرايى يۇرت - جامائەت كۆز ئالدىدا گەۋدىلەندى، قېرىلارنىڭ ياشلىرى ئاپئاق ساقاللىرىنى بويلاپ ئېقىـــپ چۈشەتتىـــى ئۇلار قاتما مۇشتۇملىرىنى ئاۋۇ ئۆز ۋاقتىدا قان ئىچىپ گۈناھقا بوغۇلغانلارغا غەزەپ بىلەن تەڭلىشەتتى...

ئەبىلغازى ئۆزى بىلەن سونۇرنىڭ بالىلىق چاغلىرىنـــى ئەسلەپ ئۆتتى:

... قاپ - قارا پاچاقلىرى يېرىلىپ - يېرىلىپ كەتكەن باا هويلىدا ئۆمىلەپ «ئات» بولۇپ يۇرىدۇ، باي بالىسى «دۇمبىسى قاتتىق» دېھقان بالىسىغا مىنۋالغان، ئىككىسى كەينىـــدىن ئۇرماقتا: «يورغىلا، پىزىنىڭ بوز يورغىدەك يورغىلا!» تىزلىرى يېرىلىپ كەتكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە تاڭ سەھەردە يېگەن يېرىم جىرىسىنىڭ كۈچى بىلەن نامازدىگەرگىچە ئۆرە يۇرۇپ كەلگەن 10 ياشلىق بالا قايسى ماغدۇرى بىلەن يورغىلىسۇن؟ «يورغىلا، يورغىلا!» دەپ ئۇنى قامچىلايتتى باي بالىلىرى... قامچا جېنىغا پاتقان بالا ئورنىدىن بىراقلا تۇردى، باينىڭ بالىسى ئوڭدىسىغا چۈشۈپ تېپىرلاشقا باشلىدى... «بالا بېقىشنى بىلمىسەڭ، مانا ئەمىسە، ھۇھ هارام تاماق...» 10 ياشلىق بالىنىڭ قاپ - قارا بەدەنلىرى باينىڭ قامچىسى بىلەن تىلىندى، باينىڭ قامچىسى قىزىل قانغا بويالدى....

— ۋەھشى پومېشچىكلارنى يوقىتايلى!

مەكتەپ بالىلىرى غەزەپ بىلەن چۈقۇرىشاتتى، كۆزلىرىدىن

بۇلدۇقلاپ ياشلار ئاقاتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئولتۇرغان پاتىمە ئۆزىنى باسالماي بوقۇلدايتتى. . . كۆپچىلىكنىڭ ئارىسىدىن يوغان گەۋدىلىك يىگىت دەس تۇردى. ئۇ يوغان - يوغان چامداپ سەھنىگە چىقتى ۋە يوغان مۇشتۇمىنى ھىدلىشاغا قارىتىپ ئېگىز كۆتۈردى. ئەكبەر ئۇنى تۇتۇۋالدى.

بۇ بايىقى «ئات» بولۇپ «يورغىلاش»نى بىلمىگەن سونۇر ئىدى. ئۇنى ئات قىلىپ قامچىلىغان باي بالىسى نەق مۇشۇ ھىدلىشا ئىدى. . . سونۇر سەھنىدىن غەزەپلىك كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىتىپ قايتىپ چۈشتى.

ئەڭ ئاخىرىسىدا ئۆز ئىختىيارى بىلەن قول كۆتۈرۈپ مەنسۇر سەھنىگە چىقتى. ئۇ ئۆزىنىڭ تارتقان ئازابلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ، ئۆزىنىڭ ئاكىسىدەك يېقىن ئادىمى — ەكبەرنىڭ دادىسى ئەختەمنىڭ ئۆلۈمى ئۈستىدە توختالدى. . .

ئاسىم ياش تولغان كۆزلىرى بىلەن ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يوغان قارىياغاچقا قارىدى. . . ھازىر قارىياغاچنىڭ ئۈستىدە قىپ - قىزىل بايراق جەۋلان قىلاتتى. ئۇنىڭ ئاچىماقلىرىدا ئولتۇرۇۋالغان شوخ بالىلارمۇ ھازىر شوخلۇقتىن توختىغان، ئۇلار ھازىر ئۆز دۈشمەنلىرىگە ئېتىلىش ئالدىدا تۇرغان بۇركۈتتەك غەزەپلىك قاراپ تۇراتتى. ئاسىمنىڭ كۆز ئالدىدا مونۇ ھېيتەكنىڭ دادىسى شەھەر شاھاجىنىڭ كىرپە تىكىنىدەك تىك - تىك بۇرۇتلىرى، سۆررەڭ، سۆرۈن تەلەتى شەكىللەندى. شەھەر شاھاجىسى ھازىر ئۈستەل تۇرغان يەردە قولىنى كەينىگە قىلىپ غادىيىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كەينىگە قىلىۋالغان قولىدىن ئۆزۈن ئالتە قىرلىق قامچا ساڭگىلاپ تۇراتتى. ھاجى غالچىلىرىغا ۋاقىرايتتى:

— باغلا! — غالچىلار ئۆيىنى بايغا قەرزگە تەن قىلىپ بېرىشكە ئۇنىمىغان دېھقاننى باغلاشتى.

— ئاس! — غالچىلار ئۇنىڭ نالىسىغا قارىماي ئاستى.

— ئۇرا! — بىگۈنا دېھقانىنىڭ بەدەنلىرى تىتىلدى. تېنى ئېچىنىشلىق سىلكىندى... ئاسسىم ئويچان كۆزلىرىنى ئېچىپ يەنە قارىياغاچقا قارىدى.

شاخلىرى بەش تەرەپكە ئايرىلغان، ئالتە ئادەمنىڭ قۇچىقى يەتمەيدىغان بۇ قارىياغاچ مۇشۇ يېزا بىلەن بىر ياشلىق. ئۇچ يۈز نەچچە يىلدىن بېرى ئۇچ يۈز نەچچە قېتىم ياپراق تاشلاپ، قىشنىڭ قەھرىتانلىرىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بۇ قېرى قارىياغاچ مۇنۇ ئولتۇرغان ئادەملەرنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ كۆز ياشلىرى، ئىسسىق قانلىرىنىڭ گۇۋاھچىسى... ئۇنىڭ سۆڭەكتەك ئاقارغان شاخلىرى هەسرەت تارتقانلىقىنىڭ ئالامىتى، ئاۋۇ زەردايى ئېقىۋاتقان كاۋاكلىرى بولسا كوندىن قالغان جاراهىتى. .. ئۇنىڭ شاخلىرىغا قانچىلاپ ئادەملەر ئېسىلدى؟ ئاۋۇ زەردايتىن قوڭۇر رەڭگە كىرگەن يىلتىزلار ئارىسىدا يەنە قانچىلار ئاخىرقى قېتىم كۆك ئاسمانغا تەلمۇرۈپ جان ئۈزدى!...

قېرى قارىياغاچ بۇ يۇرت ئەمگەكچىلىرىنىڭ تارىخىغا گۇۋاھ. ئەكبەرنىڭ دادىسى ئەنە ئاشۇلارنىڭ بىرسى!

ئەختەم ناخشىچى دېيىلىدىغان يىگىتنىڭ بۇ يەردە كىم بىلمەيدۇ؟ ئۇ ئۆز قايغۇسىنى ئاۋازىغا مۇڭ قىلىپ سىڭدۈرۈپ كۆز ئاخشاملىرى يىراق خاماندا ناخشا ئېيتسا، مۇشۇ يۇرت ئەمگەكچىلىرى تونۇر بېشى ۋە تام تۆۋىلىرىدە جىمجىت ئولتۇرۇپ تويماستىن ئاڭلايتتى. ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ، قوشاقلىرىمۇ ئۆز ئەركىدىن، بەختىدىن ئايرىلىپ قالغان، ئەمگەك مېۋىلىرىنى بايلارغا بۆلىتىپ قويغان دەردىمەن يۇرەكلەرنى ئېزەتتى... يۇرت خەلقى هەر كۈنى كېچىسى ئۇنىڭ ناخشىسىنى زوق بىلەن ئاڭلايتتى...

بىر يىلى مۇشۇ هېيتەكنىڭ ئاكىسى يىراق بىر يۇرتتىن بىر نامراتنىڭ قىزىنى توقاللىققا ئېپكەلدى، قىز كەلگەن كۈنىلا بايىنىڭ هۇجرىسىدىن قاچتى، ئۇنى غالچىلار تۈتۈپ كەلدى. قىز

يەنە قاچقاندا باي ئوغلى قارىياغاچقا ئېسىپ، قانغا مىلەنگىچە ئۇردى، قىز ھوشىدىن كەتتى. ئوغلى باي قېرى قارىياغاچقا تاڭدۇر ۋۇەتتى. قىز يېرىم كېچىدە ھوشىغا كەلدى ۋە يۇرىكىنى ئېزىدىغان موڭلۇق ناخشىنى ئاڭلىدى. قىل ئارغامچە بىلەن چىرىكەلگەن ياش قىز ناخشىدىن غەيرەت ۋە مەدەت كۈتتى. ناخشا بارغانسېرى يېقىنلاشتى...

قىزنىڭ يېنىغا قامەتلىك 25 ياشلاردىكى يىگىت كەلدى ۋە ئوغلىڭ قانلار يېپىشقان چاچلىرىنى كەينىگە قىلىپ قويدى.

— يېشىڭ ئاكا، ناخشىڭىزدىن بىلدىم، سىز مېنى قوتقۇزىسىز! — قىز پىچىرلىدى.

يىگىت غىلاپتىن ئوستىخان ساپلىق پىچىقىنى چىقاردى ۋە تېڭىقنى كېسىپ تاشلىدى. قىز بوشاندى، يىگىت لاپاس ئاستىدىكى ئويناقلاپ تۇرغان چىلان تۇرۇق ئاتنى يەشتى. ئاتنىڭ چولۇڭرىنى قىزغا تۇتقۇزدى - دە، ئۆزى جۇۋىغا ئورۇنۇپ يانقان كۈزەتچىنىڭ قولىدىن دەرۋازا ئاچقۇچىنى ئېلىش ئۈچۈن باردى. غالچا ئويغىنىپ كېتىپ ۋارقىراشقا باشلىدى. يىگىت ئوغى بىر مۇشت بىلەن ھوشىدىن كەتكۈزدى. ئۇ ئاچقۇچنى ئېلىپ دەرۋازىنى ئاچتى. غالچىلار يۈگۈرۈشۈپ چىقتى، لېكىن ياش يىگىت كۈزەتچىدىن ئېلىۋالغان ئىزەن كالتەك بىلەن ئۇلارنى ئۇرۇپ يىقىتتى - دە، ئاتقا سەكرەپ مىندى. باي يالاڭ كىيىملەر بىلەن سۇپىدا پەيدا بولۇپ ۋارقىرىۋاتقاندا، يىگىت ياۋداق ئاتقا مىنىۋېلىپ قىزنى يالاڭغىداق پۇتىغا دەسسەتتىپ مىنگەشتۇرۇۋاتاتتى.

— تۇتۇڭلار! توتۇڭلار! — باي قىيا - چىيا ۋارقىرىدى.

يىگىت قولىدىكى كالتەكنى بايغا قارىتىپ ئاتتى - دە، چىلان تورۇقنى دىۋىتتى. چىلان تورۇق بىر جۇپ ئىسيانكار ياشنى ئېلىپ دەرۋازىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقتى، ئۇلار ئىلى دەريا‌سى بويىدىكى قويۇق جاڭگاللىقلارغا كىرىپ كەتتى...

قەيسەر يىگىت بىلەن تېز پۈكمەس قىز جاڭگاللاردا ياشىدى. ئۇلار قورام تاشلار توپىسىدە ئولتۇرۇپ قەھرى بىلەن ئېقىۋاتقان دەريانغا قاراپ مۇڭلۇق ناخشىلارنى ئېيتىشتى.

كالتەك بىلەن ھۇشىدىن كەتكەن باي پۈتۈن غەزىپى بىلەن غالچىلىرىنى ئەۋەتىپ ئىزلەتكۈزدى، غالچىلارنىڭ بىرلىرى ئۆلۈپ، بىرلىرى يارىدار بولۇپ، بىرلىرى قېچىپ قايتىشتى. . . ياشىنىڭ ئىنتىقامى ئۇچۇن چىرىكلەر چىقتى. ئۇلارمۇ بۇ چەبدەس يىگىت - قىزنى تۇتالماي قۇرۇق قايتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇچ يىل ئۆتتى، بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئىككى ياشلىق بىر ئوغلى بار ئىدى.

. . . كەچ كۈز، ئىزغىرىن شامال بۇ جاڭگالنى ماكان تۇتقانلارنىڭ كەپىسىنى ئۇرماقتا ئىدى، ئىلى دەرياسى ئاستا بۇرۇختۇم بولۇپ ئاقاتتى. يىگىت يىراقتىكى قەدىناس قازاق ئاۋۇللىرىدىن تېرە ئەپكېلىشكە ماڭغاندا قىز تاتلىق ئۇيقۇدىكى ئوغلىنى ئەللەي ئېيتىپ گۇلخان يېنىدىكى كىيىك تېرىسىد ئولتۇراتتى. گۇگۇم چۈشكەن، جاڭگال ئىچى كۈندىكىدىن ئەنسە ئىدى. بالا ئەمدىلا كىرپىك يۇمغاندا جاڭگالدا ئاتلىقلار پەيد بولدى ۋە تاك - تۇك مىلتىق ئېتىلىشقا باشلىدى. قىز ئورنىدىن تۇردى، لېكىن قېچىشقا ئۇلگۈرەلمىدى. ئۇنى بىر نەچچىلىگەن چېرىك قورشىۋالغانىدى. ئۇلارنىڭ كەپىسى بۇزۇلدى. چېرىكلەر ئانىنى ۋە ئىككى ياشلىق ئوغلىنى ئېلىپ كېتىشتى، ئەختەم مىلتىقنى ئاڭلاپ قايتتى ۋە چېرىكلەرنىڭ كەينىدىن پالغۇز ئاتلىق قوغلاپ ماڭدى. ئۇ ئوق - ياسى بىلەن تۆت چېرىكنى يىقىتتى، لېكىن بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئىككى يېرىگە ئوق تەگكەنىدى. ئۇ ئاتتىن سېرىلىپ چۈشۈۋېتىپ ئايالنىڭ ئىسمىنى ۋارقىرىدى. . . .

چېرىكلەر ئۇنىڭ بېشىنى كېسىپ باشلىقىغا سوۋغا قىلىش ئۈچۈن غانجۇقلىدى، ئۇلار باينىڭ ھويلىسىغا باغلاقلىق ئانا - بالىنى ئېلىپ كىردى ۋە بىر كاللىنى سۈپىغا قويدى. . .

ئەتىسى باي پۇتۇن يۇرت كەمبەغەللىرنى هويلىغا يىغدى. شەڭگەن ئۆزى قىزنى قارىياغاچقا سىرتماقتا ئېسىپ ئۆلتۈرمەنغانلىقىنى، مۇنۇ ئىككى ياشلىق بالىنىمۇ ئاسمەنغانلىقىنى ئېلان قىلدى. خەلق غۇلغۇلا قىلىشتى:

— نارەسىدە بالىدا نېمە گۇناھ!

— بۇ ئايال ئىككى قات تۇرسا!

— بۇ نېمىدېگەن ياۋۇزلۇق!

چېرىكلەر مىلتىقلىرىنى شاراقلاتتى. قارىياغاچ شېخىدا سوپۇن بىلەن سىلىغلانغان تاسما ئارغامچا، ئۇنىڭ سىرتمىقى پۇلاڭلاپ تۇراتتى. چاچلىرى چۈگۈلغان، بەدەنلىرى قانغا بويالغان ياش ئايال يالاڭغىداق پۇتلىرى بىلەن يەر دەسسەپ تۇراتتى. كۆزلىرى قاپ - قارا ئوغلى ئانىسىنىڭ ئاياغلىرىغا مەھكەم يېپىشۋالغانىدى، چېرىكلەر ئايالنىڭ بوينىغا سىرتقام سالدى ۋە ئارقانىنى تارتتى، ئايالنىڭ بەدىنى قاتتىق سىلكىندى، ئۇنىڭ كۆزلىرى خەلقە قاراپ تۇراتتى. سىرتمىغى پۇلاڭلاپ تۇراتتى. ئۇ كۆزلەر هازىرلا ئېتىلىپ چىقىپ كېتىدىغاندەك، مۇشۇ خەلقلەرنىڭ ئوستىدىن ئۆچۈپ ئۆتىدىغاندەك قىلىپ تۇراتتى. خەلق ئىچىدە ۋارقىراشلار:

— قاراپ تۇرمىزمۇ خالايىق!

— ئۆز بالىمىزغۇ يۇرت!

خەلق باستۇرۇپ كەلدى .... لېكىن مىلتىقلار دەھشەت بىلەن ئۇلارغا توغرىلانغان... بىردىنلا چەكسىزلىك ئۆتكۈزۈلگەن كاللا پەيدا بولدى. هېلىقى ناخشىچى يىگىت ئەختەم نۇرسىز كۆزلىرى بىلەن خەلقە قاراپ تۇراتتى. مەنسۇر چىدىمىدى. ئۇ ئەختەمنىڭ ۋە ئايالنىڭ كۆزلىرىدىن «بالامنى قۇتقۇزۇۋېلىڭلار!» دېگەن مەنىنى چۈشەنگەنىدى. ئۇ مىلتىقلارنى بوسۇپ ئۆتۈپ ئانىنىڭ يەرگە تېگەي - تېگەيلا دەپ قالغان ئاياغلىرىغا چىرمىشىپ يىغلاۋاتقان يالىڭاچ بالىنى يەردىن يۇلۇپ ئالدى. بۇ چاغدا خەلق

چېرىكلەر بىلەن پومىلاقلاشماقتا ئىدى. مەنسۇر بالىنى باغرىغا باسقىنىچە خەلقنىڭ ئارىسىغا شۇڭغۇدى، خەلق بالىنىڭ ئانىسىنى داردەن چۈشۈردى. لېكىن ئۇ مۇشۇ بەش - ئالتە مىنۇتلۇق بوغۇلۇش بىلەنلا جان ئۈزگەنىدى.

بالىنى خەلق قۇتقۇزدى. ئۇ بالا خەلقنىڭ بالىسى بولۇپ ئۆستى. ئۇ بالا مۇشۇ ئەكبەر ئىدى!...

ئاسىم ياشلىق كۆزلىرىنى ئەكبەرگە تىكتى. ئەكبەر مۇشتۇملىرىنى چىڭ تۈگۈپ ئاتا - ئانىسىنىڭ قان-ۆڭ ياشلىرى ئاققان قارىياغاچقا قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ياش يوق، گويا پۈتۈن غەزىپى ئۇچقۇنغا ئايلانغاندەك كۆزلىرىدىن سانسىز ئۇچقۇنلار — غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقنىماقتا ئىدى...

ئاسىم كۆپچىلىككە قارىدى، بۇرۇتلىرى سالپايغان كېۋىزنىڭ پوتىسى بىلەن كۆزىنى توراپ يىغلاۋاتقىنىنى كۆردى، ئۇنىڭ يېنىدا ئارزۇگۈل بىلەن ئاينۇر بىر - بىرسىنىڭ بويۇنلىرىنى چىڭ گېرەلىشىپ يىغلىماقتا ئىدى...

ئاسىم ئۆزىمۇ سەزمەي ئەكبەرنىڭ چىڭ تۈگۈلگەن مۇشتۇملىرىنى تۇتتى ۋە قاتما ئالقانلىرى بىلەن چىڭ سىقتى...

ئەمدى كۈتتەرتىپ بويىچە ئەكبەر سۆزگە چىقتى:

ئەكبەر مەنسۇرنىڭ ئۆتمۈش توغرىسىدىكى سۆزلىرىدىن قاتتىق هاياجانلانغان، ئۇنىڭ غەزەپتىن تۈگۈلگەن مۇشتۇملىرى تېخىچە ئېچىلمىغانىدى. ئۇ قارا ياغاچنىڭ ئۈستىگە قارىدى، قىزىل بايراق جەۋلان قىلىپ تۇراتتى، ئۇ گويا مۇشۇ قارىياغاچنىڭ يىلتىزلىرىغا سىڭگەن قانلاردىن ئۈنۈپ چىقىپ، شۇ قانلاردىن پەيدا بولغان قىزىل نۇرلارنى ئوچۇق هاۋادىكى ئاپئاق بۇلۇتلارغا ئۈزىتىۋاتقاندەك هەيۋەتلىك يالقۇنجايتتى.

يىگىرمىنچى باب

ئاجايىپ ئىشلار باشلىنىدىغان تۇنجى باھار يېقىنلاشماقتا، كۈن ئىللىغان، يوللاردا ئەگىز سۇلار ئاقماقتا. ئەتىيازنىڭ سېرىق شامىلى قىشتىن بېرى يەرنى ماكان تۇتۇپ قېتىشقان قېلىن قارنى يۇمشىتىپ، كۆزنى چاقىدىغان ئاپئاق ئېتىزلارنىڭ ئۈيەر - بۇ يېرىدە قارا چېكىتلەرنى پەيدا قىلغان، چىغلار بولسا شامالدا چۈملدايتتى.

ئالا- بۇلا بولۇشقا باشلىغان دالىلار، قىرلىرى قارايغان ئۆستەڭ - ئېرىقلار، قەدىردان دېھقان دوستىنى باغرىغا چاقىرىپ: «كەل، تەر تۆككىن، سېنىڭ قاتما قوللىرىڭنى خويما سېغىنىدىم، شۇ قاتما قوللىرىڭ بىلەن كۆكسۈمگە گۈللەرنى تاقىغىن. . . » دەۋاتقاندەك شۇرلاپ ئۆتۈۋاتقان شەرق شامىلى ئەنە شۇ گەپلەرنى ھەر بىر ئادەمگە يەتكۈزۈۋاتقاندەك سېزىلەتتى. . .

ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى ئىشلار بولسا تەبىئەتنىڭ بۇ ئارزۇسى بىلەن قېرىشقاندەك ئاستا، ئۇششاق قەدەمگە چۈشۈۋالغاندى. بولۇپمۇ بۆلۈم باشلىقى چىن بۇ چوڭ ئەترەتكە كەلگەندىن باشلاپ ئىشلار چېكىنىۋاتقاندەك سېزىلىشكە باشلىدى. ئەكسىچە بۇنى سەزدى، لېكىن ئېنىق سەۋەبىنى تېخى بىلمەيتتى. ئۇ ئىچ - ئىچىدىن ئالدىرايتتى. ئەتىياز پۇرىقى، ئېقىۋاتقان ئەگىز، قىزىۋاتقان قۇياش ئۇنى قاۋانلىققا تېزراق بېرىشقا، قىشچە قىلغان ۋەدىسىنى ئەمەلدە كۆرسىتىشكە ئالدىرىتاتتى. لېكىن ئۇ قانچە ئالدىرىسىمۇ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى قەتئىي قىلىش، ئېنىقلاشقا تېگىشلىك ئىشلارنى قەتئىي ئېنىقلاش، چوڭ ئەترەتنىڭ ئىشلىرىنىڭ ئۆدىكىنى ئۆدەك - غېزىنى غاز قىلىپ بىر ياقلىق قىلىشى زۆرۈرلىكىنى بىلەتتى.

ئۇ بۇگۈن چوڭ ئەترەتنىڭ ئىشلىرى توغرىسىدا ئوچۇق پىكىرلىشىش ئۈچۈن خىزمەت گۇرۇپپىسى تۇرۇشلۇق ئۆيگە قاراپ ماڭدى. ئۇنى چوڭ ئەترەت ئىشخانىسى ئالدىدا بىر توپ ئادەم ئورنۇالدى. بۇلار ھەر خىل ئىشلار بىلەن چوڭ ئەترەتكە كەلگۈچىلەر ئىدى.

ئەكبەر چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىغا كىرىۋېتىپ، بوسۇغىدا توختاپ قالدى. ئۇستەللەرنى توپا باسقان، مەشنىڭ ئوتى ئۆچكەن، يەردە ئاپئاق كۈل چېچىلىپ ياتاتتى. ئۇ تازىلاشقا باشلىدى...

«مانا چوڭ ئەترەت ئىشخانىسى، ئۇچ كۈندىن بېرى تاقاقلىق! پارتىيە ياچېيكا ھەيئەتلىرىنىڭ ھەممىسى سىرتتا يۈگۈر - يېتىم ئىشلار بىلەن بەش كۈندىن بېرى ئۇلار باش قوشۇپ باققىنى يوق. ئۇلارنى مۇنۇ خىزمەت گۇرۇپپىسى قول بوشاتقىلى بولمايدىغان ئىشلار بىلەن بەنت قىلىپ قويدى. مانا ئەمدى ماڭا چوڭ ئەترەت كاتىپىنىڭ خىزمىتىنىمۇ بېجىرىشكە توغرا كېلىۋاتىدۇ. خىزمەت گۇرۇپپىسى چوڭ ئەترەتنىڭ پۈتۈن ھوقۇقىنى ئۆتكۈزۈۋالسۇن دېگەن يولىورۇق كەلگىنى يوققۇ؟ چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسى سوتسىيالىستىك تەربىيىنى سىناق تەرىقىسىدە يۈرگۈزۈش خىزمىتىگە مەسئۇل بولىدۇ دېگەن يولىورۇقنى يېزا پارتكومىدا ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىدىمغۇ! يەنە نېمىشكە بۇ ھەقتە جىددىي گەپلىشىشكە بولمايدىكەن؟...»

ئۇنىڭ خىيالى ئۈزۈلۈپ قالدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم! — دېيىشىپ ئۆيگە ئادەملەر كىرىپ كېلىشتى. ئۇلار ئىشلىرىنى بالدۇرراق پۈتكۈزۈۋېلىش ئۈچۈن ئالدىرىشىپ سۆزلەشتى.

ئەكبەر ئىشكاپتىن چوڭ ئەترەت تامغىسىنى ۋە ئىش قەغىزىنى ئېلىپ ئۇستەلگە قويدى ۋە ئالدىرىماستىن ئادەملەرگە:

— قېنى ئولتۇرۇڭلار، بىرلا قائىدىنى ئېيتىپ قوياي:

چوڭ ئەترەت، كىچىك ئەترەتلەرنىڭ ئىشلىرى ئۈچۈن بۈگۈنچە مەن تامغا بېسىپ بېرىمەن، شەخسىي ئىش بىلەن كەلگۈچىلەر ئەخمەتجاننى كۈتۈڭلار، ئۇ چۈشتىن كېيىن كېلىدۇ! — دېدى.

ئادەملەر بەندىگىلەرگە بېرىپ ئولتۇرۇشتى. تۆپىسىنى چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان ھەيدەر خەسىس ئۈستەلگە پوكىنىنى قويغىنىچە تۇرۇۋەردى:

— ئەكبىرىم، بىزنىڭ بايتالنىڭ ئىشى قانداق بولىۋېدا! مەن يۈز ئەللىك يۈەنگە رازى ئەمەسقۇ ئۆزى. . .

— بۇ ئىشنى قويۇپ تۇرۇڭ! — دېدى ئېگىز بويلۇق بىر ئادەم ئۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ.

— سۆرىمە ھوي، داگازا! ئىتنىڭ ئۆلىكى دەمسەن مېنى؟ — ھەيدەر خەسىس ئاچچىق بىلەن ۋارقىرىدى، كۆپچىلىك پاراققىدە كۈلۈشتى.

— ئىنىم، دېگىنىڭىز بولسۇن، ئۇنداق بولسا مانا مەن چوڭ ئەترەت ئىشى بىلەن كەلدىم، — دېدى ھىكمەت ئەكبەرگە قاراپ، — مۇنۇ توختام قەغىزىگە تامغا باسىدىكەنسىز!

— بۇ نېمە توختام؟

— ماگىزىن سالدۇرماقچى، گۈڭگى چوڭ ئەترەتتىن، ماتېرىيالى يۇقىرىدىن.

ئەكبەر ھىكمەتنىڭ مولۇن كۆزلىرىگە قارىدى، ھىكمەت ساقاللىرىنى پاكىزە قىرىپ ياخشى كىيىنىۋالغان، روھى كۆتۈرەڭگۈ ئىدى.

— چوڭ ئەترەت ماگىزىن سېلىش توغرىسىدا قارار چىقارغىنى يوققۇ!

— خەۋىرىڭىز يوقكەن - دە؟ خىزمەت گۇرۇپپىسى بىلەن پۈتۈشۈپ قويدۇق!

— بىز بۇ يىل قۇرۇلۇش سالمايمىز. بۇ توغرىدا چوڭ ئەترەتتە مۇزاكىرە بولغان. پۈتۈن كۈچ قاۋانلىققا قويۇلىدۇ!

ئەكبەر گەپ تۇگىمدى دېگەندەك قىلىپ چارۋا ئەترەتتىن كەلگەن كىشىگە قارىدى:

— سەن ھېلىقى چېدىر سېتىۋېلىش ئىشىنى بىلەن كەلگەنمىدىڭ؟ بولىدۇ، ھازىرچە 10 چېدىر ئېلىڭلار. مەن تەمىنلەش كوپېراتىپى بىلەن بۇ توغرىدا سۆزلەشتىم، بېرىۋەرگىن.

چارۋا ئەترەتتىن كەلگەن يۈزلىرى قىپ - قىزىل، يېگىدىن بۇرۇت قويغان يىگىت خۇشال بولۇپ كۈلۈمسىرىدى ۋە تەرىنى يېگى بىلەن ئېرتتى.

- خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ پىكرى رەت بولدى دەپ يېزا باشلىقىغا مەلۇم قىلىمەنمۇ ئەمدى، ئەكبەرجان؟ - دېدى ھىكمەت ئورنىدىن تۇرۇپ.

— يېگى ماگىزىن سېلىش - سالماسلىق چوڭ ئەترەتنىڭ ئىشى، بۇ يەردە رەت قىلدى، قوبۇل قىلدى دېگەندەك گەپلەر ئىشلەنمەيدۇ! — دېدى ئەكبەر قاپىقىنى تۇرۇپ، — سىز تۇرۇۋاتقان ماگىزىن ھازىرچە ناھايىتى ياخشى، يەنە ئون يىل چىدايدۇ.

ئولتۇرغانلار بىر بىرىگە پىچىرلاشقا باشلىدى.

ئەكبەر شۇ تەرىقىدە چۈشكىچە ئۇستەلدە ئولتۇردى. ئۇ چوڭ ئەترەتكە ھەر خىل ئىشلار بىلەن كەلگۈچىلەرنىڭ سۆزلىرىدىن، تەلەپلىرىدىن پۈتۈن چوڭ ئەترەت خەلقىنىڭ روھىي ھالىتىنى چۈشەندى: كۆپچىلىك ئالدىراۋاتىدۇ — ئۇلار ئۆز قوللىرى بىلەن ئۆزلىرىگە قاراشلىق مۇنۇ يەرلەردە يېگى ئىشلارغا تېزراق قاتنىشىشقا، ئۆز يېزىسىدا پەيدا بولىدىغان يەنە بىر يېگىلىقنى پاتراق كۆرۈپ ھۆزۈرلىنىشقا ئالدىراۋاتىدۇ... پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولغان ئەكبەر بۇنىڭغا ئالدىرىماي تۇرالايتتىمۇ؟

ئەكبەر خىزمەت گۇرۇپپىسىدىن تاپشۇرۇلغان ئىشنىمۇ،

چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچەيكىسىنىڭ خىزمەتىنىمۇ ھاردىم - تالدىم دېمەستىن كېچە - كۈندۈزلەپ ئىشلىدى. لېكىن ئۇ مۇنۇ ئىشلارنىمۇ زادىلا بوشاشتۇرۇپ قويمىدى. ئاخشاملىرى كىچىك ئەترەتلەرگە بېرىپ ئەزالارنىڭ ئاشكارا ۋە ئايرىم ھالدىكى پاش قىلىشلىرىنى ئەستايىدىل ئاڭلىدى ۋە ئۇنى تەكشۈرۈپ تەنقىق قىلىشلىرىنى قىلدى. يېزىدا يۈز بېرىۋاتقان خىلمۇ - خىل ئىشلارنىڭ يىلتىزىنى كۆچىلىك بىلەن بىللە قازدى. ئۇ ھازىر خېلى تولۇق ماتېرىياللارغا ۋە ئاساسلارغا ئىگە. ئۇنىڭ مۇھىم مەسىلىلەردە ئۆزىنىڭ خۇلاسىسى ۋە كۆز قارىشى بار، غەلىبىگە ئىشەنچىسىمۇ بار.

ئۇ چۈشكە يېقىن بۆلۈم باشلىقى چىنلار جايلاشقان ئۆيگە كىردى. بۆلۈم باشلىقى چىن ئىككى قات يۇڭ پوپايكا سىرتىغا سوكىنىدىن تاشلانغان، بورسۇق تېرىسىدىن تىكىلگەن پىنجەك كىيىۋالغانىدى.

ئۇ ئەكبەرنى كۆرۈپ كۈلۈپ ئورنىدىن تۇردى.

ئەكبەر ئۇستەلگە جەينەكلىرى بىلەن تايىنىپ بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى. بۆلۈم باشلىقى چىن يورۇق، ئازادە ئۆيگە جايلاشقان. ئىككى دېرىزە ئارىلىقىدىكى يوغان يەشىكتە تالگۈل بار ئىدى. ئۇنىڭ ئىككى تال غۇنچىسى كۈن چۈشۈپ تۇرغان دېرىزىگە تەلپۈنۈپ تۇراتتى. بۆلۈم باشلىقى چىن دېرىزىدە گىزىلداپ تېپىرلاۋاتقان يوغان چۈننىنى پالاق بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈردى - دە، ئەكبەرگە قاراپ:

— مانا ئەمدى ئارام تاپتى. قۇلاق - مېڭەمنى يەپ كېتىۋېدى، — دەپ ھىجايدى. ئەكبەر ئالدىرىماي مۇخۇركا ئورىدى، بۆلۈم باشلىقى چىن سومكىسىنى ئاچتى - دە، يالتىراق قەغەزلىك ئېسىل تاماكىلارنى چىقىرىپ، بىر بولىقىنى ئۇستەلگە چۆرىدى

— دە، ئالدىرىماستىن ئىشكىنىڭ ئىلغۇرىنى ئەتتى:

— مەن سىز بىلەن كۆڭۈلدە بارىنى ئوچۇق - يورۇق

سۆزلەشمەكچى، بۇنىڭغا قانداق قارايسىز؟
— ناھايىتى ياخشى. مەنمۇ شۇنداق نىيەت بىلەن كىرىۋېدىم.
ئۇلار «ئوچۇق - يورۇق سۆزلىشىمىز» دېگىنى بىلەن بەربىر سۆھبەت قولاشمىدى. بۇلۇم باشلىقى چىننىڭ يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئارقىلىق يەتكۈزگەن يولىيورۇقلىرىغا ئەكبەر قوشۇلمىغان، ھەتتا بەزىلىرىنى رەت قىلغان، تەنقىد قىلغان، مانا بۇ ئەھۋاللارنى بۇلۇم باشلىقى ياخشى بىلىدۇ. بۇلۇم باشلىقى ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى گاۋ زىڭلىن، ئادىلجان ۋە يېزىلىق پارتكوم شۇجىسى لى زۇڭخۇانىڭ تەشەببۇسلىرىنى، يولىيورۇقلىرىنى يوققا چىقىرىش ئۈچۈن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئارقىلىق بەزى ئىشلارنى قىلدى. بۇ ئىشلارنىڭ ئونۇم بېرىشكە توسالغۇ بولۇۋاتقان ئادەم ھازىر مۇشۇ ئەكبەر بولۇپ قالدى، بۇلۇم باشلىقى بۇ ئىشلاردىن باشقا يېزا باشلىقى تۇرسۇنىڭ ئەكبەرنى قارىلاپ خىزمەتتىن ئېلىۋېتىش، ھېچ بولمىسا يۆتكىۋېتىش توغرىسىدىكى تەلىپىگىمۇ ماقۇل بولغان. يېقىندىن بېرى بولسا ئەكبەرنىڭ سىياسەتكە خىلاپ ئىشلىرى، يامان ئادەملەرگە يان باسقانلىقى، گۇرۇھۋازلىق قىلغانلىقى، تۇرمۇشتىكى مەسىلىلىرى دېگەندەك ماۋزۇلاردا بىر نەچچە پارچە ماتېرىيالمۇ يېزىلدى. بۇ ماتېرىياللار بۇلۇم باشلىقى چىننىڭ سومكىسىدا، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت نامىدىن يېزىلغان ئەرزمۇ ئەكبەر ئۇستىدىن تۇتۇلغان ماتېرىيال خالتىسىنىڭ ئىچىدە تۇرۇپتۇ. ئەلۋەتتە بۇلۇم باشلىقى ئۇچۇن ئەكبەرنى خىزمەتتىن قالدۇرۇش ئۇنچىلىك قىيىنمۇ ئەمەس، لېكىن قىيىن يېرى گاۋ شۇجى، ئادىلجان، لى زۇڭخۇالارنىڭ ئالدىدا جاۋاب بېرىش. ئۇنداق قىلمىسىچۇ، ئەكبەرنى قوللىسىچۇ؟ ياق، بۇنىڭغا چىن شاۋتاڭنىڭ تەبىئىتى يول قويمايدۇ. ناۋادا بۇلۇم باشلىقى چىن ئەكبەرنى قوللىسا ئەكبەرلەر ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت

ئەزالىرىنى باشلاپ قاۋانلىققا ھۇجۇم قىلىدۇ. ئۇلارنى ئەگىشىپ پۈتۈن يېزا، پۈتۈن ناھىيە قاۋانلىققا يۈرۈش قىلىدۇ. ئۇ چاغدا بۆلۈم باشلىقى چىننىك «يېزىلاردىكى سىنىپىي كۈرەشنىڭ قانۇنىيىتى ۋە يېڭى يۈزلىنىشى» دېگەن تەكشۈرۈش دوكلاتى نېمە بولۇپ كېتىدۇ. . .

يەنە ئەكبەرنى قوللىسا ئەكبەر ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە كىرىمنى كۆپەيتىشنىڭ تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ باشقا جايلارغا تارقىتىدۇ. ئۇنىڭ تەجرىبىلىرى بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ سىنىپىي كۈرەشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش تەجرىبىلىرىنى يوققا چىقىرىدۇ. ئۇ چاغدا بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ خىزمىتى نېمىگە ئەرزىيدۇ؟ ياق، بۇنىڭ ئاقىۋىتىنى مۆلچەرلىگىلى بولمايدۇ، نېمىلا بولمىسۇن بۆلۈم باشلىقى چىن مۇنۇ ئالدىدا ئولتۇرغان مۇئاۋىن ياچېيكا شۇجىسىنى قوللىمايدۇ، بۆلۈم باشلىقى ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ يېزا باشلىقى تۇرسۇنىنى ئاخىرغىچە قوللايدىغانلىقىنى ئوچۇق ئېيتىدۇ. ناۋادا ئەكبەر يەنىلا چىڭ تۇرىدىغان بولسا ئۇنىڭ ماتېرىياللىرىنى ئالدىغا قويىدۇ، بۆلۈم باشلىقى چىن بايا خاتا قىلغانكەن، ياق، ئەمدى ئۇ ھەيۋىسىنى كۆرسىتىدۇ. . . .

ئۇ مۇشتىكىگە تاماكىسىنى ئۆتكۈزدى - دە، ئەكبەرگە قارىدى. ئەكبەر ئۇزاق جىملىقتىن كېيىن بۆلۈم باشلىقىنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگەرگەنلىكىنى كۆرۈپ دېمەكچى بولغان گەپلىرىنى قىسقىلا قىلىپ ئېيتىش قارارىغا كەلدى:

— مەن ئىككى ئىش ئۈستىدە يېزىلىق پارتكومغا پىكىر بەرگىلى سىزنىڭ يېنىڭىزغا كىرىۋېدىم؟

— قېنى! — بۆلۈم باشلىقى چىن بېشىنى ئاستا لىڭشىتىپ قويدى.

— بىز تۆنۈگۈن ئاخشام دەريا بويىدىكى جاڭزىدا پارتىيە ياچېيكا يىغىنى ئاچتۇق، — دېدى ئەكبەر، — يىغىندا ئىككى ئىش توغرىسىدا پىكىر دە بىرلىككە كەلدۇق.

— مەخپى يىغىن ئېچىپسىلەر، ئاڭلىدىم، — دېدى بۆلۈم باشلىقى ئۆتۈپ. — ياچېيكا يىغىنى دېيىلسە ئانچە مۇڭاپسىق بولماس، سەۋەبى ياچېيكىنىڭ شۇجىسى يولداش تۇرسۇن بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىلەر خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەرگە ئالدىن ئېيتىپ قويمىغان.....

— يېڭا باشلىقىغا ئېيتتۇق، لېكىن قاتناشمىدى، قالغان تۆت ھەيئەت قاتناشتى. بىز يەنە مەسئۇرىكامنى يىغىنغا قاتناشتۇردۇق. ياچېيكىنىڭ قالغان ھەيئەتلىرى تولۇق قاتناشتى.

— شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ياچېيكا يىغىنى ئەمەس، — دېدى بۆلۈم باشلىقى مەسئۇرنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ ئۆڭۈپ، — يولداش ئەكبەر، مەن سىزگە ئەسكەرتىپ قويايى، بۇ بىر خىل مەزھەپچىلىككە ياتىدىغان ھەرىكەت! كۆپچىلىكتە خېلى پىكىرلەر بار. يېڭا باشلىقى تۇرسۇن بىلەن ئاز - تولا نېرى تۇر - بېرى تۇر دېيىشكەن يەرلىرىگىلارمۇ باردۇر. لېكىن مېنىڭ سىزگە بولغان كۆزقارىشىم ياخشى. قېنى ئاۋۋال سىزنىڭ پىكرىڭىزنى ئاڭلاي. مېنىڭمۇ ئېيتىدىغانلىرىم بار، سىزمۇ ئاڭلاڭ، ياخشى ئويلىنىڭ!

بۆلۈم باشلىقى ئاۋازىنى تېتىرىتىپ تۇرۇپ شۇنى دېدى - دە، تاماكىسىغا يېڭى بىر تال ئۇلىدى. ئەكبەر سالماقلىق بىلەن ئۆز پىكرىنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويدى:

— بىرىنچى پىكرىمىز، خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى يېڭا باشلىقى تۇرسۇنىنىڭ سوتسىيالىستىك تەربىيىنى سىناق قىلىشتىكى نىشانى خاتا بولۇۋاتىدۇ. كىمگە تايىنىپ، كىمگە قارشى تۇرۇش مەسىلىسىدە تۇپتىن خاتالىشىۋاتىدۇ، پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىگە خىلاپلىق قىلىنىۋاتىدۇ! — ئۇ بۆلۈم باشلىقى چىنغا قاراپ سۆزىنى داۋام قىلدى، بۆلۈم باشلىقى چىن ئېڭىكىنى تۇتۇپ، كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ ئولتۇراتتى، — ھازىرقى پاش

قىلىشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى مەنسۇر، سونۇر، ئەبباسلغازى قاتارلىقلار بولۇۋاتىدۇ. ھېيتەك، ھىدىلشاغا ئوخشاش سىنېپىي دۇشمەنلەر بولسا ئىچىدىن كۆلۈۋاتىدۇ، روزىمەت، ھىكمەتكە ئوخشاش ئادەملەر جىددىي ھالدا مەخپىي ھەرىكەت قىلىۋاتىدۇ. ئومۇمەن ئېيتقاندا چوڭ ھەق، چوڭ ناھەق ئاستىن - ئۈستۈن بولۇۋاتىدۇ!

بۆلۈم باشلىقى چىن ئورنىدىن تۇردى. ئۇ تولۇق مۆلچەرلىدى: ناھىيىلىك پارتكومدا ياكى يېزا پارتكومىدا مەسىلە شۇنداق قويۇلىدىغان بولسا بۆلۈم باشلىقى چىن تۇغەشمەمدۇ؟ ئۇنىڭ «سىناق» خىزمىتى بىتچىت بولۇپ، ئۆزى قاپقانغا چۈشۈپ قالمامدۇ!... ياق، بۆلۈم باشلىقى چىن بۇنىڭغا يول قويمايدۇ، ھازىرلا بۇ ئەكىسىنىڭ ئەدىبىنى بېرىپ قويىدۇ، ئۇنىڭغا مۇھىم نۇقتىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويىدۇ! ئۇ بىر ئايلىنىپ كېلىپ ئەكىسىنىڭ ئالدىدا توختىدى. ئۇنىڭ چىرايى بىر دەمدىلا يات بىر ئادەمگە ئوخشاپ قالدى: چاچلىرى چۈگۈلغان، كۆزەينىكى سېرىلىپ چۈشكەن، چىرايى تاتىرىپ كەتكەن.... ئەكىسىر بۆلۈم باشلىقى چىنىنىڭ كۆلۈپلا يۇرگىنىنى، ئېغىر - بېسىقلىقىنى، غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ يۇرگەنلىرىنىلا كۆرگەندى، مانا ھازىر بولسا ئۇنىڭ ئەسەبىي ھالىتىنى كۆرمەكتە.

بۆلۈم باشلىقى چىن ئەكىسىردىن سورىدى:

— ئىككىنچى پىكرىڭىز؟

— ئىككىنچى پىكرىم، — دېدى ئەكىسىر چىرايىنى ئۆزگەرتمەستىن، — خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ ئىش ئۈسۈلى مەسىلىسى. خىزمەت گۇرۇپپىسى چوڭ ئەترەتنىڭ پۈتۈن ھوقۇقىنى تارتىۋالدى. ھەممە ئىشقا چات كىرىۋالدى. يېزىلىق پارتكومنىڭ يولىورۇقىدا بولسا چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە خىزمەت ئېلىپ بارىدۇ دېيىلگەن!

چولاق ئەترەت پارتىيە ياچەيكىسى قۇمۇشنىڭ پۈلىنى قايتۇرۇۋېلىشنى قارار قىلسا تېخىچە بەرگۈزمەيۋاتىدىلەر، ياچەيكىنىڭ نېمە رولى قالدى؟

بۆلۈم باشلىقى ئەكبەرنىڭ سۆزلىرىنى يوققا چىقىرىش ئۈچۈن سۆزلەشكە ئالدىرىدى:

— بۇ گېپىڭىزچە، خىزمەت گۇرۇپپىسى چىقىپ كەتسۇن دېمەكچىمۇ سىز؟

— ھەئە، بىز ياچەيكىدا مۇشۇنداق پىكىرگە كەلدۇق.

ئەكبەرنىڭ ھېيىقماستىن بەرگەن جاۋابى بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ غەزىپىنى قوزغىدى. بۆلۈم باشلىقى قولىنى كەينىگە قىلىپ ئۆياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. . .

ئۇ ئەكبەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىردىنلا ئېغىر - بېسىق قىياپەتتە كۆلۈمسىرىدى - دە:

— ئوبدان، بەك ئوبدان، — دەپ قويدى. ئەكبەر ئۇنىڭ بىر دەمدىلا ھاۋا گۈلدۈرلەپ، بىر دەمدىلا ھاۋا ئېچىلىپ كېتىدىغان تاغ ھاۋاسىدەك مىجەزىدىن قورسىقىدىكىنى بىلىۋالدى.

— باشقىسىنى قويۇپ تۇراي. — بۆلۈم باشلىقى بىر قېلىن ماتېرىيالنى ئۈستەلگە قويۇپ، — سىز مەنسۇرنىڭ خىزمەتتىن قالدۇرۇلۇشىنى ناھەق بولدى دەپ خاتالىشىۋاتىسىز، مەنسۇر مەسىلىسى بىر تۇگۈچ. مۇنۇ ماتېرىياللارنى سىز بەلكىم ياخشى ئويلاپ كۆرمىگەنسىز، مانا ماتېرىيال، مەن سىزنىڭ تېزرەك ئويغىنىۋېلىشىڭىز ئۈچۈن مەنسۇر بىلەن تونۇشۇپ چىقىشىڭىزغا يول قويماي. لېكىن سىزگە ئوچۇق ئېيتىپ قويايكى، مەنسۇردىن ئۈزۈل - كېسىل چېگرا ئاجراتىسىڭىزلا يېنىكلەپ قالىسىز. سىزنىڭ ئۈستىڭىزدىن كەلگەن ئەرزلەر، خەتلەر ھەممىسى مەنسۇرغا يۈكلىنىدۇ! مېنىڭچە يۈنىلىش خاتالىقى بولمىسا كېرەك.

ئۇ مەسۇرنىڭ ئۇستىدىن رەتلەنگەن قېلىن ماتېرىيالنى ئۇستەلنىڭ ئۇستىدىن ئېلىپ ئەكېرگە سۇندى. ئەكبەر ماتېرىيالنى قولغا ئېلىپ كۆلۈمسىرىدى. ده ماتېرىيالنى ئۇستەلگە قويۇپ قويدى. بۇ ماتېرىياللار ئۇنىڭغا تۇتۇشقا بولمايدىغان يىرگىنىشلىك بىر نەرسەدەك بىلىنىشكە باشلىدى.

ئەكبەر ئاممىا ئارىسىدا يۈرۈپ نۇرغۇن ئىشلارنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلىغانىدى. ئەزىزخان ئارقىلىق ھېپىز،منىڭ ناممىدىن خەت يازغۇزغانمۇ، زۇنۇرشا، سۇلايمانلارنى ئىشقا سېلىپ يېزىغا ئەرز يازغۇزغانمۇ، خىزمەت گۇرۇپپىسىنى مەسۇر، ئاسىم، ئەخمەتجان، ئەبلىغازى قاتارلىقلار ئۇستىدىن يالغان ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەۋاتقانمۇ ھىكمەت بىلەن روزىمەت ئىدى. ئەكبەر بۇلار توغرىسىدىكى ماتېرىياللار ۋە گۇمانلارنى يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا، بۇلۇم باشلىقى چىنغا ئېيتقان. لېكىن ئۇلار بۇ گەپلەرنى ئاڭلاشنى خالىمايتتى. ھىكمەتنى پاش قىلىشنى چەكلەيتتى. ئەكبەر مۇشۇلارنى ئويلاپ ئاچچىق كۆلۈمسىرىدى. . .

بۆلۈم باشلىقى چىن يەنە بىر ئايلاندى - ده، ئەكبەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇ ئەكبەرنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشنى بايقىدى. ئەكبەر نېمىشقا چىرايىنى ئۆزگەرتتى؟ بۆلۈم باشلىقى چىنمۇ بۇنى پەرەز قىلاتتى. لېكىن ئۇ ئەكبەرنى بۇگۈن بوي سۇندۇرالمىغا ئىشىنەتتى. چۈنكى مەسۇر توغرىسىدىكى ماتېرىيال پۈختا ۋە تولۇق دىللىلار بىلەن يېزىلغان. بۇگۈن بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ مەقسىتىمۇ ناھايىتى ئېنىق: «ئەگەر سەن ماڭا يېلىنساڭلا، سېنىڭ ئۇستىڭدىن كەلگەن خەتلەر، ئەرزلەر ۋە رەتلەنگەن ماتېرىياللارنى يۇزۇڭگە سالمايمەن، سەن يېزا باشلىقىنىڭ دېگىنىنى قىلساڭلا ئەمدى سېنى كەچۈرىمەن».

ئەكبەر ئۇزاق جىملىقتىن كېيىن بۆلۈم باشلىقى چىنغا قارىدى:

— مەن بۇ ماتېرىيال بىلەن ياخشى تونۇش، — دېدى ئۇ ماتېرىيالنى كۆرسىتىپ. — بۆلۈم باشلىقى چىن، مۇنۇ مەنسۇرنىڭ ماتېرىيالىدا بەزىلەرنىڭ سۈيىقەستى بار!

— ھىكمەتنى دەمسىز؟ — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن دەرھال كۆڭلى تۇيغاندەك.

شۇنداق. ھىكمەتنى چوڭ ئەترەت بويىچە كۆرەش قىلمىغان ۋاقىت يەتتى!

— مەنسۇرنىچۇ؟

— ئۇنىڭدىن ئەبۇ سورايىغان ۋاقىتمۇ يەتتى!

بۆلۈم باشلىقى چىن غەزەپ بىلەن «خىڭ» قىلىپ قويدى دەپ.

— سىزنىكىچە بىزدا باشلىقى تۇرسۇننى بىزدا باشلىقلىقتىن، مېنى بۆلۈم باشلىقلىقتىن ئېلىپ تاشلايدىغان ۋاقىتمۇ يېتىپ كەلدىغۇ دەيمەن؟!

بۆلۈم باشلىقى ئۆزىنىڭ تەنىلىك سۆزىدىن رازى بولۇپ ئەكىرگە بۇرۇلۇپ قارىدى. ئۇنىڭ قارىشىدا بىر خىل مەنمەنلىك ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

— بۇنىڭغا ھۆكۈم قىلىش بىزنىڭ ياچىيكىنىمىز ئىشى ئەمەس، — دېدى ئەكىرەم جىددىي قىياپەتتە تىكىلىپ تۇرۇپ، — ئەگەر مېنىڭ شەخسىي پىكرىمنى بىلمەكچى بولسىڭىز مۇنداق: سىلەرنىڭمۇ خاتادىن قول ئۈزۈپ ھەقىقەتكە قايىل بولىدىغان ۋاقتىمىلار يېتىپ كەلدى!

شۇ چاغدا ئىشىك ئېتىلىپ ئېلىندى. بۆلۈم باشلىقى چىن ئىلغۇرنى ئاچتى. خېلىدىن بۇيان دالاندا تۇرغان يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئەكىرەنىڭ گېپىنى ئوغرىلىقچە ئاڭلىۋالغىنىنى يوشۇرۇپمۇ تۇرمىدى. ده، بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ ئالدىدا ئۆزىنى دادىل قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇۋەتتى:

— سەن ئەكىرەر يېقىندىن بۇيان خۇدۇڭنى يوقىتىپ

قويۇۋاتىسەن، ئۆزۈڭ قارا پاتقاققا تىزىڭغىچە پېتىپ تۇرۇپ تېخى باشقىلارنىڭ غېمىنى قىلىسىنا!

— شۇنداق! — دېدى ئەكبەر ئەمدى ئاياپ ئولتۇرغۇدەك گەپنىڭ قالمىغانلىقىنى بىلىپ، سالماقلىق بىلەن، — كىمنىڭ قارا پاتقاققا پاتقانلىقىنى ئامما ئوبدان بىلىدۇ!

ئەكبەر دېرىزىنىڭ يېنىغا كېلىپ سىرتقا قارىدى. كۈن چۈشتىن ئېگىلگەن، دېرىزە يېنىدىكى سىرىنگۇلنىڭ يالىڭاچ شاخلىرىدا قارىغۇجىلار چۈرۈقلىشاتتى. نېرىدىكى تامنىڭ تۆپىسىدە بىر جۈپ كەپتەر بۇغۇلدىشاتتى، تام تۈۋىدىكى قۇرۇق توپىدا توخۇلار ئېغىناپ توپىلانماقتا ئىدى....

ئۇ ئۆزىنى ئەيىبلىدى، بۇرۇنراق مۇشۇنداق قىلمىغىنى ئۈچۈن ئېچ - ئېچىدىن خۇرسىندى، كۆڭسەم پىشارمۇ - ياپىسام پىشارمۇ دەپ ئىككىلەنگەنلىكى زىيانلىرىنى پۈشايمان، ئېچىنىش بىلەن تولدۇرغىلى بولمايتتى. ئۇ نۇرغۇن گەپلەرنى قىلمۇېتىشنىمۇ ئويلىدى. لېكىن پايدىسىز ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتتى. ئۇلار ھازىر ئەكبەرنى جاۋابقا تارتىشقا تولۇق ئاساس بار دەپ ئۆزلىرىگە ئىشەنمەكتە، ئۇلار يەنە ئەكبەر بۇ قاپقاندىن قۇتۇلۇشقا ئىلاجسىز دەپ پەرەز قىلىشماقتا. لى زۇڭخۇا بىلەن گاۋ شۇجى، ئادىلجانلار ئەكبەرنى قوللىمىغاندا بۆلۈم باشلىقى چىن، يېزا باشلىقى تۇرسۇنلار ئەكبەرنى تولۇق ئىسپاتلار بىلەن قارىلاپ، ئۆزلىرىنى قەھرىمان قىلىپ كۆرسىتەتتى!

ئەكبەر مۇشۇلارنى ئويلىدى - دە، جوزىدا تۇرغان مەنسۇرنىڭ ماتېرىيالىنى قولىغا ئالدى:

— بولىدۇ، مەن بۇ ماتېرىيالنى ئاپىرىپ كۆرۈپ باقاي!

— دېدى.

— ياق! — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن بىردىنلا ماتېرىيالغا قول سۇنۇپ، — ئەمدى ۋاقتى ئۆتتى. سىز بىز بىلەن ئاخىرىغىچە ئېلىشماقچى بولۇۋېتىپسىز، ئۇنداق بولغاندىن كېيىن

ماتېرىيالنى كۆرۈشكىرىنىڭ ھاجىتى يوق!
— مەسۇر ياچېيكىنىڭ بىر ھەيئىتى، ئۇنىڭ توغرىسىدا يېزىلغان ماتېرىيالنى بىز ياچېيكىدا كۆرۈپ چىقىشقا ھەقلىق! — دېدى ئەكبەر.
— بۇ ماتېرىيالنى خىزمەت گۇرۇپپىسى رەتلىگەن، كىم كۆرىدۇ، كىم كۆرمەيدۇ، بۇنى خىزمەت گۇرۇپپىسى بەلگىلەيدۇ! — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن.
ئەكبەر ئۇنىڭ گېپىگە يارىشا جاۋاب بەردى:
— مەنمۇ خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزاسى، كىمگە كۆرسىتىمىز، كىمگە كۆرسەتمەيمىز پىكىر بېرىشكە ھەققىم بار!
يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى:
— ماتېرىيالنى قويۇپ قويغىن.
ئەكبەر ئىشىككە قاراپ ماڭدى.
بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن يېزا باشلىقى ئىشكىتىن دادىل قەدەم بىلەن چىقىپ كەتكەن ياش يىگىتنىڭ كەينىدىن قاراپ قېلىشتى. بىر ھازادىن كېيىن بۆلۈم باشلىقى چىن:
— ئىش بۇ دەرىجىگە يەتتى. يولداش تۇرسۇن ئەمدى ئۇنىڭدىن ئۈمىد كۈتۈشنىڭ ئورنى قالمىدى. ئولتۇرۇڭ، مەسۇرنىڭ ماتېرىيالنى يەنە بىر قېتىم كۆرۈپ چىقايلى، كىشىلەرنى دەرگۇمان قىلىپ قويىدىغان جايلىرى بارمۇ - يوق، مۆلچەرلەپ باقايلى.
ئۇلار مەسۇرنىڭ ئۇستىدىن رەتلەنگەن ماتېرىيالنىڭ يەنە بىر نۇسخىسىنى ئېلىپ، ئىشكنى ئىچىدىن ئىلىۋېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى.
ئۇلار مەسۇرنى قانداق جازالاش مۇڭاپىق بۇلار دېگەن مەسىلىنى بېكىتىش ئۇستىدە باش قاتۇرۇۋاتقان ئاشۇ پەيتتە ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسى ياچېيكا يىغىنىنى ئېچىپ، روزىمەت ۋە ھىكمەت ئۇستىدە پاش قىلىنغان

ماتېرىياللارنى كۆرۈپ چىقتى ۋە ئۇنى يېزىلىـــق پارتكومغا يوللاشنى ئەكبەرگە تاپشۇردى.

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ھىكمەت يېزا باشلىقى تۇرسۇننىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى - دە. ئالدىراپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئۇلار بۈگۈن مەنسۇرنىڭ ئۆيىدە يېرىم كۈن چامىـــدا يىغىن ئاچتى. ئەكبەر يىغىندىن چىقىپ ئۇنتۇر يېزىغا قاراپ يولغا چىقتى! — دەپ دوكلات قىلدى. ئانچە ئۆتمەي بۆلۈم باشلىقى چىن كىرىپ كەلدى. يېزا باشلىقى بۆلۈم باشلىقى چىنغا دوكلات قىلدى:

— بۆلۈم باشلىقى چىن، گۇرۇھۋازلىق تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقىپتۇ. بايىلا سىز ئەكبەرگە خىـزمەت گۇرۇپپىـــــدىن يوشۇرۇنچە يىغىن ئاچماسلىقنى ئېيتقانىدىڭىز، ئەكبەر بولسا بايا بۇ يەردىن چىقىپلا مەنسۇرنىڭ ئۆيىگە بارغان ۋە ئۇلار مەنسۇرنىڭ ئۆيىدە مەخپى يىغىن ئاچقان!

بۇ ئىشتىن قاتتىق غەزەپلەنگەن بۆلۈم باشلىقى چىن دەرھال ئەكبەرنى چاقىرتتۇرۇپ كەلدى. ئۇنىڭغا بۇيرۇق ئاھاڭىدا يېقىندىن بېرى ئۆتكۈزگەن مەسىلەرنى ياخشى ئويلىنىـــپ ئۆزىنـــى تەكشۈرۈشكە تەييارلىق قىلىشنى ۋە ياچېيكا خىزمىتىنى يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئىشلەيدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

ئەكبەر غەزەپ بىلەن كۈلۈمسىرىدى:

— يېقىندىن بېرى نېمىلەرنى قىلغانلىقىمنى ئويلىنىشىم مۇمكىن. لېكىن مەن ئۆزۈمنى تەكشۈرمەيمەن!

— بۇ يېزا خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ قارارى! — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن گەپنى تۇگىدى قىلىپ قوللىرىنى شىلتىپ، — ناھىيىلىك پارتكوم مېنى سوتسىيالىـــستىك تەربىـــيە ھەرىكىتىنى سىناق قىلىشقا مەسئۇل قىلىپ بۇ يەرگە ئەۋەتكەن، ھەرىكىتىمنى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغانـــكەن، مەن قاراپ تۇرۇپ بۇنىڭغا يول قويالمايمەن، بىز سىزگە خاتادىن قول ئۇزۇشكە

پەتەرلىك ۋاقىت بەردۇق، لېكىن سىز ئاخىرغىچە قارشىلىشىشقا بەل باغلىمىدىڭىز، بىز ئەمدى سىزنى چەكلەشكە مەجبۇر بولدۇق!

— مېنى يېزىلىق پارتكوم پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ۋە چوڭ ئەترەت خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى قىلىپ بېكىتكەن. مەن يېزىلىق پارتكومنىڭ قارارى بولماي تۇرۇپ خىزمەتتىن بىر سائەتمۇ توختىمايمەن!

يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۆز ئۇستۇنلۇكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن قوللىرىنى بۆلۈم باشلىقى چىنغا ئوخشاش كەينىگە تۇتۇپ ئەكبەرنىڭ ئالدىغا كەلدى:

— ئاخىرغىچە، ئاخىرغىچە دەۋەرمىگىن. ئاخىرىغا يەتتىڭ ئۇكام، بۆلۈم باشلىقى چىنىنىڭ ساڭا قىلىۋاتقان ياخشىلىقىنى يەرگە قويما. مەنسۇرغا مۇنچە يېپىشۇۋلمىشىنىڭ قانچىلىك پايدىسى تېگەر!

ئەكبەر ئىشىكنىڭ تۇتقۇچىنى تۇتۇپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا جاۋاب بەردى:

— مەن بۇ يەردە پايدا - زىيان قوغلىشىۋاتمايمەن، خاتىرجەم بولۇڭ!

ئەكبەرنىڭ چىرايىدىن بىر خىل سالماقلىق، ئىشەنچ چىقىپ تۇراتتى. بۇ ھال ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالغان بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا بىر خىل روھىي ئازاب، روھىي زەربە ۋە روھىي چۈشكۈنلۈك قالدۇردى...

ئەكبەرگە شۇ تاپتا لى شۇجى ياكى گاۋشۇجى، ئادىلجانلار ناھايىتى لازىم ئىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى قاپلىغان غەزەپنى پۈتۈن بەدىنىنى ئوت بولۇپ ئورتىمەكتە. ئۇ كەلگەن كۈندىن تارتىپلا مۇشۇ يەردىكى كۆچمىلىك ئادەملەر ئارزۇ قىلىپ كەلگەن ئىشلارنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇش بولىدا ئىشلەپ كەلدى. كۆچمىلىكنىڭ ئارزۇسىغا قارشى ئىش قىلغۇچىلار بىلەن ئېلىشتى. بۇنىڭ نېمىسى گۇناھ؟ بۆلۈم باشلىقى چىن، يېزا

باشلىقى تۇرمۇن ئۇنى قوللاشنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىك قىلىۋاتىدۇ، بۇ نېمە ئۇچۇن؟ يېزا باشلىقى تۇرمۇن ئەسلىنى ئۇنۇتقان ئادەم، مۇنۇ بۆلۈم باشلىقى چىنمۇ؟ ئەكسىچە ئۇنىڭ بىر مەزگىل ئىشەنگەن، ئۇنىڭ نەزەرىيىلىرىنى ئىسپاتلاش ئۇچۇن نۇرغۇن تەر تۆككەنىدى. لېكىن ئەكسىچە ھازىر بىلدى: ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت بۆلۈم باشلىقى چىن پەرەز قىلغاندەك قارا جاڭگال ئەمەسكەن. ئۇ بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ نەزەرىيىلىرى ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنى باي، پاراۋان قىلالايدۇ دەپ ئۇمىد قىلغانمۇ ئىدى. لېكىن مانا ئەمدى بۇ ئۇمىدىمۇ بىكار بولدى. ئۇ ئۆزاق ئويلاپ ئولتۇرمىدى. مەنسۇرنىڭ ماتېرىيالى بىلەن ھىكمەتنىڭ ماتېرىيالىنى سومكىسىغا سالدى - دە، يېزىغا قاراپ يولغا چىقتى. «ياق، ئاينى ئېتەك بىلەن ياپقىلى بولمايدۇ، دەريانى كۆل بىلەن ئەتكىلى بولمايدۇ، دۇنيانى ساختىلىق بىلەن ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ، بوراننى پۈدەپ توختاتقىلى بولمايدۇ! مەن بۇگۇن بۆلۈم باشلىقى چىننى تولۇق چۈشەندىم، مەن بۇندىن كېيىن تېخىمۇ ھۇشيار، تېخىمۇ غەيرەتلىك، تېخىمۇ چىڭ بولۇشۇم كېرەك. مانا بۇگۇن بۆلۈم باشلىقى چىن ئۆزىنى ئاشكارىلىدى. مەن ئۇنىڭغا كۆپچىلىككە پايدا يەتكۈزىدىغان بىر ئادەم سۈپىتىدە ئەمەس، بەلكى باشقىلارنى دۇمبالاشتا؛ ئۆزىنىڭ زورلۇق - زومبۇلۇق، ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولمىغان نەزەرىيىلىرىنى ھەقىقەت قىلىپ كۆرسىتىش ئۇچۇن باشقىلارغا ھەيۋە قىلىشتا ئىشلىتىلىدىغان بىر كالتەك سۈپىتىدە لازىم بولغان ئىكەنمەن. ياق، مەن كالتەك بولالمايمەن، مەن ھەقىقەت بىلەن دۇشمەنلىشىدىغان كارناي بولۇشنى، باشقىلارنىڭ قورالى بولۇشنى ھەرگىز خالىمايمەن. . . . ئۇنىڭ روھىي دۇنياسىدا نېمىلەرنىڭ بارلىقىغا كۆزۈم يەتتى، كۆزۈم يەتكەنىكەن، تۇتىشىنى باشلىشىم، بىر مىنۇتمۇ كېچىكتۈرمەسلىكىم لازىم. . . »

ئەكبەر بېزىدا لى زۇڭخۇا شۇجىنى تاپالمىدى. لى زۇڭخۇا ناھىيىدە يىغىندا ئىدى. ئەكبەر كەچقۇرۇنلۇقى ناھىيىگە قاراپ ماڭدى. چەكسىز كەتكەن ئېتىزلار قېلىن قار بىلەن چۈمكەلگەن، كەچكى سوغۇق كۈچەيگەن، قاياققىلا قارىسا ئاپئاق قار كۆزنى چېقىپ تۇرىدۇ. ئاۋرال ئېتىكىدىكى پاكار چاكاندالارنىڭ قارىسىز تۇۋىدىكى توشقانلار ئەكبەرگە شىكىتسىيىشىپ قارىشىدۇ، تىك چوققىدىن ئۇچۇپ چىققان بۇركۇت ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ ئۇچماقتا... كەچكى قۇياشنىڭ نۇرى ئاپئاق دالانى نۇرلاندۇرۇپ، يىراقتىكى قاپتاللارنى ئەينەكتەك پاقىراتقان، ئەكبەر قارى بوشاپ قالغان يولدا تەرلەپ، ئىلدام ماڭماقتا ئىدى....

ئەكبەر ناھىيىگە قاراپ كېلىۋاتقاندا ئادىلجان ئۆز ئىشخانىسىدا يىغىلىپ قالغان ھۈججەتلەرنى ۋە دوكلاتلارنى كۆرۈۋاتاتتى.

ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ھۈججەت، دوكلاتلاردىن ئۆز ناھىيىسىنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلىرىغا جاۋاب، ئامال - چارىلارنى ئىزلەيتتى. پۈتۈن ناھىيىدە ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش، كىرىمنى كۆپەيتىش دولقۇنى قوزغاش، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقنى تېز راۋاجلاندۇرۇپ، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش... مانا بۇلار نۆۋەتتىكى جىددىي ۋەزىپە ئىدى.

مۇشۇ ناھىيىدە تۇغۇلۇپ 46 يىلنى ئۆتكۈزگەن ئادىلجان كۆپ ئىشلارنى كۆرگەن، تەجرىبىلىك كىشى ئىدى... بۇ ئادەممۇ ئۆزىنىڭ يىگىتلىك چاغلىرىنى جاپالىق ئەمگەك بىلەن ئۆتكۈزگەن. بالىلىقىدا دادىسىنىڭ ياردىمى بىلەن يېزا مەكتىپىدە ئوچىنچى سىنىپقىچە ئوقۇۋالغان. دادىسى ئۆلگەندىن كېيىن تۇل ۋە كېسەلمەن ئانىسىغا قارىشىش ئۈچۈن بايلارنىڭ مېلىنى

باققان، قىشتا شەھەر بايلىرىنىڭ قورو خىزمەتچىسى بولۇپ يۈرگىنىدە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان، قولىغا قورال ئېلىپ جەڭ قىلغان، ئادىلجان 1948 - يىلى يەنە ئۆز يېزىسىغا قايتىپ كەلگەن. ئىجارە ھەققىنى كېمەيتمىگە بىرىنچى بولۇپ پومپىچىكلارغا قارشى كۆرەش باشلىغان، دېھقانلار جەمئىيىتىگە مۇدىر بولغان. يېزا باشلىقى بولغان، يەر ئىسلاھاتىدا خىزمەت ئەترىتىگە قاتناشقان، تۇنجى ئىلى دېھقانلىرى قاتارىدا پارتىيىگە كىرگەن. شۇندىن باشلاپ رايونلۇق پارتكوم كاتىپى، رايون باشلىقى، يېزا شۇجىسى، مۇئاۋىن ھاكىم ۋە ناھىيىلىك پارتكوم مۇئاۋىن شۇجىسى بولغان. ئۇ بۇ جەريانىدا كۆرەشتىن بىر كۈنمۇ چەتتە تۇرغىنى يوق!

ئۇ خەلقتىن كەلگەن خەت - ئەرزلەرنى كۆرۈشكە ئەھمىيەت بېرەتتى. ھازىرمۇ ئۇنىڭ ئالدىدا بىر دۆۋە خەت - چەكلەر تۇراتتى. ئۇ بىر كانۇپرتنى يىرتتى - دە، مۇنۇ كەسكىن سۆزلەرنى ئوقۇدى: « ھەي ئادىلجان، بىز ئوغرىلىق قىلىپ پۇل تاپقىنىمىز يوق. ئاق قار، كۆك مۇزدا قار كېچىپ، مۇز قۇچاقلاپ قومۇش سېتىپ پۇل تاپقان، نېمىشقا پۇلىمىزنى توڭلىتىپ قويىسەن؟ قېرى ئانامنى داۋالىتىشقا پۇل يوق، بالىلىرىم يىلىڭ - يالىڭاچ! پۇلنى بەرمىگەندىكىن مانا ئەمسە دەپ بىر كادىرنىڭ كارنىيىنى بوغدۇم. مۇشۇ بىر بوققىنىم ئۈچۈن ئىككى ھەپتىدىن بېرى يېزىغا بېكار ئىشلەپ بېرىۋاتىمەن. ئانام بىلەن بالىلىرىم نە ھالدا بىلەيمەن! . . . »

ئادىلجان كۆلۈمسىرىدى ۋە بۇ خەتنى بىر چەتكە ئايرىپ قويدى. ئۇ خەتلەرنى بىرمۇ - بىر ئوقۇدى، خەتلەرنىڭ كەينىگە ئۆز پىكرىنى يېزىپ قويدى. بەزىلىرىنى يانچۇقىغا قاتلاپ سالدى. . .

ئۇ ئەمدى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ ئۆزىگە سۇنغان مۇجەتلىرىنى كۆرۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا بۆلۈم باشلىقى

چىننىڭ «خەلق يېزىلىرىنى ياخشى يولغا قويۇش توغرىسىدا تەكلىپلىرىم» دېگەن دوكلاتى تۇراتتى. بۇ دوكلات بىۋاسىتە مەركىزىي كومىتېتقا، يەنە بىر نۇسخىسى غەربىي شىمالغا يوللانغان. مەركەز بۇ دوكلاتنى ئەستايىدىل كۆرۈپ بىر ياقلىق قىلىش توغرىسىدا ناھىيىلىك پارتكومغا قايتۇرغانىدى.

بۆلۈم باشلىقى چىن كىمنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن بۇ دوكلاتنى يازدى، ئۇ نېمە ئۈچۈن بۇ دوكلاتنى ناھىيىلىك پارتكومدىن يوشۇردى؟ ئۇنىڭ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتكە بەرگەن يولىورۇقلىرى بىلەن دوكلاتتىكى پىكىرلەر ناھايىتى ئوخشاش. بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ خاتا يولىورۇقلىرىغا گاۋشۇجى، ئادىلجانلار نۇرغۇن قېتىم تەنقىد بەرگەن.

ئادىلجان ھۈججەتلەردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، موخۇركا ئوردى، ئۇ قانتىق ئورۇندۇقىنىڭ يۆلەنچۈكىگە ئۆزىنى تاشلاپ بۆلۈم باشلىقى چىن ئۈستىدە ئويلاشقا باشلىدى: ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش ۋاقتىدا ئادىلجان تۇرۇشلۇق كەنتكە خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ لاۋچىن دېگەن مۇشۇ ئادەم كەلدى. ئۇ ئادەم ئەزالار يىغىنلىرىدا ماۋزۇرىنى بەندىڭ قىلىپ ئولتۇرۇۋېلىپ ئۇزاق ۋە قىزىقارلىق قىلىپ سۆزلەيتتى. ئادىلجان ئۇنىڭ سۆزلىرىنى بار ئىخلاسى بىلەن ئاڭلايتتى. يەر ئىسلاھاتى ۋاقتىدا لاۋچىن بىر يېزا خىزمەت ئەترىتىنىڭ باشلىقى، ئادىلجان ئۇنىڭ مۇئاۋىنى ئىدى. لاۋچىن ئادىلجاننى: «سېپى ئۆزىدىن يەرلىك ماتېرىيال» دەپ ماختايتتى. بىر كۈنى رايون بويىچە ئەترەت باشلىقلىرىنىڭ دوكلات بېرىش يىغىنى بولدى. لاۋچىن ئۆز ئەترىتىنىڭ خىزمىتىدىن دوكلات بېرىۋېتىپ، ئەترەت كادىرلىرى ئۈچ ئايدىن كۆپرەك ئەمگەك قىلدى دېگەندە ئۆمرىدە يالغان گەپ قىلىپ كۆرمىگەن ئادىلجان ئولتۇرالماي قالدى. ئۇ مۇشۇ لاۋچىن ئۆزىمۇ تۇزۇك بەش كۈن ئەمگەك قىلمىغانلىقىنى ناھايىتى ئېنىق بىلەتتى. ئۇ دەرھال

تۇزىتىش بەردى: « مۇشۇ گەپ جابدا بولمىدى، كۆپ ئىشلىگەنلەر بىر ئاي، ئاخىرى بىر كۈنمىكىن» دەۋەتتى. كۈلكە كۆتۈرۈلدى. خىزمەت تۈەنىنىڭ باشلىقى ھازىرقى ناھىيە شۇجىسى گاۋ زىڭلىن قاپقىنى تۇرۇپ «لاۋچىن، بۇ قانداق گەپ؟» دېدى. كاتىپىمۇ ئادىلجاننىڭ پىكرىنى قوللىدى، لاۋچىننىڭ نېمىلەرنى دەپ قۇتۇلغانلىقى ئادىلجاننىڭ ئېسىدە يوق، ئەمما شۇندىن كېيىن ئۇنىڭ ئادىلجانغا ئاداۋەت ساقلاپ يۈرگىنىنى ئادىلجان نۇرغۇن قېتىم سەزگەن. . .

يېقىنقى ئىشلارنى ئەسلىدى. «قاۋانلىق» قا بېرىپ قايتىشتا بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن كۆرۈشۈپ:

— ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرىنىڭ غەيرىتى چوڭ، قاۋانلىقنى ئېچىشقا قەتئىي بەل باغلىغان. تۇرسۇن بولسا توسقۇنلۇق قىلغان. ئەكسىرىنىڭ پىكرىلىرى يوللۇق، قوللاش، ياردەم بېرىش لازىم، — دېگەندى ئادىلجان.

مانا بۈگۈن ئۇچىنچى ئەترەتتىكىلەر قاۋانلىققا يۈرۈش قىلىش ئالدىدا بۆلۈم باشلىقى چىن ئۈيەردىكى خىزمەت گۇرۇپپىسىغا چات كېرىۋاپتۇ. لىۋۇخۇانىڭ دېيىشىچە، ناھىيىنىڭ يولىورۇقلىرىنى ئېغىزدا ماقۇل دەپ قويۇپ ئەمەلىيەتتە بۇرمىلاۋېتىپتۇ. . . ئادىلجان دوكلاتتىكى ئاستىغا قارا سىيادا بەلگە ئۇرۇلغان جايلارنى قايتا ئوقۇدى: «بۇ يەردە سىنىپىي دۈشمەن ناھايىتى كۆپ، چوڭ ئەترەت ھوقۇقى دۈشمەنلەرگە ئۆتۈپ كەتكەن. چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇرلار گۇرۇھى پارتىيە ياچېيكىسىنى قامال قىلىۋالغان، ئۇلار كاپىتالىزمنى تىرىلدۈرۈش ئۈچۈن ئەترەتلەرنى سودىگەرچىلىككە قۇتراتما يېزا پارتكومىنىڭ، ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ مۇھىم ئادەملىرى ئۇلارنى قوللىماقتا. گەپ شۇ يەردىكى ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى سىنىپىي دۈشمەنلەر پارتىيە ئىچىدە ئۆزىنىڭ كۈچلۈك گۇماشتىلىرىنى يېتىشتۈرۈۋالغان. مانا بۇلار سىنىپىي

كۆرەشنىڭ يېڭى يۈزلىنىشى. . .»
ئادىلجان ئۆز ئۆزىگە پىچىرلىدى:
— خاتا، يولداش لاۋچىن! سىزنىڭ بىيورۇكراتلىقىڭىز كۆزىڭىزگە قارا پەردە بولۇپ قالغان. بۇ قارا پەردە سىزگە ھەقىقەتنى كۆرسەتمەيتۇ. سىزگە دوست بىلەن دۇشمەننى، سوتسىيالىزم بىلەن كاپىتالىزمنى ئارىلاش قىلىپ كۆرسىتىۋېتمېتۇ!
ئىشىك چېكىلدى. ئادىلجان:
— ھە، ھە، كىرىڭ! — دېدى.
ئۆيگە ئوستى . بېشىنى قىراۋ باسقان ئەكبەر كىرىپ كەلدى. ئادىلجان ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا باردى:
— ھازىرلا كېلىشىڭىزمۇ نېمە؟ — دېدى ئۇ ئەكبەرگە ئىككى قولىنى تەڭلا سۇنۇپ.
— ئوتتۇر مەشەگىلا كەلدىم؟ — دېدى ئەكبەر ئادىلجاننىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ.
«ئوتتۇر» دېگەن سۆزدىن ئادىلجان ئەكبەرنىڭ مۇھىم ئىش بىلەن ئالدىراپ كەلگەنلىكىنى بىلدى. ئۇ ئەتكەن چاي ئىچىشكە ئادەتلەنگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن دائىم بىر تېرمۇستا ئىسسىق ئەتكەن چاي ساقلايتتى. ئادىلجان ئەكبەرنىڭ ئالدىغا بىر ئاپقۇر ئەتكەن چاي قويدى.
ئۇ ئۇچىنچى ئەترەتتە نېمىلەر بولۇۋاتقىنىنى بىلىشكە ئالدىرايتتى:
— بىر دەم ئوخلىۋالامسەن؟ — دېدى ئەكبەرگە كارىۋاتنى شەرەت قىلىپ، — لاۋلى ئاۋۇ ئۆيدە ئوخلاۋاتىدۇ.
مەن ئاۋۇال دەيدىغانلىرىمنى دەپ قورسىقىمنى بوشىتىۋالاي، — دېدى ئەكبەر كۈلۈمسىرەپ، — بولمىسا ئۇيقۇمنۇ كەلمەيدۇ، كېلىمدىن غىزامنۇ ئۆتمەيدۇ!
— ئۇنداق بولسا مەن لى زۇڭخۇا بىلەن گاۋ شۇجىنى

ئويغىتاي دېدى ئادىلجان سىرتقا قاراپ ئالدىراپ مېڭىپ، - سەن تەپسىلي سۆزلىگىن، بىز بىرلىكتە ئاڭلايلى، ئوبدان ۋاقتىدا يېتىپ كەلدىڭ ئەكبەر!

ئەكبەر يولدا كەلگۈچە ئىككى مۇرىسىدە ئىككى ئېغىر تاش بارەڭ قىينىچىلىق ھېس قىلغانىدى. مانا ئەمدى قاۋۇل قوللار بىردىنلا ئۇ تاشلارنى ئېلىپ تاشلىغاندەك بىر خىل يېنىكلىك ھېس قىلىشقا باشلىدى...

يىگىرمە بىرىنچى باب

شۇ ئاخشىملا مىنبىگلار مەنسۇر بىلەن ئەبلغازنى چوڭ ئەترەتكە باشلاپ كەلدى. ئۇلارغا خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ ھېلىقى ياش ئەزاسى خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ قارارىنى ئوقتۇردى:

— تۆت خىل ئۇنسۇرلار بىلەن بىللە كۈن بويى ئەمگەك قىلىسىلەر، — دېدى ياش يىگىت سۇرلۇك قىياپەتتە، — ئۇچ ۋاق تامىقىڭلارنى مۇشۇ يەردە يەيسىلەر. مىنبىگلارنىڭ نازارىتىدە ئىشلەيسىلەر. رۇخسەتسىز سىرتقا چىقىشقا، بىرسى بىلەن سۆزلىشىشكە بولمايدۇ. كۈندۈزى ئەمگەك قىلىسىلەر، ئاخشىمى مەسىلە تاپشۇرۇسىلەر!

— تاپشۇرمىساقچۇ؟ — دېدى مەنسۇر ئۆزاق جىملىقتىن كېيىن، — ئۇ چاغدا يەنە نېمىلەرنى قىلىسىلەر؟ بۇنىڭغىمۇ تەييارلىق قىلىپ قويايلى!

شۇ چاغدا ئۈيگە يېزا باشلىقى تۇرسۇن كىرىپ كەلدى، ئۇ مەغرۇر قىياپەتتە مەنسۇر بىلەن ئەبلغازنىڭا كۆلۈمسىرەپ قارىدى. مەنسۇر گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئەمگەكنى قىلمىسڭ ئەمما بىرنەرسە تاپشۇرارمىكىن دەپ ئۇمىد قىلمائىلار!

يېزا باشلىقى تۇرسۇن مىيىقىدا كۈلدى:

— ھەر كىم ئۆز يولىنى ئۆزى تاللىۋالىدۇ. سىنىپىي كۈرەشنىڭ قانۇنىيىتى شۇنداق.

— بۇنىڭدا گەپ يوق، — دېدى مەنسۇر ئاچچىق كۈلۈمسىرەپ، — يولدىن چىقما، خاندىن قورقما دېگەن گەپ بار، تاللىۋالىدىغان يەنە قانداق يول بولسۇن، دېھقانلارنىڭ چوڭ

يولىمۇ، چىغىر يولىمۇ يوشۇرۇن ئەمەسقۇ! قورسىقىدا تۇڭگۇز قاترايدىغان ئادەملەرلا داغدام يولنى يامان كۆرىدۇ. چانقاللار ئارىسىدىن يول ئىزلەيدۇ. يۇر ئەبىلغازى، قېنى بۇنىمۇ كۆرۈپ باقايلى.

بايانىن قىزىرىپ - تاتىرىپ، تاماكىسىنى غەزەپ بىلەن ئىچىگە تارتىپ ئولتۇرغان ئەبىلغازى قۇلاقچىسىنى مۇجۇپ تۇتقىنىچە ئورنىدىن تۇردى، - دە، يېزا باشلىقىغا ئالىيىپ قاراپ:

— تۇغۇلۇپلا يەر تاتىلىغان ئادەملەرنىڭ بالىلىرى بىز، يەر تاتىلاپ يۇرۇپ بۇ دۇنيادىن ئۆتىمىز. يەر تاتىلاپ ئەمگەك قىلغانلارنىڭ بۇنچە گۇناھكار بولىدىغىنىنى بىلگەن بولسام تۇغۇلۇپلا بوغۇلۇۋالاتتىم! — دېدى.

— تۇغۇلغىنىڭغا پۇشايمان قىلغىچە يامانلىق قىلغىنىڭغا پۇشايمان قىل! — دېدى يېزا باشلىقى ئۇنىڭغا جاۋابەن، — سەن تېخى پارتىيە ئەزاسى، شۇنداق بەختيار زامانىنى قەدىرلىمىگەن پارتىيە ئەزاسى ئۇچۇن تېخى بۇمۇ ئاز!

— قەدىرلىمىگەن؟ — ئەبىلغازى بوسۇغىدا تۇرۇپ كەينىگە بۇرۇلدى، — قەدىرلىگەچكە سېنىڭ كۆزۈڭگە سەت كۆرۈنگەندىمەن؟

يېزا باشلىقى تۇرسۇن تاتىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ ياپما قاپاقلىرى بىردىنلا ئىتقا خىرىس قىلغان مۇشۇكنىڭ قاپىقىدەك تۇرۇلدى. ئۇ ھېلىقى ياش يىگىتكە بۇيرۇق قىلدى:

— بۇلارنى ئۆز قولۇڭ بىلەن مىنبىرىگىلارغا تاپشۇرۇپ بەرگىن، ماڭ، يەنە نېمىگە قاراپ تۇرىسەن؟

ياش يىگىت ئۇلارنى باش ئىشارىسى بىلەن ھەيدەپ ماڭدى.

— روھىڭنى چۈشەرمە ئەبىلغازى! — دېدى مەنسۇر كېتىۋېتىپ، — ئۇلار بىزنى ئەمەس، قىسماقتا ئۆزلىرىنى تۇتۇپ بېرىۋاتىدۇ. بۇ گېپىمنىڭ راستلىقىغا ئاز كۈندە ئىشىنىسەن!

مانا شۇندىن بۇيان ئۇلار نازارەت ئاستىدا ئەمگەك قىلماقتا، ئۇلارنىڭ ئەمگەك قىلىشقا چىقىشىنى كۆتكەندەكلا بىردىنلا قار يېغىپ، غەربتىن سوغۇق ئېقىم كىردى، باھار پۇرىقى پەيدا بولغان يەر ئۈستى قايتىدىن توڭلىدى. چوڭ ئەترەتكە يىغىۋېلىنغان ئادەملەر ئىچىدە مەنسۇر بىلەن ئەبىلغازىلار ۋارقىرىشىپ سۆزلىشىدىغان، قاقاقلاپ كۈلۈشىدىغانلار. قالغانلىرى، كىرپە تېكىنىدەك يىرىك قارا ساقاللىرىغا يېپىشقان ئوت - خەسلەرنى ئېلىۋېتىشنىمۇ خالىمايدىغان ھىدىلىشا، بىلىنى ئىنچىكە چېگە بىلەن باغلىۋېلىپ، ئۇزۇن پەشمىتىنىڭ پېشىنى دەسسىۋېلىپ پات - پاتلا يىقىلىپ چۈشۈدىغان ھېيتەك ۋە لام - جىم دېمەيلا يەرگە قاراپ يۇرىدىغان ئىككى باي دېھقان...

ئۇلار قەھرىتان سەھەردە چوڭ ئەترەت ھويلىسىدا تۇنۇگۈن قومۇرغان قارىياغاچ كۆتەكلىرىنى پېشانىلار بىلەن گودايدىن چىقارماقتا.

مەنسۇر قاردا توڭلاپ قالغان بادرىنى مۇزلىرى بىلەنلا يۇلۇۋالدى - دە، كۆتەكنىڭ تېگىگە تىقىپ:

— ھىدىلشا، ياستۇق كۆتەكنى قوي! — دېدى. ھىدىلشا ئاغزىدىكى تاماكىسىنى قاتتىق شورىۋېلىپ قىمىقا كۆرەك جۇۋىسىنىڭ يەڭلىرى بىلەن كۆتەكنى دومۇلاتتى.

ئەبىلغازى جۇۋىسىنى سېلىپ تاشلاپ كۆتەكنى يەردىن يۇلۇۋالدى - دە:

— جېنىڭنى نېمىگە ئايايسەن؟ — دېدى ئالىيىپ.

ھىدىلشا زەھەرلىك كۈلۈپ قويۇپ:

— ئەقىلىڭ قالار بىر كۈنى... — دەپ غۇدۇڭشىدى.

— سەن جېنىڭنى تىكىپ قويغان ئۇ جەمئىيەت مۇنۇ كۆتەكتەك يىلتىزلىرى بىلەن قومۇرۇلغان! — دېدى مەنسۇر مۇرىسىدىكى پېشانىنى سەل بوشىتىپ، ھاسىراپ تۇرۇپ، — قومۇرۇلغان كۆتەكتىن چىققان شۇڭنى كۆرۈپ بوسنانداا

سايمدايدىغان بولدۇم دەپ خام خىيال قىلۋاتامسەن؟
— ئىتنىڭ جېنى نېمىگە ئەسقىتاتتىڭ؟ — دېدى ئەبىلغازىمۇ.
— قويساڭلارا، — دېدى شۇمشىيىپ ئولتۇرغان ھېيىتەك ھىجىيىپ، — تالاشقۇدەك نېمە قالدى، بىر قوتانغا سولاندۇقمۇ، قوتاندا يارىغا شۇكرى قىلايلىلا ۋايىيەي!....
— شۇ دە!....
— ھى - ھى ....! — ئىككى باي دېھقانغىمۇ زۇۋان كىردى.
ئەبىلغازى بۇلارنىڭ كۆلكە ۋە گەپلىرىنى خورلۇق دەپ بىلدى - دە، مۇشتۇملىرىنى پۈلاڭلىتىپ ۋارقىرىدى:
— قارىغۇ قۇشچى بۇركۇت بىلەن قوزغۇننى بىر قەپەزگە سولاپ قويغان، سەنلەر قانداق قىلىپ بىز بىلەن تەڭ بولالايتتىڭ؟
— نەرقىمىز ئوخشاپ قالدى ئەبىلغازى! — دەپ ھىجايدى كۆزلىرى يۇمۇق، كوسا باي دېھقان يۆتەل ئارىلاش خىرىلداپ، — بىز قىلىۋالمىدۇق، ئۆزۈڭلار!
— تۇۋا! ئىتنىڭ ئاغزىدىن ئاشقان خام پاتاڭ! — دېدى ئەبىلغازى ئۇنىڭغا ھۇمىيىپ، — سەن بىلەن بىز قانداقمۇ ئوخشاش بولاتتۇق؟
— رەنجىمە ئەبىلغازى! — دېدى مەنسۇر ئاچچىق كۈلۈپ، — قارىغۇ قۇشچى بولىدۇ دېدىڭغۇ! ئالتۇننىڭ دەسسەپ تۇرۇپ توقۇم ئوغرىلايدىغان قارىغۇ ئوغرىمۇ بولىدۇ، قارىمامسەن، ئاۋۇ روزىمەتنىڭ گىدىيىپ مېڭىشىنى! — ئۇلار ھويلىنىڭ سىرتىغا قاراشتى. روزىمەت خۇرۇم پەلتۇ، بېشىغا قاما قۇلاقچا، پۇتىغا ئېسىل ئۆتۈك - كالاچ كىيگەن، قوللىرىنى پەلتونىڭ يانچۇقىغا سالغان ھالدا ھويلىغا كىرىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئىشلەۋاتقانلارغا قاراپ قويدى - دە، سول قولىنى چىقىرىپ سائىتىگە قارىدى.

ئەبلىغازى ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن قاراپ:
— ھەي قۇماي، ئەتىگەندە چاشقان ئۆلۈكى ئىزلەپ يۈرەمسەن؟ — دېدى.
— تىللىماڭ ئەترەت باشلىقى! — دېدى روزىمەت تەنە بىلەن كۈلۈپ، — ھەر كىم ئۆز رىسقىنى بىلەن، سىزگە ئەتىگەندە خېلىلا يوغان كۆتەك نېسىپ بوپتۇ، مەرھەمەت قىلىپ چوقۇۋەرمەمسىز!
— كۆتەك بولسىمۇ بۇ كۆپچىلىكىنىڭ، چوقۇساقمۇ، كولىساقمۇ ئۆز يېرىمىز، ئۆز ئەركىمىز! — دېدى ئەبلىغازى، — ئەر تۆكمىسەك گېلىمىزدىن غىزا ئۆتمەيدۇ! سەنچۇ؟ قۇماي، قوزغۇن، ئىپلاس ئەرسە يېمىسەك ئېزىقۇڭ كەلمەيدۇ!
— ئەگىنىڭىز ئېشىپ كېتىپتۇ ئەترەت باشلىقى! — دېدى ئۇ تەكەببۇرلۇق بىلەن گىيىدىپ، — باشلىقلاردىن رۇخسەت ئېلىپ يېرەي ، ھېچ بولمىسا كاساڭ قورايدا ھودۇنۇپ تەلىنىۋېلىڭا!
— تىلىڭنى يىغ ناكەس! — دېدى مەنسۇر غەزەپ بىلەن ئالدىغا مېڭىپ، — سېنىڭ شەپقىتىڭ دادىڭدىن ئۆرگەلسۇن. يوقال كۆزۈمدىن!
شۇ چاغدا يېشايۇاندا يېزا باشلىقى تۇرسۇن پەيدا بولدى. روزىمەت يېزا باشلىقىغا قاراپ:
— توك قاغىلار توك تېزەك تالىشىپ چۇقۇرلىشىۋاتقان ئىكەن، ماڭىمۇ!....
لۆڭگىسىنى مۇرىسىگە سېلىۋېلىپ چىشىنى چوتكا بىلەن يۇيۇۋاتقان يېزا باشلىقى مەنسۇرلەر تەرەپكە يالت قىلىپ قاراپ قويۇپ روزىمەتنىڭ سۆزىنى ماقۇللاپ بېشىنى لىڭشىتتى.
مەنسۇر چىشىنى غۇچۇرلىتىپ كۆتەكنى كۈچ بىلەن پىشاڭلىدى. ئەبلىغازى قوللىرى بىلەن بېلىگە تايىنىپ ۋارقىرىدى:

— بۇ خورلۇقنىڭ چېكى بارمۇ ـ يوق مەنسۇركا! نېمىشقا بىز بۇ يەردە خورلىنىمىز، تۆپىمىزدە قاراپ تۇرغان پارتىيە بارغۇ! نېمىشقا ھال ـ دەردىمىزنى ئېيتالمايمىز؟

مەنسۇر بۇنىڭغا تەسەللىي بېرىپ:

— نېمىگە قاينايسەن، پومېشچىكلارنىڭ زولمىغا داد دېمىگەن ئوغۇل بالا تۇرۇپ بۇلارنىڭ يولسىزلىقىغا نېمانچە قاخشايسەن! ئەكبەر كەلگۈچە چىشىمىزنى چىشلەپ چىداپ تۇرايلى، لاي سۇ ئاققان ئېرىقتا سۇزۇك سۇمۇ ئېقىپ قالار!

مەنسۇرنىڭ ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بىلەن يۇغۇرۇلغان مۇنۇ سۆزلىرى ئەبىلغازنىغا سەۋىر ـ تاقەت ۋە غەيرەت بېغىشلىدى. ئۇ ھېيتەكلەرگە بۇرۇلدى ـ دە:

— تۇرۇشمامسەن! مۇنۇ كۆتەكلەرنى چىقىرىپ بولۇپ گوداڭلارنى تۈزلىۋېتەيلى، بەربىر بۇ كۆپچىلىك قىلىدىغان ئىش. بەس سالىدىغان يېرىگە بېرىپ بەس سېلىشىۋال!

ئۇنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئولتۇرغان پومېشچىك، باي دېھقانلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى ـ دە، يەر ئاستىدىن ئالىيىپ قويۇپ گوداڭغا چۈشۈشتى.

ئۇلار ئەمدى قىزىپ جۈۋىلىرىنى سېلىشقاندا مەنسۇر بىلەن ئەبىلغازى قۇلاقچىلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ پېشانىسىدىن پۇرقىراپ چىققان ھورنى ئالقانلىرى بىلەن سۈرتۈۋاتاتتى. . .

ھويلىغا بوز ئېتىنى ئويناقلىتىپ ئاسىم كىرىپ كەلدى. ئۇ مەنسۇرلەرنىڭ يېنىغا كەلدى:

— نېمانچە ئەتىگەن ئىشقا چىقتىڭلار ھوي!

— بۇيرۇق شۇنداق! — دېدى ئەبىلغازى زەردە بىلەن، — مۇنۇ ھېيتەكلەرگە ھەقسىز ئىشلەپ چالىسى قالغان چېغى. چالىسىنى مۇنۇ يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا تۆلەيدىكەنمىز. كۈنىگە 12 سائەت ئەمگەك قىلىسىلەر دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ.

— نېم قىلىۋېرەمدىغاندۇ بۇ تۇرسۇن! — دېدى ئاسىم خاپا

بولۇپ، — بۆلۈم باشلىقى چىن دېگەن ئادەمنۇ ئانچىلا نىم قىلىپ كەتمەيدىغان ئوخشايدىلا!

— مەنمۇ شۇ ئادەم ئاق. قارىنى پەرق قىلارمىكىن دەپ ئويلىۋېدىم، ئۇ ئادەمنۇ تۆرسۈننىڭ تىككەن چاپىنىغا دەزمال بېسىپ بېرىدىغاندەك قىلىدۇغۇ!

— سىلەر بىلەن سۆزلەشمىدىمۇ تېخى؟

— سۆزلەشمەيدىغان ئوخشايدۇ. مەن نەچچە قېتىم سۆزلىشەي، گەپنىڭ ئوڭ. تۆتۈرىنى ئۇقتۇراي دەپ كىردىم. ئۇ كىشىگە زادىلا خۇشياقمىدى، قاپىقىنۇ ئېچىلمىدى. رايىم قايتتى. قېنى ھارۇنى بىر يانغا سۈرەۋەرسۇن دەپ قويۇپ بەردىم. ئۇچ كۈن بولدى ئەمگەككە سېلىۋاتىدۇ. تۆنۈگۈندىن باشلاپ ناشتىدىن بۇرۇنمۇ ئىشلىتىدىغان بولۇۋالدى. تاماققىنۇ ئۆيگە ئەۋەتمەيۋاتىدۇ. ئاڭلىسام سەنمۇ خىزمەتتىن قول ئۈزگەن ئوخشايسەن، بۇ قىلغىنىڭ بولماپتۇ ئاسىم، نېمىلا بولمىسۇن ئەكبەر كەلگۈچە ئىشلە!

— كېپىڭ ئاقمىسا ئىشلەپ نېمە قىلىسەن، — دېدى ئاسىم قامچىسى بىلەن ئېتىنىڭ يايلىنى تاراپ تۇرۇپ، — بۈگۈن يىلقا باقاي دەپ چىقتىم. مەن بۇرۇندىلا يىلقىچى ئىدىم. سىڭگەن زاغرامنى يېمەي نېمىشقىنۇ چوڭ ئەترەت باشلىقلىقىنى قىلغاندىمەن. دەپ كېچىدىن بېرى ئۆز گۆشۈمنى ئۆزۈم يېگۈدەك بولۇپ چىقتىم!

— بولماپتۇ! — دېدى مەنسۇر ئۇنىڭ ئۈزۈكگە بېغىنى باشقىدىن ئۈزارتىپ تۇرۇپ، — سەۋىر قىلايلى. ئەكبەرنى كۈتەيلى! ئۇلارنىڭ يېنىغا مىنىپىڭ يىگىت كەلدى. ئۇ ئۇياق - بۇياققا قاراپ قويۇپ، پۈتى بىلەن قارنى تاتلاپ:

— مەنسۇرکا باشقىلار بىلەن سۆزلەشمىسۇن دېگەنىدى!

دېدى.

— ئاسىم چەت ئەللىك ئەمەس، — دېدى مەنسۇر كۈلۈپ

قويۇپ، — ئېيتىپ قوي مەنسۇر گۈرۈھىنىڭ ئادەملىرى كۆپىيىۋاتىدۇ. ئۇلار يېقىندا قوزغالماقچى!

ئاسىم، ئەبىلغازىلار قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى.

— سېنىڭچە بولغاندا مەنسۇر خىزمەتتىن قول ئۈزمىگىنىم ياخشىكەن - دە؟ — مەنسۇرنىڭ مەدەت بېرىشى بىلەن ئاسىم «خىزمەت تاشلاش» قارارىدىن يالتايغانىدى.

— شۇنداق قىل، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىزنىڭ ئادىمىمىز قالمىسا قانداق بولىدۇ؛ ئەخمەتجاننى ئەكىبەرنىڭ غالچىسى دەپ كاتىپلىقتىن ئېلىپ تاشلاپ ۋاقىتلىق باشقا ئىشلارغا سېلىپ قويۇپتۇ. سەن بولساڭمۇ ئۇستەلنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئۈرۈن تۇتۇپ تۇرمىساڭ قانداق بولغىنى! — ئەبىلغازىمۇ ئاسىمغا مەدەت بەردى. ئاسىم ئېتىدىن چۈشتى - دە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋېلىپ قامچىسى بىلەن قارغا سىزىپ تۇرۇپ:

— بۇلارغا دەپ قويۇپلا چارۋا ئەترەتكە بېرىپ نىم قىلىۋېرەي دېگىنىم، راست مەن چەتكە چىقسام چوڭ ئەترەتتە بىزدىن ئادەم قالمايدىكەن، قېنى ئەمىسە ئەكىبەر كەلگۈچە نىم قىپ تۇراي، — دېدى.

— پۇل توغرىسىدا ناھىيىدە نېمە دېيىشكەنتى؟

— توڭلىتىش توغرا ئەمەس دېيىشكەن. بۇلۇم باشلىقى چىنغا تېلېفونمۇ بەرگەن ئوخشايدۇ. بۇلار بەرمەسنىڭ قازىنىنى ئېسىپ بۇ پۇلغا يېزىغا مېھمانخانا سالىمىز، ماشىنا ئالىمىز دېيىشىپ يۈرۈشىدىغۇ!

— ياخشى، قانچە كەينىگە سۈرسە ئۆزىنىڭ پۇتىنى شۇنچە چىڭ چۈشەيدۇ، — دېدى مەنسۇر تەرلىگەن بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ، — كۆپنىڭ پۇلى ئۇچاقنىڭ كۈلى ئەمەس، ئېپچىقىپ تۇكۈۋېرىدىغانغا!

سېرىق تاغنىڭ شەرقىي بۇرجىكىدىن قۇياش قىزىرىپ چىقتى. قىراۋ بىلەن باراقسان بولغان دەرەخلەردىن ئۇچقۇنلار

چۈشتى. چوڭ ئەترەت ماخوسىنىڭ ئۆگزىسىدىكى ئېگىز بېسىقلىق بېدىكە قونغان قاغىلار تۈمشۈقلىرى بىلەن ئاپئاق، قىراۋ باسقان دۈمبىلىرىنى تاتىلاپ قويۇشۇپ «قاق - قۇق!» قىلىشىپ ئۇچۇشتى. ئاسسىم ئۇچقان قاغىلارغا قاراپ:

— قارغا قاق ئېتىدۇ، ئۇز كۆڭلىنى خۇش ئېتىدۇ دېگەن گەپ بارھە مەنسۇر؟ بۇ ھىكمەتۇاينىڭ قىسىن - قېنىغا پاتمايۇاتقىنىنى دېمەمسەن! ئۇنىڭغا مەھەللە تار كېلىدىغان بولۇپ قالدى. ھارىر سالام - سائىتىمۇ تۇگىدى، ساندۇقتىكى ئېسىل كىيىملىرىنى كىيىپ ماگىزىنغا روزىمەتنىڭ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئۇزى چوڭ ئەترەتنىڭ ھوقۇقىنى قولغا ئاپتۇ، ئۇنىڭ بۇنچىلىك مەنسەپ خۇمارى ئىكەنلىكىنى بىلمەپتىكەنمەن، بىر ھېسابتا ياخشى بولدى، ھىكمەتتەك ئادەملەرنىڭ شېرىن سۆزلىرى نېمىشقا شۇنچە تولا ئىكەنلىكىنىڭ سىرىنى بىلمۇالدۇق.

— ئەزىزىخان يەنە ئايىنىدىمۇ؟ — ئالدىراپ سورىدى ئەبىلغارى.

— ئاينىغىنىنى ئۇققىلى بولمايدۇ، ئۇ بالىدا نېمە گۇناھ؟ تۇرسۇن ماكا ئۇنى چوڭ ئەترەتكە كاتىپ قىلىۋالساق قانداق دەپ مەسلىھەت سېلىۋىدى، مەن ئەخمەتجانچۇ؟ دېۋىدىم جىمىپ قالدى.

— سونۇر تېخىلا شۇ ئايالنىڭ!...

نەق شۇ چاغدا چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىدىن بۆلۈم باشلىقى چىن جۇڭا يېپىنچاقلاپ چىقتى - دە، ئاسسىمغا قاراپ:

— چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسسىم، ياخشى كەپسىز، ئىشخانىغا كىرىڭ! — دېدى.

ئاسسىم مەنسۇرغا تاماكىسىنى بەردى - دە:

— ئۇنداق بولسا سىلەر توغرىلىق بىر سۆزلىشىپ باقاي. پومبىچىك بىلەن ئوخشاش قىلىپ قويغىنى نېمىسى؟ — دېدى.

ئاينۇر كورىدا چاي ئېلىپ كەلدى. مەنسۇر ئورنىدىن تۇرۇپ

ئۆزلىرى ياتاق قىلىۋالغان ئەسكى ھۈجرىغا قاراپ ماڭدى - دە:
— ئەبىلغازى، ھېيتەكلەرگىمۇ ئېيت، دەم ئالىمىز! — دېدى.

ئۆز ۋاقتىدا — بۇ ھەشەمەتلىك قوروسىدا مۇنۇ مۇكچىيىپ يۈرگەن ھېيتەكلەر ھۈزۈر - ھالاۋەت سۈرگەن چاغلاردا مۇشۇ ئۆي مالايلار ياتىدىغان ھۈجرا ئىدى. بىرلا چوڭ لىم، قالغىنى بادرىلار بىلەن يېپىلغان قومۇش، شاخ - شۇمبىلىرى ئىستىن قارىيىپ كەتكەن بۇ ئۆي مەنسۈرغىمۇ، ئەبىلغازىغىمۇ تونۇش ئىدى. زىغىر پاخىلى سېلىنغان سۇپىغا ئولتۇرغاندىن كېيىن ئەبىلغازى ئۈستىدىكى لىمغا قارىدى:

— ئاۋۇ قارلىغاچ ئۇگىسىغا كەم بولغاندا 25 يىل بولدى، — دېدى ئۇ مەنسۈرغا قاراپ، — مەن بىسمىللىسىغا ئۆكۈز ساپان تۇتقان يىلى ئۆكۈزنىڭ پۇتىغا چىش ئۇرۇۋالدىم. قانداق قىلارمەن دەپ ئاخشىمى نەق مۇشۇ يەردە ئوڭدا ياتسام بىر مۇشۇك ئاشۇ قارلىغاچ ئۇگىسىغا قاراپ كېتىپ بېرىپتۇ. ئېگىشىۋېدىم قولۇمغا قۇم چۆگۈن چىقىپتۇ. قويۇۋېدىم مۇشۇك مىياۋلاپ جان ئۆزدى... قارا، شۇ قالىغاچ چاڭگىسى ھازىرمۇ بارکەن...

ئۇنىڭ گېپى ئۇزۇلۇپ قالدى. ئۆيگە جەننەتخان بىلەن دىلەيساخان كورىلاردا چاي، داستىخانلارغا يۆگەپ تاماق ئېلىپ كىرىپ كېلىشتى، دىلەيساخان كىرىپلا مەنسۈرنىڭ مۈرىسىگە بېشىنى قويۇپ يىغلاپ كەتتى:

— چاپادىن باشقىنى بىلمەيدىغان ئاكام. ئۆتمۈشتىمۇ تارتتىڭ، كۆپچىلىكنىڭ خىزمىتىنى دەپ بىر كۈن راھەتقىنا ئۇخلىمىدىڭ، بۈگۈنكى كۈندىزە بىر ناكەسنىڭ گېپى بىلەن...

— يىغلىمىڭ! — دېدى مەنسۈر ئۇنىڭ مۈرىسىدىن تۇتۇپ، — كۆز يېشى بىلەن ماڭا سەۋرى بېرەلەيتتىڭىزمۇ؟

دىلەيساخان دەرھال توختىدى. ئۇلار زىغىر پاخىلى ئۈستىگە تۆڭگىرەك بولۇپ ئولتۇرۇشتى، ئاينۇر ئىسلىشىپ تۇرغان

مەشنى چوخچىلاپ يېرىندىلارنى سىلىپ پۈلىدى.
— ئالغىنا ئاكا. — دېدى دىلەيساخان ھور چىقىپ تۇرغان بىر لىگەن قازان نېنىنى پارچىلاپ تۇرۇپ، — سېنى چوك ئەترەتكە ئېپكىلىۋاپتۇ دەپ ئاڭلاپ كېچىچە ئويقۇم كېلەمدىغان، كۆڭلۈمگە كەلمىگەن خىياللار كېلىپ... — ئۇ يەنە ياغلىقىنى كۆزىگە ئاپاردى.
— كۆز يېشىڭنى ئۆلىمىگىمۇ ئايال قويۇڭ! — دېدى مەنسۇر كۈلۈپ تۇرۇپ، — تۇرسۇن كۆرۈپ قالسا ماڭا چىدىماي يىغلاۋېتىپتۇ دەپ قالمىسۇن يەنە!
— ئۇ - ئۇش! — دېدى دىلەيساخان كۈلۈپ كېتىپ، — ئاغزى - بۇرنۇمغىچە تويغانمەنەي...
ئۇلار ئىشتىھا بىلەن تاماق يەۋاتقاندا كوساباي دېھقانلىق ۋات - ۋات ئايالى تور ياغلىنققا ئورۇلۇپ كىرىپ كەلدى - دە:
— خويمۇ ياخشى مەش بارکەنغۇ، ئاۋۇلارمۇ كىرسۇنلا! — دېدى.
— كىرسۇن، ھېيتۋاقى باي مالايلىرىغا دەپ سالغۇزغان مۇنۇ ئايۋان - سارايلىرىنىڭ راھىتىدىن قۇرۇق قالمىسۇن! — دېدى ئەبىلغازى كۈلۈپ تۇرۇپ.
ھېيتەكلەر كىرىپ داستىخانلىرىنى سىلىپ ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن بولسا ئەبىلغازى قىزىقچىلىق قىلىپ:
— يۇقىرى ئۆتسىلە ھېيتۋاقى ھاجىم، دېگەن بىلەن مالايلار ھۇجرىسىغا قەدەملىرى يېتىپ قاپتۇ. مالايلار بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرۇشلىرى تۇنجى قېتىمغۇ دەيمەن؟ — دېدى.
— راست دېدىڭ بۇرگە! — دېدى سېۋەتباش خوتۇن ئەبىلغازىنىڭ كېچىك ۋاقتىدىكى لەقمىنى ئاتاپ تۇرۇپ، — ھېيتۋاقى ھاجىم تېخى يەنە بىر قېتىم ھەج قىلغاندا ھەمسەپەر بولۇپ قالامسەن تېخى!
— مېنىڭ بىلەن ھەج قىلىپ ھاجىم ساۋاب تاپالمايدۇ.

نېمىشقا دېسىلە جەننەتكە بىللە كىرىۋالسام ھېيتۇاقى ھاجىمغا ئارام بەرمەيمەن. ئاتا - بوۋامنىڭ ھەققىگە بوغۇلغان دەپ دەۋا قىلىپ تۇرۇۋالمەن. دەۋايىم ئېقىپ قالسا ھاجىم يەنە دوزىقى بولۇپ كېتىدۇ - دە!

ئۆيگە مىنىپ بالا كىردى. ئۇ تارتىنىپ تۇرۇپ:

— مەنسۇركام بىلەن ئەبىلغازىكامنى خىزمەت گۇرۇپپىسىدىن چاقىرىۋاتىدۇ، — دېدى.

— مانا ھەجگە ماڭدۇق! — دېدى ئەبىلغازى ئورنىدىن تۇرۇپ.

ئۇلار چىقىپ كېتىش بىلەن دىلەيساخان ئورنىدىن تۇردى:

— كەتمەي تۇرغىن جەننەت، ھازىرلا كېلىمەن! — دەپ تالاغا ماڭدى.

ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن سېۋەتباش خوتۇن بىلەن كۇسا باي دېھقانىنىڭ ئالغاي خوتۇنىنىڭ ئېغىزى ئېچىلدى:

— ۋاي - ۋۇي بۇ دۇنيا دېگەن مۇشۇنچىلىكلا، «بۇ دۆلەت سەندە قالماس، بۇ مەينەت مەندە» دەپتىكەن، بىر مەھەل ۋاي مەنسۇر، ۋاي ئەبىلغازى بولۇپ كېتىۋېدى، مانا ئەمدى ئۇچۇپ يەرگە چۈشتى!

— ئامەت سونۇر تۆگىگە كەپتۇ! — دېدى سېۋەتباش خوتۇن پاخما بېشىنى ياغلىقى بىلەن قوشۇپ تاتىلاپ تۇرۇپ، — لاچىندەك چوكانىنى ئالمىدىغان بوپتۇ.

— ۋاي كىمنى؟

— ئەزىزەم ماشىنچىنى.

— مۇئەللىم قىزنى چۆرۈپتۇ - دە؟

— چۆرەمدىغان، — دېدى ئالغاي خوتۇن ئاينۇرغا لاپ قىلىپ قاراپ قويۇپ، — ماتا كۆينەككە يېپەكتىن گۈل چەككەن بىلەن سىگىشمەيدۇ. پاتمە مۇئەللىمنىڭ خىلىمىدى ئۇ تۆگە! قىزنىڭ ئەقلى جورۇپتۇ. بىر ئوبدان شۇجىنى تېپىۋاپتۇ.

— شۇ گەپ راستمىدۇ؟

— يالغان گەپ ئەل ئىغىزىغا چىقمامدۇ، — دېدى ئالغاي خوتۇن يەنە ئاينۇرغا قاراپ قويۇپ، — شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىمايدۇ. مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن نەچچە رەت كۆردۈم تېخى!

— نېمىنى؟

— نېمىنى بولاتتى، ئەكبەر بىلەن پاتىمە مۇئەللىمنىڭ يالغۇز كوچىلاردا كېچىلەپ يېتىلىشىپ يۈرگىنىنى!

خوتۇنلارمۇ، ئەرلەرمۇ قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى. جەننەتخان غەزەپ بىلەن ئۇلارغا ۋارقىرىدى:

— قايسى تۇشۇكتىن ئىغۋا چىقاركىن دەپ پۇراپ يۈرىدىغان زۇغۇي دەللە. كۆرگىنىڭ يالغان، يالغان سۆزلىگەن تىلىڭ قۇرىسۇن!

ھېيتەكلەر ۋە ئاياللىرى قاينىۋاتقان قازانغا سوغۇقسۇ قۇيۇۋەتكەندەك بىردىنلا ئۆز كويىغا چۈشتى. ھېيتەك دۇئاغا قول كۆتۈردى:

— قېنى ئامىسە، ئاللا ھۈممە رەببىنا. . .

مەنسۇر بىلەن ئەبىلغازى قايتىپ كىرگەندە تامدەك تاتىرىپ كەتكەن ئاينۇر داستىخان يېغىشتۇرۇۋاتاتتى. ئۇ دادىسىنى كۆرۈپ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى. مەنسۇرنىڭ بۇرۇنلىرى. تىك - تىك بولۇپ كەتكەن. قوڭۇر كۆشلىرى لىپىلدايتتى. كۆزلىرىدىن ئوت ! چاقناپ چىشلىرى غۇچۇرلايتتى. قىز دادىسىنىڭ ئالدىغا بارىدى . . دە:

— دادا بىز بۇ مەھەللىدىن يىراق يۇرتقا كۆچۈپ كېتەيلى! — دېدى. بۇنى قىزنىڭ ئاتا ئۇچۇن قىلىۋاتقان غەمخورلۇقى دەپ چۈشەنگەن مەنسۇر قىزنىڭ قويۇق، قاپ - قارا چاچلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— روھىڭ چۈشمىسۇن قىزىم، ئۆتۈپ كېتىدۇ، غەيرەت، سەۋر - تاقەت بىزگە ئەڭ ياخشى يارىدىم، ھەرقانداق

مۇشكۈلچىلىك مانا مۇشۇ غەيرەت، سەۋر - تاقەتتىن قورقمىدۇ. چىشىمىزنى چىشلەپ بىرنەچچە كۈننى، بىرنەچچە ئاينى ھەتتا بىرنەچچە يىلنى ئۆتكۈزسەكلا خاپىلىقلىرىمىز بىراقلا خۇشاللىققا ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. شۇ چاغدا ھازىرقى ھالىمىزنى ئەسلىگەندە بىز ئۆزىمىزدىن رازى بولىدىغان بولايلى، ھەرگىزمۇ ھازىر ئۈچۈن كەلگۈسىدە يۈزىمىز قىزىرىدىغان ئىشنى قىلمايلى بالام!

قىز بېشىنى دادىسىنىڭ كەڭ كۆكرىكىگە قويدى. ئۇ دادىسىنىڭ دۇپ - دۇپ قىلىپ سالماق بىلەن ئۇرۇۋاتقان يۈرىكىدىن ئاشۇ غەيرەت سەۋر - تاقەت، ئۇنىڭ ئۈستىگە چوڭ ئىشەنچ ساداسىنى ئاڭلىماقتا ئىدى. خىزمەت گۇرۇپپىسى تۇرۇشلۇق جايىنى شەرەت قىلىپ قىز:

— ئۇلار نېمە دېدى دادا؟ — دەپ سورىدى.

— ئاخشاملىققا پارتىيە ئەزالىرى ئىچىدە مەسىلە تاپشۇرىسىلەر دەپ ئۇقتۇردى.

— قانداق قىلىسەن ئەمدى دادا؟

— گومىنداڭنىڭ ئوقىمۇ دادىڭنىڭ قولىنى كۆتەرتكۈزەلمىگەن قىزىم، تەكشۈرمەيمەن، بىر كۈنى ئۆزۈڭلارنى تەكشۈرتكۈزىمەن دېدىم!

— يۈر دادا ئۆيگە كېتەيلى، ئۇلار سېنى ھېچنىمە قىلالمايدۇ. بىزنىڭ ئەترەتنىڭ ئادەملىرى سېنى قايتۇرۇپ كېلىمىز، مەجبۇرىي ئەمگەككە بەرمەيمىز دېيىشىپ كەلگىلى قالدى. يۈر، ئۇلار كەلگۈچە ئۆزۈڭ قايتىپ كەتكىن.

قىز دادىسىنىڭ قولىدىن تارتتى. مەنسۇر بىر ئاز ئويلاندى - دە، بايىاتىن بېشىنى ساڭگىلىتىپ تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان ئەبىلغازىغا قاراپ قوللىرىنى شىلتىدى:

— ئەبىلغازى، يۈر كەتتۇق! — دېدى ئۇنلۇك ۋارقىراپ.

شۇ كۈنى كېچىسى خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ تۇرۇشلۇق

ئۆيىدىن پارتىيە ياچېيكا ھەيئەتلىرى بېشى سائگىلىغان، روھى چۈشكەن ھالدا چىقىپ كېلىشتى. ئۇلارنىڭ ئاياغ تاۋۇشلىرىمۇ، يۈتۈلۈشلىرىمۇ سۈرلۈك ۋە قايغۇلۇق ئىدى.

يېرىم كېچىدە مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى زەرەتكالىقنىڭ يېنىدا روزاخۇن پەيدا بولدى. ئۇ مەيدىسىنى كەڭ ئېچىۋەتكەن، بۇرۇنلىرى تىك ـ تىك بولۇپ كەتكەن ھالدا يولدا توختىدى: چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ: تۇنجى پارتىيە ئەزاسىدىن بىرسىنى پارتىيىدىن چىقىرىشتى. مەنسۇرنى ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلدى دېسە كىم ئىشىنىدۇ؟ ياق، بۇنداق قاراشقا چىدىغىلى بولمايدۇ، بۇنداق خورلۇققا چىدىغىلى بولمايدۇ! — دېدى.

ئۇ ھازىرلا پارتىيە ياچېيكا ھەيئەتلىرى يىغىنىدىن چىققان ئىدى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن مەنسۇرنىڭ جىنايەتلىرىنى ئوقۇپ بەردى. مەنسۇرنى چەت ئەلگە قېچىشقا ئۇرۇنغان دېگەن جىنايەت بىلەن پارتىيىدىن چىقىرىشنى قارار قىلىپ، يۇقىرىغا يوللىغانىدى. ئوقۇلۇۋاتقان ماتېرىيال ئادەمنى چۆچۈتكىدەك ئىدى. گويا مەنسۇر، ئەبىلغازىلار چەت ئەلگە قېچىش ئۈچۈن گۇرۇھ ئۈيۈشتۇرغان، ئۇلار ئالمىكسەي بىلەن نۇرغۇن قېتىملاپ خەت يېزىشقان، ئالمىكسەينىڭ خېتىنى كۆپچىلىككە ئوقۇپ بېرىلدى. بۇمۇ ھەيئەتلەر ئۈچۈن كۈتۈلمىگەن يېڭىلىق ئىدى، لېكىن ئۇلار ھامان مەنسۇرنىڭ بۇنداق قىلمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى... ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوقۇلغان «جىنايەت ماتېرىيالى» مەخپى دەپ ئېلان قىلىنغاچقا، يىغىن ئاددىيلا ئاياغلاشقانىدى. يىغىن ئاخىرىدا يېزا باشلىقى:

— مانا ئەمدىكى گەپ، ئاۋۇال كادىرلار ئىچىدە مەنسۇرنى پىپەن قىلىش، كېيىن كۆپچىلىك ئىچىدە پىپەن قىلىش! — دېدى. روزاخۇن بوۋاي شۇ يىغىندىن چىقىپ بۇ يەرگە كەلگەنىدى. ئۇ يەردىن ئازراق توپا ئېلىپ غىجىملاپ تۇتتى. بۇ يەر مەنسۇرنىڭ دادىسىنىڭ تۇپرىقى ئىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا

دەھشەتلىك بىر مەنزىرە گەۋدىلەندى:

1943 - يىلى ئەتىياز، گومىنداڭ چىرىكلىرى ئالۋاڭ تۆلىيەلمىگەن بىر قېرى بوۋاينى باغلاپ ئۇرۇۋاتاتتى. بوۋاينىڭ قانغا بويالغان گەۋدىسىنى كۆرگەن ماھمۇت ئىككى چېرىكنى مۇشت بىلەن ئۇرۇپ يىقىتىپ، بوۋاينى قاچۇرۇۋەتتى. شۇ كۈنىلا ئون نەچچە چېرىك كەلدى. ئۇلار ماھمۇتنى تېپىش ئۈچۈن ئۆيمۇ - ئۆي كىرىپ، ئادەملەرنى ئۇرۇپ، ئۆيلەرنى ئاختۇردى. ماھمۇت تېپىلمىدى! ئۇلار ماھمۇتنىڭ ئانىسى زورەم مومانىنى سۆرەپ ئېپچىقتى. مومانىنىڭ چاچلىرى چۈگۈلغان، قولىي كەينىگە باغلانغان، پېشانىسىدىن ئېقىپ چۈشكەن قان ئۈنىڭ ئېتەكلىرىنى بويىغان. نەيزىلەر يالت - يۇلت قىلىدۇ. مومايي كوچىدا سازايى قىلىنماقتا، ئەللىك بەشىي جار سالماقتا: خالايىقلار ئاڭلىسىدىم دېمەڭلەر، ماھمۇت تېپىلمىسا مۇنۇ قېرى جەددال تىرىك پېتى مېچىت ئالدىدىكى تېرەككە مىخلىنىدۇ!

مومايي ۋارقىرىماقتا: «كۆرۈنمە بالام! مېنىڭ قېرى جېنىمغا مەيلى، ئۇرۇق-ئەۋلادىمىزنىڭ ئەنتى ئۈچۈن سەن ئامان قال! خەير يۈرت، خەير جامائەت!...»

كۈتۈلمىگەن ئىش بولدى — مومانىنى سازايى قىلىپ بىر ئۆيىنىڭ دوخمۇشىغا ئېلىپ كەلگەندە ئۆگزىدىكى پاخال ئارىسىدىن ماھمۇت سەكرەپ چۈشۈپ ۋارقىرىدى: «ھەي چىلبۆرىلەر، قويۇۋەت بىگۈناھ ئانامنى! مانا مەن ماھمۇت!» چېرىكلەر ماھمۇتقا ياماشتى. قەيسەر ماھمۇت مۇشت بىلەن نەچچە چېرىكنى يىقىتتى. چېرىكلەر ماھمۇتنى تۇتالمىدى! خەلق قوزغالدى، تاياق - توخماق، ئارا - گۈرجەك، پالتىلار بىلەن قوراللانغان خەلق يوپۇرۇلۇپ كېلىپ چېرىكلەر بىلەن ئېلىشتى.

— تاڭ، تاڭ! — تا - تا - ئات!...

چېرىكلەر مىلتىق، ئاپتوماتلاردىن ئوق چىقاردى...

جىمىپ قالغان كوچىدا قوللىرىنى كەڭ يېيىپ،

مۇشتۇمىنى چىڭ تۇگۈپ، كۆزلىرىنى ھاياتتەك يوغان ئېچىپ ماھمۇت ۋە ئۇنىڭ ئانىسى ئوڭدا ياتاتتى. ئۇلارنىڭ كۆكرىكىدە قانلار ئۇيۇپ قالغان، ئېتىزدىن يېڭىلا كەلگەن مەنسۇر دادىسىنىڭ قانغا بويالغان جەسىتىنى كۆتەردى، 27 ياشلىق يىگىتنىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئورنىغا غەزەپ - تۇگمەس غەزەپ ئوتلىرى ئېتىلىپ چىقماقتا ئىدى: «جېنىم تېنىمدا بولسا مەن سەن ۋەھشىلەردىن ئىنتىقام ئالىمەن...»

ئۇلار پارتىيە رەھبەرلىكىدە تەلتۇكۈس ئىنتىقام ئالدى!..

...مانا مۇشۇنداق ئادەمنى ۋەتەن خائىنى دېيىشكە بولاتتىمۇ! روزاخۇن خىيالدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەمدى بۇرۇتلىرىنى قايتىدىن بۇراپ، چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسمىنىڭ ئۆيىگە قانداق قىلىش لازىملىقىنى مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ يۇرۇپ كەتتى...

بۇ چاغدا مەنسۇر ئۆزىنىڭ ئىسىق دالىسىدا جوزا قويۇۋېلىپ كىتاب ئوقۇشقا كىرىشكەنىدى. ئۇ مۇشۇ يېقىندىن بۇيان كېچىلىرى نەچچە سائەتلەپ ئولتۇرۇۋېلىپ كىتاب ئوقۇيدىغان بولۇۋالدى. ئۇ دەپتىرىگە بىر نەرسىلەرنى يازاتتى. ئۇنىڭ قاتما قوللىرىدا قەلەم ئاستا، قوپال ھەرىكەت قىلاتتى. ئۇ يېشىل تاشلىق دەپتىرىگە يوغان - يوغان ھەرپلەرنى زېرىكمەي يازاتتى. «مانا مەنسۇر ئەمدى ئىشنى باشتىن باشلايدىغان بولدى. كۆرۈپ تۇرۇڭلار، ئۇ مۇشۇ كىتاب ئوقۇشتىمۇ ھەممىدىن ئۆتۈپ كېتىدۇ جۇمۇ!» دەيتتى كېۋىر توغاي باشقىلارغا. ئەلۋەتتە كېۋىر بۇ گەپنى مەنسۇرنىڭ ھەرقانداق ئىشتا باشقىلاردىن قالمايدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ ئېيتقانىدى. كېۋىرنىڭ نەزەرىدە كىتاب ئوقۇپ بىلىم ئېلىشمۇ غەيرەت - قەيسەرلىكنى تەلەپ قىلىدىغان ئىش. «كىتاب ئوقۇغانسېرى كۆڭلۈم يورۇپ، نۇرغۇن ئىشلارنى باشقىدىن ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم...» مانا بۇ مەنسۇرنىڭ خۇلاسىسى... كىتاب ئوقۇش ئۇنىڭ ھاياتىدىكى يېڭى ئىش،

40نەچچە يىلنى ئەمگەك بىلەن ئۆتكۈزگەن دېھقان ئۇچۇن كىتابقا بېرىلىش ئېغىر ئەمگەك ھېسابلانسىمۇ مەنسۇر بۇ ئېغىر ئەمگەكتىن ھۇزۇرلىنىاتتى. ئۇ ئۆزىنى كىچىك بالىدەك نادان ھېس قىلاتتى. چۇنكى كىتابلارنى ئوقۇغانسېرى ئۇ ئۆزىنىڭ بىلىمسىزلىكىنى چۇشەنمەكتە ئىدى. ئۇ پۇشايمان قىلدى. ئۇ نەچچە ۋاقىتتىن نېمىلەرنى قىلدى؟ ئۇ قەد كۆتەرگەن دېھقانلارنىڭ ۋەكىلى، خىزمەتچىسى سۇپىتىدە خەلق دۇشمەنلىرىگە نەپرەت بىلەن قارىدى. ئۇلارنى كۇرەش قىلدى. ئۇنىڭ قانچىلىك تەر تۆككەنلىكى، قانچىلىك كۇچ سەرپ قىلغانلىقىنى كىم ھېسابلاپتۇ؟ ئېتىز ئارىلاپ پۇشقاقنى تۇرۇپ پۇتۇن - پۇتۇن ياز، كۇزلەرنى ئۆتكۈزدى... تىرىشىپ ئىشلەپ قورۇق چۆرۇپ باغ قىلدى. تاشتىن قىر قوپۇرۇپ ئۆستەك - تومىلارنى ياسىدى. كېچىلىرى ئوغۇت توشۇپ ئاشلىقنىڭ بېرىلىك مەھسۇلاتىنى ئاشۇرۇش ئۇچۇن جان كۆيدۇردى... يەنە نېمىلەرنى قىلدى؟ قولىدىن كېلىدىغان ۋە ئەقلى يېتىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ كۆردى، قولىدىن كەلمىگەن، ئەقلى يەتمىگەنلىرىگە بولسا كۆپچىلىكنى يارەمگە مەسلىھەتكە چاقىرىدى. لېكىن مەنسۇر مانا ئۆزىنىڭ نېمىنى خام قىلغانلىقىنىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدى. ئۇنىڭ خىيالى تۇرسۇنغا كۆچتى:

يېزا باشلىقى تۇرسۇن مۇشۇ يېقىندىن بېرىلا ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ ئىشلىرىغا چىماق ئۇرۇۋاتقىنى يوققۇ، ئۇنىڭ مەنسۇرنى يامان كۆرۇشىمۇ ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى شەخسىي ئاداۋەت ئەمەسقۇ!-

يېزا باشلىقى باشلامچى بولۇپ قوي، توخۇ سويۇپ زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپ، مەشرەپ ئوبناشنى ئۆڭ ئالدۇرۇپ ئويۇن — تاماشىغا بېرىلگەندە مەنسۇر ئۇنى پارتكوم يىغىندا تەنقىد قىلدى. ئۇچ يىللىق تەبىئىي ئاپەت سەۋەبىدىن قىيىنچىلىققا يولۇققىنىدا

چارۋا ماللارنى ئائىلىلەرگە تارقىتىپ بېرىشنى تۇرسۇن ئوتتۇرىغا قويۇۋېدى مەنسۇر: «بىر ماڭدام كەينىگە چېكىنىشكە رۇخسەت يوق!» — دەپ ئورنىدىن دەس تۇردى ۋە دېگىننىنى قىلدى. يېزىلىق پارتكوم تۇرسۇننىڭ خاتا تەشەببۇسلىرىنى تەنقىد قىلغاندا تۇرسۇنغا ئەڭ قاتتىق گەپ قىلغانمۇ مۇشۇ مەنسۇرغۇ! مانا مۇشۇلار ئۈچۈن تۇرسۇن ئۇنى يامان كۆرۈپ كەلگەنغۇ! لېكىن مەنسۇر ئويلاپ بولمىغان ئىشلار تېخى جىق ئىدى. ئويلا - ئويلا ئاخىر ئۇخلاپ قالدى...

مەنسۇر كۆزىنى ئاچقاندا يەرگە يورۇق چۈشكەنىدى، ئۇ ھويلىغا چىقتى ۋە كەتمەن بىلەن جوتۇسىنى كۆتۈرۈپ كىچىك ئەترەتنىڭ ماخوسىغا چىلە قومۇرۇشقا كەتتى.

قىشتىن بېرى ئىش ئۆكۈزلىرى يانقان ئېغىلنىڭ قىغى يېرىم مېتر قىلىنلىقتا ئىدى. مەنسۇر ئۆكۈزلەرنى ئارقا قوتانغا ھەيدەپ ئېچىقىپ ئوت چېچىپ بەردى - دە، ئۆزى يالىڭاچلىنىپ جوتۇ بىلەن قاتتىق يەرنى چېپىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ پېشانىسىدىن تەر چىقتى. يۈگرەك ئات تەر چىققانسېرى قىزىغاندەك مەنسۇرمۇ قىزىپ بارغانسېرى ئىتتىك ۋە دىققەت بولۇپ ئىشلىمەكتە ئىدى ئېغىل ئىشىكىگە بىر دۆۋە قىغ چىقىرىلدى. مەنسۇر ھويلىدىكى ئالدى - كەينى ۋە چەت چۆرىسى توقۇلغان كۆتەك ھارۋىنى سۆرەپ كېلىپ قىغنى ئۇنىڭغا لىقشىتىپ باستى - دە، ئۇنى سۆرەپ «مول ھوسۇللۇق ئېتىز» دېگەن تاختا قېقىلغان شاڭغا — ئۆستەڭ بويىدىكى بۇغدايلىققا سۆرەپ ماڭدى.

ئەتىياز قۇياشى ئالتۇن نۇرلىرى بىلەن قارلىق دالىلارنى نۇرلاندۇرۇپ، قىزىرىپ چىققاندا، مەھەللىدىن ھارۋا سۆرىگەن ئادەم، مول ھوسۇل ئۈچۈن كۈرەشكۈچى دېھقان — مەنسۇر ئېتىزغا قاراپ كېتىپ باراتتى. ئۇ ھارۋىنى سۆرەپ كېتىپ بارغاندا ئۇنىڭ ئالدىغا چوڭ ئەترەت تەرەپتىن ئالدىراپ خىزمەت گۈرۈپپىسىنىڭ ئادىمى يېتىپ كەلدى:

— سالام ئاكا، سىلەردە ئات - ئۇلاق شۇنچە جىق يەنە نېمىشقا ئۆزىگىز سۆرەيسىز؟

— قوش چىقىشقا ئاز قالدى. جانسۇارلارنى ئاياشقا توغرا كېلىدۇ، ئۇكام.

— مەنسۇركا، سىزنى يىغىنغا چاقىرىپ كەلدىم، — ھېلىقى كادىر نېمىشقىدۇ مەنسۇرغا تىكىلىپ قارالمايتتى.

— مەن ناشتا قىلىۋېلىپلا بارىمەن.

— باشقىلار كېلىپ بولدى. سىزگىلا قاراشلىق ئاكا...

مەنسۇر ئانچە ئۆتمەي يىغىن بولىدىغان ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۆي ئىچى جىمجىت، سۇرلۇك ئىدى. ئۇچىنچى چوك ئەترەتتىكى پارتىيە ئەزاسىدىن 16 كىشى يىغىنغا كەلگەنىدى. بۆلۈم باشلىقى چىن يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا ئېگىكى بىلەن باشلاك دەپ شەرەت قىلدى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن قىسقىلا قىلىپ:

— ھازىر سىلەرگە مەنسۇر ماھمۇتنىڭ چەت ئەلگە قېچىش ئۇچۇن گۇرۇھ ئۇيۇشتۇرغانلىقىغا دائىر مەسىلىلىرىنى ۋە خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ ئۇنى بىر ياقلىق قىلىش توغرىسىدىكى يۇقىرىغا يوللىنىدىغان پىكرىنى ئوقۇپ بېرىمەن - دېدى - دە، مەنسۇرنىڭ رەتلەنگەن ماتېرىيالىنى گاراك - گۇرۇك ئاۋاز بىلەن ئىتتىك - ئىتتىك ئوقۇشقا باشلىدى.

مەنسۇر بۇنى كۇتمىگەنىدى، خىيالىغا كەلتۇرۇپ باقمىغان «جىنايىتى» بىرده ئۇنىڭ كۇلكىسىنى قىستايتتى، بىرده غەزىپىنى قوزغايتتى. ئۇنىڭ مۇشتۇملىرى تۇگۇلدى، لەۋلىرى تىترەشكە باشلىدى، كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىدى. يىغىنغا قاتناشقان ئادەملەرنىڭ كۆزلىرى ئۇنىڭغا تىكىلگەن. ئۇ ئادەملەرنىڭ بەزىلىرى ھالاك - تالاك بولماقتا. بەزىلىرى غەزەپلەنمەكتە، بەزىلىرى ئېچىنماقتا ۋە بەزىلىرى بولسا ھۇزۇرلانماقتا ئىدى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئوقۇپ بولۇپ كۆپچىلىككە قارىدى. مەنسۇرنىڭ ئۆتكۈر نۇرلۇق كۆزلىرى بىلەن يېزا باشلىقىنىڭ قىزىرىپ تۇرىدىغان كۆزلىرى ئۇچراشقاندا، يېزا باشلىقى ئىختىيارسىز كۆزىنى قاچۇردى ۋە:

— مەنسۇر نېمە پىكرىڭ بار؟ — دەپ سوئال قويدى.

مەنسۇر ئالدىرىماي ئورنىدىن تۇردى. ئىچ يانچۇقىدىن پاكىزە ياغلىقىغا ئورالغان كىتابىنى ئېلىپ ئۈستەلگە قويدى. ئۇنىڭ ئوت چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىنى ياش قاپلىغان، سۆزلىرى ئۈزۈلۈپ - ئۈزۈلۈپ چىقاتتى.

— مەن پارتىيىگە كىرگەندە خەلقنىڭ بەخت - سائادىتى ئۈچۈن ئاخىرقى بىر تامچە قېنىم قالغىچە كۈرەش قىلىمەن دەپ قەسەم بېرىپ كىرگەنمەن، — دېدى ئۇ قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، — تېخى ۋۇجۇدۇمدىكى قېنىم ئۇرغۇپ تۇرۇپتۇ. دېمەك مەن پارتىيە قويىنىدا، مەن سىلەر بىلەن تېخى ئېلىشىمەن! تۇرسۇن، سەن مېنى يەڭدىم دەپ ئويلامسىنا؟ — مەنسۇر ئۇنىڭ ئالدىغا يوغان قەدەم تاشلاپ يېقىنلاپ كەلدى ۋە سۆزىنى داۋام قىلدى، — پارتىيە بار، بىلىپ قوي، بىرمۇ جىنايەتچى جازادىن قۇتۇلالمايدۇ، بىلىپ قوي، بىرمۇ قارا كۆڭۈلگە ئارام يوق!

ئۇنىڭ ئاۋازى تەمكىن، جارانلىق ئىدى، بۆلۈم باشلىقى چىن ئۇنى چىقىپ كېتىشكە شەرەت قىلىپ قولىنى شىلتىدى. لېكىن ئۇ قىزىل دۇخاۋا بۆك كىيگەن، قارا چىپەرقۇت چاپان تېشىدىن رەخت پوتىسىنى ئىككى ئۇراپ چىڭ باغلىغان، قارا بۇرۇتلىرى تىك - تىك بولۇپ تۇرىدىغان، گەۋدىلىك دېھقانغا تىل تەگكۈزۈشكە ئاجىز ئىكەنلىكىنى سېزەتتى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن يىغىنىنىڭ تۈگىگەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

مەنسۇر ئۆيىگە قانداق يېتىپ كەلگىنىنى سەزمىدى «پارتىيىدىن چىقىرىش» دېگەن سۆز ئۇنىڭ قولىقىدا تۇرۇپدە گۈڭۈلدايتتى. ئۇنىڭ ھاياتى شۇ نام بىلەن تەقدىرداش تۇرسا ئۇ

قانداقمۇ بۇ نامغا يات بىر ئادەم سۆيمىتىدە دۇنيادا ياشىيالايدۇ؟ ئۇ ئۇنتۇر ساريىغا كىردى ـدە، كىگىزگە دۇم ياتتى. ئۇنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلدى، ئۇ بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. بۇ مەنسۇرنىڭ تۇنجى ۋە ئەڭ قاتتىق يىغىسى ئىدى. ئۇ بۇقۇلداپ يىغلاپ تۇرۇپ پىچىرلىدى:

— مېنىڭ يۈرىكىم ھەممىگە چىدايتتى، لېكىن پارتىيىدىن چىقىرىلدى دېگەن سۆزنى ئاڭلاشقا چىدىمايدۇ!

ئۆيگە ئانارخان كىردى، مەنسۇر يېشىنى پوتىسى بىلەن دەرھال سۈرتتى ـ دە، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئايالغا قاراپ زورىغا كۆلۈمسىرەپ قويدى.

مەنسۇر كەچ كىرگۈچە ھارۋا سۆرەپ ئوغۇت توشىدى. ئۇ يالغۇز ئەمەس، ئۇنىڭ يېنىدا پۈتۈن بىرىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ ئەزالىرى، كادىرلىرى بار ئىدى. ئۇلار 1963 ـ يىلقى باھاردا ئۆز يېزىسىدا يېڭى مۆجىزىلەرنى يارىتىش ئۈچۈن سەپ ـ سەپ بولۇپ ھارۋا سۆرىمەكتە ئىدى. بۇ سەپتە مەنسۇر يەنىلا ئەڭ ئالدىدا كېتىپ باراتتى. خىزمەت گۇرۇپپىسى مەنسۇرنى ئەمدى مەجبۇر ئەمگەككە سالالمىغان، چۈنكى پۈتۈن ئەزالار بۇنداق قىلىشقا يول قويمىغانىدى، ئۇنىڭ ھارۋىسىنىڭ يېنىدا «يانداق» بولۇپ كېۋىر توغاي سۆرەپ باراتتى.

— تارت مەنسۇر، بۇيىل ئەزالارنىڭ غەيرىتى چوڭ. 500 مو قوناقنىڭ ھەر موسىغا 15 مىڭ جىڭدىن ئوغۇت بېرىمىز دېيىشكىنىنى قارىمامدىغان، شۇنداق قىلسا موريدىن 800 جىڭ ھوسۇل چىقىدۇ. بۇغدايلارغىمۇ قوشۇمچە ئوغۇت بەرگۈدەك. قاۋانلىقنى ئېچىپ شال تېرىۋالساق... تارت مەنسۇر، قارنى يېرىپ باشلارغا يول ئېچىپ بېرەيلى، ھازىر كۈندۈز، قۇياش يورۇتۇپ تۇرىدۇ، يول ئاچماق ئاسان، بىز قارانغۇ كېچىلەردىمۇ بىللە يول تېپىپ سەپەر قىلاتتۇققۇ، تارت مەنسۇر!

يىگىرمە ئىككىنچى باب

دىلەيساخان چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىغا ئوقتەك ئېتىلىپ كىرىپ كىردى. ئۇ بۈگۈن ئەتىگەن مەنسۈرنى پارتىيەدىن چىقىرىپتۇ دەپ ئاڭلاپ كۆزىگە ياش ئالدى. ئۇنىڭغا بۇ خەۋەرنى پاتىمە يەتكۈزگەنىدى.

دىلەيساخان چوڭ ئەترەتكە كىرگەندە تېخى يېزا باشلىقى كەلمىگەن، ئاسىم ئۈزى يالغۇز مەشكە ئوت قالاۋاتاتتى. ئۇ دىلەيساخانىمىڭ تاتىرىپ كەتكەن يۈزىگە، ئوت چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ:

— دىلەيسەم، ساڭا نېمە بولدى؟ — دېدى.

دىلەيساخانىمىڭ ئاغزىدىن غەرەپ ۋە ئاچچىق سۆزلەر قىزىغان قازانىمىڭ قومىچىدەك كەينى - كەينىدىن ئېتىلىپ چىقتى:

— نېمە بولاتتى، بىلمەيتتىڭمۇ؟ قېنى سېنىڭ پارتىيە ئەزاسى بولغىنىڭ، دىلىغا ياخشىلىق سىغمايدىغان بىر ۋاپاسىز، ئالتۇندەك بىر ئادەمگە قەست قىلىۋاتسا قاراپ تۇردۇڭما! نېمىشقا تۇرسۇنىڭ قىيىسىق كۆزلىرىنى ئويۇۋالمايسەن! نېمىشقا سىلەر ئاشۇنىڭ ئۆزىنى پارتىيىدىن قوغلىمايسىلەر!

ئاسىمنىڭمۇ كۆزلىرى تۇمانلاشتى. دىلەيساخانىمىڭ كۆز ياشلىرى يىپتىن ئاجرىغان ئۇنچىدەك تارىلاپ چۈشمەكتە ئىدى.

— تېخى بۇ ئىش تۈگىگىنى يوق دىلەيسەم، مەن بۇنداق بولارنى ئويلىماپتىكەنمەن. كېچىچە ئۇخلىيالمىدىم. ئۇكام، مەيلى يىغلىما، يىغا بىلەن يامان ئىشنى ياخشى قىلغىلى بولمايدۇ. ئەكبەر ناھىيىدىن كەلسۇن، شۇنىڭغا قاراپ نېم قىلارمىز، ھازىر يامىنى سىلەرنىڭ ئەترەتنىڭ پۈتۈن قىينىلىۋاتقىنى! قۇمۇشنىڭ پۈتى ھەل بولۇپ قالار دەپ

ئىشىنىپ بانكىدىن مىڭ يۆەن قەرز ئېلىپ قىينىچىلىقى بار ئەزالارغا ئاز - تولىدىن نەم قىلىپ تۇردۇق! — ئۇنىڭ گېپىنى دىلەيساخان ئۈزۈپ تاشلىدى:

— ئۇلار قەيەردە؟

— ئاخشام ھىكمەتنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇشتا بوپتۇدەك. شۇ يەردە قونغان چېغى...

دىلەيساخان ئوقتەك ئېتىلىپ كوچىغا چىقتى. ئۇ بېشىغا چالا - بۇلا ئارتىپ قويغان ياغلىقىنىڭ سىرىلىپ چۈشۈپ قالغىنىنىمۇ سەزمىدى، ئۇ يولنىڭ ياخشى - يامىنىنىمۇ تاللاپ تۇرمىدى، ئالدىراپ ماڭغىنىچە مەھەللىنىڭ چېتىدىكى ھىكمەتنىڭ ئۆيىگە يۈگۈردى.

ئۇ ھېيتەكنىڭ ئىشىكىدىن ئۆتكەندە ھويلىدا پوسۇرلاپ يۈرگەن ھېيتەك دىلەيساخاننى كۆرۈپ ھەجايدى.

دىلەيساخان يالىت قىلىپ قارىدى - دە، قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇۋېپ:

— خۇشال بولۇڭاتامسىلا، ھۆر - ھۆر يىغلايسەن، ئالدىرىما! — دەپ ۋارقىرىدى. ھېيتەك يەرگە كىرگۈدەك بولۇپ شۇمشەيدى.

ھىكمەتنىڭ ئىشكى ئالدىدا ئەتىگەندە روزىمەت ئۇشقىتىپ ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ يۈرەتتى. ئۇ ئىككى قولىنى ئىشتىنىنىڭ يانچۇقىغا تىقىپ مەغرۇر ھالدا دىلەيساخاندىن سورىدى:

— شۇنچە سەھەر نېمە دەپ كەلدىڭىز؟

دىلەيساخان ئۇنىڭ ئاۋازىدىكى مەغرۇرلۇق ۋە كەمسىتىشنى كۆتۈرەلەيتتىمۇ؟ ئۇ روزىمەتنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى - دە:

— ئىت ھۆڭلىسا بېشىنى يەيدۇ، سەن نېمە كاپشىيەن؟ — دېدى.

— تاڭ سەھەردە ئاغزىڭغا ياخشى گەپ ئالساڭچۇ ھەي خوتۇن!

— ساڭا ياخشى گەپ زايا كېتىدۇ! — دېدى دىلەيساخان

دەرۋازىغا مېڭىپ، — مەرەزگە خىزمەت قىلغىنىڭغا شۇنچە كالچارامسىنا! بىلىپ قوي، پاقا سېسىق سۇدا كۆكسرايدۇ، چىۋىن ئەۋرەزدە ئەدەيدۇ!

روزىمەت ئۇنىڭ كەينىدىن ھويلىغا ماڭدى:

— توختا دەيمەن ھەي خوتۇن، يېزا باشلىقى ئۇخلاۋاتىدۇ!

دىلەيساخان ھويلىغا كىردى. سۇپىدا ھىكمەت جۇۋىسىنى يېپىنچاقلاپ زوڭزىيىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئالدىدا ھەيدەر خەسىس قولىنى قوشتۇرۇپ تۇرۇپ سۆزلەۋاتاتتى، بىر چەتتە زىۋىرشا بىلەن سۇلايمانمۇ دۇگدىيىپ تۇراتتى.

— قارىڭ ھىكمەتۋاي، بايتالنى 150 يۆەنگە ساتاتتىممۇ ئۆزى؟ .ئەزبىرايى قورقۇتتى. بايتىلمىنى بېرىۋەتسىلا باشقىسىغا مەيلى، ھەممىنى قىلغان شۇ مەنسۇر دېدىڭىزما؟ شۇنداق - دە، ئۆزى. ھەي زىۋىرشا ئېيتقىنا، تام ياقىسىدىكى تېرەكلىرىمنى 20 تەڭگىدىن ئېلىۋالغىنى بىزنى بوزەك قىلغىنىغۇ دەيمەن؟ مەنسۇرنى، ئەكبەرنى كۆزدىن يوقاتتۇق، ئەمدى تېرەكلىرىمنىڭ كەم پۇلىنى ئۇندۇرۇپ بىرەرسىلەر؟ خوي بولدى، ئەمدى مۇشۇ كىچىك ئەترەت دېگىنىنىمۇ. . . . ھىم، ھەي زىۋىرشا ئەترەت باشلىقى بولمىساڭ نېمەڭ خوراپ قالارىدى. . . قولۇڭ ئۇزۇن ئۆزى. . . — ھەيدەر دىلەيساخانغا ئارقىسىنى قىلىۋېلىپ داد ئېيتىۋاتاتتى.

ھىكمەت ئالدىراش كىرگەن دىلەيساخاننى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ دىلەيساخانىنىڭ ئەلپازىدىن جەزمەن يېزا باشلىقى بىلەن ئۇرۇشقىلى كەلگەنلىكىنى سەزدى.

— قېنى ھېلىقى ئەتىۋالىقىڭلار! — دىلەيساخان «ئەتىۋالىق» دېگەن سۆزنى كۆتۈرۈپ ئېيتتى. ھىكمەت ھىجايدى:

— كېيىم كېيىۋاتىدۇ سىڭلىم، قېنى دالانغا كىرىڭ!

— چاقىرىڭ، قېنى يامان بولسا مېنىمۇ جازالىسۇن!

— ئاستا - ئاستا، — دېدى ھىكمەت سۇپىدىن چۈشۈپ،

— مەنسۇرنىڭ ئىشىغا خاپا بولۇۋاتىسىزغۇ تايىنلىق. دۇرۇس، سىز ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى كۆپ كۆرگەن. بىراق بۇ سىز بىلەن بىز ئارىلىشىدىغان ئىش ئەمەس. ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ ئۇكام!

— ئەجەب ئارىلاشماس بولۇۋاپسىزغۇ ئەمدى؟ بىزنى بىلمەيدۇ دەمسىزا، چوڭ ئەترەتتىكى قايسى ئىشقا ئارىلاشمىدىڭىز؟ ئاتىڭ ئۆلۈمى ئىتتەك بايرام دەپ، سىلەرزە كېچىچە ئۇخلىماي ناغرا - سۇناي چېلىپ چىققان ئوخشايسىلەر - دە، تولا سۆزلىمەي چاقىرىڭ دەيمەن!

ھېكمەت تامدەك تاتىرىپ كەتتى:

— مونۇ ئايال نېمىلەرنى دەۋاتىدۇ؟

— ئالجىمىغانسىز، — دېدى زىۋىرشا ئاچچىقى بىلەن، — ئاغزىم بار دەپ دەۋەرگۈلۈكمۇ!

— ھە، سېنىڭمۇ يېغىرىڭغا تەگدىممۇ نېمە! — دىلەيساخان زىۋىرشاغا بۇرۇلدى، — مەنسۇرنى جازالىغانغا شۇنچە كېرىلىپ كەتتىڭما! بىلىپ قوي، مەنسۇر يېقىلسا بىزبار، سېنىڭ، مۇنۇ سۇلايمان گۇر - گۇرنىڭ كېكىردىكىدىن قولىمىزنى بوشاتمايمىز!

زىۋىرشانىڭ بۇرۇتلىرى تىك - تىك بولۇپ كەتتى. سۇلايمان بولسا جۇۋىسىنىڭ يېڭى بىلەن بۇرنىنى توراپ تۇرۇپ روزىمەتكە قاراپ ھېجىيىپ قويدى. زىۋىرشا نېمە قىلالىسۇن، بۇ ئايالغا قول تەگكۈزگىلى بولاتتىمۇ، گەپ بىلەن قانداق بەرى ئالغىلى بولىۇن! ئۇ ياقىسىنى تۇتتى ۋە ھەيدەرگە قاراپ:

— قانداق شەيتان بىزنى بۇ يەرگە ئېپكىردى — ھە، ماۋۇ ئاھانەتنى كۆرمەمدىغان! — دېدى.

ھەيدەر دىلەيساخانغا سىيلىق گەپ قىلىشقا ئۆتتى:

— دىلەيسەم ئۇكام، بۇ ھۆكۈمەتنىڭ ئىشىكەن، بىرسىنى جازالايدىكەن، بىرسىنى مۇكاپاتلايدىكەن ئۆزى، ئويۇنىماڭ ئەر باپ بىلەن ئۇرىدۇ ھەرباب بىلەن دېگەن سۆز بار ئۆزى، يېڭا باشلىقى

بىلەن تاكاللىشىمەن دېگۈچە ئاستا ئۆيىگىزگە قايتىسىلا، سەت بولىدۇ. ئۆز ۋاقتىدىكى ئەر - خوتۇنچىلىقىڭلار توغىسىدىن ئۆزى...
— سىز ھەيدەر ئاكا، يامانغا بان تاياق بولۇپ بۇرنىڭىزغا پېمىگەنمۇ تېخى! بىر بايتال ئوچۇن سىز دەۋا قىلىپ، كېلىسىزۇ، مەن نېمىشقا پوتۇنسۇزۇك بىر چوك ئەترەتنىڭ ئىشى ئوچۇن بۇ يەرگە كەلمەيدىكەنمەن! تۇرسۇن بىلەن مېنىڭ ئارامدىكى ئەر - خوتۇنچىلىق توغىسىدىن بىلەن كۆرەش تۇغىسىنى يوق!
ھېكمەتلەر بىر بىرسىگە قاراشىسى. ئۇلار خۇددى ئەمەن چاينىۋالغاندەك تەرىنى تۇرۇشتى.
— چاقىرمىسىڭىز ئۆزۈم كىرىمەن! — دېدى دىلەيساخان سۇپىغا قاراپ مېڭىپ.
باياتىن ھەممە گەپنى دېرىزىدىن ئاڭلاپ تۇرغان يېزا باشلىقى ئايال ئۆيگە كىرگۈچە ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئەپلەپ - سەپلەپ ئۇنى يولغا سېلىۋەتمەكچى بولدى.
- ھە، نېمە گەپ؟ — بوسۇغىدا يېزا باشلىقى پەيدا بولدى.
— سەن قاچانىمچە بىزنى ئايلاغ - ئاستى قىلىسەن! — دېدى دىلەيساخان قوللىرىنى يېزا باشلىقىغا شىلتىپ تۇرۇپ، — مەنسۇركام يېزىسىزدىكى تۇنجى پارتىيە ئەزاسى، سەن نېمە دەپ ئۇنى پارتىيىدىن چىقىرىسەن؟
تۇرسۇن زوربىغا كۈلۈمسىرىدى:
— مەن بىر ئادەم قانداق قىلىپ پارتىيىدىن چىقىرالايتتىم، پارتىيىگە ئېلىشىمۇ، چىقىرىشىمۇ مەن بىر كىشىنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغۇ!
— بىرسىنى پارتىيىدىن قوغلىسام، بىرسىنى ئىزىمەتتىن يۇتكىۋەتسەم، بىرسىنى سولىتىۋەتسەم مۇشۇنىڭ بىلەن ئۇچىنچى چوك ئەترەتتىكىلەرنىڭ پۇتى چۇشۇلىدۇ. قانىتى سۇنىدۇ، مەن ئۇلارنى نەنى خالىسام شۇ يەرگە يېتىلەپ ماڭمەن دەپ ئويلامسىنا! بىلىپ قوي، بىز ئەمدى سېنىڭدىن ھېسابىنى ئالىمىز!

يېزا باشلىقى تۇرسۇن يۇمشاق گەپ كار قىلمايدىغانلىقىنى چۈشەندى، قولىنى كەينىگە تۇتۇپ تۇرۇپ دوق قىلدى:
— ۋاتىلدىماي، تىلىڭنى تارت ھەي!
— مەن ساڭا ناخشا ئېيتىپ بەرگىلى كەلمىدىم، دېگىلى كەلدىم، دەيمەن قېنى، يامان بولساڭ تىلىمنى كېسىۋەت!
دىلەيساخان ئۇنىڭغا شىپقىدى. يېزا باشلىقى ھېكمەتكە قارىدى، يېزا باشلىقى ھېكمەتنىڭ بۇ قارىشىدىن سۆرەپ ئېپچىقىۋەت دېگەن مەنىنى چۈشەندى ـ دە، ئارىغا كىرىپ:
— قويۇڭ دىلەيساخان، يېزا باشلىقى چوڭ ئەترەتكە بارغاندا دەڭ، ئۆيدە مېھمانلار بار، سەتچىلىك بولىدۇ، — دېدى ۋە دىلەيساخاننىڭ يېڭىدىن ئاستا تارتتى.
دىلەيساخان قولىنى سىلكىدى ۋە تېخىمۇ ۋارقىراپ سۆزلەشكە باشلىدى:
— مەنسۇركام كىم، سەن كىم؟ بۇنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ. تېزەك بىلەن تىللانى خەلق ياخشى ئايرىيدۇ!
— تارت تىلىڭنى!
يېزا باشلىقى قولىنى شىلتىپ دىلەيساخانغا دېۋەيلىدى. نەق شۇ چاغدا يارقۇز پەيدا بولدى:
— قولۇڭنى تارت ھەي!
تۇرسۇن يالت قىلىپ قارىدى، ئۆزىنىڭ ئوغلى غەزەپلىك كۆزلىرىنى تىكىپ ھومىيىپ تۇراتتى، يېزا باشلىقى كەينىگە چېكىندى. دىلەيساخان ئۆزىنى چىرماپ تۇتۇۋالغان ئادەملەرنىڭ قولىدىن بوشىنىش ئۈچۈن يۇلقۇناتتى.
يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا ئەلەم قىلدى. دىلەيساخاننىڭ ئۆتكۈر تىلىمۇ، ئاۋۇ ئوغلىنىڭ ئۆزىگە قىلغان تۇنجى سۆزىمۇ، تۇنجى قېتىملىق غەزەپلىك تىكىلىشىمۇ ئۇنىڭغا ھار كەلگەندى. ئۇ ئەتراپتىكىلەرگە قاراپ ۋارقىرىدى:
— مۇنۇلارنى كۆزۈمدىن نېرى قىلىڭلار!

زۇبەرشا. ھەيدەر، روزىمەت ۋە ئۆيدىن چىققان بىرنەچچە كىشى بولۇپ دىلەيساخان بىلەن يارقۇزنى تالاغا چىقىپ كېتىشكە دەۋەت قىلاتتى.

دىلەيساخاننىڭ ئاغزى بېسىلمايتتى. ئۇ يېزا باشلىقىنىڭ ئۆزى بىلىدىغان قىلمىشلىرىنى قويماي ئېچىپ تاشلىدى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن سۇپىدا قولىنى كەينىگە قىلىپ ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭاتتى. ئۇنىڭ بېشىغا كالتەك بىلەن ئۇرغاندىمۇ ئۇ مۇنچىلىك ئازابلانمىغان بولاتتى.

. . . . قايسى بىر يىللىرى، ئاشۇ قاراڭغۇ جەمئىيەتتە نامرات بالىسى — ئوروق، خىيالچان، كەم سۆزلۈك تۇرسۇن، قوشنىسىنىڭ يالىڭاياغ گۈسۈلدەپ ماڭىدىغان، يىرتىق كۆينەك، ياماق چۈشكەن قارا جىلىتكا كىيىپ يۈرىدىغان قىزغا ئوت كاۋاپ بولۇپ كۆيگەن ئەمەسمىدى؟ قىز ھەر قېتىم سۇغا چىققاندا تۇرسۇنمۇ پاكا قوروقلۇق باغقا چۈشۈپ، بۇك شۇڭلار ئارىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ قىزغا چالمىلارنى ئاتاتتى. قىز ئۇزۇن چاچلىرىنى كەينىگە سىلكىپ شوخلۇق قىلىپ، چۈمۈچ بىلەن شۇڭلارغا قارىتىپ سۇ چاچاتتى. تۇرسۇننىڭ بەدىنىگە چۈشكەن سوغۇق سۇ شۇنچىلىك راھەت بېلىنەتتى: « سېنىڭ بىلەن بىللە ئۆمۈر ئۆتكۈزسەم نېمە ئارمان قالسۇن» دېگەنىدى شۇ چاغلاردا تۇرسۇن. تۇرسۇننىڭ دېگىنى بولدى. قىز تۇرسۇن بىلەن بىر ئاتىنىڭ كەينىگە مىنگىشىپ ياقا يۇرتلارغا قېچىپ كەتتى ۋە ئۇلار كېيىنچە توي قىلىشتى . . . تۇرسۇن بىلەن تۇنجى ياشلىق ھەۋەسلىرىنىڭ لەززىتىنى ئورتاقلاشقان قىز يەنە شۇ تۇرسۇن بىلەن كونا جەمئىيەتنىڭ يوقسۇزچىلىقى، خورلىقى، قېقىندا - سوقىنىدىچىلىقىنى بىللە تارتقان ئايالى — دىلەيساخان بۇگۈن تۇرسۇنغا غەزەپ - نەپرەت بىلەن تىل ياغدۇرماقتا. . . راست، دىلەيساخاننىڭ ئېيتقانلىرىغا قارشى تۇرسۇن نېمىمۇ دېيەلىسۇن! يېڭى ئازاد بولغاندا دىلەيساخانمۇ باشقا يوقسۇللاردەك دەرد

تۆككەن. دىلەيساخاننىڭ ئانىسى تومۇزدا پومېشچىكنىڭ نېنىنى ياقاتتى. «چاچلىق قىز» — دىلەيساخان باينىڭ ئەكە، خانم - سېمىز قىزنىى كۆتۈروپ «ھاپ تۆكىلەك» قىلىپ ئويناتاتتى. بىر كۈنى تۆت ياشقا كىرگەن ئەكە قىز دىلەيساخاننىڭ ئىككى مۈرىسىگە دەسسەپ ئۆرە تۇرۇشقا تەمشەلدىيۇ. كېلەكسىزلىكىدىن يىغلىدى. باي خوتۇنلىرى جار - جۇر قىلىشتى، لېكىن شۇ چاغدا بىر سامان كوشىكىدە سامان كۆتۈرۈپ چىقىپ كېلىۋاتقان تۇرمۇن ئېتىلىپ كېلىپ، سېمىز قىزنى تۆتۈۋالغان، قىز ھېچنەرسە بولمىغاندى. ئەمما باينىڭ خوتۇنى كۆسەي بىلەن دىلەيساخاننى قوغلاپ يۇرۇپ قاتتىق ئۇردى. كوسەينىڭ جۇلقى چىقتى. دىلەيساخاننىڭ ئانىسى تومۇزغا چىدىسۇنمۇ. يالتۇنجاپ تۇرغان تونۇرنىڭ تەپتىگە چىدىسۇنمۇ، مۇنۇ بالغۇز قىزنىڭ ئالدىگە چىدىسۇنمۇ! ئايال بېشىنى تۆتۈتتى - دە. ئوڭدىسىغا ئۆچۈپ كەتتى ۋە شۇ ياتقىنىچە ئۆرە بولالمىدى... شۇ چاغدا تۇرسۇن دىلەيساخان ئۆچۈن ياقا يىرتتى... لېكىن ھازىرچۇ، ھېلىقى دىلەيساخاننى تاياققا قويغان ئەكە تايتاق، كېلەكسىز قىز تۇرسۇننىڭ ئايالى سۆيۈملۈك ئادىمى...

مەتسۇر ئۆچۈن جان كۆيدۈرۈپ ئېيتسۇاتقان بۇ سۆزلەرگە ئەلۋەتتە دىلەيساخاننىڭمۇ نەپرىتى، غەزىپى سىڭگەن، شۇنداق بولماي مۇمكىنمۇ؟ ئاۋۇ يارقۇزچۇ؟ ئۇ تۇغۇلغان كۈنى تۇرسۇن قانچىلىك خۇشال بولغان، بالا بۇدرۇق بولۇپ دادىسىغا يامىشاندىچۇ؟ تىلى چىقىپ: «داددا» دېگەندە تۇرسۇننىڭ جانلىرى ئېرىمىگەنمىدى، ئايىغى چىقىپ ئەگىشكەندە ئۇنى تاشلاپ كېتىشكە قىيمايتى - ئەمدىلىكتە ئېلىپ كەتمىگەنمىدى؟... مانا ھازىر شۇ بالىسى نەپرەتلىك كۆز بىلەن قاراپ «قولۇڭنى تارت» دېمەكتە....

تۇرسۇن ئاجرىشىپ كەتكەن ئايالى بىلەن تاشلىنىپ كەتكەن ئوغلىنىڭ غەزىپىدىن ئۆزىنىڭ ھالىنى چۈشەندى، ئايالى بىلەن

ئوغلى مىكلىغان ئەمگەكچىلەرگە ۋەكىللىك قىلماقتا ئىدى. . .
ياق، تۇرسۇن بەربىر ئۇنداق چۈشىنىشنى خالىمايدۇ. ئۇ كۆزلىرىنى يۇمدى ۋە چىشىنى غۇچۇرلىتىپ:
— قىساسخورلار! — دېدى.
— يېزا باشلىقى، مېنىڭ زادى نېمە مەسىلەم بار؟
يېزا باشلىقى ئالدىدا تىك تۇرغان سونۇرنى كۆردى.
— سەن نېمە دەيسەن؟
— روزىمەتنى ئۇرغىنىم ئۈچۈن مېنى جازالىدىڭىز، يەنە ئاڭلىسام. . .
تۇرسۇن غالىلداپ تەتۈرەپ كەتتى. ئۇ نە گەپ قىلىشنى، نە ھەرىكەت قىلىشنى بىلمەيتتى. ئۇ دەرۋازا تەرەپكە قارىدى. ئۇ ياقتا ئادەملەر دىلەيساخان بىلەن بارقۇزغا نەسىھەت قىلىشاتتى. بىردىنلا سونۇرنىڭ يېنىدا ئۇزۇن بۇرۇتلىرىنى قۇلىقىغا قايرىپ قويغان كېۋىز توغاي پەيدا بولدى. ئۇمۇ بىر نېمە دېمەكچى بولۇۋاتاتتى. ئاڭغىچە بىر: باشلىقى تۇرسۇن:
— قېنى. كېسىكلار بولسا چوڭ ئەترەتكە بېرىپ بىر بىردىن دەڭلار، مەن ھارۋا چوڭ ئەترەتكە بارىمەن! — دەپ ۋارقىرىدى - دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ، ھىكمەتنىڭ ساريېغا كىرىپ كەتتى. ئۇ يەردە پەي ياستۇقلارغا تايىنىپ تالادىكى ۋاڭ - چۇڭنى ئاڭلاپ بۇلۇم باشلىقى چىن يېنىچە ياتاتتى. تۇرسۇن ئۈيگە كىرىپ چۈشكۈن ھالدا ۋارقىرىدى:
— مانا بۇلۇم باشلىقى چىن، يۇمشاق چاربۇ، قاتتىق چارمۇ ئەستايىدىللىق ئوخشايدۇ. بىز بىر دۈشمىنى مېنىۋالدۇق، يە چوشەلمەيمىز، يە ماڭالمايمىز، مانا باش قېتىمچىلىق دېگەن!
بۇلۇم باشلىقى چىن كۆلۈمسىرىدى ۋە بېشىنى لىڭشىتىپ:
— ئىرادىلىك ئادەم قىلغان ئىشىغا پۇشايمان قىلمايدۇ، بۇ ۋاڭ - چۇڭنىڭ كارى چاغلىق، پەشمى قېقىپلا كەتسىگىز تۇگىدى. لېكىن مېنىڭ ئەسىرەيدىغىنىم ئەكبەر، ئۇ بە لى

زۇكۇنى، يە ئادىلجاننى باشلاپ كېلەرمىكىن دەيمەن. مەنسۇرنىڭ ھېلىقى ماتېرىيالى ياخشى رەتلەنگەنغۇ - ھە؟ چەت ئەللىنىڭ خېتى، گۇۋاھچىلارنىڭ ئىسپات ماتېرىياللىرى... مانا بۇلار بىزنىڭ تىلىمىز!

ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىنى تۇگىتەلمىدى. ئۆيگە پارتكوم كاتىپى ئالدىراپ كىرىپ كەلدى:

— ناھىيىدىن ئادەم كەلدى، — دېدى كاتىپ ئاستا پىچىرلاپ، — مۇشۇ چوڭ ئەترەتتىكى روزىمەت دېگەن ئادەم بىلەن سۇلايمان دېگەن ئادەملەر ھايانكەشلەر گۇرۇھىنىڭ قاتناشچىلىرىكەن، روزىمەتنى يېزا ساقچىسى ناھىيىلىك ساقچىغا ئاپىرىپ بېرىدىكەن. سۇلايمان ھازىرچە ئەترەتتە تۇرۇپ تۇرىدىكەن.

ئەترەت باشلىقى چىن ھېچ ئىش بولمىغاندەك بىپەرۋالىق بىلەن:

— يېزا باشلىقى سىز بۇ ئادەملەرنى بىلەمسىز؟ — دەپ سورىدى.

يېزا باشلىقى پەس ئاۋاز بىلەن:

— روزىمەت دېگىنى بايىقى بىر كۆزىدە ئېقى بار يىگىت شۇ، سۇلايمان دېگىنى مۇشۇ سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئامبارچىسى! — دېدى.

— ھىم! — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن سول يېنىغا ئۆرۈلۈپ يېتىپ ئەسنۇھلىپ، — دىدىمغۇ، ئۇچىنچىسى چوڭ ئەترەتتە ھەرقانداق يامان ئادەم تېپىلىدۇ. بۇ مەنسۇر دېگەن نەرسە ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنى غۇلجا شەھىرىدىكى ئەركىن بازارغا ئوخشىتىپلا قويغان. مەنسۇرنىڭ ماتېرىيالىغا، ھېلىقى ئەكبەرنىڭ ماتېرىيالىغىمۇ مۇنۇ ئىككى يېڭى دۇشمەننى تېركەپ قويۇش كېرەك.

— لېكىن ئاممىنىڭ مۇشۇ ئىككى ئادەم توغرىسىدىكى پىكىرلىرىنى بىز بېسىپ قويغان بۆلۈم باشلىقى، — دېدى

تۇرسۇن شۇرلاپ تۇرۇپ.
— ئەھۋال مۇرەككەپ، بېسىپ قويغىنىمىز شۇ چاغدا توغرا ئىدى. ساقچىغا تاپشۇرۇپ بەرگىنىمىزمۇ ھازىر توغرا، — دېدى بۆلۈم باشلىقى ئۇنلۇك قىلىپ ئۇ يېزا كاتىپىغا قارىدى:
— لى زۇڭخۇادىن خەۋەر بارمۇ؟
— ناھىيىگە چىقىپتۇ، - دېدى كاتىپ ئورنىدا تەك تۇرۇپ. - ئەتە - ئۆگۈن قايتىپ كېلىدىكەن.
ھىم! - دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن يەنە بىر ئېغىزلىپ، - كۆرگەنسىز يولداش كاتىپ، مۇنۇ ئۇچىنچىچوڭ ئەترەتتە سىنىپىي دۇشمەن بەكمۇ تولىكەن. ھەتتا ئۇششاق بالىلىرىمۇ، ئاياللىرىمۇ مەنسۇر گۇرۇھنىڭ گېپىنى قىلىدىكەن.
— مەسىلە ئېغىر بۆلۈم باشلىقى، — دېدى يېزا باشلىقى تۇرسۇن بېشىنى ئېغىتىپ، — تېخى پاش بولمىغان مەسىلىلەر، پېچىتى بۇزۇلمىغان ئىشلار بار. بۇ يەر راستلا قاراڭغۇ جاڭگال. مېنىڭچە بۇ يەردىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك يارامسىز. بۇ يەر ئۆزۈل - كېسىل بولمۇغىچە سىزنى قويۇپ بەرمەيمىز بۆلۈم باشلىقى!
— ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت پۈتۈن دۆلەت يېزىلىرىغا نىسبەتەن بىر كېلىتكا، — دېدى بۆلۈم باشلىقى چىن خوشال بولۇپ، — جۇڭگودا يۈز بېرىۋاتقان ئۆتكۈر سىنىپىي كۈرەش ئاساسەن يېزىدىن ئىبارەت بۇ بازىنى تالىشىتا بولۇۋاتىدۇ. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىكى مېنىڭ تەكشۈرۈپ، تەتقىق قىلىشلىرىم بۇ ھەقتە تېنى ئىسپاتلىماقتا!
ھىكمەت جوزا قويغىلى كىردى. ئۇلار چۆچۈرە بىلەن غىزالاندى - دە، ئالدىراپ چوڭ ئەترەتكە قايتتى.
يولدا كېلىۋېتىپ ھەيدەر خەسىس يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا يانداشتى. ئۇ كەشتى شاقىلدىتىپ تەستە مېڭىپ:
— بايتال... قاراپ تۇرۇپلا كۆزى ئوچۇق كېتەمدۇ ئۆزى، —

دېدى.

تۇرسۇن ئۇنىڭغا ئالايدى. . . . تۆنۈگۈنلا ئۇنىڭ شىكايىتىنى ئەستايىدىل ئاڭلىغان يېزا باشلىقى بۈگۈن نېمە بولدىكىنە؟ ئەكبەرنى خىزمەتتىدىن توختاتتى، مەنسۇرنى پارتىيەدىن قوغلىدى. يېزا باشلىقى ئەمدى ئۆتكەنكى «كەڭ قوللۇق» لىقىنى باشلايدىغان ۋاقىت يەتتىغۇ! ھەيدەرنىڭ ئەرزان باھالانغان مالللىرى، ئېتى، نومۇر بېرىمىز دەپ ئەترەتكە ئېلىۋالغان قومۇشلىرى قولىغا يانىدىغان ۋاقىت كەلمىدىمۇ - ھە؟ بۇ نەرسىلىرى قولىغا يانمىسا يېزا باشلىقى ئۇچۇن ياقا يىرتقىنىنىڭ نېمە پايدىسى بولدى؟

زۇبەرشا كېچىچە نېمىلەرنى ئويلىمىدى: قاۋانلىق ئېچىلمايدۇ، ئەترەتنىڭ ئىشىمۇ بۇرۇنقىدەك بولىدۇ. سۇلايمانمۇ، زۇبەرشامۇ خىزمىتىنى قىلىدۇ. زۇبەرشا يەنە بېيىۋېرىدۇ... ئاخشام قىلغان بۇ شېرىن خىيالى ئىشقا ئاشمىدىغان ۋاقىت كەلمىدىمۇ - ھە. . . . ئۇلار ئۇمىد كۈتۈپ يېزا باشلىقىنىڭ كەينىدىن يەنە ماڭدى. چوڭ ئەترەتكە يېتىپ كەلگەندە ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرغان غەزەپلىك كۆزلەرنى كۆردى. ئۇلار پاتمە، شياۋدۇڭ، ئاينۇر، ئارزۇگۈللەر ئىدى. مانا، چوڭىنى يىقىتىساڭ كېچىكى چىقىۋاتقان، بىرسىنى يۆتكىۋەتسەڭ يۈزى ئورنىغا دەسسەۋاتقان، چۈمۈلىنىڭ ئۈۋىسىغا ئولتۇرۇۋالغاندەك بولۇپ قالدىغۇ كىشى! — تۇرسۇن پىچىرلىدى.

مەنسۇرنى پارتىيىدىن چىقاردى دېگەن خەۋەر ئۆيمۇ - ئۆي تارقالدى. تارقاتقۇچىلارنىڭ كۆپچىلىكى ئۆز غەزەپلىرىنى ئىچىگە سىغدۇرالمىغانلار، ھەيران قالغۇچىلار، قالغانلىرى خۇشال بولغۇچىلار.

تۆنۈگۈندىن بېرى مەنسۇرنىڭ ئۆيىدىن ئادەم ئۈزۈلمىدى. كىرگۈچىلەر: «قانداق بولۇپ كېتىپ باردۇ - ھە»، «ئۇلارنىڭ

ساقسى ئالچۇ چوشۇۋەرمەس!»، «بۇنىڭلىق بىلەن كىمنىڭ قورقمتالايدۇ!»، «ياق لى شۇجى كەلسە بۇلارغا تېتىيدۇ»، «تۇرسۇننىڭ ئۆزىنى پارتىيىدىن قوغلاش لازىم ئىدى!.....» دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىشاتتى. مەنسۇر ئۇلارنى روھلاندۇرۇش ئۈچۈن ياخشى گەپلەرنى قىلاتتى:

— لاچىننى قىلتاق بىلەن تۇتقىلى بولمايدۇ. دەريانى قۇرۇم بىلەن ئېتكىلى بولمايدۇ. تۇھمەت بىلەن ئادەم يىقىتىدىغان چاغلار ئۆتۈپ كەتكەن. بۇ دەۋردە تۇھمەت قىلغۇچىلارغا ياخشى كۈن يوق. مېنىڭ خۇشاللىقىم بار، سەۋەبى، ئۆزىنى كۆرسىتىدىغانلار تېزرەك كۆرسەتكىنى ياخشى. ئۇلار بىزنىڭ تېز، سە گەكرەك مېڭىشىمىزغا سەۋەب بولىدۇ!

بۈگۈن كەچقۇرۇن ئۆيگە ئاسىم، روزاخۇن، ئەخمەتجان، ئەبىلغازى، كېۋىر، پاتىمە، شىاۋدۇك، شىاۋلى، دىلەيساخان قاتارلىق بېزا ئاكتىپلىرى توپلانغان. ئۇلار يېزا ئادىتى بويىچە كۆڭۈل ئىزلەپ كېلىشكىنى يوق. «قانداق قىلىش كېرەك؟» دېگەن مەسىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن توپلىنىشقان.

مەنسۇر پارتىيىدىن چىقىرىلدى دەپ ئېلان قىلىنغار بولسىمۇ، ئۇنى يېزا ئاكتىپلىرى ئۆز قاتارىدىن ھەيدىمىدى، بەلكى مەنسۇر يەنىلا ئېلىشىشنىڭ ئالدىنقى قاتارىدا تۇرۇۋەردى.

— ھىكمەت نېمە ئۈچۈن بۇ مەھەللىگە چىقتى، زادى ئۇ كىمنى پاناھ تارتىپ چىقتى؟ ئاسىم ئۆزىنىڭ ھىكمەت ھەققىدىكى گۇمانلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۆزىنىڭ يېزا باشلىقىنىڭ كەينىگە كىرىپ ھىكمەتنى يىقىن تۇتقانلىقىنى، ئەكبەر بىلەن چىقىشالمىغاندا ھىكمەتنىڭ بەرگەن مەسلىھەتلىرىنى، ئۇنىڭ قاراشلىرىنى، ئىككى يۈزلىمىلىكىنى تولۇق ئېيتتى.

قار ئۈچقۇنداپ يېغىشقا باشلىدى. ئايسىز ئاسمان كۆلرەڭ، گۈڭگا، كۈن پېتىش تەرەپ قارامتۇل كۆرۈنەتتى. كۈن چىقىش تەرەپتىكى ئاۋرال تېغى كۆلرەڭ ئاسمانغا ئۇسۇپ چىققان

چوققىسى ئارقىلىق ئاسمان بىلەن يەرنىڭ تۇتاشتۇرىدىغان تۇۋرۇكتەك ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. كۆلرەك ئاسمان، تاغ ئاستىدىكى بۇ كىچىككىنە يېزا ئۇيقۇغا كەتكەندەك جىمجىت. ئۇنىڭ تارقاق مەھەللىرى، قار بىلەن چۈمۈلگەن باغلىرى، قار يېغىۋاتقان بۇنداق كېچىسى ئىسسىق ئۆيلىرىدە ئۇخلىشىۋاتقان ياكى قىزىق پاراڭ، كۆڭۈللۈك ساز - ناخشا، ئۇنى - بۇنى ئېشىش، تىكىپ ياماش بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈزۈۋاتقان ئادەملىرى، ھەممىسى قوشۇلۇپ ئاپئاق چۈشەك ئۈستىدە غەمسىز ياتقان بىر گۆدەك بالىنى ئەسلىتىدۇ. بۇ گۆدەك بالا تاتلىق ئۇيقۇدا، ئۇنىڭ غېمى ۋە ئەندىشىسى يوق... لېكىن ھاياتتا خاتىرجەمسىزلەنگەن سونۇر ئۇچۇن يېزىسىنىڭ بۇ جىمجىتلىقى ۋە خاتىرجەملىكى ئازاب بولۇپ تۇيۇلماقتا. گويا پۈتۈن يېزا ئۆز غەملىرىنى ئۇنتۇغا يۈكلەپ قويغاندەك، مۇنۇ تاغ ۋە باغ - ۋارانلارمۇ ئۆزلىرىگە چۈشكەن مۇشكۈلاتنى سونۇرغا ئىتتىرىپ قويۇپ خاتىرجەم بولۇۋالغاندەك تۇيۇلماقتا...

سونۇر بىردە ئۆيىگە كىرەتتى، يەنە مەقسەتسىزلا تالاغا چىقاتتى، تۇرۇپلا ئاي پالتىسىنى ئېلىپ بېغىغا كىرىپ قارىياغاچلىرىنى پۈتاپ قويۇاتتى. يەنە تۇرۇپلا ياش كۆچەتلىرىنى چاناپ تاشلايتتى.

ئۇ بولۇپمۇ مەنسۇرنى پارتىيىدىن چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ يالغۇز قالغىنىنى چوڭقۇر ئويلايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ يېقىنلىرى ئەكبەر، ئىمىرلار ئۇنىڭ بىلەن خېلىدىن بېرى گەپلەشمىدى. سونۇر ئەزىزخانىڭ مۇئامىلىسى ۋە شەھەردىكى ئېسىل جاي، ئۆي - جابدۇقلىرىنى كۆرۈپ ئايالغا راستىنلا قىزىققاندىن بېرى ئۇنىڭ باشقا دوستلىرىمۇ، قولۇم - قوشنىلىرىمۇ ئۇنىڭغا سوغۇق قارايدىغان بولۇپ قېلىشتى... بۇنداق قارلىق كېچىسى يالغۇز يۇرۇش ئۇنىڭ ئۈچۈن ئېيتىپ تۇگەتكۈسىز ئازابلىق ۋە زېرىكىشلىك تۇيۇلۇشى ئەنە شۇ

سەۋەبلەردىن ئىدى.

ئۇ كوچا ئايلاندى. كوچىدا بىرمۇ ئادەم ئۇچرىمىدى. شياۋدۇڭلارنىڭ ياتقىغا كەلدى، ئۇ يەر ئېتىكلىك ئىدى. ئۇ ئەزىزىخانىنىڭكىگە قارىدى، ئۇي يورۇق ئىدى، ئۇنىڭ يۈرەكلىرى ئوينىاپ كەتتى، ئەزىزىخانىنىڭ كۆلۈپ تۇرىدىغان چىرايلىق جامالى، سىيلىق مۇئامىلىسى، ئىنچىكە بەللىرى ۋە سونۇرنى بىھۇش قىلىدىغان تولۇق كۆكسى... سونۇر ئىختىيارسىز ئەزىزىخانىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. پايىلا قۇدۇقى بېشىدا ئەزىزىخان سونۇرغا:

— كەچتە ئىشىڭىز بولمىسا... زېرىكىپ قالىدىكەنمەن... — دېگەنىدى. لېكىن سونۇر ئەزىزىخانىنىڭ ئۆزىگە راستلا كۆڭۈل بەرگىنىنى بىلىپ قالغانىدى، ئۇ ئۆز ئۆزىگە ھەيران قالاتتى - دە، قويۇق ساقاللىرىنى سىپاپ ئوڭدا يېتىپ: «بۇ بايىنىڭ قىزى مېنىڭ نېمەمگە قىزىققاندۇر - ھە؟ ھە راستلا، ئىمىر دائىم ئېيتاتتىغۇ، سېنىڭدىكى قاملاشقان قامەت ھەرقانداق ئايالغ ياقىدۇ دەپ، ئۇنىڭ دېگىنى راست ئوخشايدۇ، مەيلى بۇنداق يىگىتلەر قوپال، ساۋاتسىز بولسىمۇ، چىرايلىق ياسىنىشنى، سۆزلەشنى ھەتتا ئايالارنى ئالداشنى بىلمىسىمۇ ياخشى كۆرۈۋېرىدىغان ئوخشايدۇ، پاتىمەمۇ، ئەزىزىخانمۇ ئوقۇغان، قاملاشقان، قارىمامدىغان ئۇلارنىڭ ئىككىلىسىگىلا يارايدىكەنمەن. . . » دەپ ئۆز ئۆزىگە سۆزلەيتتى. . . .

ئۇ ئەزىزىخانىنىڭ دېرىزىسىگە يېنە قارىدى. بىر يوشۇرۇن كۈچ ئۇنى شۇ ياققا قارىتىپ سۆرىدى. ئۇ ئىختىيارسىز شۇ ئۆيگە قاراپ ماڭدى. دوختۇرخانىنىڭ ئايلىنىشتا روزاخۇن بوۋاينىڭ بېغىغا چۈشۈپ تۇرغان كۆچلۇك لامپا يورۇقىنى كۆرۈپ قالدى - دە، بىرسى كۆكرىگىگە مۇشت بىلەن ئۇرغاندەك كەينىگە داجىپ توختىدى:

«پاتىمە كىتاپ ئوقۇۋاتىدۇ، يە بولمىسا ئېڭىكىنى تۇتۇپ

خىيال سۈرۈپ ئولتۇرامدىكىن. . . ئەكبەرنى ئويلاۋاتامسەن پاتىمە؟ ئۇ كەتكىلى ئۇچ كۈن بولدى. شۇنى سېغىنىدىكەنمۇ؟ . . . » ئۇ بۇ گەپنى پىچىرلاپ ئېيتقاندا پۈتۈن بەدىنى غالىلداپ تىترىدى. ئەكبەرنىڭ قايسى كۈنى ئۆيدە قونغاندا: «ماڭا ئىشەنمەيسەن، مېنى قارا كۆڭۈل ھېسابلايسەن! » دەپ ئاغرىنغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى. لېكىن ئۇنىڭدىن كېيىن نۇرغۇن تەنە ۋە دارتىما گەپلەرنى ئاڭلىدى، كوچىدا ئېقىپ يۈرگەن گەپلەرنىڭ زەربىسى بىلەن ئەكبەرگە بولغان ئىشەنچىسى مېيى تۈگىگەن چىراغتەك ئاستا - ئاستا ئۆچمەكتە ئىدى. . . ئۇ ئالغا قاراپ ماڭدى، ئىختىيازسىز يەنە كۈچلۈك يورۇقلا قارىدى. كۈمۈش پارچىلىرىدەك ئۇيناپ - يالتىراپ چۈشۈۋاتقان قار ئۈچقۇنلىرى ئۇنىڭ كۆزىگە جۇپ - جۇپ كېپىنەكلەردەك كۆرۈندى. ئۇ يەنە پاتىمە بىلەن كىچىك چاغلىرىدا زىغىرلىقتا كېپىنەك قوغلاپ ئويناغانلىرىنى ئەسلىدى:

«پاتىمە ئۇ تاپتا مېنى ئويلاپ ئولتۇرغان بولسىچۇ؟ . . . »

ئۇنىڭ يۈرىكى مۇجۇلغاندەك بولدى. ئۇ قورۇق تامدىن باقماقا سەكرەپ چۈشۈپ دېرىزىدىن ماراپ باقماقچى بولدى. ئۇ قارنى پىيمىسى بىلەن كېچىپ بىرنەچچە قەدەم مېڭىشىغا چىراغ لاپ قىلىپ ئۆچتى. ئۆگزىدىن سەگەك ئىت سەكرەپ چۈشۈپ سونۇرغا ياماشتى. سونۇر يەنە كوچىغا قايتىپ چىقتى.

ئۇ ئەزىزخاننىڭ دېرىزىسىگە قارىدى. دېرىزە يەنىلا يورۇق ئىدى. ئۇ ئەمدى ئەزىزخاننىڭ يۇمشاق، يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاش ئۈچۈن ئىتتىك ماڭدى، ئۇ دېرىزىگە پۈتىنىڭ ئۇچى بىلەن مېڭىپ كەلدى - دە، گۈدۈڭلاشقان ئاۋازنى ئاڭلىدى:

— نېمە، نېمە، سونۇرغا تېگىمەن؟ — دېدى روزىمەت غەزەپ بىلەن، — ئاشۇ كالامپاي سەھرالىققىما؟

— سىزدىن مىڭ ھەسسە ياخشى، ئاقكۆڭۈل، ۋىجدانلىق، مېھرىبان! — دېدى ئەزىزخان يىغلامسىراپ.

— سىز راستلا ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالدىڭىزما؟ — دېدى روزىمەت تىترەڭگۈ، ئەسەبىي ئاۋاز بىلەن. — ئاكام سىزگە ئۇنىڭغا راستلا كۆيۈپ قېلىپلا دېگەن ئەمەس، ئاۋۇ ئەكىبەر بىلەن مەنسۇرلار ئارىسىدا ئارازلىق پەيدا قىلىش. مەنسۇرغا قارشى تۇرۇشتا ئەكىبەردىن پايدىلىنىش ئۈچۈن قىلغان ئىشقۇ! مانا ئەمدى مەنسۇر تۇگەشتى، ئەكىبەرنىڭمۇ ماتېرىيالى تەييار بوپتۇ. پاتمە بىلەن ئەكىبەر ئوتتۇرىسىدا نەدە مۇھەببەت بولىۋۇن! بۇ بىر ئىغۇا! ئەكىبەر بىلەن مەنسۇرنىڭ قىزىنىڭ مۇناسىۋىتى يامانلاشقان بىلەن مەنسۇرنىڭ يامانلاشمىدى. ئەمدى بۇ ئويۇننى توختىتىمىز، بېزا باشلىقى غەلىبە قىلىپ بولدى، بىز ياخشى خىزمەت قىلدۇق. ئەمدى ئۇنىڭ ياردىمى بىلەن ناھىيىگە يۆتكىلىمىز، ئۇ يەردىن شەھەرگە خىزمەت يۆتكەيمىز. مېنىمۇ، سىزنىمۇ خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرىدىغان بوپتۇ. بۇ قىيامەتتىن كېتىمىز!

— ۋالاقلىماڭ، چىقىڭ ئۆيدىن! . . . — ئەزىزىخان يىغلاپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى. — تويدۇم، مەن سىلەرنىڭ ۋىجدانىسىزلىقىڭلاردىن تويدۇم. مەن سىلەرنىڭ بۇنچە ئىپلاس ئادەملەر ئىكەنلىكىڭلارنى بىلمەپتىمەن. مەن ئاشۇ سۇنۇرغا تېگىمەن، دېھقان بولۇپ كېتىمەن!

روزىمەت ئۇنىڭغا ھەيۋە قىلدى!

— كاللىڭىزغا ئاگاھ بولۇڭ!

— بىلدىم، سىلەرنىڭ مەقسىتىڭلارنى بىلدىم. ئاكىڭىزغا ئېيتىڭ، ماڭا خىزمەت ئىزلىمىسۇن، قىسقىسى ھازىردىن باشلاپ مېنىڭ بوسۇغامغا دەسسىمەڭلار!

روزىمەت ئىردىنلا قاقاقلاپ كۈلدى:

— ئەخمەق، بىر سەھرا ئېيىقى ئۈچۈن ئەقلىنى يوقاتقان ئەخمەق! بىزدىن ئايرىلساڭ لالما ئىتتەك خورلىنىسەن، سۇنۇر بىلەن پاتمە بىز بىرىنى ئۆلگۈدەك ياخشى كۆرىدۇ. بىز

كەتكەندىن كېيىن پۈتۈن سىر ئاشكارلىنىدۇ. ھەممىنى يامان قىلغان گۇناھكار سەن بولۇپ چىقىسەن!

— ۋاي! — ئەزىزخان يىغلىدى.

سونۇر تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى. ئۇ كەينىگە يېنىپ مەنسۇرنىڭ ئۆيىگە قاراپ يۈگۈردى.

يېزا ئادىتىپلىرى ھېكمەت - روزىمەتلەر توغرىسىدا سۆزلىشىۋاتقاندا ئۆيگە ھاسىرىغان پېتى سونۇر كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۈستى - بېشى قار ئىدى. ئۇ، ئوڭ قولىنى كۆتۈرۈپ:

— مېنىڭدىن يامانلىماڭلار، مەن ئۇلارنىڭ مېڭىسىنى چۈۋۈۋېتىمەن! — دېدى.

— ئولتۇر، — دېدى مەنسۇر كۈلۈمسىرەپ، — چۈۋۈساقمۇ بىرلىشىپ چۈۋارمىز، تولا تەلۋىلىك قىلما.

— چۈۋۈيمەن، چۈۋۈيمەن دېگىنى نېمىسى، بۇ يەردە يانتاق دۆڭىسى يوق! — كۆپچىلىك بىر پەس كۈلۈشتى.

بۆلۈم باشلىقى چىن يېزىغا كەتتى. يېزا باشلىقىنى بۈگۈن كەچ يەنە ھېكمەت ئۆيىگە باشلاپ كەلدى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئوخشىغان پولو ۋە ئېغىر ئىچىملىكتىن كېيىن ئاچچىق - چۈچۈك ئۈگرە بىلەن مېھمان بولدى. بۈگۈن باشقا ھېچكىم تەكلىپ قىلىنمىدى. ئۇلار ھاراق ئىچىشۈېتىپ ئۆزلىرىنىڭ ساۋاقداشلىق مەزگىلىدىكى ئىشلىرىنى بىرلىكتە ئەسلەشتى، مەست تۇرسۇن خىيال سۈرەتتى: 15 ياشلىق تۇرسۇن مەھەللىسىدىكى نامراتلارنى دوراپ تامچى بۇلاققا ئومىچىلىق قىلىشقا باردى. ئۇ يالاڭغىداق. ئەسكى پاختىلىق چاپىنى بىلەن ئوغىقىنى كۆتۈرۈپ، مەھەللىسىدىن شەھەرگە تولۇق بىر كۈن، شەھەردىن تامچى بۇلاققا تولۇق بىر كۈن پىيادە ماڭدى. ئۇ تونۇشلىرىنى ھېچ يەردە ئۇچرىتالمىدى. ئوغاق كۆتۈرۈپ توپىلىق يولدا ماڭغان يېتىمچىلارغا ئەگىشىپ تېكىلىخان چوققىسىغا

قاراپ مېڭىۋەردى. ئۇنىڭ خالتىسىدىكى جىرىس ئاخىرلىشىپ قالغاندا تامچى بۇلاققا يېتىپ باردى. ئۇچ مېتر ئېگىزلىكتىن تامچىپ سۇ چوشىدىغان بۇلاق مۇشۇ تاغدىكى مال - ۋاران، بىنەمچىلەر ۋە ئومىچىلارنى سۇ بىلەن تەمىنلەيتتى. ئۇ يىلى تامچىنىڭ بېنىمى ناھايىتى ئوخشىغان. بۇلاق ئەتراپىدىكى مانتىخانىلاردا مانتىچىلار بىر بىرلىرى بىلەن بەسلىشىپ ۋارقىرىشاتتى. يېتىمچىلار ۋە ئاشلىقىدىن ئۈمىد ئۈزگەن دېھقانلار ئۇ يەردىكى سەيناداتوپ - توپ بولۇپ يۇرۇشەتتى. ئۇلارنى بىنەمچىلەر ئېلىپ كېتەتتى. كەچ كىردى، تۇرسۇن ئاخىرقى يېرىم جىرىسنى بۇلاق سۈيىگە چىلاپ يېۋىدى، قورسىقى تېخىمۇ ئاچتى. سېمىز گۆشتىن ئېتىلگەن مانتا پۇرىقى، كاۋاب - شورپىلار... تاۋۇز، ئالما، شاپتۇللار... تۇرسۇننى ئۆزىگە چىللايتتى. لېكىن ئامال قانچە؟ ئۇنىڭدا تېنىتىنىڭ سۈنىقىمۇ يوق. تۇرسۇن بورا باراخانلارنىڭ نېرىسىدىكى داق يەرگە قارىدى. ئۇ يەرده پۇل دېگەننى ئۇچۇملاپ تۇتۇۋالغانلار قىمار ئويناۋاتاتتى. ئۇ قىمارۋازلارنىڭ يېنىغا بېرىشتىن قورقاتتى. ئۇلار تېيىن ئۇچۇن بىر بىرىگە پىچاق سالىدۇ، دەسسەپ - چەيلەيدۇ. قۇلاقلىرىنى كېسىپ تاۋۇكاغا تاشلايدۇ...

تەرلەپ - پىشىپ قارىداپ كەتكەن، قويۇق ساقاللىق بىر ئادەم بۇلاق يېنىغا كېلىپ بېشىنى يۇدى ۋە تۇرسۇنغا قاراپ.

- ھەي، نېمە غەم بېسىپ كەتتى سېنى؟ بېرىپ تەلەي سىنا، پۇلۇڭ بولمىسا مانا پۇل، مە... - دېدى - دە، ئىشتىنىنىڭ لىپىزىدىن بىر سىقىم پۇلنى چىقاردى.

— مەن قىمار ئوينىمايمەن.

— مۇنداق دېگىن، ئانداق بولسا مە، مۇنۇ پۇلغا مانىتا يە، چىرايىڭدىن توپا يېغىپ تۇرىدۇ، ئەپتىڭگە قارىغاندا دېھقان ئوخشايسەن، قورسىقىڭنى تارا نېقىتاپ تويغاز. مۇنۇ ساي بىلەن

ئۇنتۇر ماڭساڭ مېنىڭ كەپەمگە بارسەن، قۇربان بايىنىڭ كەپىسى قايسى دېسەڭ كۆرسىتىپ قويىدۇ. بېرىپ بۇغداينى ئورۇۋەرگىن، مەن بارغاندا سۆزلىشىۋالارمىز!

تۇرسۇن ئۇنىڭ قىپ قىزىل كۆزلىرىدىن قورقۇپ دېگىنىنى قىلدى. ئۇ قاراڭغۇ چۈشكىچە ئورىدى، بۇلۇق بۇغداي ئۇنىڭ بىلەكلىرىنى تالدۇردى. تېخىچە كەچكى تاماققا چاقىرمىدى. كەپىدە شام ياققاندا ئۇ كەپە يېنىغا كەلدى. ئومىچىلار توپىلىقتا يېنىچە ياتاتتى.

ـ مانتا يېگەن يىگىتىنىڭمۇ قورسىقى ئاچامدۇ. يۇرۇڭلار، ئەمدى ئارپا يۇلىمىز!

ھېلىقى ئادەم ئۇلارنى باشلاپ ماڭدى. ئۇلار زوڭزىيىۋېلىپ يېرىم كېچىگىچە ئارپا يۇلدى. سىرىلما يەر بىلەن تۆۋەنگە قاراپ يۇلغاچقا تۇرسۇنىڭ گەجگىسى، تېقىمى قاتتىق ئاغرىدى. ئۇلار پايخاندىن چىققان كالىلاردەك چاڭقاپ كەپىگە ماڭدى. نە سۇ، نە تاماق يوق ئىدى.

— ئۇخلاڭلار، ئەتىگەنلىككە بىراقلا يەڭلار، ياتار قورساق، كېتەر قورساق!

ئۇلار ئۇخلاشتى، تۇرسۇن ئەمدىلا ئۇخلاپ مەھەللىسىدىكى چىغىتماقلىقتا ئويناپ چۈش كۆرۈۋېدى، ئۇنى بىرسى لىگىشتتى.

— قوپ، ئارپا يۇلىمىز!

ئۇلار ئاشۇاقتى بولغۇچە ئارپا يۇلدى. چايدىن كېيىن ئوما. . . ئادەملەر قېچىپ ئازايدى. قاچقانلارغا نەدە ھەق! تۇرسۇن ئوقۇماقچى، ئۇنىڭغا پۇل كېرەك. ئۇ چىشىنى چىشلەپ تۆت كۈن چىدىدى. تۆتىنچى كۈنى كېچىچە يامغۇر ياغدى. تۇرسۇن دېرىلدەپ تىترىدى. جان ئاچچىقىدا ئاتلارنىڭ شىرداقتىن قىلىنغان ئوقۇرنىڭ تېگىگە كىرىپ باقتى. تېگىدىن سۇ ئۆتتى، ئۇستىدىن تامچا. . . كەپىدە بولسا ھېلىقى قارا ساقال چالا بوغۇزلانغان ئۆكۈزدەك خورەك تارتاتتى. ئۇ شۇ كېچىسى

مېھرىبان ئانىسىنى، ئىسسىق كاڭنى نەقەدەر سېغىنىدى - ھە!
ئاڭغا يېقىن ئۇ قاچتى. قانچىلىك ماڭغانلىقى نامەلۇم، سايدا شارقىراپ يامغۇر سۇيى ئاقاتتى. ئۇ قايماقما كېتىپ بارغىنىنى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ كەينىدىن بىر خادىمك كەلدى. خادىمكتە پاكىز كىيىنگەن، چا بۇرۇت بىر ئادەم بىلەن چىرايلىق كىيىنگەن بىر بالا ئولتۇراتتى.

— ھەي بالا، نەگە؟

— شەھەرگە، — دېدى تۇرسۇن.

ھېلىقى بالا قاقاقلاپ كۈلدى:

— سەن كۈن پېتىشقا قاراپ كېتىۋاتسەنغۇ، شەھەر دېگەن كەينىڭدە قالدى!

تۇرسۇن شۇ چاغدىلا كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالغانلىقىنى بىلدى.

— خادىككە چىق، بىزگە باغ باغلاپ بەرگىن.

تۇرسۇن خادىككە چىقتى ۋە شۇ كۈندىن باشلاپ تا مەكتەپ باشلانغىچە شۇ ئادەمنىڭ كەپسىدە تۇرۇپ بېغىنى باغلىدى. ئۇنىڭ ئىشى باينىڭ دېتىغا ياقتى. باي ئونى قورو خىزمەتچىسى قىلىۋېلىش نىيىتىگە كەلدى...

تۇرسۇن ھىكمەتلەرنىڭ قوروسىدا ئىككى يىل تۇردى. ھىكمەت ئويۇن بىلەن بولۇپ دەرسكە كۆڭۈل بۆلمەيتتى. ئۇنىڭ ھېساب چىقىرىش، تاپشۇرۇق ئىشلەش، كانىپىك يېزىش قاتارلىق پۈتۈن ئىشلىرى، ھەتتا يازما ئىمتىھانىمۇ تۇرسۇن بىلەن پۈتەتتى، تۇرسۇن ھىكمەتنى سىنىپتىن كۆچۈرۈشنى ئۇستىگە ئالغاندىن سىرت يەنە ئەتىگەنلىكى باينىڭ قوروسىغا سۇ توشۇش، بورداق قويلارغا يەم بېرىش، ئاتلارنى سۇغىرىش، خانىملارنى خادىمك بىلەن مېھمانغا ئاپىرىش قاتارلىق ئىشلارنى ئىككى بىل ھەقسىز قىلغىنىنى تىلغا ئالمايتتى، ئۇ باي بالىسىنىڭ ياخشىلىقىنى سۆزلەشنى خالايتتى.

— بىنەمدە راسا تەمتىرەپ قالغاندا سىلەر جېنىمغا ئەسقاتتىڭلار! — دېدى تۇرسۇن، يۇقىرىقىلارنى ياخشى ئەسلىۋېلىپ مەست كۆزلىرى بىلەن ھىكمەتكە قاراپ — سىلەر بولمىساڭلار بۈگۈنكى تۇرسۇن بولمايتتى!

ھىكمەت كۆلۈمسىرىدى، ئۇ ئۆز نۆۋىتىدە:

— سىز يېزا باشلىقى بولمىغان بولسىڭىز مەنمۇ مۇنداق خاتىرجەم تۇرمۇشقا ئېرىشەلەيتتىممۇ؟ قىيىنچىلىققا چىدىماي ئۇرۇمچىدىكى خىزمىتىمنى تاشلاپ ئىلىغا كېلىپ، راسا تەمتىرەپ يۈرگەندە سىز ئەسقاتتىڭىز، مېنى ماگىزىنغا ئورۇنلاشتۇردىڭىز، سىز يېزا باشلىقى بولمىغان بولسىڭىز كىم بىلسۇن مەن يەنە قانچىلىك سورۇقچىلىق تارتاتتىم تېخى!

تۇرسۇن سۇنايلىنىپ ياتتى. ھىكمەت بىرجۇپ ماموق ياستۇقنى ئېپكېلىپ يېزا باشلىقىنىڭ قولتۇنى ئاستىغا قىستۇردى. ھىكمەت ھاياجانلىنىپ يەنە بىر رومكا ئىچتى. ئۇ يېزا باشلىقى بىلەن خالى قالغىنىغا خۇشال ئىدى.

— قارىمامسىز، مۇنۇ ئاسىم دېگەننىڭمۇ تامتۇقى يوق ئادەم ئىكەن. ئۆتكەنلەردە ھەدىسىلا مەسلىھەت سوراپ بۇ يەرگە كېلەتتى. بىرلا ئۆرۈلۈپ ھازىر ئۇلار تەرەپكە ئۆتتى. مەن ئۇنىڭغا ياخشى نىيەت بىلەن بەرگەن مەسلىھەتلىرىمنى تەتۇرسىگە ئۆرۈپ، ئوغا زەھەر قىلىپ ئۆزۈمگە قايتۇمىغىدى، دەپ ئەسسىرەيمەن، بۇ يەردە ئۇششاق گەپ ناھايىتى تولىكەن، يېزا باشلىقى بىر ياخشىلىق قىلىپ مېنى يېزا ماگىزىنىغا يۆتكەپ قويسىڭىزكەن، مەن ئۆيۈمنىمۇ شەھەرگە يۆتكەپ كۆچۈرۈپ كەتمەكچى، ياق، بۇ يەردە تۇرۇشقا كۆزۈم يەتمىدى!

تۇرسۇنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلۇشقا باشلىغانىدى:

— ياخشى ئويلاپسىز، مەن سىزگە قولۇمدىن كەلگەنلا ياردىمىمنى ئايىمايمەن، سىز ماڭا جىق ياردەم قىلدىڭىز، مەنسۇرنىڭ ماتېرىيالى، ئەكبەرنىڭ ئۇستىدىن توپلانغان

ماتېرياللار شۇنچىلىك پۇختا، ئۇستىلىق بىلەن جايلاندى. بۇلۇم باشلىقى چىنغا قايىلمەن: ئاجايىپ تېز خۇلاسە چىقىرىدىكەن، كۆڭلۈڭدىكىنى تېز تاپالايدىكەن. بۇ كىشى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ بىرىنچى شۇجىسى بولالايدۇ، ھىكمەتۇاي، مەن شۇ چاغدا سىزگە چوڭراق ياردەم قىلالايمەن. ماڭا تۇيغۇزماي تۇرۇپ شۇنچىلىك جان پىدالىق قىلدىڭىزكى... كەلگۈسىدە... ھەي، دۇنياغا توغۇلۇشتىكى مەقسەت نېمە؟ ياخشىراق كۇن كۆرۈش، ياخشى كۇن ئىدە؟ ئەلۋەتتە يۇقىرىدا، تۆۋەندە يۇرۇۋەرسەڭ، پىكىرلىرىڭمۇ چۇپرەندىدەك ئەرزىمەس نەرسىلەر بىلەن بولغىنىدىكەن. ئون - يىگىرمە يىل تۆۋەندە يۇرسەڭ مېڭەڭ تىلەمچىنىڭ خۇرجىنىدەك پارچە - پۇرات نەرسىلەر بىلەن تولۇپ كېتىدىكەن. يۇقىرىدا بولسا ئۇنداق ئەمەس، ئۆسۈش قانداق راھەت؟ ھەي، بىراق ئادەم تىرىشقانغا ئۆسكىلى بولمايدىكەن. ئامەت كەلمىسە كېچە - كۇندۇز تىرىشقىنىڭ بىلەنمۇ بەربىر پىشىڭغا دەسسەپ پۇتلىشۇۋېرىدىكەنسەن، نېمىلا بولمىسۇن جاندىن كەچمەي جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ. قايسى كۇنى دىلەيساخان مېنى شۇنچە تىللىدى. نېمىشقا لام - جىم دېمىدىم؟ ئەلۋەتتە بىلىسىز: مەن ئۇلارنى قۇربان قىلۋەتكەنمەن. بۇلۇم باشلىقى چىن سىنىپىي كۇرەشنىڭ مۇرەككەپ - ئۆتكۇرلۇكىنى ئىسپاتلىماقچى. بۇنىڭ بىلەن نېمە قىلماقچى؟ ئۇنىڭغا باش قاتۇرۇش بىزنىڭ ئىشىمىز ئەمەس، بۇنى ئىسپاتلاش ئۇچۇن مەنسۇردەك بىرنەچچىسىنى قۇربان قىلىش كېرەك. ھەق، ناھەق دېگەن نېمە ئۇ؟ ئۆزىڭىزگە پايدىسى تەگسىلا ھەق دېگەن شۇ! بىز نېمىلا دېسەك بۇلۇم باشلىقى چىن ئۇنى ھەق دەيدۇ. شۇ ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكىنى قىلساقلا يەردە قالمايمىز ھىكمەتۇاي، لى زۇڭخۇا دېگەنگە بىر ئىشنى ئىنكاس قىلساڭ ئۆزى تەكشۇرۇمىگۇچە بىر نېمە دېمەيدۇ. ئۇنداق ئادەملەرنىڭ كەينىدە يۇرۇپ ئۆسكىلى بولسۇنمۇ؟...

يېزا باشلىقىنىڭ گېپى تۈگىسە ھىكمەت ئويلىغانلىرىنى دەۋالسا بولماسمىدى؟ ھىكمەت ئۇنىڭ گېپى تۈگىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ ئەمدى گەپ باشلىۋېدى، يېزا باشلىقى خورەك تارتىشقا باشلىدى. ھىكمەت مەست كۆزلىرى بىلەن يېزا باشلىقىغا بىردەم قاراپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ تىزىلىپ كەتكەن گەپلىرى ئېچىنى تاتىلاشقا باشلىدى. مەيلى نېمىلا بولمىسۇن، ھىكمەت سۆزلىۋېلىشى، يېزا باشلىقىنىڭ يېنىدا سۆزلىشىۋېلىشى لازىم:

— يېزا باشلىقى، ئۇلار نېمىشقا روزىمەتنى تۈتۈپ بەرمەكچى؟ سىز بۇنى بىلىسىز، ئۇلار مېنى ئوتتۇرىغا تارتىپ چىقىپ كۈرەش قىلماقچى. ئۇلار مەھەللىدە روزىمەت تارقىتىپ يۈرگەن سۆزلەر، غەلىتە ھەرىكەتلەرنىڭ ئىگىسى ھىكمەت دەپ گۇمان قىلىشىدۇ. لېكىن ھىكمەتكە ئارتىش ئۈچۈن تۈتۈۋالغۇدەك بىر يېرى بولۇشى لازىم. روزىمەت بولسا تۈتقۇزۇپ قويىدى.

ھىكمەت بايا يېزا باشلىقىدىن روزىمەتنىڭ ناھىيىلىك ساقچىغا ئۆتكىدىغانلىقىنى بىلدى. ئۇ دەككە - دۈككىگە چۈشكەن، ئاكسىدىن قالغان بۇ يالغۇز ئوغۇل ئۈچۈن ئۇنىڭ يۈرەك - باغرى ئۆرتەنمەكتە، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ قاينىناقلار بىلەن بىرلىشىپ قومۇش ھايانكەشلىكى قىلغانلىقى، سۇلايمانىنى ئازدۇرۇپ سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ ئاشلىق - زىغىرلىرىنى ئىش كۆتۈرە ئېلىش ئەترىتىگە سېتىپ ئوغرىلىق قىلغانلىقى، بۇ ھايانكەشلىك ھېسابىغا كەلگەن پۇللارنى ھىكمەتنىڭ سىڭرىپ بەرگەنلىكى، مەنسۇر ئۇستىدىن سۇلايمان ئارقىلىق يالغان ئەنزە پەيدا قىلغانلىقى، مەنسۇر ئۇستىدىن «چەت ئەلدىن كەلگەن خەت»نى ياساپ چىققانلىقى قاتارلىق ئىشلارنى

پاش قىلىپ قويۇشىدىن قورقماقتا ئىدى. . .

ئۇ ئېگىشىپ يېزا باشلىقىنى ئېغىتتى. لېكىن يېزا باشلىقى بايىقىدىنمۇ قاتتىق خورەك تارتماقتا ئىدى.

ھېكمەت ئۆيىدىن ئالدىراپ چىقتى، ئۇ «ئوغلى» ئاتلىق ھۆجرىسىغا كىردى. ئۇ يەردە كارۋاتتا كەينى-كەينىدىن مۇخۇركا چېكىپ روزىمەت ياتاتتى. ئۇ دادىسىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى ۋە ئالدىراپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ھەممە ئاكتىپلار مەسۇرلىنىڭ ئۆيىگە توپلاندى، نېمە دېيىشكەنلىكىنى ئۇقالمىدىم.

ھېكمەت ئۇنىڭ مۇرىسىدىن قۇچاقلىدى - دە:

— جېنىمگىنى دالدىغا ئال، ئامال بولسا سۆلايمانىنى كۆزدىن يوقات ياكى بىللە ئېلىپ قاچ! — دېدى كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، — سېنى ئەتىگىچە، بەلكىم بۈگۈنلا قولغا ئالىدىكەن!

— ئەزىزىخاننى ئۆلتۈرۈۋېتىپ قاچمەن! — دېدى روزىمەت قولىغا خەنجەر ئېلىپ.

— ياق، ھايال بولما! ھويلىدا يېزا باشلىقىنىڭ ئېتىنى، ياق ياخشىسى ماخودىن ئات ئوغرىلاپ قاچ!

— ئەزىزىخانىنىڭ پەيلى بۇزۇلۇپتۇ! — دېدى روزىمەت ئالدىراپ كېيىنىپ — ئۇ ھەممىنى ئېيتمەن دەۋاتىدۇ!

روزىمەت ئەزىزىخانىنىڭ ئۆيىدە بولغان ئىشلارنى ھېكمەتكە تولۇق ئېيتىپ بەردى. ھېكمەت قوشۇمسىنى تۇرۇپ ئويلاندى — دە:

— ئۇنىڭ بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، مەن ھازىرچە يېزا باشلىقى، چىن بۇجاڭلارنىڭ سايىسىدا تۇرۇۋاتىمەن، ماڭا ئوڭايلىقچە چېقىلالمايدۇ. ياخشى كۈنىنىڭ يامىنى بولۇپ قالما. . . ئۇ قوللىرىنى قىلىچ قىلىپ شىلتىدى - دە، روزىمەتنى ئالدىرىتىپ:

— بول، بىر ئامال قىلىپ سۇلايمانىنى ئېلىپ قاچ! ئۇ يوقالمىسا مېنىمۇ پاتقاققا سۆرەپ ئەكىرىدۇ! — دېدى.

روزىمەت تالاغا قاراپ ئۆزىنى ئاتتى.

ھىكمەت تالاغا چىقتى. قىش تۈگىگەن بولسىمۇ كەچنىڭ سوغۇقى جاندىن ئۆتەتتى. پۈتۈن ئەتراپنى تۈتەك باسقان، بىر ماڭدام يەردىكى ئادەمنى كۆرگىلى بولمايتتى، ھىكمەت كۆن پېتىشقا قاراپ خېلى ئۇزاق تۇردى. ئۇ مەست كۆزلىرى بىلەن ماناناڭلىق كېچىدە ئۇ ياقتىن نىجات ئىزلىگەندەك ئۇزاق تەلمۈردى.

يىگىرمە ئۈچىنچى باب.

ھىكمەت ئۆز ماگىزىنىدا سودا قىلاتتى، ئۇنىڭ ساقاللىرى ئۆسكەن. سودا قىلىۋېتىپ قولى تىترەيتتى. ئەتىر سوپۇن دېمە كىرسوپۇن بېرىپ، چاي دېمە تۈز تارتىپ بېرىپ دائىم يېڭىلاتتى. ئۇنىڭ چاقچاقلىرىمۇ، كەكلىكتەك «كاك - كاك - كاك» قىلىپ كۈلدىغان كۈلكىسىمۇ تۈگىگەن، بۇ توغرىدا ئادەملەر: «بۇ ئادەمنىڭ بىر دەردى بارغا ئوخشايدۇ»، «بالىسىنىڭ يوقلىپ كەتكىنىنى ھار ئالغان چېغى» — دېيىشتى.

لېكىن ھىكمەتنى بىئارام قىلغان ئىش ئۇ ئەمەس، ئۇ يېزا باشلىقى تۇرسۇننىڭ تۈيۈقسىزلا يېزىغا چارقىرتىپ كەتكەنلىكىدىن بىئارام بولماقتا ئىدى. ئۇچ كۈندىن بېرى ئۇ يېزىغا بەش قېتىم باردى. يېزا باشلىقىنى ئۈچرىتالمىدى. پەزىلەتخان ئۇنىڭغا: «ناھىيىگە كەتكەن، كەلمەيدىغۇ تاڭ!» دەپ جاۋاب بەردى.

ماگىزىنغا زىۋىرشا ئالدىراپ كىردى. ئۇ ھىكمەتنىڭ ئۆسۈپ كەتكەن ساقاللىرىنى بېشى بىلەن شەرەت قىلىپ:

— قارىلىق تۈتتىڭىزمۇ نېمە؟ — دېدى.

— قارىلىق دېگىمۇ بولىدۇ، — دېدى ھىكمەت ئېڭىكىنى سىلاپ تۇرۇپ، — يېزا باشلىقىدىن تېخىلا دېرەك يوق، قېرىشقاندەك ھېلىقى روزىمەتنىڭ تۈيۈقسىزلا يوقلىپ كەتكىنى، ھەي زىۋىرشا خاتىرجەم بولماق قىيىن پارە. قۇرئاننى ياد ئالغانغا ئوخشاش قىيىن ئىشكەنغۇ - تاڭ، يېزا باشلىقى كەتتى. ئۆيۈمنىڭ خۇشاللىقى تۈگىدى!

زىۋىرشا پۈكەيگە پوكىنىنى قويدى - دە، شۇرلاپ:

— ئەكبەر قايتىپ كەپتۇ. قومۇشنىڭ پۈلىنى تارقىتىپ بېرىدىغان بوپتۇ. ئاڭلىساق ئەمدى قاۋانلىققا تۆتۈش قىلغۇدەك. بۇگۈن ئەتىگەن ماڭا ئۇقتۇرۇش قىلدى. سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەترەت باشلىقىدىن قالدۇرۇلۇپتىمەن. ئەترەت باشلىقى ئەبىلغازى، مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقى ئىمىر بوپتۇ!

— ساپلا شۇلاردىن ھە!

— تېخى مەنسۇرمۇ خىزمىتىنى قىلغۇدەك! .

— مانا تارتقۇلۇق! — دېدى ھېكمەت تاتىرىپ، — ئاغزىڭىزغا ئىگە بولۇڭ. ھە! مەنغۇ ناھىيىگە يۆتكىلىپ كېتىمەن، ئەمما لېكىن سىلەرنىڭ دۇمبەڭلەر يېغىردىن نېرى بولمايدۇ. دە! ئەمدى ئۇلار تەتۇر ھېساب ئالىدۇ. ئۇلار سىلەرنى باي دېھقانغا ئايرىماقچىدى، يېزا باشلىقى ساقلاپ قالغان.

— ھېسابنىڭ چوڭىنى سىزدىن ئالارمىكىن! — دېدى زۇنۇرشا ھېكمەتكە سىناش نەزىرى بىلەن قاراپ قويۇپ، — مەنسۇرنىڭ، ئەكبەرنىڭ ئۇستىدىن ماتېرىيال تەييارلاشتا ئاز خىزمەت كۆرسەتتىڭىزمۇ؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە روزىمەت!

— كارى چاغلىق! — دېدى ھېكمەت زورىغا كۈلۈمسىرەپ، — يېزا باشلىقى بىلەن بۇلۇم باشلىقى تېخى ئورنىدا، يۇقىرىدىن ئۇلارنىڭكىنى خاتا دېگىنى يوق، يامىنىغا كەلسە مېنىڭدىن مۇشۇ مەھەللىنى ئالىدۇ. پەشنى قېقىپلا كېتىمەن، قۇتۇلىمەن!

— بالاغا بىزنى تىقىپ قويۇپما؟ ، — زۇنۇرشا بىچارە ھالەتتە ئۇنىڭغا تەلمۇرۇپ قارىدى. ھېكمەت ماگىزىنىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىدىن زەنجىرلاپ قويدى. دە، زۇنۇرشانىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ:

— ئولتۇرۇڭا، ئاغزى يۇمشاق موزاي ھەرقانداق شاش كالىنىمۇ ئېمەلەيدۇ. شامال قايىقىنى چىقسا دۇمبىڭىزنى شۇ ياققا قىلىۋېلىپ مالىنىڭ تۇۋىنىگە مېڭىشنى بىلمەمسىز؟ سىز بىلەن بىزگە ئەكبەر، مەنسۇر، تۇرسۇنلارنىڭ نېمە كېرىكى؟ يېزا

باشلىقى تۇرسۇنغا قىلغان خىزمەتنىي ئەكىسەرلەرگىمۇ قىلالايمىزغۇ! ئىش قىلىپ باشقىلارنى مورلاشنى بىلمىگىنزلا بۇ جاھاندا جان باقالايمىز، قايسىبىر باشلىق مورىلىغۇچىلارنىڭ قولىنى ئىتتىرمىدىكەن؟

زىۋىرشا ھىكمەتنىڭ گېپىدىن لازا يەۋالغان بالىدەك تەرىنى تۇردى. چۈنكى ئۇنىڭ قارىشىچە دۇشمەنلەشكەن ئادەمگە تىز پۈكۈپ خىزمەت قىلىش نومۇس، ھاقارەت ۋە پەسكەشلىك ھېسابلىناتتى. ئۇ سىرىق بۇرۇتنىڭ ئۈچىنى ھىمىرىپ چىشلىدى - دە:

— ھىكمەتۋاي، سىز تېخى شۇنداقمۇ ئىشلارنى بىلەمسىزغا!

— دېدى

ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن ھىكمەت خۇدۇكسىنىپ:

— جان بېغىش، كۈن كۆرۈش ئۈچۈن ئىنسان نېمىلەرنى قىلمايدۇ؟ زىۋىرشا سىز ھېچنىمە كۆرمىدىڭىز، لېكىن بىزچۇ؟ راستىنى ئېيتسام ھازىرغىچە بىرسىنىڭ كۆزىگە ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن بىرسىنى قۇربان قىلىپ، ئۇستۇمدىكى باشلىقنى رازى قىلىش ئۈچۈن يېقىنلىرىمنى ئايماي چېقىپ، كۈلىنى كۆككە سورۇپلا كەلدىم.

— بۇنىڭ بىلەن ئورنىڭىز قانچىلىك كۆتۈرۈلدى؟

— بۇنىڭ كارى چاغلىق، — دېدى ھىكمەت يەرگە قاراپ، — بىرسىگە ياخشى كۆرۈنۈش زۆرۈر بولغاندا مەن پايدا - زىيان بىلەن ھېسابلاشمايمەن. شۇ ئادەمگە ياخشى كۆرۈنەلمىسەملا بولدى. تۇرمۇشتىن خۇشاللىق تاپالايمەن. يېگىنىم تېنىمگە سىڭىدۇ! . . .

زىۋىرشا ھىكمەتكە ھەيران قالدى. ئۇ زىۋىرشانى ئەكىسەر، مەنسۇرلارغا ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن بىرلىرىنى قۇربان قىلىشقا ئۇندىمەكتە ئىدى، زىۋىرشامۇ باشقىلارنىڭ ئورنىنى كۆلىغان،

لېكىن ئۇ ھازىرغىچە يېقىنلىرىنى ئوتقا ئىتتىرىپ باقمىغانىدى. ئۇ ھىكمەتكە قارىدى:

— كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى بىرسىگە ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن بىزدەك يېقىنلىرىڭىزنىمۇ دوزاققا ئىتتىرىدىغان ئوخشىمامسىز!؟

— بىھۇدە ئەنسىرەش! — دېدى ھىكمەت زىۋىرشانىڭ جۇۋۇسىنىڭ يېڭىدىن تارتىپ، — سەكرىمەك، مەن سىزگە ئۇلوغ سۇدىن ئۆتۈش ئۈچۈن كېچىك كۆرسىتىۋاتىمەنغۇ؟

— بولدى! — دېدى زىۋىرشا قولىنى سىلكىم تالاغا مېڭىپ، — شۇ كېچىكتۈردىن ئۆتكۈچە قاينامغا سەكرەپ بىراقلا ئۆلەيلى!...

زىۋىرشا چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ھىكمەت ۋەھىمە ئىچىدە قالدى. ئۇ: ئەندىشىدە قالغان ساددا دېھقان مەسلىھەت سوراپ كەلدى، ئۇنىڭغا نېمىلا دېسەم دېگىنىمنى قىلىدۇ دەپ ئويلىغان ئىدى. ئەنە شۇ ئىشەنچ بىلەن ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ، تۇرمۇنلارغا قىلغان خىزمىتى بىكارغا كەتكۈدەك بولسا ئۆزىنى ئەكىبەرلەرگە يەنە ياخشى قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن ھەممە بالايى - ئاپەتنى تۇرمۇنغا ئىتتىرىشنىڭ ئامالىنى ئىزلەشكە باشلىغانىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ ياخشىسى باشقىلار ئاۋۋال ئېغىز ئېچىشى پايدىلىق ئىدى. ئەنە شۇ نىيەت بىلەن زىۋىرشانى چېكىپ كۆرۈۋېدى، كۈتۈلمىگەن ئەھۋال بولدى. ئاداۋىتى كۈچلۈك، ئۆز ئەقىدىسىگە سادىق بولغان زىۋىرشا ئۇنىڭدىن قاتتىق نەپرەتلىنىپ، غەزەپلىنىپ چىقىپ كەتتى. ئەمدى ئۇ بىر بولسا توپ - توغرا يېزا باشلىقىنىڭ يېنىغا بارىدۇ. بىر بولسا ھىكمەتنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى مەنسۇر، ئەكىبەرلەرگە ئېيتىدۇ!...

ھىكمەت پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تىپىرلىدى، بىردە بېشىنى چاڭگاللاپ پۈكەيدە مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ باقتى، بىردە ئۇياقتىن بۇياققا مېڭىپ باقتى. لېكىن ئۇنىڭ خۇدۇك، ۋەھىمە ۋە ئەلەم بىلەن قايمۇقۇپ قالغان كاللىسى جېنىغا ئارام بولغۇدەك بىرەر

ئامال تاپالمىدى.
بىردىنلا ئىشكىنىڭ ئىلغۇرى شاراقلىدى، ئۇ خۇددى بىرسى ئۇنىڭ جېنىنى ئالغىلى كەلگەندەك چۇچۇپ ئىختىيارسىز قولىغا پالتا ئالدى.
— ئېچىڭا ھىكمەتكا! — ئەكبەرنىڭ خاتىرجەم ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۇ تۇتۇلغان چىرايىنى بىردىنلا ئاچتى - دە، پۈكەيگە سەكرەپ چىقىپ ۋارقىرىدى:
— ئوھۇي ئەكبەر شۇجى! كېلىڭ - كېلىڭ، نەق سىزنى ئويلاپ ئولتۇراتتىم، توۋا! — ئۇ ئىشكىنى ئاچتى ۋە ئەكبەرنىڭ قولىنى ئىككى قوللاپ چىڭ سىقىپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — كەلدىڭىزمۇ ئىنىم! ياڭالا، بۇ يېزا باشلىقىنىڭ بىسەرەمجانلىقىنى، ئۇھ، ئەمدى ئۇھ دەيدىغان بولدۇق ئۇكام، ئاڭلىسام...
— ھە، پۈلنى قايتۇرۇپ بەردى! — دېدى ئەكبەر كۈلۈمسىرەپ، — خىزمەت گۈرۈپپىسىنى قايتۇرۇپ ئېلىپ كەتتى، سىزنىڭ يېنىڭىزغا بىر جىددىي ئىش بىلەن كەلدىم.
ھىكمەت ئۆزىگە ئۈدۈل قاراپ تۇرغان يىگىتتىن كۆزىنى قاچۇرۇپ:
— قوللۇق، قوللۇق ئىنىم! ئاغزىڭىزغا شېكەر. تېزراق بۇيرۇڭ، سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئايقاشقا ئېتىلىدىغان بىر يۈگۈرەي، ھا — ھا... — ئۇ قاقاقلاپ ئۆزاق كۈلدى. ئەكبەر:
— بۇگۈن ھەممە ئەترەتلەر ئەزالارغا پۇل تارقىتىدۇ، قۇمۇشنىڭ پۇلىدىن ھازىرچە 60 پىرسەنتنىنى ئەزالارغا تارقىتىپ بېرىشنى قارار قىلدۇق!
— قەنت، قەنت! — دېدى ھىكمەت ئەكبەرنىڭ قولىنى يەنە قىسىپ، — مانا ئوغرا رەھبەرلىك دېگەن!
— تۇرمۇشقا لازىملىق نەرسىلەردىن ھازىرلا بېرىپ جىقراق ئەكىلىڭ، مەن تەمىنلەش ئىدارىسى بىلەن سۆزلەشتىم، ھەر

خىل كىيىم - كېچەك، رەخت، چاي - تۇز، سوپۇن، ئاياغ كىيىم، كەتمەن - گۈرجەك، پوكۇاي ياغلىق، پوپايكا، ۋەلىسىپىت... قاتارلىق نەرسىلەردىن ئىسكىلاتتا بارنىڭ ھەممىسىنى بېرىدىغان بولدى، سىزگە يارىمىگە ئادەممۇ كېلىدۇ. يۈگۈرۈڭ، ئىككى ھارۋا قوشقۇزۇپ قويدۇم ئەكىلىۋېلىڭ!

ھىكمەت پۈكەيدىن سەكرەپ ئەكىرنىڭ كەينىدىن چىقتى. ئەكىرنى بىر چەتكە تارتىپ تۇرۇپ:

— ئەمما ئىنىم، زىۋىرشا سىزگە ئۆلگۈدەك ئۆچ ئىكەن. ئۇ ھېيتەك پومپىشچىك بىلەن تۇغقان ئەمەسمۇ، نېمىلا بولمىسۇن سىنىپىي ئىنتىقام بار ئىكەن - دە! ھازىرچە شۇنىلا دەپ قويايلى... — دېدى.

ئەكىر گەپ قىلمىدى.

ئەكىر كەتكەندىن كېيىن ھىكمەت ئۆز ئۆزىگە پىچىرلىدى:

— ئۆزىنىڭ يېغى بىلەن ئۆزىنىڭ گۆشىنى قورۇيمەن. تۇرمۇن، مەنسۇر، ئەكىر، زىۋىرشا، ئەبىلغازى... بۇلارنىڭ ئىسمى ھەر خىل بولغىنى بىلەن ئوخشاشلا بىر دېھقان. ئەپلەپ - سەپلەپ دېھقانىنى يېيىش شەھەر سودىگىرىنىڭ كەسپىي ئىشى، جاھان ئۆزگەرسىمۇ بۇ قانۇن ئۆزگەرمەيدۇ...

ئەكىر ھىكمەت بىلەن سۆزلىشىپ بولۇپ، مەھەللىدىن قاۋانلىققا ئېلىنىغان يولنىڭ ياسىلىش ئەھۋالىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن سەككىزىنچى كىچىك ئەتىرەتكە كەلدى. يول بۇ مەھەللىنى كېسىپ ئۆتۈپ توپ - توغرا قاۋانلىققا باراتتى. يەنە بىر ئايدىن كېيىن پۈتۈن ئەمگەك كۈچلىرى قاۋانلىققا يۈرۈش قىلىدۇ. ھارۋا، تراكتورلار مېڭىش ئۈچۈن بىر يول لازىم ئىدى. چوڭ ئەتىرەت رەھبەرلىكى سازلىقنىڭ توڭى ئېرىغىچە مۇشۇ يولنى پۈتكۈزۈشنى نۆۋەتتىكى مۇھىم ئىشلار قاتارىغا كىرگۈزگەن. يول زىۋىرشانىڭ بۇ قەدىمقى قوروسىنى بۇزۇپ ئۆتۈشى لازىم. مانا بۇ ئىش ئۈچۈن ئەكىر زىۋىرشا بىلەن پاراڭلاشماقچى بولدى.

هازىر پۈتۈن چوڭ ئەترەت ئالدىراش، بەس - بەستە ئوغۇت توپلاپ، ئات - ئۇلاقلارنى بېقىپ، ئەتىيازلىق تېرىلغۇغا جىددىي تەييارلىق قىلماقتا، ئادەملەر تۆمۈرچىلىك دۇكىنى، ياغاچچىلىق دۇكىنىغا لازىمەتلىك سايمانلارنى كۆتۈرۈپ يۈگۈرۈشۈپ يۈرمەكتە، قېرىلار ئامبارلار ئالدىدىكى كۈنگەي جايلاردا ئولتۇرۇپ تاسما تىلىپ جابدۇق تىكمەكتە، چىگە چىقىرىپ، نوختا، توشۇك، جاۋەنباغلارنى تەييارلاشماقتا، چاققان كىيىنگەن ياشلار ئەمدى چانىلىرىنى تاشلىغان — داڭكاك، زەمبىل، قول هارۋىلىرى بىلەن ئوغۇت توشماقتا...

ئەتىياز پۈرىقىغا تولغان ئىللىق هاۋادىن خۇشاللىق سەزگەن ئات - كالىلار كۈنگەيگە قاخلىنىپ قىشتىن بېرى ئۈستىگە يېپىنچا بولغان قويۇق يۇڭلىرىنىڭ چۈشۈپ كېتىپ بارغىنىغا ئىچى ئاغرىغاندەك تىللىرى بىلەن يالاپ قويىشاتتى. ياخشى هەلەپ ۋە بېدە - چۆپكە تويماي جانۋارلار ئەتىياز ئەگىزىنى شورىماقتا...

ئەكبەر سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ ئەگرى - بۈگرى، پاكار تاملىق كوچىلىرىنى ئارىلاپ كېتىپ باراتتى. باغلاردا قېرى دەرەخلەرنىڭ قانچىلىغان ئەتىياز شامالىلىرىنى كۆرگەن يوغان پۈتاقلىرى هاۋادا داردىيىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئاچىلىرىدىكى قاغا، سېغىز خان چاڭگىلىرى ۋە ئۇنىڭغا قونغان قۇشلار «بۇ بىزنىڭ ئەزەلدىن كېلىۋاتقان ئادىتىمىز» دېگەندەك قىلىپ چۈقۇراشماقتا ئىدى.

ئەكبەر زىۋىرشانىڭ ئېگىز تاملىق بېغىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ «غارت - غۇرت» قىلىۋاتقان هەرە ئاۋازىنى ئاڭلىدى. زىۋىرشانىڭ ئىشقا چىقماي ئالدىراپ پەن تىلىۋاتقانلىقىنى بىلدى. ئەكبەرگە ئۇنىڭ هەرىسى «قەدىمدىن بېرىقى ئادىتىم شۇ، ئالدىرىمايمەن، ئالدىرىمايمەن» دەپ توۋلاۋاتقاندەك بىلىندى.

زىۋىرشانىڭ دادىسىدىن قالغان جايى قەدىمقىچە ئىدى. قېلىن لاي سېلىنغان ئۆگزىنىڭ ئاستىدىكى لىمدا كەپتەرلەر

بوغۇلداشماقتا. يوغان تۆمۈر مىخلار، دوگلەك تۆگىلەر قېقىلىپ مەھكەملەنگەن دەرۋازا قاناتلىرى ھىم يېپىقلىق ئىدى. دەرۋازىنىڭ پېشانىسىدىكى گۈل چېكىلگەن لىم ياغاچقا ئەرەب يېزىقىدا، ھېجرىيە...» دېگەن خەت يېزىلغانىدى.

ئەكبەر دەرۋازىنى ئاچتى. ھويلا قاپ - قاراڭغۇ، ھەر ماڭدامدا دېگۈدەك يوغان قارىغاي تۆۋرۈكلەر، ھويلىنىڭ ئوك ۋە سول تامليرىغا يانداش سۇپا، دەرۋازىنىڭ ئوتتۇرىسىدا دالاننىڭ ئەگرى - بۈگرى ئىشىكى، كۈن پېتىش تەرىپىدە ئېغىل ئىشىكى ۋە يانداش ئوقۇرلار كۆرۈنەتتى. ئەكبەر كىرىپ كەلگەندە ئىملاردىن كەپتەرلەر ئورکۇشۇپ ئۇچۇپ چىقىپ، ئۆگزىدىكى تۆڭلۈكتىكى بالداقلىرىغا بېرىپ قونۇشتى. دالاننىڭ ئىشىكىدىن كىرىشكە زىۋىرشانىڭ ئايالى ئالدىغا چىقتى:

— كېلىڭ، كېلىڭ، قېنى سارايغا! — دەپ دالانغا ئېچىلغان ئوتتۇرىدىكى ئىككى ئىشىكنىڭ كۈن چىقىشتىكىسىنى كۆرسەتتى.

— رەھمەت، — دېدى ئەكبەر ئۇزۇندىن بېرى كۆرمىگەن بۇ قەدىمىي ئۆيگە سىنچىلاپ قاراپ.

يوغان دالاندا ئەكبەر كىرگەن ئىشىكتىن باشقا يەنە بىر ئىشىك بار ئىدى. ئوتتۇرىدىكى ساراي ۋە ئاشخانا ئىشىكلىرى، بۆلۈڭدىكى ئامبار ئىشىكى، يوغان سۇپا توپىسىدە ھۈجرا ئىشىكى، كۈنچىقىش بۆلۈڭىدا باغ ئىشىك، كۈن پېتىش تەرەپتە يوغان ساڭگىلار، بىر يوغان ئۇن ساندۇق، سۇپىدىمۇ، تاپسىدىمۇ يوغان تۆۋرۈكلەر، مايلىشىپ كەتكەن تۆۋرۈككە مىخلانغان قەدىمقى چىراقپايمۇ توپا بېسىپ تۇرۇپتۇ. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسىنى تاملاردىكى نەقىشلەرنىمۇ پەنجىرىدىن چۈشكەن يورۇق خىرە يورۇتۇپ تۇراتتى.

— ھە، ھەيران قالدىڭىزمۇ؟ — دېدى ئايال كۈلۈمسىرەپ،

— بىزنىڭ كىشىنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ تەۋرۈكى، سىلاپ -

سىپاشتۇرۇپ ئولتۇرۇۋاتسىز!
— كونا دەۋرنىڭ ئۆيلىرى يېڭىچە ئادەتكە باب كېلەمدىكىن؟
— نەدىكىنى، ۋاييەي، بالىلار كۆندە مىڭ غۇتۇلدايدۇ، خويما تويدۇم دەڭا بۇ قاراڭغۇ گۆردىن! قىزىم گۈل قىلىشقا خۇشتار، قاراڭا، گۈل قاچىسى قويغۇدەك يەر يوق. بالىلار كىتاب ئوقۇشقا ئامراق، قاراڭ بۇ ئۆيلەرنىڭ قاراڭغۇلۇقىنى!
— ناۋادا ئۆيۈڭلەرنى چېقىپ، باشقىدىن يورۇق ئۆيلەرنى سېلىشقا توغرا كەلسە ئاۋۋال سىز خۇشال بولىدىكەنسىز - دە؟
— بۇنى بىر دېمەڭ، بۇ ئۆيلەرگە بەزىدە نومۇس قىلىپ مېھمانمۇ باشلىيالمايمەن دەڭا!
ئايال بۇ «تەۋەرۈك» ئۇستىدىن شىكايەت قىلىشقا باشلىدى.
— زىۋىرشاكام ئۇنىمايدۇ دەڭ، — دېدى ئەكبەر باغ ئىشىك تەرەپكە مېڭىپ، — بىز بىرلىكتە ئۇنى كۆندۈرەيلى، قېنى ئاۋۋال مەن بىر سۆزلىشەي.
ئەكبەر باغقا چىقتى. غولى كاۋاكشىپ كەتكەن قېرى دەرەخلەر — تېرەك، قارىياغاچ، سۆگەت، ئۇجمە، ئالما، ئۈرۈك ۋە جىگدىلەر تولغان باغدا زىۋىرشا ھەيدەر خەسىس بىلەن قېرى ئۇجمە دەرىخىنىڭ ئاستىدىكى گوداڭدا ھەرە تارتىۋاتاتتى.
ئەكبەرنى كۆرۈپ بېشىنى چېكىۋالغان زىۋىرشا ئورىدىن چىقتى. ھەيدەر خەسىس دوپپىسىنى كۆزىگىچە چۆكۈرۈپ كىيىپ، ھەرىنىڭ دەستىسىنى تۇتۇپ، خۇدۇكچان، بۇجەيگەك كۆزلىرى بىلەن يەر ئاستىدىن قاراپ قويۇپ دۇمچىيىپ ئورنىدا تۇراتتى.
— سالام، — دېدى ئەكبەر، — قالتىس پەنچىلەرنى ئەمدى تاپتىم، بۇ يىل يازىچە چوڭ ئەترەتكە پەن تارتىپ بېرىدىكەنسىلەر - دە!
— ھەيدەر خەسىس دەرھال «چوڭ ئەترەتكە» دېگەن سۆزنى شەخسىيەتچىلەر دەپ چۈشەندى - دە، دەرھال سۆز ئالدى:

— ئەكبەر ئۆكام، قانداق قىلىمىز ئۆزى، بەدەن - بەدىنىمىزگە سىڭىپ كەتكەنكەن، شەخسىي ئىشقا ئامراقكەنمىز، ئىش قىلىپ كەينىدە بولسىمۇ كۆپىنىڭ پىشىنى تۆتۈپ كېتىپ بارىمىز ئۆزى...

ھەيدەر خەسىسنىڭ بۇ گېپىنى نۆۋەتتىدە زىۋىرشانىڭمۇ تىلىنى «قىچىشتۇرۇپ» قويدى.

— شۇنداق، شۇنداق، — دېدى زىۋىرشا كىيىملىرىدىكى ھەر كىپەكلىرىنى قېقىپ تۈرۈپ، — جۇلدا كەتكەن خۇيىمىز، قاغا چاڭگا ياساشنى تاشلىمىغاندەك بىزمۇ ئۆگىمىزغا ئۇنى - بۇنى سۆرىمەي تۇرالمايدىكەنمىز، قارىسام مۇنۇ ئىككى تېرەك پور بولۇپ تۆگەيدىغان ئوخشايدۇ، بالىلار ئۇنىمىغاندىكىن مۇنۇ ھەيدەركام بىلەن بىرلىشىپ بىر نېمىلەر قىلىۋاتىمىز...

ئەكبەرنى ئۇلار ئىشقا چاقىرغىلى كەردى دەپ چۈشەنگەنىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يەنە ئىشقا چىقمىغانلىقىنى ئاقلاش ئۈچۈن يۇقىرىقى گەپلەرنى دېيىشمەكتە ئىدى. ئەكبەر بۇ ھالنى چۈشەندى:

— سىلەر پىشقەدەم دېھقانلار، — دېدى ئەكبەر ئۇلارنى «خاتىرجەم» قىلىش ئۈچۈن، — كوللېكتىپقا قوشقان ھەسسەڭلەر چوڭ، ئىشلەپچىقىرىشتا تەجرىبەڭلەر مول، ئىقتىساد قىلىش، پۇل تېپىشتىمۇ پەمڭلار بار!

ئەكبەرنىڭ ماختىشىنى ئاڭلاپ ھەيدەر جانلىنىپ كەتتى، ئۇ پەرىجىسىنىڭ پېشىنى پوتىسىغا قىستۇرۇۋېلىپ، يەلكۇ بولۇپ كەتكەن كالپۇكىنى يالاپ قويۇپ ماختىنىشقا باشلىدى:

— ئىس بىلەن يۇندىنىلا پۇل قىلالمايمەن ئۆزى، ھى - ھى - ھى ... بىر كۈنى قاراڭ، ئۇششىگەن لازىلارنى خام سەي قىلىپ چىلاپ...

ئۇ پۇل تېپىش ئامىللىرىنى ئەزۋەيلەپ سۆزلىگىلى تۇرۇۋېدى، زىۋىرشا زېرىكتى - دە، ئەكبەرگە قاراپ كۆزلىرىنى

چىملدىتىپ:
— ئوكا، ئاڭلىسام مېنىڭ مۇنۇ جايىمنى بۇزغىدەكسىلەر. يولغا توغرا كېلىپ قالدى، بۇزمىساق بولمايدۇ دەپ ئىمىر ئەچچە قېتىم كىردى. قىرىشىپ شۇنداق قىلامدىكەن دەپمۇ ئويلايمەن. يەر دېگەن كەڭگۇ، نېمىشقا مېنىڭ ئويۇمنىلا پىرقىرايدۇ بۇلار؟ مېنىڭدىن كېيىن قالسا بالىلار نېمە قىلسۇن، لېكىن مېنىڭ بۇ تەۋرۈك جايىنى بۇزۇشقا قولۇم بارمايدۇ، دادامنىڭ روھى قورۇنىدۇ! — دېدى.
— چوڭ ئەترەتتىن يېزىغا باردىغان چوڭ يول سىزىنىڭ بېغىدىن ئۆتىدۇ، — دېدى ئەكبەر.
زۇبەرشا تاتىرىپ كەتتى. ئۇ ياخشى كۆرىدىغان ئويۇنچۇقىنى يۇتتۇرۇپ قويغان بالىدەك ئۇياق - بۇياققا تېز - تېز ئايلىنىپ بىردە ئۆيگە، بىردە بېغىغا، بىردە بولسا ئاللىقاياقلارغا قارايتتى.
— سادىغاڭ كېتەي ئوكام، — دېدى ئۇ ئاخىر ئۆكسىلىپ ئۆچۈپ، — يېزا بولىنى ئونچىلا تۇز قىلىش شۇنچە زۇرۇرمۇ، بىرنېپ - بېرىپ بىزنىڭ ھارۋىلىرىمىزدىن باشقا نېمە ماڭاتتى؟ بېغىمنى ئەگىپ ئۆتسەڭلار ئىكەن، جايىمغا تەگمىسەڭلەر، بالىلاردىن ئاڭلىدىم، سېنى ئىزلەپ باراي دېگىدىم. ئوتتۇرا دېھقانلار ئىتتىپاقلىشىدىغان كۈچ دەيسىلەرغۇ، ئۇنداق بولغاندىكىن، مېنىڭ بېغىم بىلەن ئويۇمنى ئەگىپ ئۆتسەڭلار بولمامدۇ؟!
— گېپىڭىز توغرا بولمىدى، ئاكا!
— توغرا بولمىسىمۇ شۇنداق قىلساڭلار ئىكەن، مەن سىلەردىن ئۆتۈنەي.
زۇبەرشا بۇ سۆزلەرنى ئېيتقاندا لەۋلىرى تىترەپ شالاڭ كىرپىكلىرى يالتىراپ كەتتى. ئۇ خۇددى ئەكبەرنىڭ ئاياغلىرىغا ئۆزىنى تاشلايدىغاندەك قوللىرىنى كېرىپ يالۋۇرماقتا ئىدى. بىرنەچچە كۈن بۇرۇنلا ئەكبەرنىڭ ئۆستىدىن مەسخىلە تېپىش

ئۇچۇن شاپاشلاپ يۈرگەن مۇنۇ ئادەمنىڭ بۇگۈن ئۆز قورو - جايىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈنلا ھەرقانداق ئارازلىق، ئار - نومۇسنى قايرىپ قويۇپ يالۋۇرۇۋاتقىنىغا ئەكىبەرنىڭ ھەم كۈلكىسى، ھەم غەزىپى كەلدى. لېكىن ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ:

— قارارنى ئۆزگەرتىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ، — دېدى.

— شۇجىنىڭ قولىدىن كەلمىسە كىمنىڭ قولىدىن كېلەتتى؟

— بىز چوڭ ئەترەتتە سىزنىڭ ئۆيىگىزنى بۇزۇشنى قارار قىلغان. لېكىن قارارىمىز سىز رازى بولغاندىن كېيىن ئىشقا ئاشىدۇ.

— مەن رازى بولمىسامچۇ؟ — زۇبەرشا دەرھال سورىدى.

— سىزنى رازى قىلالمىساق سىز دېگەندەك ئەگىپ ئۆتىمىز. نېمىشقا دېگەندە سىزنىڭ جايىگىزنى مەجبۇرلاپ تۇرۇپ بۇزالمايمىز!

زۇبەرشانىڭ يالۋۇرۇش ئەمەس، بەلكى تەرسالىق قىلىش بىلەن جايىنى ساقلاپ قېلىشقا كۆزى يەتتى - دە، دەرھال بايىقى ھالىتىنى ئۆزگەرتتى، سېرىق بۇرۇتىنى سىلاپ قويۇپ كۈلۈمسىرىدى:

— يېزا يولى ئەگرى - بۈگرى بولسىمۇ يارىشىملىق بولىدۇ ئۇكام، بىرەر ئۆينىڭ چوخچىيىپ تۇرغىنىنىڭ كارى چاغلىقمەن، يول دېگەندە كاتاك بولمىسىلا بولدى، شۇنچە تۇز قىلىش ھاجەتمىدى؟

ئەكبەر بۇ تەرسا مىجەز ئادەم بىلەن تالىشىۋېرىشنى خالىمىدى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— قېنى ئاخشاملىققا مەن كېلەي، سىز پۈتۈن ئائىلىدىكىلەرنى جەم قىلىڭ، سىلەرنىڭ ئائىلە بويىچە بىر مۇزاكىرە قىلايلى، قېنى سىزنىڭ پىكىرىڭىزنى ياقلايدىغانلار

قانچىلىك چىقىدىكىن، — دېدى.
— بالىلىرىم سىزنى ياقىلايدۇ، — دېدى زىۋىرشا كۆڭۈلسىزلا، — ئۇلار خېلىدىن بېرى قۇلاق - مېڭەمنى يەپ كېلىۋاتاتتى.
— ئەلۋەتتە شۇنداق، — دېدى ئەكبەر، — بۇ قاراڭغۇ ئۆيلەر بىلەن كۆڭۈللۈك تۇرمۇش كەچۈرگىلى بولمايدۇ. بۇنى ئايالىڭىز ۋە بالىلىرىڭىز سىزدىن بۇرۇن چۈشەنگەن.
ھەيدەر خەسىس گەپكە ئارىلاشتى.
— ئەكبەر ئۇكام، بىر ئۆيدىن بالا ئەمەس ئاتا تۇتۇن چىقىرىدۇ، بالا دېگەن نېمە دېمەيدۇ ئۆزى؟ مىسالى بىزنىڭ ئەزەرنى ئېلىڭ، مېنىڭ 500 يۇەنلىك بايىتىلىمنى 150 يۇەنگە بەرگۈزۈۋەتتى ئۆزى. بالىنىڭ گېپىگە كىرىپ قاراپ تۇرۇپلا 350 يۇەن زىيان تارتتىم! بالا سۆزلەيدۇ - يۇ، ئۆينى ئۆي قىلىدىغان ئاتا. يەنى مەسىلەن، مەن چىغ سېتىپ، دەستە سېتىپ بولسىمۇ كۈنىگە ئىككى — ئۈچ تەڭگە تاپىمەن، ئەزەر كەچكىچە سۆزلىگىنى بىلەن بىرسى بەش تېڭىن بەرمەيدۇ — دە، ئۆزى.
. .
مېڭىسى، ئۇستىخىنى ۋە پۈتۈن قېنى ئاشۇ «پۇل» بىلەن سەراسىمگە چۈشۈپ، ئاشۇ «پۇل» بىلەن خۇشال بولۇشنى ئۆزىگە سىڭدۈرۈۋالغان بۇ ئادەم ئۆز ئوغلىنىڭ دەۋرگە، كوللېكتىپقا مۇھەببەت باغلاپ قىلغان ئىشلىرىنىڭ قەدرىگە نەدىن يەتسۇن؟ ئەللىك نەچچە يىللىق ئۆمرىدە باشقىلارغا نەپ بېرىشنى بىر قېتىممۇ ئويلىمىغان ئادەم «باشقىلارنىڭكىلا مەنپەئەتىنى كۆزلەش» نى ئۆزىگە ئۆزلەشتۇرۇۋالغان ياش يىگىتنىڭ قەلبىنى نەدىن چۈشەنسۇن!
ئەكبەر ئۆز نۆۋىتىدە بۇ ئادەمگە ئىككى ئېغىز سۆز قىلغۇسى كەلدى:
— ھەيدەركا، دۇرۇس، سىز تولىراق ئۆينى ئويلايسىز، ئۆينىڭ غېمىنى يەيسىز، شۇنىڭ ئۈچۈن تېپىرلايسىز، لېكىن

بالىكىزنىڭ سىزنىڭ ئۆيىكىزدىن نەچچە ھەسسە مۇھىم بولغان چوڭ ئائىلىنى — يېزىنى سىزگە قارىغاندا نەچچە يۈز ھەسسە ئارتۇق ئىشتىياق بىلەن ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلمىگىز ئىدى، ئۆيىنى ئۆي قىلىدىغان نەق شۇ بالا ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتىڭىز، يېزا بار، سىزنىڭ ئائىلىڭىز بار، كوللېكتىپ بار، سىزنىڭ بۈگۈنكى كۈنىڭىز بار؛ مانا بۇنى نەزەر سىزدىن بۇرۇن چۈشەنگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن زىۋىرشا ئاكىنىڭ بالىلىرىنى مەن ھەقلىق دەيمەن.

ھەيدەر خەسىس بىرده زىۋىرشاغا، بىرده ئەكبەرگە قارايتتى. ئالدىدا تۇرغان مۇنۇ ياش يىگىتنىڭ ئوغلىنى كۆككە كۆتۈرۈپ ئۆزىنى چىلەگە پاتۇرۇۋاتقىنى ئەلەم قىلاتتى.

ئەكبەر ئۇنىڭغا قارىدى ۋە سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ:

— ئېيتىڭا ھەيدەركا، سىز بۇرۇنقىغا قارىغاندا ھازىر قانداقراق؟ — دېدى.

— خۇداغا شۈكرى، قېرىغىنىمدا ياشلىقىمدا كۆرمىگەن دۆلەتكە ئىگە بولدۇم ئۆزى، — دېدى ھەيدەر، ئاندىن بارماقلىرى بىلەن بۇرۇنقى ۋە ھازىرقى تەلىقاتىنىڭ سانىنى ساناپ كۆرسىتىشكە باشلىدى. . .

— ئۇنى دېسە مېنىڭ دادام رەھمىتىمۇ مەن كۆرگەن مال - ۋاران، ئۆي - بېساتىنىڭ تەڭ يېرىمىنى كۆرمەي دۇنيادىن ئۆتكەن، — دېدى زىۋىرشامۇ گەپكە ئارىلىشىپ، — قېنى پاراڭ قىزىپ قىلىۋاتىدۇ، سارايغا كىرىپ راسا بىر. ھېسابلاپ كۆرمەيمىزمۇ، ئايال چاي تەييارلاپ قويغان ئوخشايدۇ، قېنى ئۆيگە مەرھەمەت!

سارايىنىڭ گەچ بىلەن گۈل چېكىلگەن تار - ئۇزۇن ئويۇقلىرى، يېڭىلا ھاكلانغان بولسىمۇ غۇۋا كۆرۈنەتتى. ئېگىز تاملارنىڭ گۈللەر چېكىلگەن تاختايلىق تورۇسقا يېقىن تەرىپى يۇلسا قارامتۇل كۆرۈنەتتى. ئۆي تېكسىمەت ۋە ساندۇقلار بىلەن

ياسالغان بولسىمۇ ئۆگزىدىكى ۋە تەسكەي باغقا قارىغان چاقماق پەنجىرىلەرگە چاپلانغان سامان قەغەزدىن ئۆتكەن كۈن نۇرى كۈڭگا بولغاچقا، ساراي كۆڭۈلسىز ۋە سوغۇق كۆرۈنەتتى. ئەكبەر يېنىدىكى مورا ئۇچاققا ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى كۈل تۆكىدىغان ئۆرەككە، ھەتتا كۈل سۈپۈرىدىغان كىگىز پارچىسىغا قارىدى. مورا ئوچاقتا قۇم چۆگۈن تۇراتتى.

ئەكبەر كۈلۈپ كەتتى ۋە زىۋىرشاغا قاراپ دېدى:

— بۇ ئۆيگە كىرگەن ئادەم، زىۋىرشا ئاكا، يىگىرمە يىل كەينىگە كەتكەندەك بولۇپ قالمىدىكەن. ياق، سىزگە يېڭى جاي سالمىساق كونا دۇنيانىڭ پۈرىقى بۇرنىڭىزدىن كەتمەيدىكەن.

— قېنى، قول چايقايلى، — دېدى زىۋىرشا ئاغزى ئېچىلغان بوغما قاپاقنى كۆتۈرۈپ خىجىل بولۇپ.

— ۋاي ئۆلەي، ۋاي ئۆلەي، بۇ «تەۋەرۈك»نى كۆرسەتمە. سىڭىز نەرسىز خوراپ كېتەر ئىدى، — دېدى ئاپتۇ - چىلاپچىنى كۆتۈرۈپ كىرگەن ئايالى ئېرىنىڭ قولىدىن قاپاقنى تارتىۋېلىپ.

— ئۇگەنگەن خۇي، — دېدى زىۋىرشا ئۆزىمۇ سەزمەيلا تەكرارلاپ قويغان «ئائىلە ئادىتى» ئوچۇن خىجىل بولۇپ، — نېمىسىنى يوشۇراي، مەن تېخىلا دادامنىڭ يولى بىلەن ئۆكام.

— ئېيتمىغا ئاكا، مەش قويۇش، مۇنۇ قۇم چۆگۈن ئورنىغا قەلەي چەينەك تۇتۇش سىزگە يات بىلىنەمدۇ؟

— دادامنىڭ روھى قوريامدىكىن دەيمەن، — دېدى زىۋىرشا بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، — دادام رەھمىتى كىم بىلىدۇ، كۆز يۇممىغان بولسا مېنىڭدىن باشقىچە يول تۇتارمىدىكىن.

— دادىگىز كونا جەمئىيەتتىن ياخشىلىق كۆرمىگەن ئادەم، — دېدى ئەكبەر دادىسىنىڭ ھاياتىنى ئېسىغا سېلىپ، ھەيدەر خەسىس قايناپ سۆزلەپ كەتتى:

— سەيسىگە بىر بايتال بەردىم، گومىندا‌ڭ خالتار ئېتىمنى تارتىپ ئېپكېتىپ ئەسكەرلىرىگە مىندۈردى. ئۇنى دېمىسىمۇ

ئۆتمۈشته ياخشىلىق كۆرگىنىمىز يوق ئۆزى. . . ئۇكام ئەكبەر، ئۇزۇندىن بېرى سوراي دەپ يۈرەتتىم، تىلىم بارمىدى ئۆزى، بايا سەن سىلەرگە ئىشىنىمىز دېگەندىك، ماڭا ماغدۇر كىردى جۇمۇ، بىر گەپ بار، راستىنى ئېيتقىنا، مەن سېنىڭ گېپىڭگە ئىشىنىمەن ئۇكام!

— قېنى ئېيتىڭ ئاكا، بىلىسىلا جاۋاب بېرىمەن، — دېدى ئەكبەر ئۇنىڭغا قاراپ.

ھەيدەر خەسىس دۇپپىسىنى يۇقىرى كوتۇرۇپ قويدى:

— ئۇكام قارا، — دېدى ئۇ جوزىغا جەينەكلەپ تۇرۇپ، — زېۋىرشا بىلەن ئىككىمىزنى باي دېھقان قىلغۇدەك دېگەن گەپ زادى راستمۇ ئوزى؟

زېۋىرشامۇ تەنقىد قىلىنغاندىن بېرىلا مۇشۇنىسى ئويلاپ يۈرەتتى. شۇڭا ئۇمۇ بېشىنى يېقىن ئېپكىلىپ بۇ گەپكە قىزىقتى ۋە چالا ئاڭلاپ قالماي دەپ قۇلاقچىسىنى ئېلىۋېتىپ شىپقاپ كەلدى.

— زادى قانداق گەپ ئۇكام؟ — ئۇلار ئىككىسى تەڭلا سورىدى.

— بۇ دۇشمەنلەرنىڭ ئىغۋاسى! — دېدى ئەكبەر كەسكىن قىلىپ، — شۇنى بىلىپ قويۇڭلار، دۇشمەنلەر ھەر خىل ئىغۋالارنى تارقىتىدۇ. مۇنداق ئىغۋالارغا ھەرگىز قۇلاق سالماڭلار!

ھەيدەرنىڭ پېشانىسىدىن تەر چىقتى.

— ئۇنداقتا مۇشۇ ھىكمەتۋاي قانداق ئادەم ئۆزى؟

ھەيدەر ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەن سوئالىدىن چۆچۈپ كەتتى، ئەسلىدە بۇ سوئالنى ئۆزىگە بەرگەنىدى.

ئەكبەر كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتىپ بارىدىغانلىقىنى بىلدى. ئۇ «ئىسلاشقان ئوچاق»نى «چوخچىلاش» قا باشلىدى:

— پارتىيە، كۆپچىلىك سىلەرگە ئىشىنىدۇ، سىلەرمۇ

بىزگە ئىشىنىڭلار، قېنى ئەمسە سىلەر ئىككىڭلار ھىكمەتۇايىنىڭ سىلەر بىلمىگەن ئىشلىرىنى ماڭا دەپ بېرىڭلار. بىردىنلا ھەيدەر خەسىس بېشىنى كۆتۈردى ۋە سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئۇكام ئەكبەر، مېنىڭمۇ، زۇبەرشانىڭمۇ ئۆز دەردىمىز بار. بىز پەن تارتقاچ ھال - مۇڭ ئېيتىشۇاتىمىز. ئىسىنىڭ ئاچچىقىنى مورا بىلىدۇ. راست، ئۇ ئادەمنىڭ گېپى ئوڭدەك قىلغىنى بىلەن نىيىتى ھارام ئىكەن ئۆزى، زۇبەرشا ئىككىمىزنىڭ ئۆپكىمىزنى ئېچىمىزدىن قېقىپ بولدى جۇمۇ ئۇكا!

زۇبەرشامۇ ئولتۇرالماي قالدى:

— مەن ھىكمەتۇايدىن گۇمانلىنىپ يۈرگەن ئىدىمۇ، ئەمما لېكىن ھەر نېمىدېگەن بىلەن ئوقۇغان، كۆرگەن، ئىنچىكە يەرلىرىگە كۆزى يېتىدۇ، دەپ بەزى ئىشلارنىڭ ئۈجۈر - بوجۇرىنى ئاڭقىرالماي، ئۇنىڭدىن مەسلىھەت ئېلىپ يۈرەتتىم. ئۇنىڭ ھەيدەركام ئېيتقاندەك نىيىتى بۇزۇق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلەپتىمەن. ئۇكام، يوشۇرۇپ نېمە قىلىمىز، شۇ ئادەمنىڭ كاساپىتىدىن سېنىڭ ئۇستىڭدىنمۇ يالغان - ياۋىداق گەپ - سۆز تارقاتتۇق. . .

— شۇنداقمۇ بولدى ئۆزى، — دېدى ھەيدەر يەرگە قاراپ ئۇھ تارتىپ.

— مەيلى، مېنىڭ ئۇستۇمدىن قىلىنغان گەپلەرگە سالىۋات، — دېدى ئەكبەر، — ئۆتكەنكى ئۇقۇشماسلىقلار ئوڭاي ھەل بولىدۇ. ھەيدەركا، زۇبەرشاكا سىلەرمۇ ئاڭلىدىڭلار، ھازىر بارلىق كىچىك ئەتراپتىلەردە شۇ ئادەمنىڭ، روزىمەتنىڭ بەزى ئادەملەرنى قۇتراتىپ بۇزغۇنچىلىق ئېلىپ بارغانلىقىنى پاش قىلىۋاتىدۇ. سىلەرمۇ ئۇلار ئۇستىدە ئاڭلىغان - بىلگەنلىرىڭلارنى تولۇق پاش قىلىڭلار.

يىگىرمە تۆتىنچى باپ

كۆڭۈلدىن كۆڭۈلگە يول بار دېگەن سوز بىكار ئېيتىلمىغان: كۆڭۈللۈك ئائىلىنىڭ بىر ئەزاسى خاپىلىق تارتسا پۈتۈن ئائىلە ئۇچۇن كۆڭۈلسىزلىك بولىدۇ. شۇ بىر ئەزانىڭ خۇشاللىقى خۇددى شۇنداقلا پۈتۈن ئائىلىگە خۇشاللىق ئېلىپ كېلىدۇ. مەنسۇرنىڭ ئائىلىسى مانا مۇشۇنداق بولدى.

مەنسۇر بىلەن ئايىنۇرنىڭ بېشىغا كەلگەن تارتقۇلۇقلار مۇشۇ قىشنىڭ قارى ئېرىپ بولۇشنى كۈتكەندەكلا باھار ئەلچىسى بولغان قارغۇجىنىڭ كېلىشى بىلەن تۈگىدى. ھازىر بۇ ئائىلىدىن ناخشا، كۈلكە، چاخچاق . . . ئۇز ۈلمەستىن ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ.

بۈگۈن 3 — ئايىنىڭ 27 — كۈنى ھاۋا ئوچۇق ۋە سۇزۇك. مەنسۇرنىڭ ھويلىسى سىرتىدىكى قېرى ئۈجمىدە قۇشقاچلار ۋېچىرلاشماقتا. توت ئېغىز ئويىنىڭ قۇرۇپ قالغان ئۆگزىسىدە قىزىل خوراز تەكەببۇرلۇق بىلەن قانات قېقىپ چىللىماقتا. باغدا بۇ ئۆينىڭ يېڭى مېھمانلىرى بولغان موزاي، قوزىلار قىيغىتىشىپ يۈرۈشىدۇ.

ھويلا پاكىز سۈپۈرۈلگەن، پېشايۋان ئاستىدىكى ئۇزۇن سۇپىنىڭ قىشتىن بېرى پۈچمغان يەرلىرى قايتا سۇۋالغان، تاملار يېڭىدىن ھاكلانغان، قىشتىن بېرى ئۆي ئىچىگە ھۆسۈن بېرىپ چىققان قاچا گۈللەر بۈگۈن تۇنجى قېتىم باھار ھاۋاسىغا قېنىش ئۈچۈن پېشايۋانغا چىققان، سارايىنىڭ دېرىزىلىرى كەڭرى ئېچىلغان. . . بىرلا قارىغان كىشى بۇ قورودىن قىشنىڭ ئاخىرقى قېقىندى — چۈقۇندىلىرىمۇ قوغلانغانلىقىنى كۆرۈۋالالايدۇ.

بۈگۈن ئەتىگەنلىك چايغىچە مەنسۇر بىلەن ئايىنۇر ئاغدۇرۇپ

تاشلىغان باغدا باياتىن كەيزە ياساپ چارچىغان ئانارخان پىشايۋان لېۋىگە كېلىپ ئولتۇردى — دە، يېقىملىق سايراۋاتقان قارغۇجىغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى:

— بىزنى ئىشقا ئالدىرىتىۋاتىسەن — ھە؟ سەن يالغۇز خوتۇن بۇ يوغان ھويلىنىڭ ئىشىنى قانداق قىلىپ بولالايسەن دەۋاتىسەن — ھە؟ قىلىمەن، ھەر يىلى قىلىپ كېلىۋاتقان ئىش: ئالمىلارنىمۇ. ئالمىلار ئاستىدىكى سۇپىچاقلارنىمۇ، ئاۋۇ تونۇر بېشىدىكى يەڭلىك ئويىقىنىنىمۇ ھاكلايمەن تېخى. ھەدەپ چايخانىغا قارايسەنغۇ، يازلىق چايخانە ئالدىغا تەمە تۇتىمەن، مۇنۇ ئۈزۈم بارىگى يېنىدىكى كەيزىگە خىلمۇ - خىل گۈللەرنى تېرىۋېتىمەن. . . . . .

— ھەي، كوسۇغۇر خوتۇن! — دەپ ھويلىغا قەرىخان كىرىپ كەلدى. ئۇ داسنى قولتۇقلىۋالغان، داستا يېرىم كۈكۈم بار ئىدى.

— كوسۇغۇر خوتۇن، قارىسام چونەكلىككە ئىشلەپ كېتىپسىز! بايا كىرىپ قارىسام مۇنۇ پەمىدۇر كۆچەتلىرى ئەجەب بولۇق ئونۇپتۇ. بۇلارنى نەلەردە يۇرۇپ كۆكەرتىۋالدىڭىز؟

قەرىخان يەشكىلەردىكى كوكتات كۆچەتلىرىنى ئالقانلىرى بىلەن سىپاپ قويدى.

— ئاينۇرنىڭ ئىشى، — دېدى ئانارخان كۈلۈپ تۇرۇپ،

— قولۇمغا قول، پۇتۇمغا پۇت بولىۋاتقان شۇ يالغۇز قىزىم. مەنسۇرنىڭ ئۆيى ئىشىغا نەدىن قولى بوشىسۇن؟ قىزىمنىڭ قولى ئاجايىپ ئوڭلۇق، تېخى قار ئېرىمەستە بىر توخۇ كۇرۇك بولۇپ قېلىۋېدى، ئاينۇر تەلەي سىناپ 17 تۇخۇم باسۇرۇپ بەرگەن، بىرسىمۇ پالاق بولماي چىقىپتۇ. قاراڭ ئەنە، مەللە مېكيان ئەگەشتۇرۇپ يۇرگەن چۈجىلەرنى!

قەرىخان چايخانىدىكى باللىرى ئۈچۈن پەرۋانە بولۇپ يۇرگەن مەللە مېكيانغا قارىدى — دە:

— خۇددى سىزگە ئوخشاش مېھرىبان - ھە! — دەپ قويدى.

— توۋا! — دېدى ئانارخان كۈلۈپ، — بۇ يىل ئەتىياز كېلىش بىلەن بىزنىڭ ئويگە بەركەت كېلىشكە باشلىدى. كالىمىز ئەگىزنى كۆرمەي تۇرۇپلا تۇغدى. قويلارنىڭ ئۇچى ئىككىدىن قوزىلىدى. مەللە توخۇ پالاق قىلماستىن سالامەت چۈجە چىقاردى، كۆكتات كۆچەتلىرى... ھى — ھى...

— يەنچۇ تېخى! — دېدى قەرىخان ئۇنىڭ بېقىنىغا نوقۇپ، — ئاينۇر قىزىڭىز ئەكبەر بىلەن يارىشىپ قالدى.....

— قويسىڭىزا، - دەپ قىزاردى ئانارخان ئالقىنى بىلەن يۈزىنى سىلاپ تۇرۇپ، — ئارىغا بىر سوغۇقچىلىق چۈشكەندەكىنغۇ...

- سوغۇقچىلىق ئەمەس، دۈشمەن ئارىلىدى، — دېدى ھەرىخان كۈلۈپ تۇرۇپ، — تۇنۇگۈن قارىسام ئاينۇر بىزنىڭ ئارزۇگۈل بىلەن پاراڭلىشىۋېتىپتۇ. مەن كالا پوقىنى سېغىماق قىلغاچ تىڭشىسام شۇ ئەكبەرنىڭ گېپى!

— نېمە دېيىشىۋېتىپتۇ ئۇلار قېلىنلىشىپ؟

— ئوچۇققۇ بىر نەرسە دېيىشمىدى — يۇ، پارتىيە يىغىنى دەمدۇ، يېزا باشلىقى تۇرسۇن تەكشۈرۈپتۇ دەمدۇ، ئەكبەركام دېسە ئەكبەركام دېيىشىپ بىر نېمىلەرنى دېيىشتىغۇ، مېنىڭ قولىقىمغا ئەكبەركام، ئەكبەركام دېگىنىلا ئاڭلاندى - دە، مەن ھە، ياخشى خوپ بولۇپ قالغان چېغى بار دەپ خۇشال بولۇپ بېشىدىن بىر توغاچ ئۆرۈۋەتتىم!

— ھا - ھا - ھا... ئېغى بىلەن بېغى يوق ئىشقىما، ھەي سارالىڭ خوتۇن! — دېدى ئانارخان قەرىخانىنىڭ دۈمبىسىگە ئۇرۇپ قويدى.

— ئارىدا ئىسسىقچىلىق بولمىسا ئەر كىشىنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالاتتىمۇ ھوي خوتۇن، — دېدى قەرىخان ئەمدى گەپنى

ئىزىغا سلىپ، — يەنە نېمىگە قارايمىز، ئۇلارنىڭ تويىنى قىلمۇېتەيلىلا!

— ۋېي، جۇۋان تويىمىدى ئۇ، بىر كېچىدىلا قىلمۇېتدىغان؟

— ئۇزىڭىز ھەمىشەم: ئەكبەر كەلسىلا چېتىۋېتىمەن دەپ يۈرەتتىڭىز، ئەمدى نېمىگە نېزىقايسىز؟

— چۆرۈلمە، تىزۋاسقىلىرىڭىزنى مەيلى دەۋاتىمەن. ئەمما يۈرتقا ئوبدان قازان ئاسمىساق بولمايدۇ.

— ۋايىيەي، كېۋىركىڭىز يۈرتقا دەپ بىر ئۆكۈز بېقىۋاتقىلى نېكەم، ئازلىق قىلسا قويلارمۇ ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرۇپتىمغۇ.

— ئەمما لېكىن دوست بار، دۈشمەن بار، يالغۇز قىزىمىزنىڭ بوغچۇمىسى ياخشىراق بولسۇن قەرىخىنده جۇمۇڭ. بىزمىغۇ قۇرۇق قول ئەمەس، ئىككى ساندۇق كىيىم ـ كېچەك، بىر جۇپ تېكىمەت، كارىۋات، ئۈستەل، قازان ـ قومۇشلىرىغىچە راستلىپ قويدۇم. بېرىپ ـ بېرىپ قاققان قوزۇق، تۈككەن تۈگۈش شۇلارغا قالمىدىغان گەپ.

باغ تەرەپتىن تەمبۇر ئاۋازىدەك زىل ناخشا ئاۋازى كەلدى، بۇ ئىشتىن يانغان ئاينۇر ئىدى.

ھاۋادىكى لاچىنلار
ناخشا ئېيتىمەن ئاڭلا

— ۋاي ئۆلەي، چۈش بولۇپ قاپتۇ، سۈتنىڭ ئالاي، ئولتۇرۇڭ چاي ئېتىمەن!

شۇ چاغدا كوچا تەرەپتىن ئەكبەرنىڭ:

— مەنسۇركامغا يولۇقۇپلا چىقىمەن، — دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

قەرىخان ئانارخانىنىڭ قولىقىغا پىچىرلىدى ـ دە، ئالدىراپ ئۆيگە سۈرىدى. ئايالار كىرىپ كېتىشى بىلەن ھويلىغا ئەكبەر

ئاتلىق كىرىپ كەلدى.
— مەنسۇركا، مەنسۇركا! — ئۆيدىن ئاۋاز چىقمىدى. ئەكبەر يەنە بىر نەچچە قېتىم ۋارقىرىغاندىن كېيىن باغ ئىشىكتىن ئاينۇر كىرىپ كەلدى. قىز قىزىل پوپايكا، قارا يوپكا كىيگەن، بېشىغا قىزىل ياغلىق تاڭغان، بېلەكلىرى تۇرۇلگەن، بېلەيزۈكلىرى كۈندە يالتىراپ تۇراتتى. پۈتىغا كالاچسىز كونا چېتىك كىيىۋالغان ئاياغلىرى بىلەن پاكىزە يەرنى سىجاپ يەرگە قاراپ تۇردى.
— مەنسۇركام بارمۇ؟
— يوق...
— ئانار ھەدەمچۇ؟
— يوق...
— سىزچۇ؟ — ئەكبەر ئېتىنى قىزغا قارىتىپ دىۋىتتى.
— ۋايتاك! — دېدى قىز كەينىگە داجىپ، ئۇنىڭ ئالۇچىدەك چىرايلىق لەۋلىرى كۈلۈش ئۈچۈن پومىايدى. كۈندە قىزارغان كىرسىز، پاكىزە يۈزلىرى ئانارەدەك قىزاردى. ئەكبەر قىزنىڭ چىرايلىق يۈزىدىن كۆزىنى ئالالمىدى - دە، قىلارغا گەپ تاپالماي:
— جىددىي ئىشىم بار ئىدى، دادىڭىز قېنى! — دېدى.
- جىددىي بولسا ئېتىزغا بېرىپ سۆزلىشىڭ! — دېدى قىز ئەمدى ئەتەي خاپا بولغاندەك قىلىپ، ئەكبەر ئاتتىن ئىرغىپ چۈشتى - دە:
— ئاينۇر، قاچانغىچە ئېچىلمايسىز؟ — دېدى.
— جىددىي ئىشى بار ئادەم ئاتتىن نېمىشقا چۈشتىكى، — دېدى قىز ئۆي تەرەپكە چېكىنىپ.
— سىزنىڭ كۆلكىڭىزنى كۆرمىگۈچە ھويلىدىن چىقمايمەن، — دېدى ئەكبەر قىزغا تېخىمۇ يېقىنلاپ.
— مېنىڭ كۆلكەم، جىددىي ئىشمىدى؟ — قىز ئۆي تەرەپكە

چېكىندى. ئەكبەر ئۇياق. بۇياقتا قاراپ قويۇپ تىترەپ تۇرغان ئاۋاز بىلەن قىزغا مۇراجىئەت قىلدى:

— ئاينۇر، ھەممىلا ئادەم خۇشال، مەنمۇ قانغۇچە خۇشال بولۇۋالاي، تىكىلىپ بىر قارامدا!

— يېقىن كەلمەك!

— ئىختىيارىممۇ!

ئەكبەر قىزغا قول سوزدى. قىز ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ كەينىچە چېكىندى. ئەكبەرنىڭ بىلەكلىرى ئەمدىلا قىزنىڭ نازۇك بوينىغا تاشلىنىۋىدى، ئۆيدىكى يوشۇرۇنۇشقا ئۇلگۈرەلمىگەن خوتۇنلار:

— ۋاي ئۆلەي! — دەپ تەڭلا كۈلۈشۈۋەتتى. ئەكبەر بېشىغا سوغۇقسۇ قۇيغاندەك ئەندىكىپ كەينىگە داجىدى. ئۆزىنى قانتۇرۇقلۇق تۇرغان ئاتقا تاشلىدى. ئۇ ئېتىنى قامچىلاپ ھويلىدىن چىقىۋاتقاندا قەرىخان سۇپىدا تۇرۇپ يامپىچىغا ئۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— ۋاي ئەقىلسىز قىز، ئۆيگە قاچقىچە ئېغىلغا قاچسا بولمامدىكىنە، — دەۋاتاتتى.

— سارىڭ خوتۇن! — دېدى قىزىرىپ كەتكەن ئانارخان قەرىخانىنىڭ دۇمبىسىگە ئۇرۇپ، — ئۇياتقا ئۆلتەردىڭىزغۇ. قىزىم ئەمدى نومۇس قىلىپ چايغىمۇ كەلمەيدۇ.

— بايا بەرىكەت كەلدى دەپ جىققىلا ئىشلارنى سانىۋېدىڭىزغۇ، — دېدى قەرىخان كۈلۈپ تۇرۇپ، — مۇشۇ ئىشنىمۇ ساناشنى ئۇنتۇپ قالماڭ.

— ئۆلۈڭ ئىلاھىم!

ئانارخان ئاينۇرنى راستلا ھېچنەدىن تاپالمىدى. ئۇ قەرىخان بىلەن پاراڭلاشقاچ سۇتنى ئالدى - دە، چاي قاينىتىش ئۈچۈن داستا سامان ئەكىردى.

ئانارخان قاچا ئەكىرىپ قويغان قولۇم - قوشنىلارنىڭ

قاچىلىرىغا قايماقلىق قىلىپ سۈت قۇيۇپ تاختىۋېشىغا ئېلىپ قويدى - دە، بىر تەشتەك قايماقنى ئېلىپ قەرىخاننىڭ ئالدىغا قويدى:

— ئىككى يېيىم ھولۇقنانغا يېتىدۇ - ھە، ئاۋۇ جىمىللەرنى مايلىغاچ، پىياز ئاقلىغاچ تۇرۇڭ، مەن ھازىرلا خېمىر يۇغۇرۇپ يېيىپ بولىمەن ! — دېدى - دە، كاڭغا سۈپرىسىنى يايدى.

— ئارزۇنىڭ دادىسىنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولدى! — دېدى قەرىخان، — ئۆيگە چىقمايمىكىن.

— ئو - ئۇش، نېمە دەيدىغاندۇ مۇنۇ خوتۇن! — دېدى ئانارخان بىردە ئوچاقتا، بىردە سۈپرىغا چېپىپ ئالدىراپ يۇرۇپ، — چېچىگىزدىن تۆۋرۈككە باغلاپ قويارمەن.

ئۇلار شۇنداق قىلىپ ھولۇقنان ئېتىشكە تۇتۇش قىلىشتى. جىمىللەر دۇملەنگەندە تالادىن كۆلۈشكىنىچە مەنسۇر، ئاسىم، ئەخمەتجان، ئەبىلغازى ۋە بىرنېچى ئەترەتنىڭ ئىككى كادىرى كىرىپ كەلدى.

— مانا تەلىيىگىلار! — دېدى مەنسۇر ساراينىڭ ئىشىكىنى يوغان ئېچىپ، — ھولۇقنان، — ھولۇقنان بىلەن مېھمان بولىدىغان بولدۇڭلار.

مېھمانلار تېكىمەتلەردە ئولتۇرۇشتى. ئاسىم:

- ھە، قېنى بىر بېشىدىن دېگىنە، نىم قىلدى دېۋىدىڭما؟ — دېدى.

— ئەكبەر يېزىلىق پارتكومنىڭ ئۇچ كۈنلۈك يىغىنىنى تۈگىتىپ بۈگۈن كەپتۇ! — دېدى مەنسۇر موخۇركا بۇراۋېتىپ، — مېنىڭ شۇجىلىقىمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپتۇ. ئەكبەر مۇئاۋىن شۇجى بولۇپ تۇرۇۋېرىدىكەن. يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۆزىنى تەكشۈرۈپتۇ. مېنىڭدىن، ئەبىلغازىدىن ئەپۇ سورىغىلى كەلگۈدەك!

— ئۇنى يېزا باشلىقلىقىدىن ئېلىۋەتمەپتىمۇ؟ — دەپ سوردى بىرىنچى ئەترەتنىڭ بىر كادىرى ئالدىراپ.
— ئېگىلگەن باشنى قىلىچ كەسمەيدۇ. دە! — دېدى يەنە بىر كادىر.
— تېگىشىنا. — دېدى ئاسىم مەنسۇرغا قاراپ شىپقاپ تۇرۇپ. — ھە. شۇنداق قىلىپ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە ئېلىپ بارغان سوتسىيالىستىك تەربىيىنىڭ خۇلاسىسى چىقىپتۇ دېگىنە؟
— چىقىپتۇ! — دېدى مەنسۇر كۈلۈپ قويۇپ، — مەنسۇر گۇرۇھى، سىنىپىي كۈرەش ئىنتايىن مۇرەككەپ، كەسكىن، كادىرلارنىڭ ئۇچىنى ئىككىسى دۇشمەن تەرىپىگە ئۆتۈپ كەتكەن، يەتمىش پىرسەنت ئەزالار كاپىتالىزمغا ئەسىر بولۇپ كەتكەن دېگەن خۇلاسىلەر يالغان بولۇپ چىقىپتۇ.
— ئۇنداقتا بۆلۈم باشلىقى چىنىمۇ گەپ كېلەر؟
— ئۇز ئۆزىدە بولىدۇ. دە! — دېدى مەنسۇر گېپىنىڭ داۋامىلاشتۇرۇپ، — بۆلۈم باشلىقى چىن ئۆز خۇلاسىسىدىن يالتايمىغان ئوخشايدۇ. ئۆزىنىڭكىنى توغرىغا چىقىرىش ئۈچۈن لى زۇڭخۇا شۇجىنى باشلاپ ناھىيىگە كېتىپتۇ.
— ناھىيىگە بارسا ئۇنىڭ راست بولۇپ چىقارمۇ؟ — يەنە بىر دېھقان ئالدىراپ سوردى.
— بىر ئىشنىڭ راستىمۇ، يالغىنىمۇ بىرلا بولار، — دېدى مەنسۇر كۈلۈپ قويۇپ، — بۇ يەردە ھەقىقەت بولالمىغان ئىش ناھىيىدە ھەقىقەت بولۇۋالىدىغان بولسا ھىكمەت ماگىزىنچىمۇ ناھىيىگە كۆچۈپ بېرىۋالغان بولار ئىدى.
— ئۇنىڭ بالىسى تۇتۇلۇپتۇ دېگەن سۆز راستمىكەن؟
— چېگرىدىن قېچىپ ئۆتۈش ئالدىدا تۇتۇلۇپتۇ.
— سۇلايمانچۇ؟
— ئۇ مەست بولۇپ قېلىپ ئۇلارغا ئەگەشكەن ئىكەن، مەستلىكى يېشىلىپ كەينىگە قايتىپتۇ، لېكىن ئۇنىسى ساق

قويماپتۇ. چالا ئۆلۈك قىلىپ دەريانا تاشلاپتىكەن سالچىلار تۆتۈۋاپتۇ، ھازىر دوختۇرخانىدىكەن.

مەنسۇر ساھىبخانلىق قىلغاچ ئەكىرەدىن ئاڭلىغانلىرىنى كۆپچىلىككە ئېيتىپ بەردى. ئانارخان ھور چىقىپ تۇرغان ھولۇقنانىنى پارچىلاۋېتىپ:

— ئەكىرىنمۇ باشلىغاچ كەلسەڭلەرچۇ، — دەپ قويدى.

— قاۋانلىق تەرەپكە كەتتى، — دېدى ئەخمەتجان قۇندۇزدەك قاشلىرىنى مىدىرلىتىپ قويۇپ، — ئۇ ياققا كەپە، گەمىلەر ياسلىۋاتىدۇ، كەم. كۆتىسىنى بىلىپ كەلمەكچى.

شۇ ئارىدا ئۆيگە كېۋىر ۋە ئېگىلىپ سالام قىلىپ ھىكمەت كىرىپ كەلدى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، قېنى مەنسۇر شۇجى كويزىدىن ئازاد بولغان مۇبارەك قوللىرىڭىزنى بىر بېرىڭا، يائاللا، مۇنداق قوللارنى بىر تۆتۈپ بېقىش جانغا ئەجەب راھەت. ھە! ئۇھ، ئەمدى يوغان. يوغان چامدايدىغان بولدۇقتە كۆپچىلىك، ئىچ ئاتمۇ، يانداقلىرىمۇ تازا پار كەلدى، قانداق دېدىم ئاسىمجان؟ ئەكىرىم ئىككىڭلار يانداقنىك توشۇڭنى بوشاشتۇرمىساڭلار مەنسۇر ھەرقانداق داۋان، ھەرقانداق كاتاڭلاردىن سەردىمەيدىغان ئىچ ئات. دە!

— لېكىن يولغا خەندەك ئويۇپ قويىدىغانلار تۇغىمىدى. دە، — دېدى كېۋىر ئاچچىق كۈلۈمسىرەپ قويۇپ، — ھىكمەت ئىنىم، ئەمما لېكىن تۆپتۇز يولغا خەندەك ئويۇپ بىزنىڭ ھارۋىمىزغا پېشكەللىك تاپقىدىغانلار پاتراق تىنجىمىدى، تېخىمۇ تېزراق ماڭالايتتۇق.

— قى - قى - قى!... - ھىكمەت كەكلىكتەك كاكاكلاپ كۈلدى - دە، پېشانىسىگە ئىككى شاپىلاق ئۇرۇۋېتىپ كۆزلىرىنى ئويناتتى، — جايىدا ئاكا، ماڭا بۇ گېپىڭمۇ تېخى ئازلىق قىلىدۇ. كىشىلەرنىڭ يېرىگە ئىشلەپ، قالدىم لېۋىمنى چىشلەپ

دەپتىكەن. يېزا باشلىقىنىڭ كەتمىنىنى چاپسەن دەپ قاراپ تۇرۇپلا ئۆز پۇتۇمغا چېپىۋالدىم. دە! مەنسۇر شۇجى ئىشەنسىڭىز ئېگەكسىم بار، ئېشەك چېغىدا بىر قېتىم چام ئالغان كۆۋرۈككە ئىككىنچى قېتىم پۇت ئاتمايدۇ، پەندىياد، مەن شۇ سۇلايمان بىلەن روزىمەتنىڭ كېسىرىسىگە كەتتىم.

— ئۇلار سىزنىڭ كېسىرىڭىزگە كەتتىم دەۋاتامدۇ تېخى كىم بىلسۇن! — ئەبلىغازى بۇ گەپنى بايقىماستىن دەۋەتتى. ھېكمەت تاتىرىپ يەنە ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. دە، چاقچاققا يۆلەپ:

— ئۇنىمۇ يوق دېگىلى بولمايدۇ! — دېدى.

ئۆيگە لاي توپىغا مىلەنگەن ئىمىر كىرىپ كەلگەندىن كېيىن چاقچاقلارمۇ، كۈلكىلەرمۇ بېسىلدى.

— سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئۆيلىرى ئۆرۈلگىلى تۇردى. بۇگۈنلا ئالتە ئۆيلۈك كوچىدا قالدى. — دېدى ئۇ ئۆيگە كىرىش بىلەن.

— بايا ئەبىلغازنىمۇ ئېيتتى، — دېدى ئاسىم يەرگە قاراپ، — بىز مۇشۇ ئىش بىلەن يىغىلغانىدۇق.

يۇرۇڭلار شۇ يەرگە بارايلى، — دېدى مەنسۇر ئورنىدىن مىدىرلاپ، — قوغلىغاندەكلا ئىش قىلدۇق. دەرھال ئۆيمۇ - ئۆي كىرىپ تەكشۈرەيلى، خېيىم - خەتەرنىڭ ئالدىنى ئالايلى.

كۆپچىلىك سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ بۇ يېڭى قىيىنچىلىقى ئۈچۈن باش قاتۇرۇپ مەنسۇرنىڭ ھويلىسىدىن چىققاندا ئۇلارنى ئۆزىتىپ چىققان قەرىخان ئانارخانغا پىچىرلىدى:

— سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئەزالىرىغا ئۆي تاپىمىز دەپ ئەمدى مەنسۇرمۇ، ئەكبەرمۇ تويىنى ئۇنتۇيدىغان بولدى. دە!

ئەكبەر مەنسۇرلار بىلەن كۆرۈشۈپ پارتكوم يىغىنىنىڭ روھىنى قىسقىچە يەتكۈزگەندىن كېيىن «قاۋانلىق» قا باردى. ئۇ يەردە ھەربىر ئەترەتتىن ئاجرىتىلغان ياشلار پائالىيەتلىرىنى گەمە ياساۋاتاتتى. ئەكبەر ئۇلار بىلەن بىرگە بولىدىغان

«قاۋانلىق» نى قورۇتۇش ئەمگىكىنىڭ پىلانى توغرىسىدا پاراڭلاشتى. ئۇنىڭ گېپىدىن خۇشال بولۇشقان ياشلار: مۇشۇنداق قىلىپ بەش — ئالتە يىل ئىشلىسەك پۈتۈن «قاۋانلىق» تۈگەيدىكەن! 50 مىڭ مو يەر تېرىلغۇ ئېتىزىغا ئايلانسا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 200 جىڭدىن ئاشلىق ئالساق بەش مىليون جىڭ ئاشلىق دېگەن سۆز. پۈتۈن بىر يېزىنىڭ ئاشلىقىكەن، دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىشتى. ئەكبەر قايتىدىغان ۋاقتىدا دىلەيساخانىڭ ئوغلى يارقۇزنى چەتكە تارتىپ ئۇنىڭغا يىگىرمە يۆەن پۇل تەڭلىدى.

— بۇ نېمە پۇل؟ — دېدى ھەيران بولۇپ.

ئەكبەر ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويدى - دە، پارتكوم يىغىنىدا ئۆزىنى تەكشۈردى، ئەمگەكچىلەردىن ئاجراپ قالدىم دەپ كۆزىگە ياش ئالدى. مېنى چەتكە تارتىپ بالامغا ئېيىت، مېنى كەچۈرسۇن، مەن ئەمدى ئوغلۇمنى تاشلىمايمەن. مۇنۇ پۇل مېنىڭ ئوغلۇمنىڭ خىراجىتىگە قىلغان ياردىمىم دېدى. يارقۇز، ھەرقانچە بىكۆيۈم بولسىمۇ ئۇ سېنىڭ دادىڭ! — دېدى. بالا يەرگە قارىدى:

— ماڭا كۆيۈنمىسە كارى چاغلىق، ئۇ ئۆزى بىلەن بىللە جاپا تارتقان دوستلىرىغىمۇ قارا كۆڭۈللۈك قىلىدۇ.

بالا شۇنى دېدى - دە، پۇلنىمۇ ئالماي كېتىپ قالدى. ئەكبەر ئېتىغا مىنىپ مەھەللىگە قايتتى. بالىنىڭ گېپى ئەكبەرگە قاتتىق تەسىر قىلدى. ئۇ ئېتىدا سىڭايان ئولتۇرۇپ يولدا كەلگۈچە يېزا باشلىقى توغرىسىدا ئويلىدى.

پارتكوم يىغىنىدا يېزا باشلىقى يىغلاپ تۇرۇپ ئۆزىنى تەكشۈردى.

يىغىن ئوڭىگەندىن كېيىن يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئەكبەرنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— ئۆكام، خاپا بولما. سېنى ئەمدى چۈشەندىم، سەن ماڭا

كۆيۈنىدىكەنسەن، نۇرغۇن نەرسىلەرنى خاتا قىلغىنىمنى كۆرسەتتىڭ، ساڭا رەھمەت. — دېدى. ئۇ ھەتتا ئەكبەرنىڭ قوللىرىنى سىقىپ تۇتۇپمۇ قويدى.

— ياق، تېخى بىر نېرسىنى ئۇنتۇپسىز، — كەتمىدۇق، — دېدى ئەكبەرمۇ ئۆز لايىقىدا كۈلۈمسىرەپ، — تېخى ئالدىمىزدا داۋانلار نۇرغۇن، ئۇزۇل - كېسىل چۈشىنىش ئۈچۈن نۇرغۇن داۋانلاردىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

— لېكىن مەن سېنى كىچىكىڭدىن بىلەتتىم. نېمىلا بولمىسۇن بىز بىر دەريانىڭ سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولغانغۇ، بىز ئۆتمۈشتە بىللە ئېزىلگەنلەر تۇرۇپ يەنە چۈشەنمەيدىغان نېمە بار؟

— شۇنداق، كونا جەمئىيەتتە بىزنىڭ نەپرىتىمىزدە ئورتاقلىق بار ئىدى، بۇ راست. لېكىن ھازىر مەن بۇ ئورتاقلىقنىڭ ئىزناسىنىمۇ تاپالماي ھەيران بولۇۋاتىمەن!

— ياق، ياق. سەن ئاداۋەت بىلەن گەپ قىلىۋاتىسەن. خۇشاللىقىمىز بىلەن خاپىلىقىمىز بىر تۇغۇشكە كەلمىگەندەكىن مېنىڭ راست گېپىمنىڭ ئاداۋەت بولۇپ تۇيۇلۇشى تۇرغانلا گەپ!...

ئەكبەر قولىدىكى پۇلنى بىرده يانچۇقىغا سالاتتى. بىرده قولىغا ئېلىپ قارايتتى. ئۇ بىر تۇرۇپ يېزا باشلىقىنىڭ راستلا تۇزۇلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. بۇ چاغدا ئۆتكەنكى ئىشلارنى سۈرۈشتۈرمەسلىككە جەزىم قىلاتتى. يەنە تۇرۇپلا يېزا باشلىقى تەكشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن لى زۇڭخۇا شۇجىنىڭ: «يېزا باشلىقى تۇرسۇندا سەممىيەت تېخى يېتەرلىك ئەمەس» دېگەن سۆزى يادىغا كېلەتتى. ده، يېزا باشلىقىنىڭ يىغىسىمۇ، ۋەدىسىمۇ يالغان بولۇپ تۇيۇلاتتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى بىر خىل غەزەپ چۈلغىۋالاتتى...

ئازاد بولغىنىمغا تېخى 13يىل بولدىغۇ، 13 يىلنىڭ ئالدىدا مۇشۇ تۇرسۇنمۇ ئالتىنچى ئايدا قېلىن، يىرتىق شالۋار كىيىپ

يالاڭغداق يۈرىدىغان دېھقانلاردىن ئەمەسمىدى؟ ئۇنىڭ ئانىسى ئۆزۈكچىلىك دەستىدىن كىملەرگە سارغايمىغان، كىملەرنىڭ ئىشىكىدە بويىنى قىسىلمىغان؟ بايلارغا ئىشلەپ تېپىپ كەلگەن بىر شىڭ تېرىقنى يۇيۇپ قۇرۇتۇپ، ئوغۇردا سوقۇپ سۆك قىلىپ، قۇشنىلاردىن تىلەپ ئەكىرگەن ئارا تەشتەك سۈتتە قاينىتىپ، تۇرسۇننىڭ ئالدىغا بىر چىنە ئىسسىق سۈت ئېشى قويغۇچە بىچارە ئانا نېمە جاپالارنى تارتمىغان؟ ئازادلىقتىنمۇ چوڭ خۇشاللىق بارمۇ؟... مىليونلىغان خەلق كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ ئۆزلىرىگە ئازادلىق ئېلىپ كەلگەن پارتىيىگە چىن يۈرىكىدىن رەھمەت ئېيتقاندا، شۇلارنىڭ ئارىسىدا قورامىغا يەتكەن يىگىت مۇشۇ تۇرسۇنمۇ بار ئىدىغۇ! ئازادلىق تۇرسۇنغا خۇشاللىق بىلەن بىللە ھايات يولىنىمۇ ئېچىپ بەردى. ئەسلىدە ئۇنىڭ كۆزىگە قاراڭغۇ بولۇپ كۆرۈنگەن كەلگۈسى مۇشۇ ئازادلىق بىلەن بىللە يورىدى، تۇرسۇن كەلگۈسىنىڭ پارلاق — ئىشەنچلىك ۋە گۈزەل ئىكەنلىكىگە چوڭقۇر ئىشەندى. ئۇنىڭغا يەنە مۇشۇ ئازادلىق خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنىڭ يولىنى، ئىمكانىيىتىنى كۆرسىتىپ بەردى، ئۇ قەدەممۇ - قەدەم رەھبىرىي كادىر بولۇپ ئۆستى. لېكىن ئۇ ھازىر نېمە ئۈچۈن باشقىچە بىر ئادەم بولۇپ قالدى - ھە؟ ئەكبەر ئۇنىڭ خاتالىقلىرىنى ئاڭلىدى، كۆردى. قارشى چىقتى، ئۆزىگە يۈزمۇ - يۈز دېدى، لېكىن يېزا باشلىقى پىسەنت قىلمىدى. ئەكبەرنى مانا مۇشۇنىڭ ئۈچۈنلا ئۆزىگە دۇشمەن ھېسابلىدى. ئەكبەرنى كۆزدىن نېرى قىلىش ئۈچۈن قولىدىن كېلىدىغىنىنى قىلدى. بۇنداق قىلىشتىكى مەقسىتى ئۆزىنىڭ خاتا قىلىۋاتقىنىنى يېپىش، ئۆزى تاللىۋالغان يولدا جاھىللىق بىلەن مېڭىش ئۈچۈن ئىدى. لېكىن ئەمەلىيەت تۇرسۇنغا لازىم بولغان نەرسىنى چەتكە قاقتى. ئۇنىڭ ئىرادىسىنىڭ تەتۈرىسىگە قاراپ ماڭدى. قارىنىڭ ئاستىدا قىشـــچە كۆمۈلۈپ ياتقان جەسەت ئەتىيازدا مانا مەن دەپ پۈسكۈيۈپ چىققىنىدەك ئۇنىڭ روھىنىڭ

چوڭقۇر يېرىدىكى نەرسىلەرمۇ بىرنەچچە ئايلىق جىددىي كۆرەشلەردە ئاشكارىلاندى. ئۇنىڭ نېمىنى خالايدىغانلىقى، نېمىگە ئىنتىلىدىغانلىقى، نېمىگە يان باسىدىغانلىقى مەلۇم بولدى. ئەكسىچە دەسلەپ يېزا باشلىقىنىڭ خاتالىقىنىڭ سەۋەبى ئۇنىڭ ئۆگەنمىگەنلىكى، چۈشەنچىسىنىڭ چوڭقۇر بولمىغانلىقىدىن دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن ئەمدى قەدەممۇ - قەدەم ياخشى چۈشىنىشكە باشلىدى، گەرچە ئۇ دائىم ئاغزىدىن «سىنىپىي كۆرەش» دېگەن سۆزنى چۈشۈرمىسىمۇ، ئۆز سىنىپىنىڭ مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلىشنى ئويلىمىدى، ئۆز سىنىپىنى ئۇنتۇپ قالدى. يېزا باشلىقى بۈگۈن ئۆزىنى تەكشۈردى. «خاتا قىلدىم» دېدى - يۇ، لېكىن نېمىنى خاتا قىلغىنىنى ئېيتمىدى. ئەكسىچە ئەسلىدە يېزا باشلىقى قىلغان خاتالىقلىرىغا راستلا ئىقرار بولۇپ، قەسەم بېرىپ پارتىيىگە كىرگەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغىنىنى بويىنىغا ئالمىدۇ دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن يېزا باشلىقى تۆرسۇنىنىڭ سۆزلىرىدىنمۇ، يىغىلىشنىمۇ بىر پارتىيە ئەزاسىدا بولۇشقا تېگىشلىك سەمىمىيلىك، باتۇرلۇق، قەتئىيلىك كۆرۈنمىدى. ئۇ بويىنىغا ئالدام خالتىسىنى ئېسىۋالغان، بايىقى سۆزلىرى ئاشۇ خالتىسىدا ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرى ساقلىنىپ كېلىۋاتقان سۆزلەر. ئۇ مۇشۇنداق سۆزلەر بىلەن نۇرغۇنلىغان ئاقكۆڭۈل، سەمىمىي ئادەملەرنى ئىشەندۈرەلەيمەن دەپ ئويلايدۇ. ياق ساختىلىقىنى ئەك بالدۇر سەمىمىي ئادەملەر سېزىدۇ. ساختىپەزلەر بولسا راستچىللىقىنى ئەخمەقلىق دەپ قارايدۇ، يالغانچىلىقنى بولسا ئۆز پەزىلىتىنىڭ بەلگىسى ھېسابلاپ، ھەممىلا ئىشقا شۇ قارىشى بويىچە مۇئامىلە قىلىدۇ. بۇ خىل ساختىپەزلىك خالتىسىنى ئوزۇق خالتىسى قىلىپ ئېسىپ يۈرگۈچىلەر جەمئىيىتىمىزدە بار، پارتىيىمىزنىڭ ئىچىدە بار. بۇ خىل ئادەملەر پارتىيىمىزنىڭ رەھبەرلىك ئورنىنى ئېگىللىۋالغانىكەن ئۇنىڭ قولى يەتكەنلا يەرگە روھىدىكى سېسىق

نەرسىلەرنىڭ ئۇرۇقى چېچىلمامدۇ؟
ئەكبەر سەككىزىنچى ئەترەتكە يېتىپ كەلگەندە كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالغانىدى.
ئەكبەر ئەبىلغازىنى ئامبارنىڭ ئالدىدىن تاپتى. ھىكمەت گۈرجەك ۋە كەتمەنلەرنى ئامبارچىغا تاپشۇرۇپ بېرىپ يەنە ئۇنىڭ بىلەن باشقا نەرسىلەر ئۈستىدە سۆزلىشىۋاتاتتى.
— ھىكمەتكام قاۋانلىقنى ئېچىشقا ياخشى ياردەم قىلىۋاتىدۇ، — دېدى ئامبارچى، — مۇنۇ گۈرجەك، كەتمەنلەرنى قول ھارۋىسىغا سېلىپ ئۈزى سۆرەپ ئېپكېلىپ بەردى.
— باشقا ئەترەتلەر تالاپ كېتىۋاتىدۇ قارىسام، — دېدى ھىكمەت ئەكبەرگە قاراپ خۇشامەت قىلىپ، — سىلەرنىڭ ئەترەت كەمبەغەل، ھەقىچان نەق پۇلى يوقتۇر دەپ نېمىگە بولسىمۇ مۇشۇنى ئايرىپ قويدۇم.
— ھەممىسى قانچە پۇلكەن، — دېدى ئەكبەر تالۇننى قولىغا ئېلىۋېتىپ، — 130 يۈەنما، مە ، ئەبىلغازى ئاكا، مۇنۇ مېنىڭ كىننىشكامدا يەنە ئاز -تولا پۇل بار، بانكىدىن ئېلىپ بۇگۈنلا تۆلىۋېتەيلا!
— بۇ نېمە قىلغىنىڭىز ئەكبەر شۇجى، ئۆزىمىز پۈتۈشۈۋالىمىز ئەمەسمۇ! — ھىكمەت ئەكبەرنىڭ قولىنى ئىتتىرىدى.
— سىز ماگىزىندا نېمىگە مال سېتىلمايدىغانلىقىنى بىلمەمسىز؟ — دېدى ئەكبەر ئۇنىڭغا قاراپ.
— ھازىر ھەممە كۈچ قاۋانلىقنى ئېچىشقا قارىتىلىۋاتسا ماگىزىن چەتنە قالاتتىمۇ؟
— دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈملىرىنى ھېچقانداق باھانە بىلەن بۇزۇشقا بولمايدۇ. سىز كۈندىلىك پۇلنى بانكىغا تاپشۇرۇپ تۇرىسىزغۇ. بۇ پۇل سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئۈچۈن خىزمەت

قىلىدۇ، نېمى قالغان پۇل سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئۈچۈن قانچىلىك زىيان ئېكەنلىكىنى بىر ماگىزىنچى بولغان ئادەم بىلمىسە قانداق بولغىنى!

— ئېككى . ئۈچ كۈنگە تەخىر قىلاتتۇق. . .

— بىر مىنۇتىمۇ بولمايدۇ، — دېدى ئەكبەر كەسكىن هالدا. — سىز ئەترەتلەرگە ۋە شەخسلەرگە قانچىلىك نېمى قىلدىڭىز، بۈگۈن كەچكىچە بۇ ساننى ماڭا بېرىڭ!

هىكمەت ئالدىراپ ماگىزىنغا ماڭدى. ئۇ تېخىمۇ دۈمچىيىپ كەتكەنىدى.

ئۈچىنچى ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ يىغىنى يېرىم كېچىدە تۈگىدى. ناهىيىلىك پارتكوم، يېزىلىق پارتكومى ئۈچىنچى ئەترەت ئەزالىرىنىڭ قاۋانلىقىغا هۈجۈم قىلىش پىلانىنى ۋە ئىرادىسىنى كۈچلۈك قوللىدى. ناهىيىدىن ۋە يېزىدىن مەخسۇس سازلىقنى ئۈزلەشتۈرۈشكە يارەملىشىدىغان تېخنىكلار گۇرۇپپىسىنى ئەۋەتىدىغان بولدى. ناهىيىلىك پارتكوم يەنە بارلىق ئىمكانىيەتلەر بىلەن يارەم قىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. چوڭ ئەترەت رەهبەرلىكى قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشتىن كىرگەن پۇلنىڭ كۆپ قىسمىنى ئەزالارغا بۆلۈپ بېرىش، خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەمەلدىن قالدۇرغان قالدۇرۇق يەر، قالدۇرۇق مال ۋە مۇڭاپىق خۇسۇسىي ئوقەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش. ئەمگىكىگە قاراپ تەقسىم قىلىش پرىنسىپىنى قەتئىي يولغا قويۇش قاتارلىق ئاكتىپ تەدبىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. قاۋانلىقىغا يۈرۈش قىلىدىغان ۋاقىت كەلدى. يەنە بەش كۈندىن كېيىن پۈتۈن چوڭ ئەترەتنىڭ ئەر ئەمگەك كۈچلىرى زەيكەش چېپىش ئۈچۈن قاۋانلىقىغا يۈرۈش قىلىدۇ، ئەتىيازلىق تېرىلغۇمۇ بىرلىكتە ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئاشلىق بۆلتۈرگەندىن كۆپ تېرىلىدۇ. ئۈچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرى مانا مۇشۇ ئەتىيازدىن

باشلاپ جاپالىق كۆرەش قىلىپ 5 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە ئۇچ مىڭ مو يەرنى ئۆزلەشتۈرۈپ بولىدۇ. تۇنجى قېتىم قاۋانلىققا شال تېرىيدۇ. ئەتىدىن باشلاپ پۈتۈن چوڭ ئەترەت ئەتىيازلىق تېرىلغۇ تەييارلىقىنى قىلىدۇ!...

ئەكبەر كەچكى تاماقنى سونۇرىنىڭكىدە يېدى. پاتىمە ئۇ يەردە ئوخشىتىپ لەگمەن ئەتكەنىكەن. تاماق تەييار بولغۇچە سونۇر قوروسىنى كۆرسەتتى:

— تويىنى مۇشۇ ئۆيدە قىلارمەن دېگەندىم، بولمىدى. قارا، ئۆينىڭ ئۆمرى قىسقا. يەردىن توڭ كېتىش بىلەن تاملار ئۆرۈلگىلى تۇردى. سېنى بۇ ئۆيدە ئاخىرقى مېھمان قىلغىنىم بولسۇن. خەيرىيەت، تەلىپىم شۇ ئاداش، مېنى تراكتور كۆرسىگا ئەۋەتكىن.

ئەكبەر خوجاتام ۋە تېرەكلەر تېرەلگەن تاملارغا قارىدى. راستلا دەز كەتكەن، زەي تاملارنىڭ يېرىمىدىن ئۆتكەنىدى.

— سەن بۇ ئۆيدىن كۆچ، — دېدى ئەكبەر، — باشلامچى بولۇپ كۆچ. ئاز كۈندە سىلەرگە يېڭى ئۆي سېلىشنى باشلايمىز. ئۆيلەر پۈتكۈچە چوڭ ئەترەتنىڭ ئامبىرى يېنىدىكى كىچىك ھۈجرىغا كۆچۈپ تۇرغىن.

— ئۆيى ئۆرۈلۈۋاتقانلار جىققۇ، باشقىلارچۇ؟

— بىز چوڭ ئەترەت ئىشخانىلىرىنى ۋە سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ ئىشخانا، ئامبارلىرىدىن بىر نەچچىنى ئەزالارغا بوشىتىپ بېرىمىز.

سونۇر ھەيران بولۇپ ئەكبەرگە قارىدى:

— ئىشخانا ئۇ چاغدا نەدە بولىدۇ؟

— ئەكبەر قولى بىلەن ئېتىزلىقنى كۆرسەتتى:

— بىز قىشتا قومۇش ئورىغان جاڭزىنى چوڭ ئەترەتكە ۋاقىتلىق ئىشخانا قىلماقچى!

سونۇر قاقاقلاپ كۈلدى:

— پاھ... ھاسان دىۋانىنىڭ قارانچۇق كەپىسى ھۆكۈمەت ئۆيى بولىدىكەن - دە، ھا - ھا...

مەنسۇر، ئەكبەر، روزاخۇن بوۋاي ۋە بىرقانچە ئەترەت باشلىقلىرى ئۆيى ئۇرۇلۇۋاتقان ئەزالارغا ئۆي تېپىپ بېرىش ئۈچۈن كىچىك ئەترەتلەرنى ئاربلىدى. سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرىنىڭ ئەھۋالىنى ئاڭلاپ باشقا ئەترەت ئۆيلەرنى ئامبارلارنى بوشىتىپ بېرىشكە رازى بولۇشتى.

ئەكبەر ئالتىنچى ئەترەتنىڭ چېتىدىكى قويۇق تېرەكلىك باغقا سېلىنغان ھەيۋەتلىك بەش ئېغىز ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

ئۆينىڭ ئالدى ئۆستەڭ، ئەتراپى باغ، تاملىرى يېرىمغىچە خىش بىلەن قوپۇرۇلغان، بەش ئېغىز ئۆينىڭ ئۈچ ئېغىزى ئاستى - ئۈستى تاختايلىق ئىدى. ئۆي بۇلتۇر كۈز پۈتكەن. پەقەت ھاكلانمىغان ۋە ئەينەك قويۇلمىغانىدى. باغ ۋە ھويلىسىنىڭ قورۇق تاملىرى 14 ياشاچتىن قىلىپ سوقۇلغان، دەرۋازىسىغا سىرلانغان چاقما ئورنىتىلىپ قولۇپ سېلىنغانىدى.

— مانا بۇ يېزا باشلىقى تۇرمۇشنىڭ يېڭى جايى، — دېدى مەنسۇر ئۆينى ئەكبەرگە كۆرسىتىپ، - ئىككى ئۆيلۈك كەڭ - كۈشادە سېغىشىدۇ، گەپ يېزا باشلىقىنىڭ ئۇناش - ئۇنىماسلىقىدا.

— يېزا باشلىقى كۈزلۈككە كۈچۈپ كېلەر، ئاڭغۇچە ئەزالارنىڭ يېڭى ئۆيلىرىمۇ پۈتۈپ قالار، خېلى ياخشى ۋەدىلەرنى بەردىغۇ، بىر ئۆينى ئايلاپ ئولتۇرماس، — دېدى بىر ئەترەت باشلىقى.

ئۇلار چاقىدىن يامىشىپ ھويلىغا كىرىشتى، ئىشكىلەر ئورنىتىلىغان ئۆيلەرگە كىرىپ كۆرۈشتى.

شۇ چاغدا ياغاچ باسقان بىر ھارۋا كېلىپ توختىدى. ھارۋىكەش چاقىنىڭ قۇلۇپىنى ئاچتى - دە، ھويلىغا كىردى.

كۆپچىلىك ئۇنىڭ ياغاچلىرىنى چۈشۈرۈشۈپ بەردى. شۇ چاغدا ۋەلىسىپىت بىلەن يېزا باشلىقى پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ كادىرلارنى كۆرۈپ چاخچاق قىلدى:

— كۆچۈپ كەلمەي تۇرۇپلا ئۆيىنىڭ تويىغا كېلىۋاپسىلەرغۇ، ئاغىنىلەر!

لېكىن ئۇنىڭ روھىي چۈشكۈن، قاپقى سېلىق، زورىغا كۆلۈمسىرەيتتى.

— بەزىدە شۇنداقمۇ بولۇپ قالىدىكەن، — دېدى مەنسۇر ئۇنىڭ چاخچىقىغا يارىشا جاۋاب بېرىپ، — تۇغۇلمىغان بالىغا ئات قويىدىغان، سويۇلمىغان پاخلانغا چىش بىلەيدىغان، قولغا كىرمىگەن پايدىغا سودا قىلىدىغان ۋاقىتلارمۇ بولۇپ قالىدىكەن!

مەنسۇرنىڭ گېپىگە كۆپچىلىك كۈلۈشتى. تۇرسۇن بولسا تاتىرىپ كەتتى. ئۇ مەنسۇرنىڭ سۆزىدىن: سەنمۇ مەن مەنسۇرنىڭ تۇغۇلمىغان «جىنايىتى» ئۈچۈن ھۆكۈم چىقىرىۋېدىڭغۇ، دېگەن مەنىنى چۈشەنگەنىدى.

ئەكبەر بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقسىتىنى ئېيتتى. تۇرسۇن پۈتى بىلەن يەرنى سىجاپ تۇرۇپ:

— باشقا ئامال چىقىپ قالار، بۇ ئۆيگە چىقىلماي تۇرۇڭلار. مەن دەرھال كۆچۈپ كېلىپ كۆچەت تېكىمەن، ئېغىل-ئامبارلارنى ياستىمەن، خاپا بولمىساڭلار، — دېدى.

— يېزا باشلىقى، خەلق قىيىنچىلىقتا قاپتۇ. سىزنىڭ يېزىدا ياخشى جايىڭىز بارغۇ، كۈزگۈچە تۇرۇپ تۇرسىڭىز، — بىر كىچىك ئەترەت باشلىقى ئۇنىڭغا سۆزلەشكە باشلىۋېدى، مەنسۇر ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى:

— ئاڭلىدىڭمۇ، يېزا باشلىقىنىڭمۇ قىيىنچىلىقى بار ئىكەن، ئەزالارنىڭ ئۆيسىز قېلىشى چاغلىق گەپ، ئېغىل، كۆچەت كىچىك ئىشمۇ!

مەنسۇر بۇ گەپلەرنى غەزەپ بىلەن ئېيتتى. يېزا باشلىقى

تۇرسۇن ئۇنىڭغا ئالىيىپ قارىدى - دە:

— ئۆي مېنىڭ خۇسۇسىي مۈلكۈم، بېرىمەنمۇ، بەرمەيمەنمۇ ئىختىيارىم بىلەن بولىدىغاندۇ؟ تەنە گەپ قىلغۇدەك ئىش قىلمىدىمغۇ دەيمەن؟

— پارتكوم يىغىنىدا ئەمگەكچىلەردىن بىر مىنۇتمۇ ئاجرىمايمەن دەپ ۋەدە بېرىپسەن، مانا ئەمدى خەلق يارىمگە تازا مۇھتاج بولۇۋاتسا مۇرەككىنى چىقىرىۋېلىۋاتىسەن، قاچانغۇچە كۆز بويايسەن؟

ئەكبەر غەزەپكە كەلگەن مەنسۇرنى قولتۇقلىۋالدى ۋە دەرۋازا تەرەپكە باشلاپ كەتتى.

جەمجىت كېچە، ئەكبەر چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىدا يالغۇز ئولتۇرۇپ لى زۇڭخۇا شۇجى بىلەن تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە:

— سەل بالدۇر دەمسىز؟ ياق، بۇ يىل باھار بۇرۇن كېلىۋاتىدۇ. بىر گۇرۇپپىمىز تەكشۈرۈپ چىقتى. توك ئاساسەن تۇگىگەن. مەن بارىمەن دېدىڭىزما؟ قولتۇق تاياق بىلەنما؟ ياق، ئۇنداق قىلماك، ئاتلىق كېلىپ كۆرۈپ كەتسىڭىز مەيلى، بىز ناھايىتى خۇشال بولىمىز. ھازىرچە 970 ئەمگەك كۆچى ئىشقا چۈشىدۇ. راست شۇنداق، پۈتۈن بىر پولىك بىراقلا ھۇ-ۇمغا ئۇتىدىغان بولدۇق... يېڭا باشلىقى تۇرسۇن ئۆيىنى ۋاقىتلىق بېرىپ تۇرۇشقا ئۇنىمىدى، مەن ھېلىقى ھەربىلەرگە ماڭىر تېلېفون بەردىم. ئۇلار خېلى نۇرغۇن چېدىر يارىمم قىلىمىز دېدى. شۇنداق قىلىپ ئۆيسىز ئادەم قالمايدۇ. ئەتىيازلىققا ئەزالارنىڭ ئۆي - جاي قۇرۇلۇشىمۇ بىللە يولغا قويولسا دەپ ئەزالار تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، تېرىلغۇنى، قۇرۇلۇشنى ئايالار ھۆددىگە ئالىدىغان بولدى.

بۇ چاغدا لى زۇڭخۇا بۆلۈم باشلىقى چىن بىلەن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ ئومۇمىي ئىشلىرى توغرىسىدا

مۇنازىرىلىشۇاتاتتى. بۆلۈم باشلىقى چىن ئۆزىنىڭ قارىشىدا چىڭ تۇرماقتا ئىدى. لى شۇجى ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ قوللىشى بىلەن مەنسۇرنى قايتىدىن ياچېيكا شۇجىلىقىغا بېكىتكەندىن كېيىن بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ «سىنىپىي كۆزەش مۇزەككەپ، ئۇتكۇر، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت جۇڭگو يېزىلىرىنىڭ كىچىكلىتىلگەن گەۋدىسى» دېگەن نەزەرىيىسى رەت قىلىنغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ناھىيىلىك پارتكومىدىن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە قايتىدىن سىناق قىلىشنى تەلەپ قىلماقتا ئىدى.

— ئالاپ قويۇڭ لاۋچىن، — دېدى لى زۇڭخۇا ئەكبەرنىڭ تېلېفونىدا ئېيتقان سۆزلىرىنى بىر قېتىم تەكرارلىغاندىن كېيىن، — بۇ غەيرەت نەدىن كەلدى؟ «مەنسۇر گۇرۇھى»نى قازغانلىقتىنمۇ؟ ياق، سىلەرنىڭ خاتالىقىڭلارنى تېزدىن تۈزەتكۈنلىكىمىزدىن كەلدى. ئۇنتۇمايلى يېزا، چوڭ ئەترەت، كىچىك ئەترەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر كادىرلىرى يېزىنىڭ ئېسىل بايلىقىمىز. بۇ بايلىقنى نابۇت قىلىدىكەنمىز، يېزىدا سوتسىيالىزمنى نابۇت قىلغان بولىمىز!

بۆلۈم باشلىقى چىن تەرىنى تۇردى:

— ئالدىمىزدا يەنە سىناق بار، شۇ چاغدا دېيىشەيلى.

— بولىدۇ، كۆرۈنگەن تاغ يىراق ئەمەس!

يىگىرمە بەشىنچى باب

ئۇچ كۈنلۈك يامغۇردىن كېيىن ئېتىزلار، مەھەللىلەر يېشىللىققا چۆمدى. تىنىق، سوزۇك ئاسماندا لەگلەكلەر غۇيۇلدىشاتتى. بالىلار ئۆگزىلەردە تۇرۇپ تانىلىرىنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ، ئۇچۇۋاتقان لەگلەكلىرىدىن زوقلىنىشاتتى. بىرسى «قارا، مېنىڭ لەگلىكىم قاۋانلىقىنىڭ توپىسىگە باردى» دېسە، يەنە بىرسى: «مېنىڭكىنى قارا، ئاسمانىنىڭ قەرىگە چىقىپ كەتتى» — دەيتتى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتكە كەلگىنىگە بىر سائەتتىن ئاشتى، لېكىن بىرمۇ كادىرنى، ئەزانى ئۇچرىتالمىدى. كوچىلار جىمجىت، تىمىغىتىپ يۇرگەن بۇدرۇق موزايلار، قاقاخلىتىپ يۇرگەن توخۇلار بۇ يەردە ئەزالارنىڭ بار ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى. يېزا باشلىقى ھازىر بېشىغا كەپكە، ئۇچىسىغا پاكىزە يۇيۇلغان كۆلرەك خاداتتىن چاپان ۋە پۇتىغا ئۆتۈك كىيگەن، قىشتىكى ياسانچۇقلۇقى ئۆزگەرگەن، بىر ئاددىي كادىرغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇ ھازىر خادىكىنى تاشلىغان، بەزىدە پىيادە، بەزىدە ۋەلىسىپىت بىلەن يۈرەتتى، ناھىيىلىك پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىندا نۇقتىلىق ھالدا بۆلۈم باشلىقى چىن تەنقىد قىلىنىدى. ئۇنىڭ ئىدىيىسىنى ئاشكارىلىغان «تەكشۈرۈش دوكلاتى» ئوتتۇرىغا قويۇلغاندا، يىغىنغا قاتناشقۇچىلار قاتتىق غەزەپلەندى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۆزىنى تەكشۈردى. ئۇ يەنە يېشىنى ئېقىتتى. سىياسىي ئاتالغۇ ۋە قالپاقلارنى ئىشلىتىپ، ئۆزىنى ئەيىبلىدى. لېكىن كۆپچىلىك ئۇنىڭدىن رازى بولمىدى. ناھىيىلىك پارتكوم ئۇنى يەنە بىر مەزگىل خىزمەت جەريانىدا ياخشى ئويلىنىشقا قالدۇردى.

يېزىلىق پارتكوم ناھىيىلىك پارتكومنىڭ پىكرى بويىچە ئۇنى يەنە ئەتىيازلىق تېرىلغۇغا مەسئۇل قىلىپ بېكىتتى. تۇرسۇن ئۆزىنىڭ خىزمەتتىن قالدۇرۇلمىغىنىنى كۆرۈپ ئۆتكەلدىن ئۆتتۈم، دەپ ئويلىدى. ئۇ، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ قاۋانلىقىنى ئۆزگەرتىش پىلانى پۈتۈن ناھىيىنىڭ دىققىتىنى قوزغىغانلىقىنى، بۇلۇم باشلىقى چىننىڭ «تەكشۈرۈش دوكلاتى»نىڭ مەقسىتىمۇ دەل مۇشۇ قاۋانلىقىنى ئېچىشقا قارشى تۇرۇش ئىكەنلىكىنى مۇشۇ يىغىندا بىلدى. بۇلۇم باشلىقى چىن نېمىنى خالايدىكەن؟ تۇرسۇن تېخىلا قاۋانلىقنىڭ ئېچىلىشىغا ئىشەنمەيتتى. لېكىن ئۇ يەنە مۇنداق ئويلايتتى: تۇرسۇننى ئىشلەپچىقىرىشقا مەسئۇل قىلغانكەن، دېمەك ئۇنى مۇشۇ ئىشتا سىنىماقچى. سىناقتىن ياخشى ئۆتۈش ئۈچۈن خىزمەت كۆرسىتىشى لازىم. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ نەتىجىلىرى كۆرۈلگەندە ئۇنىڭ يېرىمىغا بولسىمۇ شېرىك بولۇشى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئاقسىغان بىر يولىورۇقى بولۇشى، بۇ يولىورۇقى ئوچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ پۈتۈن ئىشلىرىغا تەسىر كۆرسىتىشى لازىم.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ سائىلىق مەلۇماتلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ قاراپ چىقتى. ئۇلارنىڭ بۇ يىل قىلىدىغان ئىشلىرىنى مۆلچەرلىدى، بوغالتىر، كاتىپلارنى ئىشقا سېلىپ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ زەيكەش پىلانىنى ھېسابلىدى، قانچىلىك زەيكەش قۇرۇتۇلىدۇ، بىر كىشى قانچىلىك چاپالايدۇ، 5 - ئاينىڭ ئوتتۇرىسىغىچە بولغان بىر يېرىم ئايدا قانچە ئادەم ئىشقا چىقسا، پىلاندىكى سان تولىدۇ؟... بىر - بىرلەپ ھېسابلاپ كۆردى. سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتكە ئەزالار ئۇچۇن ئۆي سېلىش ۋەزىيىسى بار. ئۇنىڭغا كېتىدىغان ئەمگەك كۈچلىرىچۇ! ھەممە ئەرلەر بىلەن بىر قىسىم ياش ئاياللار زەيكەشكە قويۇلسا ئېتىز ئىشلىرىغا ئەرلەر قالمايتتى. تام سوقۇشقىچۇ؟ يەنە يوق...

يېزا باشلىقى ئاخىرى ئەكبەرنى يېزىغا چاقىرتتى.

خېلى جىملىقتىن كېيىن يېزا باشلىقى تۆرسۇن تارتىمىدىن جەدۋەللەر سېزىلغان بىرنەچچە ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ ئۇستەلگە قويدى:

— سېنى ئىككى ئىش بىلەن چاقىرتتىم، — دېدى ئۇ ئالدىرىماي. — خاپا بولما. باراي دېسەم ئالدىراش بولۇپ قالدىم. بۇ ئىشنىڭ بىرسى مۇنۇ سىلەرنىڭ يازلىق تېرىلغۇ پىلانىڭلار، بۇ يىل قىلىدىغان ئىشلار ناھايىتى كۆپ ئىكەن. ئۆچ مىڭ مو سازلىققا زىيىنى چاپىسىلەر. قانچىلىك زىيىنىشلىكنى قۇرۇتماقچى. بۇ ساڭا مەلۇم. بۇنىڭغا ناھايىتى جىق ئەمگەك كۆچى كېتىدۇ. مەن بۇگۈن ئىككى كۈندىن بېرى مۇناسىۋەتلىك ئادەملەر بىلەن بىللە ھېسابلاپ كۆردۈم. 4 - ئاينىڭ بېشىدىن باشلاپ پۈتۈن چوڭ ئەترەتتىكى ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ 70 پىرسەنتىنى سەپەرۋەر قىلغاندىلا، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆچىنىپ ئىشلىگەندىلا بىر گەپ بولىدىكەن. سەككىزىنچى كېنىك ئەترەت ئەزالىرىغا ئۆي سېلىش ئىشىمۇ بار. قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشتىن خېلى سەرمايە توپلىۋالدىڭلار. ناھىيە مانا شۇنى كۆزدە تۇتۇۋاتىدۇ. بۇ يىل ئىشلار ئېغىر. سىلەردە جەمئىي ئىككى مىڭ 595 ئەمگەك كۈچى بار ئىكەن. قۇرۇلۇشقا، يول ياساشقا، ئەڭ مۇھىمى زىيىنىڭ چېچىشقا بۇ كۈچنىڭ 70 پىرسەنتى سەرپ قىلىنمىسا بولمايدۇ، — يېزا باشلىقى تۆرسۇن چوتنىڭ يوغان ئۇرۇقىنى تاك - تاك قىلىپ بىر چەتكە ئايرىپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — خوش، سىلەرنىڭ چوڭ ئەترەت كۆزگى بۇغداينى ئەڭ جىق تېرىدى. مۇنۇ سانغا قارا، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ يەرگە چۆكۈرۈپ بولغان كۆزگىسى 19 مىڭ 600 مو. ناھايىتى جىق سان! بۇنى سۇغىرىپ، ئوغۇتلاپ، ئورۇپ - تېپىپ ئېلىشمۇ بىرگەپ. قوناق توققۇز مىڭ 700 مو، زىغىر يەنە مىڭ 200 مو، شال ئىككى مىڭ 300 مو، قوغۇن - قاپاق، بېدە،

سۈلۈ، پۈرچاقلار قوشۇلغاندا 42 مىڭ 719 مو! بۇ سانىنى ئېيتماق ئاسان ئۇكام، شۇنچە يەرگە ئەتىيازدا دانىنى چېچىۋېتىپ، كۈزگە بارغاندا پاخلىنىمۇ قويماي ئۆملەپ يۈرۈپ يىغىدىغان ئىش. بۇنىڭغا كېتىدىغان ئەمگەك كۈچىنى ھېسابلاپ كۆردۈڭمۇ؟

يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ئۇ ئەكبەرگە كاللا قاتۇرۇپ، تەپسىلىي ھېسابلىغاتلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن قوللىرىنى ئىگىز كۆتۈرۈپ ھەر خىل ئىشارەتلەرنى قىلاتتى. ئەكبەر ئۇنىڭ گېپىنى دىققەت بىلەن ئاڭلىماقتا ئىدى.

— خوش، شۇنداق قىلىپ، سىلەرنىڭ زېمىكىش، قۇرۇلۇش مۇشۇ ئىككى ئاساسىي ۋەزىپەڭلەرنى كۆزدە تۇتۇپ، يازلىق ھېرىلغۇ پىلانىڭلارنى بىر ھەسسە كېمەيتىپ قانداق دەيسەن؟ كۈزگىدىن باشقا تېرىلىدىغان ئاشلىقلار 12 مىڭ 400 مودىن ئاشمىسا!

ئەكبەر ئۇنىڭ نىيىتىنى دەرھال چۈشەندى: كۈزلۈككە بۇ چوڭ ئەترەت ئاشلىقتىن كەم مەھسۇلات ئالسا، ئۇ چاغدا تۇرسۇننىڭ ئەكبەرلەرنى يەرگە قارىتىشقا دەسمايە تېپىلىدۇ. خەلق ئىچىدىمۇ تەقسىمات تۆۋەن بولىدىغان بولدى، «قاۋانلىق»قا گۇڭ جىق كەتتى، ئەسلىدە يېزا باشلىقى تۇرسۇننىڭ توغرىكەن دېگۈچىلەر چىقىدۇ، دەپ ئويلايتتى يېزا باشلىقى. ئەزالارنىڭ كىرىمىنى كېمەيتىش بەدىلىگە يەر ئاچقانىنىڭ پايدىسى يوقلۇقىنى ئەكبەر بىلەتتى. ئۇنى دېمىسىمۇ 22 مىڭ نەچچە يۈز مو ئاشلىقنى 12 مىڭ 400 موغا چۈشۈرۈپ قويۇپ قاۋانلىقنى ئاچقانىنىڭ نېمە پايدىسى بار؟ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرىنىڭ پايدىسىنى تۆۋەنلىتىش بەدىلىگە قاۋانلىقنى ئېچىش ئەكبەر ئۈچۈن ھاقارەت. ھەربىر كىچىك ئەترەت قانچىلىك تېرنىيالايدۇ. نەگە تېرنىيدۇ، نېمىنى

تېرىيدۇ، قاچان تېرىيدۇ، مانا بۇلارنى بىپىدىن - ئىڭنىسىغىچە ھېسابلىغان ۋە قايتا - قايتا مۇزاكىرە قىلغان، ئېتىز - ئېرىق ۋە ئۆي - جاي سېلىش ۋەزىپىلىرىنى ئايالار ئۆز ئۈستىگە ئالغان، بۇ ئىشنى يېزا باشلىقى بىلەتتىغۇ!

— بىز پىلاندىكى كۆرسەتكۈچنى كېمەيتمەيمىز، — دېدى ئەكبەر ئورنىدىن تۇرۇپ، — قاۋانلىقنى ئېچىشىمىز كوللېكتىپ ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئەزالارنىڭ كىرىمىنى قەدەممۇ - قەدەم كۆپەيتىش، تۇرمۇشىنى قەدەممۇ - قەدەم ياخشىلاش ئۈچۈن. ياق، قاۋانلىقنى ئاچمىز دەپ ئومۇمىي كىرىمنى بولتۇرقىدىن كېمەيتمىشكە بولمايدۇ. بىزنىڭ قايتا - قايتا مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتكىنىمىز ئومۇمىي كىرىمنى بۇلتۇرقىدىن 15 پىرسەنت ئاشۇرۇش. بۇ تۆۋەن مۆلچەرىمىز.

— ئەملىيەتكە قاراش لازىم - دە!

— بىز ھەممىنى مۆلچەرلىگەن. سىز ھامان ئاممىنىڭ كۆچىنى تۆۋەن مۆلچەرلەيدىكەنسىز، — دېدى ئەكبەر جىددىي قىلىپ. — سىزگە بىر مىسال ئېيتىپ بېرەي، بىز بۇ قېتىم مول ھوسۇللۇق ئېتىزلارغا تېرىلغان بۇغداينىڭ پىرلىك مەھسۇلاتىنى 500 جىڭ، قوناقنىڭكىنى 600 جىڭ قىلىپ، تەجرىبە ئېتىزلىرىدا بۇغداينىڭكىنى 600 جىڭ، قوناقنىڭكىنى 800 جىڭ قىلىپ بەلگىلىگەن. ئاممىنىڭ مۇزاكىرىسىگە سېلىشتۇرۇق ئامما تەجرىبە ئېتىزىنىڭ بۇغدىيىدىن 800 جىڭ، قوناقتىن 1000 جىڭ، مول ھوسۇللۇق ئېتىزدىن بولسا بۇغدايدىن 600 جىڭ، قوناقتىن 800 جىڭدىن ھوسۇل ئېلىشنى بەلگىلىدى. مەن شۇنداق تونۇشقا كەلدىم: ئاممىنىڭ كۆچىگە ئىشەنمەسلىك ئىنتايىن خاتا ئىكەن...

ئەكبەر بىلەن يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئوتتۇرىسىدىكى بۇ تالاش - تارتىش سۇ گەپ بىلەن توگىگەن، لېكىن يېزا باشلىقى ئەكبەرنىڭ گېپىگە ئىشەنمىگەنىدى. شۇڭا ئۇ بۇگۈن ئۇچىنچى

چوڭ ئەترەتتىكىلەر قانداق قىلىشىۋاتىدىكەن، شۇنچە ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن قانداق چىقىۋاتىدىكىن؟ دېگەن ئوي بىلەن بۇ يەرگە كەلگەنىدى. مانا ئۇنىڭ ئالدىدا ئادەمسىز مەھەللە. ئۇ ۋەلىسىپىتىنى تامغا يۆلەپ قويۇپ لەگلەك ئويناۋاتقان بالىلارغا ۋارقىرىدى:

— ھەي، ئەكبەر قەيەردە؟

ئاۋۇ لەگلىكىمنىڭ ئاستىدا! — دېدى بىر بالا قولى بىلەن يىراقنى كۆرسىتىپ.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن تامغا يامىشىپ چىقىپ بالا كۆرسەتكەن قاۋاتلىق تەرەپكە قارىدى. ئۇ تەرەپتە بايراقلار جەۋلان قىلاتتى. سانسىزلىغان گۈرجەكلەر چاقناپ تۇرغان باھار قۇياشىدا يالت - يۇلت قىلاتتى، ھەتتا قاۋاتلىق تەرەپتىن كېلىۋاتقان قىقاس - چۇقان بىر ئاجايىپ خورەك جارانلاپ مەھەللىگە ئاڭلىنىپ تۇراتتى، تۇرسۇن تامدىن چۈشتى: «قاۋاتلىققىغۇ كىچىك - چوڭ ھەممىنى ھەيدەشكەنسەن، ئېتىز ئىشىنى، سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ئۈيسىز قالغان ئادەملىرىنى قانداق قىلىشتىڭكىن» — دەپ پىچىرلىدى ئۇ.

— ھەي بالىلار، چوڭ ئەترەت ئىشخانىسى نەگە كۆچتى؟

— سورىدى يېزا باشلىقى.

— قىشتا قومۇش ئورىغاندا ئاشخانا قىلغان جاڭزىچۇ، شۇ يەردە!

تۇرسۇن قوشۇمىسىنى تۇردى: مەھەللىنى تاشلاپتۇ - دە! ئىت ياتمايدىغان جاڭزىنى ئىشخانا قىلىۋالغىنىنى قارىمامدىغان؟ بۇ خەقنىڭ قىلمايدىغان ئىشى يوق -تە!

ئۇ ئەمدىلا ۋەلىسىپىتىنى مىنىشكە تەمشىلىۋېدى، ئۇنىڭغا تور ياغلىقىنى باستۇرۇپ تېڭىۋالغان شەرىخان مومای ئېگىلىپ سالاپ بەردى:

— ئەسسالام يېزا باشلىقى تۇرسۇن، بىر ئوبدان كېلىپ

قاپسز. خادىكىڭىز قەيىنى؟ شەيتانچاق بىر تال ياراشماپتۇ، بالام، دىلەيسەم بالام مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقى بولۇپلا پۈتۈن چولۇق ئەترەتنىڭ ئىشىنى ئالقىنىغا ئالدى. پەخەس بولۇڭ. يېزا باشلىقلىقىڭىزنىمۇ ئېلىۋالمىسۇن يەنە! يارقۇزچۇ تېخى، گۈپۈلدىتىپ زەيكەش چېپىۋاتىدۇ. ئەنە، قورۇقنىڭ تېشىدا زىغىر ئاختامىسىغا بېرىڭ. دىلەيسەم شۇ يەردە ئوتتۇرا قولدەك ئۇچ ئاتنى قوشۇپ سوقا ھەيدەۋاتىدۇ. ئۇيلەر ئۆرۈلۈپ كېتىۋېدى، ئەكبەرجان بالام، ئەسكەرلەردىن بىرزىت چىدىر ئېپكېلىپ تىكىپ بەردى، ماڭمۇ بىرنى تىكىپ بەردى. ئاڭلىدىڭىزمۇ يېزا باشلىقى، ھېلىقى بۇلۇم باشلىقى چىن دېگەن باشلىق مەسىپىدىن چۈشۈپ كېتىپتۇدەك - ھە؟ بىرنىڭ ئەكبەر بالامنىڭ دېگىنى راست بوپ چىققان ئوخشىمامدۇ، مەنسۇرنى پارتىيىدىن قوغلىغانمۇ ئەتىمالىم، يالغان - ياۋاداقتىن ئالىكسەينىڭ تۇغقىنىمىش دېگەنمۇ ئىگەكىم، بىچارە مەنسۇرنى مەنسۇر بىچارىگە ئاۋال بولۇۋېدى. بالام ئەكبەر ھۆكۈمەتنىڭ چوڭلىرىغا دەپ يۈرۈپ...

- مۇشۇنداق گەپلەرنى يەنە ئۆيمۇ - ئۆي دەپ يۈرەمسىز!؟— يېزا باشلىقى غەزەپ بىلەن سورىدى.

- ئاڭلىغانىنى دېمەي قانداق قىلماق ئەمىسە، ئاڭلىسام. ھە بولدى... خاپا بولما بالام... ھى - ھى...

يېزا باشلىقى تۇرسۇن مومايىنى يە تىللاشنى، يە سىلكىشنى بىلمەي تېگىرقاپ تۇرۇپلا قالدى. مۇماي تېخىمۇ يېقىنلىشىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئۆستەڭ ياقىسىدىكى قارىياغاچلىقتا ئۆيى ئۆرۈلگەنلەرگە ئۆي سېلىۋاتىدۇ، يۈرۈڭ يېزا باشلىقى، مېنىڭ بىلەن بېرىپ كۆرۈڭ، ھەممە خوتۇنلار تاۋاق قىلىپ ئاپىرىۋاتىدۇ، دىن قالمىدىم. مانا چىلىققىدە مايغا چىلاپ 10 جۇپ

تۇخۇم پوشكىلى سالدىم. مېغىزدەك ساپ . سېرىق قىلىپ بىر كورا چاي ئەتتىم. يۇرۇك، ئېغىز تېگىمگە، هى - هى. . .
يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى:
- شەرىخان ئانا، بۇ مەھەللىدە ئادەم ۋۇجۇدى بارمۇ زادى؟
— بىزدەك مومايلار، ئاۋۇ ئۇگزىدىكى بالىلار. . .
— كادىرلاردىن بىرەرسىنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟
— ھە، راست ھىكمەت كادىر ماگىزىنىدا، نېمە ئالاتتىڭىز، بالام. پەزىلەتخانىڭ نېمە كېسىگۈسى كەپتو؟ بالىڭىز نەچچە بولدى بالام. . .
يېزا باشلىقى تۇرسۇن جاۋاب بەرمەيلا ۋەلىسىپىتىگە سەكرەپ مىندى. ئۇ ۋەلىسىپىتىنى غىچىرلىتىپ قورۇقنىڭ دوخمۇشىدىن ئەگىۋىدى، ۋەلىسىپىت ئىككى سېۋەت ئارتىلغان ئېتەك بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.
— ۋۇي يېزا باشلىقى، — خىيال بىلەن ئېشەكنىڭ كەينىدىن كېلىۋاتقان ھىكمەت شۇ چاغدىلا بېشىنى كۆتۈردى.
— ھىكمەتئاي، بۇ نېمىگىز؟ — يېزا باشلىقى ئۇنىڭغا قول ئۇزاتتى. ھىكمەت تۇت تەرەپكە يالت - يۇلت قىلىپ قارىۋالدى.
— تىرىكچىلىك! — دېدى ئۇ چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ، — قاۋانلىققا مال ئېلىپ ماڭدىم. ھەي يېزا باشلىقى، بۇ دۇنيا ماڭا ئەجەب تارلىق قىلغىلى تۇردى. قارىمامسىز بۇ سورۇقچىلىقنى! خەۋىرىڭىز بار، ھىلىقى روزىمەت دېگەن ئىت قېچىپ كېتىپ، بالايى - ئاپىتى ئەمدى ماڭا تېگىۋاتىدۇ. ماڭا بىر مىنۇتمۇ خاتىرجەملىك يوق. يە قولغا ئالسا تېزرەك ئالمىدى، يە بىر تۇيۇقسىز ئەجەل كەلمىدى، ئۇلۇۋالاي دېسەم جان تاتلىق!
ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلدى، يېزا باشلىقى تۇرسۇن ھىكمەتنىڭ چىرايىغا قارىدى. قورۇقلىرى كۆپەيگەن، ئۇزۇندىن بېرى چۈشۈرۈلمىگەن چا ساقىلى قۇشقاچ چاچقىسىدەك چېگىشلەنگەن. لەۋلىرى ئاقىرىپ يېرىلغان. بىر ئايغا يەتمىگەن

ۋاقىت بۇ ئادەمنى ئون نەچچە يىل دەرد تارتقان ئادەمدەك ھالدىن كەتكۈزگەندى. تۇرسۇنئاق ئىچى ئاغرىدى.

— نېمانچە روھسىزلىنىسىز، — دېدى يېزا باشلىقى دوستىغا تەسەللىي بېرىپ، — بۆلۈم باشلىقى چىنمۇ ئازار يېدى، مەنمۇ شۇ، لېكىن ئۆزىمىزنى تاشلىۋەتمەيلى، مەن بىلىمەن، سىزگە بەزىلەرنىڭ چوڭ گۇمانى بار. سىز ئۇنچىلىك يامان ئادەم ئەمەس.

— خاتىرجەمزنى جەم قىلىڭ، مېنىڭ كۆڭلۈم يورۇق، لېكىن ئىش ھەغدايغا يەتكۈچە جىللىي بولۇپ تۇگەيدىغان ئوخشايمەن. نېمىشقا دېسىڭىز ئۆمرۈمگە كېلىپ يامانلىقنىڭ گىرۋىكىگە دەسسىمىگەنمەن. ھار ئالمىدىكەنمەن، يېزا باشلىقى....

يېزا باشلىقى تۇرسۇن موخۇركا ئورىدى ۋە ھېكمەتكە ھېسداشلىق قىلىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— بۇ ئەكسىچە سىزنىكىمۇ ئاغامچىڭىزنى سۆرىتىپ قويۇپتۇ. دە! مەنمۇ شۇ. ئاتاققا يېزا باشلىقى. مۇئاۋىن شۇجىمەن. لېكىن سۆرىتىپ قويغان ئاغامچىسى بويىنۇمدا تۇرۇپتۇ. بۇرۇنقىدەك چالۋاقسام تارتىپ قويمىدۇ. دېگىنىنى قىلماسقا ئامالىم يوق. بۆلۈم باشلىقى چىنىڭ ھالى تېخىمۇ يامان دەڭا! بىراق بۇ ئادەم قورقمايدىكەن. ئۆز دېگىنىنى راستقا چىقارماي توختىمايدىغان ئوخشايدۇ. بىزنىڭ پەشۋا يېگىنىمىزنى ئۇ كەسكىن سىنىپىي كۆرەشنىڭ ئالامىتى دېمەكتە، ھەقىقەتتە چىڭ تۇرايلى، شۇڭىچىڭجۇيلىق لۇشيەن بىلەن ئاخىرىغىچە كۆرەش قىلايلى دەپ بىزنى رىغبەتلەندۈرمەكتە. ھىكمەتۇاي بۇلارنىڭ قىلغان - ئەتكىنىنى ئاي، كۈنى بىلەن يېزىپ ماڭايلى، كۆرۈپ قالىسىز، بۇلاردىن تېخى ھېساب ئالمىسىز، سىنىپىي كۆرەش چوڭقۇرلىشىدۇ. بىزنىڭ كاپىتالىزم كۆچلىرىگە قارشى كۈرىشىمىز جەزمەن غەلبە قازىنىدۇ. باش چۆكۈرۈپ ئىشلەيلى، پارتىيىگە، سوتسىيالىزمغا قارشى ئەمەسمىزغۇ؟ ھېكمەتۇاي،

ئۆزىگىزنى جۇندەك، روھسىزلانماك، ئۈمىدسىزلەنمەك، بېشىگىزنى كۆتۈرۈپ يۈرۈك، ھە، سىزنى خىزمەتتىن قوغلايدىغاندەك قىلىۋاتامدۇ؟

— قوغلىمىسىمۇ زادى بەزدىم. بىزگىمۇ ئاپتاپ چۈشىدىغان چاغ كېلەر، خەير يېزا باشلىقى، ئەنە كەينىمدىن ئىككى قىز كېلىۋاتىدۇ — بەلكىم پايلاقچىلار، سىزگە ئېيتىدىغان گەپلىرىم بار ئىدى.

قىزلار يېقىنلاشقاندا ھىكمەت ئىشەكنى تايىقى بىلەن نوقۇدى.

يېزا باشلىقى بىرەمدىن كېيىن ۋەلىسىپىتىنى يېتىلىپ زىغىر تېرىنىدىغان يەرنى ھەيدەۋاتقان ئاياللارنىڭ يېنىغا باردى. ھەر بىر سوقىغا ئۈچتىن ئات قېتىلغانىدى. ئاتلار سوقىلارنى يېنىك سۆرەپ كېتىپ باراتتى. تۈرسۈن ھەيران قالدى، سوقا تۇتقانلار رەڭگا - رەڭ ياغلىقلىق قىزلار ۋە ئاياللار، ئۇلارنىڭ قامچىسىنى قارسىلدىتىپ شوخ ئاتلارنى پورۇزغا چۈشۈرۈشلىرىمۇ، تاپ بېشىدا ئەگىتىشلىرىمۇ، كەتمەن چېپىشلىرىمۇ، سىيالكا ھەيدىگۈچىنىڭ سورەمنىڭ ئۈستىدە ئۆرە تۇرۇۋېلىپ شوخلۇق بىلەن ناخشا ئېيتىشلىرىمۇ... يېزا باشلىقى تۈرسۈن ئۇچۇن كۆتۈلمىگەن يېڭىلىقلار ئىدى.

— نېمانچە ھەيران قالىسىز، ئاياللارنى ئوچاق بېشىدىن كېتەلمەيدىغان خەق دېۋىدىكىزمۇ؟

بېزا باشلىقى تۈرسۈن يېنىغا كېلىپ ئۆزىگە سوئال قويۇۋاتقان دىلەيساخانىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇ دىلەيساخاندىن يەنە ئاچچىق زەھەرلىك گەپلەر چىقىشىنى پەملەپ تەرىنى تۈردى. لېكىن دىلەيساخان يۈزىگە چۈشكەن ئۇششاق چاچلىرىنى قولىنىڭ ئارقىسى بىلەن كەينىگە قايرىپ قويۇپ كۈلۈمسىرىدى ۋە:

— 22 مىڭ نەچچە يۈز مو ئاشلىقنى تېرىيالمايسىلەر، يىغالمايسىلەر دەپتىكەنسىز، قىلالمايدىكەنمىزمۇ؟ سوقا تۇتقانغا

هەيران بولۇۋاتامسىز؟ 22 ياغاچلىق تامدىن كۈنىگە ئۈچنى سوقۇۋاتقان ئاياللىرىمىز بار، 100 ـ 120 مېتردىن قىر سوقۇۋاتقان قىزلىرىمىز بار، ئەنە، ئاۋۇ هارۋىلارغا قاراڭ، ئوغۇت توشۇۋاتقان هارۋىكەشلەرنىڭ هەممىسىلا ئاياللار، ئەرلەر ئالدىنقى سەپكە ماڭغاندا ئارقا سەپنىڭ ئىشىنى ئاياللار قىلىدۇ. ئەرلەر قانچىلىك يۈكنى ئۈستىگە ئالالىسا ئاياللارمۇ شۇ، ئاڭلىساق سىز تېخى پۈتۈن ئاياللارنى يېرىم ئەمگەك دەپسىزا! كۆزىڭىز بىلەن كۆرۈڭ. بىز يېرىمىمۇ - پۈتۈن؟

يېزا باشلىقى نېمىمۇ دېيەلەيتتى، ئۆتكەندە ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى مۇشۇ دىلەيساخان ئېچىپ تاشلىغاندا لام - جەم دېيەلمىگىنىدەك، بۈگۈنمۇ پاكىتلار بىلەن ئۆزىنىڭ يەنە بىر خاتاسىغا دەككە بېرىۋاتقان بۇ ئايالغا جاۋاب بېرەلمەيتتى. تۇرسۇن زورىغا كۈلۈمسىرىدى:

— هەممىلا كىچىك ئەترەتلەردە مۇشۇنداقمۇ؟

— ئەلۋەتتە شۇنداق! — دىلەيساخان كېسىپ ئېيتتى، — چىق هەيدىگەن كىچىك ئەترەتلەر 400 مودىن ئاشۇرۇۋەتتى. چوڭ ئەترەت بويىچە نەمگە تېرىلىدىغان زىرائەتلەر تېرىلىپ بولدى. كۈزگە ئوسىغا تېرىلىدىغانلارنى تېرىۋاتىمىز، هازىرغىچە هەيدەلگەن زىغىر 3600 مو، سۈلۈ 1900 مو، يازغى بۇغداي 1300 مو. قوناق تېرىلىدىغان يەرلەرنىڭ 70 پىرسەنتىگە ئوغۇت چېچىلىپ بولدى. . . ئېرىقلارنىڭ هەممىسى چېپىلىپ بولدى بىر يەنە 15 كۈندە ئېتىز ئىشىنى تۈگىتىپ قاۋانلىققا يېپىلىمىز!

يېزا باشلىقى تۇرسۇن ئەتىيازلىق تېرىلغۇنىڭ بۇنچىلىك تېز كېتىپ بارغىنىغا ئىشەنمىدى. ئۇ هەر يىلى مۇشۇ ئىشلارنى سۇرۇشتۇرىدۇ. كۆزى بىلەن كۆرىدۇ. لېكىن بۇنچىلىك تېز بولمايتتى. ئۇ هاڭ - تاڭ بولۇپ ئاختامىغا ئېگىشتى ۋە تىۋىلغا بىلەن ئاختامىنى چالا قالدىمىكىن دەپ چۇخچۇلاپ كۆردى. ياق، تىۋىلغا قارا چىلان توپىغا، ئۇنىغا ماڭغاندەك سىلىق ماڭاتتى.

ئۇ ۋەلسىپىتىنى يېتىلىپ ئېتىز ئارىلاپ ئۆستەڭ بويىغا ماڭدى. ئۈياقتا قويۇق قارىياغاچلارنىڭ ئارىسىدا پەنچىلەر ھەرە تارتىۋاتاتتى. ئايالار چۇرۇقلۇشۇپ تام سوقۇۋاتاتتى. بىر ئەر بوم ئاۋاز بىلەن ئۈزۈپ - ئۈزۈپ تاخشا ئېيتىۋاتاتتى:

كۆك ئاسماندا بوز تورغاي،
نېمە ئانچە سايرايسەن؟
ئېتىزلارغا كۆيدۈڭمۇ،
باغرىڭ يېقىپ قانمايسەن!

ناخشىنىڭ قوشاقلىرىنى ئوقۇۋاتقاندەك ئۆستەڭنىڭ نېرىسىدىكى بوزنىڭ ئۈستىدە بىر تورغاي چۇ - چۇ قىلىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلمەكتە. ئۇنىڭ زىل ئاۋازى ناخشىچىنىڭ بوم ئاۋازىغا جور بولماقتا ئىدى. تۇرسۇن بىردە ئاسمانىنىڭ قەھرىگە ئۆرلەۋاتقان تورغايغا، بىردە ئېگىز تامنىڭ ئۈستىدىكى قىپ - قىزىل دۇخاۋا بۆكىنىڭ بىر چېتىنى قىرلاپ قويۇپ، نەم توپىنى پۈتى بىلەن چىڭداپ ناخشا ئېيتىۋاتقان ئۈزۈن بۇرۇتلۇق ئادەمگە قارايتتى. ئۆرلەۋاتقان تورغايدىمۇ، مۇنۇ ياشلاردەك ناخشا ئېيتىۋاتقان تورغاي لەقەملىك كېۋىردىمۇ بىر خىل خۇشاللىق، مەغرۇرلۇق ئىپادىلىنىۋاتقانلىقىنى سېزىش تۇرسۇنغا ئېغىر تۇيۇلدى. «سەن كېۋىر تورغاي، بىزنىڭ ئادەملەر قانداقكەن دېگەننى قىلىپ، مېنى كۆرۈپ قەستەن بۆكۈڭنى قىرلاپ ناخشا ئېيتىۋاتسەنغۇ! ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ ئىشلىرى مانا مۇشۇنداق، سەن تۇرسۇن بولمىساڭمۇ بىز ئىلگىرىلەۋېرىمىز، تېخىمۇ تېزراق ئىلگىرىلەيمىز، دەپ كوزا - كوزاك قىلغىنىڭغۇ - بۇ! تەقىق شۇنداق. شۇنى بىلىپ قوي — سەن تېخى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرگىنىڭ يوق. سەن ئەمدىلا تەمىشىۋاتىسەن! تۇرسۇن مۇنداق قىزغىن تەمىشىلىشىلەرنى نۇرغۇن كۆرگەن، يوناق

كېلىدىغىنىمۇ ، كەلمەيدىغىنىمۇ بولىدۇ. چۈجىنى كۆزدە سانا دەپتىكەن ، بۇنى كۆرىدىغان چاغ ئالدىمىزدا. ئالدىرىما تورغاي!»

كېۋىر ناخشىسىنى ئۆزگەرتتى. ئەمدى ئۇنىڭ ناخشىسىغا گۇپ - گۇپ ئۇرۇلغان تاش تەڭكەش بولۇۋاتاتتى:

تورغاي تولا سايرايدۇ،
سارۇچىنىڭ غولىدا.
بۇ دۇنيانىڭ تەقدىرى
ئەمگەكچىنىڭ قولىدا. . .

«ماما كىنايە. بۇ تورغاي مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى گەپلەرگە تەگكۈزۈۋاتىدۇ. سەن كېۋىر مېنى نېمە چاغلاۋاتىسەن، مەن ئەمگەكچى بولماي نېمىكەنمەن. مەن قىلمىغان نېمە ئىش قالغان؟ ئەمگەكچى بولغانلىقىم ئۈچۈن سىلەرگە باشلىق بولغانمەن. ئەمدىلىكتە سىلەر ئەمگەكچى - يۇ، مەنزە تاپا - تەنىڭ نىشانىسى بولۇپ قاپتىمەن - دە! ياق، تۇرسۇن يەنە سىلەرنىڭ باشلىقىڭلار، ئۇ سىلەرگە يول كۆرسىتىدۇ، بۇيرۇق بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سېنىڭ ئالدىڭغا كېلىۋاتىدۇ. سەنزە مېنى مەسخىرە بولغىلى كەلدى دەپ ئويلاۋاتامسەن تېخى. . .»

— كېلىڭ، يېزا باشلىقى مۇنۇ ياسىلىۋاتقان مەھەللىگە قاراپ بىر زۇقلىنىۋېلىڭ!

بىلەكلىرى تۇرۇلگەن، بۆكى قىرلانغان كېۋىر تورغاي ئۇزۇن بۇرۇتلىرىنى قۇلاقلىرىغىچە تاراپ قويۇپ، تۇرسۇنغا قاراپ يېلىنى تۇتۇپ تۇراتتى.

— ئىشىكلار ئىلگىرى! — دېدى تۇرسۇن تەستە چىراي ئېچىپ، — ھەي كېۋىركا، تورغاينى ماختايدىغان بۇ ناخشىلارنى نەدىن ئۆگىنىۋالدىڭ؟

— ھەي، ئۆكام تۇرسۇن، نەدىن بولاتتى، ياشلاردىن - دە! پاتىمەنىڭ چىقارغان ناخشىلىرىكەن، — دېدى كېۋىر ۋاقىراپ

تۇرۇپ، - ئەمما لېكىن بىزدە يېگىلىــق كۆپ، قارائ يېزا باشلىقى، ئاۋۇ يولنىڭ تۈزلىكىنى، مۇنۇ ئېتىزلاردىكــى خوتۇن - قىزلارنىڭ ناخشىلىرىنى! ئېگىزگە چىقىپ قارىسىڭىز مىڭ يائىزا يېگىلىق كۆرىسىز، ھەي، بۇ ئۆمۈرنىڭ قانچىلىكى قالدىكىن! بۇ ئالەمنىڭ يېگىلىقى تولىكەن - دە: ساپان، ھەجىر، جۈۋاز، كۆشۈك، ماتا - سەگەز، شادا پەنجىرە. . . ساناپ باقسام كونا دۇنيانىڭ خېلى جىق نەرسىلىرى مەندىن بۇرۇن ئۆلۈپتۇ. يەنە خېلى - خېلىلىرىنى يەرلىكىدە قويىدىغان ئوخشايمىــز، ئاۋۇ سوقىلار، ھارۋىلار، ئاۋۇ كۈن چۈشمەيدىغان ھويلىلارمۇ مەندىن بۇرۇن دۇنيادىن ئۆتىدىغان ئوخشايدۇ. تاغنىڭ كەينىدە يەنە ئادەملەر بارىكەن دېسە، پاھ دەپ ياقا تۇتىــدىغان گول خەق ئىدۇق، مانا ھازىر بۇ دۇنيانىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىنى بىلىۋالدۇق، قىلىۋاتقان ئىشنىڭ قەدىر - قىممىتىنى بىلگەن دېھقان خۇشال بولماي نېمە قىلسۇن، يالغۇز مەنلا شۇنداقمىكىن دېسەم قارائ قىزلارمۇ شۇنداق ناخشىچى!

نېرىدىن قىزلارنىڭ جارائلىق ناخشىلىرى كېلەتتى:

قاشنىڭ سۈيى ئاقماقتا،
تاشتىن - تاشقا ئۇرۇلۇپ.
بەرىكەت ئاقار ھەر ياندىن
يېزىمىزغا بۇرۇلۇپ.

بىر قىز ئاۋۇال يالغۇز ئېيتتى، ئاخىرقى ئىككى مىسرانى قىزلار خور قىلىپ توۋلاشتى:

يۇرتىمىزغا نۇر ياغدى،
خەلق يېزىسى قۇرۇلۇپ.

قىزنىڭ ئاۋازى تورغاينىڭكىدىن زىل، تەمبۇر ئاۋازىدەك جاراڭلىق ئىدى:

بىزنىڭ يېزا ئاۋرالنىڭ،
ئېتىكىگە جايلاشقان.
يېشىل باشلار - گۈلزارلار،
ئەجەپ ئوبدان ياراشقان.

قىزلارغا قوشۇلۇپ كېۋىرمۇ بوم ئاۋاز بىلەن ئاخىرقى مىسرالارنى تەكرالىدى. بۇ ناخشا بىلەن گويا ئاقباشلىق تىيانشان باش ئېگىشتۈرگەندەك، ئىلى دەرياسى قوشۇلۇپ شارقىراۋاتقاندەك، تاغ قاپتاللىرىدىكى قارىغايلار، دەريا يېقىسىدىكى توقايلىقلار قوشۇلۇپ چاۋاك چېلىشۋاتقاندەك... ئۇچىنچى چوك ئەترەتلا ئەمەس پۈتۈن ئىلى ۋادىسى بۇ ناخشىنىڭ ئاخىرقى مىسرالىرىنى تەكرارلاۋاتقاندەك بىر خىل ھەيۋەتلىك مەنزىرە پەيدا بولغاندەك بىلىنەتتى. بۇ مەنزىرە تام توپىسىدىكى كېۋىرنىمۇ، ئاۋۇ تام سوقۇۋاتقان ئايالارنىمۇ ھاياجانلاندۇرماقتا ئىدى.

تۇرسۇن ئەم قىرغاقتا ئولتۇرۇپ تاماكا ئوراۋاتىپ يەرگە قارىدى. ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىنى يېتىم ھېس قىلماقتا ئىدى. خۇددى ئۇنىڭ ھېسسىياتىنى بىلگەندەك كېۋىر تورغاي ئۇنىڭغا چاخچاق قىلدى:

— يېزا باشلىقى تۇرسۇن، قېنى تام توپىسىگە چىقمامسىز، غەم دېگەن يالغۇز قالغاننى بوزەك قىلىدىغان نەرسە، بىزنىڭ ئارىمىزغا كېلىڭ، خۇشاللىق بار يەردىن غەم قاچىدۇ. ئىشەنمىسىگىز قاراڭ، بىز بۇ يەردە ناخشا ئېيتىۋاتىمىز، ئاۋۇ سېۋەتباش خوتۇن قورای تېرىۋىتىپمۇ يىغلاۋاتىدۇ!

يېزا باشلىقى تۇرسۇن، كېۋىر كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى.

هېيتەك پومېشچىكىنىڭ خوتۇنى بىر قولتۇق قورايىنى كۆتۈرۈپ كېلىۋاتاتتى. تۇرسۇن بۇ ئايالنىڭ ئالجىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغان لېكىن كۆرمىگەنىدى. ئايالنىڭ چاچلىرى تېخىمۇ پاخپايغان. ئۇنىڭ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى يېزا باشلىقى تۇرسۇنغا قادىلىپ كېلىۋاتاتتى. تۇرسۇن چۆچۈپ ئورنىدىن تۇردى.

— پاھ، ئالجىپتۇ - دە!

— چىدىمىدى! — دەپ ۋارقىرىدى كېۋىر، — بىزنىڭ بوي بەرمىگىنىمىزگە چىدىمىدى. ئاسماندا كىچىككىنە قارا بۇلۇت پەيدا بولۇۋېدى، ئاسماندىن يېغىن ياغىدۇ دەپ چاۋاك چېلىشتى. بۇلۇت قۇيۇشنى يەڭگەننى كىم كۆرگەن؟ ئۇلارنىڭ ئۈمىدى دەريادا چۈشكەن كۈل مونىگىدەك تاپقىلى بولماس بولۇپ كەتتى. بۇ ئايال شۇنىڭغا چىدىماي ئېسىنى يوقاتتى. ھەي پاخما باش، ماڭ نېرى كەت، ئەسكى تاملىققا بار، كونا سامانلىققا بار، بۇ يەردە ساڭا ئارام يوق، يېڭى مەھەللىمىزنى كۆرۈپ تېرىكىپ تېلىقىپ قالمىسەن بىكار!

سېۋەتباش خوتۇن ئۇتتۇر تۇرسۇنغا قاراپ كېلىۋەردى. ئۇ ئاۋۋال قاقاقلاپ كۈلدى، ئاندىن چاۋاك چېلىپ قوشاق ئېيتىشقا باشلىدى:

ياقىلار ئېتەك بولدى،
خورلانغان ھېيتەك بولدى،
پايتىما پېتەك بولدى... ھا - ھا - ھا.

سېۋەتباش خوتۇن تۇرسۇننىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى:

— قېرىندىشىم، ئازلىغىم پەزىلەت بۇۋىنىڭ ئېرىسەن، گۈل تاجىمىزنى بەرگىنىمىز قېنى؟ بە—زگ—ە ھې—چ پ—ايداك ت—ەگمەيۋاتىدۇ... ناخشا ئېيىت دەمسىنا، مالايلار كۆزىنى ئالايتىۋاتىدۇ، ھا - ھا... ھو - ھو...

يېزا باشلىقى تۇرسۇن غەزەپلىنىپ ۋارقىرىدى:
— بول، ھەي كېۋىركا مۇنۇنى كۆزۈمدىن نېرى قىل!
كېۋىر تام توپىسىدە تۇرۇپ سوقما تاشنى سېۋەتباش خوتۇنغا تەڭلىدى ۋە قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ شوئار ۋارقىرىماقچى بولۇپ ئۇنى قورقۇتتى. سېۋەتباش خوتۇن قولتۇقىدىكى قورايىنى تاشلاپ ئالدىراپ قاچتى.
— مانا قاراڭ، — دېدى كېۋىر زۇڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، — مۇنۇ خوتۇن ئالجىپ قالغاچقا ئويلاشنىڭ ئورنىغا سوزلەۋاتىدۇ. خىيالى سۇز بولۇپ چىقىۋاتىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى بىر دەممۇ بىزنى قاغىماي تۇرالمايدۇ. ئۆزلىرىنىڭ ھەشەمەتلىك كۈنلىرىنى بىردەممۇ ئويلىماي تۇرالمايدۇ. ئويلىغانسېرى سەپرايى ئۆرلەيدۇ. ئۇلارنى تىترەك باسىدۇ. مەن شۇنداق ئۇيلايمەن يېزا باشلىقى: بۇ دۇنيادا راھەت كۆزلىمەيدىغان ئادەم يوقكەن. دۇرۇس، بەزىلەر ئۆزىنىڭ راھىتىنى كۆزلىمەيدۇ. بىراق بەزىبىر باشقىلارغا راھەت كەلتۈرىمەن دەپ تىرىشىدۇ - دە! مەن بىرىنچى ئەترەتنىڭ ئەزاسى بولسامۇ مۇنۇ سەككىزىنچى ئەترەت ئەزالىرىغا سېلىنىۋاتقان جايىنى كۆرۈپ جانلىرىم سۆيۈنۈپ كېتىۋاتىدۇ. سىزمۇ خۇشال بولغانسىز - ھە؟
تۇرسۇننىڭ بېشى چۇشكەنىدى. ئۇ مۇنۇ كېۋىرنىڭ بايىقى ناخشىلىرىمۇ، مۇنۇ سۆزلىرىمۇ ئالدىن تەييارلانغان دەپ ئويلىدى. «مۇنۇ سېۋەتباش خوتۇننىڭ زەھەردەك گېپىچۇ؟ گۈل تاجىمىزنى بەرگىنىمىز قېنى، بىزگە ھېچ پايداڭ تەگمەيۋاتىدۇ، دېگىنىنى قارىمايدىغان! سارائىغا بۇ گەپنى قىلماق بىسمىللىدىن ئاسان. ئۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا قانچىلىك دەرد كېلىشىنى ئۇ بىلەتتىمۇ! پاھ، مۇنۇ تەتۇر پېشانىلىكىمنى - ھە؟ كېلىپ سارائىنىڭ نالىسىغا يولۇققىنىمنى! ئۇلار مېنىڭدىن پايدا كۈتكەن ئىكەنغۇ! مانا ئۇنىڭ لايىقىدا مۇنۇ كېۋىر تورغاي ماڭا دارتمىلاپ: «بۇلارنى تىترەك باسىدۇ» دەۋاتىدۇ. بۇ ئۈچىنچى

چوڭ ئەترەتتە مېنىڭ زىتىمغا تەگمەيدىغان ئادەم قالمىغان ئوخشىمامدۇ» . . .

يېزا باشلىقى ئورنىدىن تۇردى - دە، ۋەلىسپىتىنى يېتىلەپ ماڭدى.

- ھەي يېزا باشلىقى تۇرسۇن، چۈش بولۇپ قالدى، ئاياللار قازان نېنى، ھولۇقنان، مانتىلار بىلەن ئەتكەن چاي ئىچكىلىۋاتىدۇ. توختاڭ، بىللە مېھمان بولىمىز! — كېيۇر تورغاي بۇ قېتىم چاخچاق بىلەن ئەمەس راستىنلا تەكلىپ قىلدى.

يېزا باشلىقى ۋەلىسپىتىنى يېڭى سوقۇلغان تامدىن قايرىۋېتىپ:

— خوش رەھمەت، مەن ئەكېەر بىلەن كۆرۈشمەكچىمەن بولمايدۇ، — دېدى.

— ئەكېەر قاۋانلىقتا، ئە. . . نە، ئاشۇ ياقتا! — كېيۇر ئاۋازىنى سوزۇپ قولى بىلەن قاۋانلىق تەرەپنى كۆرسەتتى.

قېرى تېرەكلەرنىڭ سايىسىغا بورىلار سېلىنغان، ئاق ياغلىقلىق مومايلار كورا ۋە دەستىخان، تاۋاقلىرىنى يەرگە قويۇپ قويۇپ تام سوقۇۋاتقان ئاياللارنىڭ ئىشتىن چۈشۈشىنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى. تۇرسۇن ئاياللار تەرەپكە قارىدى. ئۇ ئەسلىدە: ئەكېەر ئۆزىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن ئەرلەرنى زەيكەش چېچىشقا ھەيدەسە، ئاياللارنى ئېتىز ئىشىغا ھەيدەيدۇ. ئەترەت باشلىقلىرىنىڭ ۋاقتى ئاياللارنى ئىشقا قوغلاش بىلەن ئۆتىدۇ. ئاياللار بالىلىرىنى، قازان بېشىنى، ھويلا — ئارام ئىشىنى تاشلاپ ئوڭايلىقچە ئىشقا چىقمايدۇ، جەزمەن ئېتىز — ئېرىق ئىشى ئاقسايدۇ، دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن مۇنۇ ئاياللارنىڭ ئىشلەشلىرى ئۇنىڭ خاتا ئويلىغانلىقىنى كۆرسەتتى. ئۇ ئاياللارنىڭ يېنىغا بېرىپ: «سىلەرنى ئىشقا مەجبۇرلاپ ئېپچىقتىغۇ - ھە!» دەپ سورىماقچى بولدى - يۇ، بىراق يالتايدى. «ئەڭ ياخشىسى ئەكېەرنىڭ يېنىغا باراي، ئۇنى تېپىپ دەيدىغان گېپىمنى بىراقلا شۇنىڭغا ئېيتاي. . . » دەپ ئۆز يولىغا ماڭدى.

12 كېچىك ئەترەتنى بىر بىرىگە تۇتاشتۇرۇپ يېزىغا

توغرىلانغان چوڭ يولنىڭ سەككىز مېتر كەڭلىكتىكى يۈزى يەردىن كۆتۈرۈلگەن. بەزەن يەرلەرگە شېغىل ياتقۇزۇلغان. يولنىڭ ئىككى قاسىتىقىدىكى بىر يېرىم مېتر كەڭلىكتىكى كۆچەتزارلىققا تۆت قۇردىن ئورىلار كۆلانغان. بىر مېتر 30 سانتىمېتر كەڭلىكتىكى ئېرىقلار ھەيۋەت كۆرۈنۈپ تۇراتتى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن يېڭى يول بىلەن مېڭىپ سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتكە كەلدى. مەھەللىنىڭ كىرىش ئېغىزىدا زىۋىرشانىڭ قورۇق تاملىرى يېنىدا يول ياسىغۇچى قىزلار بىلەن ئايالار كۆچەت قويۇۋاتاتتى. يېزا باشلىقى ئۇلارنىڭ يېنىدا توختىماسلىق ئۈچۈن ۋەلسىپىتنى ئىتتىك ماڭغۇزدى. لېكىن ئوڭغۇل - دوڭغۇل يولدا ئۇ ئىتتىك ماڭالمىدى. باش - كۆزى چاڭغا مىلەنگەن قىزلار ناخشا ئېيتىۋاتاتتى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن قىزلار تەرەپكە قارىدى. بۇدرە چاچلىرى چاڭغا مىلەنگەن بىر قىز كىچىك بايراقنى-پۇلاڭلىتىپ يىراقتىكى قىزلارغا ئىشتىن چۈشۈشكە بەلگە بېرىۋاتاتتى. تۇرسۇن قىزنى تونۇدى. بۇ — مەنسۇرنىڭ قىزى ئاينۇر ئىدى، تۇرسۇن ئالدىراپ ماڭدى. ئۇنىڭ كەينىدىن گۈكرەپ زەنجىر تاپانلىق تراكتور كېلىۋاتاتتى. تۇرسۇن تراكتورغا يول بەردى. تراكتورنىڭ رولىدا قىپ - قىزىل ياغلىق تاڭغان، ئارزۇگۈل، ئۇنىڭ يېنىدا بولسا يوغان گەۋدىلىك سونۇر ئولتۇراتتى. تۇرسۇننىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەشكە باشلىدى؛ ئۇ جازالىماقچى بولغانلار ئۇنىڭ ئالدىدىن يەر - زېمىننى تىترىتىپ ئۆتمەكتە، تۇرسۇن ئۇلارغا يول بەرمەكتە ئىدى.

«بىرلىرى خۇشاللىقتىن قىز - قىنىغا پاتمىغان، بىرلىرى مۇكچىيىپ يەرگە كىرگۈدەك بولغان، يەنە بىرلىرى ئېسىنى يوقاتقان، . . . بۇ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە نېمىلەر بولۇۋاتىدۇ - ھە؟ ياق. بۇ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتە ماڭا كۆڭۈللۈك ئىش تېپىلمىغۇدەك. بۆلۈم باشلىقى چىن يەنە باش كۆتۈرەرمۇ؟ مېنىڭ قولتۇقۇمدىن

يۆلەپ تۇرغۇزغۇدەك كۆچكە ئىگە بولالارمۇ؟ . . . نەگە بارای، قاۋانلىققا بېرىپ ئەكبەر بىلەن ئوچۇق سۆزلىشىپ خاتارىمنى خاتا دەيمۇ ياكى ناھىيىگە — بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ يېنىغا ئەقىل سوراشقا بارايمۇ؟ . . . »

ئۇ ئارسالدى بولۇپ ئاچا يولدا ئۇزاق تۇردى.

يېگىرمە ئالتىنچى باب

باھار كۈنلىرى بۇ سازلىقتا مەنزىرە گۈزەل بولىدۇ. سەھەر تۇرۇپ قارىساڭ ئايغىنىڭ ئاستىدىكى مامۇقتەك چېمەنلىكتە ياقۇتتەك شەبنەملەر يالتىرايدۇ. بېلىق ئالغۇچىلار چۈشۈ - چۈشۈ قىلىشىپ تېخى كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەن سەھەر تۇمانلىرى ئىچىدە ئېگىز - پەس ئۇچۇشىدۇ. مەرگۈچىنىڭ «مە... مە...» قىلىپ ئۆشكىدەك مەرىشى، ئۆدەك، غازلارنىڭ غاقىلدىشى، قىرغاۋۇل خورىزىنىڭ ئۈزۈپ - ئۈزۈپ چىللىشى پەقەت مۇشۇ قەدىمكى سازلىقتىلا كىشىگە ئاجايىب تۇيۇلمايدۇ. زاۋۇتنىڭ گۈدۈگىدەك بوم ئاۋازى بىلەن ئارىلاپ - ئارىلاپ كۆل بۇقىسى ھۆكۈرەيدۇ. قاراسۇ بويلاپ كولانغان گەمىلەرنىڭ ئالدىدا ئوچاقلارنىڭ تۈرخۈنلىرىدىن قويۇق ئىس چىقىپ تۇرىدۇ. سەھەرنىڭ ساپ ھاۋالىق ئاسمىنىدا بايراقلار قىپ - قىزىل نۇر چېچىپ، يالقۇنجاپ يەلپۈنىدۇ، گايى يەرلىرى ئورۇلغان، گايى يەرلىرى ئورۇلمىغان قومۇشلۇقنىڭ ئۈچىنچى چوڭ ئەتراپتكە يانداش تەرىپىدە سەھەردىلا ھايات قاينىغان. ئايالار ئالدىرىشىپ چېلەكلىرىنى تىزلىرىغا قىسىپ كالا ساغماقتا. يىگىت - قىزلار قاقاقلىشىپ كۈلۈپ مۇزدەك بۇلاق سۈلىرىدا يۈزلىرىنى يۇيۇشماقتا. قېرىلار بولسا چىمدىن ياسالغان ئوچاقلارنىڭ ئالدىدا چارىسلاپ كۆيۈۋاتقان ئوتقا قاقلىنىپ كۆڭۈللۈك سۆزلەشمەكتە.

— ئۇ چاغدا بىر چانا قومۇش ئەكىرسەك بىر بۇلۇڭ چاي كېلەتتى. مېنىڭ ئانام رەھمىتىنى چايچى خېتىرەم دەيتتى. يىلىغا 64 بۇلۇڭ چاي ئىچىدىكەن، دادام رەھمىتى ئانامنىڭ خۇمارىنى بېسىلدۇرۇش ئۈچۈن شەھەرگە يىلىغا 64 قېتىم قومۇش ئاپىرىپ ساتىدىكەن. چاي ئېلىشقا باشقا پۇل نەدە؟

بۇغدايغا ئالساك 64 خو بۇغداي كېتىدۇ. دادام رەھمىتىنىڭ دېيىشچە بوۋىمىزمۇ مۇشۇ قاۋانلىقتىن قومۇش ئېچىقىپ بورا توقۇپ سېتىپ، چاي - تۇز قىلىدىكەن، ھېسابى مەن 76 گە كىرگەن بولسام، — دېدى ئۇزۇن ساقاللىرى قوناق پۈپۈكىدەك تال - تال يالتىراپ تۇرىدىغان بوۋاي. ئۇ تىلىنىڭ ئاستىغا كاپ قىلىپ ناسۋال ئېتىۋېلىپ، بارماقلىرىنى پۈكۈپ ھېسابلاشقا كىرىشتى.

— ھەي نادىركا، ھېلىقى ئوغرىلار ئىسلام ھاجىنىڭ بىر ئۈيۈر يىلقىسىنى مۇشۇ قاۋانلىقتا سىگىرىپ كەتكەن يىل يەر يېرىلىشتىن بۇرۇنمىدى، كېيىنمۇ؟ — چارساقال. ئىككى قوۋزى ساڭگىلاپ تۇرىدىغان بوۋاي پۈدەۋېتىدىغاندەك قىلىپ ۇرغان لەۋلىرىنى يىمىرىپ سوئال سورىدى.

— ۋاي - ۋۇي، بۇ يەرلەر ئەلمىساقتىن تارتىپ قومۇشلۇق دېگىنە؟

— قارىمامسەن، قومۇش يىلتىزلىرىنىڭ تومۇلىقىنى، كەم بولسا ئىككى ئۇچ يۈز يىللىق يىلتىز بۇ!

— نى - نى ئادەملەر بۇ يەرلەرنى ئېچىشنى ئارمان قىلدىيۇ، بىراق كۆچى يەتمىدى، بۇ يەرلەرنىڭ ئېنىنى يېيىش بېرىپ - بېرىپ بىزگە نېسىپ بولغىنىنى قارىمامدىغان، بۇمۇ بىر ئامەت!

— نادىركا، يەنە 20 يىل ئۆمۈر كۆرسەك يەنە نېمىلەرنى كۆرەرمىز - ھە؟ قاش دەرياسىغا توك زاۋۇتى قۇرغۇدەك، ئىلى دەرياسىنى ئېتىپ ئىككى قاسناقتىكى بوزلارغا ماڭغۇزغۇدەك، ئەمدى تاغ باغرىغا ئاۋۇ تالدىنىڭ غولىغا شەھەر قۇرغىدەك. ئازاد بولغۇچە مۇشۇ تۆت چامدام يەردىكى شەھەرنى ئارانلا بىر قېتىم كۆرگەنىدىم، مانا ئەمدى قارا، شەھەرلىرىڭ ئۆزى يېزىمىزغا كۆچۈپ چىقىدىغان بولۇۋېتىپتۇ! قارا ھوي، مەسىگە چوغ چۈشتى!

— كۆيسە يېگىسى بار، نېمە قورقاتتۇق، ئەمدى ئىلىكىمىز توق. پۈرۈم چورۇقلۇق شىرە ئۈچۈن باشقىلارغا سارغىيىدىغان چاغلار ئۆتكەن. . .

ئۇلارنىڭ يېنىغا رۇزاخۇن بوۋاي كەلدى. ئۇ بۇ گەپكە يارىشا:

— شۇنداقتىمۇ ئۆتكەن كۈنوڭنى ئۇنۇتما، شىرە چورۇقۇڭنى قۇرۇتما دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، بايلىقات بولدى دەپلا بۇزدى. چاچتى قىلىشقا بولمايدۇ. بىز نېمىشقا قاۋانلىقنى ئېچىۋاتىمىز، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن. ئاتا - بوۋىلىرىمىز نامرات ئۆتكەن، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇرۇق - پۇشتىدىن بىرەرسىنىڭ توققۇزى تەل بولۇپ قېلىشىغىمۇ كۆزى يەتمىگەن. لېكىن ئامەت قۇشى بىزنىڭ بېشىمىزغا كېلىپ قوندى. باي - بايلىقات بولۇشقا يول ئېچىلدى. لېكىن بىز ھازىر ئاشۇ نامرات ئاتا - بوۋىلاردىن قالغان ئات - كالا، كەتمەن - پالتا، ئارا - گۇرجەك، ھارۋا - ساپانلاردىن قول ئۈزەلمەيۋاتىمىز. دەۋرگە لايىق قوراللارغا ئىگە بولالمىدۇق تېخى، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ھازىرمۇ دېگەندەك باي ئەمەس. تراكتور، كومبايىن، ئېلېكتر، ماشىنا، زاۋۇتلار بولىدۇ. بۇرۇن شىڭغا تاغار ھوسۇل ئاپتۇ دېسە ئىشەنمەيتتۇق. ئەمدى شىڭغا قوش تاغاردىن ھوسۇل ئېلىشىمىز كېرەك...

شۇ چاغدا گەمىدىن ئەكبەر چىقتى.

بوۋايلار ئەكبەر تەرەپكە قارىدى.

— ئەختەم رەھمىتىنىڭ بۇ ئوغلى تولا جىگىرى بار يىگىت بولدى - دە! مېنىڭ ئامراقلىقىم كېلىدىغىنى شۇ، ئادەمگە تولا ئېجىل، ھالىكىغا يېتىدۇ. يەنە كېلىپ شۇنداق سىنچى، سۆزۈڭگە قاراپ خىيالىڭدىكىنى بىلۈۋالىدۇ.

— چاي ئىچەيلى، شۇجى ئىشقا ماڭدىغۇ، بىزمۇ قوزغىلايلى، بىر گۇرجەك بولسىمۇ جىقىراق چاپايلى، قېنى ئەمسە!

بوۋايلار ئىشقا مېڭىشتى...

ئەكبەر ئاخشام چالا قالغان غول زەيكەشنىڭ قىرغىقىغا يېتىپ كەلگەنىدى. قىرغاقتىكى قارىمايدەك يالتىراق ۋە يېپىشقاق

لاي ئۇنىڭ تىزلىقچە چاپلاشتى. ئۇ ئىشتىننىڭ يامپاشقىچە تۇرۇۋېتىپ، لايغا مىلەنگەن يالاڭ چاپىنىنىڭ سىرتىدىن تاسما پۇتسىنى چىڭ باغلىۋالدى. پاكىز چۇشۇرۇلگەن يالاڭباشتاق بېشىنى ئېگىپ ئۇچ مېتر چوڭقۇرلۇقتىكى زەيكەشنىڭ ئىچىگە قارىدى. زەيكەشنىڭ تېگىدە زەردايتەك سېرىق سۇ سىرغىپ ئېقىۋاتاتتى. ئۇ پەلەمپەي بىلەن زەيكەشكە چۈشتى - دە، گۇرجىكىنى تېخى ئۆلچەمگە يەتمىگەن قۇرۇتقۇلۇق يەرگە سانجىدى ۋە تاپىنى بىلەن دەسسەپ پاتتۇردى. سەھەرنىڭ سوغۇقى پۇتلىرىنى كۆيۈشتۇردى. قىيىندىلار تىلىۋېتىلگەن يەرلەر ئېچىشاتتى ۋە چىملىداپ ئاغرىتتى. لېكىن ئەكبەر خۇشال ئىدى. بۈگۈن يەتتىنچى كۈن، يەنە مۇشۇنداق 53 كۈن چاپساق ئۇچ مىڭ مو يەرنىڭ زەيكىشى پۈتىدۇ، كۆزلۈككە يەنە بىر تۇتۇش قىلىساق، ئۇچ يىل، بەش يىلدا قاۋانلىقتا شال، بۇغداي... بىزنىڭ چوڭ ئەترەتتىلا ئەمەس پۈتۈن يېزىمىزدا زەي تۈگەيدۇ. ئىلى ۋادىسىدا 50 مىڭ مو يەر يېگىدىن ئېچىلغان بولىدۇ. بۇ مۇنبەت تۇپراقلىق يەردىن دۆلەتكە، خەلقە قانچىلىك تۆھپە ئارتۇق قوشۇلىدۇ. ھە! ھېيتەكلەر زەينىڭ كۆپەيگىنىنى كۆرۈپ قانچىلىك خۇشال بولۇشتى؟ ئۇلار خەلق نامراتلاشسا، ئەترەتلەر كاردىن چىقسا دەپ ئويلىشىدۇ. ياق، بىز سىلەرنىڭ شېرىن خىيالىڭلارنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا يول قويمايمىز...

ئۇ گۇرجەكنى سىلكىپ، يېپىشقاق لاينى ئېگىز قىرغاققا ئاتتى. ئۇنىڭ ئاتقانسېرى بەدىنى قىزىپ، قولى ئىتتىكلەيتتى، يەتتە كۈندىن بېرى قىلىۋاتقان بۇ ئىشتىن ھارغىنلىق سەزمەيتتى.

قۇياش ئوزۇنىڭ ئالتۇن نۇرىنى چېچىپ، پايانسىز ئاسمانغا كوتۇرۇلگەندە بۇ سازلىقتا بايىقى يالتىراق شەبنەمۇ، داكىدەك يۇقا تۇتەكمۇ ۋە تۇرخۇنلاردىن چىقىۋاتقان قويۇق ئىس، ئونقا قاقلىنىپ ئولتۇرغان بوۋايلارمۇ كۆرۈنمەيتتى. سازلىقتا ھايات باشقىچە تۇس ئالغان. ئىشتىها بىلەن يۇمران چىمەننى يالماپ

يەۋاتقان ئات . كالىلاردىن سىرت يەر ئۈستىدە ئاندا - ساندا ئادەملەر كۆرۈنەتتى. يېڭى زەيكەش باشلىغانلارنىڭ كەتمەن - گۈرجەكلىرى كۈن نۇرىدا يالت - يۇلت قىلاتتى. سەرجان ۋە تانىلىرىنى كۆتۈرگەن تېخنىكلار يۈگۈرۈشەتتى. زەيكەش چېپىلىپ بولغان يەرلەرنىڭ قومۇشسىز تەرىپىدە سوقۇلار يەر ئاغدۇراتتى. قىر سوقۇۋاتقان ئايالار چوقان - سۈرەن، ناخشا - كۈلكە بىلەن ئىشلەۋاتاتتى. كەپە يېنىدا مالىلىرىنى يېيىپ قويۇپ، ھىكمەت يېنىچە ياتاتتى.

ياۋداق ئاتتا يېنىچە ئولتۇرۇپ، داقاللىرى ئۆسكەن، ئەسكى جۇۋىسىنىڭ سىرتىدىن بېلىنى توشۇك بىلەن باغلىغان سۇلايمان گۈر — گۈر ھىكمەتكە قاراپ كېلىۋاتاتتى.

سۇلايمان توغرىسىدىكى ھېكايىنى يەتتە ياشتىن — يەتمىش ياشقىچە ھەممىسى بىلىپ بولدى. بۇ ھېكايىنىڭ قىسقارتىلمىسى مۇنداق: گېپى چوڭ، قورقۇنچاق گۈر — گۈر ھىكمەتنىڭ جىيەنى روزىمەتنىڭ قورقىتىشى بىلەن سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ ماخوسىدىن ئىككى ئاتنى ئوغرىلاپ چېگرىغا قاراپ قاچتى. ئۇ ئۆز چۈشەنچىسىدە چېگرىدىن ئوڭايلا ئۆتۈپ كېتىمەن دەپ ئويلايتتى. لېكىن ئىككى كۈن قاچقاندىن كېيىن روزىمەتتىن: «چېگرىدىن ئۆتتۇقمۇ» دەپ سورىسا روزىمەت: «چېگرىغا يەنە مۇشۇنداق مۆكۈنۈپ قاچساق، خەتەرسىز بولسا ئىككى كۈندە بارالايمىز» — دېدى. «خەتەرلىك بولسىچۇ؟»، «تۈتۈلىمىز!»، «ئانداق بولسا قايتىمەن!». سۇلايمان قايتتى. لېكىن روزىمەت ئات بىلەن ياندىشىپ كەلدى - دە: «ماڭ!» — دېدى. سۇلايمان: «قاچمايمەن، ئۆيۈمگە كېتىمەن، مەستلىكتە كېلىپ قاپتىمەن» دېيىشگە بېشىغا ئېغىر بىر نەرسە تەگدى - دە، ئاتتىن موللاق ئېتىپ چۈشتى. ھوشىغا كەلسە دوختۇرخاندا يېتىپتۇ. ئۇنىڭ بىر نەچچە مىڭ يۈەنلىك خىيانەتى پاش بولدى. چوڭ ئەترەتنىڭ بىر ياقلىق قىلىش توغرىسىدىكى پىكرى يۇقىرىغا يوللاندى. ئۇ

هازىر ئامبارچىلىقتىن قالدۇرۇلۇپ، كېچىسى چوڭ ئەترەتنىڭ تېرىلغۇ ئات - ئۆكۈزلىرىنى بېقىشقا بەلگىلەنگەنىدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ساھىبخان، - دېدى سۇلايمان ئاغزىنى تامشىپ، ئالدىڭىزغا بۇرنىدەك ئىشتىھاسى بار بىر مېھمان كەلدى ياخشى كۈتۈۋېلىڭ!

ھىكمەت زەھەرلىك كۈلدى:

— بىلمەن، مىجەزىمۇ ئىشتىھاسىدەك يىرتقۇچ مېھمانغۇ - بۇ!

— سىز تېخىلا مېنىڭدىن رەنجىپ يۈرەمسىز؟ چوڭ بوتۇلكىدىن بىرنى چىقىرىڭ!

— ساڭا بېرىدىغان ھاراق يوق، تولا مېڭەمنى قايدۇرماي كەت نېرى!

— تولا ھۆكۈرمە، سەن ساڭا ھېلىقى گەپنى ئېيتقانغۇ، ئايىغانىنى بىل جۇمۇ! ھېلى مەلۇم قىلىۋېتىمەن!

ھىكمەت سۇلايمانغا قارىدى. ئۇنىڭ چىرايى ئۆلۈكنىڭ چىرايىدەك تاتىرىپ كەتتى.

— مە، ئال! ھەي سۇلايمان، بوينۇڭدىكى پۈتۈن قەرزنى ئۈچۈرۈۋېتىشكە ۋەدە بېرەي، بۇ گەپنى ئېغىزىڭدىن چىقارما!

ھىكمەت قەغەز يەشكىتىن بىر بوتۇلكا ئاق ھاراق چىقاردى. سۇلايمان ئېتىنىڭ چۈلۈۋرىنى ئالدى پۈتىگە باغلاپ قويۇپ چىمەنگە يامپاشلىدى - دە، ھىجايدى ۋە ھىكمەتنى ئاستا نوقۇپ:

— مانا قارا، گۆشمۇ بار، كاۋاپ قىلاي، ئاز تولىدىن ئىستېمال قىلىمىزمۇ؟ — دېدى.

— ئۆزۈڭنى تۇت. ھازىر سېنىڭ بوينۇڭدىمۇ، مېنىڭ بوينۇمدىمۇ سىرتماق بار. ئاستا كېتىپ، نېرىدا ئىچ، ئاغزىڭغا ئىگە بول، بۇلارنىڭ قاۋانلىقتا زەيكەش چاپقىنىغا قاراپ ئەمدى ئىش تۇگىدى، دۇنيا مۇشۇلارنىڭ بولۇپ كەتتى. دەپ ئويلامسىنا، كۆرسەن، تېخى ھىكمەتنىڭ قانىتى ئاستى ساڭا جەننەت بولۇپ كۆرۈنىدىغان چاغلار كېلىدۇ!

ھىكمەت چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى. سۇلايمان بولسا

بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى چىشى بىلەن ئاچتى - دە، ئوڭدا يېتىپ غۇرت - غۇرت قىلىپ ئىچىشكە باشلىدى.

ئاشپەزلىك قىلىۋاتقان ئەزىزىخان ئەكبەرگە چاي ئاپىرىپ بېرىشكە چىقتى. سۇلايمان ئەزىزىخاننى كۆزى بىلەن شەرەت قىلىپ ھىكمەتكە پىچىرلىدى:

— ئاۋۇنىڭ ھېلىقى بىزگە بەخت ئېپكىلىدىغان گېنېرال ئاكىسى نېمەيوپ ئىدى؟

— ئىت يوپ! — ھىكمەت تىرىكىپ جاۋاب بەردى.

— ھە. چاڭگا ساقال، نېمىگە چېچىلىسەن؟ مەن ئېيتمىسامۇ سېنىڭ ئاشۇ ئىت يوپلارنىڭ كېلىپ قانات يېيىشىنى تۆت كۆز بىلەن كۈتۈۋاتقىنىڭنى ھەممە ئادەم بىلىپ بوپتۇ!

— نېمە؟ سەن گۇر - گۇر نېمە دەپ بىلجىرلاۋاتىسەن؟ روزىمەتنىڭ گېپىنى ماڭا دوڭگەپ!...

— روزىمەتنىڭ؟ روزىمەتكە ھەرقانداق ھۆكۈمەت پەرقسىز. قاراڭغۇ بازار بولسىلا بولدى. ساڭىچۇ؟ سەن دۇكاندا مال ساتمايسەن، سىياسەت سودىسى قىلىسەن، روزىمەت، ئەزىزىخان، سۇلايمان، يېنىزا باشلىقى تۇرسۇن، يەنە ئاللىكىملەر سېنىڭ سىياسەت سودىسى قىلىدىغان ماللىرىڭ! مېنى بىلمەيدۇ دېمە، سەن ھازىرمۇ ئاشۇ گېنېراللارنىڭ تېز كېلىشىگە ئىشىنىسەن، مۇنۇ قاۋانلىقنىڭ قۇرۇتۇلغىنىغا قاراپ ماڭا پىكىر داشلار ئازىيىدىغان بولدى دەپ ھەسرەت چېكىۋاتىسەن!...

— جۆيلىمە! — ھىكمەت ئورنىدىن سەكرەپ تۇردى، — مەن ساڭا ئوخشاشلارغا ياخشىلىق قىلىمەن دەپ يۇرۇپ بالاغا قالغىلى تاس قالدىم. يوقال، ماڭا كۆزىڭنىڭ سېرىقىنى كۆرگىلى قويما!

— بالاغا قالغىلى؟ سىرتماقتا ئېسىلىسەن تېخى! مەن سېنى...

— خۇدا ھەققى ئالىدىغىنىڭنى ئال، قۇلاق - مېڭەڭنى يېمەي يوقال! ھىكمەت ئەسەبىلىشىپ سۇلايمانىنىڭ ئالدىغا يەشىكلىرىنى ئىتتەردى.

كۈن ئاغامچا بويى ئۆرلىگەن، تىنىق ئاسماندا قاقسىلار قاتارلىشىپ ئۇچۇپ كېتىۋاتاتتى. نېرىقى قوملۇقتا پاق - پاق قوراي سېغىزى كولاپ يۈرگەن ئۇششاق بالىلار: «قاقسىرا ئاغامچا - قاقسىرا ئاغامچا» دەپ ۋارقىرىشىۋاتاتتى.

ئەكبەر پۈت - قولىنى يۇيۇپ كېلىپ چىمەندە ئازادە ئولتۇرۇۋېتىپ:

— بۇندىن كېيىن مەن تاماققا ۋاقتىدا بېرىشقا ۋەدە بېرىمەن. سىز ماڭا تاماق ئېلىپ كەلمەك، — دېدى.

ئەزىزخان ھەيران بولدى:

— نېمىشقا، سىلەر ئالدىراش ئەمەسمۇ؟

— ھەرقانچە ئالدىراش بولساقمۇ ئۆزىمىز بارىمىز. سىز ئاۋارە بولماك!

ئەزىزخان ئەكبەرگە كەينى - كەينىدىن قارىدى. ئۇ بىر نېمىنى ئېيتىشقا پېتىنالمايۋاتقىنىنى ئەكبەر چۈشەندى - دە:

— خىجىل بولمىگىز يېزىپ بېرىمك، دېسەم — دېمىسەم ھىكمەت توغرىسىدا بىر نېمە دېمەكچىغۇسىز؟ — دېدى.

— مەن ئۇ ئادەمدىن قورقىمەن. خېپىسىم - خەتەرگە يولۇقتۇرارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن.

— خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇ ھەرقانچە خىرىس قىلغىنى بىلەنمۇ سىزگە ئېغىز سالالمايدۇ.

ئەزىزخان قايتىپ كەتتى.

ئەكبەر زەيكەشكە چۈشۈپ، قىرغاققا لاي ئېتىشنى داۋام قىلدى.

— بىر، ئىككى، ئۈچ، تۆت . . . ئوتتۇز . . . ئاتمىش . . . يۈز . . . — كۈندە قارايغان، يۇمىلاق يۈزلۈك بىر بالا چۈڭلىداپ ساناۋاتاتتى.

— ھەي چۈڭچۇك، نېمىنى ساناۋاتىسەن؟ — ئاتلىق كەلگەن يېزا باشلىقى بالىدىن سورىدى.

— قارىمامسىز، ئەكبەركام توختىماي يۈز گۈرجەك ئاتتى.

يېزا باشلىقى شۇ. چاغدىلا پۈتۈن گەۋدىسى لايغا مىلەنگەن ئەكبەرنى تونىدى. ئۇ قىرغاقتىكى قويۇق لاينى قامچىسى بىلەن كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— مۇشۇنىڭ ھەممىسىنى بۈگۈن چىقاردىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى ئەكبەردىن. يېزا باشلىقىغا بالا جاۋاب بەردى:

ئا . . . ۋۇ تىكلەكلىك قورانىنى كۆردىڭىزمۇ، ھە شۇ يەردىن باشلىدى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن بالا كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى، ئاندىن ئوڭايسىزلىنىپ ھېجايدى:

— خىجىلمەن، گەپنىڭ بولار يېرىنى ئېيتسام، ساڭا ئوچۇق پىكىر بېرىشتىن ئەيمىنىمەن. خاتا كېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن. . .

— بۇ گەپلىرىڭىز ئارتۇقچە، — دېدى ئەكبەر ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن، — خاتا دەپ قويۇشتىن قورقۇشنىڭ نېمە ھاجىتى. قېنى، ئېيتىدىغان گەپ بولسا ئېيتىۋېرىڭ.

— گەپنى ئوچۇق قىلايمۇ؟ ئانداق بولسا يۇقىرىدىن مېنى يەنە مۇشۇ ئىشلەپچىقىرىشقا مەسئۇل قىلىپ بەلگىلەپ قويۇپتۇ. ئىشلەپچىقىرىشتىكى بەزى ئىشلارنىڭ يەنە ئېيتىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ. راست، ئۆتكەنكى گەپلىرىمدە خېلى خاتالىقلار بارئىكەن لېكىن، بىر رەھبەر بولغانلىقىم ئۈچۈن يەنە دېيىشكە توغرا كېلىدىكەن. . .

— قانداق گېپىڭىز بولسا ئوچۇق ئېيتىۋېرىڭ، — دېدى ئەكبەر تۇرسۇننىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ، — سىز ئارتۇقچە ئېھتىياتچان بولۇپ كېتىپسىز. خاتانىڭ كۆرسەك ئايىپ ئولتۇرمايمىز، لېكىن سىزنىڭ توغرا پىكىرلىرىڭىزنى پۈتۈن كۆچىمىز بىلەن قوللايمىز، ئىجرا قىلىمىز.

— ئەترەتلەرنى، ئىش ئورۇنلىرىنى ئارىلىدىم، بەزىلەر يۈزمۇ - يۈز، بەزىلەر دارىتمىلاپ مېنى تەنقىد قىلىۋاتىدۇ، ماڭا

زەربە بېرىۋاتىدۇ، بۇنداق بولسا مەن ئۇچىنچى ئەترەتنى قانداقمۇ تۇتالايمەن!

— مېنىڭچە ئاممىنىڭ يۈزىمۇ - يۈز پىكىر بەرگەنلىكى، تەنقىد قىلغانلىقى ياخشى ئىش. بىز مۇشۇ ئاممىنىڭ ئىچىدىن چىققان، ئۇلارنىڭ تەنقىد بېرىش، نازارەت قىلىش، خاتا قىلساق چەكلەش ھوقۇقى بار. بىز ئۇلارنىڭ بۇ ھوقۇقىنى ئىشلىتىشىگە يول قويماي، ئۇلاردىن قورقساق مانا بۇ ناھايىتى خەتەرلىك!

يېزا باشلىقى تۇرسۇن «كۆپچىلىك دېگەن ھەر نېمە دەيدۇ. ھەدەپ قويىسىڭلا بولىدۇغۇ!» دېگەندەك سۆزلەرنى كۆتەتتى. ياق، ئەكسىچە ئۇنداق گەپلەرنى قىلمىدى. يەنىلا يېزا باشلىقىنىڭ ئېچىشقان يېرىگە تۇز سەپتى. يېزا باشلىقى تۇرسۇن گەپنى يوتكىدى:

— ئىشلار توغرىسىدا قاچان سۆزلىشىمىز؟

— بۈگۈن كەچ كادىرلار يىغىنى بولىدۇ. مېنىڭچە يىغىندا ئوتتۇرىغا قويىسىڭلا قانداق؟

— مەن سېنىڭ بىلەن يالغۇز سۆزلىشەي دېۋىدىم.

— يالغۇز سۆزلەشسەك مەن بىر شەخسنىڭ پىكرىنى ئېيتىمەن، يىغىندا بولسا بىز قارار چىقىرالايمىز. مېنىڭچە كېيىنكىسى پايدىلىق.

— ياخشى، ئۇنداق بولسا مەن كەچتە يىغىنغا قاتنىشاي.

ئۇلارنىڭ يېنىغا پۇشقاقلىرى تۇرۇلگەن ئەخمەتجان كەلدى ۋە ئالدىراپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— يېزىدىن تېلېفون كەلدى، لى شۇجى پۈتۈن يېزا كادىرلىرىنى باشلاپ يارەمگە كېلىۋېتىپتۇ.

— قولتۇق تاياقنى تېخى تۆنۈگۈنلا تاشلىغانغۇ! — دەپ يېزا باشلىقى تۇرسۇن ھەيران بولۇپ سورىدى.

— ناھايىتى ياخشى، — دېدى ئەكبەر، — تۇرسۇنكا، مانا ئەمدى لى شۇجىنىڭ ئالدىدا بايىقى پىكىرلەرنى ئېيتىسىڭىز

بولىدۇ. بىز بىرلىكتە ئاڭلايلى.

تۇرسۇننىڭ چىرايى ئۆڭدى، ئۇ ئېتىنى ئاسىم تەرەپكە بۇرىدى. ئاسىم نېرىدا كىگىز ئۆيلەرگە جايلىشىۋاتقان چارۋىچىلارنىڭ يېنىدا ئىدى.

يېزا باشلىقى تۇرسۇن كەتكەندىن كېيىن ئەخمەتجان ئۇنىڭ كەينىدىن قوشۇمسىنى تۇرۇپ ئاچچىقى بىلەن:

— كۆرۈۋاتامسەن، شاڭيۇلاردىن نېمە پەرقى بار؟ پۈتۈن خەلق لايغا مىلىنىپ ئىشلەۋاتسا، بۇ ئادەم ئات ئۈستىدە لاغايلاپ يۈرىدۇ، بۇنداق ئادەمدىن ئۈمىد كۈتۈشكە بولامدۇ؟ ياق، بۇ ئادەمنىڭ توۋۇ قىلغىنى يالغان. — دېدى.

ئەكبەر ئەخمەتجانىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنەتتى. قىشتىن بېرى ئېلىشىپ كەلگەن ئادەمنىڭ تېخىچە ئاتتىن چۈشمىگەنلىگىگە ئىچى پۈشاتتى.

— راست توۋا، يالغان توۋا ئاسانلا بايقىلىدۇ، — دېدى ئەكبەر دوستىنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ، — ئۇنىڭغا قولىمىزدىن كەلگەن يارەمنى ئايىمايلى، ۋەزىپىمىزنى ئەستايىدىل، ياخشى ئورۇنلايلى، ھەركىم ئۆز يولىنى ئۆزى تاللىۋالىدۇ. يېزا باشلىقى قارشىلىشىش يولىنى تاللىۋالسا ئۇنىڭ ئۆزى زىيان تارتىدۇ!

— ئۇنىڭ قىشچە قىلغانلىرى زادى كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. مانا قارا، ئەمدى بىز ئىشلىرىمىزنى ياخشى يولغا قويغىلى تۇرۇۋېدۇق، ئۇ تېخى ئات ئۈستىدە يۈرۈپ يولىيورۇق بەرگىلى كەپتۇ!

— يول ئۈزۈن، داۋان كوپ. بو يولدا ھەر خىل ھەمراھلار ئۇچرايدۇ. ئەما مۇشكۈل سەپەر ھەممىنى سىنايدۇ. سەن بېرىپ ئاشخانىغا ئېيتىپ قوي، يېزا كادىرلىرىغا چاي تەييارلىسۇن. ئۇلارغا ياتاق تەييارلاشنىمۇ ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇپ قوي. مەن يەنە يېرىم سائەتتە مۇنۇ لاتقىنى تۇگىتىمەن.

دوستلار ئۆزلىرىنىڭ جىددىي ئىشلىرىغا يېڭىباشتىن تۈتۈش قىلىشتى.

«بىز تەرىمىز، يۈرەك قېنىمىز، پاراسەت ۋە جاسارىتىمىزنى مانا مۇشۇ ئىشقا تولۇق سەرپ قىلىپ ئىنسانلار ئۈچۈن گۈزەللىك يارىتىمىز. لېكىن بىز ياشاۋاتقان بۇ دۇنيادا گۈزەللىكنى خالىمايدىغانلارمۇ بولىدۇ. ئۇلار گۈزەللىككە دۈشمەنلىك قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئېمىگە ئىنتىلسەك دۈشمەنلەر شۇنىڭغا قارشى چىقىدۇ. بىز ئېمىنى قۇرساق ئۇلار شۇنى بۇزۇشنى قەستلەيدۇ. بىز ئېمىنى پىلانلىساق، ئۇلار شۇنىڭدىن قورقىدۇ. بىزنىڭ ئۆز ھاياتىمىزدا قىلىدىغان ئىشىمىز شۇنچىلىك تولا، ھېلىقى ياۋۇز نىيەتلەر شۇنىڭ ئۈچۈن بىر كۈنمۇ تىنچ تۇرمايدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنى ھەيۋەتلىك، سۇرلۇك قىلىپ كۆرسىتىدۇ، بەزىدە بولسا مىسكىن، بىچارە قىلىپ كۆرسىتىدۇ. مەيلى ئۇلار ئۆزلىرىنى قانداق قىلىپ كۆرسەتسىمۇ ئىچىدىكى دەردىنى، زەھىرىنى يوشۇرالمايدۇ. ھېيتەك ئېمىشقا قولىغا تالتۇز ئېلىپ كېچىسى ئۇخلىماي ئۆزىگە گۆر كولايدۇ؟ ئۇنى ئىچ گۆردىن ھەيدەپ چىققان مىنبىكلارغا: ئۆلسەم يەرلىكىمنى كولايدىغان ئادەم چىقمايدىغان ئوخشايدۇ، ئۆزۈم كولىغاچ تۇراي دەپ ئويلاپتىمەن دەپتۇ. ئۇنىڭ غەرىزى ئېمە؟ سېۋەتباش خوتۇننىڭ سارىڭ بولۇپ قالغانلىقىنى قانداق چۈشەنسە بولىدۇ؟ پۈتۈنلەي ئەقلىنى يوقاتقان بولسا ھېيتەككە: خوپ بولدى، بىر كىشىلىك گۆر كولىغىچە شام گۆر كولىساڭ بولمايتتىمۇ قاقباش، مانا ئەمدى تالتۇز يوق، تىرىنقىڭ بىلەن چاشقان ئۇگىسىنى كولا دېگىنى ئېمىسى؟ مانا بۇلار ئۇلارنىڭ كىشىلەرنىڭ قەلبىنى يۇمشىتىش ئۈچۈن قىلىۋاتقان ھەرىكىتى بولماي ئېمە؟»

ئەكبەر ئەڭ ئاخىرقى بىر گۆرجەك لاينى ئېتىپ بولغۇچە چوڭ ئەتراپتىكى بولۇۋاتقان ئىشلارنى يەنە بىر قېتىم خىيالىدىن

ئۆتكۈزدى. ئۇ سوغۇق بۇلاق سۈيىگە كېلىپ يۈيۈنۈشقا باشلىدى. بۇ چاغدا لى زۇڭخۇا يېزا كادىرلىرىنى باشلاپ ئېتىز ئارىلىقىدىكى چىغىر يوللاردا مېڭىپ قاۋاتلىقتا قاراپ كېلىۋاتاتتى. دۇمبىسىگە شىكلى، ئوزۇق تاڭغان ۋە گۈرجەك كۆتەرگەن كادىرلار خۇشال - خورام پاراڭلىشىپ، ياشارغان ئېتىزلار ۋە دالا چوپلىرىنىڭ يېقىملىق ھىدىغا تولغان ئېرىق، قىرلارنى ئارىلاپ كېلىشەتتى.

— قاراڭ لى شۇجى، بۇلتۇر مەنسۇركام شال تېرىغان يەرلەر مۇشۇ. بۇ يىل زەي كۆتۈرۈلمەپتۇ، قاراڭ، بۇغدىيى نېمىدېگەن ياخشى!

— ھاھ، بۇلار قىر - قىرلارغا قىغ دۆۋىلەپتىغۇ!

— ئاۋۇ ئالا - يېشىل كىيىنىۋالغان ئاياللارنى قاراڭلار، ئېرىق چېپىۋاتىدۇ!

— ئاۋۇ قىزنىڭ ئات چېپىشىنى قاراڭلار!

- ماۋۇ توپىنى پۈراپ باققىنا، شور پۈرىقى ناھايىتى ئاز.

— قاراڭلار، لى شۇجىنىڭ پۈتى سەللىمازا ساقايغاز ئوخشايدۇ، غول ئېرىقتىن سەكرەپ ئۆتەلىدى!

— يەنە ئۇچ - تۆت يىلدا بۇ يەرلىرىمىزدە زەي دېگەن نېمە قالمايدۇ.

ياماق لېكىن پاكىزە كىيىم ۋە پۇتىغا ئۆتۈك كىيگەن پارتكوم شۇجىسى ئەتراپىغا ھاياجان بىلەن قاراپ، سوئال بېرىۋاتقانلارغا كۈلۈپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىپ ماڭاتتى. جەنۇب تەرەپتىكى تىيانشان تېغى ئوچۇق ۋە تىنىق ھاۋادا ئۆزىنىڭ ئاپپاق چوققىلىرىنى، ياپيېشىل قارىغايلىرى بىلەن ئاجايىپ گۈزەل كۆرۈنەتتى، پۈتۈن ئىلى ۋادىسى باھار شادلىقى بىلەن تولغان. چەكسىز كەتكەن مۇنبەت ئېتىزلاردا، ياپ - يېشىل مەخمەلدەك قىرلاردا قىزىلبايراقلار جەۋلان قىلاتتى. سوقۇچىلارنىڭ «پورۇز، كاھ، كاھ!» دېگەن ۋارقىراشلىرى، تىرنىچى بالىلارنىڭ چۇقۇرۇشۇپ ئېيتقان ناخشىلىرى، ئۆستەڭلەردىكى

قاش سۇيىنىڭ ھەيۋەتلىك شارقىرىشى. . . پارتكوم شۇجىسىنىڭ كۆز ئالدىدا گۈزەل، جەڭگىۋار ھايات مەنزىرىسىنى گەۋدىلەندۈرەتتى.

— قاۋانلىق! - دېدى لى شۇجى قولىنى جەنۇبقا سوزۇپ، - قاراڭلار، ئۇ يەردىكى بايراقلارنىڭ كۆپلىكىنى! يولداشلار، ئۇنداق يەرلەرگە «قاۋانلىق» دېگەن ئىسىم ياراشمايدۇ. بۇ ھايۋاننىڭ ئىسمىنى ئۆچۈرۈپ تاشلايلى. ھەممىمىز ئويلىنىپ، ئۇ يەرگە دەۋرىمىزگە لايىق بىر ياخشى ئىسىم تاپايلى.

كادىرلار تەڭپۇڭ - تەڭپۇڭ ۋارقىراشتى:

— مەن تاپتىم، ئالتۇنلۇق بولسۇن!

— بوستانلىق!

ياشارغان دالا بولسۇن! . . .

لى شۇجى ھاياجان بىلەن قاقاقلاپ كۈلدى:

— ياخشى، يەنە قانداق ئىسىملار بار، بىز شۇنىڭ ئىچىدىن ئەڭ ياخشىسىنى تاللىۋالايلى، بۇ ئىسىم يەرنى ئۆزلەشتۈرۈش ئۈچۈن قىلغان كۈرەشلىرىمىزنىمۇ، گۈزەل كەلگۈسىنى ئىستىقبالىمىزنىمۇ ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان بولسۇن!

ئۇلار قوماندانلىق شىتاب كەپسىگە يېتىپ كەلگەندە ئەكبەر، ئاسىم، ئەخمەتجانلار كەپىنەك ئالدىدا ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرۇشقانىكەن. تىزىلىپ كېلىۋاتقان كادىرلارنى كۆرۈپ يىراقتىن ئات چاپتۇرۇپ يېزا باشلىقى تۇرسۇنمۇ يېتىپ كەلدى. ئۇ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ ۋارقىرىدى:

— شۇجى، بۇ ئىشنى قالتىس قىپسىز - دە!

ئەكبەرنىڭ قوللىرىنى ئىككى قولى بىلەن چىڭ سىقىۋاتقان لى زۇڭخۇا تۇرسۇنغا جاۋاب بارمىدى.

— ھە ئەكبەر، ھازىرمۇ كۈنىگە ئۈچ مېتردىن غول زەيكەش چېپىۋاتامسەن؟

— پۈتكۈزنىڭ ئاغرىقى يەنە قوزغىلىپ قاللارمىكىن

لی شۇجی، هازىر ھاۋا خېلىلا سوغۇق!
ئۇلار ئاشۇنداق ئاددىتىتىكى گەپلەر بىلەن بىر-بىرىدىن ھال سوراشتى.
چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن لى شۇجى چوڭ ئەترەت كادىرلىرى بىلەن بىللە بولدى. ئۇ سوراشقا باشلىدى.
— بۇ يىل نەچچىلىك يەر ئاچالايسىلەر؟
— مۆلچەرىمىزچە 5 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە، زەيكەش ئېلىنىپ بولىدىغان يەر ئۇچ مىڭ مودىن ئاشىدۇ، - دېدى ئاسىم ئالدىراپ جاۋاب بېرىپ.
— هازىر يەتتە غول زەيكەشنىڭ تۆتى پۈتتى، — دېدى ئەخمەتجان قوشۇمچە قىلىپ، — زەيكەشلەرنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 53 كىلومېتر كېلىدۇ.
— تارماقلار بىلەنغۇ - هە؟ — بىر كادىر سورىدى.
— هەئە، — دېدى ئەكبەر قاۋانلىقنى كۆرسىتىپ، — 187 مىڭ لىفاڭدىن قازدىمۇ دەيلى، شۇ چاغدا بۇنى ئورۇنلاش ئۈچۈن 18 مىڭ 700 كۈن كېتىدۇ. بۇ كۈننى يىلغا چاقساق، 52 يىل بولىدۇ. دېمەك گۈرجەك تۆتقۇدەك بولغاندا بىر ئادەم بۇ ئىشقا تۆتۈش قىلسا بىر ئۆمرى يە يېتىدۇ، يە يەتمەيدۇ. ئوتتۇراھال ئەمگەك كۈچى بەش لىفاڭدىن قازسىچۇ، ئۇ چاغدا توپ - توغرا 100 يىل، يەنە بىر ئەسىر كېتىدۇ. يولداشلار، ئۈچىنچى چوڭ ئەترەتتىكىلەرگە هەيران قالساق بولىدىكەن، بىر ئوتتۇراھال ئەمگەك كۈچىنىڭ بىر ئەسىر قىلىدىغان ئېغىر ئەمگىكىنى بىر ئايدا ئورۇنلاپ بولىمىز دەۋاتىدۇ، ئەزالارنىڭ بۇ ئاكتىپچانلىقى نەدىن كەلگەن؟ 60 ماددىنى توغرا ئىجرا قىلغانلىقتىن، ئىشلىگەن چىشلەيدۇ دېگەن پرىنسىپ يولغا قويۇلغانلىقتىن،

بولۇپمۇ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت رەھبەرلىكى ئەترەتلەرنىڭ كىرىشىنى كۆزىتىش، تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن بىر قاتار جىددىي تەدبىرلەرنى قوللانغانلىقتىن بارلىققا كەلگەن. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ قاۋانلىقىغا يۇرۇش قىلىش پىلانى ھازىر پۈتۈن يېزىنى، پۈتۈن ناھىيىنى ھەرىكەتكە كەلتۈردى. ھازىر ھەممىلا يەردە ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىن ئۆگىنىش ھەرىكىتى قوزغىلىۋاتىدۇ.

— بۇ پىلان ئورۇنلىنىدۇ، زەي نېپىزراق يەرلەردىن بۇ يىل مىڭ مو يەرگە كەنجى زىرائەت تېرىغىلى بولىدۇ. - دەپ قوشۇمچە قىلدى ئەكبەر.

لى شۇجى ئورنىدىن تۇرۇپ سازلىقنى كۆرسىتىپ:

— ئەگەر سىلەر شۇنداق قىلساڭلار تېرىلغۇ يەرلەرگە يېيىلىپ كېلىۋاتقان زەيلىكنى تۆت كىلومېتردەك تېرىگە چېكىنىدۇرگەن بولىمىزكەن. مانا مۇشۇنداق قىلىۋەرسەك بىرنەچچە يىلدا پۈتۈن سازلىق قالمايدۇ. يەرلىرىمىزنى زەي ئاپىتىدىن ساقلاپلا قالماي، تېرىلغۇ يەرلىرىمىزنى بىرنەچچە ئون مىڭ مو كېڭەيتەلەيمىز. — دېدى.

ئۇنىڭ يېنىغا مەنسۇر كەلدى. ئۇ لى شۇجى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ بولۇپ:

— لى شۇجى، بىرىنچى ئېلىشىش 6 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە تۈگەيدۇ. ئىككىنچى ئېلىشىشنى 10 - ئاينىڭ ئاخىرى باشلايمىز، — دېدى.

— پۈتۈن ئەر ئەمگەك كۈچلىرىنى زەيكەشكە سالساق، دېھقانچىلىق بۇلتۇرقىدىن بىر ھەسسە كۆپەيگەن. قانداق، قىيىنچىلىق زور بولۇۋاتامدۇ؟ — دېدى لى شۇجى مەنسۇرنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ، — كۈچۈڭلار يېتىشۋاتامدۇ؟

— يېتىشىدۇ، بىز تېخى تۆتىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ ئۆستەڭ چېپىشىغا 200 گۇڭ ياردەم قىلدۇق، ھازىر 60 پىرسەنت

كۆچمىز زەيكەشتە. 5 - ئاينىڭ ئاخىرى يەنە كۆپەيتىمىز! —
دېدى مەنسۇر قىزغىن سۆزلەپ.
— ياخشى، ياخشى. — دېدى لى شۇجى مەنسۇرنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ. — ئاخلىدىڭىزمۇ يولداش تۇرسۇن، ئارزۇ قانچە چوڭ بولسا غەيرەتمۇ شۇنچە چوڭ بولىدۇ. ئەزالىرىمىزنىڭ كۆچىنى تۆۋەن ھېسابلىغانلىق، ئەمەلىيەتتە سوتسىيالىزمنىڭ جەرمەن غەلبە قازىنىدىغانلىقىغا ئىشەنمىگەنلىك بولىدۇ. دېھقانچىلىق سىلەرنىڭ ئويۇڭلارچە بىر باراۋەر كېمەيتىلگەن بولسا ئەزالارنىڭ غەيرىتى مۇنچە زور بولمىغان بولاتتى. شۇنى ئۇنتۇمايلى، بىزنىڭ ئەلقىمىز جەمئىيەتنىڭ خوجىسى. جەمئىيەتكە خوجا بولغان خەلق چېكىنىشكە يول قويمايدۇ. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت مانا مۇشۇ ھەقىقەتنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلىدى.
لى شۇجى ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت كادىرلىرىدىن قانداق قىينىچىلىقلار بارلىقىنى سورىۋىدى، ئەخمەتجان دەرھال:
— كۆچەت بېتىشتۇرىدىغان ئۇۋاتىدۇ، — دېدى ئەترەپنى كۆرسىتىپ. - قاراڭ، مۇنۇ يەتتە چوڭ زەيكەش، مانا بۇ تاشيول، ئۇلارنىڭ ئىككى قاسىتىغا كۆچەت كېتىدۇ، چوڭ ئەترەتنىڭ يېزىغا بارىدىغان تاشيولىغىمۇ كۆچەت تىكەيلى دەۋاتىمىز. بىزگە نۇرغۇن كۆچەت كېرەك.
— ھە، قانچىلىك كەم، — دېدى لى شۇجى كۈلۈمسىرەپ.
— بىزگە 376 مىڭ تالدىن جىقراق كۆچەت لازىم، — دېدى ئەكبەر، — ھازىر قولىمىزدا بارى 150 مىڭ تالدەك كۆچەت.
— بۇ يىل كۆچەتنى بىز يېزىدىن ھەل قىلىمىز، — دېدى لى شۇجى، — لېكىن كېلەر يىلدىن باشلاپ ھەر بىر كىچىك ئەترەتنە 40 - 50 مودىن ئورمان بىنا قىلىڭلار.
— كېلەر يىلى پۈتۈن يېزىغا كۆچەت يارەدەم قىلالايمىز، — دېدى چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم.

لی شۇجی يېزىنىڭ مالىيە خادىمىگە قارىدى:

— سەن يېزىغا بۇگۈنلا قايت. ئورمان مەيدانىنىڭ سېتىلىدىغان كۆچىتى بار. ئۆگۈنلۈككىچە ئاق تېرەك، جىگدە، ئۆرۈك كۆچەتلىرىدىن بايىقى سان بويىچە يەتكۈزۈپ بېرىڭلار.

— لی شۇجى، مەن بانكا بىلەن سۆزلەشتىم. بۇلارنىڭ چىقىمى كۆپ. سەككىزىنچى چوڭ ئەترەت ئەزالىرىغا جاي سالىدۇ. بانكىدىن ئاشلىق ھېسابىغا ئالدىن پۇل بېرىدىغان بولدى، — دېدى تۇرسۇنمۇ گەپكە ئارىلىشىپ، ئۇنىڭغا ھېچكىم قىزىقمىدى...

كۆپچىلىك جۇشقۇن روھ بىلەن زەيكەشلىككە قاراپ مېڭىشتى. لی شۇجى پۇشقىغىنى تۇرۇپ زەيكەشكە چۈشتى. ئۇ گۈرجىكىنى پاتقاققا سانجىپ تۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— باياتىن تالغان پۇتۇم تازا ئارام تاپتى. قېنى يېزا باشلىقى تۇرسۇن تېز چۈشۈڭ. ھاردۇق چىقىدىكەن، — دېدى.

تۇرسۇن قىرغاقتا ئولتۇرۇپ ئۆتۈكىنى يېشىشكە باشلىدى.

تۇرسۇن يېنىدا پاتقاققا مىلىنىپ ئىشلەۋاتقان مەنسۇرنى كۆردى، ئىككىسى ھېلىقى ئۆي توغرىسىدا قاتتىق دەيىشىپ قالغاندىن بېرى بۇنداق يەكمۇ - يەك ئۇچراشمىغانىدى. تۇرسۇن مەنسۇردىن ئاچچىق گەپ، ئاھانەت كۈتۈپ يەرگە قارىدى. يېشىنى سۇرۇشتۇرگەندە ئۇلار قۇرداش. يېزا خىزمىتىكىمۇ بىللە قاتناشتى. تۇرسۇن ساۋاتلىق ئىدى. مەنسۇر بولسا يېڭىدىن ساۋات چىقاردى. ئۇلارنىڭ بىر ئۇستەلدە ئولتۇرۇپ خىزمەت قىلغان چاغلىرىمۇ بولغان. يەر ئىجارىسىنى كېمەيتىشتە مەنسۇر يېزا باشلىقى بولغاندا تۇرسۇن يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ كاتىپى ئىدى، يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن مەنسۇر ھەمكارلىق گۇرۇپپىغا، كوپىراتىپقا جۇرېن بولۇپ يۇرگەن ۋاقىتلىرىدا بولسا، تۇرسۇن رايوننىڭ كاتىپى بولۇپ ئايالىنى قويۇۋەتكەن يىللار ئىدى. تۇرسۇننىڭ ئايالى قاپ - قارا كۆزلىرى مۆلدۈرلەپ تۇرىدىغان

بەش ياشلىق ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ مەنسۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ يىغلىغانىدى:

— قويۇۋەتكىنىگە ئېچىنمايمەن، بىر ۋېجدانسىزغا ئايال بولغىنىمغا خورلۇق ھېس قىلىمەن. مەندىن، مۇنۇ ئالتۇندەك ئوغلىدىن يۈز ئۆرىدى. ئېيتىڭا ئاكا، ھۆكۈمەت بۇنداق نائىنساپقا نېمىشقا جازا بەرمەيدۇ؟

— يىغلىما سېڭلىم، مۇنۇ بالىغا كۆز يېشىڭنى كۆرسەتمە! — دېگەنىدى مەنسۇر ئۇ چاغدا مۇشتۇملىرىنى تۈگۈپ، — ساڭا، بالاڭغا پارتىيە ئىگە...

— غۇلاجىپ تاشلىمامسەن! — دېدى مەنسۇر تۈرسۇنغا قاراپ، — باشقىلار چىلىق - چىلىق تەرلەۋاتسا سەن نېمانچە ېتىتىرەيسەن!

- تاۋۇم يوق، پۈتۈن بەدىنىم تىكەنلىشىپلا تۇرىدۇ، — دېدى تۈرسۇن تەستە ھىجىيىپ.

— «قاۋانلىق» نىڭ ھاۋاسى ساڭا ياقماپتۇ - دە! بۇرۇندىنلا نازۇك مىجەز ئىدىڭ، قارىغىنا، سازلىقلار ئۆزگەردى، سېنىڭ مىجەزىڭ بولسا تېخىچىلا كونا پېتى!

«باشلىدى، — دەپ ئويلىدى تۈرسۇن، — ئەمدى زەھەردەك گەپلەر تۆكۈلىدۇ...»

— ياردەم قىل مەنسۇر، خاتالاشتىم، سېنى رەنجىتتىم، ئەپۇ سورىغىلى ئالدىڭغا باراي دېۋېدىم...

— مېنىڭ كارىم چاغلىق. سېنىڭ بىلەن شەخسىي ئاداۋىتىم يوق. ئۇزۇڭ بىلىسەن، بىكار ئاۋارە بولۇپ مېنىڭ ئۈستۈمدىن يالغان جىنايەت توقۇپ چىقتىڭ.

تۈرسۇن گۈرجىكەدىكى لاينى پۈتى بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ تېخىمۇ تىترىگەن ئاۋاز بىلەن:

— خەقنىڭ گېپىگە كىرىپتىمەن، راستىمنىسى ئېيتسام سېنىڭ بىلەن ئۇزۇندىن بۇيان نېرى - بېرى دېيىشىپ كەلدۇك. مەن شەخسىي ئاداۋەتنى قوغلىشىپ ئىشىنىڭ ئاق - قارىسىنى ئانچە

سۈرۈشتۈرمەپتىمەن، — دېدى.

— ياق، ياق، گەپنى يۆپۈتما، ئەگەر مەن سېنىڭ نېمە قىلىۋاتقىنىڭ بىلەن ھېسابلاشماي، سېنىڭ راست دەۋەرگەن بولسام مەن ماڭا بۇنچىلىك ئۆچلۈك قىلمايتتىڭ. گەپنىڭ بولار يېرىنى ئېيتسام مەن راست گەپ قىلغان ئادەمنىڭ يامان كۆرىمەن، خوشامەتچىلەر، يالغانچىلار، چېقىمچى - قىماسخورلارنى قەدىرلەيمەن. مەن بىرسىدىن قىماس ئېلىش نىيىتىگە كەلسەڭ تۆھمەت، ئېغۇا، سۆيىقەست قىلىشتىنمۇ قول تارتمايمەن، مەن يالغان پارتىيە ئەزاسى، ھېچ بولمىسا ساغلام پارتىيە ئەزاسى ئەمەسمەن!

تۇرسۇن تېخمۇ قاريىپ كەتتى. ئۇ ئاغزىنى مىدىراتتى لېكىن گەپ قىلالمىدى. مەنسۇر ئۇنىڭ سۆزلىشىنى كۈتمەي گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— ماڭىغۇ مەيلى، ئەكبەرگە نېمە دەيسەن؟ ئۇ سېنىڭ ھارۇنى كاتاڭغا سورىشىڭگە كاشلا بولۇۋېدى، سەن تۆت توك - توك ئادەمنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئۆچمەنچى چىقىڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ توغرا يولىنى بۇزۇشقا ئۇرۇندۇڭ، ھەر قېتىمدا يولداشلار سېنىڭ نىيىتىڭنى سېزىپ تۇردى. ماڭا يول قويمىدى. خەلق ماڭا ئەگەشمىدى، مەن ھېچ تاماللا قىلالمىغاندا ئەكبەرنىڭ ئۆستىدىن ماتېرىيال توپلىدىڭ. مەن سېنى ئۇزۇندىن بېرى سىناپ كېلىۋاتىمەن، سېنىڭ بەدىنىڭدە ئەمگەكچىلەرنىڭ ساپ قېنى ئازلىغان. پىلىپ قوي، ئەمدى ھېلە بىلەن كۆز كۆرەلمەيسەن. ئەمگەكچى ئايالنى زار قاخشىتىپ، نارەسىدىنى ۋەيران قىلىپ ساختىلىق يولىغا ماڭغان كۈنىڭدىن باشلاپ مەن سېنىڭ بىلەن تۆتۈشۈپ كېلىۋاتىمەن. سەن تۇزەلمىگۈچە تۆتۈشۈشنى توختاتمايمەن! — مەنسۇر گېپىنى تۈگىتىپ قولىنى شىلتىدى - دە، نېرى كەتتى. تۇرسۇننىڭ پۈتلىرىدا جان قالمىدى. كەچكى تاماقتىن كېيىن ئۇ قېلىن جۇۋىسىغا ئورىنىپ

ئۆزى يالغۇز دۆڭدە تۇراتتى. ئەكبەر بىلەن لى شۇجى ئىش ئورنىنى ئارىلاپ يىراق كەپىلەرگە كەتكەنىدى. بەزى ئەزالار زەيكەشكە چۈشۈپ ئىشلەۋاتاتتى. سىم - سىم يامغۇر يەنە باشلانغانىدى. ئەنە، ئەكبەر بىر ياققا قاراپ ياۋداق ئات بىلەن ئالدىراپ ماڭدى. ئەنە ئۇ ئەزالارغا بىر نېمىلەرنى دەۋاتىدۇ. ئەنە، ئۇ ئۆزى مىنگەن ئاتنى بىر بالىغا بەردى. . . . . .

يېزا باشلىقى قېلىن جۈۋىدىمۇ تىترەپتتى. ئۇ دۆڭدىن چۈشۈپ كەپىگە قاراپ ئالدىراپ ماڭدى. ئۇنىڭ ئالدىدا يەنىلا ئەكبەرنىڭ جىددىي ھەرىكەتلىرى گەۋدىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ چۆچۈپ كەينىگە يېنىشلاپ - يېنىشلاپ قارىدى. ئەتراپتا تۇرسۇندىن باشقا بۇنداق غەم باسقان ئادەم كۆرۈنمەيتتى. يىراقلاردىن قىقاس - چۇفانلار كېلەتتى. يەنە نەلەردىندۇر كۈيۈۋاتقان چىغلارنىڭ يالقۇنى ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەن. زەيكەشلەردىن پاتقاقتا مىلەنگەن ئەزالار چىقىپ ناخشىلار بىلەن ئۇر ئاشخانىلىرىغا قاراپ كېتىۋاتتى. بىر توپ قىزلار بىر - بىرىگە سۇ چېچىشىپ سۆگەت يېنىدىكى بۇلاقتا ئوينىشىۋاتاتتى. يۈمشاق، لېكىن نەم چىمەنلىكتە ئوغۇل بالىلار چېلىشىشقا چۈشكەنىدى. بىر ياش بالا مايكىچان ھالدا ئۆتلاۋاتقان شاش توپاققا سەكرەپ مىنىدى. توپاق قېيغىتىپ، چىچاڭلاپ يۈگۈرەيتتى، بالا بولسا مەھكەم چاپلىشىۋېلىپ قاقاقلاپ كۈلەتتى، يەنە بىر چەتتە ئۇچ قىز بىر ۋەلسىيىنكە مىنىۋېلىپ سازلىقتا قىقاس سېلىشىپ كۈلۈشۈۋاتاتتى، نىكلەگلىك ھارۋا تېگىدە تۆت بوۋاي پاراڭغا چۈشكەن، ئۇلار ھىلىدىن - ھىلىغا قاقاقلاپ كۈلۈشەتتى، قورايلاردىن ياسالغان كەپىدە بىرنەچچە ياشلار دۇتتار، تەمبىرگە داپنى تەڭكەش قىلىپ شوخ بىر پەدىگە چېلىۋاتاتتى، كىرىس بەلگىسى بار تېرە سومكىسىنى ئېسىۋالغان خۇش خۇي ئايال ئاق خالىتىنىڭ پېشىنى لەپىڭلىتىپ قاياققا - دۇر ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى. . .

تۇرسۇن قوماندانلىق شتاب يېنىدىكى گەمىگە كەلگۈچە مۇشۇلارنى كۆزدىن كەچۈردى ۋە جان تىكىپ ئىشلەۋاتقان سانسىز ئادەملەرنى كۆردى. ئۇ ھەسەتخورلۇق بىلەن تېخىمۇ بەتتەر تىترىدى.

يىگىرمە يەتتىنچى باب

ئاپىرىلنىڭ ئاخىرى، كۈن ئىسسىغان، يېزا بالىلىرى يالىڭاياغ بولۇۋېلىپ توپىلىق يەرلەردە پىڭىلدىشىپ يۈگۈرۈشۈپ ۋەللەي ئويناماقتا. كىچىكىدىن يالىڭاياغ يۈرۈشكە ئادەتلەنگەن مەنسۇرنىڭ بالىلارنى كۆرۈپ يالىڭاياغ يۈگۈرگىسى كەلدى. ئۇ قەدىمكى ياڭزىدا تىكىلگەن قىڭغىر ياقىلىق خەسە كۆينىكىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تۈگمىسىنىمۇ ئېچىۋەتكەنىدى. كەڭ، مەزمۇت كۆكرىكى كۈندە قىزارغان بولۇپ، پاكىز چۈشۈرۈلگەن پېشىدىكى قىزىل دۇخاۋا بۆكسىنى كەينىگە سۈرۈپ كىيىۋالغان. ئۇنىڭ پۇتۇن تۇرقىدىن قىزغىنلىق، جۇشقۇنلۇق چاقناپ تۇراتتى.

ئۇ دۇم يېتىپ ئېرىقتىكى سۇدىن ئىچتى ۋە سۇنى ئۆچۈملاپ ئېلىپ باش - كۆزىنى يۇدى، ئۆتۈكىنى سېلىنۋېتىپ، كاسىلداپ تىترەپ كىيىم كىيىۋاتقان بالىغا ئۈزاتتى:

— ھەي مەردان، مە مۇنۇ ئۆتۈكنى بىزنىڭ ئۆيگە تاشلاپ قويىنغا! — دېدى.

تاڭ سەھەردىن باشلاپ مەنسۇر ئۆچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ يەرلىرىنى ئايلاندى، زەيكەشلەرنى، داڭزىلارنى كۆردى. ئالتە غول زەيكەش ۋە نەچچە ئونلىغان تارماق زەيكەشلەر پۈتكەن. شال تېرىلىدىغان يەرلەردە ئاياللار سوقۇلار بىلەن يەر ئاغدۇرماقتا ئىدى. ئۇ دەريا بويىدىكى مالچىلارنىڭ «قىشلاق» لىرىغا باردى. مالچىلار تاغقا كۆچۈشكە جىددىي تەييارلىنىۋاتاتتى. چوڭ ئەترەتنىڭ يېڭىدىن قۇرۇلغان بېلىقچىلىق فېرمىسىغا بېرىپ ئۇ قولۇاق، تور، تەتۈر سېۋەت، چارۋاغلارنى، كۆللەرنى كۆزدىن كەچۈردى. تۈگمەننىڭ يېنىدىكى توخۇ - ئۆدەك، غاز فېرمىسىغا بېرىپ كاتەكلەرنى كۆردى. ئۇ ئېتىز ئارىلاپ ئەترەتلەرنىڭ

تېرىلغۇلىرىنى تەكشۈردى. كۈندە قارايغان بۇغدايلار ئۈنۈشكە زوقىنى قوزغىدى. قوناق تېرىلغۇسى ئاخىرلاشقان، ئەمدى پەقەت شال تېرىشلا قالغانىدى.

ئۇ ئۆستەكنى ياقىلاپ يۇقىرىلاپ ماڭدى. نېرىدا — قويۇق قېرى سۆگەتلەرنىڭ ئارىسىدا بىرنەچچە ئادەم كۆۋرۈك ياساۋاتاتتى. ئۆستەكنى ئۆز قېنىمدىن چىقىپ ۋاقىتلىق يانداش ئۆستەكنى بىلەن ئەگىپ ئۆتۈپ غەربكە قاراپ مەۋج ئۇرۇپ ئاقماقتا ئىدى.

پاكا، دوغلاق خەنزۇ ئىشچى توشۇغۇچىسى قويۇپ بېرىپ پىشانىسىدىكى تەرنى كىچىك لۆڭگىسى بىلەن سۈرتتى - دە، لۆڭگىسىنى يەنە بوينىغا ئورۇۋالدى. ئۇ كۈلۈپلا تۇراتتى. كۈلگەندە ئۈنۈك ئاپپاق چىشلىرى ئۈنچىدەك يالتىرايتتى. بۇ ئادەم پىشقەدەم ئىشچى دۇك جۈگاك ئىدى.

دۇك جۈگاك ۋۇخەن پولات تاۋلاش زاۋۇتىنىڭ پىشقەدەم ئىشچىسى. ئوغلى شياۋدۇڭنى ۋەتەنىنىڭ چېگرا رايونىنى گۈللەندۈرۈش كۈرىشىگە ئاتلاندۇرغاندىن كېيىن ئۇ ئوغلى ئارقىلىق بۇ ئىلى ۋادىسىدىكى چوڭ ئەترەتنىڭ ئىشلىرىنى يېپىدىن - يېڭىسىغىچە ئۈقۇپ تۇردى. بۇ يەل چوڭ ئەترەت چوڭ ئىشلارغا تۇتۇش قىلغاندىن كېيىن پېنسىيىگە چىققان بۇ ئىشچى ئالدىراپ ئوغلىنى يوقلاش سەپىرىگە تەييارلاندى.

دۇك جۈگاك پويىزغا، ماشىنىغا، دېشلۇ هارۋىغا چۈشۈپ ئۈچىنچى چوڭ ئەترەتكە يېتىپ كەلدى. ئۇ مەھەللىگە كەلگەن كۈنىلا كىشىلەرنىڭ سېمونت كۆۋرۈككە تۇرۇبا ياتقۇزۇش ئۈچۈن ئېغىرلىقى بىر تونىا كېلىدىغان سېمونت تۇرۇبىلارنى مۇرىدەپ، پىشانىلار بىلەن ئىتتىرىپ، ئازگالغا چۈشۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرگەنىدى. ئەمگەك سۈرئىتىنى تېزلىتىش، ئەمگەك كۈچلىرىنى ئىقتىساد قىلىش ئۈچۈن يېڭى چارە تېپىش ئويى ئۇنى شياۋدۇڭنىڭ ياتقىغا تېزرەك بېرىپ لايىھىلەشكە ئالدىراتتى. كەلگەن كۈنىلا دۇك ئۆستامنى كېچىر ئۆيىگە چايغا چاقىردى.

دۇك ئۇستام ئاشۇ كىران توغرىلىق ئويلاپ ئولتۇردى. كەچتە مەنسۇرنىڭ ئۆيىدە بولغان كۆڭۈللۈك چاي ئۈستىدە بولسا، دۇك جۆرگاك ئۆزىنىڭ ئويلاپ پىشۇرۇپ بولغان پىكرىنى مەنسۇرغا ئېيتتى ۋە پۈختا ئاچا، توشۇك، غالتەك ۋە كىچىك چاقلارنى تەييارلاشنى تەلەپ قىلدى. مەنسۇر بولسا ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ:

— بۈگۈن خاتىرجەم دەم ئېلىڭ. يىراقتىن كەلدىڭىز؛ ئەتە - ئۆگۈن ئىشقا ئۆتىسىز. — دېدى.

— ھەي مەنسۇر، — دېدى دۇك جۆرگاك، — ئەمگەك كۈچى ئىسراپ بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قانداق خاتىرجەم بولغىلى بولىدۇ. ئەتىگەنلىككە ئىشقا ئۇلگۈرتۈپ كىران ياساپ چىقايلى، بىر كۈن بۇرۇن پۈتسە يەتتە. سەككىز ئەمگەك كۈچىگە پايدا، ئۇنىڭ ئۈستىگە سۈرئەت تېزلىشىدۇ!

مەنسۇر ئۇنىمىدى. دۇك جۆرگاكنى دەم ئېلىشقا قاتتىق زورلىدى، لېكىن شۇ كۈنى كېچىسى شياۋدۇك، شياۋلىلار بىرنەچچە پېزا ياشلىرى بىلەن بىللە دۇك ئۈستام بۇيرۇغان قارىياغاچ ئاچىسى، توشۇك، غالتەك ۋە كىچىك چاقلارنى تەييارلىدى. ئۇلار پەنەر يورۇقىدا كېچىلەپ ئىشلەپ، ئەتىگەنلىك چايغىچە بوشلا ئىتتىرىپ قويسا ماڭىدىغان، تۇرۇبىنى توشۇڭدا باغلاپ قاغا تۈمشۇقىغا ئېلىپ بىرلا ئادەم توشۇڭنى تارتىپ بەرسە بىر تونىنا ئېغىرلىقتىكى سېمونت تۇرۇبىنى ئاسانلا يۇقىرىغا كۆتۈرىدىغان كىرانىنى ياساپ چىقتى.

مانا بۈگۈن شۇ كىران بىلەن دۇك ئۈستام ئۆزى ئىشلىمەكتە ئىدى.

— لاۋدۇك، لاۋدۇك، سىز دەم ئېلىڭ، — دېدى مەنسۇر ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، — سىز نۇرغۇن ئىشلىدىڭىز، بىزگە ھەر كۈنىگە 11 دىن ئەمگەك كۈچى ئىقتىساد قىلىپ بەردىڭىز، مۇشۇ يېتەرلىك، دەم ئېلىڭ.

— سىز نېمىشقا ھەدىسىلا مېنى دەم ئېلىشقا زورلايسىز؟

— سىزنىڭ پۈتىڭىز ياردار بولغان، مېنى بىلمەيدۇ

دېمەك!
— سىز بۇنى نەدىن بىلدىڭىز؟ ھا - ھا - ھا، سەن شياۋدۇك ھېچنەرسەمنى قويماي تونۇشتۇرۇپسەن - دە! — دېدى لاۋدۇك ئوغلى شياۋدۇڭغا قاراپ.
— ھەر ئىككىلا تەرەپنى تەپسىلي تونۇشتۇردۇم، - دېدى بىر چەتتىن ئىشلەپ، بىر چەتتىن تەرجىمانلىق قىلىۋاتقان شياۋدۇك.
— يولداش مەنسۇر، سىزنىمۇ بىلمەن، — دېدى دۇك ئۇستاممۇ، — مەنمۇ سىزنىڭ يارىدار بولغانلىقىڭىزنى بىلمەن.
ئۇلار بىر پەس چاخچاقلاشتى، مەنسۇر دۇك ئۇستىنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ:
— بۇگۈن كەچتە بىزنىڭكىدە بىر دەم پاراڭلىشايلى! — دېدى.
— ئاۋارە بولماڭ! — دېدى دۇك ئۇستا كۈلۈپ.
— ئاۋارىسى نېمىسى، بۇ يېزا ئادىتىمغۇ ئۇستام!
ئەترەت باشلىقى ئاسىم ئېتىدىن چۈشۈپ ئۇلارغا يېقىنلىشىپ كېلىۋېتىپ، مانا مۇشۇ سۆھبەتنى ئاڭلىدى.
ئاسىم ئېتىنى قويۇۋېتىپ لاۋدۇڭنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ كەلگەن مىنۇتتىن باشلاپلا «خالىس ئەمگەك»نى باشلىغان بۇ ئاجايىپ ئىشچىنىڭ قوللىرىنى ئىككى قوللاپ چىڭ سىقتى:
— رەھمەت سىزگە، ئىشچى يولداش، رەھمەت سىزگە! — دېدى ئۇ ھاياجان بىلەن.
— بۇ ئەترەت باشلىقى ئاسىم! — دېدى مەنسۇر دۇك ئۇستامغا ئاسىمنى تونۇشتۇرۇپ.
— ياخشى، ياخشى، - دېدى لاۋدۇك ئاسىمنىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقىپ، — ئاڭلىغانمەن، ئالدىڭىزغا بارالمىدىم. ئېنىز دىلا يۇرىدۇ دەپ ئاڭلىدىم. سىز مانا ئالدىنقى سەپتە جەڭ قىلىۋاتقان كومانىر!
— ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار چىرمىۋالدى، — دېدى، ئاسىم خىجىل بولۇپ، — سىز بىلەن كېلىپ دىدارلىشىشقىمۇ

قول بوشتالمىدىم.

— ئۇششاق - چۈششەك بولامدۇ يولداش ئاسىم، بىرنىمىك بايلىقمىز يېزا، كۆچمىزمۇ يېزا، يېزىدىن بەرىكەت كۆچسە قۇرىغىنىمىز شۇ!

ئاسىم ئۆزىنىڭ كۆندىلىك ئىشلىرىغا - ئاختاما، ئېرىق، پاتقاقلىقلاردا ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىشلىرىغا «بايلىق»، «كۆچ» دەپ نام بەرگۈچىنى كۆرۈۋاتاتتى.

— ئىشچى ئاكا، سىز بىزگە راستلا ناھايىتى يۈقىرى باھا بېرىۋاتىسىز، لېكىن بىز راستىنلا ئۇششاق - چۈششەك . . . نېمە قىلىۋاتىمىز. . .

چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم گەپ بىلەن بولۇپ، ئۆزىمۇ سەزمەي ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. كۆۋرۈك ياساۋاتقانلار جىددىي ئىشلىمەكتە، بىرلىرى يەر كۆلايتتى، بىرلىرى سېمونت بىلەن تاش قوپۇراتتى، بىرلىرى تۈرۈبىلارغا مايلىق قەغەرلەرنى ئورايتتى، بىرلىرى بولسا چومۇچلەردە قارىمايى ئېپكېلىپ زىغىر پاخىلىنى قارىمايغا مىلەپ، تۈرۈبىلارنى تۈتاشتۇرىدىغان يەرلەرنى كەپشەرلەيتتى. يەنە بىرلىرى بولسا « بىر - ئىككى - ئۈچ» دەيىشىپ، سېمونت تۈرۈبىلارنى كولانغان خەندەككە ئەپچىللىك بىلەن كىرانداا قويۇۋاتاتتى. ئاسىم ئويلىدى: «مانا بۇ ئىشلارنى قايسىبىر باي، بەگ قىلىپ باققان - ھە؟ راست — بۇ ئىشلارنى قىلىۋاتقان تۈنجى ئادەملەر بىزكەنمىز!»

كونا كۆۋرۈك بۇزۇلۇپ، يېڭى كۆۋرۈك ياسىلىۋاتقاچقا، بۇ كونا ئۆستەڭنىڭ ھازىر سۇيى لەپشىپ ئېقىۋاتقان كېچىكىدىن ھارۋىلار ۋە ئاتلىقلار ئۆتۈپ تۇراتتى، ئۆستەڭنىڭ كەڭ كېچىكى ئۇششاق بالىلارنىڭ چۆمۈلىدىغان، يېزىلىقلارنىڭ ئات - ئۇلاغ سۇغىرىدىغان ۋە سۇ ئالىدىغان جايى ئىدى. ئۆستەڭنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى قويۇق سۆگەتلەر ھازىر چوكان - جالا چىقارغان، سۆگەتلەر ئاستىدىكى قارا چىلانلىقتا لويلا، سېمىز ئوت، يالپۇز

ۆە گۈناۋازلار پەلپۈنۈپ تۇراتتى. چىگگى چۇش مەزگىلى، چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسسىم يۈمشاق چىمەنلىكتە مۇخۇركا ئوراپ ئولتۇردى. بالىلار سۇغا چۆمۈلۈۋاتاتتى. بەزىلىرى بېلىق تۇتۇشۇۋاتاتتى. كېچىككە ۋەلسىپىت مىنگەن، كۆزەينەك تاقىغان سېمىز بىر ئادەم كېلىپ توختىدى. ئۇ ۋەلسىپىتتىن چۈشتى ۋە ئۆستەڭنىڭ ئۇ قېشىدىكى بالىلاردىن:

— ھەي بالا، يېزا باشلىقى تۇرسۇنىنى كۆردۈڭلارمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بايىلا ھارۇنغا كۆچەت بېسىپ ئۆتۈپ كەتتى، — دېدى يالىڭاچ بىر بالا.

— بۇ يەردىن قانداق ئۆتكىلى بولىدۇ؟

— ئەنە، ئاۋۇ يۇقىرىدا پىيادىلەر ئۆتىدىغان كۆۋرۈك بار، — دەپ چۇرۇقلاشتى بالىلار ۋە سېمىز ئادەمنى شۇ ياققا باشلاپ كېتىشتى. يېزا باشلىقى ئاسسىم بۆلۈم باشلىقى چىننى تونىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ شۇ ياققا ئېتىنى تۇتقىلى ماڭدى. بۆلۈم باشلىقى چىن ۋەلسىپىتنى ئىتتىرىپ ئىككى تال لىم قويۇلغان تار كۆۋرۈكنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندى.

— بۆلۈم باشلىقى چىن، قانداق ئەھۋالىڭىز؟ — ئاسسىم ئۇ تەرەپتىن كېلىۋاتقان بۆلۈم باشلىقىغا ۋارقىرىدى.

— ياخشى، — بۆلۈم باشلىقى چىن بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىشىغىلا ۋەلسىپىت «غىرىت» قىلىپ لىمدىن چىقىپ كەتتى ۋە بۆلۈم باشلىقى چىننى سۆرىگىنىچە سۇغا چۈشۈپ كەتتى.

بۆلۈم باشلىقى چىن ھەش - پەش دېگۈچىلا ئىتتىك سۇدا كېچىككە ئېقىپ باردى. ئۇنىڭ ئۇستىبېشى سۇ، ۋەلسىپىتى قولىدىن چىقىپ سۇغا چۆكۈپ كەتكەندى. بۆلۈم باشلىقى ۋارقىراشقا باشلىدى:

— ۋەلسىپىت، ۋەلسىپىت . . . ۋاي! . . .

بالىلار چۆكۈپ كەتكەن ۋەلسىپىتنى ئىزلىشەتتى. بۆلۈم

باشلىقى چىن بولسا سۆگەتنىڭ ئېسىلىۋېلىپ جېنىنىڭ بېرىچە ۋارقىرايتتى. دەم ئېلىشقا ئولتۇرۇشقان قۇرۇلۇشچىلار يۈگۈرۈشۈپ كەلدى. ئۇلار بۆلۈم باشلىقى چىننى سۈدىن تارتىپ چىقاردى. ئاسسم قىر ياقىلاپ بالىلار بىلەن ۋەلىسپىتىنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ كەتكەندى. بۆلۈم باشلىقى چىن سۈدىن چىقىپلا ۋارقىراشقا باشلىدى:

— شۇنچە چوڭ ئۆستەڭگە ئادەم ماڭغۇدەك بىر نېمە ياساپ قويساڭلار بولمامدۇ؟

مەنسۇر ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى، ئۇ بۆلۈم باشلىقى چىننى ئۆزىنى پارتىيىدىن چىقارغان يىغىندا كۆرگەندىن بېرى كۆرمىگەندى!

— چېچىلماڭ بۆلۈم باشلىقى، — دېدى مەنسۇر مەنىلىك قىلىپ، — بۇنداق ئىش تۇرمۇشتا بولۇپ تۇرىدۇ، يېزىنىڭ يولى مانا مۇشۇنداق، يىقىلىپ چۈشۈش بۇ يەردە بولۇپ تۇرىدۇ!

بۆلۈم باشلىقى چىن قىزاردى: مەنسۇرنىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭغا مۇنۇ ئالدىراپ ئېقىۋاتقان، تەنتەك قاش سۈيىدىنمۇ سوغۇق بىلىندى، لېكىن ئۇ زورغا كۈلۈمسىرەپ:

— ھە، ياخشىمۇ مەنسۇر، تېنىڭ تازىمۇ؟ سومكىدا مۇھىم ھۆججەتلەر بار ئىدى، — دېدى - دە، ھۆل كىيىملەر چىڭ يېپىشقان كېلەڭسىز گەۋدىسىنى تەستە يۆتكەپ، مەنسۇرغا سوغۇق كۈلۈمسىرەپ قويۇپ تۆۋەنگە — ۋەلىسپىت ئىزلىگۈچىلەر تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى.

— بۇ كىم؟ — دۇڭ جۈگاڭ دىققەت بىلەن سورىدى.

— بۆلۈم باشلىقى چىن، — دېدى مەنسۇر.

— ئىسمى نېمە؟

— چىن شاۋتاڭ، — دېدى شياۋدۇڭ بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ تولۇق ئىسمىنى ئېيتىپ.

دۇڭ جۈگاڭ ھەيران بولۇپ داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى،

ئۇنىڭ مەڭزىدىكى گۆشلىرى تىترەپ كەتتى. پېشقەدەم ئىشچىنىڭ چىرايىدىكى جىددىي ئۆزگىرىشكە ھەيران بولغان كۆپچىلىك تەڭلا ئۇنىڭدىن سوراشتى:

— دۇڭ ئۇستام نېمە بولدى؟

— تونۇش چىقىپ قالدىڭلارمۇ قانداق؟

— ھەممىڭلار بىر كۆللىق بولغاندىكى...

— شۇنداق! — دېدى دۇڭ جۈگاڭ بۆلۈم باشلىقى چىن كەتكەن تەرەپكە قاراپ ئالدىراپ مېڭىپ، — بۇ ئىسىم ماڭا ئەجەب تونۇشتۇ!...

سۇ تۆۋۈنىدىن چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم بىلەن بۆلۈم باشلىقى چىن ۋەلىسپىت پېتىلەپ كېلىۋاتاتتى.

دۇڭ جۈگاڭ بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ مېڭىش - تۇرۇشىغا، كىچىككىنە كۆزلىرىگە، سىلىق تارالغان چاچلىرىغا سەپسالدى، ئۇ ئاستا بېشىنى لىڭشىتتى. بۇ باش لىڭشىتىشتىن نە بىر نەرسىگە جەزىم قىلغىنىنى، نە بىر خىيالدىن يالتايغىنىنى بىلگىلى بولمايتتى.

ئۇ بۆلۈم باشلىقى چىننىڭ ئالدىغا كەلدى - دە:

— بۆلۈم باشلىقى چىن، خۇبىي ئۆلكىسىدىنكەنسىز، ئۆزىڭىز بەيجاجۇاڭ يېزىسىدىنمۇ؟ — دەپ سورىدى.

بۆلۈم باشلىقى چىن ئەندىككەندەك بېشىنى كۆتۈرۈپ دۇڭ جۈگاڭغا قارىدى:

— ھە، ھە! مەن ئۇ يەردە بىر قېتىم بولغانمەن!

— بىر ئىشچىنى مىنىپ دەريادا سەكرىگەنمىدىڭىز؟

— سىز، سىز... دۇڭ جۈگاڭ!

ئۇ دۇڭ جۈگاڭنىڭ يەلكىسىدىن يېنىك قۇچاقلىدى، ئۇلار تۇيۇقسىزلا قۇچاقلاشتى.

دۇڭ ئۇستام سۆگەت سايىسىدا ئولتۇرۇپ غاڭزىسىغا تاماكا سالدى - دە، ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى.

1931 - يىلى خوبىي ئۆلكىسىنىڭ بىيجاجۇاڭ يېزىسىدا چوڭ سۇ ئاپىتى بولدى. پومپىشچىك بەي گوجۇڭ دېھقانلارنى ئېزىپ، زۇلۇم سېلىشنى ئەچچە ھەسسە كۈچەيتتى. دېھقانلار قوزغىلاڭ كۆتەردى. دېھقانلارغا يەر ئاستى پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ خادىمى چىن شياۋتاڭ دېگەن ياش يىگىت ۋۇخەن شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ مەخپى يولىورۇقىنى ئېپكەلدى. لېكىن چىن شياۋتاڭ يولدا ئېغىر يارىلانغانىدى. بەي لاۋيي گومىنداڭ ساقچىلىرىنى باشلاپ كېلىپ، چىن شياۋتاڭنى يوشۇرغان ئائىلىنى تېپىش ئۈچۈن ئۆيمۇ - ئۆي ئاقتۇرۇپ، ئادەم ئۆلتۈردى. ئوت قويدى، بۇلاڭ - تالاڭ قىلدى. بىر قىسىم دېھقانلار تاغلارغا قېچىپ بېرىپ پارتىزانلارغا قوشۇلدى. بىر قىسىملار ساقچىلار بىلەن ئېلىشىپ قۇربان بولدى. چىن شياۋتاڭ مەھەللىنىڭ چېتىدىكى دۇڭ بوۋاينىڭ گەمىسىدە ئىككى كۈندىن بېرى بىھوش ياتاتتى. ئاقتۇرۇش، تېنىتىش دۇڭ ئائىلىسىگە قاراپ يېقىنلاشتى. دۇڭ جۈگاڭنىڭ دادىسى دۇڭ بوۋاي قىيىشىق ئىشىكىدە تۇرۇپ ئوغلى دۇڭ جۈگاڭغا:

— شياۋچىننى ھاپاش قىل، جاڭگالغا قاچ، مەن ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرىمەن.. - دېدى.

- ياق، مەن ئۇلار بىلەن ئېلىشاي، - دېدى دۇڭ جۈگاڭ.

— بۇ گەپ تالىشىدىغان ۋاقىت ئەمەس، شياۋچىننى قوغداش ئالدىنقى ۋەزىپە! — دېدى دادىسى بۇيرۇق بېرىپ، - بول، تېز بول، قاراپ تۇرۇپلا ھەممىمىز قولغا چۈشمەيلى!

دۇڭ جۈگاڭ بىھوش ياتقان يارىدارنى ھاپاش قىلىپ، ئۆينىڭ كەينىدىكى ئورمانلىققا قاراپ يۈگۈردى. بۇلار تېخى ئورمانغا يېتىپ بارمايلا ھويلا تەرەپتىن مىلتىقلار ئېتىلدى، دۇڭ بوۋاينىڭ قول بومبىلىرى پارتلىدى. ئون مىنۇتچە ئېتىشىش بولدى - دە، ئۆي تەرەپ جىمىدى. دۇڭ جۈگاڭ پۈتۈن كۈچى

بىلەن شياۋچىننى كۆتۈرۈپ ئورمانغا قاراپ يۈگۈرەيتتى. دۇڭ جۈگاڭ دەريا بويىغا كەلگەندە كەينىدىن يۈگۈرۈشۈپ كېلىۋاتقانلارنىڭ: «تىرىك تۇت، تىرىك تۇت!» دېيىشىپ ۋارقىرىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى. دۇڭ جۈگاڭ ھاياش بولۇۋاتقان يىگىتنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ كېتىش ئۈچۈن جېنىنىڭ بېرىچە يۈگۈردى. لېكىن دەريا بويىدا ئۇنىڭ پۈتىغا ئوق تەگدى. دۇڭ جۈگاڭ بىر مودىرەپ قويۇپ - دە، چىن شياۋتاڭنى قۇچاقلىغىنىچە دەرياغا ئۆزىنى ئاتتى. كۈچلۈك ئېقىن ئۇلارنى ئۆلۈمدىن — ئوقتىن ساقلاپ قالدى.

چىن شياۋتاڭ ساقىيىپ ئالدىنقى سەپكە كەتتى. دۇڭ جۈگاڭ ئۆز يۇرتىدا پارتىزانلىق قىلدى. شۇ ئايرىلىشقىنىچە ئۇلار مانا بۈگۈن كۆرۈشۈپ تۇرماقتا. شۇڭا ھەر ئىككىلىسى ھاياجانلانغانىدى.

مەنسۇر ھېكايە تۈگەش بىلەن ئورنىدىن تۇردى. ئۇ بۆلۈم باشلىقى چىنغا بولغان بارلىق نارازىلىقىنى لاۋدۇڭنىڭ خۇشاللىقى ئۈچۈنلا قايرىپ قويدى. ئۇلارنى ئۆيىگە چۈشلۈك چايغا باشلاپ كەتتى.

چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىم سەككىزىنچى ئەترەتنىڭ كۈزگە بۇغدىيىنىڭ غول ئېرىقىغا كەلدى. غول ئېرىقتا تاغ سۈيى ئىتتىك ئاقاتتى. ئاسىم بۇ سۈنىڭ كۈزگە بۇغداينىڭ ئاختامىسىغا باشلانغىنىنى كۆرۈپ ئەپسلغازىدىن رازى بولدى. قارامتۇل بولۇپ تۈۋلەۋاتقان كۈزگە بۇغداي بۇ يىل ناھايىتى تەكشى، بولۇق ئىدى. كۈزدە تۈزلىنىپ ئۆزلەشتۈرۈلگەن كونا تاملار ئورنىدىكى مول ھوسۇللۇق ئېتىزغا تاختاي بېكىتىلگەن، تاختايغا بۇغداينىڭ تېرىلغان ۋاقتى، مو بېشىغا پەرەز قىلىنغان مەھسۇلات يېزىلغان. توپىسىگە بولسا «مول ھوسۇللۇق ئېتىز» دېگەن خەتلەر قىزىل سىياھ بىلەن يېزىلغانىدى. ھەر ئېچىقنىڭ بېشىغا كونا قوي قىغى

تۆكۈلگەن، سۇ قىغلارنى ئېۋتىپ ئۆزى بىلەن ھەر بىر بۇغداينىڭ يىلتىزىغا ئېلىپ باراتتى. پوروزلارغا ئۇششاق قوزۇقلار قېقىلىپ سۈزگۈچلەر ياسالغانىدى. بۇ سۈزگۈچلەر ئوغۇتنى تۆتۈپ قالاتتى ۋە ئۇنىڭ تەمى سۇ بىلەن ئاختامىغا سىڭەتتى.

ئاسىم زوقلاندى. ئۇ بۇ يىل كۆزلۈككە مول ھوسۇل ئېلىنىشىغا كۆزى يېتىپ قىزىن. قىزىغا پاتماي خۇشال بولدى. بىردىنلا شارقىراپ ئېقىۋاتقان سۇ توختاپ قالدى. ئېرىقتا شىرغىپ لاي سۇ ئاقاتتى. ئاسىم ئېتىزنى سۇ يۇقىرىسىغا قارىتىپ قامچىلىدى. ئات تەستە ئوكىرەك تاشلىدى. ئاسىم يېتىپ كەلگەندە غول ئېرىقنىڭ سۈيى ئەتە ھەيدىلىدىغان يەرگە كىرىپ كېتىپ باراتتى. ئاسىم ئاتتىن سەكرەپ چۈشتى. تەييار چىملارنى بېسىپ كۆردى، سۇ ئېچىققا قاراپ كۆچ بىلەن ئاققاچقا چىملار كار قىلمايتتى. ئاسىم دەرھال ئەتراپتىن قامىقاق - چاۋالارنى قامداپ كېلىپ كەپلەپ كۆردى. ياق، يەنە كار قىلمىدى. ئۇ تىت - تىت بولدى. سۈچىلارنى چاقىرىپ كەلگۈچە ئېچىق كولىنىپ كېتەتتى. يەرنى ئەتە ھەيدەشكە مۇمكىن بولمايتتى. كۈندىن قالدىڭ، ئايدىن قالدىڭ دەيدىغان چاغلار تۇرسا، بىر كۈن كېيىن ئۇرۇق چوكىرىشىڭ قانچىلىك زور زىيان ئىكەنلىكى چوڭ ئەترەت باشلىقىغا بەلگىلىك ئىدى. ئۇ چىم ۋە تۇرمەل ئۈچۈن شاخ — شۇمبا ئىزلەپ يۇرۇپ بىردىنلا ئىككى تال قوزۇقنا ۋە بىر تاقاق ياغاچقا دۇچكەلدى. ئۇ ئىككى قوزۇقنى مىڭ تەسلىكتە قېقىپ تۇرغۇزدى - دە، تاقاق ياغاچنىڭ ئىككى بېشىنى يەرگە پۇختىلاپ چىم بىلەن كۆمۈپ بولۇپ، يورغا ئېتىنىڭ تىزگىن — چۇلۇڭلىرىنى بېشىغا تۆگۈپ، بېشىنى بۇغدايلىققا توغرىلاپ، قامچا بىلەن راسا تۆتنى ئۈردى. ئىگىسىنىڭ قولىدىن بوشىغان ۋە مەنىلىك قامچا يېگەن تۇيغۇن ئات قۇيرۇقىنى تىك قىلىپ قىيغىتىپ چېپىپ كەتتى. ئاسىم قارا پوتىسىنى

ئوتتۇرىدىن يىرتىپ ئۇلىدى - دە، ئەتراپتىكى شاخ - شۇمبىلاردىن خېلى يوغان تۇرمەل ياسىدى. تۇرمەلنى ئېچىققا باستى، لېكىن قوزۇق ۋە تاقاقلار بوش ئىدى. كۆچلۈك سۇ ھازىر بۇ تۇرمەلنى لەپلا قىلىپ ئېلىپ كېتىشى ئېنىق ئىدى. ئاسىم كىيىملىرىنى سېلىپ تاشلاپ سۇ كوركىراپ چۈشۈۋاتقان ئېچىققا سەكرەپ چۈشتى. تاقاق ياغاچنى جېنىنىڭ بېرىچە توۋەنگە بېسىپ ھېلىقى پوتىسى بىلەن باغلاپ ياسىغان تۇرمەلنى كۆكرىگىگە قويۇپ ئېچىققا يۆكۈنۈپ ئولتۇردى. سۇ توختاپ، غول ئېرىق بىلەن يەنە شارقىراپ ئېقىشقا باشلىدى، ئېچىققىن بولسا ئازراق سۇ سىرغىپ چۈشۈپ تۇراتتى. بۇ سۇ ئەمدى چوڭ ئەترەت باشلىقى ئاسىمنىڭ ئىككى يەلكىسىدىن ئارتىلىپ چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ پۇتلىرى كۆيۈشتى، قوللىرى تالدى، سوغۇق ئۇنىڭ سۆڭىكىدىن ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن ئۇ بارغانسېرى كۆچىيىۋاتقان سۇ بېسىمىنىڭ زەربىسىگە بەرداشلىق بېرىشنى، سۈچىلار يېتىپ كەلگۈچە تۇرۇشنىلا ئويلايتتى. ئۇ چىشىنى - چىشىغا چېكىپ بېسىپ تۇرۇپ: «ماشىنىلىشىش، ئېلېكترلىشىش، گۈيخۇالىشىش قاچان ئىشقا ئاشاركىن؟ كەتمەن بىلەن توغان سېلىشنىڭ ئورنىغا سېمونت قاپقىلارنى ئىشقا سالىدىغان چاغلار قاچان كېلەركىن؟ ھەي، ئۆمۈرنىڭ تولىسى كېتىپ ئازى قالغىنى ئېچىنىشلىق. ئاتا - بوۋىمىزمۇ كەتمەن بىلەن توغان سېلىپ ئىشلەپ دۇنيادىن ئۆتكەن، ئۇلار كىشىنىڭ يېرىگە ئىشلىگەن. بىز ئۆز يېرىمىزگە ئىشلىدۇق. لېكىن قورال، ئامال ئوخشاشلا كونا... تېزراق نېم قىلساق بولاتتى. ھەي...» دەپ پىچىرلىدى.

سۈچىلار كېلىشتى. ئاسىم ئۇلارغا سۇ ئىچىدە يېتىپ بۇيرۇق بەردى:

— بولۇڭلار، چىم قۇمۇرۇڭلار، چىم ئېپكېلىڭلار!

كەتمەنچىلەر بىر دەمدىلا چىم دېگەننى دۆۋىلىۋەتتى. ئاسىم

چىملارنى سۈنىڭ تېگىدىن پۇختىلاپ دەسسەپ تۇرۇپ تىزىپ چىقتى. ئۇ تۇرمەل باغلانغان پوتىسىنى يېشىۋاتقاندا ئۇنىڭ يورغىسىنى چاپتۇرۇپ، ئىشتان - پۇشقاقلىرى تۇرۇلگەن ئەبىلغازى كەلدى.

ئەبىلغازى ئاتتىن ئالدىرىماي چۈشۈپ ئاسمىغا سالام بېرىپ قول ئۇزاتتى، ئۇنىڭ ئېگەكلىرى ئۇرۇپ چاپلىۋەتكەندەك بولۇپ قالغان، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەندى. ئۇ قىشچە ناھەق زەربىنىڭ دەردىنى تارتتى، قايتا ئەترەت باشلىقى بولۇپ بەلگىلەنگەندىن كېيىن بولسا پۈتۈنلەي ھالىدىن كەتكەن سەككىزىنچى ئەترەتنى قىينىچىلىقلاردىن ئامالالاپ ئۆتكۈزۈپ ئىشلارنى ئىزغا سېلىۋېلىش ئۈچۈن ئېغىر خىزمەت ۋە ئەگەكنىڭ ئۈپرىتىشىغا بەرداشلىق بېرىپ كەلمەكتە ئىدى. ئاسسىم بۇنىڭغا مېھرىبانلىق بىلەن تىكىلىپ قارىدى - دە، ئۇنىڭ ئېگىكىنى مۇجۇپ تۇتۇپ سورىدى:

— چارۋا ئەترەتتىن ھېلىقى سىيىرنى ئېپكېلىۋالدىڭمۇ؟

— ھەئە.

— سۈتى قانداقكەن؟

— ياخشىكەن.

— بالىلىرىڭ قايماق - قېتىقىغا تويدىمۇ؟

ئەبىلغازى بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— بۇغداي پىشىشقا يەنە ئىككى ئاي بار. باشقا ئەترەتلەر ئاق ئاش يەۋاتىدۇ، يالغۇز سىلەرنىڭ ئەزالارلا قوناق نىسىم قىلىۋاتىدۇ. ئۇۋال بولدى. بىز يېزا بىلەن سۆزلىشىپ سىلەرنىڭ ئەترەتكە ئۇچ تونىنا بۇغداي نىسم قىلدۇق. ئەتىلا ئېپكېلىۋال، — دېدى ئاسسىم يەرنى سىجاپ قويۇپ، — پۇلمۇ يوققۇ دەيمەن، بانكىدىن قەرز ئالامسىلەر؟

— ياق، بىزنىڭ ھېلىقى بېلىقچىلىق گۇرۇپپىمىز بىرەر مىڭ يۈەن كىرىم قىلىدۇ. بۇ كىرىم بىلەن تۇغمەننىسى

ياسۇالىمىز. ئىككى تۇغمەن كۈنىگە ئىككى - ئۈچ يۈز يۈەن كىرىم قىلالايدۇ. قالتىس يەم بىۋرىدىغان تۇغمەنلەر.

ئاسىم مېڭىشقا تەييارلاندى. ئۇ ئىزەتكۈچىنى ئۇزارتىۋېتىپ:

— نەدە بولدۇڭ؟ — دەپ سورىدى.

— نەدە بولاتتىم باياتىن ئىمىر بىلەن ئىپتىشتىم، - دېدى ئەبىلغازى.

— نېمە دەپ ئىپتىشتىڭ؟

— ئىمىر زەيكەشتىن چىقىپتۇ. بارلىق تېرىلغۇ، قۇرۇلۇشتىكى ئادەملەرنى ئىپكىتىمەن دەپ چىقىپتۇ دېمەمسەن!

نېمە قىلىدىكەن ئۇ داپچى!

— «زەيكەشكە پۈتۈن كۈچنى يۆتكەيلى بول، ھەرقايسى ئەترەت ئۆزى چاپقان يەرلەرنى ئۆزى ئالغۇدەك، جىقراق چېپىپ، جىقراق يەر ئىگىلەيلى» — دەيدۇ تېخى!

— ئۇنىڭغا كىم شۇنداق دەپتۇ؟

زەيكەشتە ئاخشامدىن باشلاپ شۇ گەپ چىقىپ، بەزى ئەترەتلەر قۇرۇلۇشتىكى ئادەملەرنىمۇ ئېلىپ كېتىپتۇ!

— ئىمىر نېمىشقا زەيكەشكە مەسئۇل بولغان ئەكبەرگە دېمەي ئۆزى يۈگۈرۈپ كېلىدۇ؟

— مەنمۇ شۇنى دەپ قايتۇرۇۋەتتىم، — دېدى ئەبىلغازى ئاسمىنىڭ ئېتىنىڭ يايلىسىنى ئورۇۋېتىپ، — ئىمىرمۇ جۇدەپتۇ، بىزنىڭ ئەزالار ئىچىدە جۇدىمىگىنى يوق. ئاشلىق، پۇل، ئۆي قىسچىلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەزىپىسى ئېغىر!

— مەن بۈگۈن چارۋا ئەترەتكە بارىمەن. بوداق ئۆكۈزدىن بىرنى سىلەرگە سېتىپ بېرەيلى. كۈزلۈككە باي بولىسىلەر، ھېسابلىدىم - ئومۇمىي كىرىمىڭ بۇ يىل 100 مىڭ يۈەندىن ئاشىدۇ. ئاسىم ئېتىغا مىندى - دە، كەينىگە قايرىلىپ تۇرۇپ كۈلۈپ چاخچاق قىلدى:

— غەيرەت قىل ئەبىلغازى، سەۋرىنىڭ تېگى ئالتۇن، يەنە ئۈچ -

تۆت يىل غەيرەت قىلساڭ بوسۇغاڭ ئالتۇن، دەملىرىڭ كۆموشتىن بولىدۇ!

ئەبلىغازى چوڭ ئەترەت باشلىقىنىڭ بۇ سۆزىنى ئىشلەتكىنىنى تۇنجى قېتىم ئاڭلىدى. ئۇ كۆلۈمسىرەپ ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى. ئاسمىنىڭ چالا باغلانغان پوتىسى كەينىدە لەپكەشپ تۇراتتى. يوغان قورساق يورغا جېنىنىڭ بېرىچە يورغىلاپ باراتتى. ئەبلىغازى ئىككىسى سۇچىغا قارىدى. سۇچىلاردىن بىرسى ئەبلىغازىدىن سورىدى:

— ئاسمكام بۇلتۇرقىغا قارىغاندا بۇ يىل نۇرغۇن ئۇزگىرىپتىمۇ - ھە؟

— ئەلۋەتتە، — دېدى ئەبلىغازى تەنتەنىلىك قىلىپ، — قىشچە جۇدۇن - چاپقۇن ئاز بولدىمۇ؟ جۇدۇن - چاپقۇن ئادەملەرنى سىنايدىكەن، دۇنيادا بوران - چاپقۇن بولمىغان بولسا قەھرىمانلارمۇ بولمايتتى، گاڭ ئوتتا تاۋلىنىدۇ، ئادەم كۆرەشتە. سەن ئۇكام مانا شۇنى ياخشى بىلىۋال!...

يىگىرمە سەككىزىنچى باب

سونۇر ئۆزگەردى. ئۇ هازىر بۇرۇنقى خىيالچان قوپال سونۇر ئەمەس. ئۇ هازىر خۇش چاخچاق، گەپچى، ناخشىچى، ئۇنىڭ ناخشىسى توختىمايدۇ، تراكتورنى گۈكسىرتىپ هەيدەپ كېتىپ بېرىپمۇ، مايغا مىلىنىپ تراكتورنىڭ ئاستىدا يېتىپمۇ ناخشا ئېيتىدۇ، باشقىلار بىلەن سۆزلەشكەندە بۇرۇنقىدەك ئىككى گەپنىڭ بىرىسىدە قوپال - بېشەم سۆزلەرنى قوللانمايدۇ، بەزىدە بولسا «مەدەنى» ئاتالغۇلارنى ۋە كىتابلاردىن ئۆگىنىۋالغان چىرايلىق سۆزلەرنى ئارىلاشتۇرۇپ كۈرستا كۆرگەن - بىلگەنلىرى هەققىدە دوستلىرىغا هېكايە قىلىدۇ. . . . . ئۇنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشلىرىمۇ ئۆزگەرگەن، ئۇ هازىر بۇرۇنقىدەك سوكنۇ ياكى چىبەرقۇتتىن چاپانلارنى قات - قات كىيىپ، بىرمۇ تۆگمىسىنى ئەتمەيلا بولۇشىغا يۆگىنىپ يۈرۈۋەرمەيدۇ. مايلاشقان ئىش كىيىمى ئۇنىڭ يوغان قامىتىگە ياراشقان، ساقلى پاكىز قىرىلغان، بۇرۇنقى يوغان قاسقانلىق شىلەپىسى ئورنىغا هازىر چاققان شەپكە كىيگەن.

كىشىلەر هەيران — سونۇر ئەجەب تېز ئۆزگەردىغۇ؟ سونۇر نىمانچە خۇشۇاخ؟

ئەلۋەتتە بۇ ئۆزگىرىشنىڭ، خۇشاللىقنىڭ سەۋەبىسى ۋە جەريانىمۇ بار، سەۋەبى بىلەن جەريانىنى بىر دېيىمۇ بولىدۇ، ئىككى دېيىمۇ بولىدۇ. ئىشقىلىپ سونۇر توغرىسىدا مەھەللىدە بۇرۇن گەپ - چۆچەك كۆپ ئىدى. لېكىن بۇ باردى - كەلدى گەپلەرنىڭ هەممىسىلا ئەزىزىخانىنىڭ ئۆزگىرىشى، روزىمەتنىڭ قېچىشى بىلەن تۇغىلىپ قالغان ئىدى. شۇندىن كېيىن قولۇم - قوشنىلىرى ئەمدى سونۇر بىلەن پاتمەنىڭ ئىشى قانداق بولاركىن دەپ

سوزلىشىدىغان بولۇشقانىدى. لېكىن بۇ ئىش توغرىسىدا قولۇم - قوشنىلار تۆگۈل سونۇرنىڭ يېقىن دوستلىرى ئىسىر داپچى بىلەن شياۋدۇڭلارمۇ بىلمەيدۇ.

سونۇر ئىككى ئاي ئىلگىرى چوڭ ئەترەتتىكى ئەل - ئاغىنىلىرى بىلەن خوشلىشىپ ناھىيىگە ئىككى ئايلىق تراكتور كۇرسىغا ماڭدى، مېڭىش ئالدىدا ئۆي - ۋاقىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ، كىمنىڭ ئۆيىگە ئەكىرىپ قويۇش توغرىسىدا بىر ئاز ئويلاندى، ئاخىرى روزاخۇن بوۋاينىڭكىگە ماڭدى. پاتىمە شۇ كۈنى سەھەر تۇرۇپ ئوچاققا ئوت يېقىپ، چاي قاينىغىچە كىتاب ئوقۇۋېلىشقا كىرىشكەنىدى. قىزنىڭ خىيالى كىتابتىكى چوڭقۇر مەنىلىك سۆزلەر بىلەن چىرمالغانىدى. بىردىن ئىشىك يوغان ئېچىلدى - دە، ساندۇق كۆتەرگەن قاۋۇل يىگىت كىرىپ كەلدى. پاتىمە ئورنىدىن تۇردى.

— پاتىمە سىز بىلەن خوشلاشقىلى كەلدى، دېدى سونۇر. — پاتىمە ھوپپىدە قىزىرىپ كەتتى.

— يۇقىرى ئۆتۈك . . . چاي ئىچىپ مېڭىڭ، — دېدى پاتىمە لەۋلىرىنى چىڭ چىشلەپ، دېرىزىگە قاراپ، سىرتتا شوخ بىر بالا ياۋداق ئاتنى مىنىۋېلىپ ناخشا ئېيتقاچ كېلىۋاتاتتى:

تاغ بېشىدا قارىغاي
باغدا بۇلبۇل سايرىغاي.
يۇرىكى بىر دوستلارنى
دۇشمەن قانداق ئايرىغان. . .

بالا گويا ئۆي ئىچىدىكىلەرنى ئاللىقاچان كۆزۈپ بولغاندەك ئەنە شۇنداق ناخشىنى ئېيتماقتا ئىدى.

— ئاۋۇ بالىنىڭ ناخشىسى نېمىدېگەن ياخشى، — دېدى سونۇر، — ئۇ مېنىڭ ئۈچۈن سۆزلەۋاتىدۇ!

پاتىمە پىسخىكىدە كۆلۈۋەتتى. مۇشۇ كۆلكە بىلەن بارلىق ئارازلىق، بارلىق خىجىللىق ۋە بارلىق ئاداۋەتلەر تۆگىگەندەك سوئۇر يېنىكلەشتى ۋە تېكىمەت كىگىز ئۈستىگە ساندۇقىنى يۆتكىدى.

— بۇ نېمە ساندۇق؟

— تويلۇق، — دېدى سوئۇر چاخچاق قىلىپ.

— سىز تېخىچىلا شۇ كويدىمۇ؟ — دېدى پاتىمە يەرگە قاراپ.

— ئۆتكەن ئىشقا سالىۋات، — دېدى سوئۇر هاياجان بىلەن ئۆزى كوپتىن بېرى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن ئۆيىنىڭ تۆرىسىگە چىقىپ چاپىنىنى سېلىپ تۇرۇپ، — ئەمدى گەپنى باشقىدىن باشلايلى: ئېيتىڭا پاتىمە، سىز بىلەن بىز جۈدۈندا تېپىشقانلار تۇرۇپ ئىللىق باھاردا تەتۇر قارىشىمىزمۇ؟

پاتىمە سوئۇرغا ئېتىتىك قارىدى. بۇ گەپلەر سوئۇرنىڭ ئۆز گەپلىرى ئەمەس ئىدى.

— سىز بۇ گەپنى نەدىن ئويلاپ تاپتىڭىز؟

— ئويلاپ تاپمىدىم، ئۆگىنىۋالدىم، — دېدى سوئۇر.

— كىمدىن؟

— كىتابلاردىن.

پاتىمە كۈلۈمسىرىدى، « جۈدۈندا تېپىشقان» دەپ پىچىرلىدى قىز سوئۇرنىڭ هاياجان بىلەن ئېيتقان، ساددا ياشلىق لېرىكىسى ئارىلاشقان سۆزىنى تەكرارلاپ. پاتىمە سوئۇردىن مۇنداق سۆزنى ئاڭلىمىغانىدى. «ياخشى، سوئۇر سەنلا ئۇنتۇمىغان بولساڭ پاتىمە ئۇنتۇمايدۇ، پاتىمە ئۆتكەن بالىلىق كۈنلىرىنى هەر كۈنى دېگۈدەك يادلاپ تۇرىدۇ...»

قىز يېنىك هەرىكەت قىلىپ تاپسىغا باردى ۋە بىلەكلىرىنى تۇرۇۋېتىپ چاي تەييارلاشقا كىرىشتى. قىز هەم هاياجانلانغان هەم هودۇقلانىدى. سوئۇر مۇخۇركا ئورىدى. پاتىمە هاياجان

بىلەن ياشلىق، بالىلىق چاغلىرىنى ئەسلەشكە ئۆتتى.

قىشنىڭ شۇنىرغانلىق بىر كېچىسى پەتتە - سەككىز ياشلاردىكى، گۆشسىز پاقالچەكلىرى ئوتقا قاخلىنىپ قەلبقەي بولۇپ كەتكەن، ئورۇق، جۇدەڭ، جۇل - جۇل كىيىملىك بىر قىز ئەسكى يوتقانغا پۈركىنىپ ياتقان ئانىسىنىڭ بېشىنى بېسىۋاتىدۇ. ئۆينىڭ كىچىككىنە، قەغەزلىرى يىرتىلىپ كەتكەن، تۆتلا بالدىقى بار پەنجىرىسىدىن شۇنىرغان ئۇرۇپ تۇرىدۇ. قىزنىڭ نازۇك ئالقانلىرى ئانىسىنىڭ ئاغرىغان بېشىغا شىپا بولسۇنمۇ؟ لېكىن ئانا يالغۇز قىزىنىڭ ئالقانلىرىدىن جېنىغا ئارام سېزىدۇ، ئانا ئاخىرقى نەپەسىدە قىزىنىڭ ئالقانلىرىنى ئۆز پېشانىسىدا سېزىشنى راھەت بىلىدۇ... «مەندىن يالغۇز قالغان قارا كۆزۈم، كۈنۈڭ نېمە بولار» دەپ ئاخىرقى بىر تامچە يېشىنى تېمىتقاندا ئىشىك جالاقىدە ئېچىلدى، بۇزۇنىنى ياغلىق بىلەن ئەتكەن، پاخما باش سوقا يۇز چوكان بېشىنى تىقتى - دە، خىقىراپ تىللاشقا باشلىدى:

— ئەزەن ئېيتقىلى نەكەم! پىتىلىرىڭدىن مەرىگىنى ئۇزەلمەيۋاتامسەن ھوي پاسكىنا! تۇر ئوچاقنىڭ كۈلى، ئۆيلەرنىڭ يۇندىسى، سېغىقسىز سىيرلار...

ئانا يىكتەك ئىنچىكە بىلەكلىرىگە تايىنىپ قوزغالدى. ئۆمۇر بويى قىلىپ كەلگەن بۇ ئىشلار، ئاچلاپ كۆرگەن ئاھانەت، تارتىپ كەلگەن خورلىقى دەستىدىن مىدىرلاشقا ھالى قالمىغان ئانا بۇ خوتۇنىنىڭ دېگىنىنى ئۇنسىز ئورۇنلاشقا ئادەتلەنگەن: ئانا قوزغالدى - دە، قاتتىق يۆتەلدى. قىز ئانىسىنى يۆلىدى. بايىنىڭ خوتۇنى قىزىنىڭ قويۇق ئىككى ئۆرۈم سارغۇچ چاچلىرىدىن تۇتاملاپ تۇتتى - دە، ئىشىككە سۆرەپ:

— ماڭ، ئاناڭنىڭ يۆتىلى ئەۋزەلمىدى؟ ئاناڭدەك مىڭ گادايىنىڭ ئۆلۈمىدىن ئوچۇغۇمنىڭ كۈلى ئەلا! يۈر، كۈل ئال! — دەپ ۋارقىرىدى. ۋە قىزنى ئېيچىقىپ كەتتى...

. . . قىز ئىشتىن چارچىغان، دەرمانسىز ئاياغلىرىنى ئاننىسى يانتاق زەي ئۆينىڭ بوسۇغۇسىغا ئالدىراپ تاشلىدى:

— ئاپا!

ئانا ئاللىقاچان جان ئۈزگەنىدى. دەھشەتلىك زۇلمەت كىچىككىنە ئارامنى — يەنى جان ئۈزۈش ئالدىدا يالغۇز بىچارە قىزنىڭ دىدارىنى كۆرۈۋېلىشىنىمۇ ئاندىن يۇلۇۋالغانىدى.

شۇ جۇدۇن كۈنى ناله قىلىپ يىغلىغان قىز مۇشۇ پاتمە ئىدى. ئەنە شۇ كۈنى ئۇنىڭ يېنىدا ئانام دەپ بىللە هازا ئاچقان بالا مۇشۇ سونۇر ئىدى. . . ئاننىسى غېرىپ يۇپىقىنىڭ ئىچىدە — تاۋۇتتا ياتىدۇ. ئاننىسىدىن يالداما بولۇپ قالغان نەچچە يېرى ياماق ئۆتۈكنى كىيىۋالغان كىچىككىنە قىز ئاننىسىدىن قالغان جۇل - جۇل پاختىلىق چاپانغا ئورۇنۇپ تاۋۇتقا يۆلىنىپ، بارلىق قايغۇسىنى هازىغا ئايلاندۇرۇپ يىغلىماقتا:

— يېتىم قالدىم ئانام، نەلەردە تەمتىرەي، كىملەرگە ساغىنراي ئانام. . . بەختى قارا قىلىپ تۇغقۇچە، يېتىم قوزا قىلىپ قويغۇچە، تۇغماي قويساڭ بولماسمىدى ئانام . . . يالغۇز تاشلاپ كەتكۈچە بىللە ئېلىپ كەتسەڭچۇ ئانام، جان ئانام. . . ئىگىسىز ئانام. . . كوچىدا قالدىغۇ بالاڭ! . . .

قىزنىڭ نالىسىغا چىدىمىغان نامراتلار ياش تۆكمەكتە، قىز تىزىغچە قار كېچىپ، ئاننىسىنىڭ يەرلىكىگە ئۆزىنى ئېتىپ پەريات ئۇرماقتا. يەتتە كەتمەن توپا تاشلانغاندىن كېيىن بولسا، يېتىم قىز هۇشىدىن كەتتى. . .

شۇ چاغدا بىرىنچى بولۇپ قىزنىڭ بېشىنى يۆلىگەن مۇشۇ سونۇر ئىدى. . .

. . . تاڭ سەھەر، ئەسكى كەشتىنى شاقىلدىتىپ كىچىككىنە قىزچاق قازان بېشىدا قازان يۇيۇۋاتىدۇ. . .

— هاي پاتمە، يۇندا تۆك!

— هاي پاتمە، موزاينى تۆت!

— هاي پاتسمه، ئۇلدۇڭمۇ، بالا تېلىقىپ كەتتىڭۇ!
— هاي يېتىم ئوغلاق، پۇتۇمنى تۇت!
بۇ بۇيرۇتمىلار بەزىدە ئىلگىر - كېيىن، بەزىدە بولسا بىرنەچچە خوتۇننىڭ ئاغزىدىن بىرلا ۋاقىتتا بېرىلىدۇ، بىچارە قىز قايسى بىرىنى قىلىپ ئولگۈرسۇن؟ ئەلۋەتتە بۇ ئىشلارنىڭ بىرسى قىلمىسا قالغانلىرى قالىدۇ - دە، مۇنداق چاغلاردا خېنىملار قولدىن قولغا ئۆتكۈزۈپ، قىزنىڭ چاچلىرىنى يۇلىدۇ، قولغا چىققان نەرسىلەر — سۇپۇرگە، نوغۇچ، كۆسەي، لاخشىگىر، كالاچلار بىلەن دۇمبالايدۇ، ئۇلار قىزنى قوللىرى تالغىچە ئۇرىدۇ... قىزچوڭ قورو ئىچىدە دەلدەڭشىپ؛ پوسۇرلاپ ئىشلەپ يۈرىدۇ. ئاشۇ قىزنىڭ ئىشىغا يارەملىشىپ، كەچقۇرۇنلىرى ياش قويچى بالا يۇگۈرۈپ يۈرىدۇ. مانا بۇ قويچى مۇشۇ سونۇرئىدى.
... ئەرۋاھ ئېشى دەمسىلەر، يەتتە ئۆيدىن يۇلۇن تىلەپ چاچرانتۇ سالدۇرۇش دەمسىلەر، ئىش قىلىپ ئاخلىغان سەۋەبىنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ كۆرسىمۇ قاغىشى بېسىلمىغان بالا بۇشۇكتە تېلىقىپ يىغلىماقتا. ئاخشام ئىچكەن يېرىم ھېجىر سۈيۇقئاش ئۇ ئاخشامقى ئېغىر ئىشلار بىلەن تۇگىگەن، كېچىچە ئۇيقۇسىز بۇشۇك تەۋرىتىش 12 ياشقا ئەمدىلا كىرگەن قىزچاقنى ھالىدىن كەتكۈزگەن. سىلىق تەۋرىتىلگەن بۇشۇك جىمىدى. بالا ئۇيقۇغا كەتتى... خورەك تارتىۋاتقان ئادەم ئاستا ئورنىدىن تۇردى. ئۇ تۆت پۇتلۇق بولۇپ مېڭىپ بۇشۇك تۇۋىدە تۇگۈلۈنۈپ يېتىپ ئەمدىلا كۆزى ئۇيقۇغا كەتكەن قىزنى مۇجۇپ تۇتتى، قىز چۆچۈپ ئويغاندى. ئۇ ئۇزىنى ئاياغ - ئاستى قىلىشقا تەمشىلىۋاتقان ئېغىر گەۋدىنى ماجاز قوللىرى بىلەن ئىتتەردى، ئۇردى ۋە ئاخىرىدا جېنىنىڭ بېرىچە ۋارقىراپ ئۇنىڭ يۈزىنى مورلىدى. باي بالىسى قىزنىڭ ئاغزىغا قولىنى ئاپىرىپ ئەتتى. قىز بار غەزىپى بىلەن ئۇنىڭ قولىنى چىشلىدى، چىرقىرىدى.

باي كېلىنى ئويغىنىپ ۋىجدانسىز ئېرىنى ئەيىبلەشنىڭ ئورنىغا بىگۇناھ قىزنى دەسسەپ . چەيلەپ ھۇشىدىن كەتكۈچە ئۇردى. مۇرادى ھاسىل بولمىغان ئېرىمۇ ئايالىغا بولۇشۇپ، قىزنىڭ كۆكسىگە تەپتى. قىز ھۇشىدىن كەتتى. . .

تاڭ سەھەردە ئۆلۈك ھالىتىدىكى 12 ياشلاردىكى قىزنى مالايلار ھۇجرىسىغا كۆتۈرۈپ كىرىشتى. ئەنە شۇ چاغدا بىرىنچى بولۇپ بايدىن ئىنتىقام ئېلىشقا مۇشت كۆتەرگەن ۋە قىزنىڭ ساپ يۈزىگە تۇنجى قېتىم ۋاپادارلىق يېشىنى تامچىلاتقان مانا مۇشۇ سونۇر ئىدى. . .

پاتىمە شۇ يىلى 12 يېشىدا كۈننىڭ تەپتىگە قاندى — ئازادلىققا ئېرىشتى. كونا جەمئىيەتتە پاناھسىز قالغان قىزچاق ئەلنىڭ ھىمايىسى ۋە پارتىيىنىڭ غەمخورلۇقى بىلەن 13 يېشىدا 1 . سىنىپقا ئوقۇشقا كىردى. پاتىمە 23 يېشىدا سىـــغەن مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ، ئۆزى ئۆتمۈشتە خورلانغان شۇ يۇرتتا كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئىگە بولۇپ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقىنىغا مانا ھازىر ئىككى يىل بولدى. مۇشۇ ئىككى يىلدىن بېرى يېزا ئوقۇتقۇچىسى ئۆچۈن ئەقىدە باغلاپ كېلىۋاتقانمۇ يەنە شۇ سونۇر ئىدى.

پاتىمەنىڭ تارتقان ئازاب - ئوقۇبەتلىرى سونۇرغا تونۇش. ئۇلار باينىڭ زۇلمى بىلەن تاتىرىپ، كۆيۈك نان تاپسا بىللە غاجىشىپ، بىللە مۇڭدىشىپ، ياشلىرى، قايغۇ - ئەلەملىرى ۋە يۇرەكلىرى بىر بىرىگە قوشۇلۇشقانلار. . .

پاتىمە خىيال بىلەن ئۇن - تىنسىز چاي تەييارلىدى. ئۇ قويۇق ئەتكەن چايىنى سونۇرغا سۇندى. سونۇر قىزنىڭ بىلىـــنەر - بىلىنمەس تىترەۋاتقان قوللىرىدىن چىنىنى ئاۋايلاپ ئالدى.

— پاتىمە، سىز بىزنىڭ ئارىمىزدىن بىرىنچى بولۇپ 10 - سىنىپنى تۈگەتتىڭىز، مۇئەللىم بولدىڭىز. مانا ئەمدى قاراڭ، مەن تۇنجى تراكتورچى بولىمەن! — سونۇر ھاياجان بىلەن سۆزلىدى، — پارتىيە كەلمىگەن بولسا، ئويلاپ بېقىڭا بىز

پاناهسز قالغانلار نېمه بولار ئىدۇق؟
— شۇنداق، — دېدى قىز مەنىلىك قىلىپ، — سىز بىلەن بىز ئەۋلاد — ئەۋلادىدىن تارتىپ ئارزۇ قىلىپ كەلگەن كۈننى تۇنجى قېتىم كۆرگەنلەر! مەن سىزدىن ھىلىمۇ ئۈمىد قىلىمەن: بىز زامانغا لايىق ئادەم بولايلى. پۇل، مال - مۈلۈك بولسىلا زامانغا لايىق بولۇۋالغىلى بولمايدۇ. پۇل، مال - مۈلۈك بولغاندىن سىرت بىلىم، ئاڭ، ئەخلاق - پەزىلەت بولۇشى، يەنە كەلگۈسى ھايات توغرىسىدا گۈزەل ئارزۇ بولۇشى، شۇ ئارزۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىدىغان غەيرەت بولۇشى لازىم. قىسقىسى، بىزدە ھازىر جىق نەرسىلەر كەم. شۇلارنى تولدۇرۇشقا تىرىشىشىمىز لازىم.
— خاتىرجەم بولۇڭ، — دېدى سونۇر كۈلۈمسىرەپ، — مەن سىلەرنى رەنجىتىتتىم. ئەمدى مەن سىلەرنى ۋە شۇ قاتاردا ئۈزۈمنىمۇ رازى قىلغۇدەك ئىش قىلىمەن.
مانا شۇ سۆزلەر بىلەن ئۇلارنىڭ سۆھبىتى باشلاندى، ئۇلار يەنە كىچىك ۋاقىتلىرىدىكىدەك بىر بىرىدىن قورۇنماي كۆرگەن - بىلگەن، ئويلىغانلىرى توغرىسىدا سۆزلىشىشكە باشلىدى.
سونۇر ئۇ كۈنى قىزغا ئۆزىنىڭ ئارزۇلىرىنى، يۈرەك سىرىنى تولۇق ئېيتتى...
سونۇر تراكتورچىلار كۆرسىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن پاتمە بىلەن يەنە سۆزلەشتى. ئۇلار كۆزلۈككە توي قىلىشقا ۋەدىلەشتى.
ئەلۋەتتە غەلىبە قىلغان يىگىت خۇشال بولماي نېمە قىلسۇن؟ خۇشاللىقى قىز - قىنىغا پاتمايۋاتقان تراكتورچى قانداقمۇ ناخشا ئېيتماي تۇرالسۇن؟
مانا سونۇر ھازىر تراكتورغا سۇ چاچماقتا. قولى ئىشتايۇ، ئاغزىدا ناخشا. بايا تىن ئەينەكلىرىنى، قىزىل سىرلانغان كەپىنكىنىڭ ئىچى ۋە سىرتىنى سۈرتۈپ پارقىراتتى، مانا ھازىر

بولسا تراکتورنىڭ ئالدى ۋە يېنىدىن سۇ چاچماقتا. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۆز ئىشىغا بولغان زوقمەنلىك، مۇھەببەت قاينىاپ تاشماقتا. ئۇ ئۆز ھاياجېنىنى پاتمە يازغان تراکتور توغرىسىدىكى قوشاققا سىڭدۈرۈپ بوم ئاۋاز بىلەن ناخشا ئېيتماقتا:

تراکتورۇم قاناتىمسەن،
ئۇچقۇر دۇلدۇل ئاتىمسەن!

— سونۇركا، تراکتورنى ئازگالغا توغرىلاڭ، — بوم ئاۋاز ئۇنىڭ ناخشىسىنى بۆلدى. سونۇر يېنىغا كەلگەن، ئىشچى كىيىمى كىيگەن، چىرايىدىن قان تېمىپ تۇرغان ئارزۇگۈلگە قارىدى:

— ھېلىقى غارت - غۇرتنى تۇزەيمىزمۇ؟ — دېدى تراکتورنىڭ ئاستىنى شەرەت قىلىپ.

سىز قاچانغىچە قارا تىلدا سۆزلەيسىز؟ — دېدى ئارزۇگۈل كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئاستا - ئاستا ئۇنى دېيىشنىمۇ بىلىۋالمەن، — دېدى سونۇر كۈلۈپ تۇرۇپ، — بۇ تۆمۇر جانۋارنىڭ چۈلۈۋرىنى ئەمدىلا تۇتتۇم. ئۇنىڭ ئۇچەي - قارنىنى ئەمدى سىزدىن سوراپ ئۆگىنىۋالمىسام. . .

— قېنى ئەمسە، ئوت ئالدۇرۇڭ سونۇركا، مەن تراکتور توغرىسىدا يېزىلغان كىتاب ئېلىپ كەلدىم. ئوقۇڭ، پىششىق بىلىۋېلىڭ. سازلىقنى ئېچىشقا باشقا يەرلەردىن يەنە نۇرغۇن تراکتورلار يارەمگە كەلگۈدەك، ئۇلارنىڭ ئالدىدا چاندۇرۇپ يۈرمەيلى يەنە!

— چانمايدۇ سىڭلىم، چانسىمۇ ھېچگەپ يوق، شۇ تراکتورچىلارمۇ دەسلىپىدە چاندۇرمىغان دەمسىز؟

سونۇر تراکتورنى بىر ئالدىغا، بىر كەينىگە ماڭغۇزۇپ

ئورەكنىڭ ئىككى قىرغىقىغا توغرىلىندى. ئۇنىڭدىن كېيىن ماتورنى ئۆچۈرۈپ، يەر بېغىرلاپ تراكتورنىڭ ئاستىغا كىردى. ئۇلارغا شياۋدۇڭ بىلەن يارقۇز كېلىپ يارەملەشتى.

ئۇلار ئۆز ئىشى بىلەن بولۇپ كېتىپ يېنىغا كەلگەن پاتىمەگە سەپسالمىدى. پاتىمە ئۇلارغا زوقلىنىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تېخى تۇنۇگۈنلا زەمبىلنىڭ بىر چېتىنى كۆتۈرۈپ ئوغۇت توشۇپ يۈرگەن دېھقان قىزىنىڭ مانا بۈگۈن پۈتۈنسۈرۈك بىر تراكتورنى بۇزۇپ پارچىلاشقا بۇيرۇق بېرىپ، مايغا مىلىنىپ ئىشلەۋاتقىنىغا ھەۋىسى ۋە مەيىلىكى كەلمەكتە ئىدى. سونۇر بولسا ئوڭدا يېتىپ ئېغىر زاپچاسنى كۈچ بىلەن مىدىرلىتىپ بوشاتماقتا ئىدى. پاتىمە سونۇرغا زوقلاندى. ئۇنىڭ «سىلەرنى رازى قىلىمەن...» دېگەن سۆزىنى ئەسلىدى. «بۇ سىلەر» دېگىنى كىم ئۇ؟ ئەلۋەتتە پاتىمەگىمۇ، سونۇرغىمۇ چۈشىنىشلىك: ئۇ خەلق ئىدى. بۇ ئاددىي سۆز قىزغا خەلق ئىشىغا ئۆزىنى بېغىشلىغان بىر يىگىتنىڭ پارتىيە، خەلق ئالدىدىكى ۋەدىسى بولۇپ تۇيۇلۇشقا باشلىدى.

— ھە، نېمىشقا بۇ يېپىيېڭى تراكتورنىڭ ئوپېراتسىيە قىلغىلى تۇردۇڭلار؟

— قاۋانلىققا ھۇجۇم قىلىدىغان تۇنجى تراكتور - دە بۇ!

— دېدى ئارزۇگۈل بوم ئاۋازى بىلەن، — ئىش ئۈستىدە ئاۋارىچىلىق بولمىسۇن دەپ تەكشۈرۈپ چىقىۋاتىمىز!

— بوشىدى، چىقتى... چىڭ تارت، ھوي شياۋدۇڭ، تارت دەيمەن، مېنى مىجىپ قويىدىغان بولدى! - سونۇر ئوڭدا يېتىپ، كۆكرىكىگە چۈشۈپ تۇرغان ئېغىر زاپچاسنى يۇقىرىغا ئىتتىرىپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى. پاتىمە قاقاقلاپ كۈلدى. ئارزۇگۈل شوخلۇق قىلىشقاق باشلىدى:

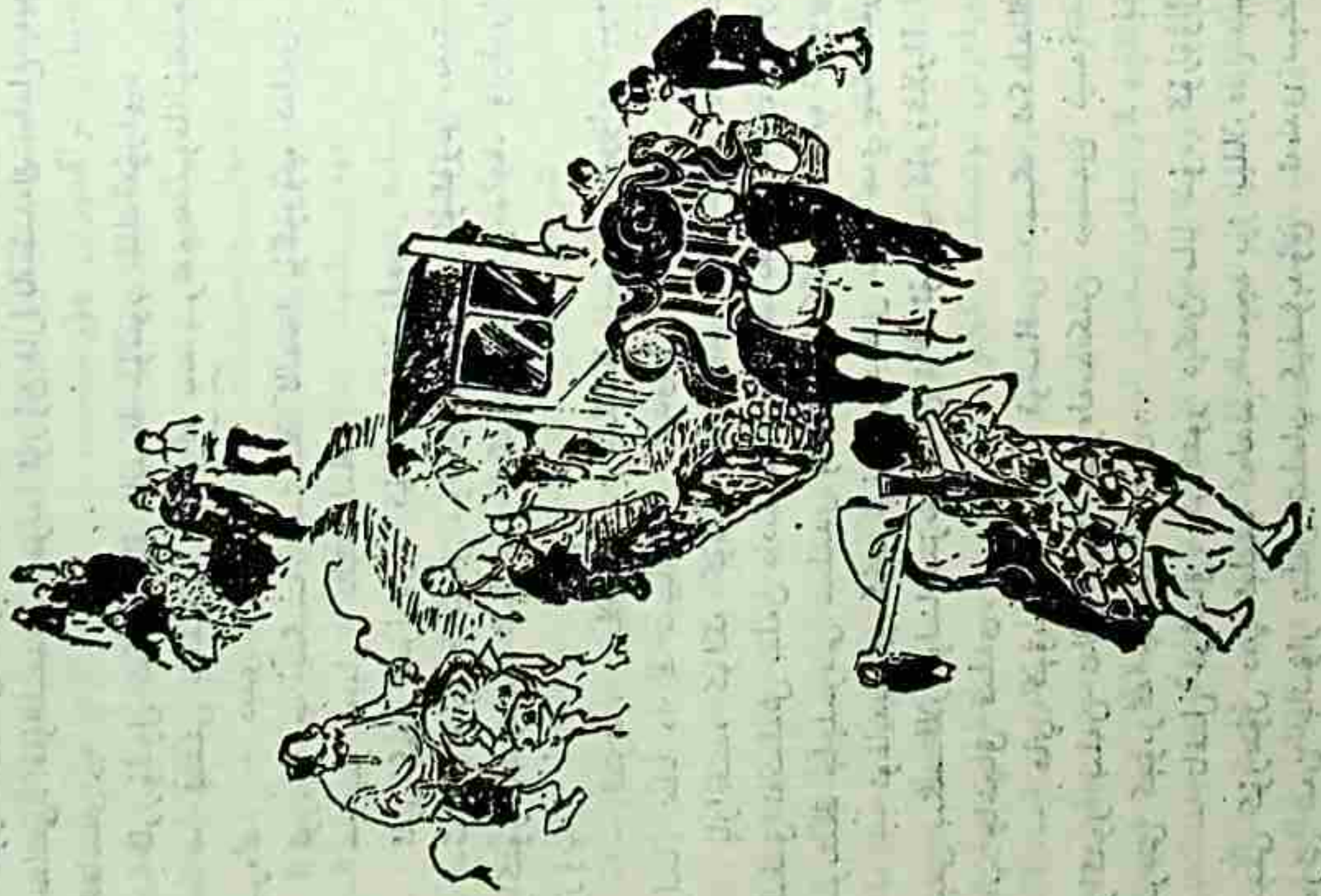
— بىردەم تارتماي تۇرۇڭلار، پاتىمە ھەدەم سونۇركامنىڭ يىغىسىنى بىردەم ئاڭلىۋالسۇن!

— بۇ كۈنلەردە يىغلايدىغان سونۇر نەدىكەن، — دېدى سونۇر خىرىلدىغان ئاۋاز بىلەن، — سۆزىگە‌كىلىرىمنى يانچىسىڭىزمۇ يىغا چىقمايدۇ.

تراكتورچىلار ئىشلىرىنى تۈگىتىپ، تراكتورنىڭ ئوت ئالدۇردى ۋە سوقىلىرىنى چاتتى. بىر ئازدىن كېيىن قومۇشلۇققا ئاپىرىدىغان قەدىمىي يولدا تراكتورنىڭ تۈنجى ئىزى پەيدا بولدى. بۇ تراكتورنى تراكتورچىلار ئالاھىدە زىننەتلىگەن: كەپىنكىگە قىزىلبايراق قادىغان، كەپىنكىنىڭ سىرتى ۋە تراكتورنىڭ تۇمشۇقىغا ئېتىز گۈللىرىدىن چىرايلىق دەستىلەر قىستۇرۇلغان. سونۇرلار بۇ تراكتورنى تويغا ئېلىپ ماڭغان يىگىتتەك ياساندۇرۇپ، ئۆز ئىگىلىرىنىڭ — ئۈچىنچى چوڭ ئەترەت خەلقىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېتىپ باراتتى. تراكتورنىڭ ئۈستىدە قىزىل بايراق قارس - قۇرس ئاۋاز چىقىرىپ جەۋلان قىلاتتى، سوقىچىلار رولىدا ئولتۇرۇۋاتقان يارقۇزمۇ بۆكىگە ئېتىز گۈللىرىدىن قىستۇالغان، سوقىلار ئۈستىدە ئۈرە تۇرۇۋالغان شىاۋدۇڭمۇ كۆكرىگىگە ھەرخىل گۈللەرنى تاقىۋالغانىدى. تراكتورنىڭ رولىدا قىپ - قىزىل ياغلىقى چوغدەك يالقۇنجاپ تۇرغان قىز — ئارزۇگۈل ئولتۇرىدۇ. ئۇنىڭ يېنىدا بىر بىرىگە پات - پات قارىشىپ قويۇپ سونۇر ۋە پاتىمەلەر ئولتۇرۇشىدۇ. ئارزۇگۈل رىچاكنى تېز - تېز ھەرىكەتلەندۈرۈپ يىراقتا — سازلىق تەرەپكە قاراپ بۇگۈن كېچە 150 — 200 مودەك يەر ھەيدەشنى ئويلاپ بارىدۇ. سونۇر بولسا شۇ كېچىلىك سىمېنىدا مۇنۇ رىچاكلارنى قانچە ۋاقىت كىرپىك قاقماي تۇتالايدىغانلىقىنى سىناش پەيتى كەلگەنلىكىگە خۇشال بولۇپ غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ بارىدۇ. پاتىمە بولسا ھاياجانلانغان، ئۇنىڭ ئېڭىدا: دەۋر روھى بىلەن يۈكسىلىۋاتقان خەلقلەرنىڭ ئاجايىپ قەھرىمانە ئوبرازلىرى گەۋدىلىنىپ، بۇ ئوبرازلارنى ئىپادىلىگۈچى مىسرالار پەيدا بولماقتا.

— تراکتور کەلدی!
— یۇگۇرۇڭلار، تراکتور کۆرىمىز!
— ئارزۇگۇلگە قاراڭلار!
— سونۇرنى دىمەمسىلەر!
ئادەملەر گۇرچەكلىرىنى، كەتمەنلىرىنى تاشلاپ تراکتورغا قاراپ يۇگۇرۇشتى. تراکتور توختاش بىلەن بەزىلەر ئۇنىڭ زەنجىر چاقلىرىنى ئالقانلىرى بىلەن سىپاپ كۆرۇشتى، بەزىلەر سوقىچىلار ئولتۇرىدىغان ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇۋېلىپ، كىچىك بالىلاردەك خۇشال بولۇپ قاقاقلاپ كۈلۈشتى، بەزىلەر بولسا سونۇردىن توغرىدىن - توغرىلا:
— قېنى، قايسىسىنى باسسا ماڭىدۇ، قايسىسىنى باسسا توختايدۇ، ئۆگەتسەڭچۇ! — دەپ سوراشتى. سونۇر بۇ زوقمەنلەرگە بىلگەنلىرىنى چۈشۈندۈردى ۋە:
— قارا سېنى، مەن ئۆچ ئايدا ئۆگەنگەننى بىر ئاش پىشمىدىلا ئۆگىنىۋالىمەن دەمسىنا! — دەپ قويدى.
تراکتورنى بارغانسېرى كۆپىنچە ئۇاقتان ئادەملە ئورۇۋېلىشتى. قەدىمدىن تارتىپ كالىنىڭ مۆرىشى، ئاتنىڭ كىشىنىشى، قوينىڭ مەرەشلىرىنىلا ئاڭلاپ كۆنۈپ قالغان ساز قۇشلىرى ئۆز يېرىگە چېكىسىدىن تۇتۇن چىقىپ تۇرىدىغان ئاجايىپ زور ئاۋازلىق قىزىل جانىۋارنىڭ كەلگەنلىكىگە قىزىققاندەك، ئادەملەرنىڭ ئۈستىدىن چۈرۈقلىشىپ ئۇچۇشتى. سازدا ئوتلاۋاتقان مالالار بولسا بۇ قىزىل جانىۋاردىن ئۇركۈشۈپ، يىراقلارغا يېرىۋېلىپ قۇلاقلىرىنى شىكىتايتىشىپ قارىشاتتى...
تراکتور ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئەكبەر قوماندانلىق شتابتىن لايغا مىلەنگەن كىيىملىرى بىلەنلا يۇگۇرۇپ كەلدى. ئۇ كەلگەن پېتى ئارزۇگۇلنىڭ قوللىرىنى قىستى، مۇرىلىرىگە ئۇردى، سونۇرنىڭ يوغان گەۋدىسىنى چىڭ قۇچاقلىدى. شىياۋدۇڭنى كۆتۈرۈپ پىرقىراتتى. ئادەملەر ۋاڭ - چۇڭ قىلىشىپ،

تراکتورنی ئورۇۋېلىشىپ سۆزلەشمەكتە:
— ئەمدى كۆرۈڭ، سازلىقنى پۈتۈنلەي دۇم كۆمتۇرۇۋېتىمىز!
— ھەي ئارزۇگۈل، ئېيتىڭا، كۈننىگە نەچچە مودىن ئاغدۇرىسىلەر؟
— كۆرمىدىڭمۇ ماۋۇ چىراغلىرىنى، كېچەكۈنى كۈندۈز قىلىۋېتەر!
— پېتىپ قالسا چاتاقتە، 10 ئاتمۇ تارتىپ چىقىرالماس!
— يەرنىڭ تېگىگە كىرىپ كەتسىمۇ ئۆمۈلەپ چىقار بۇ، قارىمامسەن تىماقلىرىنى!
— يۈرۈڭلار، تاماق تەييار، — دېدى ئەكبەر تراکتورچىلار-نى ئاشخانىغا تارتىپ، — تاماق يېۋېلىپ ھۇنىرىڭلارنى بىر كۆرسىتىپ بېقىڭلارچۇ، ئەزالار تراکتورنىڭ يەر ئاغدۇرغىنىنى كۆرۈشكە خۇمار!
ھەممەيلەن تاماققا ئولتۇردى. خۇشال - خورام تاماق يەۋاتقانلارنىڭ دىققىتىنى سونۇر بۆلدى:
— ئادەم خۇشال بولغاندا گىلىدىن تاماقمۇ ئۆتمەيدىكەن، — دېدى سونۇر ئالدىراپ كەپىنكىگە چىقىپ، — قېنى ئارزۇگۈل، پورۇزنى قانداق ئالىمىز ئەمسە؟
ئارزۇگۈل كۈلدى ۋە كەپىنكىگە سەكرەپ چىقتى:
— شىياۋدۇڭ سوقىغا سەن ئولتۇرغىن، مەن پورۇز سېلىپ بېرەي، كېچىلىك ئىسمىنا سونۇركام بىلەن شىياۋدۇڭنىڭ، مۇشۇ چىغىرتماقلىقنى ئاچايلىمۇ، ئەكبەركا؟ — دېدى قىز ۋارقىراپ.
— مۇشۇ چىغىرتماقلىق ئاۋۇ ئوت قويغان قومۇشلۇققىچە 1200 مو. دەرھال شال تېرىلىدىغان يەر، باشلاڭ ئارزۇگۈل، - دېدى ئەكبەر قولىنى كۆتۈرۈپ.
تراکتور گۈكىرەپ ماڭدى. سوقىلار ئەسىرلەپ تىغ كۆرمىگەن يەرنى ئاغدۇردى. قاپ - قارا تۆپراق قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرىدا يالتىرايتتى.

ئەزالار قارا چىلان ئاختامىنى دەسسىشىپ قىقاس - چۇقان بىلەن تراكتورنىڭ كەينىدىن يۇگۈرۈشۈپ باراتتى. ھەش - پەش دېگۈچە تراكتور مەيدانىنى بىر ئايلىنىپ چىقتى. ئارزۇگۈل تراكتورنى توختاتتى. قاۋانلىقنىڭ باغرىدا ئۇزۇن قارا تاسمىدەك بەلباغ پەيدا بولغانىدى.

ئارزۇگۈل ئەكبەرنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ تىك تۇردى.

— ئىشنى باشلىدۇق، بىزگە يەنە بىرنەچچە سوقا تۇنقۇچى كېرەك، — دېدى.

ئون نەچچە يىگىت، قىزنىڭ ئالدىغا يۇگۈرۈپ كەلدى:

— بىز تەييار، تاللىۋېلىڭ!

ئارزۇگۈل قىزاردى، كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

كېۋىر توغاي قوشماق مۇڭگۈزلۈك تاغىل ئۆكۈزنى دۇېتىپ تراكتورنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئىگەردىن چۈشتى - دە، ۋارقىراپ تۇرۇپ:

— قىزىم، ساپلا يىگىت - يىگىتلا دەيسەنغۇ، بوۋاي كېرەك بولسا، مانا داداڭ تەييار! — دېدى.

پاراققىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى. قىز دادىسىغا يۆلەندى. بالىلىق ئەكىلەش بىلەن دادىسىنىڭ مۇرىلىرىگە ئېسىلدى. كېۋىر قىزنىڭ چاچلىرىنى سىلىدى ۋە كۆپچىلىككە ۋارقىراپ تۇرۇپ:

— توغايدىن بۇركۈت تۇغۇلدى دېگەن شۇ، ھەي يىگىتلەر، قېنى بىگىتلار بولسا قىزىم بىلەن تەڭ ئۇچۇپ كۆرۈڭلار!! — دەپ چاخچاق قىلدى.

— ھاي كېۋىركا، قېرى قوشماقنى نېمىگە ئەكەلدىڭ، تراكتور بىلەن تەڭ ساپان سۆرەلەمدىكىن دەسەن نېمە؟ — بىرسى كېۋىرگە چاخچاق قىلدى.

— تاغىل قوشماق، تراكتور دېگەن مانا شۇ، كۆرۈڭال، سېنى كۆرسۇن دەپ ئېلىپ كەلدىم. نەچچە يۈز يىللاردىن بېرى يەرنى سەن جانىۋار بىلەن تىلغاپ كېلىۋېدۇق، ئەمدى سېنىڭ

گەجگىلىرىنىڭ بويۇنتۇرۇقتىن ھۇررەك بولمايدىغان بولدى. سېنى ئېغىر ئىشتىن قۇتقۇزغان مۇنۇ تومۇر جانىۋارغا رەھمەت ئېيت! — دېدى كېۋىر توغاي. ئۇ ئۆكۈزنى تراكتورنىڭ يېنىغا تارتتى. ئۆكۈز پۇشۇلداپ قۇيرۇقىنى شىپالاتتى. ئادەملەر تراكتورنى چۆرىدىشىپ قىزغىن پاراڭغا چۈشكەندى. بىر - بىرلىرىگە ئۆزلىرىنى ئىزھار قىلىشاتتى. ئەكبەر پاتىمەنىڭ تراكتورىدا ئېلىپ كەلگەن كىتابلىرىنى قوماندانلىق شتاب جايلاشقان چېدىرغىچە كۆتۈرۈشۈپ باردى.

— ياشلارنىڭ تراكتورغا ھەۋىسى نىمانچە كۈچلۈك - ھە! — دېدى پاتىمە ئەكبەرگە قاراپ، — تېخنىكىغا دائىر كىتابلارنىمۇ ئېپكېلەيلى.

— ئەلۋەتتە، — دېدى ئەكبەر، — ياشلىرىمىزنى پەن ۋە مەدەنىيەت ئۆگىنىشكە تەشكىللىشىمىز، ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىشىمىز كېرەك. يېزا ئىگىلىكىنىڭ چىقىش يولى — ماشىنىلاشتۇرۇشتا. پاتىمە، پەنگە يۈرۈش قىلىدىغان، يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرىدىغان، ئېلېكترلەشتۈرىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى. ياشلىرىمىز پەنگە يۈرۈش قىلىشى لازىم. بىز بارلىق ئىمكانىيەتلەر بىلەن ياشلارنى بۇ ئىشقا جەلب قىلىمىز. بىزنىڭ سەنئەت ئەترىتىمىز ناھىيىدىكى كۆرەكتە ئەلا باھالىنىپتۇ. پاتىمە، سىز مۇشۇ ساھەدە نۇرغۇن خىزمەت قىلدىڭىز، بىزنىڭ ئەزالىرىمىز سىزدىن يەنە تېخىمۇ جىق تەلەپلەرنى كۈتمەكتە. كۈنۈبىمىز پۈتكۈچە بىزدە ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئەترىتى، تېخنىكا كۇرسى، ۋاللىبۇل ئەترىتى ۋە ساۋات چىقىرىش كۇرسى مۇقىملىشىشى لازىم. بىز يېقىندا ئوقۇتقۇچىلار بىلەن بىغىن ئاچىمىز. پاتىمە ئويلاڭا، بىز كىچىك ۋاقىتتا ئايروپىلان دېگەننى تۇنجى قېتىم كۆرگەندە جەننەتخان مومايىنىڭ: «ۋايەي، بىزنىڭ ئۇجمىگە قونمىغاي، قۇيت دە بالام، شېخى ژىرىلىپ ئۆگىزىمىزنى بېسىۋالىدۇ» دەپ قىقاس سالغىنى

نېمىنى بىلدۇرىدۇ؟ بىزنىڭ ئاتا - بوۋىمىز ئارمان قىلىپمۇ بۇ پەن - مەدەنىيەتكە كۆز يەتكۈزەلمىگەن. بۇگۈن مانا ئەمگەكچىلەرنى بىلىم ئەھلىگە ئايلاندۇرۇش ئىشى بىزگە ۋەزىپە بولۇپ تاپشۇرۇلۇۋاتىدۇ. بۇ قانچىلىك شەرەپلىك - ھە؟ ئىتتىپاق ياچېيكىسى بىر پىلان تۈزۈپ چىقىڭلار، بىز پارتىيە ياچېيكىسىدىن سىلەرگە قولىمىزدىن كېلىدىغان بارلىق ئىمكانىيەتلەرنى يارىتىپ بېرىمىز.

ئۇلار ئاشخانىغا ماڭغاندا تراكتور چىراغلىرى بىلەن ئەتراپنى يورۇتۇپ گۈكرەپ يەر ھەيدىمەكتە ئىدى.

ئەكبەر پاتىمەگە تراكتور تەرەپنى كۆرسىتىپ:

— قارا، سونۇر بۇگۈن باشقىلا بىر ئادەم. ھازىر ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا خەلقە خىزمەت قىلىش ھەۋىسى يالقۇنجاۋاتىدۇ. سونۇرنىڭ ئۆزگىرىشىدە سىزنىڭ تۆھپىڭىز زور، — دېدى.

— سىزنىڭ تۆھپىڭىز، — دېدى پاتىمە، — يادىڭىزدىدۇر، ئۇ بۇندىن بىرنەچچە ئاي بۇرۇنلا بۇرۇنىنىڭ ئاستىنى ئارانلا كۆرەلەيتتى. مانا ھازىر بېشىنى كۆتۈرۈپ خېلى يىراقتا قارىيالايدىغان بولۇپ قالدى. سىزنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان ياردىمىڭىز چوڭ بولدى.

— پارتىيە، ماۋجۇشىنىڭ تەربىيىسى، — دېدى ئەكبەر، — ئاندىن قالسا كۆپچىلىكنىڭ ياردىمى. قارا، مانا ھازىر سونۇر يېڭى زامانىنىڭ قەھرىمانى بولۇشقا قەدەم قويۇۋاتىدۇ. بىز بۇنىڭدىن ھۇزۇرلىنىمىز- دە!

پاتىمە يەرگە قارىدى. ئۇ، تراكتور ئاغدۇرۇۋەتكەن نەم ئاختىمىنى دەسسىدى، نەم ئاختاما ئۇنىڭغا ئۆتتەك قىزىق تۇيۇلدى. قىزنىڭ يۈرىكى ئوينىدى، ئۇ گۈكرەۋاتقان تراكتور تەرەپكە قارىۋىدى، ئەتراپىمۇ تومۇزدەك ھۆپپىدە تۇيۇلدى...

شۇ چاغدا ئەزىزخان پاتىمەنىڭ ئالدىغا خام قايماق بىلەن ئەتكەن بىر ئاپقۇر ئەتكەن چاي ئېپكەلدى:

— راستىنى ئېيتىپشقا توغرا كېلىدۇ، — دېدى ئەزىزخان بايىقى سۆزلەرگە ياندىشىپ، — مەن بۇرۇن يېزىنى كۆرمىگەن، يېزىلىقلارنى سەھرالىق، قوپال خەق دەپ ئويلايتتىم. مېنىڭ دادام سودىگەرچىلىك بىلەن بېيىغان، ئۇلارنى مەن ئەخلاقلىق، بىلىملىك، مەرتىۋىلىك ھېسابلايتتىم. ئۆزۈمنى بولسا ناھايىتى پاكىزە، چىرايلىق، چېچەن ھېس قىلاتتىم. بۇ يەرگە يېڭى چىققان چېغىمدا كۆزۈمدىن ياش قۇرمىدى، ئۆزۈمنى ياۋايى ئادەملەر ئارىسىدا تۇرۇۋاتقاندەك سېزىپ يۈردۈم. . . ئەمدىچۇ؟ ياق، خاتا ئويلاپتىكەنمەن، مانا ئەمدى ھەقىقى ئەخلاق - پەزىلەت، مېھرىبانلىق، گۈزەللىكنى كۆردۈم. ئەڭ ئېسىل نەرسىلەرنى يېزىدىن تاپتىم. ئەمگەكچى بولۇش قانداق ياخشى - ھە! ئەمگەكچى بولۇش ھاياتنىڭ پاكىزە يولىنى تاللىۋېلىش دېگەن سۆزكەن، پاتىمە سىزگە ھەۋىسىم كېلىدۇ!

پاتىمە ئەزىزخاننىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغاچ ئىشتىها بىلەن چاي ئىچتى. گەرچە ئەزىزخاننىڭ سۆزلىرىدە بەزەن ياسالمىلىق بولسىمۇ، نۇرغۇنلىرى ئۇنىڭ چىن كۆڭلىدىن چىقىۋاتاتتى. . .

. . . كېچە، ئاسمان يۇلتۇزلار بىلەن تولغان. ماي ئايلىرىنىڭ ئايدىڭ ئاسمىنى ھەقىقەتەن گۈزەل، ئاستىڭ ياپيېشىل چىمەن، ئۈستۈڭ كۆپكۆك ئاسمان. كۆك ئاسماندا يۇلتۇزلار چىمىرلايدۇ. يېشىل يەر ئۈستىدە بولسا تراكتور چىراغلىرى پالىلدايدۇ. مۇنداق يېشىل، يۇمشاق يەرنى دەسسەپ مېڭىشمۇ، سانسىز يۇلتۇزلار بىلەن تولغان تېنىق ئاسمانغا قاراشمۇ كۆڭۈللۈك . . .

پاتىمە بۇگۈن ناھايىتى كەچ ياتتى، ئۇنىڭ قەلبى ھاياجانغا تولغانىدى. ئۇ بايانىن بېرى گەپلەرگە، كەپىلەرگە بېرىپ ئەزالارغا گېزىت ئوقۇپ بەردى، ياشلارغا كىتاب تارقاتتى، ھەۋەسكارلار بىلەن ئويۇن تەييارلىدى، باشقىلار ئۈيقۇغا كەتكەندىن كېيىن بولسا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھېساب تاپشۇرۇقلىرىنى

تەكشۈردى. ئەتە ئۆتىدىغان دەرسنى تەييارلىدى. شۇنىڭ بىلەن يېرىم كېچە بولدى. ئەتە يەرگە يورۇق چۈشۈش بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇرۇپ مەھەللىگە بېرىپ، چۈشتىن ئاۋۋال تۆت سائەت دەرس ئۆتۈشى، چۈشتىن كېيىن يەنە مۇشۇ ئەمگەك ئورۇنلىرىغا كېلىپ خىزمەت ئىشلىشى، ئەمگەك قىلىشى لازىم... پاتىمە ياتتى، لېكىن ئۇيقۇسى كەلمىدى. قىزلار بولسا ئاللىقاچانلا ئۇيقۇغا كەتكەن، پاتىمەنىڭ قۇلىقىغا تراكتورنىڭ بىر خىل ئاھاڭدا گۈكىرىشى ئاڭلىناتتى. قىزنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلغانسېرى بۇ ئاۋاز يېقىملىق مۇزىكىدەك ئاڭلىنىشقا باشلىدى. قىز ئاشۇ مۇزىكىنىڭ ئەللىسى بىلەن ئۇخلىغانمۇ بولاتتى، لېكىن ئۇنىڭ ئېڭىدا تراكتور توغرىسىدا جۇشقۇن مىسرالار تۇزۇلمەكته... پاتىمە زۇڭزىيىپ ئولتۇردى - دە، ھېلىلا ئۆچۈرۈۋەتكەن چىراغنى ياندۇردى. تەييار بولغان مىسرالارنى خاتىرىسىنىڭ ئاق بېتىگە شېرت - شېرت قىلىپ يېزىشقا باشلىدى:

يۇرەكنى تىترىتىپ يېقىملىق سازدەك،
تات - تاتلاپ كېلىدۇ يىراقتىن ئاۋاز،
بۇركۈتنى قۇشلارنىڭ شاھى دەيدىكەن،
ئېيتقىنا، كۈنۈ - تۈن قىلارمۇ پەرۋاز؟

بەرىكەت ياغدۇرۇپ دېھقان بېرىگە،
گۈكىرە تراكتور، تىنما قىشۇ - يازا!
يېزىمىز باغرىدا ھەر بىر قەدىمىڭ
غەلىبىمىز يولىغا ئالتۇن پايانداز...

پاتىمە يېزىپ بولۇپ تالاغا چىقتى. تراكتور گۈكىرەيتتى. ئۇ تراكتور تەرەپكە قاراپ ماڭدى، قولىدا ياغلىقىغا تۈگۈۋالغان بىر توغاچ ۋە بىر ئاز گۆش بار ئىدى، بۇ

گۆشنى ئەزىزىخان بەرگەنىدى.

پاتمە تراكتور ھەيدەۋاتقان قىزنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى. كەپىنكىدە يالغۇز سۇنۇر ئولتۇراتتى. ئۇ رىچاكلارنى بىر خىل ھەرىكەت بىلەن تېز - تېز ھەرىكەتلەندۈرەتتى. ئۇنىڭ كۆزى يورۇتۇلغان يەردە، قوللىرى ھەرىكەتتە ئىدى. ئۇ ئۆزىگە تېگىشلىك قاراپ تۇرغان قىزنى كۆرمىدى، ئۇ بۇرۇلۇپمۇ قويمىدى، تراكتور ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن سوقىچى پاتمەنى كۆردى.

— سىزمۇ زوقلىنىۋاتامسىز، مۇئەللىم، — دېدى ھېلىقى سوقىچى. پاتمە تراكتورغا يانداشىپ يۈگۈردى. سونۇر ئۇ چاغدىلا پاتمەنى كۆردى ۋە تراكتورنى توختاتتى. ئۇ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى. قىز تراكتورغا يېقىنلاشتى - دە، قولىنى سونۇرغا سوزۇپ:

— مېنى تارتىڭ، تراكتور ھەيدىگۈزۈنى بىر دەم كۆرەي، - دېدى. سونۇر ھودۇقتى، قولىنى سوزۇپ قويۇپ يەنە يىغىۋالدى - دە، مەگدەپ دېدى:

— سىز . . . پاتمە . . . كېچىدە قانداق كېلىپ قالدىڭىز؟

— ئاۋۋال چىقىۋالاي. — دېدى قىز تراكتورغا يامىشىپ.

سونۇر قىزنىڭ كىچىككىنە، نازۇك ئالقانلىرىنى، يوغان، پىرىنك قوللىرى بىلەن چىڭ سىقتى ۋە قىزنى يۇقىرىغا تارتتى. قىزنىڭ يۈمشاق چاچلىرى سونۇرنىڭ يۈزىگە تەگدى. سونۇر پۈتۈن ھارغىنلىقنى ئۇنتۇدى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى جۇغۇلداپ، پۈشانىسىدىن تەر چىقتى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بىرخىل لەززەتلىك تۇيغۇ پەيدا بولدى. ئۇ رىچاكلىرىنى چىڭ تۇتۇپ پۈتىنى ماي تەپكىسىگە باستى. تراكتور گۈكىرەپ يۈرۈپ كەتتى.

— سىزگە تاماق ئېپكەلدىم، — دېدى پاتمە ئۇنىڭغا نان بىلەن گۆشنى سۇنۇپ.

— يېمەيمەن، مۇشۇ پورۇز تۇگىمىگۈچە تاماق ئۆتمەيدۇ.

— يەۋېلىڭ!

— ياق، بىر ماڭدام بولسىمۇ ئاۋسۇن، تۇنجى كېچە ئەمەسمۇ!

— ئاخشامدىن بېرى ئالماشمىدىڭىزمۇ؟

— ئالمىشىدىغانلارغا بەرمىدىم.

— بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟

— ئۆز كۈچۈمنى ئەڭ زور مىقدارىدا خەلقە سەرپ قىلماقچىمەن، شۇڭا ئۆزۈمنى سىناپ بېقىۋاتىمەن!

بۇنىڭدىن تۆت - بەش ئاي بۇرۇنلا: «دۇنيانىڭ لەززىتى پۇل تېپىشتا» دەپ ھېيقىماي سۆزلەپ يۈرگەن بۇ يىگىتنىڭ جاراڭلىق جاۋابىنى ئاڭلاپ پاتمە ھاياجانلاندى:

— ئۆگىنىش، كۆڭۈل ئېچىشلارغا ۋاقىت بەرمەمسىز؟ — دەپ سىناش بىلەن سورىدى.

— نېمىشقا بەرمەيدىكەنمەن! — دېدى سونۇر كۈلۈپ، — مەن چوڭ ئەترەتنىڭ ۋالىبۇل كوماندىرلىقىغا ھۆجۈمچىسى بولۇپ قالدىم. ئەتە يېزا كوماندىسى بىلەن ئويناىمىز.

ئۇ ۋالىبۇل ۋە كىتابلار توغرىسىدا قىزغىن سۆزلەپ كەتتى. پاتمە زوقلىنىپ ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئاستا بېشىنى قويۇپ خۇمالاشقان كۆزلىرىنى يۇمدى.

سونۇر كۈلۈمسىرىدى، ئۇ بىر قولىنى رېچاكتىن بوشىتىپ قىزنىڭ دولقۇنلۇق چاچلىرىنى سىلىدى...

تراكتور بىر خىل گۈكرىمەكتە، تاڭ يورۇشقا يېقىنلاشقان، كېچىچە تراكتور ئاغدۇرغان قاپ - قارا تۇپراق تۇنجى قېتىم قۇياش نۇرىنى كۆرۈشكە ئالدىرىماقتا ئىدى... پاتمە كەپىنكىدىن بېشىنى چىقىرىپ دولقۇن ياساپ تۇرغان دېگىزدەك كۆرۈنگەن ئاختامنى مۆلچەرلەپ پىچىرلىدى: «كەم بولسا 120 مو چىقىدۇ، ئون نەچچە سوقا ۋە 20 — 30 ئاتنىڭ ئىشىنى بىر كېچىدىلا بېجىرىپسىز، سىزگە ئاپىرىن!»

— مەن قايتاي، ئوقۇغۇچىلار مەكتەپكە يىغىلىدىغان ۋاقىت

بولۇپ قالدى.

تراكتور توختىدى. دەل شۇ چاغدا قىزىل يۇلتۇزلۇق ئارزۇگۈل سونۇر بىلەن ئالماشتى. ئارزۇگۈل تراكتورغا چىقىپ سازلىقنىڭ يېڭى نەغمىسىنى يەنە ئۆز پەدىسىگە گۈكىرەيتتى. پاتمە بىلەن سونۇر بولسا كەلگۈسىدىكى ئۇلۇغ ئارمانلار ھەققىدە سىردىشىپ مەھەللە تەرەپكە قاراپ بىللە مېڭىشتى.

ئاجايىپ ئارمانلارنىڭ ئىگىسى بولغان بۇ ئادەملەرنىمۇ، بۇ ئادەملەر مۆجىزە يارىتىۋاتقان ئۇلۇغ تۇپراقنىمۇ نۇرغا چۆمۈلدۈرۈپ قۇياش كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى.

يىگىرمە توققۇزىنچى باب

«قاۋانلىق» دېگەن ئىسىم لى زۇڭخۇا شۇجىنىڭ تەكلىپى بىلەن «يېڭى ئاۋات» قىلىپ ئۆزگەرتىلگەنىدى. ھازىر ئۇ يەردە شالچىلارنىڭ ئۆيلىرىمۇ پەيدا بولدى. مانا بۇگۈن ئۇ يەر راستلا ئاۋات.

ياپيېشىل شال مايسىلرىنى پېتىغلاپ، لايقا سۈنى تىزىغچە كېچىپ، غاز قانىتى بولۇپ سول ئېلىپ كېتىپ بارغان قىزلارنىڭ قولى ئىشتا -يۇ، چاخچاق، ناخشىلىرى ئەۋجىگە چىققانىدى. شاللىقنىڭ قىر بېشىغا «ئەمەلىي ھەربىتىمىز بىلەن نەق مەيدان يىغىنىنى كۈتۈۋالايلى» دېگەن پىلاكات قادالغان، ئاينۇر ھاياجان بىلەن پاتمە تۇزگەن قوشاقنى ئىلىپ خەلق ناخشىسىنىڭ ئاھاڭىغا سېلىپ ئېيتىۋاتاتتى:

قاش سۈيىدەك دولقۇنلايدۇ،
قەلبىمىز ھاياجاندىن.
ئالتۇن يەرگە كەشتە تىكتۇق،
ياقۇت گۈھەر - مارجاندىن.

كەشتە يىپى يىپەك ئەمەس،
ئەشكەن تەر بىلەن قاندىن.
ئۇنىڭ گۈلى چوغلۇق ئەمەس،
قىممەتتۇر ئېزىز جاندىن...

چۈ - چۈ قىلىپ ئۆز مۇقامىغا توۋلاپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلىۋاتقان تورغاي ئاۋازى بەكمۇ يېقىملىق. لېكىن ئاينۇرنىڭ تەمبىرىنىڭ ئەۋجىدەك زىل ئاۋازى تۇنجى قېتىم

ئادەملەرنىڭ شاد كۈيىنى ئاڭلاۋاتقان بۇ يەر ئۇچۇن يېڭى نەغمە - يېڭى كۈي ئىدى. قەدىمدىن پەقەت ئۇچار قۇشلارلا بۇ يەردىن نەپ ئېلىپ كەلگەن ئەمەسمىدى! مانا بۈگۈن بولسا بۇ يەردىن خەلق يېزىسىنىڭ ئەزالىرى بەھرىمەن. ئۇزۇنغا سوزۇلغان داڭزىلار، شاخماد تاختىسىدەك كەيزىلەر، ئالا - يېشىل، رەڭگا - رەڭ ياغلىقلارنى تاڭغان ۋە دوپپا، شەپكە، مالىخايلارنى كىيىشكەن ئادەملەر بىلەن تولغان. قىزنىڭ جارانگلىق ناخشىسىغا تۇشمۇ - تۇشتىن: «ھۇششەرە!» «بار بولۇڭ!» لار كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. قىز ئېگىشىپ ناخشا ئېيتىۋاتقاچقا ئۇزىگە كىملەرنىڭ زوق بىلەن قاراپ تۇرغىنىنى، كىملەرنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ قاراپ قالغىنىنى ۋە يەنە كىملەرنىڭ پەخىرلىك ھېسسىيات بىلەن ئاستا غىڭشىپ ئۇزىگە ئەگىشىپ ئېيتىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. قىز ھاياجانلانغانىدى.

— ئا قارا ئاينۇر، ئەكبەركام كېلىۋاتىدۇ، — دېدى ئۇنىڭ يېنىدىكى قارا قۇمچاق قىز. ئاينۇر بېشىنى كۆتۈرۈپ ياپيېشىل قىرغاققا قارىدى. ئۇستەڭ ياقىلاپ ئەكبەر ئالدىراپ كەلمەكتە ئىدى. قىز ئەكبەرنىڭ ئۇزىگە قاراپ كېلىۋاتقىنىنى شۇ چاغدىلا بىلدى-دە، قىپقىزىل يېپەك ياغلىقىنىڭ تەپتىدىنمۇ ياكى «باربكاللا» لارنىڭ تەسىرىدىنمۇ ۋە ياكى... ئۇ ئانارەڭ قىزارغانىدى.

— قاراڭ ئاينۇر، كارامەت. ھەم ئىش مەيدانى، ھەم سەھنە! — دېدى ئەكبەر غۇلىچىنى كەڭ يېيىپ، — پاتمە بىزنىڭ ئىشىمىزغا قانداق ياخشى باھا بەرگەن - ھە! «ئۇنىڭ گۈلى چوغلۇق ئەمەس، قىممەتتۇر ئېزىز جاندىن...» دېگەن سۆزلەر خەلقنىڭ ئەمگەك مېۋىسىنى ئاجايىپ ياخشى مەدھىيىلىگەن. چوغلۇق چىرايلىق بولغىنى بىلەن توزىيدۇ، قاراڭ، بىز تىككەن كەشتە، ئۆز قولىمىز بىلەن قۇرۇپ چىققان مۇنۇ مەنزىرە جاندىن ئېزىز!

مەنزىرە راستىنمۇ ئاجايىپ گۈزەل ئىدى. ياپيېشىل قىرلار، بايىقى ئالا - يېشىل كىيىنگەن ئادەملەر ۋە يىراقلاردىن سارغۇچ - يېشىل، بەزى يەرلىرى كۆپكۆك ۋە سۇت رەڭ بولۇپ كۆرۈنىدىغان ئېتىزلار قوشۇلغاندا تىل بىلەن تەسۋىرلىگۈسىز گۈزەللىك ئۇنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. ۋاھالەنكى ئەكبەر شائىر ئەمەس، ئېزىز ئانا تۇپراقنىڭ بۇ كىچىككىنە بىر بۇرجىكىدە بولۇۋاتقان ئىشلاردىن ياش يىگىت پۈتۈن ۋەتەننىڭ كۈلكىسىنى ئاڭلىغاندەك بولدى! لېكىن ئۇ هاياجانلانغان بولسىمۇ، ئۆز خۇشاللىقىنى ئىزهار قىلىشنىڭ ئورنىغا مۇنۇ بولغۇسى ئۇمۇرلۇك سەپدىشىنى خۇشال قىلغۇسى كەلدى - دە!

— ئاينۇر، سىزنى ئوقۇشقا ئەۋەتىدىغان بولدۇق! — دېدى.

— قانداق ئوقۇشكەن؟ — ئاينۇر بىلەن تەڭ بىرنەچچە كىشى بىراقلا سورىدى.

— ئاگرونومىيە.

— بۇ نېمە دېگىنى؟

دېھقانچىلىق ئىلمى!

ئاينۇرنىڭ يۈرەكلىرى ئويناپ، كۆلۈپ تۇرىدىغان لەۋزلىرى تىترىدى. ئەزالار خۇددى ئۇلارنىڭ هېسسىياتىنى چۈشەنگەندەك تۇشمۇ - تۇشتىن ئۇلارغا قول ئىشارىسى قىلىشاتتى، يېنىغا چاقىرىشاتتى، تەبەسسۇم بىلەن تىكىلىپ قارىشاتتى. ئەكبەر كۈندە دىدارلىشىپ يۈرگەن بۇ كىشىلەرگە هەر قېتىم كۆرگىنىدە قەلبىدە بىر يېڭى مۇهەببەت تۇيغۇسىنىڭ ئېشىپ بېرىۋاتقىنىنى سېزىپ كۆلۈمسىرىدى.

قىز بەختكە تولغان كۆزلىرىنى ئەكبەردىن يوشۇرۇپ ئولتۇرمىدى، لېكىن نېمە دېيىشىنى بىلمەيتتى.

ئۇلار ئېتىز ئارىسىدىكى چىغىر يوللاردا ئۇزاق ماڭدى، ئۇسكىلەڭ ئوتلار گويا ئۇلارغا سالام بېرىشەتتى، رەڭگا - رەڭ ئېتىز گۈللىرى گويا ئەڭ كۆركەم كۆلكىلىرى بىلەن ئىززەت

بىلدۇرەتتى. شوخ سۆلار گويا شادلىقتىن قىقاس سالاتتى. . .

ئۆز ۋندىن بېرى بىر بىرىگە تەلپۈنۈپ كەلگەن ۋە قەلبىدىكى سۆزلەرنى ئېيتىشنى خالىغان يۈرەكلەر بۇنداق ئازادە، كۆركەم يەرلەردە يەنە نېمىشقا قىسىلىدۇ - ھە؟ ئاجايىپ ھاياجانغا چۆمگەن بۇ قىز بۇگۈن ئەكبەردىن ئۆز ھاياتى ئۈچۈن يېڭى بىر مەنا بېرىدىغان سۆزلەرنى ئاڭلاشنى خالايتتى. ئۇ ئەكبەرنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئاللا نېمىلەرنى ئىزلەيتتى. قىز ئاخىر بۇ ئالامەتلەرنى بايقىدى - يۇ، لېكىن يېگىست: «توختاڭ، ئۇنى بىلىشكە ئالدىرىماڭ، تېخى ۋاقتى بار» دەپ قەستەن قىزنى تەقەززا قىلىۋاتقاندەك بىلىنىشكە باشلىدى. . .

قىز ئاخىر پۈتۈن غەيرىتىنى توپلاپ يەردىن چىرايلىق گۈللەرنى ئۈزگەچ گەپ باشلىدى:

— پاتىمە ھەدەم بىلەن سونۇركامنىڭ تويىدىن كېيىن رىزۋانگۈللەرمۇ توي قىلغۇدەك. . .

— يەنچۇ؟ — ئەكبەر قىزغا قارىدى. ئاينۇر قىزىرىپ كەتتى ۋە ئىختىيارسىز ھالدا ئەكبەرنىڭ قولىدىكى ئېتىز گۈللىرىنى ئېلىپ قولىدىكى گۈللەرگە قوشتى.

— يەنچۇ؟ — ئەكبەر ئۇنىڭغا ياندىشىپ مېڭىپ يەنە تەكرارلىدى.

— ئامىنە، مەرىيەم. . .

— بۇ گۈل دەستىنى قايسى تويغا ساقلايسىز؟

— پاتىمە ھەدەملەرنىڭ تويىغا ساقلاپ قويىمەن.

ئەكبەرمۇ ئۆز نۆۋىتىدە غەيرەت قىلدى - دە، يېگىدىن ئۈزۈۋالغان گۈللەرنى قىزغا سۇنۇپ:

— ئىككىسىزنىڭ نامىدا تەقدىم قىلىڭ، سۇۋغا تەقدىم قىلغۇچىلار ئۆز جۈپلىرى بىلەن تەقدىم قىلىشقىدەك دەپ ئاڭلىدىمغۇ! . . .

ئەكبەر قىزغا قارىدى. قىز ئۇنىڭ قوللىرىدىكى ئېتىز

گۈللىرىنى ئالدى. ئەكبەر قىزدىكى تۇنجى نازۇك ئەكىلەشنى كۆرۈپ زوقلاندى. قىز گويا بۇ گۈللەرگە قوشۇش ئۈچۈن تېخىمۇ گۈزەل، تېخىمۇ رەڭدار گۈللەرنى ئىزلەۋاتقاندەك يەرگە قارىۋالغانىدى. قوللىرى بولسا تال يوپۇرماقلىرىدەك نازۇك تىترەيتتى. . .

ئۇلار خېلىغىچە ئۇن - تىنسىز مېڭىشتى. . . بۇ ئەپسىز ھالەتنى ئۆزگەرتىش ۋە قىزنى خىجىللىقتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئەكبەر گەپنى مەنسۇرگە يۆتكىدى:

— ئاكام يېزا باشلىقى بولدى. ناھىيىدىن تەستىقلاپتۇ. مەن چوڭ ئەترەتنىڭ پارتىيە ياچېيكا شۇجىسى بولۇپ سايلاندىم. ھەممىمىزلا شۇجى بولۇپ كەتتۇق ئاينۇر. ئادەم خىجىل بولىدىكەن. سىزنىڭ بىر يىللىق ئوقۇشقا بارىدىغىنىڭىز ناھايىتى ياخشى بولدى.

قىز ئەكبەرگە يالت قىلىپ قارىدى - دە، يەرگە قارىۋالدى. ئەكبەر قىزنىڭ بىر نېمە دېگىسى كەلگەنلىكىنى، لېكىن ئۇيالغىنىنى بىلىپ:

— تويىنى سىز ماڭغىچە قىلىۋېتەرمىزمىكىن! — دېدى ۋە قىزنىڭ قولىنى تۇتتى. قىز لەۋلىرىنى چىشلەپ چەتكە قارىدى، لېكىن قوللىرىنى قاچۇرمىدى. . .

— ئۇرۇق - پۇشتىمىز ئاۋارىنىڭ نېرىسىغا ئۆتمىگەن، ئەۋلاد — ئەۋلادىمىز قېنىپقىنا كۆلمىگەن ئادەملەر ئىدۇق، — دېدى ئەكبەر ئېگىز تاغلارنىڭ كۆمۈش باشلىق چوققىلىرىغا قاراپ مېڭىپ، — مانا بۈگۈن بىزدىن ئاجايىپ ئادەملەر چىقىۋاتىدۇ. مەن مەن ئەمدى «سەن» دەپ سۆزلەيمەن. ئېيتقىنا ئاينۇر، مەن ئۇنتۇمىغۇدەك بىرلا سۆز بىلەن ئېيتقىنا، بىزنى قانداق ئەۋلاد دېسە بولىدۇ؟ — قىز مۈرىلىرى بىلەن يىگىتكە يۆلەندى - دە، يەرگە قاراپ پىچىرلىدى:

— كۆرەشچان ئەۋلاد!

ئەكبەر بېشىنى لىگىشتتى. قىزىنىڭ ئاددىي جاۋابى ئۇنى قانائەتلەندۈرگەنىدى. كۆرەشچان ئەۋلادلار دېگەن سۆز ئاددىي، لېكىن مۇشۇ بىر سۆز ئۇلارنىڭ ھازىرغىچە قىلغان ۋە بۇندىن كېيىن پۈتۈن ئۆمۈر بويى قىلىدىغان جاپالىق، شەرەپلىك، ئۇلۇغ مەنىلىك ئىشلىرىنىڭ خوجايىنلىرىغا بېرىلگەن مۇناسىپ سۈپەت ئىدى. ئەكبەر مانا مۇشۇ مەنىنى تولۇق چۈشىنىپ بېشىنى لىگىشتقانىدى. ئەكبەر ئەتراپقا قارىدى. ھېچكىم يوق، ئېگىز قوناقلار ئۇلارغا دالدا ئىدى. ئۇ ھاياتىدا قىلىپ باقمىغان ئىشقا بارلىق غەيرىتى بىلەن جۈرئەت قىلدى. قىزىنىڭ ئىنچىكە بېلىگە كۆچلۈك بىلەكلىرىنى يۆگىدى، قىز قاپقانغا چۈشكەن جانىۋارەك تىپىرلىدى. لېكىن قاۋۇل يىگىتنىڭ يەنە بىر قولى ئۇنىڭ تۆۋەن ئېگىكىدىن ئامبۇردەك تۇتۇۋالغان، بىر ئىنسان، لېكىن يىرىك لەۋ ئۇنىڭ لەۋلىرىگە، كۆزلىرىگە تامغىدەك بېسىلماقتا ئىدى...

«دۇگداڭخۇك 28» ماركىلىق تراكتور ئېتىز يولىدا توپا توزۇتۇپ كېتىپ بارماقتا. تراكتورنىڭ كوزۇپىغا چىقىۋالغان باللار چۇقان سېلىشىپ. ناخشا ئېيتىشىپ كەلمەكتە.

— ھەيدە سونۇركا، ئۇچۇرۇۋەت!

— ئۈستەڭلەردىنمۇ سەكرەپ ئۆتۈپ كېتىدىكەن جۇمۇ!

— پاھ قويۇن چىقىرىۋەتتىغۇ!

مانا بۇ يېزا باللىرىنىڭ تراكتورغا ھەۋەسلىنىپ ئېيتىشقان ماختاشلىرى.

— ئاستا سونۇر، ھوي! — دەپ پۇشقاقلىرى تۇرۇلگەن سۇچىلار قويۇق ئوتلار ئارىسىدىن چىقىشىپ ۋارقىرىشاتتى.

كەچقۇرۇن باھالاش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئەكبەر سونۇرنىڭ يېنىغا ئولتۇرۇپ مەھەللىگە قايتتى.

— قېنى بىرنى ئورىمامسەن، — دېدى سونۇر ئەكبەرگە قاراپ.

ئەكبەر ئۇنىڭ ئاغزىغا تۇتاشتۇرۇلغان مۇخۇركىنى چىشلەيتتى. سونۇر ئىككى - ئۈچلا شوراپ بىر بۇرام تاماكىنى تۈگەتتى.

— نىمانچە شورايسەن؟ — دېدى ئەكبەر ئۇنىڭ مۇرىسىگە قوللىنى قويۇپ.

— يېرىم كۈنلۈك خۇمارنى بىرلا شوراپ چىقىرىمەن، — دېدى سونۇر كۈلۈپ، ئۇنىڭ بۇرنى ۋە ئېغىزىدىن ئاچچىق ئىس پۇرقىراپ چىقىپ تۇراتتى، — قىلىدىغان ئىش چاچتىن تولا، مانا قىرقىم ۋاقتى بولدى، يۇڭ توشۇيمەن، ئاڭغۇچە خامان چىگىداشقا، تېپىنغا كىرىشىپ كەتسەك، ھەش - پەش دېگۈچە قىزىل چەش تەييار بولىدۇ. بۇ يىل غەللە - پاراقنى مۇشۇنىڭ بىلەن تۇنجى قېتىم ئۆزۈم ئاپىرىمەن، بايراقنى نەق مۇشۇ سەن ئولتۇرغان يەرگە قادايمىز... — سونۇر ئۆز دوستىغا ئەنە شۇنداق ئاددىي تىل بىلەن چوڭ ئىشلارنى ۋە ئىرادىسىنى بايان قىلاتتى.

ئەكبەر ئەتىيازدىن بېرى بىرەر كۈنمۇ دەم ئالماي تىرىشىپ ئىشلەۋاتقان دېھقان يىگىتنىڭ قەلبىنى چۈشىنەتتى، ئۇنىڭ يېقىندا ئىسمىر داپچىغا: «قول بوشىغان بىر كۈنى توي قىلىۋالساق، تەشكىل نېمە دەركىن» دېگەن بىر ئېغىز سۆزىمۇ ئەكبەرنىڭ كۆڭۈل خاتىرىسىدە ئىدى.

— ئۆيىڭ پۈتتى، — دېدى ئەكبەر، — ھويلىغا گۈللەرمۇ تىكىلىپتۇ، ۋاقىت چىقىرىپ كۆچۈۋال.

— قىشلىققا، قول بوشىغاندا بىراقلا كۆچىمەن، — دېدى سونۇر كۈلۈمسىرەپ، — ھازىر باش تاتلاشقا چولا يوق.

مەھەللىدە يېقىندىن بېرى بۇ يىل «تەقسىمات ياخشى بولىدىغان ئوخشايدۇ، تويلارنى چوڭ - چوڭ قىلىۋالىدىغان بولدۇق - تە» دەپ تەييارلىق كۆرۈۋاتقان ئادەملەر بار ئىدى، ئۇلارغا ئەكبەر نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىگەنمۇ بولدى، لېكىن ئۇ بىرەر «ئۇلگە» كۆرسىتىشنى ئويلاپ ئەخمەتجانغا بۇ پىكىرىنى ئېيتتى. ئۇلار نەق مەيدان يىغىنىدىن بۇرۇن سونۇر بىلەن

پاتمەنىڭ تويىنى قىلىشنى، چوڭ ئەترەت مەجلىسخانىسىنى تەييارلاپ شۇ يەردە يېگىچە توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ، كونا ئادەتلەرنىڭ ئالدىنى توساش ئۈچۈن «ئۈلگە» قىلىشنى مەسلىھەتلەشكەن ۋە بۇ ئىشنىڭ تەييارلىقىنىمۇ پۈتتۈرۈپ بولغاندى.

— سونۇر، مۇشۇ يىغىندىن بۇرۇن ئەتە كەچقۇرۇن تويۇڭلارنى قىلىدىغان بولدۇق، — دېدى ئەكبەر سونۇرنىڭ مۇرىسىدىن قۇچاقلاپ، — سېنىڭ پىكرىڭ قانداق؟

سونۇر ئاۋۋال قىزاردى، كېيىن بىردىنلا ئەكبەر چىشلەپ تۇرغان تاماكىنى ئېلىپ ئاغزىغا سېلىپ شورىدى - دە:

پاتمە نېمە دەركىن؟ — دېدى.

— نېمە دەيتتى، ماقۇللىقىنى بىلدۈردى.

سونۇر تراكتورنىڭ تېزلىكىنى ئاشۇردى، تراكتور چاڭ - توزان ئىچىدە مەھەللىگە قاراپ ئۈچۈپ باراتتى.

— سېنىڭچە، تويىنى قانداق ئۆتكۈزسەك بولار؟

— ئاددىيلا بولسۇن، - دېدى سونۇر، — ئۇنىمۇ - بۇنىمۇ قوي پاتمەنىڭ دېگىنىگە مەن رازى.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

— ئىشەش قىلغىنىم.

— ياخشى، — دېدى ئەكبەر دوستىدىن رازى بولۇپ، — پاتمە ھازىر ئاددىي يېزا ئوقۇتقۇچىسىلا ئەمەس، كوممۇنىزىم ئۈچۈن كۈرەشكۈچى جەڭچى — پارتىيە ئەزاسى. ئۇ ھەممىگە ئەنە شۇنداق يۈكسەك جەڭچىنىڭ كۆزى بىلەن قارايدۇ. تۇرمۇشقىمۇ شۇنداق. بىز سىلەرنىڭ تويۇڭلارنى پۈتۈن چوڭ ئەترەتكە ئۈلگە بولغۇدەك قىلىپ ئۆتكۈزمەكچىمىز.

يېڭىلا قولدىن چىققان، يېپىيېڭى ئويىنىڭ ئالدىدا تراكتور توختىدى. كېۋىر توغاي بۇ ئۆيىنى ئەكبەرگە ئاتاپ ياسىغانىدى ئۆي كۆڭدىكىدەك پۈتكەن، پىشايۋان ئاستىدىكى ئېرىق بويىدا رەڭگا - رەڭ ئېچىلغان قاچا گۈللەر تىزىلىق تۇراتتى. تالگۈل، پېنىنىكىس

گۈللىرىمۇ قېنىق يېشىل ياپراقلىرىنى كەچكى تاغ شامىلىدا شىلدىرلىتىپ تۇراتتى. كېۋىر ئۆزى يالغۇز قېلىپ قورونىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىنى تەكشۈرمەكتە ئىدى. ئۇ بايىلا كەتكەن قەرىخان بىلەن ئانارخاننىڭ توزغاق ئارىلاشتۇرۇلغان لاي بىلەن سوۋاپ چىققان يازلىق ئوچاقلىرىنىمۇ، قىرلىرىنى دەزمال سالغاندەك سىپ - سىلىق قىلىپ سۇۋاپ چىققان سۇپىلىرىنىمۇ تەكشۈرۈپ چىقىپ، ئەمدى هويلىنىڭ نەرىگە ئالما، نەرىگە شاپتۇل ۋە نەرىگە ئۈزۈم بارىكى قويۇشنى پىلانلاپ ئايلىنىپ يۈرەتتى.

— مانا سونۇر ئۆيۈڭ، — دېدى ئەكبەر تراكتوردىن سەكرەپ چۈشۈپ. سونۇر خىجىل بولۇپ ئېڭىكىنى سىلىدى.

كېۋىر توغاي قۇلىقىغا ئىشەنمەي دەرهال سورىدى:

— نېمە دېدىڭ؟

— مۇشۇ ئۆيىنىڭ سونۇرغا بەردۇق، — دېدى ئەكبەر هېچنەرسە سەزمىگەندەك قىياپەتتە، — قانداق تاغا، راسا ئىگىسىنى تېپىپتىمىزمۇ؟

— شۇنداق، — دېدى كېۋىر پەس ئاۋاز بىلەن، لېكىن ئۇنىڭ دەرهال ناسۋال قاپىقىغا يۇگۇرگەن قوللىرى ئاستا تىترەيتتى.

ئەكبەر گەپدان تاغىسىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكىنىگە هەيران بولمىدى: ئەكبەرگە ئاتاپ ياسىغان ئۆيىنىڭ مانا ئەمدى سونۇرنىڭ بولۇپ قالغانلىقى كېۋىرنىڭ ئەقلىگە سىغمايۋاتاتتى. بۇنى ئەكبەر دەرهال چۈشەندى، ئەكبەرلا ئەمەس، ئېڭىكىنى سىلاپ خىجىل بولۇپ تۇرغان سونۇرمۇ بۇنى چۈشەندى. سونۇر ئاستا كەينىچە مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

ئەكبەر تاغىسىنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويدى:

— سونۇر ئۆچۈن ئىشلەپ قويغىنىڭغا رازىلىقىڭ يوقمۇ تاغا؟ — دېدى ئۇ تاغىسىنىڭ كۆزلىرىگە تىك قاراپ، — سونۇر بىلەن مېنىڭ نېمە پەرقىم بار، بىرسى ئۆز، بىرسى يات

دېگۈچىلىكسىز بارمۇ؟ كىچىكىمىزدىن بىر ناننى تەڭ تالىشىپ يەپ چوڭ بولدۇق، ھازىر ھەممىمىز خەلق يېزىسىنىڭ ئەزاسى. چوڭ ئائىلىنىڭ ئەزالىرى، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

كېۋىر ئەكىبەرگە يالت قىلىپ قارىدى. تىترەپ تۇرغان ئاۋاز بىلەن ئۆز خاھىشىنى ئوچۇق قىلىپ ئېيتتى:

— ئوتمۇشتە تارتقۇلۇقنى تارتتۇق، ئالقانچىلىك ماكانىمىز بولارمىدى - ھە، دەپ ئارمان قىلدۇق. سوتسىيالىزم بىزگە قىلغان ئارمىنىمىزدىن ئارتۇقراق ياخشىلىق بەردى، ھەممىلا ئادەمنىڭ ئۆيى بار، يالغۇز سېنىڭلا يوق. ئۆيى يوقنىڭ جېنى يوق دېگەن سۆزغۇ ئاقمايدۇ، شۇنداقتىمۇ ئۆي - ئوچاقلىق بولۇشۇڭ لازىم ئەكىبەر. بىز روزاخۇنكام بىلەن بايا تىن سۆزلەشتۇق. بېشىڭنى ئوڭشاپ قويۇشنىڭ كويىغا چۈشتۇق، لايىقىمىزمۇ ئۆز ئىچىمىزدىن بولۇپ قالدى. ئەمدى بويۇن تولغىما، تاغاڭنى خاپا قىلماي دېسەڭ سۆزۈمنى ئىلىنىڭ ئال — مۇشۇ ئۆي سېنىڭ بولسۇن!

— ياق، تاغا بۇ دورەم يەنە گېپىڭنى يېرىشقا توغرا كېلىپ قالدى.

— مەن خاپا بولمەن.

— خاپا بولىدىغان ئىشقا دۇچكەلمىدىڭ تاغا، خۇشال بولىدىغان ئىش!

— بۇنىسى قانداق گەپ؟

— بىز سونۇرنىڭ تويىنى قىلمىز، سونۇر بىلەن پاتىمە، بىلىمىڭ ئۆز قېرىنداشلىرىڭ، ئويلىغىنا، ۋۇجۇدىنى كۆپچىلىككە بېغىشلىغانلارنىڭ غېمىنى يېگىنىڭ خۇشاللىق ئەمەسمۇ؟

كېۋىر ئويلىدى: كېۋىر قىلغان ئارمانىنى سونۇر قىلمىغانمىدى؟ كېۋىرگە خۇشاللىق بىلىنگەن ئىشقا سونۇرنىڭ تەرى سىڭمىگەنمۇ؟ كېچە - يۇ كۈندۈز تراكتور ھەيدەيدۇ، بۇ كىم ئۈچۈن؟ ئەلۋەتتە كېۋىر ئەكلەر ئۈچۈن ئەمەسمۇ؟

كېۋىر زۇڭزىيىپ ئولتۇردى ۋە تىرنىقى بىلەن يەرنى

سەجائىقا باشلىدى. بىر چاغدا بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى. ئەكبەر ئۇنىڭدىن جاۋاب كۈتۈپ ئولتۇراتتى.

— ئۇنداقتا سېنىڭ بېشىڭنى قاچان ئوڭشايمىز؟

— بۇ يىل ئومىدىن كېيىن، — دېدى ئەكبەر دەرھال جاۋاب بېرىپ.

— خەير، بۇ دورام يەنە سېنىڭ دېگىنىڭ بولسۇن، مەن تېخى دەرۋازا ئالدىغا بىر جۈپ قارىغاي تىكمەكچى ئىدىم. مەنغۇ رازى، لېكىن ئاۋۇ ئايالار ئاڭلىسا، مۇنۇ قاچا گۈللىرىنى ئېلىپ كېتەرمىكىن، — دېدى كېۋىر كۈلۈمسىرەپ.

ئەكبەر تاغىسىنىڭ مۇرىسىدىن قۇچاقلىدى.

— بىر جۈپ قارىغاينىمۇ تىكىۋەرگىن. كىچىك ئانام بىلەن ئانارخان ھەدىنىڭ يەنە كېلىپ بۇ ئۆينى جابدۇپ چىقىشىغىمۇ سەن ئىگە بولغىن.

— سونۇرنىڭ تويىدا ئاتا بولۇپ تۇردىكەنمەن - دە، ھا - ھا - ھا...

— شۇنداق، — دېدى ئەكبەر كۈلۈمسىرەپ، — بىز يېتىملار پادا بېقىپ يۈرگەندە بېشىمىزغا كۈن چۈشسىلا، مەنسۇركام بىلەن سېنى تاپاتتۇق. بىزنىڭ قاياشىمىز ئىدىڭلار. سونۇر بۇگۈن بىر خۇشاللىق ئىشقا تۇتۇش قىلىۋاتىدۇ، ئاتىدارچىلىقىڭنى ئايىمايسەن - دە؟...

— ئايامدىغان، ئايلانسۇن، تاغاڭ ئايلانسۇن! سېنىڭ ئىشىڭ كەينىگە سۇرۈلۈپ كېتىۋاتىدۇ - دە!

بۇ چاغدا ئەكبەر ھويلىدىن چىقىپ ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى. كېۋىر ئۇنىڭ قارىسى يوقالغۇچە قاراپ تۇردى.

ئەكبەر يېڭى پەيدا بولغان مەھەللىنىڭ بىرىنچى كوچىسىدا كېتىپ باراتتى. ھاكلانغان، كۈنگەيگە قارىغان پېشايۋانلىرىنىڭ ئالدى خىش بىلەن نەقىشلەنگەن، قۇرۇلۇشمۇ، ئېغىل، يازلىق چايخانىلىرىمۇ بىر بىرىگە ئوخشاش بولغان يېڭى ئۆيلەردىن سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ ئايالىرى، بالىلىرى چىقىپ

ئەكبەرنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىشاتتى، ئەكبەر ھۆزۈرخالىق ئېيتىپ ئەلگە چەتتىكى ئۆيگە ئالدىراپ كېتىپ باراتتى. ئۇ روزاخۇن بوۋاينىڭ يېڭى ئۆيى. ئۇ ئۆيدە پاتمە بىلەن سونۇر بار ئىدى. بىر دەمدىن كېيىن سونۇر بىلەن ئەكبەر چىقىپ تراكتوردا يەنە ئولتۇرۇشتى. پاتمە ئۇلارنى ياش كۆچەتلەر قاتاردا تۇرۇپ ئۇزىتىپ قويدى. تراكتور يېڭى كوچا بىلەن يۈرۈپ كەتتى.

— نەگە؟

دەريا بويىغا!

تراكتور مەھەللىنىڭ سىرتىدىكى ھىكمەتنىڭ قوروسى ئالدىدىن ئۆتتى. دەرۋازا يېنىدىكى سۇپىدا مۆكچىيىپ تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان ھىكمەت تراكتورنى كۆرۈپ قوللىرىنى كۆتەردى. ئۇنىڭ ساقاللىرى ئۆسكەن، ئۆزى تاتىرىپ كەتكەنىدى. سونۇر ئەكبەرگە قارىدى. ئەكبەر ئۇنىڭ ئۇنسىز سوئالىغا شەرەت بىلەن جاۋاب بەردى. سونۇر تراكتورنى توختاتتى.

— سىزنىڭ يولىڭىزغا قاراپ ئولتۇراتتىم، - دېدى ھىكمەت ئەكبەرنىڭ رېزىنكە ئايىغىنىڭ يىپىنى يېشىپ - چېچىپ، - سىزگە ئازىراق گېپىم بار ئىدى. بەلكى ئەگ ئاخىرقى ئىلتىماسىم بولۇپ قالار، بەش مىنۇتلۇق ۋاقتىڭىزنى بەرسىڭىز كەن.

ئەكبەر كۆنگە قارىدى. كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالغانىدى.

— سەن ساقلاپ تۇرغىن، - دېدى ئەكبەر سونۇرغا قاراپ، — ھايال قىلماي يولغا چىقىمىز! - ھىكمەت ئەكبەرنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى. ئەكبەر سۇپىدىلا زوڭزىيىپ ئولتۇردى - دە، ھىكمەتكە قاراپ:

— مۇشۇ يەردىلا سۆزلىشەيلى، مەن شەخس پىكرىمىزلا بېرەلەيمەن، شۇنداق بولسىمۇ ئاڭلاي، — دېدى.

ھىكمەتنىڭ ساقاللىرى تىترىدى، ئاغزى ئۇمچەيدى. موخۇركا ئوراۋاتقان قولى تازا ئەپلەشمەيتتى. ئۇ ئاغرىنى

ئۆمەللەپ قويۇپ، يېڭى بىلەن يوغان كۆزلىرىنى سۈرتتى - دە:
مېنى ماگىزىندىن قوغلىغىنىڭلارغا قوشۇلمىمەن، روزىمەتنىڭ ھايانكەشلىك قىلىپ تاپقان پۇلىنى سىڭدۈرۈپ بەرگەن دەپ مېڭ يۈەن تۆلىتىپ ئالغىنىڭلارغىمۇ پىكرىم يوق. سىزنىڭ، مەنسۇرنىڭ ئۇستىدىن ئېغىۋا توقىغىنىم، بۆلۈم باشلىقى چىن، تۈرسۇنلارغا ئەرزە يازغىنىم، زىۋىرشا، ھەيدەرلەرنى قۇتراتقىنىم، ئەزىزخاننى ئازدۇرۇپ سىزنىڭ ئابرۇيىڭىزنى تۆكمەكچى بولغىنىم... مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى راست. لېكىن... ئىنسان دېگەن خام سۈت ئەمگەن، مەن ئۆز رايىم بىلەن ئەمەس، تۈرسۇننىڭ رايى بىلەن ئىش قىلدىم... غالچىلىق بىلەن تاپقان تاج مامكاپ تۈزغىغىدەك توزۇپ كېتىدىكەن ئۆكام... تۈرسۇنغا كۆتەرچىلىك قىلسام يىلتىزىم چوڭقۇرلامدىكىن دەپتىكەنمەن...
ئۇ بۇرنىنى، كۆزلىرىنى ئېرتتى، ئاۋازى بوغۇلۇپ چىقىشقا باشلىدى، ئەكبەر ئۇنىڭغا قارىدى، ئۇنىڭ گەۋدىسى سىلكىنگەندە ئاقارغان گەدەن تۆكلىرى كەچ كۈزنىڭ ئىزغىرىن شامىلىغا يولۇققان قامغاق تىكىنىدەك تىترەيتتى. ئەكبەرنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىدى. قىشتىن بېرى ئەسكىلىك قىلىپ، باھار ئايلىرىدا بىر نەچچە قېتىملاپ يۈرت ئالدىدا يەرگە قارىغان ۋە ھازىرقىدەك كۆزىگە ياش ئالغان بۇ ئادەمگە ئەكبەرنىڭ كۆڭلىدە بىر خىل ھېسداشلىق پەيدا بولدى.
— ھىكمەتكا، كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، خاتالىقىڭىزنى تونىغانلىقىڭىز ئۈچۈن بىز خۇشال، سىزمۇ خۇشال بولۇڭ، ماڭا قىلغان زىيانكەشلىكىڭىزنى كۆڭلۈمدىن چىقىرىۋەتتىم، لېكىن پارتىيە، خەلقە كەلتۈرگەن زىيانلىرىڭىز ئۈچۈن خەلق سىزنى جازالاشقا ھوقۇقلۇق!
— مەن بۇنى چۈشىنىمەن، — دېدى ھىكمەت يەرگە قاراپ، — كۆڭۈل ئەلا، كۆڭۈل نازۇك ئۆكام، كۆڭۈلنى ئالتۇن بىلەن

سېتىۋالغىلى بولمايدۇ. مەنسۇرنىڭ دىلىنى رەنجىتتىم. ئالىمكىسى نامىدىن كەلگەن خەت ماڭا ئارتىلىۋاتىدۇ، مېنىڭ چەت ئەل بىلەن ئالاقەم بارلىقىنىڭ ئىسپاتى بولۇپ قېلىۋاتىدۇ، لېكىن ئۇكام بەزىدە ئىتقىمۇ ئىشىنىشكە توغرا كېلىدۇغۇ، ماڭا بىر قېتىم بولسىمۇ ئىشىنىڭلارا، مەن نېمىلا بولمىسۇن ئادەم، ئادەم بولغانكەنمەن ئاز - تولا ۋىجدانىم بار دېگەن سۆز، مەن تۇغمەنچى ئالىمكىسىنى راستلا تونۇمايمەن!

ئەكبەر جىم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا بومبا ساقاللىق، دائىم مەست يۈرىدىغان، تۇغمەنچى ئالىمكىسى كەلدى. ئۇ مەنسۇرغا ئۆچ، ھەتتا مەنسۇرنىڭ يېقىنلىرىغىمۇ غەزەپ بىلەن قاراپ، كۆرگەن يېرىدە چۈشىنىكسىز تىللار بىلەن تىللاپ تۇرىدىغان. ئالىمكىسى بىلەن ھىكمەتنىڭ بىر تونۇشلۇقى بارمىدۇ؟ ياكى تۇرسۇننىڭ ئالاقىسى بارمىدۇ؟ بۇ مەسىلە ھازىرچە قاراڭغۇ...

— سىز مۇشۇ بىر مەسىلىنى يوققا چىقىرىۋەتسەڭلار دېمەكچىمۇسىز؟ — دېدى ئەكبەر ھىكمەتنىڭ كۆزىگە قاراپ، — پىكرىڭىزنىڭ نېگىزى مۇشۇمۇ؟

— شۇنداق، مەن ئەزا بولۇپ ئۆتسەم، مۇشۇ ئىشنى ماڭا چاتمىساڭلارکەن، راست گەپنى ئېيتسام مېنىڭ چەت ئەلدە ھېچنىمەم يوق، مېنى مۇشۇ بىر قاپقاندىن قۇتقۇزۇپ قويساڭلارکەن، بۇنى سىز قىلالايسىز، يېرتىپ تاشلىۋەتسىڭىزلا تۇغەيدۇ، مەن سىزدىن ئىككى دۇنيا رازى بولۇپ قالاتتىم...

ھىكمەت ياشلىق كۆزلىرى بىلەن ئەكبەرگە مولىلدەپ قاراپ تۇراتتى. ئەكبەر بىردىنلا ئېھتىيات قىلىپ قالدى:

— مەن بۇنى قىلالمايمەن، — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، - سىزنىڭ ماتېرىيالىڭىزنى مەن رەتلىمىدىم. پارتىيە ياچېيكىسى رەتلىدى. كۆچىلىككە ئوقۇپمۇ بەردى. مەن بۇنى قىلالمەيمەن.

— مەن سىزنىڭ قولىڭىزدىن كېلىدۇ دەپ ئىشىنىمەن، — دېدى

ھىكمەتمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەكبەرنىڭ پىشىدىن تۇتۇپ، — مەن سىزگە يالۋۇراي ئۇكام!

— بايا ئاز - تولا ۋىجدانىم بار دېۋىدىكىزغۇ، ئەگەر بۇ گىپىڭىز راست بولسا يالۋۇرماڭ! — دېدى ئەكبەر گەپ تۇگىدى، دەپ تراكتورغا قاراپ مېڭىپ.

تراكتور يۇرۇپ كەتتى. ھىكمەت غوتۇلدىدى: «ناھىيىگە بارىمەن، ساڭا ئەخلەت بىلىنگەن بولسام باشقا بىرسىگە ئالتۇن - تىللا بولۇپ كۆرۈنسەن تېخى، ۋىجدان! ۋىجدان دېگەنمۇ مال، سېتىشقا ۋە مۇرتى كەلگەندە قايتۇر ۋۇھلىشقا بولىدىغان خۇسۇسىي مال! سەن ئەكبەرمۇ، ئاۋۇ ھۆكۈرىگەن مەنسۇرمۇ مۇرتى كەلسە بۇمالنى ئەرزان - قىممىتىنى سۇرۇشتۇرمەي ساتىدۇ...»

ئۇ ئەكبەرنى تىللىغىنىچە ئۆيگە قاراپ يۇرۇپ كەتتى. بۇ چاغدا دەريا تەرەپكە ئۇچقاندەك كېتىپ بارغان تراكتور ئۇستىدە ئەكبەر بىلەن سونۇر پاراڭلىشىپ كېتىپ باراتتى:

- ئۇنى نېمىشقا تۇرمىگە ئالمايدۇ؟ - دېدى سونۇر ھىكمەت قالغان كەينى تەرەپنى شەرەت قىلىپ.

— نېمە ئۇچۇن؟

— يەنە نېمە قىلسا بولاتتى؟ ئۇ غالجىر ئىتتىنىڭ چىشلىمىگەن ئادىمى قالمىدىغۇ!

— بىزدە ئېغۇاگەر بىلەن تۆھمەتخورنى جازالاش توغرىسىدا قانۇن تۇزۇلمىگەنىكەن، — دېدى ئەكبەر سونۇرنىڭ مۇرىسىگە تاينىپ تۇرۇپ، — ئەمما ئۇنداقلارنىڭ بازىرى تېخى بارىكەن، ۋىجدانىنى سېتىپ بىرەمدە پەرىشتە، بىرەمدە ئالۋاستى بولۇۋالىدىغانلارمۇ بەزىدە ئەتىۋارلىق بولۇپ قالىدىكەن!

— پارتىيە بۇنداق ناھەقچىلىككە نېمىشقا يول قويىدۇ؟

— ھازىرچە شۇنداق، لېكىن بۇ يول قويۇشنىڭ چېكى بولىدۇ!

— قاچانغىچە يول قويۇلىدۇ؟

— هەيدە، تېز هەيدە، — دېدى ئەكبەر ئولتۇرۇۋاتقان قۇياشقا قاراپ ئۇنى ئالدىرتتىپ، — قاچانغىچە يول قويۇلىدىغانلىقىنى كېيىن بىلىمىز!...

ئەتكەن چايدەك قويۇق چېچەك سۈيى سۈزۈلۈپ، باغلاردىن مەست بۇلبۇللار، كاككۇكلار، سوپسوپياك، پاختەكلەرنىڭ ئاۋازلىرى كېلىدىغان ياز ئايلىرىمۇ كىردى. ھاۋا ئوچۇق ۋە ئېسىق. يېزا يولىدىن كۆتۈرۈلگەن چاك ئاستا - ئىرىنچەكلىك بىلەن ئوچۇپ ياپيېشىل يۇپۇرماقلارنىڭ، مايلىق يۇپۇرماقلارئارىسىدا مارىشىپ تۇرغان ئۈزۈك، ئالمىلارنىڭ چىرايلىق يۈزىگە بېرىپ قونىدۇ. باغلاردىن بالىلارنىڭ ۋاك - چۇقىلىرى بىلەن چوجە خورازلارنىڭ قىسقا ۋە يېقىملىق ئاۋازلىرى كېلىدۇ...

ئوچىنچى چوك ئەتىرەتكە ياز ئايلىرى گۈزەللىك بىلەن بىللا جىددىيلىك. قاتىلاڭچىلىق ئېلىپ كەلدى. ھەممىلا ئادەم ئېتىز سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ يېڭى مەھەللىسى جىمجىت. مەھەللىنى ئاۋات قىلىدىغان توخۇلىرىمۇ كونا - مەھەللىسىگە كېتىشكەن...

سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ كونا مەھەللىسى ئەسكى تاملىققا ئايلانغان، سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتكە كېلىدىغان بىر ئېرىق سۈمۈ بۇ يىل يىللاردىكىدىن ئازلىغان. ئۆتكەن يىل كۈز ۋە بۇيىل ئەتىيازقى خاتىرجەمسىزلىك دەستىدىن باغلار تېرىقسىز قالغان. چونەك - چاقماق بولسا يېڭى ئۆيلەرنىڭ باغلىرىغا قىلىنغان. ئىلگىرى كۆچۈپ كەتكەن ئۆيلەرنىڭ باغ - ھويلىلىرىنى قوراي بېسىپ كەتكەن. مەھەللىنىڭ بۇ چېتىدە ھەيدەر خەسىس، تۆت كوچا ئېغىزىدا زىۋىرشانىڭ، چەتتە ھىكمەتنىڭ ئۆيىلا قالغان.

ھەيدەر خەسىنىڭ بوغدىيى ئالتىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا

پىشتى. ئۇ كېچىلەپ تىمسىقلاپ يۇرۇپ بولۇق بوغدىيىنى ئورۇۋالدى - دە، باغ پېتى ھويلىسىغا تۇشۇۋالدى. ئوسا قىلىپ كۈزگە ئېگىزىغا تېرىق تېرىۋېلىش ئۈچۈن ئەتىسى چۈشكە يېقىن باغ ئارىلاپ سۇ ياقىلىدى.

«96 تۈتۈندىن ھېلىمۇ ياخشى ئۇچ تۈتۈن قالغىنىمىز، توققۇز تۈتۈن قالغان بولساق بىر بىرىمىزنى ئېچىققا كۆمۈشەتتۈقكەن!» دەپ غۇدۇڭشىدى ئۇ زىۋىرشانىڭ سۆڭگۈچىگە ئۆمۈلەپ.

— قېرىشقاندەك سۆڭگۈچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئىككى تال قوزۇق قېقىلغانىدى.

— ئېرىقتا سۇزۇۋالغۇدەك ئالتۇن ئاقاتتىمۇ ئۆزى، قوزىقى نېمىسى! — دەپ غۇدۇڭشىدى ھەيدەر خەسىس سۇغا چىلىشىپ تۇرغان ئۇزۇن كۆينىكىنىڭ پېشىنى ئىشتان قىرىغىغا قىستۇرۇۋېتىپ.

ئۇ كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ قورۇق تامغا قارىدى. تام ئېگىز، يىگىرمە ئىككى ياغاچلىق سوقما تامنىڭ ئۈستىگە ئۇچ قۇر قومۇلاچ قويۇلغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئازغان، چىغان تۈتۈلغانىدى.

— قارا بۇ زىۋىرشانىڭ پۈختىلىقىنى، سېپىل قىلىۋېتىپتۇ، كۆچۈش خىيالىغىمۇ كىرمىگەن ئوخشايدۇ، بىزمۇ جاھاندارچىلىق قىلدۇق دەپ يۇرۇپتىمىز، بۇ تاملاردىن ئادەم تۇگۈل ئۇچار قاناتلارمۇ... ھەي... ئۆزى!

ئۇ ئۆزىچە كوتۈلدىدى - دە، كەتمەننىڭ جۇلدىسى بىلەن سۆڭگۈچكە قېقىلغان قوزۇقنى ئۇرۇپ بوشاتتى ۋە سوغۇرۇۋالدى. ئۇ يېنىچە يېتىپ سۆڭگۈچتىن كىردى. ئەمدىلا ئېرىقتىن چىقىۋېدى گۈناۋاز ئارىسىدا ھاسىراپ يانقان ئىت ئۇنىڭغا ئېسىلدى.

— چاغ، چاغ... ھاي! — ھەيدەر خەسىس قېرى سۆگەتكە يۆلىنىۋېلىپ ۋارقىرىدى. بېغىدا ياش قارىياغاچلارنى چاتاۋانقان زىۋىرشا پالتىسىنى كۆتۈرۈپ ئالدىرىماي كەلدى. ئىتنىڭ ئىككى

ئالدى پۈتى ھەيدەرنىڭ مۈرىسىدە، ھەيدەرنىڭ ئىككى قولى ئىتنىڭ ئىككى قۇلىقىدا، ئىت بىلەن ھەيدەر ئۆرەدەشكەن پېتى تۇراتتى. زىۋىرشا قاقاقلاپ كۈلۈپ ئىتنىڭ بوينىنى قۇچاقلىدى - دە، تامدەك تاتىرىپ كەتكەن ھەيدەرگە قاراپ:

— كىم سېنى باغقا ئوغرىلىققا چۈشسۇن دەپتۇ؟ ھىلىمۇ ياخشى سېرىق ئىت باغلاقتا، بولمىسا... ھا - ھا - ھا!.... دېدى.

— ۋارقىرىدىم، مونۇ سېپىللىرىڭ ئاۋازىنىمۇ ئۆتكۈزمەيدىكەن ئۆزى، — دېدى ھەيدەر خەسىس قۇملۇق قىرغاقتا ئولتۇرۇۋېتىپ، — ئۇھ، ۋايىيەي! سۇ ياقىلاپ كېرىپ قالمايمەنما، قارىساڭا ئۆزى....

— يول بىلەن ماڭماي نېمە دەپ سۆڭگۈچتىن شۇڭغۇپ يۈرەتتىڭ؟

— ئېرىق كوچا بىلەن ئۆتمىگەندىكىن... ئاتام زاماندىن بېرى شۇ ئۆزى، باغ ئارىلاپ...

— كىرىپ قاپسەن ئېغىز تەگ! — زىۋىرشا بىر نەچچە تال شاپتۇلنى شېخىدىن ئۈزۈپ ھەيدەرگە سۇندى. ھەيدەر شاپتۇلنى ئېتەككە كاپلىۋېتىپ كاراسلىتىپ يېدى:

— ۋاقتى بارىكەن تېخى، ھە، باغقا ئىشلەۋېتىپسەن - دە؟ زەڭ سېلىپ يۇرۇۋاتىمەن زىۋىرشا، ئاتامنىڭ ئۆلگىنى ئانامغا يارىشتى دېگەندەك ئىش بولۇۋاتىدۇ، كوچىدىنمۇ خېلى جىق يەرنى چىتلاپ تاماكا تېرىۋاپسەن، مەزىنىڭ ئېغىللىرىغىمۇ تاماكا تېرىغان ئوخشايسەنغۇ؟ ئابدۇل گاسنىڭ ئۈجمىسىنى كېسىۋالاي دەپ يۈرسەم ئۇنىمۇ يەرلىكىگە قويغان ئوخشايسەن ئۆزى...

— سەن دېگۈچە مەن دەۋالاي دەۋاتسەن - ھە، قېرى؟ ھەركۈنى سەھەر تۇرۇۋېلىپ پۈتۈن ئەسكى تاملىقلار، قورايلىقلار، باغلارنى ئالا قويماي تاسقاپ چىقسەن. ھەر كۈنى كەم بولغاندا 200 تۈخۈم يىغىۋالسەنغۇ دەيمەن؟

زىۋىرشا ھەيدەرنىڭ چۆكۈرۈپ كېيىۋالغان يىرتىق

مالخىسىنى ئىتتىرىپ قويدى. ھەيدەر دەرھال مالخىسىنى ئىككى قوللاپ تۇتتى - دە، بېشىنى ئېغىتىپ كۈلدى:

— ھى - ھى - ھى . . . 200 دەمسىنا؟ جىق بولۇپ كەتتى، ئىگىلىرى تۇتۇپ كېتىۋاتىدۇ، بولمىسا ئۇچ - تۆت يۈز دېسەڭمۇ كەملىك قىلاتتى. ئاتا - بوۋىمىز ئالتۇننىڭ ئۈستىگىلا ماكان تۇتۇپ ئولتۇرۇشقان ئىكەن - دە، ئۆزى. ۋاي چىگە، قوناق نېمىدېگەن ئايىنىغان! زېۋىرشا ئۈكام، كۆچۈپ كەتكەنلەر ئەمدى بېشىنى تاشقا ئۇرغان بىلەنمۇ قايتىپ كېلەلمەيدۇ. ساناپ باقسام لىم بولغۇدەك تېرەك، قارىياغاچ، سۆگەتتىن 812 تۇپ بار كەن. ياغاچ بولمىغان نوتىلاردىن 9317 تۇپ، ئوتۇنغا يارايدىغان ياغاچ بەش - ئالتى مىڭ تۇپ. . . پۈتۈن بىر جاڭگالنىڭ ئورمىنى ئىككىمىزگە قالدى ئۆزى، ئەمما سەن ئىنساپ قىل - ھە!

زېۋىرشا ئۇنى گەپكە سېلىش ئۈچۈن يەنە ئېغىزىنى تاتلىدى:

— بالىلارنىڭ دېيىشچە سېنىڭ توخۇلىرىڭ ياۋىلاپ كەتكەن ئوخشايدىغۇ؟

— ھېسابلىسام كۈزگە بوغدايغا سالمىغان زىيىنى تۇخۇمنىڭ پايدىسىدىن ئېشىپ كېتىدىكەن، ئۇرۇپ - قوغلاپ تەزدۇرۇۋەتتىم. ئۇلار ئەسكى تاملارنىڭ ئارىلىرىدا ئۆزى تۇغۇپ، ئۆزى چۈجە چىقىرىپ يۈرىدۇ، ھازىر قارا ئۆزى، چۈجە ئەگەشتۈرۈپ يۈرگەن توخۇلارلا يىگىرمىدىن ئاشىدۇ ئۆزى، مېنىڭ بارى - يوقى ئون ئىككى مېكىيىنىم بار. كۈزلۈككە كۆرسەن ئۇچ - تۆت يۈز توخۇ مېنىڭ بېغىمغا كېلىدۇ، مەن شۇنىڭ ئۈچۈن تېرىق تېرىماقچى بولۇۋاتىمەن ئۆزى. . .

زېۋىرشانىڭ بۇ بايلىققا راستىنلا تارلىقى كەلدى، ئۇ ھەيدەرگە يالت قىلىپ قارىدى - دە، ئاغزىغا ئېلىپ كېتىۋاتقان مايلىق گۆشتىن تۈيۈقسىز مەھرۇم قالغان ئادەمدەك خاپىلىقى بىلەن:

— تېخى ماڭا ئىنساپ قىل دەيسىنا؟ ياۋىلىغان توخۇلارنىڭ ھەممىسىلا سېنىڭمىدى؟ - دېدى.

ئۇلار قىزىرىشىپ قالغان بولار ئىدى، باغقا ۋارقىرىغىنىچە ئىمىر داپچى كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ قىڭغىر ياقىلىق كۆك كۆينىكىنىڭ دولىسىدىن شور چىقىپ كەتكەن، پۇشقىغىنى تىزدىن يوقىرى تۇرۇۋالغانىدى:

— ئاكا، توغرا كېسەر ھەرەكتىنى بېرىپ تۇرغىنا! — دېدى ئۇ سالامنى قىلماستىن.

— ئۆتمەيدۇ! — دېدى زىۋىرشا بېشىنىمۇ كۆتۈرمەستىن، — تۇنۇگۈنلا ئىككىدەۋاتاتتىڭغۇ؟

— ئۆتمەيدۇ دېدىمغۇ؟

— ئۆتمىسىمۇ بەرگىن! — زىۋىرشا ئىنىسىغا ئالىيىپ قويدى.

— بىر نەرسە كېسەمسەن ئىمىر ئۇكام ئۆزى؟

ھەيدەر ئەندىشە بىلەن سورىدى.

— سەن ھەيدەركا، ياغاچ كېسىدىغانلارنىڭ تىزىمىدا بار جۇمۇ؟

— قايسى ياغاچنى كېسىمىز ئۇكامۇي؟

— كىچىك ئەترەت تەۋەسىدىكى پۇتۇن ياغاچ كېسىلىدۇ!

ھەيدەر چۆچۈپ كەتتى - دە، ئالدىراپ سورىدى.

— بۇ كونا باغلارنىڭ ئىگىلىرى بارغۇ ئۆزى؟

— بىلمىمىز. شەخسلەرنىڭ ياغاچلىرىغا ئۆزى ئىگە، كېسىۋالسىمۇ، كۆچۈرۈپ كەتسىمۇ مەيلى. كونا مەھەللىگە يەنە ئۇچ كۈندىن كېيىن تراكتور كېلىدۇ، ئەتىدىن باشلاپ ياغاچلار كېسىلىدۇ.

زىۋىرشانىڭمۇ كۆزلىرى چەكچەيدى:

— بىزنىڭ ئانچە - مۇنچە تېرىقچىلىقىمىز بار تېخى، — دېدى ئۇ تاتىرىپ، — ئۇچ كۈنگۈچە قانداق يىغىۋالىمىز؟

— سېنى كىم باشقىلارنىڭ باغلىرىنى تېرىۋالسۇن دەپتۇ؟

— بىكار ياتقاندىكىن!...

— پۇتۇن بىر ياز ئىشلىگەن نومۇرۇڭ 200 گە يەتمەيدۇ، — دېدى

ئىمىر ئاكىسىغا تىكىلىپ، — تاماكا، كاۋا، چىگە، قوناق تېرىسىغان هويلا قالماپتۇ. ئاتىناڭ ئۆلىمى ئىستقا توي دېگەن شۇكەندە! سەن هەيدەركا بەش كۈنگىچە يېگى ئۆيگە كۆچىسەن!

— تۆلىگىدەك نەق پۇل يوق... — دېدى هەيدەر يەرنى تاتىلاپ، — قېرى ئادەمەن، جاكىرا بولسىمۇ مۇشۇ ئۆيۈمدە...

— يېگى ئۆيلەر پۈتۈۋاتىدۇ. ياغاچ - تېشىغا كونا جايىگىنىگىنى هېسابلاپ ئۆتكۈزسەن، ياساش هەققى هېساب بويىچە كۈزلۈك تەقسىماتتىن تۆتۈلىدۇ. سېنى كىم نەق پۇل تۆلىگىن دەپتۇ؟

— دېهقانىڭ نەق پۇلى شۇ كۈزلۈك تەقسىماتقۇ ئۆزى!...

— راستتە! — زىۋىرشامۇ ئۇنى قوللىدى. ئىمىر تېرىكتى:

— توققۇز پۇڭ يېرىڭ ئۆزۈڭگە قالىدۇ، قالغان كونا مەهەللە. باغلار تۈزلىنىدۇ. بۇ يىل بۇ يەرگە كۈزگى بۇغداي هەيدەيمىز. مول هوسۇللۇق ئېتىز مۇشۇ مەهەللىنىڭ ئورنى بولىدۇ. ئەترەت بۇنى بەلگىلەپ بولدى. ئاشلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوخچىيىپ ئولتۇرۇۋېلىپ زىيان سالىڭلار سىلىق سۆز يوق ئاكىلار!

ئىمىر شۇ گەپنى ئېيتتى - دە، باغ ئىشىككە قاراپ ماڭدى.

— مانا ئۇچ - تۆت يۈز توخۇ، مانا ئىنىساپ! — دېدى زىۋىرشا ئەلەم بىلەن هەيدەرگە قاراپ، — هەيدەركا، ئۇلار قىلىمىز دېگىنىنى قىلىدۇ، بىز قىلالمايمىز!

— بۇ گېپىڭ دۇرۇس ئۆزى، ئۆيدىكى هېساب بازارغا توغرا كەلمەيدىغان ئوخشايدۇ ئۆزى...

ئۇلار ئېرىق بويىدا ئۈزاق ئولتۇرۇشتى. هارغان كاككۇك ئۇلارنىڭ بېشىغا كېلىپ سۆگەت شېخىغا قوندى - دە، «كا - كا... كاككۇك!» — دەپ قويدى. تېرەك بېشىدا جاغالمان قارغىلار بىلەن ئۇۋا تالىشىپ جاك - جاك، جىك - جىك قىلىپ ۋارقىرىدى.

— ئۇلارنىڭ تۇتقان يولى بىلەنمۇ باي بولغىلى بولامدۇ زىۋىرشا؟ — دەپ سورىدى هەيدەر ئۈزاق جىملىقتىن كېيىن.

— بولىدۇ، — دېدى زېۋىرشا بىر ئۆھ تارتىپ، — مىسالى بىزنىڭ ئەترەتنى ئالساق بۇ يىل بۇغداي، زىغىر، شال، قوناقلىرى بۇلتۇرقىدىن ياخشى. پەرزەندە بىر گۈڭگا ئىككى يۆندىن جىقراق پۇل تەقسىم قىلىنىدۇ. قارىمامسەن، مەھەللىگە يېپىلىپ كەلگەن زەينى ھەيدۇەتتى، يەرلەر جۇندەلدى، ئۇنى ئاز دەپ قاۋانلىقتىن ئۇچ مىڭ مو يەر قوشۇۋالدى. يېڭى ئېچىلغان يەرلەردە شال ئوخشاپتۇ، مەن كۆرۈپ كەلدىم. بۇ يىل تراكتور سېتىۋالدى، يەنە ئاللىنېمىلەرنى سېتىۋالىدۇ. ھۆكۈمەت ئۇلارنى يۇلەيدۇ. ئۇلار ماشىنىلار بىلەن باي بولىدۇ. بىز توخۇلارنى ياۋىلىتىش، قاقتى - سوقتى قىلىش بىلەن باي بولسىمىز دەيمىز، لېكىن بۇ بىر ساقالدىكى ئاش...

— ئۆھ! — دەپ ئورنىدىن قوپتى ھەيدەر.

— ھە، سۇ ياقىلاپ بولدۇڭمۇ؟

— ئېچىق بېشىدا كىشى بارەڭ قىلىدۇ ئۆزى...

ئۇلارنىڭ كەيپى ئۇچقانىدى. ئۇلار قوزغىلىشىغا باغ ئىشكى غىچىرلىدى - دە، ھىكمەت كىرىپ كەلدى. ئۇ بېشىدىكى كۆلرەڭ شىلەپىسىنى قولىغا ئېلىپ ئوڭ قولىنى كۆكرىكىگە قويۇپ سالام بەردى.

— بۇ قانداق سالام، — دېدى زېۋىرشا كۈلۈپ، — يېرىمى بىرچە، يېرىمى ئورۇسچە...

— جاڭگال سالىمى، — دېدى ھىكمەت چاقچاق قىلىپ،

— پۈتۈنسۇرۇڭ بىر مەھەللىدە ئۇچ ئۆيلۈكلا قاپتىمىزە! ئۆتكەمە، غەلۋىر، شالاڭ ئەلگىكىدىن ئۆتۈپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتەلمىگەنلەر - دە بىز. قانداق دەيسىز ھەيدەركا؟

ھەيدەر ھىكمەتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەتتى. بۈگۈن بۇ چىتلانغان باغدا ئۇچراشقاندا قېچىشقىمۇ ئولگۈرەلمىدى. ئۇ بىر نەچچە ئايدىن بېرى كۆرمىگەن بۇ ئادەمگە چۆچۈپ قارىدى. ھىكمەتنىڭ ساقىلى پاكىز قىرىلغان، بۇرۇتى كاپكازچە ياسالغان،

ئۆزى ئورۇقلىغان، لېكىن قارىيىپ - قىزىرىپ قالغانىدى. ئۇ ئاق يىپەك كۆينىكىنىڭ يەڭلىرىنى تۇرۇۋېتىپ ئېرىق بويىدا زوڭزىيىپ ئولتۇردى. ھەيدەر ئۇنىڭغا قايىل بولغان ۋە زوقلانغان قىياپەتتە ھىجايدى:

— ئەجەب ھارسىز ھە سىز؟ ئالەمنى سۇ باسسا ئۆدەكنىڭ قاپتىلىغا كەلمەپتۇ دېگەن شۇدە ئۆزى. سىزنىڭ ئورنىڭىزدا مەن بولسام ئەزىرايىلى قورقۇنچىلىقتا ئۆلۈپالاتتىم ئۆزى. قانچىلارنى كاللا سوقۇش سالدۇرۇۋەتتىڭىز، مەن - مەن دېگەنلەرنى سىرغىسىغا تايدۇردىڭىز؛ ھېچ بولمىغاندا سىزنى قولغا ئېلىپ قامايدۇ دەپ ئويلىۋىدىم، بۇرنىڭىز تەۋرىمەپتۇ قارا ئۆزى...

— قويۇڭ! — دەپ قولىنى سىلكىدى ھىكمەت مولۇن كۆزلىرىن يالت - يۇلت قىلىپ، — ئۇ يېزا باشلىقى قوناق شېخىچىلىك دال بولغان بولسا كاشكى، بىرلا پۇرۇگدەپ كېلىۋىدى ھەممىنى بىزدەكلەرگە دۆڭگەپ قويۇپ دولىسىنى چىقىرىۋالدى. ھازىرچۇ؟ ئۆتكەلدىن ئۆتىۋېلىپلا يەنە دوپپىسىنى قىرلىغىلى تۇردى. تۆنۆگۈن كۆردۇم: زىۋىرشا، ھەيدەركاملارغا ئېيىت، كۆزلۈككە يەنە كادىر بولۇپ چۈشمىز. بۇ قېتىش يۇڭۇزلىنىدىغانلارنىڭ قاتارىدا ئۇلار يوق دەيدۇ تېخى!

زىۋىرشا ھىكمەتكە چاقچاق قىلىدى:

— بۇ قېتىمغۇ ئوغلىڭىز بىلەن ماگىزىننى تاشلاپ بېرىپ جان ساقلاپ قالدىڭىز، ئەمما كېلەر قېتىم پىچاق سۆڭەككە تاقىلىدۇ جۇمۇڭ!

ھىكمەت مۇرسىنى چىقىرىپ قويدى - دە، مەغرورھالدا:

— بۇيىل قىش مەن بو قورايلىقتا دورىلىققىمۇ تېپىلمايمەن! — دېدى.

— مۇنداق دەڭ، — دېدى زىۋىرشا كۆزلىرىنى ئۇۋلاپ تۇرۇپ، — ھە، لازىم بولۇپ قالسىڭىز نەلەردىن ئىزلىسەك بولىدۇ؟

— بۇ چوڭ ئەتراپتىڭ ماگىزىنچىلىقىدىن ھەيدەلگەندىن

كېيىن، — دەپ گەپ باشلىدى ھىكمەت، — بىر ئاي ھېسابات ئالدى. يېنىمدىن بىر مىنۇت ئۇچ يۈز يۈەن تۆلىدىم. قىشچە قىلىنغان ئىشلارنىڭ چوڭ جاۋابكارلىقىنى بۆلۈم باشلىقى چىن ئۈستىگە ئالدى. بىزگە نېمە گەپ كېلەتتى؟ روزىمەتنىڭ قاچقۇنلۇقى ئۆزى بىلەن تۇغىدى، مەنسۇر بىلەن ئەكبەرنىڭ ئالدىدا راستىنى ئېيتىپ ئەپۇ سورىۋېدىم كەچۈرۈۋەتتى. بىزدەكلەرگە سوت يوق ھەيدەركا! ھەربىكەت بولىدىكەن راست بىلەن يالغان ئارىلىشىۋالىدۇ. توقسەن بەشى يالغان بولۇپ بەشى راست بولسىلا سىزگە يەنە مۇكاپات كېلىدۇ. بىر باشلىق يەنە بىر باشلىقنى يىقىتىش ئۈچۈن بەل باغلىدى، ئۇ سىزدىن ياردەم سورايدۇ، ئۇنىڭغا ياردەم قىلغۇدەك كۈچ سىزدە يوق. قانداق قىلىسىز؟ باشلىقنى رازى قىلىش ئۈچۈن يالغان سۆزلەيسىز، باشلىقنى خۇشال قىلىش ئۈچۈن بەزىدە خېلى چوڭ گەپلەرنى ئويدۇرۇپ چىقىسىز. مانا بۇ تەرىپى چۈشىنىشلىك. بىزدە يالغانچىلىققا قانۇندا جازا يوق. ناھەق كۆيدۈرۈگۈلۈك قىلىسىڭىزمۇ ئۇ بىر جىنايەت ھېسابلانمايدۇ. مەن مانا مۇشۇنى بىلىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن قورقمايمەن. ئەمدى زىۋىرشا سىزگە ئېيتسام مېنىڭ يالغانچىلىقىم كۆپچىلىكنى سەسكەندۈرگىنى بىلەن بەزىلەرگە ناھايىتى يېقىپتۇ. ئاڭلىغانسىز، بۆلۈم باشلىقى چىن ھازىر ناھىيىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولۇپ ئۆستى. شۇ كىشىگە مەن يېقىپ قاپتىمەن، ئەكبەردىن دىلىم رەنجىپ ناھىيىگە باردىم. شۇ كىشىنىڭ يادىمى بىلەن ناھىيىلىك يىمەك — ئىچمەك شىركىتىگە ئىسكىلاتچى بولۇپ خىزمەتكە ئورۇنلاشتىم. ئايلىق ئىش ھەققىم بۇ يەردىكىدىن يۇقىرى. سىلەرگە ئېيتىپ قويماي، كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەن تېخى ناھىيىنىڭ خىزمەت گۇرۇپپىسى بىلەن بۇ چوڭ ئەترەتكە كېلىپ سىنىپىي كۈرەش ئۈچىقىغا يەنە ئوت قالايمىز. بىزنى خاتالاشتى دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟ سىنىپىي كۈرەش مۇرەككەپ ۋە ئۇزۇن مۇددەتلىك

بولىدۇ. كىم يېڭىلىش مەسىلىسى تېخى ھەقىقى ھەل بولمىدى!

ئۇ سۆزلىگەنسېرى مەغرورلانماقتا، ئاۋازى كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. ھەيدەر خەسىس ئورنىدىن تۇردى:

— ئۆيگە كىرەيلى مېھمان ئىكەنسىز ... ھى — ھى ...

شۇ چاغدا ھويلىدا ئات دۇپۇرلىدى. ئەبىلغازىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ھەي زىۋىرشا!

زىۋىرشا ھويلىغا يۈگۈرۈپ چىقتى. ئۇنىڭ بولتۇرقىسى ئۇچمەنلىكى قىشنىڭ قارى بىلەن ئېرىپ تۈگىگەندەك، گويا ئۇ ئەبىلغازى بىلەن زادىلا نېرى — بېرى دېيىشىپ باقمىغاندەك ئۇچۇق چىراي سالام بەردى:

— چۈش ئەبىلغازى، چاي ئىچىپ كەت، ھېچ بولمىسا بىر پىيالە دوغاپ ...

— ئالدىراش! — دېدى ئەبىلغازى توقۇم بىلەنلا مىنىۋالغان ئات ئۈستىدە سىڭايان ئولتۇرۇپ، — سەن بۈگۈنلا قاۋانلىققا ماڭ، تۆت چوڭ زەيكەش ئېرىقنىڭ چۆرىسىگە تىكىلگەن تېرەك، جىگدىلەرنى ئاسراش سېنىڭ ۋەزىپەڭ. كۆچەتلەرگە جىغان تۈتۈپ چىق. ئۈچ كۈنگۈچە تۈگەتمىسەڭ بولمايدۇ! ...

— نېمىگە شۇنچە ئالدىراشكەن؟

— كۈزلۈككە بىزنىڭ چوڭ ئەترەتتە ناھىيە بويىچە نەق مەيدان يىغىنى ئېچىلىدۇ. سەن تېخىلا خەۋەرسىزما؟

— خەۋەرسىزكەنمەن. . . بولىدۇ، باراي. نومۇرىنىي دېيىشكەنمىدىڭلار؟

— ئىش تۈرى مۇزاكىرە قىلىنغاندا بار بولغىدىك؟

— ئۇنىڭدا كۆچەت چاتسا دېيىلگەن. . .

— سەككىزدىن نومۇر ئالىسەن. ماڭ، ھازىرلا ماڭ!

— ئەبىلغازى، ماڭا تۈگمەننى بەرسەڭلار كەن. بۇ يىل چىقىمىم تولا، گەپنىڭ راستىنى دېسەم سەككىز نومۇرۇڭ

كۆزلۈككە ئىككى يۈەنگە يېتەر — يەتمەسلا پۇل بولىدىكەن، تۇغمەندە سوتكىسىغا ئۇچ تونىنا ھەيدەشكە ھۆددە قىلالايمەن... ئۇنىڭ ئۇستىگە قولۇڭ نەق پۇل كۆرىدۇ — دە! ئىسلام ساختا تۇغمەن تۇتۇپ بىر يىلىدىلا كۆتۈرۈلۈپ قالدىغۇ، غاز — ئۆدەك مامۇقىدىنلا بىر يىلدا بەش يۈز يۈەنلىك سېتىپتۇ!...

— سەنلا باي بولامسەن، باشقىلارمۇ باي بولسۇن، — دېدى ئەبىلغازى كۈلۈپ قويۇپ، — بۇگۈنلا مال، بىخەستەلىك قىلما — ھە!

ئۇ ئېتىنىڭ بېشىنى بۇرۇۋېدى، زۇبەرشا ئاتنىڭ يايلىسىغا چاپلىشۋېلىپ يەنە يىلىنىدى:

— ھەي، سېنىڭ بىلەن بىز يەرلىك. ئىسلام ساختىچۇ؟ ئۇ باشقا يۇرتتىن كەلگەن ئادەم!

— ئىسلام ئاخۇنمۇ ئۇششاق باللىق، ئەزالار يىغىندا ئۇنى بېكىتكەن. نەدىن كەلگەن بولسۇن بىزنىڭ ئەزا. قىتغىرلىق قىلما!

ئۇ گەپ تۇغىدى دېگەندەك قىلىپ ئېتىنى دۈتتى.

ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن زۇبەرشا غۇدۇڭشىدى:

«ۋۇي ناكەس قازاق، نەدىكى نومۇرى ئاۋۇمايدىغان ئىشلارغا مېنى ئەۋەتىپ ئۆپكەمنى ئىچمىدىن قېقىۋاتسەنغۇ!»

1963 — يىلنىڭ كۈز پەسلى ياخشى باشلاندى. بۇغدىيى يىغىۋېلىنغان ئېكىنزلار ئالتۇن سۇيى چېچىلغاندەك يالتىرايدۇ. خامانلاردىن كۆتۈرۈلگەن توپان ئۇچۇپ چىققان قىرغاۋۇلدەك تىك كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، سۇزۇك بوشلۇقتا پارتلايدۇ - دە، كۈنپېتىشقا لەرزان ساقىپ كىچىك — كىچىك «سامان يوللىرى» پەيدا قىلىدۇ، تىنىق، «سەمرىگەن» سۇلار قىرغاقلىرىدىكى كەنجى ئوتلارنىڭ يۇمران ياپراقلىرىنى سۇيۇپ، شارقىراپ ئالدىراپ ئاقىدۇ...

مەنسۇر بىلەن لىزۇڭخۇا ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ خامانلىرىنى، كۈزگى بۇغداي ھەيدىلىۋاتقان مەيدانلىرىنى،

جاڭزا، قوغۇنلۇق — باراڭلىرىنى ئارىلاپ بىرنەچچە سائەت پىيادە يول ماڭدى. توشۇلۇۋاتقان بۇغداي، چېپىلىۋاتقان زىغىر، ئېتىز يوللىرىنىڭ ئىككى قاسىتىدا يەڭدەك باش ئېلىپ يەرگە ئېگىلگەن، تېخى ئۇزۇلمىگەن قۇناق، تراكتور ۋە سۇقىلار بىلەن تېرىلىۋاتقان كۆزگى بۇغداي . . . ئومۇمىي ئېتىز ئىشى ئۇلارنى خۇشال قىلغانىدى. لىزۇڭخۇا مەنسۇردىن سورىدى:

— سىزچە بۇلار دۆلەت بايرىمىدىن بۇرۇن ئېتىز ئىشلىرىنى تۈگىتەمسىز بۇلارمۇ؟

— بولالايدۇ، — دېدى مەنسۇر دەرھال جاۋاب بېرىپ، — 11 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە تەقسىماتنى ئىشلەپ تۈگەتمەكچى.

— سىزچە ئەكبەرنىڭ قەدىمى خېلى سالماقلىق بولۇپ قالدىمۇ؟ — لىزۇڭخۇا كۈلۈپ تۇرۇپ سورىدى. مەنسۇر لى شۇجىنىڭ نېمىنى كۆزدە تۇتۇۋاتقىنىنى چۈشەندى - دە:

— ئۇ ئەمدى چۈشەندى، يېزىدا ئىلگىرىلىمەك ئېغىزنىڭ يېلى بىلەن ئەمەس، ساپ تەر بىلەن بولىدىغانلىقىنى ياخشى چۈشەندى، سالماقلىق، پۇختا قەدەم تاشلايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ خىزمىتى ئەمدى ئاقسىمايدۇ، ئەكبەر ئىچ ئات بولۇپ شۇتا تارتىشقا ئەمدى يارايدۇ، ئاسىم بىلەن ئەخمەتجان قاۋۇل يانداق بولالايدۇ. لېكىن مېنىڭ غېمىم ئەمدى يېزىنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ قالدى.

لى زۇڭخۇا بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇمۇ مەنسۇرنىڭ ئويلىغىنىنى ئويلىغانىدى.

بۇ يىل ياز يېزىلىق پارتكوم شۇجىسى لىزۇڭخۇا ناھىيىگە مۇئاۋىن شۇجى بولۇپ يۆتكەلدى. ناھىيىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ئادىلجان بىرىنچى شۇجىلىققا كۆتۈرۈلگەن، بۇرۇنقى گاۋشۇجى ئوبلاستقا يۆتكەلگەنىدى. بۆلۈم باشلىقى چىنمۇ ناھىيىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولۇپ بېكىتىلگەن، يېزا باشلىقى تۇرسۇن يېزىلىق پارتكومنىڭ شۇجىسى، مەنسۇر مۇئاۋىن شۇجى بولۇپ

كۆتۈرۈلگەن. تۇرسۇن يېزىلىق پارتكوم شۇجىسى بولۇپ كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن يوشۇرۇن هالدا مەنسۇر بىلەن پۈت تېپىشمەكتە، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى ئېلىشىش يەنىلا كەسكىن داۋاملاماقتا ئىدى.

لى شۇجى مانا مۇشۇ ئەھۋالنى كۆزدە تۇتۇپ بېشىنى لىڭشىتقانىدى.

— بۇلۇم باشلىقى چىنمۇ ئاستىرتتىن هەرىكەت قىلىۋاتىدۇ، — دېدى لى زۇڭخۇا كۈلۈپ، — نۇرغۇن سىناقلار تۇرۇپتۇ، يولداش مەنسۇر، تېخى ئېلىشىدىغان ئوخشايمىز.

ئۇلار ئېتىز ئارىلىرىدىكى ئېغىر يوللار بىلەن قاۋاڭلىققا قاراپ مېڭىشتى ۋە بىر ئازدىن كېيىن چېدىرلار تىكىلگەن ياپيېشىل مەيدانغا چىقتى. بۇ ناهىيە بويىچە ئېچىلىدىغان نەق مەيدان يىغىنىغا تەييارلانغان چېدىرلار ئىدى. لى شۇجى بىلەن يېزا باشلىقى مەنسۇر يېزىدىن پىيادە يولغا چىقىپ مانا مۇشۇ يىغىن مەيدانىغا قاراپ كەلمەكتە ئىدى.

— مانا يىغىن مەيدانى! — دېدى ئەكبەر ئالدىدىكى كەڭرى مەيدانىنى كۆرسىتىپ، — قاراڭ، تەييارلىقى كاتتىكەن جۇمۇڭ؟ تازا ياخشى جايىنى تاللاپتۇ!

لى‌شۇجى قارىدى. سول تەرەپ سارغىيىشقا باشلىغان كەيزە - كەيزە شاللىق، ئۇنىڭ نېرىسىدا سارغايغان ئېتىزلار ۋە كۆپكۆك يېيىلىپ يانقان ئىلى دەرياسى، ئوڭ تەرەپ تېخى ئېچىلىمىغان قاۋاڭلىق، قويۇق قومۇشلۇق ئارىسىدىن ساز قۇشلىرى ۋە ياۋايىلارنىڭ ئاۋازلىرى كېلىپ تۇراتتى.

— ئىككى دۇنيا! — دېدى لى‌شۇجى غۇلىچىنى ئېچىپ، — بىرسى ئىنسانلارنىڭ قولى بىلەن هاياتلىق تاپقان يېڭى دۇنيا، يەنە بىرسى بولسا بىزنىڭ شەپقەتسىزنى كۆتۈپ، تەقەززا بولۇپ تۇرغان تەبىئەت ئاسارىتىدىكى كونا دۇنيا. نەق مەيدان يىغىنىدىن كېيىن پۈتۈن ناهىيە خەلقى بۇ قاراڭغۇلۇققا هۇجۇم قىلىدۇ، يەنە

ئۇچ يىلدىن كېيىن بۇ يەرلەردە زەي قالمايدۇ!...
ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئاسىم يۈگۈرۈپ چىقتى. ئۇ ئاشخانا جايلاشقان چوڭ چېدىرنى كۆرسىتىپ:
— قېنى ئاشخانىغىلا، قېنى، قېنى! — دېدى.
قازانلاردا شورپا قاينايتتى، كانارلاردا قوي، كىيىك، ئۆدەك، غاز، قىرغاۋۇل گۆشلىرى، مەخسۇس كۆللەردە بېلىقلار، بورا كەپىلەر ئاستىدا قوغۇن، تاۋۇز، ئالما، ئۈرۈملەر ھەرخىل كۆكتاتلار، تونۇردىن يېڭىلا سويۇلغان نان، جاۋۇر - جاۋۇرلاردا سۈت — قايماق، سېرىق ياغلار تۇراتتى.
لىشۇجى ئاسمىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ:
— ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ 15 مىڭ مو تېرىلغۇ يېرى، 13 قورا قويى، 500 نەچچە تۇياق ئىر — قارىسى، 16 تۇگمەن، ئۇچ ماي زاۋۇتى، توخۇ — ئۆردەك، سۈت، بېلىق فېرمىلىرى، ئۇۋچىلىق گۈرۈپپىلىرى، بىر مىڭ ئالتە يۈز مو يەردە مېۋىلىك باغ، ئورمانلىقلىرى بار. نېمىلا قىلسائلار قاملىشىدۇ، بۇ قېتىمقى نەق مەيدان يىغىنىنىڭ مەقسىتى ئىككى بىرسى، سىلەرنىڭ قاۋانلىقغا يۈرۈش قىلىش تەجرىبەئىلارنى پۈتۈن ناھىيىگە كېڭەيتىش، يەنە بىرسى، سىلەرنىڭ كۆپ خىل ئىگىلىكئىلارنى كۆپچىلىككە كۆرسىتىش!
ئۇلار قىزغىن پاراڭ بىلەن ئاشخانىغا كەلدى. ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە پۈتۈن ناھىيىدىن توپلىنىدىغان ۋەكىللەر قاۋانلىقنى، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ باشقا ئىشلىرىنى ئاتلىق ئېكسكۇرسىيە قىلىشىدۇ. كۆز بىلەن كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن ۋەكىللەر مۇشۇ يەرگە توپلىنىدۇ - دە، ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ تەبىئەتكە قارشى كۈرەش قىلىش، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇش، كۆپ خىل ئىگىلىكنى يولغا قويۇپ كىرىمنى كۆپەيتىپ باي بولۇش، مۇشۇ يول بىلەن كوللېكتىپ ئىگىلىكنىي مۇستەھكەملەش، راۋاجلاندۇرۇش، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈستىدە ھاسىل

قىلغان تەجرىبىلىرىنى، ناھىيىنىڭ ئۇچىنچى چوڭ ئەترەتتىن ئۆگىنىپ پۈتۈن ناھىيە كۆلىمىدە تەبىئەتكە قارشى كۈرەشنى يولغا قويۇش توغرىسىدىكى يوليورۇق ۋە ئۇرۇنلاشتۇرۇشلىرىنى ئاڭلايدۇ.

— يەرلىك مەھسۇلاتلارغا تولۇق ئېغىز تەگكۈزىڭلار، — دېدى لى‌شۇجى ئاشخانا تەرەپنى شەرەت قىلىپ، — ۋەكىللەر سىلەرنىڭ كۈچ خىل ئىگىلىكتىن بەھرىمەن ئىكەنلىكىڭلارنى كۆرۈپ قايىل بولسۇن.

— خۇمدانىڭ خىشىدىن باشقىسى كەلتۈرۈلدى، — دېدى ئاسىم كۈلۈپ قويۇپ، — قولىمىزدىن كېلىشىچە نېم قىلدۇق!

— تېخى ئۇچىنچى چوڭ ئەترەت ھەۋەسكارلىرى ئويۇنمۇ قويۇپ بېرىدۇ، — دېدى يېڭىلا قولۇاق بىلەن ئۆتكەن ئەخمەتجان.

— تازا چېلىش قىلىدىغان يۇمشاق سەيناكەن! — دېدى مەنسۇر بىلەكلىرىنى تۈرۈپ.

كۆپچىلىك بىر پەس كۈلكە قىلىشتى.

— ئەكبەر نېمىشقا تېخى يوق؟ — دەپ سورىدى لى‌شۇجى.

مول ھوسۇللۇق مەيدانلارنى كېچىك ئەترەتمۇ — كېچىك ئەترەت بىر كۆرۈپ چىقىش ئۈچۈن ئەترەت باشلىقلىرىنى باشلاپ سېلىشتۇرۇپ يۈرىدۇ، — دېدى ئاسىم.

— بۇ يىل پەرزىڭلار قانداق؟

— ئومۇمىي مەھسۇلات بۇلتۇرقىدىن يىگىرمە پىرسەنت ئاشىدۇ. كىرىم قىرىق پىرسەنت ئاشارمىكىن دەۋاتىمىز، — دېدى ئەخمەتجان قولىدىكى گىراپىغا قاراپ.

مەنسۇر ئۇنىڭ قولىدىكى گىراپىنى ئالدى - دە، سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. ئۇ يوغان ئالغانلىرىنى ئېچىپ سانلىق رەقەملەرنى كۆرسىتىپ:

— مۇنۇ سانلىق رەقەملەرنى يەنە بىر قېتىم سېلىشتۇرايلى. بىر تالمۇ يالغان گەپ كىرىپ قالمىسۇن. يېڭىدىن ئۆزلەشتۇرۇلگەن يەر 3300 مو دەپسىلەر، بۇنىڭ ئىچىدە كونا

شاللىقلارمۇ بارغۇ دەيمەن؟
— 10 داڭزا شاللىقنى قوشۇپ ئاغدۇرۇۋەتكەنسەن، مولاشتا قېتىلىپ قاپتۇ.
— چىقىرىۋەت، 10 داڭزا شاللىقنى ئۆلچەپ چىقىپ مۇنۇ ساندىن چىقىرىۋەت.
— بولىدۇ. مەن ھازىرلا باراي.
— يەنە قارا، مۇنۇ كۆچەتلەرنىڭ سانىمۇ كۆپ. بۇلتۇرقى كۆچەتلەرنى بەزى كىچىك ئەترەتلەر يېڭى سانغا قوشۇۋالغان. 487 مىڭ 900 تال بولۇشى ناتايىن. يوللارنىڭ ئۇزۇنلۇقىنى تومتاقلا 39 كىلومېتر دەپسەن. رېمونت قىلىنغان يوللارمۇ يېڭى يوللار سانىغا كىرىۋالغاندەك تۇرىدۇ. ھەم، يەنە قارا، سەككىزىنچى كىچىك ئەترەتنىڭ ھازىرغىچە ئۆيلەرگە جايلاشتۇرۇلغانلىرى قانچە؟ جەمئىي قانچە ئۆي ئۆرۈلگەن، قانچە جان تالادا قالغان، ئۇچ ئاي ئىچىدە قانچىسى يېڭى ئۆيلەرگە ئورۇنلاشتى. ھازىرمۇ چېدىر، گەمىلەردە تۇرىۋاتقانلار قانچە؟ بۇلارنى ئېنىق ياز.
— ئۆيلەرنىڭ باغلىرى بىلەن ئىگىلىگەن يېرى قانچىلىك، بىز شۇنىلا يازغان.
— قاۋانلىقنىڭ زىيانلىرىنى سانلار بىلەن كۆرسىتەيلى، — دېدى مەنسۇر قوشۇمچە قىلىپ، — 83 تۇتۇنگە يېڭى جاي سالدۇق دېگەن سۆزنى ئېيتماق ئاسان. لېكىن قانچىلىك ئەمگەك كېتىدىغانلىقنى باشقىلار ھېس قىلالايدىغان بولسۇن. بۇنىڭ ئۈچون كەتكەن گۇڭ، ياغاچ، كېسەك، بورا، سامانلىرىنى ھەتتا ئېغىل - باغلىرىغىچە كۆرسىتىپ ياز. بىزدە جاراھەت قانچىلىك بولغان، ھازىر قانچىلىك يېڭىلاندى، بۇنى سانلار چۈشەندۈرۈپ بەرسۇن.
لىزۇڭخۇا بېشىنى ئېغىتىپ قوللىدى ۋە قوشۇمچىلاپ:
— قارىماققا سان، ئوقۇپلا ئوتۇپ كېتىدىغان ئىش:

هېچكىم بۇنى سۇرۇشتۇرۇپمۇ كەتمەيدۇ. ساناپمۇ ئولتۇرمايدۇ. لېكىن سانلارنىڭ راست — يالغان بولۇشى بىزنىڭ ئۇسۇل ۋە ئىستىلىمىزنىڭ قانداقلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. يېزا باشلىقى مەسئۇرنىڭ مۇشۇنداق مەسئۇلىيەتچانلىقىنى ياش كادىرلار ياخشى ئۆزلەشتۈرۈۋالايلى.

ئۇلار قىزغىن پاراڭ بىلەن چىمەن ئۇستىگە سېلىنغان دەستىخان ئەتراپىغا يېقىنلاشتى. زىرە، لازا بىلەن پىشۇانقان بەرىي كاۋاپنىڭ پۇرىقى بۇرۇنلارغا گۇپۇلدەپ ئۇرۇشقا باشلىدى.

كۈنچىقىشتىن ئۇرۇلۇۋاتقان سەلكىن شامال خۇشبۇي دالا گۈللىرىنى، تەملىك ئېتىز ئاشلىقلىرىنى، شىرنىلىق باغ مېۋىلىرىنى سۆيۈپ، سىپىلاپ ئۆتۈپ دەريا بويىدىكى بۇ گۈزەل چىمەنلىكنى سەيىر قىلماقتا. شامالار مۇنۇ گۈزەللىكنى، قىزغىن سۆھبەتنى، قاينىاق مۇھەببەتنى ئۆز ئىلكىگە قوبۇل قىلىۋېلىپ يىراقلارغا، ئۇزاقلارغا ئېلىپ كەتسۇن. كىشىلەر بىلىپ قالسۇن بۇ پۇراقلىق شامالار ئىلى ۋادىسىنىڭ شامالىرى. كۈنچىقىش تەرەپتىكى قامەتلىك ئەزىم تاغنىڭ نامى بىلەن ئاتىلىدىغان ئاۋرال شامالىرى...

1973 — يىل 10 — ئاي غۇلجا — بوستان
1979 — يىل 12 — ئاي ئۈرۈمچى.